

D. ANDREAE AL-
CIATI IVRECONS. CLARISS.
AD RESCRIPTA PRINCIPVM
COMMENTARIJ.

DE SVMMATRINITATE.
DE SACROSANCT. ECCLE
DE AEDENDO.
DE IN IVS VOCANDO.
DE PACTIS.
DE TRANSACTIONIBVS.

J. S. & S.
Sum of this No. 1000
v. c. 23. 10 m. 800, 1200
C. v.

Accessit item

De quinqꝫ pedum præſcriptione, Lib. unus.
De magiſtratibus, ciuilibuſqꝫ, & militaribus
officijs, Lib. unus, partim Alciao, par-
tim incerto auctore.

Basil^a apud ANDR^{am} CRATANORUM^c.

ANNO M. D. XXXI.

25. Fern. w. 50 tge.

Jo. Fran: Mus. J. R. C.
1605.

AMPLISS. REVER. Q. PATRI. P. A. CAESIS,

SS. RO. ECCL. CARDIN. DIGNISS. ANDR.

ALCIATVS IVRECONS. S. D. P.

VVM hoc anno, ampliss. pater, ordinario profitendi munere Iustiniani Codicis primam partē assumpsissem, continuoq; ductu quatuor integros secundi libri tractatus absoluissem, & quibusdā ex causis maturare æditionē cōpellerer, tu potissimū occurristi, cui nostras hasce lucubrationes dedicarē. Inscribunt alij cōmentarios suos summis uiris, solum ut eorū gratiā fauoremq; sibi cōparent: ego uerò id, ex ueterū Iurisconsultorum more, potius consilij accipiendi, iudicijq; subeundi causa faciundū duxi. Sic enim ex nostris Sex. Pomponius ad Q. Mutium, itemq; ad Sabinum scripsit: sic ad Neratium Iulius Paulus, ad Ferocem Iulianus. Quod si qua unq; in iure ædita sunt, quibus cōsilio, patrocinio, iudicio opus esset, hæc nostra præsertim eiusmodi uidentur: recedunt enim non modicum à communi nostratium orbita, ueteremq; methodum recentiorum incuria amissam, perditam, conquinatam, aliqua ex parte renouant, & in usum reducunt: unde merito suspicari potui, plerosq; fore accusatores, & eos quidem non uulgares uiros, à quibus me tueri absq; præstantissimi alicuius uiri ope non possem: quam personā ut tu sustineas, etiam atq; etiam rogo: poteris enim, qua doctrina, eloquentia, prudentiaq; polles, id facillime, ut qui legalem hanc scientiam domus tuæ alumnā habearis: quam tanta gloria præstantissimus ille pater tuus Angelus olim pertractarit, ut sui seculi eloquentia non contentus, ueteres illos fori togatos uel æquaret, uel uinceret: cuius uestigijs te insistentē, eademq; uadentem uia, ad Cardinalis dignitatis culmen euexit uirtus. Nam de fratre tuo Federico, Tudertium Antistite, quantum sperandum sit, qua pietate Deum colat, qua humanitate doctissimos quosq; excipiat, quo iudicio utriusque iuris studia pertractet, nō semel prædicaui. Ego certe ex tot auditoribus neminem hactenus habui, quo de magis gloriarer. Sed de his aliàs. Excipias igitur serena fronte, qualecūq; id opus, & nominis tui autoritate defendas, tandemq; in bibliotheca tua reponas: qua cultior, copiosior, bonisq; authoribus instructior nulla alia est. Mittimus tennes operarij huius anni hoc ad te pensum, modica certe, id est pro opibus nostris, muneris: addidimus pauca, uelut auctarij uice, à nobis de summa Trinitate & sacrosanctis ecclesijs priuatim cōposita, quo tempore in uniuersum iuris corpus similia glossata meditabamur: à qua spe quum propter publicas temporum nostrorum, tum propter proprias calamitates iam diu excidimus: ea, uel religionis nomine, gratissima amplitudini tuæ arbitror futura. Vale. Ex celeberrima Biturigum Gallorum Academia. Calen. Septembrib. M. D. XXX.

AD LECTOREM.

IDEO Lector optime, aduersus M. Catonis præceptum in præsentia mihi agendum, & alpe exasationem præpostere adducendam, quum si hæc lucubrationes suppressissem, omni eius suspitione uacare potuerim. Nec enim me latet, cum qui aduersus receptam aliorum consuetudinem innouare aliquid uelit, ambitionis, aut temeritatis nota non exere: ut qui à maiorum institutis se subducere, & longo usu iam explorata, pro incertis damnare ausit: soletq; perunq; id genus hominibus hoc contingere, quod coruo albo accidisse in fabula traditum est, ut à congeneribus auibus, tanquam dissimilis, uelliretur: alijs aut nihil ideo minus suspectus esset. Sic enim & mihi metuendum uideo, ne latine, breuiterq; de iure differendo, aliquorum nostri ordinis professorum offensionem incurram: nec idcirco tamen elegantiorum literarum studiosis satisfaciā, qui sermonis puritatem alio in amoeniore argumento percipere, quam in tetrica hac, horrentiq; legum sylua conuersari malint. Sed certe non adeo mihi curæ est, quid hi de nostris studijs sentiant, qui à iuris disciplina abhorret: abundeq; mihi satisfecero, si consilij mei rationem nostræ classis hominibus probare possim. Quum superiore anno accessit in Butirigum academiam uenissim, tumq; tertius Pandectarum tomus pro lege gymnasijs explicaretur, ego de uerborum obligationibus ea responsa interpretanda suscepi, quæ à Bartolo & recentioribus copiosius autiusq; ob materie subtilitatē, explanata fuerant: qualia sunt, quæ ad purgationē moræ, quæ ad penalis stipulationis commissionē, quæ ad fideicommissorum renunciationē attinent. Eo, ut sit, siue ob qualēcūq; nominis nostri celebritatē, siue ob rei nouitatē, quæ curiosos omnes solet alliacre, undiq; ex Gallia et Germania, nobilissimi, itemq; doctissimi mihi auditores conuenerant: qui quum paucos menses docti mihi semper præsto fuissent, tritaq; nostratibus doctoribus orbis incedentem, seclari utcumq; uiderent, his ducibus, qui inter eos erant maioris authoritatis, se se scissio nem facere cœperunt, exposulantiq; causam, huiusmodi reddiderunt: Nos ad nominis tui famam huc ALCIA-TE conuoluimus, quod nō uulgaris te doctrinæ specimē dedisse, iam diu ex editis à te operibus perspexeramus: nec enim nobis persuaderi poterat, te qui duodecimo ab hinc anno ius nostrum eleganter latineq; tradere infime- ras, huiusq; argumenti Paradoxa edideras, non longe meliora, altioraq; iam maturiore consilio, noua quaq; scitura paritum: ita enim iudicamus ea, quæ tunc edidisti, si ad præsentem tum indicaturam æstimetur, nō sane plu- rimi faciendū fuisse: si uero ex indole & futuri prouentus spe censeantur, utiq; esse preciosissima. Hos nos uberes fructus in præsentia à te expectabamus, hacq; fiducia ducti, taneum iter summis difficultatibus, maxima rei nostræ iactura emens fueramus, quæ tamen spes nos hactenus (ut dicitur) decolauit: quod eō nobis iniquius ferendum est, quod id te sponte & dedita opera peccare oēs scimus, qui quos in pectoris tui penu thesauros habes, æu Plautinus ille Euclio suppressas, nec in apertum referre, expromereq; nobis uelis. Legimus apud Platonem eos, qui poe- tas interpretantur, proximos calori poetarū accedere. Cur tu, qui ueteres iuris consultos nobis exponis, quam simi- limus illis esse non affectas? Quid absurdius, quam eum, qui optima quæq; in manibus habeat, non ea ad imitandū proponere? Non est igitur, quod scissionem hanc nostram accuses, sed tripsum potius, qui Chium illum negotiato- rem imitaris, qui quū optima, primæq; nobilitatis uina haberet, secundaria, uappamq; bibebat: à quo seruus quum fugisset, sciscitareturq; quispiam, quid ita dominum dereliquisset? quia, inquit, quum bona ei plurima essent, ma- la tamen conquirebat. Nostrum non est rationem docendi præscribere, hacq; in re tibi præire (scis enim ipse melius quid nobis utilissimum futurum sit) Sed tamen uidemus aduersus legum scita, quæ ipse tractas, non te solum, sed & ceteros recentiores facere. Iussit Iustinianus, ut eius uerbo utamur, κατὰ τὸν ὁδὸν interpretatiōes fieri, iisdemq; nos uestigijs quibus ueteres insistere: at quid magis semotum ab antiquorum consuetudine esse potuit, quam toto anno decem leges explicare, uerbofosq; cōmentarios conscribere? Cœperunt quidem Pyleus, Accursius, Azo, & glossem- matici alij, quod in se fuit, leges ad literā declarare, nec infeliciter id eis successit negotiū: subsequutus est Bartolus, quosq; didascalicos doctores recte dicimus, quales Castrensis, Alexander, Iason, qui artis doctrinarum limitibus, cancellisq; ius nostrum cōclufere, & hi non parua laude digni, & suo seculo principes literarum habiti sunt. Quid nobis cum uouissima hac opinio forum secta, à non multis annis cepta, adeoq; in præsentiarum notabiliter aucta, ut ducibus quibusdam recentioribus, modum omnem exacerit: iamq; in perniciem studiōrū prorsus tendat? Cuius professores se subiles prædicant, quum finiles potius esse appareat: ut qui proximitate uirtutis cōmendata uia, ad uitium ducant. Quid facilius, etiam uulgaris ingenij uiro, quam nouas excogitare sententias? Id enim omnibus na- turale, tralatitiumq; est: Unde & Greci peccari uerbo homines ab inuentione alphestas uocāt: apparetq; qui plu- rimum hac in re excedat, insanæ esse mentis, & eo uitio laborare, quam phantasiam Greci, Plinius sapientiæ mor- bum uocat. Est enim iudicij ipsius error, qui hoc modo, etiam ab imperitis, confestim deprenditur: quod quæ unus tradit, alius confutat: nec unquam satis concordēs sunt. Videmus ex professo recentissimos quosq; foetus uiperarū more parentibus exitiosos esse, quiq; etate posteriores sint, seniorum sententijs aduersari, omnemq; horam, quam doctrine impendere debuerant, contradicendo eximere: at istos rursus ab alijs conuelli. Quod ergo certius de eis iudicium feremus, quam quod de Grecis historicis doctissimi Latinorum tulere? Nempe ut ubi cōueniunt, eis assen- tiamur: at ubi simul alterantur, omnem abrogemus fidem, postquam eos non eadem tradere uidemus: nec satis cō- stat quibus potius accedendū sit. Quod multipliciter intelligitur, eius, inquit Boethius, ueritas ignoratur. Merito fa- cissimus poeta Aristophanes opinio sum id studioforum genus plerūq; insectatur, ut quum eos esse ait τριμυα, κροτάλορ, παρωδάλω, crepitaculum seu cannam appellans, ab obstrepera uoce, quæ suas inuentiones extollunt, alienas insectantur: triuram uero & pollinem, à subtilitate & minutijs, in quibus uersantur. Idem κυρινοπεισο- κας ἀμολύφης uocat, quasi aliquid ex amينو secto, & nasurtio exsulpentes: per aminū tenuitatem signifi- cans, per nasurtium aamen. Alibi ματαίολες eos dicit, quasi agitatores, metaphora à circumforaneis uendi- toribus ducta, qui ex aminis lingulam trutināne non minus subtiliter obseruant, quam hi de iuris apicibus omni in- genij acamine sunt anxij. Didicimus quandoq; à te armē illud, Campana æra sonāt, quicquid iur somniat amens. Atqui nos huiusmodi commentationes, seu chymeras potius, non pluris facimus, quam Luciani illius subannato- ris ἀλυσθῆς ὁρίας libros, sententiamq; Aristonis Chij approbamus, qui id hominum genus simile araneis esse eleganter censebat: summo enim artis acamine & hos telam suam ordiri, sed nullo nobis fructu. Quum igitur corū methodum omnem, à te quoq; non sat probari pro comperto habeamus, id in primis petimus, ut in eo omnis potissi- mum tua ara uersetur, ut hisce omnis opinatiōibus, quid communiter traditum sit, nos doceas, eiusq; receptioris sententiæ rationem subijcias: unde unico uerbo uiginti quandoq; & hoc plura, eorum antilogia submoueri faci- le possint. De Bartoli uerbis non admodum sis sollicitus: fruatur ipse gloria sua apud alios, & ad literā ab his edi- sator, qui adeo infantes sunt, ut diuersis eum uerbis referre non possint: nobis satis erit, quid sentiat breuiter ad- moneri, clarioreq; ordine, quam ipse fecit, non illius tantum, sed & ceterorum sententias edoceri. Illi in gymna- sium descendant, ut phantasiam suam integra lectione declarent, tu nobis singulis lectionibus XX. ut minimum, legum conclusiones explicato. Illi solido anno IIII. aut VI. leges interpretentur, tu ænum: & quot illi constitutio- nes, tu totidem integros cū suis titulis tractatus. Quid enim aliud hisce doctoribus, qui sola in rubrica (qualis de uer- borum obligationibus tres menses insudant, dicere possumus, quam quod Saniorum legationi à Laedæmonijs re- spōsum est? Adeo uerbosa, & Samij, uestra fuit oratio, ut prioris partis obliuī simus: atq; ideo factum, ut nec poste- riora quidem satis teneamus. Et hæc, quod ad sensum legum perscrutandum attinet, satis sint. Alius est articulus, quid à te circa Latini sermonis candorem desideremus? Noli arbitrari, quenquam adeo barдум ineptumq; esse, ut nō ei magis elegans sermo, quam rusticus, Latinus, quam barbarus placat: Itali tui, qui uulgare suum idioma Latī- no tam proximum habent, ut plerūq; uoces in eorum sermone occurrant, quas discernere non possis ad uernaclā, an ad literatam linguam spectent, tolerabilius ipsi uulgato more proficentes, audire in iure nostro poterunt, id enim eis facillimum, quum ita fere ab ipsis nutricum uberibus loqui didicerint. Nos qui gentilitia dialeto ab eis toto cœ- lo distidemus, & quibus idem in eorum uulgari edicenda, qui in Latina labor esset, in eleganti ornatoreq; studiū impendere malumus. At inquis, non ita scripserunt ceteri, quos hactenus habuimus interpretes. Non dubitamus nos, si eorum tempestate tanta Latinorum authorū copia, tot egregij præceptores uixissent, quot nostra ætas tulit, quin ipsi quoq; didicissent: & siat primas in iure partes occupant, in ornatu quoq; sermonis contemendi non cen- serentur: hanc præ se ferunt indolem, quæ extant Pylei, Placentini, Rogerijq; disputationes: hoc in Accursij monu- mentis facile deprendimus, hoc in Bartoli tractatibus: quis credat tanto ingenio uiros, non plurimum ea quoq; in re promoueros fuisse? sed uitium illud ætatis, non hominum fuit. At hodie in tanta librorum, professorumq; copia, eum oportet egregie Boetij, crassoq; ingenio esse, qui hæc studia mediocriter non calleat: latet in leonis pelle per- sonatus, qui elegantissima Iuriconsultorum responsa tractare illotis manibus ausit: quomodo illum nos credemus eruditum, qui rudimenta ipsa non tenet? Imponit ille plebealæ, uenditq; nescio quam ingenij acritudinem, quæ si sermone nō expoliatur, haud multo maiore laude digna est, quam quæ in mechanicis quocumq; naturaliter adsit. Constat enim fabros quoq; ab Homero sapientes appellari. Quod si uidemus etate nostra ceteras artes iam non paulo politiores esse, Græcæ, Latineq; disputare præstantes Theologos: Aristotlem, Platonem, Aphrodisiū, Plo- tinum, Porphyrium, Hammonium eleganter loqui: Medicos, & in primis Dioscoridem, Galenum, & Aegmetam magna ara puriori sermoni redditis: quæ tandem inuidia est, ut non & nobis Iuriconsultis id cōcedatur? altemq; posiremi omnium respiciamus: qui aliorum duas, si autores nostros imitaremur, esse debueramus. Dixerit ali- quis, difficiliora hac ratione futura esse dictata, & talibus interpretatiōibus laborem auctum iri, quem publicæ in- tererat studiosis potius diminui. Sed huic malo in te præsentaneum est remediū ALCIA TE, qui facili stilo, sed tamen Latino, omnia effari possis. Ea est authorum nostrorum conditio, ut non nisi inspectis legum, qui aduocantur, locis, intelligi possint. Quis sumpro in manus Bartolo, eius uiginti uersus confestim intelligat, nisi legibus hisce perspectis, quas pro sua sententia adducit? At tu inductione paucorum uerborum adiecta, id incommodū facile cui- tatis, in uerbis enim uix ulla poterit subesse difficultas. Quis melius intelliget guerram, treugam, laudum, repræsa- lias, & si qua similia, quod barbaræ sint: quam bellum, inducias, laudatium, clarigationem, quæ Latina sunt? Nō igitur ulla in uerbis ideo futura est obscuritas. Adde quod liberum tibi erit, dum uiua uox docēs, Rhetorumq; mo- re tonas & fulminas, quemcumq; stilum uolueris imitari: idq; potissimum effari, quod facilius intentionem tuam ex- primere, etiam apud idiotas possit: nobis satis erit, si dictata ipsa, quæ scribentibus suggeris, paulo ornatiora sint, maximoq; id nostris rationibus in lucro reputabimus. Debeunt hac causa tibi et ceteræ bonæ artes, quod tua ope

AD LECTOREM.

ra se

AD LECTOREM.

ra scrijs istis et grauioribus studijs coniungantur. Sicq; suis Gramaticis suis Historicis suis Rhetoribus honor saluus sit. Debeant et Graeci, quod eorum litteras ab hac professione non submoueris. Sed nos maxime tibi perpetuo addicti, obnoxijq; futuri sumus, quorum precibus id a te summa cum nostra utilitate concessum sit. Et haec quidem tum illi: quibus quum morem gerendum esse iudicarem, ne temere id aggredi uiderer, omnium prius explorandam duxi sententiam: uerebar enim, ne alij dissentirent, copiosiusq; conclusiones omnes multis rationibus utrinq; adductis, disputari uellent: et quod in Oratore damnat Cecilius, ipsi ad iurisconsultum quoq; pertinere arbitratetur, dum prauaricationem esse ait, ea breuiter transire, quae inuolanda, infigenda, repetenda sunt: quod tu corpori ferrum, sic oratio animo non magis ictu, quam mora imprimatur. Expertus quandoq; fueram, etiam quae optima sunt, non omnibus placere: quod indocti omnes corrupto sint iudicio, ex doctis uero aliqui emulatione, aliqui anti-sophistarum artibus, gratiae seducti, maligne quandoq; pronunciant. Solent enim pleriq; homines, eas artes, quibus ipsi pares esse non possunt, libenter insectari: uerum exploratis ceterorum quoq; desiderijs, quum animaduertissem, omnes uno ore idem sentire, et dida salia phantasticis, clara dubijs, munda luteulentis, Latina barbaris praeferre: necessario dedi manus, et ad id docendi genus transij, quod ut meis studijs hoc praesertim tempore accommodatum est, quo paucis cum libris, et absq; bibliotheca mea, fors ago, ita uulgari illo longe mihi laboriosius est: quanto enim facilius esset, aliauis questionis omnia argumenta, apud maiores nostros dispersa, colligere, quibusdamq; additis, integram ea recitando sic horam transigere, quam statim iugulum petere, soli scopo intendere, uisam rationem adducere, quae aduersantia omnia summoueat: quoties mihi usu uenit, ut magna cum somni oleiq; iactura, horum argutis perlegendis inuamberē, nihilq; dignum quod expromeretur, auditoribus uis meis referretur, inuenirem, et idcirco operam me id temporis luisse frustra indolere. Ceterum quum ex lege a Gymnasiarchis mihi dicta, non solum libero uocis dearsu horam docendo dicere tenerer, sed per altera quoq; scribentibus dictare, uideremq; non satis emendatas hae lucubrationes circumferri, quod pleriq; male uerba mea subsequuti essent, indeq; non modica nomini meo nota iniuri posset, coactus qualescunq; illas edendi consilium coepi: ad haec ceterorum auditorum quotidianis fere conuitijs urgebar, qui quamuis ipsi scribendo dictata excipere non possent, equum tamen arbitrabantur, harum sibi traditionum copiam fieri: non potui itaq; diutius editionem premere, laxauiq; uela uentis, et populari aures exposui, quae tutius supprimi forte potuissent: nisi quod ex animo meo lectoris cuiuscunq; humanitatem metior, qui siquid hac in re erratum est, uel necessitati, uel nimis erga amicos meos facilitati imputabit. Ego certe qualescunq; studia mea ad communem omnium utilitatem libens refero: et quum sciam proximo anno pro Academicarum in Italia more, hanc legalis Codicis partem explanatum iri, facile adductus sum ut uix appposita operi suprema manu, sinerem inuulgari: quo studiosi omnes, et hanc doandi rationem agnoscerent, periculumq; eius facerent: ut ex diui Pauli sententia, nihil non experirentur: et quod factis optimum tentando depr. endissent, id potissimum sequerentur.

VALE.

ANDREAE ALCIATI
IURISCONSULTI AD RESCRIPTA

PRINCIPVM COMMENTARII IN
CIPIVNT.

RVBRICA.
DE SVMMA TRIN. &c.

MERITO a diuinis incipiedum fuit, nimirum dignioribus. Quia ratione & se Theologi alijs professoribus praeposunt. traditurq; si de episcopo eligendo agatur, ceteris praefereendum The-

norum classe nuper repertas: sed uel hyperbolis cas loquutus est Psaltes: uel, quod uerius arbitror, intelligendus est, ante consummationem seculi fore, ut ibi quoque iualecat CHRISTI cultus.

CODICIS
IUSTINIANI
IMP. AVG. L.
BERPRIS
MVS.

Impp. Gratianus, et Valentinianus, et Theodosius
Augg. ad pop. urbis
Constantinop.

VNCTOS
popu-
los. Quia

diuerse i Christiana
no cultu haereses
essent, praefertim
Macedonij inua-
lescerent, Theodo-
sius Imperator
Thessalonicae iij.
Kal. Martias, Gra-
tiano quintu se, &
Valentiniano Au-
gustis Consulibz,
hac legem promul-
gauit, qua subdi-
tis offederet, qua
quisq; deberet fi-

Vnctos
popu-
los, qd
clemen-

tiae nostrae regit im-
perium, in tali uo-
lumis religione uer-

RVBRICA.
DE SVMMA
trinitate, & fide ca-
tholica: & ut nemo
de ea publice contē-
dere audeat.

dem amplecti, referetq; constitutionis huius uerba
ba Sotomenus in Tripartita Calliodori, libro
nono cap. vij.

b. QVO S clemētia nostrae regit imperium.
Relatiuū quos, indicat aliquas fuisse gentes, quae
non paruerint Rom. Imperatori: & tamen com-
muni calculo aiunt Doctores, uniuersum or-
bem illi de iure subijci: qua ratione relatiuum
non coarctet praecedentia, sed declararet. Sed
haec ipse non probat: tum quia multae sunt puin-
ciae, quae non paruerunt Romanis, ut Scythia &
Sarmatia et ultra Euphraten fluuium uniuersus
Oriens: tum etiam, quia in constitutionibus legis-
tur, aliqua esse loca extra Romanum imperium,
ut infra habetur, titulo de Eunuchis, & de com-
mercij: nec uerisimile est, ut intelligamus de his,
qui non subsunt de facto, quum ad ius, non ad
factum uerba in dubio referatur. Et quamuis
quandoq; Imperatores orbis dominos se appel-
lent, id uel per hyperbolen accipiendū est, uel eo-
rum dictis minime credendū, quia in causa pro-
pria. Ex hoc igitur consequens est, ut relatiuum
qui, seruet naturam suam, & restringat superio-
ra, licet quandoq; ex praesumpta intentione lo-
quentium, uel narrationis argumento aliter sit:
ueluti quum dicimus, omnes homines, qui na-
turali ratione uiuunt, ratio enim naturalis com-
munis est omnibus. Item si dixerō, uendo tibi
fundum Sempronianum, qui illis finibus con-
tinetur: licet enim demonstratio sit falsa, ualeat
uenditio.

a. l. de portat. de
ad l. Rhodia. de
iactu.

d. gl. in c. consulo
tationi. in fin. de
temp. ord.

e. ad consan.
Marius qd
pop.

fides.

b. Dd. in rubr.
extr. cod.

uenditio. Idem ubi relatio præponitur copula, nam tunc non fit restrictio, & hæc omnes phant. c. ¶ IN TALi uolumus religioe uerari. Verbum uolo, de se indicat solā uoluntatis declaratione: quapropter qui se dicit uelle eligere, non eligit: & qui se dicit uelle hæreditatē adire, non accipit: sicut & q. dicit, uelle Stydū dare, non accipit: licet ex illis uerbis censetur facta electio: non enim quisque uult dare, nisi prius elegit: & hæc proprietate uerbi defendunt, alioqui mens, pferētis quādoque aliud suadet: ut si quis cū aliq. deliberatioe, puta me interroget, responderit, se adire uelle, creditur ex ea responsioe adijisse. Idē si euocatis amicis quisque dixerit, se uelle Titium instituire: hæc enim testis aduocatio, maturū testatoris consiliū ostendit. Quæ ratio ne, & si phant me

1. Clodius, de acq. hæred.

fari, quā diuinū Petri apostolū tradidisse Romanis, religio usque adhuc ab ipso insinuata declarat, quāque Pontificē Damasum sequi claret, & Petri Alexandriæ episcopū, uirū apostolicæ sanctitatis. Hoc est, ut secundū apostolicā disciplinā euangelicāque doctrinam Patris & Filij et Spūs sancti unā dei

in l. 1. C. de consp.

Institutionis uirum pmissa

2. eos, de usur.

tate credamus. Hæc legē sequētes, Christianorū catholicorū nomen iubemus amplecti: reliquos uero demones uelanosque iudicantes hæretici dogmatis infamiam sustinere, diuinā primū uindictā, post etiam motus animi nostri, quem ex celesti arbitrio sumpturimus, ultioe ple

c. ¶ HÆRETICI dogmatis infamiam. Videt

tur ergo hæretici infamia notari, quapropter & a testimonio repellerentur. Quod non est uerū. Puto distinguendum, ut hæretici omnes ipso iure notentur infamia facti, non autem infamia iuris, nisi prius fuerint condemnati. In qua sententia seruabitur, quod in ea constitutio traditum

est: & hæc iure ueteri. Cæterum non uia Fœderici Imperatoris ipso iure hæretici notantur etiam iuris infamia: quapropter non admittuntur ad testimonium, nisi utraque parte laudate, uel quum rem a se gestam explicat, adhibitis testimonij, uel quum testimonium perhibent in causis quibusdam grauioribus, puta hæreses, symoniacæ, sacrilegij, læsæ maiestatis, expellatæ an nonæ, quibus casibus eis creditur, si uerisimilia dicant, uel sint plures numero. Quæ ratio ne sit, ut ex

unius attestatōe, non putem posse quencumque questionibus subijci. Et hæc in his qui notantur a iure locum habent. Si quis uero notetur de facto, ueluti quum de eo boni uiri male opinantur, is regulariter utcumque admittendus est: præterque in causis grauioribus, quales sunt ciuiles magni ponderis: puta causa matrimonij, uel status, uel famæ: & quales sunt omnes causæ criminales: in his enim etiam plures non probarent, nec indicaretur ut reus torqueretur, nisi ageretur de crimine quod solet clam fieri, nam in subsidium admitterent, & p iudice sufficerent. Quapropter in conspirationibus, in stupris, in testij subornatione infamij de facto attestatōes solent recipi.

¶ DIVINA primū uindicta. Quidam interpretantur ecclesiasticā, quæ non quadrat legiflatorum temporibus: nam in primitiua ecclesia hæretici solū diuinæ ultioe relinquebantur. Imperator uero constitutionibus arbitraria erat uindicta, ut hic colligit, licet Manichæi ipsi, et Euthycetis Appollinarisq. dogmata docentes, ultimo supplicio discipuli. X. librarum auri poena afficerentur. At pontifici Rom. constitutionibus poenitentia remittitur: si rursus in eā demeritiam pecciderit, pronuntiatur hæreticus: quæ cōdemnatū, & si sacris initiatus est, exauthoratū reus capitaliū quæstiones uiuū cōburi curat, ex euāgelico præcepto Ioannis XV. Si quis in me non manserit, mittet foras sicut palmes, & arebit, & colliget eum, et in ignem mittet, & arebit: & ita sentit Aret. g. ¶ POST etiā motus animi nostri. Videt hic eā infamiam phant, ut ex eodē delicto et ecclesiastica poena, et seculari quoque iudicio uindictari in aliquo possit. Quæ ita intelligit, ut punitus in foro Can-

1. quoniam de heret.

1. auct. Canon de heret.

1. a. ult. de test. c. g.

1. a. ult. de test. c. g.

1. a. ult. de test. c. g.

1. a. ult. de test. c. g.

1. a. ult. de test. c. g.

possit plebi in ciuili, quatenus poena est maior: quæ si utrinque æqualis ultio imponatur, locus erit præoccupationi: quod Abbas probauit. Sed nobis uidetur unam cum alia nihil cōmune habere, nec se inuicem respicere. Et propterea per alteram poenā alterā non diminui. Quo circa & in uno iudicio absolutus, in alio poterit condemnari: quod Felin. probat. cū eiusdē sententiæ quā plurimis. Cæterū diffusa hæc est quæstio, quam latius alibi attingam.

¶ EXPLICITIS his, quæ paraphrasticos referre placuit, superest longus tractatus, quē in hunc locū interpretes oēs congererunt. Præcipue legislator, ut constitutio obseruetur ab omnibus, quos clementiæ suæ regit imperium. Illud uidelicet indicans, eos, qui sibi non subderentur, haud quaquā huiusce legis nexu obligari. Quo fit, ut generaliter inquirendū ducamus, an peregrini & aduenæ, ceterique non subditi, municipibus decretis parere debeant. Sed & num huiusmodi decreta suos subditos, qui in alieno sunt territorio, comprehendant. In priore quæstione aduertendum ante omnia fuerit, quomodo legis uerba concipiantur. Si enim legislator bona ipsa in agro suo existentia in aliquā dispositione subijciat, tenebitur ea lege quilibet fuerit eorum dominus. Quapropter si lex uetet patris domos, altius tolli: nec extraneus poterit altius tollere. Et si lege caueatur, ut bona defuncti ad solum primogenitum pertineant: solum primogenitus alienigenæ succedet in fundis legi politis. Quod si legislator de ciuibz uel sibi subditis solum disponat, & hic casus ex uerbis legis clarus redditur. exempli causa: lex dicat, ut ciuis Venetus possit testari quicquid tantū testibus adhibitis: non cōprænderetur alienigena, qui Venetij testamentum condar, nec eius constitutionis beneficio uti poterit. Idem est, ubi inhabile personā lex alicui actui idoneā redderet, uel e converso: uidetur enim id tantūmodo subiectis indulgere. Quapropter si lex concedat filiis famulitatem, si ea lege testetur. Dubia ergo tunc est quæstio, quum lex simpliciter se ad ciues uel subiectos non coarctat. & in huiusmodi casu ad hærendum est regulæ, ut ea constitutio non teneatur exteri, nisi ipsi expresse uel tacite iurisdictionem prorogent. Videntur autem se subijcere, quando in loco legi supposito contrahunt, uel quasi contrahunt: ueluti si delatam hæreditatem adeant: & hoc tam respectu solenniū, quæ in contractu requiruntur, quæ eorum, quæ ex natura contractus descendunt. Quapropter si Ferrariæ constitutū sit, ut quilibet ibi contrahens aliquid pendat principi, compellentur duo exteri ibi contrahentes & ipsi soluere. hic enim lex rē ipsam, non contrahentium personas respicit. Eadem ratioe, quum duo Galli se ad duellum Mediolani inuicem essent, proditum est, debere eos cōsuetudinem Mediolani obseruata sequi. Is quoque uidetur se subijcere iurisdictioni, qui litigat ratione scilicet eorum, quæ iudicij instructionem respiciunt. Vnde lex dans formam instruendo iudicio, eum tenet. Quamobrem si affinem uel uicinū suum externus aliquis Mediolani in ius uocet, & is propter eius urbis constitutionem, petat in arbitrium cōpromitti, seruanda erit lex, quia hæc ex

ceptio iudicij primordia respicit. Idem est si externus litigaret. nunquid appellatōi deferendū esset? nam & hoc procedentem iudicem spectat. Ethuius casus ea est ratio, quia respectu processus lex causam ipsam respicit, quæ foro subijcit, non personam. Cæterum & ille etiā iurisdictioni seipsum supponit, qui intra territorij delinquit. nam delinquens tacito cōsensu obligatur. Quapropter si aliquis alienigena in agro Florentino hominem occiderit, eorum lege plectetur. Quod tamen non procedit, quando uerisimile est eum ignorasse id, quod per se gestū est, in ea ciuitate pro delicto haberi. Quid enim si quis ignorans extra territorium cōtra formam legis tritici deuexerit? is quidem non punitur. Eadem ratioe & si externus in contractu solēnia omiserit, uel in litem præparatorijs formā legis non seruauerit, magnumque idcirco damnum patiat: æquissimū est illi ex præsumpta ignorantia succurri. Et hæc locum sibi uendicant, quū lex municipibus etiā reluctantes obligat. Quod si uoluntariæ iurisdictionis aliquid inducat, extra quoque sine dubio proderit. Quapropter si Venetij statutum sit, ut testamēta a duobus testibus subsignata ualeant: poterit aliquis aduenā secūdam eam formam testari. & ubique gentiū dispositio ea efficax erit. Et ita se habet cōmunis scriptorū sententia. Quo modo autē possit extraneus beneficijs constitutionū uti, declarabit in epistola Interclaras infra eo. tit.

In sequenti quæstione, Nunquid constitutionis effectus ad agētes extra territorij subiectos extendatur, considerandum prius erit, an constitutionis uerba in rē concepta sint: nam tunc procul dubio earum rerū dominus teneretur, tam & si absens esset. Quapropter (ut supra docui) si Anglorum sanctionibus in eorū agro bona existentia ad primogenitū pertinerent, nihil referret quisque fuerit ille, qui decesserit. Quod si lex personas respicit, ex supradictis quæstio poterit explicari. In quibus enim casibus aduenas statutis non subijci diximus, eorum patriæ constitutio obseruabitur. Quapropter quum aduenā statutis executionem contractus respicientibus non subijci, consequens est, ut lege patriæ arceatur. Cuius rei illa est ratio, quia cum eo contrahens uidetur contrahere tantum cum aduenā: & propterea si soluti onem petat, ea debetur secundum constitutiones quibus subest reus. Quapropter & mulier, quæ peregrino nubat, dotem repetere debet secundum leges, quæ in mariti domicilio seruantur. tum quod uidetur cū eo tantum cum aduenā contraxisse, tum quod in mariti forum uidetur destinata solutio: tum etiā quia quū ipsa maritū sequi teneretur, uidet egisse ut leges domicili, quod utriusque futurum erat cōmune, in eo contractu obseruaretur: quod & magis probo. At uero si de his casibus agatur, in quibus aduenæ statutis subijciuntur, ueluti in contractuum solēnitatem, uel iudiciorum præparatoria respicientibus, tunc lex eorum patriæ extra territorij nullius erit effectus. Quapropter finge statuto patriæ meæ cauere, ne testamēta ualeant, nisi tribus notarijs subsignata, potero Romæ testari seruata iuris cōmunis forma. ualebitque ubique huiusmodi testamentum. Quod intellige, nisi expresse patriæ constitutione caueatur, ut absentes subditi ea teneantur.

1. Imperatores de iure fisci. 1. secularij. 5. sunt quedam de extraordi. criminib.

1. si. de decret. ab ord. fac.

1. 1. ex qb. cum Can. in rubric. extra. de consuet.

1. de emanc. lib. 1. n. 1. g. ne passim de reb. eorum.

1. exigere. de iud.

in e. h. de acq. p. in 6.

in e. h. de acq. p. in 6.

1. si. de tuto. c. cur. dat. ab

1. si. de tuto. c. cur. dat. ab

1. si. de tuto. c. cur. dat. ab

1. si. de tuto. c. cur. dat. ab

Quapropter si lex imponat pœnam fœcio
ubique delinquat, & is in alieno territorio
deliquerit: si comprandatur in patria, pote-
rit ea lege damniari: quamvis extra patriam
lex loci in quo deliquit, obseruetur. Sed quid
iuris esse affirmemus, quando municipalis lex

IIDEM AVGGG.
Eutropio Præf. Præt.

NUllus hæreticus mysterio-
rū^a locus, nulla ad
exercēdā animi^b ob-
stinatioris dementi-
am pateat occasio.
Sciant omnes, etiā
siquid speciali quo-
libet rescripto^c, per
fraudem elicitō^d, ab
huiusmodi hominū
genere impetratum
sit, non ualere. Ar-
ceantur cunctorum
hæreticorū ab illicitis
congregationibus
turbæ^e. unius
& summi dei nomē

p l. de pupillo. ff.
de tut. & cur.
dat. ab his. l. cū
unus. §. is qui.
de bon. author.
iud. poß.

q Paul. 1. fi. C. de
temp. in integ.
rest. Fulg. cons.
151. Corn. 64.
m. 3.

flex ea. de post.
e. ut animarū,
de consti. in 6.

lum in patria testari prohibeatur.

NULLVS HÆRETICIS. Prohibet hæc constitutio aliqua hæreticorum conuenticula fieri. Et quid in fide nostra sit obseruandum, ex Nicænæ synodi autoritate docet.

ubiꝑ celebratur.

Nicænæ fidei, du-
dum à maioribus
traditæ, & diuinæ re-
ligionis testimonio
atq; assertiōe firma-
tæ, obseruantia sem-
per mansura teneat.

Is autē Nicænæ
assertor fidei, & ca-
tholicæ religiōis ue-
rus cultor accipien-
dus est, qui omnipo-
tentem Deum, &
CHRISTVM fili-
um Dei, uno nomi-
ne confitetur, Deū
de Deo, lumen ex
lumine; qui spiritū
sanctum, quem ex

monasterio transfugerit,
non est hæreticus, nisi id sibi
defendat, ut Bald. scripsit a.

c ¶ SPECIALI rescripto. Nō mirum, quom
hæreticus non possit impetrare rescriptū, etiam
si ad rem suam priuatam pertinet. tātō igitur
minus admitretur, qui aulit impetrare, ut libi li
ceat in hæc conuenticula coire. Nam quī hære
tici sunt aliquid ab impetrare, uel ipetrato frui²,
nisi quod in sui damnum uergat.

d ¶ PER FRAVDEM elicitō. Quod præsumitur quotiescūq; lex resilit ipetrationi. aliā fraus nō præsumetur. ut Albericus opinatur. Quapropter etiam si in rescripto esset derogatū huic legi. nihil attenderetur. sed secūda iussio esset expectanda. Paul. Castr. Quod probō. quia huiusmodi clausulæ derogatoriæ nō tollunt ea. quæ concilijs generalibus sunt constituta d.

e **IL**LICITIS congregationibus. Iudæis
tamen licet synagogas habere^e. Quippe illi nō
ita execrabiles, sicut hæretici, qui fidem, quam
profitemur, uiolant.

a ¶ M Y S T E
riorum. Ita legen
dum, non ministe
riorum. Myſteria
ueteres ſacra Cere
ris dicebant, quæ
ſinitia. Inde uox
trahi cœpta ad di
cuncq; cultus. My
ſtæ dicuntur initi
ati, & Symmyſtæ
coſecrati. Hiero
nimo. Ethinc col
ligitur argumen
tum, poſſe Rom.
Pontificem diſſol
uere quaſcũq; cõ
gregatiões, ſi ma
le de eis ſuſpiceſ.
b ¶ O B S T I N A
tioris animi. Per
ſtinacia eſt, quæ hæ
reticũ hominẽ fa
cit. Quapropter
omnium conſen
ſu, ſi quiſq; in tri
nitate nõ recte ſen
tiat, niſi admoni
tus perſiſtat, hære
ticus nõ eſt, quod
in Rubrica ſupra
annotauimus.
Qua ratioẽ, ſi ad
dictus quiſquam
uxorem duxerit:

a In l. sequenti

b e. pen. 1015
bærd.

d. l. ult. inf. 1.
 tra ins. uel
 pub. 1. de l.
 l. 3.
 e infra de l.
 l. 3.

Ex sumz

f. **SEX** SVMMO rerū parente. Ergo & à filio,
qui à patre est inseparabilis, ut interpretant̃ Cano-
nistæ, in prima huius tituli constitutione. in VI.

stantialis. Quod negabat Arrius, traxitq; in eā
dementia magna parte orientalis ecclesiæ, an
nitentibus præter
tim pro eo q̄bui-
dam Imperatoris
bus, ut est in histo-
ria Constantini

summo rerū paren-
te^f speramus & ac-

h[ic] t[er]m[in]is
apertis crimini-
bus denotentur.
Appellabant em[en]
se Christianos, ut
tegeretur hæreti-
cum nom[en], quod
lex prohibet.

I ¶ INTRA
 oppida. Prohibe-
 tur quidem ubi
 haereticis congrega-
 ri, sed intra oppi-
 da praefertim, ubi
 maius est pericu-
 lum.

K AB IPSIS
urbium moeni=
bus. Ne alios in=
ficiant, & malo
sint exēplo. Qua
ratione lenones de
urbibus pellun=
tur^r, & meretriz=
ces de uicinia pu=
dicarū: sicut scho=
laris facinorosus
de collegio, lepro=
sus uel pēfūlus de
ciuitate &.

I TOTO or-
 be reddatur. Qua
 propter dubium
 non est, quin eccle-
 siæ sint orthodo-
 xorum episcopo-
 rum. Sed niquid
 possint laici sacræ
 turrim munire p-
 ciuitatis defensi-
 ne? Et obtinuit
 posse, favore publicæ utilitatis^h: aliter non
 liceat.

NEMO CLERICVS. a ¶ Nemininem publice de fide catholica disputare hæc constitutio permittit. Quod tamen communi calculo declarat, ut hac lege non teneantur clerici, qui contra hæreticos disputant, uel ut melius addiscant in utranq; partem argumentantur. Quod ex qualitate personæ coniectandum arbitrio iudicis relinquatur. Laici uero omnino prohibuit est publice uel priuatum de fide catholica differere. Sanè extat Gregorij Nazanzenij aduersus Arrianum liber hac inscriptione, quòd non liceat semper & publice de deo contendere; in quo nec clericis quidem id

concedit, sed his tantum, qui expertæ probitatis
& innocentæ sunt, quicq; ingenium & industria
suam in *theoria*, id est, speculatione atq; disci-
plinis exeruerint, quicq; amoris corporalibus,
spiritualis sequuti sint. Quomodo enim, inquit,
qui ipurus est, poterit purissimum hæc mysteria at

eruptio factiosa ten-
tauerit, ab ipsis etiā
urbium mœnibus *
exterminato furore
propelli iubemus :
ut cunctis orthodo-
xis episcopis, qui
Nicænam fidem te-
nent, catholicæ ec-
clesiæ toto orbe red-
dantur¹.

IMPERATOR
Martianus Palladio
Præf. Præt.

Nemo^a clericus
uel militaris^b,
uel alterius cuiusli-
bet^c conditionis, de
fide Christiana pu-
blice^d, turbis coadu-
natis & audiētibus,
tractare conetur in
posterum, ex hoc tu-
multus, uel p̄fidiæ^e
occasionem requi-
rens: nam & iniuri-
am facit^f iudicio re-
uerendis. synodi

teneatur poena huius legis. Respondeo, non
teneri, quia non ita delinquit, qui priuatim
disputat, quum alios exemplo sui non trahat:
sicut nec tantum delinquitur, quantum latro.
Publice enim delinquens malos suo exemplo
concitat, cæteris est scandalum; tum & legem ui-
detur cõtemnere. Cæterum si id agat, quod sui na-
tura delictum non est, quum hæc ratio cesset, potius
presumetur aduersus eum, qui clã facit, q̃ qui palam.
¶ VEL pñdã. Quia posset eiusmodi ratiõibus
disputandum uti, quæ deinde necesse erant,
quæ res quibusdã aniam p̃staret à religiõẽ diuer-
tendi. siquid Christiana pietas fide, non syllo-
gismis consistit.

NAM ET iniuriam facit. Accipitur hinc ar-
biter gumentū

tingere. Videnda
igitur sunt, q̄ ad hāc
legē faciētia diffu-
sius ille scripsit.

B CLERICVS
uel militaris. Ex
ordine scripturæ
argumentantur hic
aliqui, digniores
esse clericos militi-
bus; quod neutiq̃
negauerim, dum
ip̃i sciāt, sacerdo-
talem dignitatem

in animi candore
consistere, non in
eo, ut primos a-
ment accubitus in
cœnis, & primas
cathedras in syna-
gogis: quod in eu-
angelio Matthæi
Dñs prohibet.

c ¶ VEL alterius cuiuslibet interditionis. Nisi id esset additū, præcedens clausula non comprænderet maioris dignitatis antistes, quos aliqui uel simile non fuisse tumultus aut perfidiæ causam præstituros. Quapropter si Rom. Pontifex decimā ceteris, cuiuslibet conditionis essent, in diceret, credere dignissimos q̄q̄ regulariter cōtineri.

c ¶ PVLICE.

Quid in priuatim
quis dispulter, an
Respondeo, non
quit, qui priuatim
plo sui non trahat;
ur, quantum latro-
malis suo exemplo
tum & legem ui-
daga; quod d sui na
ratio cesser, potius
acit, q̄ qui palam k.
cuiusmodi ratioibus
nesciret explicare l,
fari & religioe diuer
etas fide, nō syllo=
Accipitur hinc ar=
b ij gumentū

Sacerdotalis dignitas
in quo consistit.

l. ult. de ritu
nup. l. non existi
mo. de adm. tut.
l. 4. dist. c. su
rector,

gumentū, si sacrosancta synodus aliquid generaliter constituat, nō posse ad alios prouocari: à qua sententia non dissideo. Quum & si populus generaliter p-

in l. ult. de ap-
pel. reip.

in pere. ut offi-
cium. s. deniq;
de heret. in 6.

o Ioan. de ana. in
e. ad abolendam
de heret.

p. 3. quest. 5.
in fin.

q. 1. ad l. lul.
maiest.

in l. ult. de ap-
pel. reip.

si quis semel iudica-
ta ac recte disposita,
reuoluere & publice
disputare contende-
rit: quum ea, quæ
nunc de Christiana
fide à sacerdotibus,
qui Chalcedonæ cō-
uenerūt, per nostra
statuta pcepta sunt,
iuxta apostolicas ex-
positiones, & insti-
tuta sanctorum pa-
trum trecentorum
decem & octo, & cen-
tum & quinquagin-
ta in hac regia urbe
diffinita esse noscun-
tur: nam in contem-
ptores huius legis
pœna non deerit,
quia non solum con-
tra fidem uere expo-
sitam ueniunt, sed
etiam ludæis & pa-
ganis ex huiusmodi
certamine prophæ-
nat ueneranda my-
steria. ¶ Igitur si
clericus erit, qui pu-
blice tractare de reli-
gione ausus fuerit,
à consortio clerico-
rum remouebitur:
si uero militi sit
præditus, cingulo
spoliabitur: ceteri
etiā huius criminis
rei (si quidem liberi

Quo casu priuilegijs priuaretur, sicut reiectus
de collegio aduocatorum, eorum priuilegijs in
dubio censeretur priuatus, Accursio, Baldo &

ceteris.

SEVERISSIMIS animaduersionibus. Id
est ultimo supplicio. Grauius ergo puniunt ser-
ui q; liberi hoies,
& leuius plebunt
nobiles ignobili-
bus. Quia in quæ-
stione solet cōmu-
niter id seruari, ut
si delictum in offi-
cij, uel dignitatis
dedecus tendat, q;
quis est dignior,
eō atrocius sit pu-
niendus: alioqui
pœna corporali
pauperes, pecuni-
aria diuites graui-
us affligant: quod
Bar. sentit. Quod
& ipse regulariter
probauerim: nā
& qnq; cernere est
grauius multari
mediocres nobili-
oribus.

GLORIOSISSIMO,
Clementissimo filio Iustinia-
no, Ioannes episcopus urbis Ro-
mæ, Salutem dicit.

INTER claras sapien-
tiæ māuetudinis
nostræ laudes Chri-
stianissime princi-
pū puriore luce tātq;
aliquod sydus irra-
diat, quod amore fi-
dei, q; charitatis stu-
dio edocti ecclesia-
sticis disciplinis Ro-
manæ sedis reueren-
tiam conseruatis, &
ei cuncta subiicitis,
& ad eius deducitis
unitatem: ad cuius
authorem, hoc est
apostolorum pri-
mum, Domino lo-
quente, præceptum
est, pascite oues meas:
quam esse omnium
uere ecclesiarum ca-
put, & patrum re-
gulæ, & principū.

Et ea quæ sequuntur, omittit, ne
tēdio lectori sint, quæ q uolet,
ab alijs exemplaribus accipiat.

Iustiniano, & eius fidē appbat, inseritq; in ea ex-
emplū literarū, quas Imperator ad se miserat.
a OMNI V M ecclesiarum caput. Fuit olim
magna

in l. quall
pauis.

in l. ult. de ap-
pel. reip.

in l. ult. de ap-
pel. reip.

in l. ult. de ap-
pel. reip.

in l. ult. de ap-
pel. reip.

in l. ult. de ap-
pel. reip.

magna cōtrouersia, an Pontifex Roman. princi-
patū ecclesiæ de iure diuino haberet: quod si ha-
beret, an ad eū potius qui Romæ, q; qui Con-
stantinopoli esset, quæ noua Roma est, pertine-
ret: & Iustinianus hic ad Romanū rē trahit, qd
& aliquo post tpe Phocas quoq; Imperator cō-
stituit, Constantinopolitanoq; prætulit. Nūquid
uero id humanis sanctionibus potius q; iure di-
uino pbeatur, nodus esset haud sanè facilis, nisi
ueteres & sancti illi primitiue ecclesiæ antistites
nobis præsenserent, & iuris diuini id esse demonstral-
sent. Quū em dixisset CHRISTVS Dñs noster
Petro: Tu es Petrus, & sup hanc petrā ædificabo
ecclesiā meā: apparet p hæc uerba ei uniuersalis
ecclesiæ administrationē pmissam: qd aut ab eo
pmissum est, fatuū esset opinari, nō & fuisse ser-
uatu: cōsensuq; prudentiū pdir, tūc uere tra-
dicta, quū post resurrectionem dixit, Pascite oues
meas. Vt em caput fidei ipse CHRISTVS est, qui
gratiā qd iudei ecclesiā suā inuisibiliter infundit, ita
& loco sui Petri, eiusq; successores in terris reli-
gi, qui ea, qbus ecclesiā indiget, uisibiliter ipsi cō-
ficeret: sic ab his sacramēta exhibent, populi in fi-
de instruunt, episcopi cōstituunt, cōcio fidelū le-
gibus, exēplis, monitiōibus regit, mali abomi-
natiōibus & pœnis corrigunt: q si CHRISTVS
ipse sibi referuasset, jā fidei merita pderentur, cer-
tūq; eius res ellemus, quā nostræ salutis interest,
ut potius ex fide credamus. Sic & euāgelio roga-
se se asserit CHRISTVS, ne deficiat fides Petri: sic
cōstituit, ne portæ inferi aduersus petrā, i qua fun-
dat ecclesiā, pualeant: sic ei mandat, ut cōfirmet
fratres suos: sic ipse, tanq; os & caput apostolorū
dño nostro rñdet: sic semp i fide ardentior se p-
stat: sic à generalitate aliorū honoris gratia exi-
mitur, quū dicte (inquit) discipulis & Petro: sic
p eo censui soluū: quæ oia sancti antistites quū
optime animaduertissent, p exploratissimo ha-
berunt, primatū ecclesiæ Petro, eiusq; successo-
ribus datū. Sed quid pferit tot cōsilijs id san-
ctissimos patres statuū, tot legibus Imperato-
res cauū, ecclesiæ Doctores tā Græcos q; Lati-
nos docuū, si adhuc reperiunt, qui etiam editis
uoluminibus id denegare audent, nosq; acepha-
los faciant: Vt libeat exclamare, quod uulgū di-
cunt: Nil intra est oleam, nil extra est in nuce du-
ri. Quid em unquā tā apertū fuit, tā dilucidū, ut
dicendo inuerti nō possit: Si singulis horū ratio-
nibus rñdere operæ precij duceret, & studiosos
multa lectione inuolueret, & nihil pferet. Qui
em hæc attentant, cancro illo, & hydra Platonis
ca pinaciores sunt. Pontificūq; monitis mini-
me respicientes, nouas qd iude & scandalo ple-
nas cōclusiones cogitant, & in publicū pferunt:
una in re solū intenti, ut cōtradictiones cunctis
orthodoxis adducāt: ut ubiq; cōcordiam extin-
guant, nūq; pietatem adiuent: quorū senten-
tiæ, si ueræ essent, ueteres oēs, sanctosq; Theolo-
gos abrogare oporteret, quorūcūq; principū
regna subuertere, qui à Pontifice Rom. primū
instituti sunt: & in primis Cæsar ipse exautoran-
dus, quū ex decreto Gregorij V. cōstituti Electo-
res ei designandi ius nullū adepti fuerint: detur
bandus Rex Francorū, quū à Chilperico in Pi-
pinū transferre dominationē sanctione sua Za-
charias nequiuert: deiciendi Sicilia Reges, qui
à sede apostolica sub fidelitatis iuramento re-
gnū possident: Antistites omes, qui hæcenus

fuerunt: & pij & religiosi, ceu inuales & pseu-
depiscopi explodendi, quū à Rom. Pontifice in-
stituti fuerint. Sed bene habet, noluit CHRIS-
TVS fidem Petri deficere, tot cōsilijs, tot tibi-
cinibus ea fulta est, ut labefactari aliquorū syllō-
gilinis nequeat. Extant antiquorū interpretū
cōmentarij, quibus oēs hæreticorū sententiæ cō-
futantur: & ut Anacleti, Pelagij, Innocentij, Ni-
colai, Leonis & decretales epistolas omittamus,
principatum ecclesiæ celeberrimus quiscq; uete-
rum Petro ipsi datū consensit: & ex Græcis Io-
annes Chrysostomus homelia LV. in Matthæ-
um, nunc Petri totius ecclesiæ pastorem cō-
stitutum, nunc eius pastorem & caput, nunc uni-
uerso orbi præpositum asserit. Et Homel. ult. in
Ioan. Iacobum quidem Hierosolymortū sedem
accepisse, Petro uero totius orbis curā demanda-
tā affirmat. Theophilus principē apostolorū
ex eo factū, Lucæ XXII. scripsit, quū illi man-
dat, ut fratres cōfirmet. Rursus Ioan. cap. ult. id
circo ei à CHRISTO dictū, Sequere me, quonā-
tūcūq; fidelū platurā ei cōcesserat. Cyrillus
Alexandrinus libro thesaurorū nos hortatur,
ut maneamus i ecclesiā Petri, & i capite nostro,
nempe apostolico throno Rom. Pontifici. Ma-
ximusepistola quadā oriētalibus populis suæ
det, ut uerā fidē approbantes, in ecclesiā Roma-
norū tanq; in solē respiciant, & ex ipsa lumen ca-
tholicæ & apostolicæ fidei recipiant. Ignatius
Constantinopolitanus potestatem apostolorū prin-
cipi Petro datā, nō in eius psona circūscriptā, sed
successoribus q; senioris Romæ Pontificibus
trāmissā, author est. Ex Latinis Cyprianus
sup uno Petro fundaram ecclesiā tradit, idq; à
CHRISTO institutū, ut unitas eius ostēderet.
Idem lib. III. epist. ad Pupianū, sup Petro ædi-
ficatā fuisse ecclesiā, apertissime fatet. Ambro-
sius nunc eū ecclesiæ petrā appellat, nunc fidei
firmamentū: idcircoq; petrā esse, qm primus in
natiōibus fidei fundamēta posuerit. Idē ser. XI.
Hanc, inq; solā ecclesiā nauē ascendit Dñs, in q;
Petrus magister est cōstitutus. Hieronymus
in Matth. Petri nomē illi recte ab CHRISTO da-
tum, qm p metaphorā sup eū ædificaturus erat
ecclesiā suā. Idē ad Damalūm: Ego (inq;) beati-
tudini tuæ, id est cathedræ Petri cōmuniōe cōso-
rior, & sup illā petrā ædificatā ecclesiā scio. Au-
gustinus ad Paulinū, epist. CVI. Innocētiū literas
cōmendat, qbus ad sedis suæ noticiā pñere tes-
tabat, qd ubiq; ab cōsilijs de fide statuāt, cū
ius iudicio uel stent, uel cadāt, q tractata fuerint.
Rursus in lib. aduersus epif. Donati, in Petro as-
serit tāq; in petra fundatā ecclesiā. Gregorius
cū uarijs in locis, tū maxie epist. ad Mauritium
Imp. eandē sententiā, adductis euāgeliorū cano-
nibus, clarissime defendit: & post eū Bernardus
eo sermōe, quē in ipsius apostoli uigilia habuit,
diffusiusq; ad Eugē. Papā, li. II. de cōsideratiōe,
Age (inq;) idagemus qd sis, quā geras p tpe p-
sonā in ecclesiā dei. Quis es? Sacerdos magnus,
Summus Pontifex, tu princeps eporū, tu hæres
apostolorū, tu primatu Abel, gubernatu Noe,
patriarchatu Abrahā, ordine Melchisedech, digni-
tate Aarō, autoritate Moyses, iudicatu Samu-
el, potestate Petrus, unitiōe CHRISTVS, tu es
cui clauēs traditæ, & oues creditæ sunt. habent
alijsibi assignatos greges, singuli singulos, tibi
uniuersi crediti, & quæ sequuntur.

21. dist. 8.

d. 1. dist. 8. fide-
lior.

e. 24. q. 1. quoniam.

b. iij. Socrates

Socrates episcopus in historia Cassiodori, quā in uarijs locis principatū Rom. sedi asserit, tum et lib. III. cap. IX. ubi ecclesiasticis regulis mandari asserit, ne prater Rom. Pontificis sententiam cōcilium celebret. Rursusq; lib. IX. cap. XIII. regulam prolatam auctor est, ut Constantino politanus episcopus haberet honoris priuilegia post Pontificem Romanum, hisq; cōsensum suum praeferat Imperatorē Theodosium. quod & Constantinopolitano concilio cautum reperitur, in quo haec ad uerbum legere est. Constantinopolitanus episcopus habeat honoris primatum post Romanū, ppter quod urbs ipsa sit iunior Roma. Sed & Amianus Marcellinus historiae lib. XV. auctor est, Constantium Caesarem sententiam, qua Athanasium cōdemnabat, petisse à Liberio Rom. pōtifice, pro auctoritate qua potiores sunt aeternae urbis episcopi, confirmari: quod minime optinere potuit. Sed quid ego hac in re uerba ulterius faciam, & cōtra uetus prouerbium, rem actam rursus agam? pluribus enim concilijs, & nouissime Constantiensis res haec omnis decisa est. quod & Iustinianus Imperator hac constitutione approbauit, ut ridícula sit ea haereticorū conclusio, qua id introductum ex frigidiſſimis decretis solum à CCC. annis citra asseuerat. Sed certe nobis uidentur isti non tam credere, quā asserunt, quā id agere, ut inuidia aduersus Pontificem & praefules colligant, & contra Christianorū dogmatū sinceritatem principibus populi sui maledicant. quum tamen CHRISTVS quoq; ipse Pontificibus et sacerdotibus liberrime detulerit: quod annotauit Cyprianus. Paulus quoq; in Actis apost. c. XXIII. Nesciebā, inq; fratres, qd princeps est. **Q**UAM uera religio. Religio ab antiquis in malam partē accipiebatur, nimirum pro superstitione. Lucretius.

Humana ante oculos foede quum uita iaceret
In terris oppressa graui sub religione.

Deinde cepta est uox in bonam partem accipi, et Religiosi proprie dicuntur, qui paupertatem, obedientiam, castitatem perpetuam Deo uouerunt. Sed & ampliore significato hi accipiuntur, qui aliquid ex illis uotis obseruant, ut hospitalarij & templarij, per summū uero abusum, quilibet Christianus dicitur religiosus, & ita sentiunt Canonistae in rubr. de regularib.

NULLIS rugis. Id est scissuris, & diuisionibus. Sumptum est ex epistola Pauli ad Ephesios cap. V. Sanē damnat Procopius Iustinianū, qui intra palatij cubiculum reclusus cum sacrificiis, omnes bonas horas cōsumeret in secernendis articuloſū fidei minutijs, omiſſa rei bellicae cura, ut inde praestiterit Tōrylae occasionem urbis Romae per Gothos incendendae.

COEPISCOPORVM interueniente cōsensu. Edictum ergo Iustiniani, quod cum cōsensu episcoporum promulgauit, Iustiniano non episcopis attribuit: quod recentior quorūdam sententia confirmat, qui si in cōcilio à Rom. Pontifice indicto edat cōstitutio hac inscriptioe, Romanus pontifex de cōsensu cōcilij, censent pōtentiā, non synodalem existimanda: nam nō solēt actus à cōsentientibus denominari, sed à facientibus. licet Nicolaus Tudiscus cōtra, in oratione quā in Basileae synodo habuit in Germania. Sed

haec à nobis latius differuntur Paradoxorum lib. VI. cap. X.

VICTOR Iustinianus etc. Simili titulo utit Honorius in epistola ad Bonifaciū, postponiturq; hic Pōtificis nomē: qui stylus in praesentia rum in Rom. curia exoleuit, quā ppter Guil. in Speculo de praesent. rescripti auctor est, fallum praesumi rescriptū, in quo nō legat summi pōtificis nomē ante caetera. Veteres certe simpliciū egerunt, nec cū tanta scrupulositate credidere.

NO BIS magnum studium fuit unitatē. Et sic ad Imperatorē pertinet in schismate procurare, ut congreget conciliū, quod uerū est, ubi pontifex ipse ex magna causa esset suspectus, ueluti si ageret de eo exauthorado: alioquin cōgregatio synodi ad ipsum Pōtificem pertinet, ut habetur XVII. distin. & eo negligēte ad eos Cardinales, qui minime eius labijs suspiciōe notant, quā cōuentui peragendo causam praestat, ut Baldus, Cardin. Flo. & recentiores scripserūt. Vbiq; aut de hoc aliqua oriet dubitatio, existimauerit ob eis disceptationē Imperatorē forte adēdū.

ARCHIMANDRITAE. Ita abbates uocari arbitror. καὶ ἀρχαὶ Graece spelunca significat & gregē. monachi enim in eremis cauernas inhabitabant. ab his ergo nomen sumptum, uel à grege propter illud euāgelium: Paſce oues meas. quod alij arbitrantur. Huius uocis mentio est etiam Sydonio Apoll. in epistolis.

HOMOVSION. ὁμοούσιον consubstantialē. quod in filio Arius, in spiritu sancto Macedonius negabat. at Nestorius CHRISTVM filium Mariæ hominem tantum credidit, superuenisseq; deinde in eum diuinitatem: quibus nō minus deteriora prodidit Euthyces, qui CHRISTO diuinam solum naturā asseruit. quapropter Arius Nicēna, Macedonius Constantinopolitana, Nestorius Ephesia, Euthyces Chalcedonia synodo condemnati sunt.

PATRIARCHAM uestrum fratrem. Episcopos, Archiepiscopos, Patriarchas, & Cardinales solum Rom. pōtiffex fratres appellare, caeteros omnes filios, quā forma nisi seruata sit, praesumitur rescriptum fallum.

PLVS uestrae sedis crescit auctoritas. Debet enim pōtiffex auctoritatē sedis suae pcurare: quā ppter nō licet pontifici de urbe Roma aliō sedē transferre, quia diminueret de maiestate, quā cōsequitur ex dignitate urbis. nam et diuino iussu de Antiochia Petrus cōtendit. cui legi diuinae & ipse subiicit. atq; ita multi sentiunt, & Alberico idem uidetur.

ALIENVM seipsum ab ecclesia iudicabit esse catholica. Qui ergo delinqt, seipsum cōdemnat. unde uulgo dicit: Ex maleficijs reū naturali obligatiōe teneri ad poenā, quia uidet cōsentire, ut merita poenae afficiat: qd ferē oēs piderūt.

IVS SIMVS esse alienos. Id est ex cōmuni cauimus. unde hic pbat ualere sententiā, qua iudex aliquē ex cōmunicat, nisi quāprimū aliqd faciat. nec enim huiusmodi sententiā est cōditiōnalis. sed pura, quā tamē eueniente cōditiōne resolui possit.

EXTORRES. Sic dicunt exules, quasi extra terrā eieci. hinc argumentū sumit pter qd, ut ad uenā bñficijs legū municipalij uti nequeat. qd aequū est, ne qui onera nō sustinet, priuilegijs fruatur. responderūtq; ita recentiores uarijs cōsilijs. Quapro

Quapropter si cōstitutum sit, ut pagani damna relarciant, qui in eorū agro sit de latronibus spoliatus: aduenā nihil prouidebitur. idem si ex lege instrumenta cōstitutū executioni mandent. extraneus enim ordinario iudicio debeat expectari. Hanc tamē regulam ita intelligendam censeo, ut contrahentes non cōprehendant: quū enim respectu solenij, & eorū quae ex natura cōtractus descendūt, extranei huiusmodi lege te neantur: uidetur cōtrahendo tacite cōsentire, ut lex attendatur. quocirca non tam beneficio statutorū uti dicent, quā iure sibi tacita conuentione quaesito. Idemq; iuris arbitror in his, quae uoluntariā iurisdictionē respiciunt: quū id nemini noceat, & ipsis proſit. nec aliter credidisse doctores uerisimile est, dū simpliciter in utroq; casu asserunt, aduenā municipalij legi subesse. Sed & clerici, quamuis laicorum legibus non arceantur, eorum tamen beneficio uti poterūt: ne quod ob fauorē cōcessum est, in eorū odium reflectatur, ut Bart. scripsit.

RUBRICA.

DE SACRO sanctis eccle- sijs.

GREMIVM nunquam redeuntibus claudit ecclesia. Haereticus ergo quotiescūq; ad sanitatē reuertant, admittendi sunt, & impunes esse debent: quod & Augustino placuit, & antiquis patribus. quod non seruatur, quantum ad poenam criminalem.

OBSECRE clementia uestra. Quum in crimine haereseos ecclesia cognitionem libi reseruet: quid est, quod Rom. Pōtiffex precibus imploret, ubi imperare poterat? Sed haec olim fuerit, alioqui si decretales cōstitutiones respiciamus, non potuit Iustinianus aduersus haereticos, pcedere, deinde eis condemnatis pontificem admonere. quod tamen fecisse eum, hic satis constat.

NIS I perfectus in CHRISTO. Merito ita dixit. nam & Paulus suis epistolis ad Romanos perferēdis, nō alio usus est ministro, quā Phoebe muliere Corinthia. Et hic notandum est, eos, qui in legationem mittuntur, praesumi prudentes, & principibus suis gratos.

RUBRICA.

**DE SACROSANCTIS
ECCLISIIS.**

ECCLIESIA Graeca uox est, & conuentionem significat. In initio enim, & in ipsa (ut ita dixerim) nascētis nostrae religionis infantia, quū pauci essent Christiani, in urbibus cōueniebant simul, et Deo laudes canebant, cōstuebantq; inter se, quā ad institutionem suam pertineret, ut Lucas in apost. actis ostēdit, & Plynus ad Traianū auctor est. Capitulum ergo ecclesiae ea significatione, ut & conuentus Christianorū comprēndat, & etiā locū ipsum, in quem cōuenitur, appellatur & locus ipse Basilica, siue q; loca publica Basilica Graeci uocant, siue quod domus principis Basilica, id est regia dicit, quā significatione etiā diuinis

templis conueniunt. Sanē plura de aedificatione & consecratione earū habentur in Decretis, de consecr. distinc. prima. Sed probabiliter dubitatur, quomodo constitutiones hoc in tractatu insertae recipiendae sint, quum cōmuni calculo asfirmetur, Imperatorias sanctiōes, quae specia-

lit de clericis, uel ecclesiarum facultatibus uerba faciunt, nullius esse momenti, quod hoc munus ad solū Pontificē pertineat. Et fatēdum est, ubi aliter iure canonico cōstitutur, has leges nō obseruari. alio-

IMPERATOR CON
stantinus A. ad populū.
ABEAT
unusquisq;
q; licen
tiam, san

qui esse obseruandas: non quia ab Imperatoribus latae, sed quia per Pontifices uidetur tacito cōsensu admittit: quod Alb. opinatur, in cuius sententiam eundem censeo. nemini tamē est dubiū, quin in primitiua ecclesia de rebus & personis ecclesiasticis ius dicerent Imperatores.

ABEAT unusquisq;. Quoniam ante Constantinū Magnū collegia Christianorū dānata erant: eorū ille professionē primus Caesarū sincera fide amplexatus, cōstituit, ut quilibet facultatē haberet

quantū uellet generali ipsi ecclesiae relinquendi. fuitq; tūc haec lex intellecta, ut non ideo clericis uel monachis relinqui posset, aut particulari templo. cuius rei rationē diuus Hieronymus quādam ad Nepotianū epistola his uerbis attingit. Pudet dicere, sacerdotes idolorū, mimi, & auriga, & scorta haereditates capiūt. solis clericis & monachis hoc lege prohibetur, & phibetur nō à persecutoribus, sed à principibus Christianis.

nec de lege conqueror, sed doleo, cur meruerimus hanc legē. Cauterij bonū est, sed quo mihi uulnus, ut indigeā cauterio: Prouida seueratq; legis cautio, & tamē nec sic refrenat avaricia. Per fidei cōmissa legibus illudimus, et quali maiora sint Imperatorū scita, quā Christi. leges timeamus, euāgelia cōtēnimus. Sit haeres, sed mater filiorū, id est gregis sui ecclesia, quā illos genuit, nutriuit & paut. Quid nos inferimus int. matre & liberos? Gloria episcopi est, pauperū opibus providere, ignominia omnij sacerdotū est,

pprijs studere diuitijs. haec ille. Vnde apparet recentiorū interpretationē factam, ut aliter haec lex nostro saeculo, aliter in primitiua ecclesia intelligeretur.

VNVSQVISQVE. Qui tamen factiōnem testamētū habeat, & ita communiter accipitur. Bartolus etiā eos accipit, qui solum iure ciuili testari nequeūt, ut muti, uel surdi, uel qui status sui sunt incerti. idemq; filij familias, qui in alijs casibus, etiam cōsentiente patre, non admittuntur. itē damnati de crimine famōso, à quibus bona non auferunt. Quā sententia satis defendi potest, quia huiusmodi testamētum, si hac constitutione confirmet, omni iuris ratione munitū dici poterit, & l. generali, in alijs casibus accipietur, ueluti in his, qui iure gentium sunt in habiles. Ex qua interpretatione hic probatur, generalē hanc dictionē Vnusquisq;, restringi,

ut iure

a. ecclesia. de
constit.

a. 12. q. 1. futur.

b. l. generali. inf.
codem.

ut iure gentium inhabiles non comprædat, quis de favore publico agatur. Quem articulum sic arbitror breuiter posse expediri, ut dictiones generales ex loquentis mente interpretationem accipiant. Quapropter restringunt, ut qui iure gentium inhabilis sit, nunquam admittatur. Idem in eo, qui iure ciuili renjciatur. Quæ sensum ex cõmunis sententia hic accipimus. nec enim generalibus uerbis inducenda est legum correctio, nisi quum aliàs cõstitutio supflua red-detur, uel de fauore publico agat, uel aliàs absurdi aliquid consequere-tur, uel quum uerba plurimum exuberant, & ratiois pa-ritas non distinet. Sed nunquam propter huiusmodi dictiones gemi-natas lex extra, ppietate uocabuli trahatur. Et puto trahi. Quapropter si de quibuscumque hæredibus loquar, & fideicommissarij intelliguntur. Et appellatio cuiuslibet cõtractus, etiã de abusu suis cõtractibus actus uidetur. Quia ratioe pro-hibita alienatioe quorūcūq; bonorū mobiliū & immobilium, crediderim & iura & actiones contineri. Si tamen maxima improprietas fieret, aliud esse dicendum. Quāobrem si de quacūq; negociatione solui uectigal lex uelit, de legato non erit soluendum.

CLAUSSIMO^b, catholico uenerabilisq; cõcilio¹⁰ decedens^c bonorū, quod optauerit^d, relinqueret^e; & nō sint casta iudicia eius. Nihil enim est, quod magis hominibus debeat, quā ut supremæ uoluntatis, postquam iam aliud uelle non pos-

sunt, liber sit stilus^f; & licitū, quod iterū nō redit, arbitrium. **IMPPP. GRATIA** = nus & Valentinianus & Theodosius Augg. Pangratio Prefecto urbis.

Nemo apostolorum uel martyrum sedē, humanis corporibus existi-met esse concessam, de abstineat¹⁰. Idem si præstatio legati dilatione non admitteret, puta si pro sepulchro legasset, uel ut restitueretur scænes pecuniæ. Sed & poterit ecclesiæ administrator procurare, ut alicui fiat additio bonorum, quæ etiam in libertatibus est introducta, ut legatum cõseruetur¹⁰. adnotauitq; hæc Bald. mox ceteri.

LIBER sit stilus. Graphiū quo scribitur stylus significat; unde usus obtinuit, ut pro scripura dicendiq; modo accipiat. Existimauit autem Bartolus hac lege conualescere testamentum ad pias causas, licet iuris ciuilis solennitates non obseruentur. Nam & idem militibus concessum est, & inter liberos testanti. Sed pleriq; omnes alia disseruere¹⁰. Verū quæstio hæc inuoluitur, quū in præstatiōis ius canonicū ubiq; seruet, quo testamentū ualeat corā duobus testibus conditum, iuris ciuilis solennitatibus reiectis¹⁰. Quæ lex euangelico dicto nititur: In ore duorum & c. Quapropter testamentum sustinetur etiã quo ad alios cohæredes, quos causa pia nō tangit, ut pleriq; affirmant, secus si fauore causæ simpliciter id constitutum esset¹⁰. nam & eodem canonico iure piæ causæ q̄ plura alia indulgetur ueluti summaria cognitione, ut explicentur controuersie, ut cognitio etiam ecclesiastico iudici competat, ut simplici exequutori contra negligenter hæredem actio detur, ut integrum legatū præstetur, nihilq; deducatur, uel Falcidie uel S. cõsulti Trebelliani nomine: quod & Iustinianus sanxit, ut solo natu facta institutio sit effecti-cax, ut huiusmodi relictum ex incertitudine nō uideatur. Qua causa & captatoria institutio ad-mittitur, & legatum in arbitrium hæredis collatum ualeat¹⁰. Vnde consequens est, ut male ablata restitui generaliter mandari possit, & pauperibus in genere legatum, robur obtineat: quod & inferius cauetur, collegitq; hæc Aretinus.

Nemo apostolorum. Quum Romanorum antiquo iure mortui intra ciuitates

se arbitror, ut fauore piæ causæ sustineatur, si q̄ ita legauerit. Collegio uel flagriteris talis ecclesiæ lego, quodcūq; de bonis meis optauerint seu elegerint¹⁰. Quo sensu id uerbum non ad testatorem, sed ad concilium referetur.

RELINQUERE. Verbum id generale est. Quapropter si ecclesiæ legat, hæreditate non adita, uideretur legatum nihilominus deberi: aliàs casum redderet testatoris iudiciū: quod Bart. probat. Alij contra crebriore calculo, quū id priuilegium ecclesiæ cõpetere specialiter non caueatur, nisi si quū filius in potestate fuisset institutus: quum enim ipso iure sit hæres statim querit ius ecclesiæ, licet dein

de abstineat¹⁰. Idem si præstatio legati dilatione non admitteret, puta si pro sepulchro legasset, uel ut restitueretur scænes pecuniæ. Sed & poterit ecclesiæ administrator procurare, ut alicui fiat additio bonorum, quæ etiam in libertatibus est introducta, ut legatum cõseruetur¹⁰. adnotauitq; hæc Bald. mox ceteri.

LIBER sit stilus. Graphiū quo scribitur stylus significat; unde usus obtinuit, ut pro scripura dicendiq; modo accipiat. Existimauit autem Bartolus hac lege conualescere testamentum ad pias causas, licet iuris ciuilis solennitates non obseruentur. Nam & idem militibus concessum est, & inter liberos testanti. Sed pleriq; omnes alia disseruere¹⁰. Verū quæstio hæc inuoluitur, quū in præstatiōis ius canonicū ubiq; seruet, quo testamentū ualeat corā duobus testibus conditum, iuris ciuilis solennitatibus reiectis¹⁰. Quæ lex euangelico dicto nititur: In ore duorum & c. Quapropter testamentum sustinetur etiã quo ad alios cohæredes, quos causa pia nō tangit, ut pleriq; affirmant, secus si fauore causæ simpliciter id constitutum esset¹⁰. nam & eodem canonico iure piæ causæ q̄ plura alia indulgetur ueluti summaria cognitione, ut explicentur controuersie, ut cognitio etiam ecclesiastico iudici competat, ut simplici exequutori contra negligenter hæredem actio detur, ut integrum legatū præstetur, nihilq; deducatur, uel Falcidie uel S. cõsulti Trebelliani nomine: quod & Iustinianus sanxit, ut solo natu facta institutio sit effecti-cax, ut huiusmodi relictum ex incertitudine nō uideatur. Qua causa & captatoria institutio ad-mittitur, & legatum in arbitrium hæredis collatum ualeat¹⁰. Vnde consequens est, ut male ablata restitui generaliter mandari possit, & pauperibus in genere legatum, robur obtineat: quod & inferius cauetur, collegitq; hæc Aretinus.

Nemo apostolorum. Quum Romanorum antiquo iure mortui intra ciuitates

se arbitror, ut fauore piæ causæ sustineatur, si q̄ ita legauerit. Collegio uel flagriteris talis ecclesiæ lego, quodcūq; de bonis meis optauerint seu elegerint¹⁰. Quo sensu id uerbum non ad testatorem, sed ad concilium referetur.

RELINQUERE. Verbum id generale est. Quapropter si ecclesiæ legat, hæreditate non adita, uideretur legatum nihilominus deberi: aliàs casum redderet testatoris iudiciū: quod Bart. probat. Alij contra crebriore calculo, quū id priuilegium ecclesiæ cõpetere specialiter non caueatur, nisi si quū filius in potestate fuisset institutus: quum enim ipso iure sit hæres statim querit ius ecclesiæ, licet dein

de abstineat¹⁰. Idem si præstatio legati dilatione non admitteret, puta si pro sepulchro legasset, uel ut restitueretur scænes pecuniæ. Sed & poterit ecclesiæ administrator procurare, ut alicui fiat additio bonorum, quæ etiam in libertatibus est introducta, ut legatum cõseruetur¹⁰. adnotauitq; hæc Bald. mox ceteri.

LIBER sit stilus. Graphiū quo scribitur stylus significat; unde usus obtinuit, ut pro scripura dicendiq; modo accipiat. Existimauit autem Bartolus hac lege conualescere testamentum ad pias causas, licet iuris ciuilis solennitates non obseruentur. Nam & idem militibus concessum est, & inter liberos testanti. Sed pleriq; omnes alia disseruere¹⁰. Verū quæstio hæc inuoluitur, quū in præstatiōis ius canonicū ubiq; seruet, quo testamentū ualeat corā duobus testibus conditum, iuris ciuilis solennitatibus reiectis¹⁰. Quæ lex euangelico dicto nititur: In ore duorum & c. Quapropter testamentum sustinetur etiã quo ad alios cohæredes, quos causa pia nō tangit, ut pleriq; affirmant, secus si fauore causæ simpliciter id constitutum esset¹⁰. nam & eodem canonico iure piæ causæ q̄ plura alia indulgetur ueluti summaria cognitione, ut explicentur controuersie, ut cognitio etiam ecclesiastico iudici competat, ut simplici exequutori contra negligenter hæredem actio detur, ut integrum legatū præstetur, nihilq; deducatur, uel Falcidie uel S. cõsulti Trebelliani nomine: quod & Iustinianus sanxit, ut solo natu facta institutio sit effecti-cax, ut huiusmodi relictum ex incertitudine nō uideatur. Qua causa & captatoria institutio ad-mittitur, & legatum in arbitrium hæredis collatum ualeat¹⁰. Vnde consequens est, ut male ablata restitui generaliter mandari possit, & pauperibus in genere legatum, robur obtineat: quod & inferius cauetur, collegitq; hæc Aretinus.

Nemo apostolorum. Quum Romanorum antiquo iure mortui intra ciuitates

ciuitates sepeliri non possent, ne ob huiusmodi feralia municipiorum ius pollueretur¹⁰. Christianæ legis homines ethnicorū sprete religione, non solum in ecclesiarū cõmunijs intra urbes, quod laicis iure pontificio cõceditur, sed in delubris, atq; adeo in ipsis sanctorum locellis tumulari se mandabat, quod imperatoria hac cõstitutione dein de prohibitu fuit: ueraq; hæc est cõstitutio interpretatio. Nā et adhuc Mediolani Pro-tasij Oribasijq; Martyrii tumulo est epigrāma, quo Martyris adfron-tē legit, sita nescio quam formellam Manliam Dædalā. Ceterū & hic cõstitutioni sensus asserit, ut mer-cimonia in ecclesijs fieri prohibeat. Quam sententiam si probauerimus, corpora hic accipienda artificum negotiorumq; collegijs erunt: in quem sensum dictio ista quādoq; trahit¹⁰. Cõtractus ergo in ecclesijs fieri non debent, nisi causam piam respiciant, ut est cõtractus matrimonij, & pacis¹⁰. uel cõtrahens tutō ecclesiā egredi nequeat¹⁰. Si quis tamen cõtraxerit, non idcirco tollitur obligatio: quapropter & uoluntaria iurisdictionis actus in ecclesijs facti ualent¹⁰. In iudicijs uero secularibus non ita est, tam enim iudiciales processus, q̄ sententiæ ipso iure perent, si in ecclesijs ea gesta esse proponatur¹⁰. Vnde cõsequens est, ut in eis cõcepta arbitria, quæ ad similitudinē iudiciorū rediguntur, deficiant: arbitratorū mandata, quod transactiois uim obtinent, nō deficiant. Sed & nunquam testi deferendū sit iuramentū in ecclesiā, frustra cognoscit, deferri tamē interrogariq; in ea poterit: delatio enim iuramenti nō tam iudiciū q̄ piam causam respicit: sicut etiã interrogatio quæ ueritatē fouet, & iure iurijurando accedit, communiterq; hæc traduntur. Sed & Bald. de ecclesiā in ius uocari quemlibet posse credit. Quod licet citatiōis relatio actus iudicialibus cõtineat¹⁰, nō idem sit in ipsa citatiōe. Quod & alij probant¹⁰. licet nobis non ardeat.

IMPERATORES Honor. & Theodosius Augg. Pref. urbis.

Nemo martyres distrahat^a, ne mo mercetur^b.

IDEM AVGVSTI Ninor Pref.

Non plures q̄ nongenti^a qua

draginta Decani^b sacrosanctæ amplissimæ Urbis depu-tentur^c ecclesiæ, nulliq;^d addendi, uel mutandi, uel in de-functi locum substituedi pateat copia: nulli alij corporatorum præter dictum numerum^e per pa-

hac cõstitutione certus numerus, ultra quē nemo eligi potest: & si quis fuerit electus, ceterorū priuilegijs non fruitur.

NON GENTI quinquaginta. Et is numerus deinde per Iustinianum arctatus fuit^a. **DECANI**. Decani prius dicti sunt in exercitu, qui decem militibus præerant, qui alio nomine caput contubernij dicuntur, ut Fl. Vegetius, & Modestus scripserunt: deinde id nomē ad ecclesiasticam dignitatem tractatum est, significaturq; hoc nomine Archiepiscopi: qui forte à principio instituti sunt, ut decē clericis præessent. & quibus aucto deinde numero, nomen retinuerit^b: hic uero accipiunt clerici Cõstantinopolitane ecclesiæ, ita appellati, q̄ in decanias eēt diuisi.

DE PVTE ecclesiæ. Quid si facultates augeantur? Et poterit episcopus unā cū canonicis numerū excedere, etiã in cõsulto principis, sed diminueri non poterit, quia id odiosius: nam mortuo collega ob auariciā diminuerent numerū, ut eius portio sibi accresceret^c. Quū aliqui portio uacās canonicis nō accrescat, sed in ecclesiā utilitatem sit uertenda, Bald.

NVLLI QVE. Accipiendū est de episcopo & canonicis, quibus ius erat excedere taxatū numerū, etiã si numerus esset per legē ab eis iuratus, licet in periuriū incidat. Idēq; si ea lex per summū Pontificē sit confirmata: nam et tūc si transgrediunt ualeat electio, nisi in cõfirmatione irritū declaret, quicq; aduersus eam fiat. Sed si facultatibus auctis augeat numerus, nunquam aduersus eā cõfirmationē factā dicemus: & crebrior sententia est^d, nō fieri: q̄ in ea cõfirmatio tacita est conditio, nisi facultates augeant.

PRÆTER dictū numerū. Hinc colligit, supernumerarios nō frui priuilegijs collegarū. Quapropter si profectiū doctōr in aliqua Academia cõstitutus sit certus numerus, si q̄ supra numerū simpliciter addat, nō erit particeps immunitatis. Quod arbitror uerū, nisi ex institutione instar aliorum redactus sit, puta si pleno iure receptus proponatur: atq; ita Felyno uidetur^e. **PER**

fit; consequens est, ut cõtractus ipso iure sit irritus^c. Sed nunquam alia poena cõtrahentes afficiant^c. & extra ordinem puniri ferme omnes tradidere. Nam & in ecclesiastico foro huiusmodi transgressores honore priuant^d. ubi aliter iure expressum non est. Quod si cõtractus de se illicitum aliquid non cõtineret, nulla alia poena infligeretur: ueluti quum lege cauetur, ne quisq; rē minoris emat, uel ne triticum extra territorij conuehatur, ultra em prohibitionē nihil poenæ est.

NON PLVRES. Ne forte ultra facultates númerorū clericorū Cõstantinopolitana ecclesiæ prægrauaret, statutus est

hac cõstitutione certus numerus, ultra quē nemo eligi potest: & si quis fuerit electus, ceterorū priuilegijs non fruitur.

NON GENTI quinquaginta. Et is numerus deinde per Iustinianum arctatus fuit^a. **DECANI**. Decani prius dicti sunt in exercitu, qui decem militibus præerant, qui alio nomine caput contubernij dicuntur, ut Fl. Vegetius, & Modestus scripserunt: deinde id nomē ad ecclesiasticam dignitatem tractatum est, significaturq; hoc nomine Archiepiscopi: qui forte à principio instituti sunt, ut decē clericis præessent. & quibus aucto deinde numero, nomen retinuerit^b: hic uero accipiunt clerici Cõstantinopolitane ecclesiæ, ita appellati, q̄ in decanias eēt diuisi.

DE PVTE ecclesiæ. Quid si facultates augeantur? Et poterit episcopus unā cū canonicis numerū excedere, etiã in cõsulto principis, sed diminueri non poterit, quia id odiosius: nam mortuo collega ob auariciā diminuerent numerū, ut eius portio sibi accresceret^c. Quū aliqui portio uacās canonicis nō accrescat, sed in ecclesiā utilitatem sit uertenda, Bald.

NVLLI QVE. Accipiendū est de episcopo & canonicis, quibus ius erat excedere taxatū numerū, etiã si numerus esset per legē ab eis iuratus, licet in periuriū incidat. Idēq; si ea lex per summū Pontificē sit confirmata: nam et tūc si transgrediunt ualeat electio, nisi in cõfirmatione irritū declaret, quicq; aduersus eam fiat. Sed si facultatibus auctis augeat numerus, nunquam aduersus eā cõfirmationē factā dicemus: & crebrior sententia est^d, nō fieri: q̄ in ea cõfirmatio tacita est conditio, nisi facultates augeant.

PRÆTER dictū numerū. Hinc colligit, supernumerarios nō frui priuilegijs collegarū. Quapropter si profectiū doctōr in aliqua Academia cõstitutus sit certus numerus, si q̄ supra numerū simpliciter addat, nō erit particeps immunitatis. Quod arbitror uerū, nisi ex institutione instar aliorum redactus sit, puta si pleno iure receptus proponatur: atq; ita Felyno uidetur^e. **PER**

fit; consequens est, ut cõtractus ipso iure sit irritus^c. Sed nunquam alia poena cõtrahentes afficiant^c. & extra ordinem puniri ferme omnes tradidere. Nam & in ecclesiastico foro huiusmodi transgressores honore priuant^d. ubi aliter iure expressum non est. Quod si cõtractus de se illicitum aliquid non cõtineret, nulla alia poena infligeretur: ueluti quum lege cauetur, ne quisq; rē minoris emat, uel ne triticum extra territorij conuehatur, ultra em prohibitionē nihil poenæ est.

NON PLVRES. Ne forte ultra facultates númerorū clericorū Cõstantinopolitana ecclesiæ prægrauaret, statutus est

PER patrocinia. Id est, suffragia & commendationes potentium.

IMMUNITATE concessa. Sed quid si Pontifex alicui canonicatui in tali ecclesia concedat, si aliquis de numero deest, uel deesse contigerit: nunquid in supernumerarij locum sit admittendus? Et Old. & Alb.

putant admittendum: nec est legitima recusatio canonici, qui, ut eum excludant, aut debere expectari, donec ad antiquum numerum sit deventum. Nam quum Pontifex praeter numerum illi, qui defunctus est, instituit, non uidetur habuisse rationem antiqui numeri: quod in casu huius legis non est, in qua supernumerarij subrogari aliquem expresse prohibetur.

NEGATA: quia omni uocationis facultate. Quod uidelicet aduersus hanc constitutionem

nil nouari potest, nec quod supra numerum obrepserit, potest paria ceteris priuilegijs deinde impetrare: fraus enim legi fieret. Sed finge decreto capituli certum canonicorum numerum esse taxatum. Item cautum, ut si quis quoquomodo praeter numerum fuerit admissus, is certis priuilegijs non fruatur. Nihil quid ea lege tenebitur, qui a Romano Pontifice iura canonicatus impetrauerit: Et uerior est sententia, teneri, ut Felynus scripsit. Nisi utriusque capiti legis Pontifex derogauerit.

ECCLIAE indulta. Indubio igitur priuilegia concessa clericis, praesumunt concessa fauore ecclesiae: unde illis clerici renunciare non possunt. Sicut priuilegium concessum patri & filijs, censetur contemplatione patris concessum. Unde hic quaeritur, si Titio & eius filijs indulgetur, ut ad decurionatum possint admitti, demum omnes concessiones reuocentur, praeter quae Titio concessa sunt, an filij censeantur posteriore hac constitutione illo priuilegio priuati? Et Iac. But. & Bal. non priuari crediderunt: idemque ceteris uidetur. Sed quod si Titius priuatus, an eius filij aequalem cum patre iacturam sentiant? & non sentire Saly. & Aret. scripsit, ne ius semel filijs quaelitum, sine eorum facto amittatur.

PLACET. Hac constitutione cautum, ut ecclesiae extraordinarijs muneribus, & superinducto non aggrauentur, sed ordinaria tantum subeat, et ea, quae propter aduentitiam necessitatem inducuntur.

RATIONABILIS consilij. Non enim debet princeps ex seipso leges promulgare, sed adhibito peritorum consilio: ex quo consequens est, ut solus Papa, absque Cardinalium consensu, ar-

dua negocia perficere non debeat: quia in magna est altercatio, quoniam si ita esset, non haberet liberam potestatem, quam tamen libera illi CHRISTVS ex traditione clauis concessit. Sed haec potestatis ligandi & soluendi respicit, non iurisdictiones, quae quibus nihil commune habeant cum regno caelo

stricta moderatio ne praescribere, a quibus specialiter necessitatibus urbium ecclesiae singularum habetur immunes. Prima quippe illius usurpationis contumelia depellenda est: ne praedia uisibus coelestium secretorum dedicata, sordidum munus fecerentur: nil extraordinarium ab hinc superindi-

tur, ut episcopus non ualeat ardua absque Capituli consensu decidere: absentesque tam sunt citandi: nec impeditur tenebitur tali casu procuratorem constituere. quod communiter traditur.

VRBIVM. Prouincialium. Nam Italiae sunt immunes. Quodam de fundis solum accipiunt, qui propter Eucharistiam deputati sunt ecclesijs. Nam hi ab omni seruitio sunt immunes. Sed communis sententia est, ut generaliter intelligamus de omnibus praedijs ecclesiae: nam alioqui minimum hoc esset priuilegium.

SORDIDORVM. Vt est calcei coquenda, arenae fodienda, custodia aquaeductus, calefactio balnei. Accurrit.

EXTRAORDINARIVM. Haec sunt quae non habent certam & perpetuam praestationem: quapropter ab exactionibus, quae uulgò taleae & collectae dicuntur, ecclesia est immunis. Nam & huiusmodi munera personalia sunt. In personas autem clericorum nulla est principis secularis iurisdictione. Quapropter quibus Euegubientes constituerint, ut omnia agri sui praedia sint tributaria & obligata collectis, non tamen personaliter tenebunt ecclesiastici, ad quos aliqua ex eis peruenerint. Per hypothecam uero forte compelluntur: atque ita Bart. sententia defendi potest. Possunt enim laici res suas obligare, ut ad quemcumque cum onere suo pertranscant: non tamen ex simplici scriptura profectiois probabitur hypotheca, ut Bald. & Aret. aiunt.

SUPER

SUPERINDICTVM VE. Hoc intellige etiam quando alij tenerentur, quia princeps ex aliqua causa imposuerit: alioquin regulariter non solum ecclesia, sed nec ceteri superindicti nomine obligantur. Sed nunquid quilibet Princeps possit imponere exactiones subditis? Et non posse constat, sicut nec noua uectigalia, nisi consulto superiore. Si quisque uero superiorem neminem agnoscit, ex causa hoc potest, dum tamen meminerit, si ob prodigalitatem suam pecunia indigeat, uel iustitiam subditis non ministraret, posset etiam sibi tributum denegari, & de facto resisti.

TRANSLATIONVM. Ob cessationem tributorum, etiam quae alias debentur, non tamen ecclesiae praedia in fiscum transferri possunt: quod in poena legis procedit. Quod si ex natura contractus poena descendat, existimauit Baldus & ecclesiam teneri. Quapropter si ecclesia acceperit fundum in Emphyteosim, & triennio a Canonis solutione cessauerit, cadet. Idem si feudum leges non seruauerit: quod plerique omnes autumant. Ceterum forte uerius est, ob subtractionem tributorum praedia publicari, nam & haec poena diuinis domibus infligi expressim lex dicitur. Nec satis interpretantur: & traslatio hic muneris cuiusdam nomen est, quod quilibet tenetur aliquid transferre, non ablimile arbitror angarijs, quae Graeca uox est.

CANONICAMillationem. Ordinarium munus est, quod habet certam praestationem lege imposita, ut tributum, ad cuius solutionem ecclesia quoque tenetur, quia res cum onere suo transiit. Si uero praedia libere in ecclesia transierint, lege principis secularis amplius non obligant. Sed nunquid clerici pro patrimonialibus bonis uectigalibus (quae pedagia uocant) subiiciantur? Et omnes negant, nisi negociationis causa emerint, & secum aduexerint, statueritque eorum iuramento. Aret. Cuius rei haec est ratio, nam huiusmodi portoria ad munera personalia pertinent, quia personas non competit laicis iurisdictione, quod iure canonico approbatum est: licet haec lex generaliter de quibuslibet ordinarijs muneribus loquatur, si ue patrimonio, siue personis imposita fuerint. Sed haec olim fuere: nam & diuus Basilius, antiquorum omnium theologorum eloquentia, doctrina, sanctitate longe princeps, in regula monachorum sic propemodum scripsit. Si quis relinquens fiscalia debita intret ad fratres, & pariter eius proprio exigant, & tribulent: an non affert hoc culam aliquam, uel his, qui eum susceperunt, uel

ipsi illi, qui ita egerit? Basilius: Dominus noster IESVS CHRISTVS, his, qui eum interrogauerunt, Si licet censum dari Caesari, an non? Ostendite, inquit, mihi numisma census, cuius imaginem habent, & inscriptionem: quum autem dixisset, Caesaris, subdidit: Reddite ergo quae sunt

Caesaris, Caesari: quae sunt dei, deo. Ex hoc manifeste docemur, quia hi obnoxij sunt tributis Caesaris, apud quos inuenit census Caesaris & imago. Si ergo aliquis tale quid, etiam iuste, ad fratres ueniens detulit, obnoxius est ad soluendum debitum. Si uero oibus in manibus, propter quorum derelictis, abscessit, nullus uel ipsi uel fratres scrupulus debet existere. haec ille.

IDEM PHILIPPO Praef. Praet. Illyrici.

Omnino innouatione cessante, uetustatem, & canones uetustos ecclesiasticos, qui usque nunc tenuerunt, etiam pro oēs

NISI quam aduentitiae. Ita habent coedices antiqui, atque sic etiam legitur in Decretis. Significat autem, quum propter repentinum principis aduentum aliquid muneris subeundum est: quo casu per Episcopum a clericis collatio petetur, atque sic communiter aiunt. Quod quis ex se uerum sit, non conuenit uerbis legis, nulla enim hic de principe mentio. Ego aduentitiam necessitatem intelligo, ubique repente aduenit aliquid peragendum, quod ad publicam utilitatem spectet. Quapropter & clerici pro custodia murorum aduersus communes hostes excubebunt, & uirgine necessitate hospites recipient, nec hoc casu ab angarijs excusabuntur.

ACRIMONIAM. Accursius & ceteri excommunicatione intelligunt, quasi arcem rem a gremio ecclesiae. Quod ratio latinitatis non admittit. Melius Canonistae, qui atrocitatem poenae accipiunt, quae lege Iulia sacrilegis infligitur. Sed quencumque sensum capiamus, hic probatur ex eodem delicto duabus poenis aliquem affici: quod procedit, quum ex eadem lege utraque infligitur, secus si diuersis. Quid si idem delictum a lege ciuili uel canonica puniatur? Et putauerim uno in foro punitum, in altero quoque plebs posse hic enim utriusque foro iniuriam fecit, ergo utriusque satisfacere debet. Quod & supra attigimus.

MNI. Et per Nicenam synodum, & per alia concilia fuerunt antiquitus multi Canones compositi, in his quod alia qua dubia essent, Illyrici sub interpretationis praetextu multa innouauerunt. Quapropter mandatur id rescindi, & quae dubia sunt, sacro consuetudini referuari.

S

fe. constitutus.
e. diligenti.
de foro comp.
h. l. sed si plures.
g. ut arrogato. ff.
de uulg. & pup.

16. q. 1. §. placet

b. de p. m. extra de p. m.

l. lucas l. 1. de superind. lib. 10.

l. 1. de p. m. extra de p. m.

h. infl. 12. de ex ad. et translat. et mil. anno.

l. 1. de p. m. extra de p. m.

l. 1. de p. m. extra de p. m.

l. 1. nemine. inf. c.

m. c. ij. et ij. de im. eccl.

n. l. 1. ad l. iul. pecud.

o. l. senatus. de accus.

p. in l. cunctos pop. in fi.

2 **¶** SI QUID dubietatis. Causæ enim sacre à sacerdotibus diffiniri debent. Quod si non in iure negotij dubietur, sed factum quæstio respiciat, poterit & secularis iudex incidenter cognoscere. Finge debitorem dicere, pro fœnoris uelamento, plus precij in instrumento promissum quæ accepit: quæstio est facti, & prætor cognoscet: quæ si disputaretur an contra factus sit usurarius, non cognosceret. Idem si mulier contraxisse nuptias se neget: nam & id facti est. Secus quæ queritur, an nuptiæ ualuerint: & in hoc magis communitur consensum est. Quamuis etiâ ubi quæstio est iuris, quandoque secularis interueniat, ut si de plano ex partis confessione uelit iudex edoceri, forte ut uideat, an causa sit spiritualis, an exceptio per calumniam opponatur, quo casu &

q. in l. titia. fol. mat.

Dec. cons. 1. 1. 1.

l. maximam. inf. de ex. mun.

Illyrici puincias seruari præcipimus: ut si quid dubietatis emerferit, id oporteat (non absque scientia uiri reuerendissimi sacrosanctæ legis antistitis ecclesiæ urbis Constantinopolitanæ quæ Romæ ueteris prærogatiua lætatur) conuentui sacerdotali, sanctoque iudicio referuari.

IIDEM AVGG.

AD instructio

eam reijcere poterit. Idem quæ, propter contumaciam in possessione ex primo decreto mittit. Idem quæ mandat sibi articulos exhiberi, quos coram Episcopo dicit reus se uelle producere: nam si, quauis probaret, uideat nihilominus eos actionis intentioni non obesse, ad ulteriora procedet. **¶** ANTIISTITIS. Debet enim quælibet uniuersitas, quæ quid agendum est, auctore rectore suo agere, nisi huiusmodi negotio rector sit suspectus quod Alb. uidetur. Qua propter si de reformando potestate agatur, poterit absque eo conuentus indicari. **¶** ROMANÆ ueteris. Constantinus cum Romanorum coloniam deduxisset Bizantium, omnes urbis antiquæ prærogatiuas illi concessit, certæque simul pontifices de præminetia sedis, donec Phocas Imperator, per Romano pronuntiavit. **¶** CONVENTUI. Id est concilio. Eius enim est interpretari, cuius est cedere. Quod ad leges, statuta, priuilegia declaranda notandum est.

AD INSTRUCTIONES. His muneribus subeundis obligat ecclesia, quæ pro communi utilitate & necessitate indicunt, dum sordida non sint. Qua ratione & portoria soluet, quæ plaustra ducentibus impositum est, pro itinere publico reficiendo, portibusque fabricandis, quæ ut plurimum à plaustris uasantur. Idem ut puteus, furnusque tori uiciniæ communis instruat. Compellenturque clerici per suos Episcopos, ut satisfaciunt. Sed nunquid pro mœnibus extruendis conferent? Et hic aiunt doctores, teneri, eadem ratione, nisi ad ornatum ciuitatis tantummodo pertineant, ipsi autem muros fabricare non compellentur, quia id sordidum est. Sed iure ca-

nonico forte aliter dicendum est, non enim omnino par ratio est, quum pontes & uiae publicæ æque principaliter deferuiat clericis, sicut laicis, mœnia uero ad ciuitatis custodiã spectant, quæ in primis laicorum sollicitudo est: atque ita Abbas sentit. Sed si subsit perquam euidentis necessitas, cui laicorum facultates pares non sint, clerici tum, consulto tam Romanæ pontifice, conferent, constituantque laici, accersitis clericis, quantum ab uno quoque exigendum sit, compellenturque per episcopum suum, absque legitima causa renuentes, ut consentiant. Quod si ex causa particulariter uni cuiusque æque utilis collatio inducat: Romanæ Pontificis consensum non requiritur.

nes itinerum pontiumque, & diuinas domos, & uenerabiles ecclesias, tam laudabili titulo libenter ascribimus: quia non inter sordida munera numerat.

IMPERATOR Cæsar Præsidore Præf. Præf.

Sacrosancta Thessalonicensis ecclesia aperte sciat propriam tantummodo capitatiois modum,

ecclesia teneatur: munus enim id in rem est. Quapropter si nullas possessiones habeat, nihil omnino præstabit. Sed quid si ob uias reficiendas collatio imponitur? Barolus, & quidam alij existimare non teneant, argumento constitutionis Federici. In quo communis sententia uidetur reclamare, alioqui lex hæc nimis coarctaretur. Constitutio enim illa non procedit, quando collatio indicitur, etiam uocatis clericis, compellente Episcopo eos, qui absque causa rationabili dissentiant, quod huiusmodi casu obseruandum est. **¶** DIVINAS domos. Id est imperatorias. Cæsares enim ex antiquorum more post mortem inter Diuos referebantur, quauis & sic potuerunt appellari, quod à Deo imperium constitutum sit. Mihi non placet à sermonis proprietate recedere, itaque interpretare ecclesias, quæ pro congregatione fidelium constructæ sunt, cæteras uero diuinas domos, quæ quoquomodo ad sacra pertinent.

¶ LAUDABILI titulo. Atqui uidetur hic modica laus uersari, nisi id ex ueterum consuetudine emanauerit, qui uiarum & pontium magna molimina solebant imperatoris titulo inscribere. Quod adhuc Romæ cernitur in ponte Narsensis, & in uarijs eulogijs. Atque hoc clarissime explicatur in l. ablit. de priuileg. dom. aug. lib. XI. unde hæc lex accepta est.

SACROSANCTA. Capitatio nomen ordinarij tributis est, quod per unoquoque alialis capite soluebat: ab hoc Thessalonicensis ecclesia speciali priuilegio excepta erat. Admonet Imperator, ne in fraudem fisci, etiâ aliena aialia subleuet.

l. 1. inf. de ma. no ex. lib. 11. l. ord. g. in fraudem f. ad muni.

subleuet. Cuius legis argumento non proderit uicilis emptio nomine ciuis facta, ut ab his muneribus, à quibus ciues sunt immunes. Nares in commissum incidet, & etiâ interdictæ rei minister alterum tantum filio præstabit.

¶ GRAVAMINE. Grauat enim res publica, quæ sibi per extraneos debitis tributis defraudatur.

¶ VI SVB PRÆTEXTU. Ut muneribus euitarent, aliquamuis non idonei, se i Decanos, qui Constantinopolitanæ ecclesiæ canonici erant, recipi procurabant: mandat Imperator in eorum locum alios subrogari, cum primatis assensu.

¶ MVNVS non impleat. Quod pro argumento est, ut scholaris quoque non studet, de scholario numero enucleus sit. Quapropter si clerico concessum sit, ut diuina studiorum Ticini moratur, quæ absens, fructus beneficij percipiat: nisi operam studij ueram det, eos non lucrabit.

¶ MVNVS non impleat. Quod pro argumento est, ut scholaris quoque non studet, de scholario numero enucleus sit. Quapropter si clerico concessum sit, ut diuina studiorum Ticini moratur, quæ absens, fructus beneficij percipiat: nisi operam studij ueram det, eos non lucrabit. Eadem ratione per artifice habendus non est, qui non exerceat: idemque in Notario, & cæteris. Quod non procedit in his, quæ non respectu exercitij conceduntur, sed dignitatis. Quapropter clericus, quæ à sacris abhorrens, priuilegio fori utetur, & eum uerberans erit excommunicatus, quia id ordini est indultum. fructus uero beneficij non lucrabitur, quia id propter cultus diuini seruitium principaliter tribuitur. Sanè qui studiorum causa abest, præsens esse uidetur. Iure uero Canonis Theologiæ & iuris Pontificij studio absentes in generali Gymnasio, per quinquennium pro re fidetibus habentur, & fructus beneficij retinent. **¶** MVNVS. Id est, non exequitur. Quid si paratim exequitur? Puto compellendum, ut in totum exequatur. Quid si scholaris idem sit mercator? Et aiunt obseruandum, quod principaliter agit. Quid si clericus sit coniugatus? Et is priuilegio fori gaudeat, si tonsuram habeat, & uirginem duxerit. **¶** ARGENTARIORVM. Hi forte quibus-

ele. si. de ma. g.

l. de ele. con. iug. in 6.

l. si. inf. de ma. g.

dam oneribus erant grauati, quæ non licet etiâ sub prætextu religionis euitare.

¶ NVD AE appellationis. Quid si quis se doctorem uel equitem simpliciter appellet, quum non sit? Et ait Bald. extra ordinem puniendum. Quod si etiam insignibus eorum utatur, iudicio falsi reus erit: idemque in similibus.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur. **¶** SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

¶ SVBROGATIONIS. Ipsi qui causam dedit subrogati sumptibus, sicut in decurione fugitio foret dicitur.

l. de plat. in l. 1. inf. de colle. lib. 11. per l. circ. sum de decur.

l. de plat. in l. 1. inf. de colle. lib. 11. per l. circ. sum de decur.

l. de licet de reg.

l. de pe. in auth. de sanct. epif.

c. iij. PVB.

PUBLICIS utilitatibus. Hinc quoque colligitur, licere rectori civitatis retinere plaustra & equos priuatorum pro devehendo comenatu ad exercitum, itemque licere iudici capere à viatore alinum, supra quem deridendum aliquem reum traducat.

SVBTRAHAM. Id est libera tam & imunem. Quamvis ergo aliquis immunitatem principis indulgentia consequutus fuerit, non tamen eo casu excusabitur, quo aliquid indicatur ex necessitate belli.

fl. i. infr. ut non lice. Doct. in l. si ex toto. ff. de leg. 1.

QUOD non pcedere arbitrarer, quum specialiter & hic casus comprandatur. Quamvis & tunc immunitas non observaretur, quum magna subesset necessitas, de qua non esset veri simile cogitatum fuisse.

PROFERATUR oraculum. Nisi in eo huic constitutioni manifeste esset derogatum. Saly.

gl. i. infr. si contra ius.

SIVE ANNOTATIO. Oraculum uidetur hic accipi pro indulgentia, quæ uiua principis uoce conceditur. Annotatio, quæ scriptis tantum; Pragmatica, quæ adhibita causæ cognitione in modum sententiæ, uel ad alicuius uniuersitatis preces.

bl. i. infr. de uet. lib. 2.

NON ualeat. De quo inferius habetur, titulo, si contra ius uel util. &c.

il. i. infr. de diuer. rescript.

IN FRAVDEM. Quid enim si quis insciente ecclesia nauem subtraxerit? Certe potius locus non erit; sed subtrahens ipse de suo in æstimatione rei tenebitur. Quod si aliqui ex capitulo licet pauciores, ceteris reclamantibus dedissent nauem, minor pars hoc casu maiorem seruabit, atque ita sentit Guil. aliis si nauis re ipsa non præstetur, puto huic legi locum esse.

leotem. g. domus. ff. de publicanis.

ATENTATVM cum effectu. Non enim sufficeret, si uerbo tenus nauis fuisset excusata.

PUBLICATIO. Sed quomodo potest Imperator rem ecclesiæ confiscare, nisi quod tempore, quo Romanum Imperium florebat, etiam clerici Imperatoribus suberant, donec paulatim se in libertatem uendicauere; dein ultra ad seculares quoque subiiciendos, progressi sunt. Hinc tamen argumentum accipitur, posse ex magna causa constitui, ut extranei habentes in territorio prædia teneant civitati conferre sub publicationis potestate: quod Inn. & Pau. sentit. Cæterum & hic dubitatur, quomodo ecclesiæ potuerit per eius rectores præiudicari: & dicendum est posse, quum prælatus unâ cum capitulo ad id negotiū

congregati in uniuersum constituerunt nauim subtrahendam. alioqui quod particulariter agitur, ecclesiæ non obest, quæ ex uniuersitate constitatur, sed ipsis solum; & hæc in delictis. In contrariis uero factum prælati ecclesiæ non nocet, nisi seruatis solennitatibus contraxerit, uel

em in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attentatum, id nauigij, quod excusatur, publicatione corrigimus.

IDEM AVGG. AD Taurum Pref. Præf.

Neminē ab angarijs, uel per angarijs, uel plaustris, uel quolibet munere excusari precipimus, quum ad felicissimam expeditionem nostri nominis, omnium prouincia

rum uersantur, sicut per angarijs in quibus etiam aliquid impense fit. Accursius, Angaros uox Persica est, & significat nuncium, unde Græci angarias deduxerunt. Angarosque appellabant baiulos, & onera subeuntes, sicque nos hodie etiam rusticos Tangaros uocamus.

PLAUSTRIS. Sed si ab hostibus diripiuntur, an tenebitur Princeps uillico satisfacere? Et non teneri crediderim, quum uillicus neque operam neque plaustrum censeatur locare, sed obligationi sibi à lege impostæ satisfacere. Quod si onus non uillicum, sed uniuersitatem respiciat, cui non spontaneam operam præstat uillicus, tunc acquiritur per eam succurri, & hoc casu Lucæ sententiam probamus.

EXPEDITIONEM. Sed nunquid liceat exercitui capere res singulorum. Et non licet reprocil dubio est, propter illud euangelicum, Neminem concutatis, nec calumniemini, sed contenti estote stipendijs uestris. Debet enim princeps, antequam in expeditionem transeat, necessaria omnia præparare, & ciuitatum pecunias in subsidium accipere, & si subit iusta causa, collationes imponere: & si periculum sit in mora, à præsentem pecuniam habentibus accipere, quibus impolita collatione, deinde satisfaciendum est; nec excusantur milites, quum principis stipendia eis non persolueret; debent enim in frustruofam militiam potius deferere, quam fruari.

PRO-

PROVINCIALIVM. Sed nunquid quælibet ciuitas etiam inconsulto principe, possit ex causa necessaria indicare collationem ciuibus? Et aiunt posse, dum pro facto principis non importat, & extraneos prædia in territorio habentes, non compellat. Quauis enim illi muneribus rebus obligentur,

non tamen ad personalia tenentur: sicut est collatio, quæ personis, per rebus imponitur. Quod si princeps omnia regalia ciuitatis sibi usurpauerit, tunc non poterit. Saly.

SOLITA. Quapropter ista lex etiam iure canonico uidetur procedere, quum noua munera ecclesijs non indicat, sed solita sibi præstari solum uelit, uideturque consuetudo hæc rationabilis.

ECCELSIAS. Sed nunquid possint in ecclesiâ transferri, pacto ut pro eis soluant collationes, & similia onera? Et posse constat. tunc enim ecclesia non tamen iure civili, quæ proprio pacto conuenitur.

PRIUELEGIA. Priuilegia ecclesijs concessa confirmantur, tollunturque contrariæ constitutiones.

FIRMA. Sed si hæc priuilegia ualebant, quid opus est confirmatione? An quia confirmatio efficacius ius tribuit, & priuilegium confirmatum difficilius tollitur, propter geminationem, quod aliqui dixerunt. An quod & id utile fuit causa tollendæ dubitationis, si qua in prioribus uertebat? quod si priuilegium non ualebat, confirmatio nullius fuisset momenti, nisi ex certa principis scientia facta sit; quod tunc deprænditur, quum interuenit causæ cognitio, uel in serie libelli totus rei tenor est expressus, uel geminata iussio emanauerit, uel princeps attestetur se ex certa scientia illud facere, uel æquipollentibus uerbis utatur, in quo Abbas & ceteri conscripserunt: quod si obreptum principi probetur, clausula hanc nullius esse effectus, idem Abbas scripsit. Illud constat, generalem concessione ad illicita non trahi, nec ex ea aduersus confirmantem fieri interpretationem; nec enim generalibus uerbis uerisimile est, ita sensisse principem.

INTERVENTV gratiæ uel ambitionis. Quod præsumit lex, & sup huiusmodi præsumptione disponit, unde regulariter contrariū probari non potest, Odofredus.

CESSARE. Et ideo in generali confirmatione comprænduntur etiam priuilegia reuocata, quia ita specialiter hoc casu cautum est, quod Baldus asserit. Cæterum hic dubitatur, quomodo Canones ecclesiastici principum constitutionibus præualeant; & in spiritualibus præualere non est dubium. Idem in his quæ aduersus legem CHRISTI peccantur, etiam si ueniat aliter: alioqui quilibet lex in suo foro est potentior, nisi quod in ciuitatibus, quæ ecclesiasticæ sunt iurisdictionis, etiam in foro ciuili canones sunt efficaciores: præterquam si aliud foederibus actum sit, uel populi decreto cautum. ualent enim municipalia statuta, & ipsos laicos obligant, quæ digna ratione cõcepta sunt, licet aduersentur canones: quale est illud, ut masculi in parentum successionem sceminis præferantur. Sanè ubi ciuilibus constitutionibus aliquid non cauet, quod expressim canonico iure est declaratum, tunc

quæ contra canones ecclesiasticos, iteruè tu gratiæ, uel ambitionis elicitæ sunt, robore suo & firmitate uacuatas, cessare precipimus. Et

ga humanitatis nostræ est egenis prospicere, ac dare operam, ut pauperibus alimenta non desint, salaria etiam, quæ sacrosanctis ecclesijs in diuersis speciebus de publico habitenus ministrata sunt, iubemus nunc quoque incõcussa, & à nullo prorsus imminuta præstari:

in ciuili foro etiam Canones seruandi sunt. Idemque & econuerso: utraqque enim lex se adiuuat, & uicissim interpretationes recipit.

SPECIEBUS. Ut pane, uino, & similibus. Accur. Et hic aduerte salaria dici, etiam quæ pro elemosynis præstantur.

PRORSVS imminuta. Admonet hinc Saly. non posse per quæstores detrahi colybum (capsoldum ipse barbara uoce appellat) ex salarijs, quæ monasterijs debentur. Idem de doctorum stipendijs. quod & nos probamus.

PRAESTARI. Atqui uidetur nihil præstandum, quum hic nulla certa summa continetur, merito ergo dispositio non ualeat. Sed respondendum est, quum lex referatur ad id, quod ante præstitum fuerat, satis certam reddi iussione. Si ergo præstatio semper fuit uniformis, in promptu est certitudo: si autem diuersimode fuerit erogatum, arbitratu boni uiri, procurator fisci, uel decuriones præstari iubebunt. Condicunturque huiusmodi salaria ex hac lege, Saly. alioqui ex nimia obscuritate, etiam legata ad pias causas uiciantur, nisi legis dispositione, uel coniectura declarentur; quod Pet. Cy. Bal. aiunt.

PER-

fl. mo. in c. fin. de præf.

g. c. ecclesia sancta. de constit.

h. c. de op. no. nunt.

i. l. ita stipulatus. de uerb. oblig.

fl. i. quidam. ff. de leg. 2.

l. e. cum tibi ext. de testat.

g **PERPETVAM.** Potest tamen eius successor reuocare. Sed nunquid poterit ciuitas contrario decreto reuocare annuam praestationem, quā quibusdam ecclesijs dabat. Et posse crebrius re calculo asseritur^m, dum iure contractus debita non sit, uel etiā ex privilegio, ut alij dixerunt.

m Mod. in l. non amplius. §. si certum. ff. de lege. 1.

Quod non probo, quoniam hic ostenditur pragmatice cas sanctiones, quā huiusmodi privilegia reuocabant, si ex certa scientia emanauissent, ualere potuisse.

liberalitatisque huic promptissimae perpetuam⁸ tribuimus firmitatem.

CASSA.

Quum For^{dericus} iunior, huius nominis secundus, ab Romano Pontifice Honorio in urbe Roma Imperatoria corona insignitus fuisset, eius gratia quasdam leges promulgauit, inter quas hac noua constitutione cauit, ut quaelibet statuta uel consuetudines aduersus ecclesiasticam libertatem, ipso iure irritarentur, poena aduersus eam facientes imminente.

IT ALIAM. Idem & alibi gentium. Sed idcirco specialiter de Italia actum, quoniam frequentius ibi huiusmodi statuta cōderentur, cōpellanturque ad eorum obseruantiam sacerdotes, quod in ceteris regionibus non erat, quare regibus seruiunt: quū in Italia hodieque sint cōplurimae ciuitates liberae solo nomine, sed titulo tenus uel Rom. Pontificē, uel Imperatorē in dominos agnoscētes, quū re ipsa nihil eorū fisco tribuat. Sanē in authographo Federici, nec Italiae quidem ulla est mentio.

a c. nouerint de uerb. sig.

b Mod. in c. eccle. §. 1. de cōsti.

c c. 2. §. ceterū de uerb. sig. in 6.

d Bart. in l. 1. in fi. de his que pōn. nom.

LIBERTATE ecclesiae. Quaecumque statuta eduntur, quibus quicquid cautum sit aduersus privilegia iure diuino ecclesijs competentia, uel ad Rom. Pont. Imperatoribus indulta, ea aduersus ecclesiasticam libertatem esse Inno. asseruit^a. Idemque uisum est, si non specialiter, sed iure cōmuni cōpetant. Addit Bartolus idem quoque generaliter esse in statutis, quibus clerici timidores ceteris redduntur. Quod & ad specialis aliquis ecclesiae indulta extendit plerique^b. Sed ut in his casibus & ipse satis fateor statuta non ualeant, ita crediderim statutorū auctores in huius constitutionis poenas non incidere, nisi quū iurisdictionem suam supra clericos extendere audent. Quāuis enim clerici suis praetatis, Rom.que Pont. subfint, non ideo tamen minus liberi dicuntur: quin ut filij, fratresue habeantur. Quod si laici in sua iurisdictione eos trahere audeant, cōtra eorum libertatem fit: merito huiusmodi statuentes, contra ecclesiasticā libertatem agere dicuntur, & legalibus poenis subiiciuntur: & hoc procedit, etiam si non directo de clericis agatur, ueluti si minus aliquod cōsanguineis uel colonis clericorū imponatur^d: quod si lex clericos non respiciat, tunc ualebit. Quapropter si ius pignoris reipublicae cōpetat in agris omnibus sui territorij pro

iure inducendorū munerum, etiā ecclesia tenebitur, ad quā cōdita lege fundus deinde peruenit. Idem si statuto caueat, ut qui non sunt subditi, a beneficio statutorū habeant extorres, excludentur clerici: quoniam hoc non est quicquid de iure eorum diminuere, sed nolle sua illis cōmunicare, ut cōmuni

se denunciari per totam Italiam^a praecipimus omnia statuta & cōsuetudines, contra libertates ecclesiarum^b, earumque personas^c inductas, aduersus canonicas uel Imperiales sanctiones^d, & ea de ca-

riū non subditis aduersus indigenas reddi, quod in eorum foro indigenis ipsis redditur. Quod ita intelligitur, ut salua sint privilegia à Rom. Pont. uel Caesaribus clericis indulta^a: nec enim ea potuerunt per huiusmodi legem auferri. Sed dubitari cōtingit, quid si lex prohibeat bona immobilia sine certa solennitate in non subditum alienari: Et comprēndi ecclesiam dicendum est, dum ea solennitas difficillima non sit, aliqui uideretur contra ecclesiasticam libertatem id esse, ueluti etiam, si generaliter alienatio huiusmodi prohibeatur^b. Sanē consensus principis pro difficillima solennitate non habetur, quū & ecclesia idem iuris seruet in rerū suarū alienatione. Illud constat, statuta, quibus cauturū eū, qui cōgnitionē praetoris subterfugerit, impune posse offendi, uel qui non subditi occiderit, aliqua leui poena plecti, si ad clericos referantur, nullius esse momenti. clericis enim ex privilegio competit, ut sub secularibus non conueniantur, & qui eos laeserit, grauiter puniatur.

EARVMQUE personas. Quid si statuti eos obliget antequam clerici fiant, & tunc ualere cōstat. Quapropter ex lege huiusmodi excluditur filius clericus à successione regni, primogenito existente^c. Quoniam ius huic quæritū sit, priusquam sequens gnatus in sortē domini fuerit uocatus. Eadem ratione, si cautum sit, ut existentibus masculis, foemina non succedat, excluditur monialis^d, dum tamen antequam se dedicauerit masculi aliqui extarent, ut ego sentio. Quid si statuti uerba in eū casum cōcipiantur, quū adhuc religio nem non est ingressa: Puta ingrediens monasterium, uel si quis intraret coenobiū, sit priuatus iure succedendi: & ualere Bartolus ait: quod cōmuniter reijciat. Qua ratione & si dictum sit, ut qui diuilerit pro mortuo habet, censetur priorihora decessisse, crediderim non ualere, nec ideo monasterium excludi, quominus monacho suo succedat.

SANCTIONES. Queritur ergo hic generaliter, an seculariū statutis obligentur clerici: Et non obligari cōstat^e, siue de rebus ecclesiasticis, siue de

care, ut cōmuni ter aiunt: & legis uerba praesertim remouent clericos, qui non solū non sunt subditi, sed nec esse possunt etiam si uel lent, licet Decius aliter responderit quū lex non de subdito, sed de eo, qui non paruert, praetori loqueretur. Et ex hoc etiā cōsequens est, ut ualeat statutum, quo cauturū idem ius

e Dec. comp.

f Saly. in l. 1.

g Dec. in d. in pen. ul.

h c. si de in. d. §. in 6.

i Fely. in d. in 4. §.

k Idem §. 6.

l Bart. in l. 1. C. de pōn.

m Fely. in d. in 4. §.

n Aret. cōf. 2. §. statuto.

o Alb. in d. in 3. mot.

p c. a nobis. inf. de iur. ecc.

q Aret. cōf. 4. §. uis.

r c. si clericis. de iur. comp.

s Fely. in d. in 4. §. quest.

t c. cum uenisset de eo qui mitt. in poss.

u Fely. c. dilecti. in p. de off. ord.

siue de patrimonialibus, etiā si de laicorum rebus annexis agatur^m. Idemque si clerici sint adhuc in minoribus ordinibus, uel etiam sint coniugati, dummodo cōiunia & uirgine contraxerint, habitumque & tonsuram seruent. nec refert quo in foro, & quomodo agatur. Quapropter secularis iudex secundum canonicam iura causam clericum decideret, & alienationem rei ecclesiasticae ex forma statuti sui factam reuocabit, licet de ea incidenter tantum agatur^o. Cuius rei ratio est, quoniam laici non cōpetit potestas seu aliqua iurisdictione in clericos: unde nec si huiusmodi statuta sint illis fauorabilia, adhuc inuiti obligantur^p. Et quum ipsi huiusmodi legibus non teneantur, consequens est: ut nec laici in foro Canonico cum eis litigantes obligentur^q. Lex enim omnibus communis est: & quod iuris in alio non probat, nec in se quisquam accipere debet: nec hoc casu poterit clericus statutum in sui fauorem acceptare: quia non est uerisimile, uoluisse legislatores in alieno foro agere, statuta sua prodesse, & id aduersus subditos suos. Reperiuntur tamen aliqui casus in quibus laicorum statuta clerici seruant, ut si coram iudice seculari litiget: in his enim quae ordinem iudicij, modumque procedendi respiciūt, statuta obseruari aequum est: quoniam non de re personam, sed causam ipsam alligat, quae foro suo subiicitur. Quapropter eo casu ab interloquente iudice clericus non prouocabit, iuxta laicorum constituta compromittet, ex instrumentis abscque ulla libelli praestatione executionem implorabit. huiusmodi enim statuta procedentem iudicem respiciūt, ordinemque iudicij. Quamuis idem poterit exceptionem peremptoriam obijcere, testes, instrumentaue producere, etiam aduersante statuto. Quoniam haec ad decisionem, finemque litis, non ad processum accedunt. Qua ratione & a diffinitiuā contra formā statuti appellabit. Et quae de ordine iudiciorum dicta sunt, locum sibi uendicant, etiam in respectibus solennitatem contractuū. Quapropter laicus cum clerico contrahens, nisi solennitas à lege tradita obseruetur, non obligatur, nec uicissim sibi clericum obligat^r. Et ratio est, quoniam in subditum suū lex facta est, non in clericum. Idem & ubiqueque uerba statuti in rem concepta sunt, ut si diceretur, quod talis fundus alienari non possit absque illa solennitate: & hic enim statutum de re sibi supposita loquitur, non de clerico, merito clericus tenebitur obseruare. Idem & ubi consuetudo fuerit introducta, non solum à laicis, sed etiam à clericis: quia si sit laudabilis, in quocumque foro seruabitur^s. Qua ratione ualeret consuetudo, ut custodiam oblationū, quae in usus pios conuertuntur, nunc laici nunc clericis alterius uicibus assumant^t. Quod & in feudorū ius

re receptum est. Ceterum & si clericus statuto, quod existimet sibi fauorabile, aduersus laicum uti uoluerit, non est dubium posse^u: dum aliter statuentes non cauerint, dum idem in foro ciuili agatur, & eo utatur in totum, etiam si aliqua sibi obliat^v. Sed & tenebitur clericus statuto, quod pro utilitate publica factum sit, compellentemque ad eius obseruantiam per episcopum: ut si cautū sit, ne altius aedes tollantur, ut quod uia & cōpita purgentur, sternantur, reficiantur, et si quae similia. Sanē & clericus contrahēs, uidetur secundum ciuitatis consuetudines uel statuta contraxisse, quod

& ad dilationes pensionum, ad monetarum formā, ad contrahentū privilegia pertinet. Episcopi quoque sui de hac re erit notio, atque ita sentit Saly. Sunt & alij casus quos supra attigi.

CAPITVLARIBVS. Id est libris statutorum. Quapropter si in huiusmodi libris sit aliquid constitutum aduersus ecclesiasticam libertatem, licet in fine uoluminis sit generaliter cautum, ut si qua in eo sint aduersus ecclesiasticam libertatem constituta, nullius sint momenti, nihilominus in huius legis poenas legislatores incurrent, quoniam ea de capitularibus non aboleuerint, ut Barto. Bal. & ceteri scripserunt. Sed quum legis uirtus in ipsa scriptura non consistat, dixerit aliquis, satis abolita esse legem, cuius sententia sublata sit^u. Quod & ipse probo, nisi do lo malo abradere de uolumine auctores noluerint, puta quia ab Episcopo requisiti, ut id facerent, neglexerint: uel ideo non aboleuerint, ut damnosa memoria remaneret^a, in quo prudēs iudex arbitrabitur.

ABOLERI. Idem si lex dixisset cancellari, uel induci: nam si lex simpliciter requirit instrumentum cancellari, uel irritari, satis est si iudex casum & irritum esse pronunciet. Si uero mandet aboleri, uel cancellari, debet re ipsa instrumentum dissipari, uel per cancellos & cruces delinari, Paul.

CONTRA fiat. Sed finge statutum simpliciter disponere contra non subditos, uel non parentes praetori. Et dicendum est, non censeri de clericis actum, ne interpretatio ea admitatur per quam statutum esset illicitum, & auctores in poenam inciderent^b. Quod tanto magis procedit, si extraneos, uel (ut uulgato uerbo utar) forenses lex appellet. clerici enim pro extraneis non sunt, quum urbem incolant, onera spiritualia subeant, Deum pro populo deprecantur^c.

STATVT AE. Quae sunt, multa mille marchae auri, iurisdictionis priuatio, et infamia ut latius habet in ipso idiographo sub finem X. collationis. Sanē iure canonico excommunicatiois quoque poena infligitur^d.

d Generali

x c. dilecti. de foro comp.

y arg. l. in traditionibus. ff. de pact.

z Bar. in l. emptor. §. lucius de pact.

a l. quoniam. inf. tit. §. q.

b Fely. in d. c. ecclesia in iij. q. 6. et Pau. Cast. hic. c. Dec. cōf. 114.

c c. nouerunt. de sent. excom.

ne proverbiali dicitur: Bis interimitur, qui suis armis perit. Alioqui plerique hoc subvertentes, nullas tabulas rationum conficerent, ut in III. in C. Verrē actionē inquit Alconius Pedianus: aut falso conficerent: debuit igitur unusquisque tutus in re sua, nec inuitus compelli ad id exhibendum

u. l. 3. g. pen. ad. exhib.

u. l. in re. C. m. d.

al. lege. ff. de tes.

b. e. j. c. seq. de conf. ff. in exto.

e. doct. in d. c. j. de prob.

d. Bart. l. 2. g. 1. de iura. cal. e. l. de test. ubi Bar. de inter. ad. g. qui interroga. tus.

f. Clem. saepe. g. q. quia. de uer. bo. sig. g. l. c. de conf. f.

b. Bart. l. nuda. de donat.

i. d. l. argentari. us. et d. l. prator. f. l. pen. ff. eo. l. l. quaedam. g. nihil. ff. eo.

m. d. l. prator. g. sed est.

n. l. non licet. de contrab. empt.

o. l. quod attinet. de reg. iur.

p. l. quae adulteri. um. C. de adult.

e. j. de uer. et bon. ele. l. 6. ubi Gemi.

q. arg. l. in prin. ff. de uer. obi.

r. l. si quis ex ar. gen. g. pertinere ff. eo.

ria tua exhibeat, id ex causa ad iudicis

officium pertinere solet.

liter scriptum est, tamen si non mandauerim, possum ratum habere, & aditionem petere, quod Aret. sentit: uidetur enim mei causa, meoq; nomine factum, & haec quidem communiter apud probantur. Sed Bal. Romanusq; sufficere existimant, si petentis interfit, huius rei fidem iurando suo ille fecerit. Lex enim simpliciter aedi iubet, quia meum quodammodo est, quod mei causa confectum est: alioqui & quilibet priuatus, si mandatum accesserit, ad aedendum cogitur, ut mox dicam. Ego mandatum etiam in argentario requiri arbitror, ut ex eo edito con demnari possit: quia rationes inter alios uel parte absente confectae, fidem non facerent: nec cuiusq; interesse uidetur, si non & probari possit: nulla igitur tali casu aduersus argentarium esset probatio: quapropter si notarius stipulatus sit nomine cuiuscunque interfit, non putarem ullam mandati quaestionem esse necessariam, eo scilicet qui aedi sibi petit ratum habente.

Secundus casus est in eo, qui mandato meo scriptis, is enim quisque erit, aedere tenebitur, etiam si mea non interfit: sufficitq; uel tacitum mandatum accessisse, cuius ex consuetudine praesumptio sufficiens accipi possit, siue ea consuetudo mandantis personam respiciat, siue mandatarium, siue neutrum ipsorum, sed in uniuersum ita soleat ceteri mercatores, ut Arctinus scripsit: quoniam iam uidemus in testamentis, in quibus fit interpretatio, etiam ex ceterorum testatorum consuetudine. Sed id parum me mouet, quum enim mandatum ex uoluntate contrahatur, alitero negante deficiat consensus. Vnde non tam facile in contrahibus quicquid tacite actum praesumitur, quam in testamentis. In quibus testator non negat se ceterorum consuetudinem secutus. Quum igitur status hic coniecturalis sit, plurimum in arbitrio iudicis uerabitur. Praesumit etiam mandatum, quum ne praesente rationes scriptae sunt, quae ad me pertineant, seu quas probabiliter mea interfit scribi: ex quo generaliter deducit quilibet negotiator, qui causa artis, quam exercet, rationes conficit, ad aedendum compelli, quia cum eo contrahens mandasse illi uidetur ut scribat, & ita frequentissime traditum est. Contra Bald. Fulgos. Paul. Ias. & omnes ferè recentiores sentiunt: quum enim mandatum id tacitum ex praesumptione accipiat, non est dubium praesumptio nes ex uerisimili signo oriri, at hoc casu nulla est uerisimilitudo, quum mercatores & hodie & semper rationes suas in utilitate instructioneq; propria conficiant, non ut alijs consulant, in sui praesertim damnum. Quis enim credat nostra tantum tempestate solitos mercatores artis suae rationes conficere, & non item fuisse etiam olim floribus iuris

s. l. 2. inf. d. l. 1. ff. de iur. iur. m. d. l. 1. ff. de iur. iur. u. l. diffinitio. de codic. ex leg.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

x. l. 1. g. pen. ad. exhib.

iuris nostri conditoribus: quum ex Cicerone, Alconioq; Pediano, alijsq; authoribus constaret, solitos ueteres ratione totius uitae suae singulos dies scribere, & tamē lurescunt de solis argentarijs, iteq; numularijs meminerunt, quia eorum ministerium publicum habet causam, et principalis haec est eorum opera, ut actus sui diligenter ratione conficiant. Sciendū em, solitos ueteres pecunias suas apud argentarios depositas habere, qui eas ex eorum uoluntate foenori dabant, rationesq; conficiebant: eratq; id publicum quoddam ministerium ad eos pertinet, tam qui darent, quam qui acciperent mutuam pecuniam: loqui si uere publicum & ciuile munus fuisse, per seruum geri non potuisset: & Prator in edicto ipsorum de minorum, non aut exercitorum mentem mentionem fecisset: quia ratione & Cicero III. off. argentarij munus omnibus ordinibus gratiosum esse dixit. Vnde apparet longe aliam esse mercatorum nostri temporis conditionem, qui in sui utilitate tantum rationes conficiunt, nec principale munus in scribendo exercent, quū si sola liberos conficiendi consuetudo sufficeret, nec in ipsis quidem argentarijs mandatum requireret, quod tamen lex generaliter necessarium affirmat: nec speciale in usurario, siue uel crederet, siue manifestum esset, quē lex pontificia solum ad aedendum cogit, quū de usuris agit: quum alioqui & ex generali regula, & ex omni causa propter morem scribendi aedere debuisset.

Putarim tamen, quum haec omnis quaestio ex praesumptione tacti mandati oriatur, plurimum coeacturis uerisimilibus tribuendū esse, & si huiusmodi negotiatores consueuerint a principio iurare, recte atq; iuste artem suā exercituros, publicis personis accipiendos: idem si uerisimile sit de scriptura conficienda fuisse eos ab ipso contrahente rogatos, ut quia tunc eius interesset tabularum fidei rem commendari, nec aliud sensibile huius sententiae auctores credibile est, dū fatentur rationes quidem exhibendas, sed schedulas, quas domi & secreto retinent, pro sua instructione non exhibendas: non em in eis consuetudine quicquid innouatum uideri potest, quū alijs dubium non sit, rationum appellatione non tabulas tantum, aut codices, sed & calendaria & diaria, seu ephe merides, & aduersaria contineri, itemq; si qua in palimpsesto, seu delecticia charta, aut opisthographo scripta sunt. Tertius casus est in usurario, cuius odio lex induxit, ut cogat aedere, dū tamē de usuris ipsis controversia sit: idemq; si de re conexa: ut quia usurarius forte sibi restituta neget, quod recepta soli foenori imputauerit. Sed an idem in ludæo sit: & aiunt idē esse, quia uerba legis generalia sunt. non em debet melioris conditionis erga orthodoxū esse ludæus, quam qui libet, tamen si iprobis, Christianus. Quid in publicanis: & Bal. Alex. atq; alij idē esse aiunt, quia eadem uidet ratio: idq; & Decius probat. Sed Pontanus, Ias. Arctinusq; contra, quibus nos assentimur, dū licet: uetigalium conductores sint, nullum em in eis est delictum, honestusq; censet moribus nostris publicanos ordo, quod & M. Cicero quadoq; attestat: consistebat em ex equitibus Romanis, unde & lex nostra indulgendū publicanis putat, fauorabilemque esse uetigalis causam: tamen eorum familias, quas factioes uocat,

suspectas habeat. Tertullianus in apologetico. Quū boni, quū probi cōgregantur, factio non est, sed curia. merito igitur ex hoc capite non compellitur publicanus eiusue exercitor aedere. Sed quid de nauta, caupone, stabulario: & Baldus, Alexanderq; idē quod in usurario arbitrantur: lex em ad ueris hos non parum praesumit. Idem sentit Picus de Parodio, seu hospite, qui scholasticos in contubernium recipit, & trophematis seu nutritij causa certā summā habet. existimat em cum eo utiliter ex edicto Pratoris, de cauponibus loquente agi posse, si lucra causa cauponariū negotium principaliter exercet, alioqui cauponē non censeri, sed praescriptis uerbis agi uidet em ei datum ut faciat, id est alar. Ego aut si quis conaculāria faciat, id est, ut uulgo dicimus, cameras locet, etiam ex conductio teneri arbitror. Sed uerius mihi uidetur, horum neminem ad aedendū teneri, quū ratio edicti sit, ne cū furibus in damnum eorum, quos recipiunt, hi coeant: quae nihil commune cum instrumentorum aeditione habet: nam & usurarius non propter odium personae solum, sed & propter fraudes, quibus ueritatem dissimulat, aedere cogitur, quae rationes in hisce alijs non procedunt. Sed quid in usurario, qui foenus exercere desierit? Et responsum est adhuc teneri: nisi quum constet omnino usuras ab eo resolutas, tunc tanquam omnino abolita macula non teneretur: quod Baldus recte sentit.

Quartus casus est in fisco, quod nos alibi diffusius attingemus. Procuratori em fisci agenti ex causa nummaria, a reo aedendū esse tradunt: in capitali uero secus est: quod & Alex. respondit in poena pecuniaria, quae ex delicto debeatur, nec em tunc aedendū est: quae sententia humanior uidet. Exemplo fisci idem & in ecclesia existimatum a plerisque est: uel quā de fauore maioris, aut dotis, aut alimentorum agitur. Pro libertate quoq; idem responsum est, & pro studio, pro miserabilibus personis: non em minus his causis debet indulgeri quam fiscalibus: quod intelligendū, quando probationum copia aliter haberi non potest: ut quibusdam uisum est, ne facile haec privilegia extendamus. Sunt & qui putent, in casibus, quibus specialiter receptū est, ut serui contra dominos torqueant, teneri reum auctori aedere, quod lege sequenti attingemus.

Quintus casus est, quādo imple reus eius rationibus in iudicio uteretur, tunc em etiam auctori teneretur aedere: unde nos admonet Paul. Castri. quod si reus in iudicio titulos aliquos, seu partem rationis aedat, potest actor petere, ut integer codex aedatur, & cogetur reus etiam his, quae aduersus se faciunt, stare: quod Picus asseuerat, etiam si protestatus sit, se in his tantum articulis & nominibus producere, unde adiuuari possit, non unde sua intentio subuertat: uis em probationis a iure publico, non ab eius praestatione pendet. Sed mihi uerius uidetur, non integrū codicem exhibere eū teneri, sed rationes tantū illis, quas ipse aedidit conexas: nā & qui in sui fauorē aliquas rationes approbat, ea quoq; approbare compellitur, quae eis annexa sunt: quae uero separatis capitulis continentur, non censetur approbasse: quod & eleganter quodam responso Fulgos. Signorellusq; censuerunt: ubi & quae conexa d. iij nexa

md. l. quantus

n. Bal. in d. l. diff. solutae. o. l. 1. g. nau. cui. stabu.

p. l. naturaliter. de praes. uer. q. l. si uero. de his quid de.

r. d. l. in prin.

s. d. Clem. 1.

t. l. prator. g. is etiam.

u. c. cum tu. de usur.

x. l. rub. de usur. y. l. iustum. ff. eo.

x. l. 1. g. ff. eo.

a. l. 2. g. diuus. ff. de iur. f. f.

b. Alex. conf. 122. in 1.

c. l. si. priuilegia. sup. de iur. eccle.

d. l. 2. ff. de priu. f. f.

e. l. si. sicut. datam. ff. de lib. cau.

f. auth. habita. 7. ne fil. pro pat.

g. d. l. 2. uer. ff. uerum.

h. Abb. in d. c. 1.

i. d. l. 1. g. ad d. d.

f. gl. in d. l. 1. g. aditiones

l. d. l. si quis ex ar. gentarijs. g. ratio

n. in si. Bar. in l. aurelius. g. idem

questi. de lib. leg. m. l. publica. inf. ff. de po.

n. Bar. d. l. quaedam. g. numularios. o. confil. post tra. Bat. Arg. de ma. lesi. f. f.

nexa existimari debeant subtiliter docent. Si
xus casus est, quando actor prætenderet ius
sibi competere ex aliqua causa sup illis rationi-
bus, ut quia probaret iure dominij ad se pte-
re: idem si aliterat sibi cōmunes cū reo esse: uel
iure administratiōis sibi tradendas, ut cū episco-
pus ab hærede decessoris sui rationes ad ecclesiā
spectantes postulat: idē i eo q causam a reo habu-
erit, ut si emptor p defensionē honorū petat a uen-
ditore copiam sibi istrumētōr fieri: uel creditor
p uenditiōe pignoris a debitore, & uiceuersa debi-
tor a creditore: idē in legatorio, q exhiberi istru-
mentum auctoritatis ab hærede petat. Huc per-
tinere potest etiā quādiens, quē uasallum uocat,
uel emphyteuta a dñis conueniunt, ut fiducia-
rij, ppetuarijue iuris istrumentor, copiam fac-
iant receptus em est eos teneri, dum cōstet ua-
sallum uel emphyteutā esse, quod aliqui indu-
cunt potius existimant, quia tali casu uidetur re-
us nō ad originem intentionis fundandā adere,
sed ad cōfirmandam tantū: quod si iuratus se in-
strumentū nullū habere affirmet, certāq bona
nihilominus designet, nō uidetur ulterius inqui-
etandus, alioqui eo nō iurante, oia bona præ-
sumerent emphyteutica. Cæterum ex natura
quoq contractus quis adere tenet, quā scilicet
rationes cōficere debuit, ut in focio, tutore, ne-
gotiorum gestore, de quibus infra dicemus: cū
quoq, qui fratris minoris bona administrauit,
ad cōficiendas, ædendasq rationes teneri respo-
sum est. Sed hæc oia magis iure actionis exhi-
bentur, quā officio iudicis, de quo lex nostra
loquitur, qua de re infra disseram. Septimus
est, quā actor ædi sibi petit, nō ad intentionis ori-
ginem fundandā, sed ad replicationē inducendā
c, uel simpliciter adiudicandā, & ita sentiunt
omnes: facilius em quod iā factū est confirmat,
quā a principio possit induci: quapropter si
probauiro mutuauisse me tibi pecunias, idq re-
cte cōstet, potero ut earū quantitas appareat pe-
tere rationes tuas ædi, quod & Decius sensit.
Sed quid si actor semiplene (ut uocant) solum p
basset, nunqd poterit causa adiudicandæ inten-
tionis reum ad ædendū cogere? Et posse quidam
prædicta ratione arbitrati sunt: & quia talis p-
batio ueritatis pscrutandæ fauore, per iuramen-
tum actoris suppleri potest, ergo multo magis
tolerandum, ut ad æditiōem reus compellatur:
quā difficilius in causa propria alicui credendū
sit, quā cogendus ad ædendū reus. Baldus ta-
men, quē cæteri sequuntur, contrarium tradidit,
quoniam iuramentū facilius cōceditur, quod po-
test utriusq patris fauorē respicere, quā ædi-
tio, quæ a reo in utilitatē actoris solum fiet: &
quo argumento credi posset, si actor ptestetur
se eis rationibus tā pro se q aduersus se staturū
cogi ad ædendū debere, & sic dissidentes hæc
opiniones cōciliandas: nec me mouet, quod de
seruis in dominos queri non potest, etiam si in-
dicia urgeant, & semiplene probent: quia diffi-
cilius cōcedendum est, in caput dñi torqueri ser-
uos, q in ciuili causa rationē ædi. Sed quid in
iudicij duplicibus, in quibus uterq est actor &
reus? Et receptū est, semp ædendū, ut mutuo
se adiuent. Sed quid in eo, qui cōpensationē
actori obijcit: Et quatenus sibi est petium, uide-
tur reus, & ideo actorem ex regula coget, tan-

tum abest ut ipse illi adere debeat. Si uero am-
plior sit summa ex qua cōpensat, quatenus exce-
dit, p actore est, & ideo quantum sit eius partis re-
spectu, inutilem æditiōis petitionem arbitra-
rer, atq ita Baldi sententiā interpretor. Octa-
uus casus generaliter traditur, quoties iudici ex
aliqua causa æquit uisum fuerit, ad quē casum re-
ctius est nostræ cōstitutionis uerba referre, quā
ad prædictos, qui iā decisi determinatiq sunt,
quos utiq sciuit Imperator recensere, si de eis
intellexisset, quare melius est, ut generaliter acci-
piamus, quacūq de causa arbitrio iudicis, nā &
ipsi Argentario denegatur æditio, quā in pro-
pria lite ex se ipso insui debeat, & tamē ex cau-
sa ei quoq arbitratu iudicis ædi oportet: erit
aut iusta causa, si actor iurauerit se calūniæ cau-
sa æditiōem nō petere: & aliquibus cōiecturis
docuerit instrumenta se, uel respōsiones amissi-
se, nec aliunde habere posse, quā reo ædente:
uideatur em hoc casu ueritatis inquirendæ fa-
uore (qui alioqui solus nō sufficeret) subesse æ-
quitatem, quā iudex ex officio ad priuatam uti-
litatem moueatur: ædiq a reo iubeat, sufficere
q amissionem ex cōiecturis ostendere, acceden-
te dein iuramento. Absentia quoq actoris ius-
tam causam præstabit, compelliturq reus ad
ædendū, ut Alexandro fere uisum est: quia
absentis partes supplere iudex potest: in quo
pleriq recte dissentiunt, quā nec ipse actor præ-
sens id foret obtenturus. Vnde ego arbitror, ius-
tiorē causam esse, si iudex ex qualitate psonæ
moueatur, ut quā agricola literarū ignarus se lo-
catoris ratios secutū affirmat, easq ædi petit,
quod Picus recte existimat. Sed & quid si alle-
gem me mutuas Titio amico meo centū, cum
quo adeo iungebar, ut uerisimile sit nullam me
ab eo petisse cautionē, isq decesserit, & ab hæ-
de petā ædi eius ratios, qbus me staturū pste-
ar: nā quā lex ex causa ædi iubeat, q æquior ex-
cogitari potest: nō em de solius ueritatis inquisi-
tione hic agit, sed de defuncti quoq exoneratio-
ne: quē p amicitia uerisimile est morē mihi ge-
stum uelle: alioqui mali exempli res erit, nemi-
nq fidendū esset, Timonianoq quodam more
humanitas ois exuenda. At nemo cogendus est
aduersus se adere: atq si testatoris ipse hæres ani-
mum ita representaret, sicut psonam lex fingit:
sponte eas tabulas amico obtulisset, siquidē, ut
ingit Iocrates, nō solum defuncti substantiā tue-
ri hæres debet, uerū & amicos, cuius rei etiam
Menedemi philosophi extat exemplū, & C. Plini-
us ad Albiniū epistolā li. VI. id uulgō nō ob-
seruari cōquerit. Sed an iusta ad ædendū causa
sit, ne qs in peccatū incidat ex istrumēti suppli-
one? Et autē esse, i diuino foro: qd nō diffiteor,
si pbeatur affectū reo hac ex causa conscientia esse
sed: ut q sciatur se debitorē: q pbatio difficilis est:
quā possit ille regulæ legis pbatibiliter adhære-
re, qd creditor esse nō cōlet, q pbare nequeat:
obliuiscimur em quādoq, nec oem solutionem
ratioibus adscribimus, qua de re eius iureiuran-
do standū esset, quā hæc pbatio in foro cōscien-
tiæ sufficiat. In facto autem proprio non esset
credibilis excusatio aris alieni a se contracti
ignorantiam allegantis. Illud sciendum,
licet suprascriptis octo casibus æditiōem fieri
ostenderit, non tamen id perpetuum esse, sed

sed quandoq aliter diiudicandum, ut quum il-
le, a quo petitur, semel ædiderit, non em iterum
nisi ex causa cōpellendus est, ut quia casu fortui-
to amissæ sint hæ rationes: quod intelligēdum
in eo, qui aliās cogi potuit. Si em quisq sponte
sua, quā ad ædendū nullo iure teneret, sibi se-
mel ædiderit, non ideo cōpelli amplius poterit,
quā satis sit tibi uel in paucis amici labore cōsul-
tum fuisse: nec actus suapte natura uoluntarius,
prolixiorē obligationē inducat, quā ex ea
actum sit: & ita receptū est in eo, cui tertius ali-
quis semel ædiderat, nō em cogi amplius pote-
rit, nisi aliqua eius culpa arguat. Sed et a qui-
busdam traditum est, ita demum ædendas ratio-
nes, si hæ fidem faciant: & ideo quando merca-
torum codicibus fides non præstatur, non te-
nerentur illi adere, ut Aretinus existimat: quæ
sententiā pleriq displicuit, quia quæ rationes
plene nō probant, rem tamen in cōiecturā indi-
cium deducunt: eademq ratio in parte proba-
tionis est, quæ & in toto: imo facilius tolerabit
æditio, quæ modicum præiudiciū faciat, quā
quæ omnino damnosa sit. Sed hæc quidē hæc
nus. Sup est ut uideamus, quo iure æditio pe-
tatur: & lex nostra ostendit persequutione, seu
officio iudicis id expediri: sic & lex ait, ad offici-
um iudicis pertinere, ut exploret rationes defun-
cti, iubeatq ab eo ædi replicationis adiudicandæ
causa, nā & prætor in edicto: Causa, inquit, co-
gnita ædi iubebo: quæ uerba ad iudicem refe-
runtur, merito igitur cōmuni sententiā existima-
tum est, officio iudicis id explicari: censuitq
Bart. id officium non mere in personā, sed quā-
tum sit ad singularem successorem, instar cuius-
dam rei uendicationis inductum esse opinor,
quia ratio edicti est, quoniam quod mei causa con-
fectum est, meum quodammodo instrumentum
censetur: alioqui in personā tantummodo cōpete-
tere dicendū esset: hocq casu quorundam opi-
nō defendi posset. Alex. tamē existimauit acti-
one in factum fieri æditiōem, tum quod ex edi-
cto regulariter actio in factum datur, tum quod
uerba edicti partē ipsam respiciunt: autem, Ar-
gentarij ædere debent. Sed hæ rationes pro-
cederent, si uerba ad eum referrentur, cui actus
explicandus est, uel præceptiua essent, quorum
neutrum in hoc casu est, quum simpliciter enū-
cient, quid debeant Argentarij facere, unde solo
iudicis officio cōpelluntur: quod si post iussum
non fecerint, tunc dubiū nō est in factū agi, quæ-
tenus petentis interest: qui em solo iudicis offi-
cio tenetur, ante nō est in mora, q in iudicio sit
interpellatus: iussumq deinde ut ædat: & ideo
lex metu actiōis inquit ædendū: quia postq
decreuit prætor ædi, deinde aduersus non paren-
tem agit ad pœnam, ut id præstet, quod inter-
fuit tpe decreti. Sed quā Argentarij & Notarij
nō nisi ex mandato cōfectas rationes ædant, cur
nō potius mandati agat? Et tradunt ideo nō agi,
quia ex natura officij sui tenent rationes uel instru-
menta cōficere, mercedemq possunt accipere: q
oia mandato non cōueniunt, quod uoluntarie
gratuitoq suscipi: quod si maxie demus sponte
eos liberaliterq suscepisse, quā tamen cogi pos-
sint, necessitati potius imputamus, non tamen
perpetui est æditiōem psequutiōe (quā officij
iudicis nobile uulgō appellant) expediri. Atqui

aliter atq aliter quibusdā casibus prouidetur, &
in primis mercenario officio iudicis quandoq
æditio petitur, quā scilicet incidenter petitur, ut
quia de eorū istrumentorū æditiōe agatur, qui
bus se uisum litigator affirmat, quod & de
actis fatentur oēs. Sed & si æditio causa replica-
tionis postuletur, idem iuris esse aliqui censue-
runt, quia quæcūq iudicio incepto sunt, offi-
cio iudicis, quod mercenarij uocant, expediri
solent: quod & dicendū uidetur in ea æditiōe,
quā actor facere cōpellitur, ut rei exceptionē ful-
ciat: idem & Baldus Anchranusq hac in spe-
cie tradiderunt. Deposui penes priuatā personā
rem meā, mandauitq ut depositū id rationibus
suis cōmenderet, agam depositi, in cuius actiō-
nis sequelā cogit iudex mercenario officio mihi
ædi, quā em depositū sit causa mandati, ex prin-
cipali ipsa actiōe, seu officio illi subseruiente, nō
ex mandato agendum erit: quod si mandati
a principio ex causa alterius cōtractus non pro-
ducatur, tunc secus: mandati em iudicio experi-
undum esset, ut hoc exemplo, quod recte & hu-
maniter Picus affert. Solent agricolæ, quā dño
colonarium seu pensionem soluunt, rogare, ut
in codicem rationum eā pecuniam referat: quod
em ipsi, ut plurimum artem scribendi nō teneat,
dominici rationibus cōfidunt: cōpelluntur igit
locatores ædere actiōe mandati, sentitq id Bar.
Aret. Decius & cæteri, dum in eo, qui mandati
suscipere nō cogitur, si factum proponatur, acti-
onem mandati locū habere affirmant. Rursus
petitur æditio per actionem, quādo quis rationē
uel instrumentū iure dominij peteret, ut quia in
sua charta descriptum esset, quo casu ad exhiben-
dum ageretur: quandoq & in factum agit
actione generali, quæ ex æquitatē a prætorē da-
tur, ut quum uxoris meæ seruus, rationes me-
as aliena in charta scripsit, dominusq chartæ re-
tinere eas iure materie ad se spectantis uelit: ini-
quum id est, & actionis in factum ope emandan-
dum, quod & Alb. existimauit, licet Accurs. nō
aliter agi in factū eo casu a me posse crediderit,
q si mandato meo seruus scripserit, quod uer-
bis iurecon. non quadrat. Sed cur actio ad exhi-
bendum generaliter non datur, quoties nostra
interest rationes ædi? Et quidam dixerunt, ne
edictum prætoris ad hunc titulum pertinens, su-
perfluum redderetur: cui sententiæ consequens
est, quod Bald. Paulusq tradiderunt, quibus
casibus edicto nō sit locus, ut quia nullū accesserit
mandati, si tamen petitis interest agi in factū
utiliter loco actionis exhibitorie posse. Ego cū
pluribus aliud censo, Albericiq sententiā se-
quor, & actionē ad exhibendū etiā si inter sit dari
nō arbitror, nisi quā nostra interest ob ius quod
in re possessione uel eius nobis cōpetat, uel cōpe-
tere possit. Finge igit, Titius, pmisit mihi centū
si Sēpronius talis ratio cinij librū habeat, potero
ne cogere ut exhibeat: mea em interest exhiberi: Et
nō puto, quā liber nec meus sit, nec mihi debeat,
necius aliqd in eo re uel spe habere. Quare solū
dicedi causa iudici ueniat, debeatq prius ad-
moneri, ut ea ratio cinia plegat, q dictorū suorū
rationē idoneā asserere possit: ad iusurandū em
non nisi meditatō, & summa cū diligentia deue-
niendum est, & hæc in cōtractibus pcedunt,
Quum

g. d. l. 1. g. ædendi
da.

b. d. l. fi.

i. l. ædiles. g. item
sciendum. de ædi.
edict.

l. non est nouū.
infra. cod.

l. Bal. hic Anch.
ind. cle. 1. g.
cæterum.

m. l. 1. g. si te ro-
gauiro. ff. de po.

n. d. l. quedam.
in prin.

ol. 1. g. pen. ad
exhib.

p. l. quoties, de
præcri. uerb.
q. g. literæ. inst.
de rer. diuis.
r. d. g. pen.

s. Alex. in d. l.
quædam. in prin.

t. d. g. pen.

u. Iac. but. Saly.
Mod. hic.
x. d. l. quedam.

y. Alex. cōf. ss.
in 1.

z. d. l. 1. g. item
sciendum. uers.

plus. & seq. &
uidetur casus in
l. p. ff. eo. ad ex-
hib.

a. Cy. in l. instru-
mentā. C. ad exhibi-
b. l. si quando. C.
de testi.

c. c. ex rescripto,
de iurru.

d. l. 2. in ff. ff. quemad. test. e. l. 1. g. officio. ff. de iur. & rat. distr. f. d. l. quaedam.

g. l. pen. ff. de in l. iur. h. l. 1. si heres. in prim. de con. dic. ob cau. i Socy. consil. 192. in 2. i Barb. consil. 91. in 3. l. Comen. consil. 27. Dec. 179. m Socy. d. consil. 192. n Ang. consil. 236. col. 2. o Bal. consil. 152. in 3.

a. l. mortuo. de iudi. b. auct. ad huc inf. de iud. c. l. ne causas. inf. de appell.

d. l. properandū. s. ff. si quidem. inf. de iudic. c. l. 2. sup. ut li. pen. f. c. G. perpetuus. de si. infir.

g. Paul. de Cast. d. l. quaedam.

h. d. g. pertinere. i. l. 1. g. b. uis. de iust. & iur.

i. l. 1. de fid. inf. stru. ff.

Quum uero ex ultima uoluntate aeditio petitur, ad interdictū de tabulis exhibendis remittitur, eius distinctione obseruata^d. Ceterum actionis ope tum quoque petitur aeditio, quū reus iure cō tractus rationes cōficere tenebatur^e, ut in tuto re, socio, negotiorum gestore, & similibus^f: hi em ex natura offi cij ad rationes ob ligantur: quas si minus fecerint, ni hilominus cōueni untur, & aduer-

IMPP. SEVERVS

Antoninus Augg. Faust.

sus eos i litem iuratur^g; nec refert an expressum mandatum præcesserit, quū ex natura actus te neantur^h: sicut & negotiorū gestor, uel infitor, quē uulgō factorem uocamusⁱ. Idem in actore quē curator adolescentis cōstituit, & eis em aede tre bona administrat^j, & fratre maiore, qui fra tris sui minoris res, pcurat^k. Idemq; in socio publicani, qui telonium exercuit^l: hi em omnes tenentur ad codices faciendos: nec eis credendū esset, si nullas se rationes habere affirmarent, sed in eos iurari in litem posset, quod & Bald. re spondit^o.

IS, APVD QVEM. Varijs modis exponi tur, de quo accipiantur hæc uerba, id est cui aeditio fieri debeat. Et ueteres aliqui dixerunt, ipsi iudici faciendam, siue ordinarius sit iudex causæ principalis, sed acta coram decessore suo gesta sint^a: siue iudex sit delegatus, & acta corā ordinario facta fuerint: uel ē conuerso^b, siue iudex appellacionis sit, cui exhibendum est, quicū quid in prima causa deductum est^c. Sed Socy nus generalius intelligit, etiam de actis coram eodem iudice descriptis, propter em negotiorū multitudinem, si oblitum se affirmet, quid corā se fuerit actum, poterit Notario mandare, ut integrū processum ad se deferat: quæ res nullā unq; dubitationem habuit, quinimo temere fa ceret iudex, qui tā memoriæ suæ fideret, ut acta inspicere auerfaretur. Alij de aeditioe, quæ ipsi parti fieri debeat intellexerunt, ut si actor, qui diu abfuit, uel eorum certior fieri, quæ aduer sus se gesta sunt^d, uel si petat attestaciones in cau sa receptas apiri, copiamq; sibi fieri^e, uel quod Paulo Castrensi placuit, quum petit integrum sibi processum omnis iudiciarij uolumen patefie ri, quia aduocatum suum consulere uelit^f: addit Purp. cum actor in alia causa litigat, & falsi con uincere aliquem reum intendit, idq; ex origina lium curiæ regestorum, quæ à Notarijs extor rat: exhibebuntur em, legēdūq; copia ei fiet, quæ exhibitio à traditione exempli multum differt^g. Alij de aeditioe intelligunt, quæ non à iudice uel à parte (quippe id sine dubio est) petitur, sed à tertio aliquo, cui non uidebatur aedendū, quia ipse nō mandauerat, & tamen hic deciditur uni cuiq; aedenda acta cuius inter sit. quum enim iudex psona sit publicaⁱ, sufficit eo mandante acta esse cōfecta, aiuntq; sic maiores nostri, & prædi ctos omnes intellectus, ceu iure ueros compro bant. Videamus, ne hic ultimus uerus non sit: non enim inter rationes instrumenta^jq; consitu enda temere est ab actis differentia^k: quum ple runq; lex ea iungat, & aliud pro alio assumat.

Vnde & uidemus, quod sicut reus aedere actori instrumenta non tenetur, ita & fiscus, qui in pri uati locū succellit, acta in eius bonis reperta non aedit, nisi recepta cautione, ne is, cui describendi sit potestas, aduersus se uel rempub. hinc actis utatur^l, quod Iurecons. refert, regulam prius à

IS, apud quem^a res agitur, acta

di debere. nec apparet aliqd specialiter fauore fisci eo i loco statui^m. nec nos multū mouet hæc constitutio, quæ de actis publicis, id est ad rem pub. pertinentibus solum loquitur, quod infra declarabimus: nec em apud iureconsultos, uete resq; Impp. uox hæc aliter fermē accipitur. Sed & ratione legis sustineri cōmunis sententia uix potest, quamuis em iussu iudicis acta cōficiunt, hoc tamen sit instante parte, eiusq; respectu re stringitur mandatumⁿ; alioqui & Notarius in strumenta aedere unicuiq; deberet, quū non mi nus publica persona sit q; iudex^o. Putarim igitur Notarios ad eorum tantum actorum aeditio nem cogendos, quæ uel mandato petentis fa cta sunt, uel publicam utilitatem respiciunt: ut si qua in causa publici iudicij, ut falsi, homicidij, parricidij scripta sunt^p; idem quum quis cōmu nione fidelium eiectus seu excommunicatus est^q, qui em aliquo in loco abominabilis facerq; est, is ubiq; pro scelestus est^r; partem uero ipsam nō cogi ut acta cuiq; exhibeat, si de re priuata sint^s, nisi is sit ad quē exemplaria ipsa, id est origina lia forte peruenierint, tunc em sicut in cæteris in strumentis causa cognita aedit^t, idq; & Dec. & Socy. probant. Alij tamen crebriore calculo ule timum intellectū sequuntur, & generaliter absq; causæ cognitione actorum aeditioem unicuiq; cuius inter sit, faciendam existimant^u, idq; quo cūq; in iudicio, siue ciuili siue criminaliter agatur, & quocūq; in tempore, id est in quali bet iudicij parte^x, itcmq; non semel, sed quoties opus fuerit^y, quum tamen instrumenta raro ul tra quā semel, & non nisi certo tempore aedan tur^z, & hæc omnia dum mandatum iudicis ac cedat: quū em acta nisi iussu eius cōfici possint^a, consequens est, ut absq; eius autoritate nec aedi quidem debeant^b. Sed an uerum sit, absq; eius mandato aedi non posse^c: Et Aret. Iasonq; posse arbitrantur per actuarium, quem ipsi Notarij abaci uocant: qua in re crebrior sententia recla mat, tum quia Notariorum simplex munus est scribendi, tum quia lex nostra iussu iudicis aedi indicat, uerbaq; ad eum refert, ut appareat eius officium implorandum esse: quapropter usu ui demus solere iudices, ut morem hinc tabularijs gerant, à principio generaliter eis mandare, ut quæcūq; acta accipere, exhibereq; possint^d: cō mentarienses tamen & censuales, quod archiuis publicis præ sint, ipsi absq; alio iudicis præcepto regestorum suorum exempla exhibent, idq; ius re eis permittitur^e. Sunt tamen quidam calus, quibus nec acta quidem aedi debere in confesso est, ut interrogaciones testium, quum em iudici dentur, ut inde instrui possit, quemadmodū eos rogare debeat, si aduersario aederetur, facillime ille

l. l. in franti

m. l. item notari

n. l. age in fidi

p. Dec. hic

q. Barb. d. l. 1.

r. l. ex causis

s. Barb. d. l. 1.

t. d. l. quædam

u. d. l. 2. sup. lit. pen.

x. gloss. in l. 1.

y. d. l. 1. si quis

z. d. l. 1. si quis

a. l. 1. si quis

b. l. 1. si quis

c. l. 1. si quis

d. l. 1. si quis

e. l. 1. si quis

f. l. 1. si quis

g. l. 1. si quis

h. l. 1. si quis

i. l. 1. si quis

j. l. 1. si quis

illegitimos erudire subornareq; posset^e. In positi onibus quoq; qui aduersarius de suo facto iu betur respondere, idē traditum est^f: debet em extempore respōdere, alioqui suspectus est^g: nisi si ea de re agatur, cuius probabilem ignorantia habeat: tunc em aeditio ei faciēda, dilatioq; dan da est, ut edoceri possit^h. Allegati onum uero quæ in iure consistunt, an copia colligatori faciēda sit, dubitatum est: & receptius uidetur non esse faciendamⁱ, quum pro iudicis allegatiōe fiat, si tamē redigi in acta iudex uelit (quod recte atq; ordine faciet, ut ue ritas magis examinata elucescat)^k tunc secus est^l, quod rectioribus placuit, nam & dubium non est, postq; in causa conclusum sit, nō prohi beri huiusmodi allegationum productionē^m. Aduersus quoq; fiscum, inquit lex, neq; instrumēta, neq; acta à quoq; aedi oportetⁿ. Sed certe dura est ea dispositio, quare arbitror ex præce dentibus legis uerbis, de eis actis intelligendū, quæ iam à fisco aliquis cōsequutus esset, quia in bonis delati reperta, quod superius docui.

ACTA PVBLICA. Quum hic appa reat acta publica exhiberi, cōsiderandum in pri mis est, quæ dicatur acta publica, & uidetur id accipiendū de acta ad fiscum pertinētibus, quæ Aelchynes *δημόσια γράμματα* appellat, siue in ararium delata, siue in cōmentarijs principalibus essent^o: quorum etiā Plinius episto. lib. V. meminit ad Valerianum: Liber principis seu res. leges ipsum, est in actis publicis. Cicero Phi lippica. II. In publicis actis nihil est lege grauius, in priuatis testamēto. Siue apud officiū cen suale publicata, ubi & promissiones filiorū^p, & testamentorum insinuatōes^q, & progrāmata, edictaq; publica seruari solebant^r: siue ad rem pub. aliqua, ordinēq; decurionū spectarēt^s, et in archiui, aut cathophylacio eēt reposita, quod & Eustherion dicitur^t, siue coram præfide pecu ratorue Caesaris, de re ad fiscum uel publicam causam pertineēte cōfecta sint^u: idem & si in cau sis publicorū iudiciorum conscripta fuerint^v, & hæc em quasi publici testimonij uim habere lex ait^w. huiusmodiq; publica acta non propria no riorū sunt, sed cōmentariensibus uel censuali bus, ut custodiam præstet, creduntur^x: & apud successores officiū in grāmatorphylacio semp re manent^y, quod Io. Andr. Paulusq; Castrensis recte tradiderunt^z. Quod si coram iudicibus de priuatis causis acta cōfecta fuerint, ea iure no stro priuatorū acta^a, aut priuati actus^b, uel acta forensia^c, non aut publica appellantur^d: iure ta men potestio, uel potius recensioq; consuetudi nis, acta publica latius accipiunt, nempe p omi bus iudiciarijs instrumentis, à notario tanq; pu blica persona cōfectis^e: suntq; huiusmodi (quod ad ppteratē aut dominium attinet) ipsius scri ptiones eorū copā omnibus facere, aedi sibi secum dū edicti formā petētibus, quū & in ingressu or dinalis iurēt, pto colla matricesq; huiusmodi sche dulas penes se diligenter conseruare^g, & in his quoq; actis huic cōstitutioi locum esse aliq; omes sentiunt: diffiniuntq; acta esse scripturas coram iudice, & eius iussu per notarium cōfectas, ad

publica^b,

iudicij naturam pertinentes^h. Quapropter pro ductio instrumenti de actis est, quoniam ad iudicij naturam pertinet, ipsum uero instrumen tum, seu contractus tenor, non estⁱ: qua ratione Bald. productionē quidem exceptionis ex actis esse, ipsam uero exceptionem nō esse arbitratu Inno. & Abb. est^k: qua in re ex

tam criminalia^c,

ductionem exceptiois necessario fieri, eamq; in scriptis deinde redigendam^l. **CRIMINALIA.** Distinguendū hic est, an petatur ut notarius aedat, an ut tertius, an ue ro ab ipso reo, an ab accusatore, seu fisco aeditio postuletur. Primus casus clarus est, teneri sci licet notariū, seu commentariensem ad exhibiti onē, ut reus se defendere possit. Sed an idem sit, si non sui defendendi causa quis petat, sed alteri us conuincendi: Et sentiunt doctores idem esse, huius legis argumento: quam sententiam supra dubitabilem esse ostendi, nisi mandato petentis aeditioem acta cōfecta sint^m, uel ad causas pu blicorū iudiciorū pertineantⁿ. Secundus casus est, quū à tertio, apud quem reperiunt acta causæ criminali conducentia, petitur: & receptū est, eodem modo cogendum, quō notarius, uel officialis quilibet publicus cōpelleret^o: argumē to nostræ legis, quæ ut supra declarauī, de actis solum loquitur ad causam publicam, uel publi ca iudicia pertinētibus: tamen iniquū non est fa uore defensionis, humanitate suadente, ad exhibi tionem compelli si reus petierit^p. Fisco uero uel accusatore hoc flagitate, inhumanū esset^q, ni si eorū mandato cōfecta fuissent, ut supra docui, uel iure dominiū uendicarentur^r. Tertius casus est, quū accusator uel fiscus aeditioem actio rum à reo petit, in quo pro regula receptum est, eum qui accusatur, non teneri aedere^s: nec illud potest exclaimare: Heu patior telis uulnera fa cta meis. Quod tamen non procedit in his casibus, quibus familiam exhibere in caput suū tor quēdam cogetur^t: nam eadem ratioe & acta, & instrumenta etiam aduersus se exhibere cogē dum Bart. cæteri q; tradiderūt. Sed mihi non fa cile uidet^u à regula discedendū: nec odiosas hu iusmodi dispositiones extēdendas^v: quū uix sit, ut ea crimina, quæ excipiunt, absq; seruorū cō sciencia perpetrari possint, nullusq; in eis sit in strumentorū usus, sed & in seruorum quæstione non tam euident est periculū, apud quos domi ni amor & reuerētia, æquileo, & fidiculis fortē præualebit. At in actis uel tabulis nulla esset ter giuerandi spes^w: quod si hac in materia de simi libus ad similia procedēdum esset, semper reus etiam in ciuilibus, aedere ratios quoq; & instru menta cogetur, quū positionibus respondere iuratus indistincte debeat^x: quod iuramentū spe cies quæstionis est^y, ut supra attigimus: quapro pter Claudij sententiam multo minus probō, quoties extēt indicia, quæ torturæ sufficiāt, toti es reos ad aedendū quoq; cogi arbitrais: quam opinionē aliq; quoq; merito reprobat, quū & in ciuilibus receptius sit actorē, quāuis semiplene pharit, nō tamen ius cogēdi reū habere, ut exhi beat ratios^z. Non pcedit rursum quādo ea acta uel instrumenta apud reū ex successione publici

officialis

h. l. acta. de re iud.

i. c. cum in iure. de off. deleg. ubi

Inno. & Abb. l. ne causas. C. de appell.

l. Bar. in l. 1. in 1. quæst. de excep. ubi Mod.

m. d. g. pertinere. n. arg. d. l. 2. de cust. re.

o. arg. l. non tantum. de appell. p. d. g. diuis. q. l. procurator. j. co.

r. d. l. nimis de te sti. l. de minore. g. tormenta. ff. de quæst.

s. l. 1. j. de quæst.

t. g. diuis. u. l. cum quidam. de lib. et postib.

x. ut dixi. sup. l. 1. libus ad similia procedēdum esset, semper reus etiam in ciuilibus, aedere ratios quoq; & instru menta cogetur, quū positionibus respondere iuratus indistincte debeat^x: quod iuramentū spe cies quæstionis est^y, ut supra attigimus: quapro pter Claudij sententiam multo minus probō, quoties extēt indicia, quæ torturæ sufficiāt, toti es reos ad aedendū quoq; cogi arbitrais: quam opinionē aliq; quoq; merito reprobat, quū & in ciuilibus receptius sit actorē, quāuis semiplene pharit, nō tamen ius cogēdi reū habere, ut exhi beat ratios^z. Non pcedit rursum quādo ea acta uel instrumenta apud reū ex successione publici

z. Abb. c. 1. de prob.

a. Bal. in l. si. j. e. et sup. dixi in l. 1. in septimo casu.

b. l. 1. si quis

c. l. 1. si quis

d. l. 1. si quis

e. l. 1. si quis

f. l. 1. si quis

g. l. 1. si quis

h. l. 1. si quis

i. l. 1. si quis

j. l. 1. si quis

k. l. 1. si quis

l. l. 1. si quis

m. l. 1. si quis

n. l. 1. si quis

o. l. 1. si quis

p. l. 1. si quis

q. l. 1. si quis

et l. 2. de fid. i. f. ubi Bal.

et l. 2. de re iud.

et l. qui heredi. de codi. et dem. d. Bart. l. 7. de emanc. lib.

et l. 2. de re iud. in l. 10. de uer. obl. Bal. bic.

f. l. de iudicium. C. de po.

g. l. in l. sed est. p. l. de iudic. f. l. de iudic. an. Bald.

bic colla. 4. b. l. eos ubi Bart.

ff. de sal. Al. bic. i. l. honores. g. f. de decu.

de Socy. c. 23. l. g. bic.

ml. 2. sup. de of. fic. Bu. iud.

u. l. 2. de app. o. l. nemo. j. de p. in rub. ff. de excep.

q. d. s. f. c. l. i. duo. in princ. de iureiur.

r. Bar. d. l. admo. nendi.

s. l. sepe de re iud.

l. l. Julia. ff. de mand.

u. d. l. sed est. p. f. l. de iud. f. l. de iud. f. l. de iud.

x. l. iudicium. j. de lib. cau. c. cau. sam. q. 2. de i. f. y. g. i. in aub. de iureiur. a. mor. pres.

z. l. heredes. g. idem scribit. fa. mi. erd.

a. l. f. in fin. j. de usur. iud.

b. Bar. l. 1. col. 2. ff. iud. fol.

c. g. l. cu. miles. d. l. g. ex cau. mai. a. d. o. c. c. i. f. sup. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et uim omnem accipit, cui instantia tertius ille non subicitur. Non procedit tamen regula hanc qui buldam casibus: & in primis, quoties non de esse fit, seu iure aliquo, sed de ipso facto dubitatur: per exhibitionem enim actoris aduersus unumquemque probabitur acta eo modo confecta fuisse: quia propter legatis mihi ab aliquo centum, si sententia aduersus Titium obtinuerit: sola sententia exhibitione euctus conditio, qui meri est factus, probabitur: hanc enim acta publica ideo dici possunt, quia apud omnes fidei tali casu faciunt. Sic acta contra reum confecta, aduersus omnes, necdum eius fidei iussorem probabunt in eum processum fuisse, et ideo causam sub esse, ut ad fidei iussorem legitima excusatio facta pueniri possit: quod Bal. sentit, cuius uerba, ut repraesentat, quidam male interpretant. Sic instrumentum depoliti tecum initum respectu omnium si dem faciet, me penes te deposuisse: & instrumentum emptionis probat emptorem habuisse titulum: id enim meri factus est, sufficiens ut publiciana competat: sic uariatio testis in alio iudicio, probat eum falsarium esse in praedictum cuiusque, quantum sit respectu poenae ipsi testi infligenda, & diminutio fidei, quia de solo facto agitur: nec citatio eius, qui in consequentiam damnum patitur, necessaria uidetur: tamen si scilicet aliter a Socyno responsum fuisse. Non procedit rursus regula quantum sit qualis qualis praedicti respectu: prima enim fronte credibile est, iuste atque ex ueritate ea acta confecta fuisse. Sed cuius effectus id praedictum erit? & non est dubium, ex eo ius appellandi competere: possit etiam iudex in probatione praedictum uidet accepisse. Ad hoc hic Ang. semiplena probatione facere, quod Dec. intelligit in causis quibus ius tertii, de quo iudicatum est, connectitur. Sed hanc Angel. sententia iure non probat: unde ego arbitrio iudicis id relinquendum censeo, sicut & solemus dicere de testimoniis inter alias personas receptis, quae non nisi mortuis testibus, si iudici sederit, semiplena probatione sufficit. Non procedit etiam regula, quoties sententia praedicta tertio, nam & acta toties nocebunt: qui tractatus latior est, quam ut in praesentia alieno loco debeat attingi, & quod in actis dicitur, idem in testimoniis: quibusque enim sententia praedicta, eis etiam probationes praedicta, necdum acta. Explicitus est primus articulus. Sequens est: An acta inter eadem personas semper noceant? Et regulariter concludendum, nocere: idque multo fortius in praedictis casibus, quibus et in ter alios fieri praedictum docui. Et eadem persona intelligit etiam iuris fictione, ut haeres. Idem in ius alterius succedit, eodem iure uti debet. Idem in eo, qui ex confessione sua uoluit pinde teneri, ac ille cui quo actus est, ut in fidei iussore iudicij oes fatentur. Vnde et in iudicio confessus, et contra se parata habet executionem. Sed et si q. d. tus fuit, si sua putaret iteresse, iudicioque adfuit, p. tertio non habet: nocetque ei acta et pronuntiatio. Restringit Bar. praedicta regula, ut tribus casibus non pcedat. Primus est in ordinariis actis, quatenus instantia causae respiciunt, ut et datio fidei

iussoris, iudicio fidei, citatio, litis contestatio, et dilatoria: ex ea renuntiatio, iuramentum calumniae: perempta enim instantia, et ipsa perit: quod accipien dum, nisi huiusmodi acta principis beneficio corroborata sint. Idem si partium consensu, licet enim libelli oblatio, uel litis contestatio ex iure publico, non ex consensu partium pendeat, tamen quia semel legitime facta sunt, ex consensu possunt ad aliam instantiam conducibilia esse: quod aduersus communem sententiam Dec. defendit: unde generaliter sequitur, licet re partibus pempta instantia una appbatione oia acta iterare, renouareque: et hanc quantum sit ad effectus, qui instantiam inspicunt, uera sunt: quantum uero ad eos, qui extrinsecus ueniunt, et ad causam magis quam ad instantiam pertinent, secus est, & a regula in his recedendum non est, quia propter uicium litigio durat: item mala fides p. interpellatione contra acta: ite praedictio interruptio: quantum enim sit horum respectu, acta a principio effectum pfectum: unde lite mortua, non tamen per actus iam consummatum, qui ex solius rei animo, seu scientia dependet: quantum enim ad titulum libelli litis contestatione lis admonitus, rem petita ad me punire, & ideo male fidei possessor esse coeperis, tamen si lis mortua, effectus tamen ille remanet: nec ideo bonae fidei efficietis, nisi forte ego trasegerim: uel renunciaueri liti. Verisimiliter enim psuadere id tibi potes, me trasegisse uel renunciaisse, quia scire bonam me causam non habere. Idem si pronuntiatio sit perperam me egisse, libelli esse nulli: actus enim omnino nullus, nullum effectum parit. Sed & mortua lite alienare non phibebor, uiciumque litigio sae rei mihi non obstat: quod scilicet duru putat legislator eius administratione hoc casu impedire, quo actori est quid magis imputet, quam possessori. Secundus est in his, quae ad probationem pertinent, puta testimoniis, quae si publicata non fuerint, etiam contra eundem in alia instantia fidei non faciunt: in quo tamen phabillit dubitari potest, quia publicatio testium non uidet substantia iudicij respicere: et ideo supra diximus, ualere sententiam, tamen si in causa principali non fuerint publicatae attestations: sed descriptae attestations ex autoritate iudiciali, notarijque manu orit, non ex publicatio: quia propter lex solui requirit publica monumeta, id est, ut isti interpretantur, quod manu publica, hoc est tabellionis, sint descriptae. Sed tamen Doct. aliter sentiunt: adeoque huiusmodi testimonia nullius esse fidei arbitrantur, ut patet referre tradiderint, quod ab alio iudice in diuersa instantia publicata fuerint, adhuc enim nullius esse fidei, dum tamen non in succedanea puta appellatiois. Quare excepto hoc casu, iterum esse in casibus promissis ante litis contestationem fuisse recepti, fidei enim faciunt, quibus non publicati. Sunt & qui idem arbitrantur, quod non solius tantum notarij subscriptione, sed et iudicis, testimonia corroborata sunt: quod ego non phbo, nec quisque phbat. Tertius casus est, quod testes non a iudice, sed ab arbitro recepti sunt: tunc enim, etiam si eorum dicta publicata sint, non faciunt fidei aduersus eundem in alio iudicio: nisi mortui sint, uel ex partis consensu: cuius differtentia ratio illa est, quia facilius testes coram arbitro quam coram iudice mentiuntur, quum possit iudex per tormenta uerum exquirere, & falsi reos meritis poenis afficere: quod Bald. tradidit: an gesta

et l. 2. de re iud. in l. 10. de uer. obl. Bal. bic.

f. l. de iudicium. C. de po.

g. l. in l. sed est. p. l. de iudic. f. l. de iudic. an. Bald.

bic colla. 4. b. l. eos ubi Bart.

ff. de sal. Al. bic. i. l. honores. g. f. de decu.

de Socy. c. 23. l. g. bic.

ml. 2. sup. de of. fic. Bu. iud.

u. l. 2. de app. o. l. nemo. j. de p. in rub. ff. de excep.

q. d. s. f. c. l. i. duo. in princ. de iureiur.

r. Bar. d. l. admo. nendi.

s. l. sepe de re iud.

l. l. Julia. ff. de mand.

u. d. l. sed est. p. f. l. de iud. f. l. de iud. f. l. de iud.

x. l. iudicium. j. de lib. cau. c. cau. sam. q. 2. de i. f. y. g. i. in aub. de iureiur. a. mor. pres.

z. l. heredes. g. idem scribit. fa. mi. erd.

a. l. f. in fin. j. de usur. iud.

b. Bar. l. 1. col. 2. ff. iud. fol.

c. g. l. cu. miles. d. l. g. ex cau. mai. a. d. o. c. c. i. f. sup. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud. in l. 10. de uer. obl. Bal. bic.

f. l. de iudicium. C. de po.

g. l. in l. sed est. p. l. de iudic. f. l. de iudic. an. Bald.

bic colla. 4. b. l. eos ubi Bart.

ff. de sal. Al. bic. i. l. honores. g. f. de decu.

de Socy. c. 23. l. g. bic.

ml. 2. sup. de of. fic. Bu. iud.

u. l. 2. de app. o. l. nemo. j. de p. in rub. ff. de excep.

q. d. s. f. c. l. i. duo. in princ. de iureiur.

r. Bar. d. l. admo. nendi.

s. l. sepe de re iud.

l. l. Julia. ff. de mand.

u. d. l. sed est. p. f. l. de iud. f. l. de iud. f. l. de iud.

x. l. iudicium. j. de lib. cau. c. cau. sam. q. 2. de i. f. y. g. i. in aub. de iureiur. a. mor. pres.

z. l. heredes. g. idem scribit. fa. mi. erd.

a. l. f. in fin. j. de usur. iud.

b. Bar. l. 1. col. 2. ff. iud. fol.

c. g. l. cu. miles. d. l. g. ex cau. mai. a. d. o. c. c. i. f. sup. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

et l. 2. de re iud.

gesta coram arbitro non ita iuris publici auctoritate confirmantur, sicut quae ordinariis iudicibus peraguntur. Quartus casus est a Doct. hic relatus, quod acta in iudicio summario confecta sunt, non enim integra fidei in plenario habentur: licet etiam confecta in causa possessionis fidei faciendae non sufficiant, si de causa proprietatis deinde agatur. Sed & in iudicio civilis tractata plene in criminali causa non probantur: quod dilucidiores probationes lex requirit. Idem generaliter aliqui dicunt, quoties ad diuersum finem ageretur: quae opinio in his casibus uera esse potest, in quibus nec sententia quidem propter finis diuersitatem praedictum pareret: quia ratione & probationes coram episcopo causa criminis spiritualiter (ut uocant) puniendi coram praetore non attenduntur: quae omnia alibi a Doct. tribus diffusius disputata, huc cogenda minime duxi. Sed quae de actis diximus, nunquid in confessione quoque obseruabuntur? Et pro regula traditum est, confessionem in uno iudicio factam, in alio obesse: quod indignum lex iudicet, quod quis sua uoce dilucide praestatus sit, ab eodem in firmari: nec refert coram iudice confessionem sit, an coram arbitro: iudicio summario an plenario: ualido an inualido: principaliter an in uim causae: civilis an criminalis. Vnde qui de furto accusatus confessus fuerit, se Titio absenti librum subtraxisse, fauorem absentis conuictus censetur, iudex enim absentem ipsum representare uidetur: eiusque nomine ratam confessionem eam habere potuit, ita in actis praestatus sit: nam & Titius ipse quandoque ratum habere eam potest, saluamque sibi erit actio. Quod tamen nec confessioni quidem in alia causa statuit, ut si tacite, & per fictionem legis inducitur: uel obsecro, i. transitu, aut inconfulto effutit. Idem si huiusmodi confessio a iudice rephata, reiectaue sit: Quapropter rephata instrumentum, confessio, quae ex eius productione oriebatur, nullam uim habet: & qui accusat iudicem tanquam de pecunia corruptum, si ille absoluitur, non poterit ceu corruptor propria confessione damnari. Sed nec uim iudicialis confessionis habebit, quae coram incompetenti iudice emanauerit. Idem quod si iudex sit competens, sed non in figura iudicij, & eo pro tribunali non sedente, sit dicta. Sed & quae enunciatue prolata sit confessio, non oberit, cum principaliter de ea agatur. Confessionem quoque procuratoris ita accipiendam aliqui arbitrantur, ut in alia causa domino non obstat. Idemque de ea censeamus, quod de ceteris probationibus: quae sententia & ipse laudo. Vnde consequens est, ut confessio, procuratoris in alio iudicio ad diuersum finem inchoato, nihil probet. Confessio autem per nuncium facta eodem iure censetur, quo si ore dñi facta esset, quod recte Bal. sentit: nec enim huiusmodi dicta confessio est, quum nuncius ceu pica uel oragantur, non nisi qua accepit uoce reddat. Fuere & qui dñi confessionem non arbitrentur ad alium finem ipsi obesse: ut si quis in iudicio tanquam testis confessus sit, non possit suo iudicio in alia causa tanquam principalis conuinci. Sed distinguendum est, aut confessio in uim causae adducta est, & infirmato principa li causa corruit, quod diuersum finem respicit: aut

aliter expressa est, & in alium finem uti iudicialis non ua lebit, sed tanquam extrajudicialis: & ideo quotiescunq; reuocet, sola condemnationi non sufficiat.

AEDITA. Litigatorum Valentinianus, Imperatores consuluit, quod sibi faciendum esset. Et rescriptum est, debere eum actionem addere,

Aedita actio speciem futuri

est, ut rhetores uocant, hypothesis: sic enim a nobis accipit determinata facti assertio, quaestionis seu causae modum complectens. Quod quod & casus dicitur. Si uero indeterminata sit & generalis thesistis, quales sunt, quas conclusiones, uel regulas iuris uocamus. Quod si post edita actione deprehenderit subesse in ea aliquam mendam seu errorem, licebit eum corrigere, uel etiam actionem mutare, salua tamen edicti perpetui auctoritate: id, ut alias admonui, a Saluio Iuliano copositum fuerat: uerisimile est in eo diserte traditum fuisse, quibus casibus emendatio haec, seu mutatio, concederet, in praesentia nihil extat nisi Vlp. & Paul. quidam interpretatio nes, quorum alter ad edictum li. III. alter li. III. per petui Iuliani edictum, quod ad additionem attinet, interpretati sunt: & ex Vlp. uerbis satis apparet, in tantum licita fuisse hanc uariationem, ut tamen reus semper dilationem congruam habeat, qua delibere possit, cedat ne, an contenda. Subiicit in rescripto plurimum & hac in re aequitate ius dicens posse. Quid enim si hac causa detrimentum aliquod reus patitur? Restituenda illi erunt expensae, & omnino indenimis praestandus.

AEDITA. Quum addere sit, & libello complecti, & dare, describendi quoque copiam facere: hic ostenditur formulam ipsam, aut scripto tradendum esse: aut describendi eius copiam fieri debere. Scripto traditur in ordinariis iudiciis: id est, quod actoris expensis: quapropter solent cauti litigatores petere, ut in primis sibi detur libellus, nam si actor neglexerit, iudicium erit nullum. Describendi copia fieri debet, ubi reus libellum non petit, uel in summariis, in quibus satis est petitionem in actis a Notario describi: quo casu non tenebitur Notarius ei exemplum dare, nisi recepto auctoramento, id est data mercede ab eo, qui conuenitur: & ita hodie obseruandum esse omnes ferè sentiunt.

ACTIO. Accipitur hic actio, ex communi interpretatione pro libello & scriptura, seu formula, quae reo porrigitur, siue solenni intentione, siue uel qualiqua petitione concepta sit: non enim necessarium est nominatim actionem addi, sed simpliciter factum proponere, unde quis experiri uelit: si tamen ex facti narratione plures actiones competere possent, ne reus incertus sit, nominatim aliqua est addenda: debet enim semper certior fieri reus, nec in id adigendus est, ut coniecturis perquirat, qua formula secum actum sit. Vnde quis in dubio praesumendum sit, specia li potius quam generali agi: ea potius, cui omnia uerba conueniunt, quam ea, secundum quam aliqua supfluerent: tamen non id ex certitudine speciei est, quam lex nostra requirit: & ideo si factum apte propositum sit, nominatimque adiecta actio sit inepta, cum communi sententia putauerim iudicium ualere

q. l. capite. ff. de adulter.

r. l. mercal. ubi Bal. j. de cond. ob turp. caus.

tamenque claris uerbis ea concipere, ut inde reus edoceri possit, quae futura sit litis species, id

a. l. minor autem s. si autem de mi no. l. latius de leg. 2.

b. l. 2. s. sed quia diuina. sup. de uet. iur. en.

c. l. 1. ff. co.

d. l. 1. q.

e. aub. offeratur. j. de lite contest. f. l. suo uictu. de op. lib.

g. c. 1. de lib. obl.

h. Clem. saepe. de uerb. sig.

i. l. si. ubi gl. de erog. mill. an. lib. 12.

k. c. dilecti. de iud.

l. l. si duo. ff. de solut.

m. l. hoc legatum ubi Bar. de leg. 2.

n. Abb. d. c. dilecti.

¶ *reg. l. 1. pri.*
 ¶ *der. iux. ad.*
 ¶ *l. 1. ff. si men.*
 ¶ *sal. mo.*
 ¶ *q. l. 2. j. de for.*
 ¶ *l. 1. si. j. de inter.*

ualere: si nō ideo reus propter incertitudinem uenire minus instructus potuit: alioqui Bal. Angelum sequeretur, existimantes libellum uicari: quoniam lex ait, tali casu nec tenere intentionem, et alibi aptam & pposito negotio congruentem requiri. Fuere tamen, qui generaliter existimarent, nomen actio

nis adendum: q̄ sententia recepta non est, non quod probabilis nō sit, praesertim hac ex lege, speciei declarationē requirente: sed quia diuersa est a quior, & fori harpyias minus adiuuat, nā & hoc nomie ueteres Iurecōsulti male audiuerūt, ut est in Cicer. oratione pro M. Murena. Eadem ratio ne declarandū arbitror, quod uulgō solet dici: Verba etiā improprie in libellis accipi, ut secundū intendentes sententiā sustineant: ut pcedat, dum reus ex ea improprietate incertus non redatur: recte q̄ deliberare non possit, cedat ne an cōtendat: tali em casu excipiente reo, nisi dilucidaretur illa improprietate, putauerim intentionem nō tenere: quod & in libello generali, dis iunctiuo, conditionali decidum est: parte em opponente, rei cū huiusmodi intentiones: nisi cōfessum declarantur, certitudinem recipiat: quod & in summarijs causis locū sibi uendicare uerius & receptius est: nec em in eis subtrahenda fuit reo defensio, quā summarij iudicij fauor

causam respiciat, nō rei odiū. Sed qd si pars q̄ q̄ nō obijciat, & regulariter ualeret libellus incertus, aut generalis: q̄a qui nō excipit, uidetur acquiescere, fauorēq̄ suo renunciare: unde fit, ut in his casibus, in quibus uoluntas rei non attenditur, secus sit, & a regula non discedamus: quapropter in causis criminalibus libellus generalis & incertus, etiā tacente reo, nō cōfirmatur: ut accuso te de delictis omnibus a te perpetratis: quod & in causis civilibus pcedere uidetur a crimine descendentes: ut in actione iniuriarum, uel de dolo: idēq̄ Alex. sentit, quā tamen in re Bal. Fulg. Aret. las. dissentiunt: quum em hoc casu de poena pecuniaria agatur, potest reus tacendo sibi praedudicare, quod & nos probamus. Sed & coram iudice, qui specialiter cognoscendi ius habet, cuiusq̄ iurisdicō extra eū casum extendi nō potest, qualis est fiduciarij clientis, quē uasallum uocant, dominus: & generalis libellus nō admittitur. Sed is tantum, qui de speciali causa, & ad eius cognitionem pertinente cōceptus est. Potest quoq̄ iudex, etiā irrequisitus, actorem cōpellere, ut petitionē suam ante litem contestatam declararet: haud dubie enim eius interest, corā se dilucide postulari. Sed est tanta obscuritate inuolutus esset libellus, ut ex eius lectiōe intelligi nō posset, qd sibi actor uellet, a iudice dilacerandū cōstat: nec rei oppugnationem expectandā. Illud quoq̄ traditū est, quibus casibus incertus libellus reo nō opponente sustinet, ita demū ualuisse censei, si deinde in pcessu pbatōnibus uel aliter declararet: quomodo em sequi sententia posset, quā certā ferri lex iubet. Sed quid si facto rei cōtingeret, ut actor clare pponere nequeat: Et tūc ei nihil est impunitū, tenebitq̄ incerta intentio. Idem si ex natura causae oriatur incertitudo, ut in iudicij uersalibus: ut in libello doris, ut in petitione

trientis, qui iure naturae filijs debetur: ut in accessorijis, quū quis rem petit cū fructibus seu expensis: uel cū omni eo, quod sua interest. Idem & ubi incertitudo uel modica sit, uel in re modici momenti: uel nihil inde detrimenti reo inferretur. Eadem quoq̄ ratione hic traditū est, in libellis accusatio

rijs expressionem loci, & mensis, q̄ delictum! perpe

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

trientis, qui iure naturae filijs debetur: ut in accessorijis, quū quis rem petit cū fructibus seu expensis: uel cū omni eo, quod sua interest. Idem & ubi incertitudo uel modica sit, uel in re modici momenti: uel nihil inde detrimenti reo inferretur. Eadem quoq̄ ratione hic traditū est, in libellis accusatio

rijs expressionem loci, & mensis, q̄ delictum! perpe

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

tratum sit, esse necessariā: quia accusati ipsius, & cōsequenter etiā publice interest, delicta dare proponi, ut leuiter quilibet possit, idemq̄ Bart. sentit, de causis civilibus ex maleficio descendentes. Sed an in his saltem parte nō opponente, libellus absq̄ tempore & loco ualeat: Et articulus controuersus est iuris, in quo supra ualere existimauimus, quā sententiā etiā frequentiore calculo, pcederet, si summarie in his cognoscere

deberi: siue in iudicio uniuersali rem aliquam quis petierit, poterit quandoq̄ mutare, & alia obtinere: ut in petitione haereditatis, quū em in ea principaliter agat, ut quis haeres declaret, uidetur in consequentiam nō solū rem petitam, sed qualibet aliam haereditariā petisse, & ideo emendatio nō denegabit: tamen aliter sensisse uidetur Bart. quē recentiores damnant: licet ceteri de uerbis Bartoli magis q̄ de sensu legum solliciti, in re aperta maximas tricas inuenerint. Quod si per emendationē actio ipsa, uel res immutetur, tunc loci ad litem cōtestationē solum litem erit correctio: nec em hac pproe emendatio est, quū alia de substantia agat: cuius sententiā ea cōstitutio, quod quū de diuersa quodā modo re tractetur, non potest uideri in iudicio uenisse, quod post litem cōtestatā solū deducū fuerit: siue igit uarietur res, siue psona, siue qualitas substantiae actionis translatiua: post litem cōtestatā nō audiet emendatio. Idem si petitio ipso iure, etiā tacente reo, fuit nulla, ut quia in accusa

tionē ommissus sit locus aut mensis, nō licebit iudicio accepto addere, mutaretur em substantia, quū id quod nullū fuit reuocaret: quod & infra declarabo. Vnde consequens est, ut eatenus solū emendatio fieri possit, quatenus tpa largiantur. Finge, ait lex, in crimine peculatus publico iudicio nemo audiat, nisi intra biennium accusator reum detulerit: delatus est aliquis intra eam diem libello iure inualido, & cui solennia desessent, nunquid lapsio tpe poterit emendari? Certe non, nec em tpa largiuntur. Finge rursus, appellatoriū libellum intra decem dies inepte conceptum, nullumq̄ esse, poterit ne deinde corrigi? Et nō posse receptum est: quia in substantia deficit, & tempore appellator excludit. Quod si emendatio substantiā nō respiceret, secus esset: posset em etiam post tempus fieri, quod & generaliter receptum est in declaratione, quū em qui declarat, nihil noui inducat: quandoq̄q̄ fieri declaratio poterit: dum tamen ex uerbis descendat, alioqui frustra declarationē appellaremus, quae uera correctio esset: nec ius alteri quā sit hoc pretextu auferre possemus, quod recte Paul. Castr. scripsit. Et haec quidē ex cōmuni sententia dicta sunt, quā & nos sequimur, nec in ea ulla est controuersia, praeter q̄ quū de emendatione ad rem petitam pertinente agitur: existimamus enim usq̄ ad sententiā cōcedi emendationē, idēq̄ huius legis argumento etiā mutationē cōcedentis: nā & in lege dicitur, si minus petitum sit q̄ debere, tur, siue periculo agi: quia in eodem iudicio iudex aduersariū ei in reliquū condemnat, ex Zenonis cōstitutione. Idemq̄ si quis aliud pro alio petierit, ut hominem Stichum pro Erote, aut ex testamento petierit, quod ex stipulatu debetur: in eodem em iudicio errorē corrigere ei pmittitur. Nec me mouet Accur. responsio in eodem iudicio, id est in alia instantia coram eodē iudice interpretantis: quid enim potuit alienius a legis uerbis responderi, q̄ inepte geminantem uerba legislatorē inducere: quali dixerit, iudex corā eodem iudice cōdemnabit: atqui alia instantia coram alio incipi potest, quid magis absolum, q̄ in eodē iudicio, id est in alia instantia, atqui iudicij pro instantia accipitur: sed & quid opus fuisse Zenoniana lege: absq̄ illa em indubita

tissimi iuris fuisse, reliquū peti in alio iudicio potuisse: quū clarum sit, absolutoriam una ex causa sententiā, ex alia agenti nō obesse. Adde quod nec corrigendi uerbum satis cōgrueret: aliter igitur alij, qui eam legem intelligūt, quando emendatio ante litem cōtestatam facta est, quā respōsio nō minus absurda est superiore, nam nec lex quicq̄ de litis cōtestatione distinguit, nec uerū petierit, item corrigere, item in iudicio sic accipi possunt, ut em quandoq̄ petere, quonies de obligatione in ducenda agimus, pro simplici interpellatione accipitur: ita quū ad iudicium particulare refertur, post litem cōtestatam intelligim: nam & iudicij ipsum, nō nisi post litem cōtestationem pproe dici omnes fatentur. Sed quid opus fuit eius legis uerba sic cōtorquere: an ut antiqua aliqua cūteretur, aduersariāq̄ respōsa submouerent? Atq̄ nihil facilius, si Martini, Fulg. Fabri, Ang. Ialonusq̄ sententiam tueamur: & ex ea aliquid de cōmuni opinione limiteamus, fateamurq̄ in eadem instantia ex eodē libello fieri cōdemnationē posse summā amplioris nominē, quū omnino de re diuersa nō sit, ad similem obligationis effectū pertineat, idēq̄ etiā in appellatiōnis iudicio ex Iustiniani lege defendamus: itemq̄ in cōpromissis ex Labeonis sententia: quā uerba Accur. diuinando nimis coarctat: nam & quonies post litem cōtestationem emendatio permittit, toties & in causa appellatiōnis cōcedenda est: quū appellatio in eum modum rem restituat, quē tempore iudicij accipit, id est litem cōtestatā habebat: nec nos mouet quod super clausula emendata nulla possit esse cōtestatio, ergo & nulla sententia: nam respondet sufficere cōtestationem litem in summa petita, quā facillime deinde extenditur ad speciem adiectā, sicut etiā sufficit emendationē fieri ex iure, quod ante litem cōtestationē cōpetebat, id em facilius in iudicio deduci potest, q̄ quod deinde noua ex causa supuenerit: atq̄ ita ego sentio. Quae sententia absq̄ dubio in his omnibus casibus pcederet, in quibus ex cōmuni traditione receptum est, lite contestata admitti emendationem, ueluti in eo, qui pphabili errore deceptus est: quod & Aret. sentit. Addit Claudius generaliter id cōstituendum exemplo dilatoriae exceptionis, quam lex ante litem cōtestationem obijci iubet: & tamen ex uerisimili ignorantia finit, ut etiā deinde opponat. Idem dicendum, quonies litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset: & dicit in cōtinenti facta, si adhuc litem cōtestatio scripturæ

litem cōtestatio esset nulla, nō em actus nullus impediret emendationē: ut q̄a libellus esset ineptus: quod recte intelligit Alex. ita demū si deinde alia sequat litem cōtestatio: super priore em, quā nulla est, ferri alia sententiā nō potest, q̄ absolutoria ab obseruatione iudicij: merito poterit alio iudicio emendari error. Ad haec pūnet qd ab aliquibus traditū est: post litem cōtestatā ante iuramentū calumniā licitā esse emendationē. Si em petitū est pstari, idēq̄ minus factū sit, uidet litem cōtestatio esse nulla: merito emendatio noua cōtestatio nō impedit. Qua ratio si libello obscuro fuerit oppositū, saluisq̄ exceptionibus litem cōtestata, cū pcessus sit nullus, nō impediet emendatio, q̄ nouo pcessu fiat, ut Paul. Castr. hic ait. Idē affirmandū si cōfessum post litem cōtestationem fieret emendatio, perinde enim esset, ac si ante facta fuisset

gl. e. apud. 2.
q. 1. Alex. l. quic-
quid de uerb.
b. l. s. VI.
morte. co. 6. de
op. no. nun.
i. Claud. l. j. de of.
acces.

l. l. l. certi. cōd.
s. si nummos. col.
6. si cer. pet. VII.

l. d. s. si detracta.
Doct. c. 2. de lib.
obl.
m. l. quod in hōre
de s. eligere. de
trib. lmo. d. c. 2.
n. l. j. de
plus pet.

o l. quomuis. ff.
de in ius uoc. II.
p. l. cum precum.
j. de lib. caus.
q. l. Pap. exu. i. de
min. III.

r. Clem. causam de
elect.

s. per l. de uno. ff.
de re iudic.

e. l. si. ff. de bon.
aut. iud. IIII

l. si quis. s. j. de
reb. cred.

x. Dec. hic.
y. l. Pomp. si fru.
s. si de rei uend.
z. Alex. V

confi. 78. in s.

a. l. qui aliter. s. j.
quod ui aut clam.

b. d. l. cū precū.
e. d. l. j. de plus
pet.

d. Cepo. cautela.
100. Ange. s. o
mniū. In l. de ali.
e. c. cū ab eo de ele
cti. i. d. e. ut debi
tus. de ap.

fl. certi conditio.
p. l. si cert. pe.

b. d. l. qui in hō.
de s. eligere.
i. l. si. C. de codi.

scripturæ actorum commendata non sit: unde
laf. generaliter hic probat, idē esse, siue quid sta-
tim post litis contestationem fiat, siue aliquando
antea, qua de re alibi agemus. In summaris q-
q. causis idem receptum est, quum etiam simpli-
citer & de plano, & facti sola ueritate inspecta
procedi lex iubet:

quum enim in co-
iudicio, q. una ex
causa intēderit, ex
alia obtinere pos-
sit: fortius credē-
dum huiusmodi emendationem cōcedi. Quod
& eo casu fatentur pleriq., quum qualitas nō in
libello addita, sed in persequutione causæ dedu-
cta fuit, eam enim emendare ad libitum possu-
mus: quod secus est, quū in libello adiecta est:

in ea enim ex supradictis distinguendum. Ethæc
quidem, quod ad emendationem ipsius actiōis
attinet, satis & super, nam si non de actione, sed
de pœna agatur, ubi semel commissā sit, non est
dubium pœnitentiæ locum non esse: quod &
in eo responsum est, qui patronum absq. uenia
in ius uocauerit. ex sola enim actiōis æditiōe
statim pœnale iudicium oritur, quæriturq. pæ-
trono ius. Sed & si quis in libello quippiam cō-
fessus sit, non facile aduersus suam confessionem
audietur: Pnec mihi eorum opinio probat, qui
ut in æditiōe actiōis, ita quoq. in ea confessio
ne distinguendum putant, quum appareat sepa-
rata hæc esse, & diuersis rationibus niti. Cæte-
rum & quoties lex qualitatem aliquam à princi-
pio requirit, ab eius forma recedi non potest, nec
emendationi locus esset: fiet autem huiusmodi
emendatio parte citata, ut Alber. & Claud. tra-
diderunt: nec ultra q. semel de eadem re admitti-
tetur: alioqui res in infinitum tenderet: idēq. rece-
ptus, licet alij contra. Sunt & qui declarationē
non nisi ab ipso, qui actionem ædidit, fieri posse
arbitrantur: ab hærede eius non posse: & mul-
to minus à procuratore generali: quæ omnia
alijs locis pertractanda sunt: nō tamen omitten-
dum, quod Aret. tradidit, emendationem hanc
ratione futuri processus utilem esse, nam si ex ea
obscuritate reus captione aliqua iam elusus fue-
rit, actori iputabitur, qui aperte loqui debuit.

¶ MVTARI. Mutatur propria actio, quā
ueterē omittit, alia proponitur. In quo articulo
solet decidi, ante litis contestationem permitti res-
gulariter mutationem, exceptis casibus, quibus
supra ostendi, nec emendationem quidem con-
cedi, ut si quis confessionem suam reuocare hoc
prætextu uelit: uel ius aduersario iam quæsitū
acceptumq. auferre: quo argumento sunt, qui
generaliter idem arbitrentur, quū libellus à reo
agnitus acceptatusq. est: quæ & Petri fuisse ui-
detur sententia, sed eam merito Bartol. cōfutat,
nisi in casibus, quibus specialiter introductū est,
ut à qualitate, uel causa proposita recedi nō pos-
sit. Idem si semel mutatio facta esset, uel tempo-
ra non largirent, uel aliter iudicet aliqua causa
federet, ut quia omittit civilis, quis uellet crimi-
nalem uel famosam intendere. Verū & idem
tradit, quando electione precepta esset sequens
actio: ut quia simul admitti nequeant, uel inui-
cem aduersentur: sed & si priore actionē dif-
ferre simpliciter q. uelit, uel soli instantiæ ipsius

uel mutari^d licet,
prout edicti perpe-

causæ renunciet, audiendus nō est. Sed si omni-
no remittere & litem & actionem uelit, potest,
uel etiam si actionem solā repudiet, quod Bart.
& cæteris uisum est: quibusdam tamen ex Iusti-
niani lege reclamantibus: quæ, ut diximus, de
renunciatione instantiæ solum loquit, solumq.
ea ratione, p. mul-
gata est, quia se in
uitum cogi ad a-
gendum, seu in li-
te persistendū de-
bere actor negat.

tui monet authori-
tas, uel ius reddētis

bat: quæ ratio solum instantiam respicit, nec
ideo magis differtur reus, quā prosequi mutatā
intentionem actor teneatur. Interpretatione igitur
restringenda ea est constitutio, quapropter
nec tunc ei ullus esset locus, quando reus dissim-
maret, seu non opponeret, aut esset contumax,
aut quando actor aduersus alium quocq.
eadem actione experiri uellet: aut si iudex nec-
cessario uideret ab obseruatione iudicij actorem
liberandum, ut quia libellus ineptus esset, quod
Bar. hic tradit, quod & in alijs casibus dicendū
est, quos alibi relatos legere est. In criminali-
bus quoq. iudicij non permitti mutationem,
propter Senatūconsultum Turpiliani hic tra-
ditum est, quod alibi Bart. diffusius attingit.
Post iudicium uero acceptum pro regula tradi-
tum est non concedi mutationem, quia litem cō-
testando quis instantiæ ex p. prio cōtractu astrin-
gitur: quia ratione purgatio quoq. more concessa
non est: quia propter nec in causa quidem ap-
pellationis mutari poterit: quū per appellatio-
nem res in eum statum reducat, in quo tempo-
re litis contestata erat. Non procedit tamen hæc
conclusio, quando per errorem aliud pro alio
petitum esset, uel ex alia causa q. deberetur: licet
tū enim erit mutare probato errore: quod ui
pra attingimus: quāobrem si ex probationibus
cōstaret iudici, uerum creditorem esse agentem,
putauerim Zenonianæ constitutioni locum esse,
fauore dirimendarum litium: tamen com-
muniter aliud receptum sit, nempe si libellus sit
nullus ab obseruatione iudicij: si ualeat ab illa
causa reum absolvendū, saluo actori iure alio
in iudicio experiundū. Non procedit rursus,
quando ex mutatione lis non differretur, sed so-
lum fieret causa euitandæ pœnæ: quod Bald.
sensit, quia in re subsistit: & distinguendum ar-
bitror, lex cōsummatū actum solum puniat, an
id minus. Nō impeditur rursus mutatio, si par-
tes consentiant, debetq. iudex earum cōsensum
pro rato habere, quod aliqui hic tradiderunt: quod
& ego Zenonianæ legis argumento cen-
seo, tanquam tali consensu extendatur litis con-
testatio ad rem mutatam. Sunt & alij non absi-
miles casus, ex his, quæ in emendatione diximus
repetendi. Sed an idem in reo sit, ut non nisi usq.
ad litis contestationem mutare ipse exceptionē
suam possit, & uideri idem esse Picus ait, ut æ-
qualitas inter partes seruetur: & ne alioqui se-
quatur sententia super eo, de quo in litis contesta-
tione nihil actum sit. Sed ego in Bald. sententiā
descendo, quam & Riminal. probat, moueōq.
ea ratione, quia si ex aliqua causa reus litem con-
testatus est, aliam deinde prosequendo, non dici-
tur à prima contestatione recedere, quum etiam
contrarias

Aut. p. p. l. i. q. 1. de
e. quo et quod
l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. d. aut. p. l. i. q. 1. de
in aut. p. l. i. q. 1. de

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

l. nemo. ff. de
except. l. arg. l. quod si
dubiet. de acqui-
tione. l. d. habebat.

contrarias defensiones obijciens audiatur: nec
eius respectu quicq. interest mutare factū, quum
inde idem effectus proueniat, id est absolutio:
quod in actore secus est, qui certæ causæ astrin-
gitur: plurimū tamē hac in re poterit arbitriū
iudicis, qui hoc curet, ne inde actori sit aliqua ca-
pitio. Et hæc de mutatione adnotasse sufficiat.

¶ QUID DE ACCUMVLATIONE, (id
est plurium iudiciali adiunctione) dicendum:
Et pro regula traditum est, permitti: non em de-
negandum fuit, quin unusquisq. pluribus iuri-
bus uti possit, si ea habere, & citra alius fraudem
idem id fieret: accedēte præsertim dirimendarū
litium fauore. Quapropter si quis plures acti-
ones ex eadē causa habeat, aduersus diuersos eis
uti poterit: dum tamen una solutio sit cōten-
tus: siue illi rei debendi sint, siue cōsortes litis:
siue plures possessores: qui hypothecaria pro eadē
de re cōueniant: siue plures sint creditores, q.
plures debitores eadē specie actionū uno libello
conuenire uelint. Eadem ratio pluribus actiōi-
bus, ex diuersa causa, contra eundē aliquis utet:
siue ad diuersam rem cōpetant, siue ad eandem:
quum res diuersa est, conclusio indubitat est iur-
is: ut si decem petam à Titio ex causa mutui, &
alia decem ex causa depositi: uel si petitorum
possessorio accumulem, quum alterum ad pos-
sessionis solum declarationem, alterū ad domi-
nij, quod nihil cum possessione cōmune habet,
tendam. Sed & si mulier dotē sibi restitui petat,
quia maritus facultatibus labatur: & quia ad-
ulter sit: agi ex diuersa causa appareat, & ad di-
uersos effectus: ex suspensa inopia ad consignati-
onē: ex adulterio ad plenariā restitutionē: ideo
admittendam cumulationē aduersus Pauli sen-
tentiam Dec. sensit: quæ opinio defendi potest,
si primo actū proponat, ut consignetur: quod
infra ostendam. Potest & quis præparatorium
iudicium cum alio cumulare, quū diuersum fi-
nem respiciat: dum tamen ordo seruē, priusq.
præparatoriū expediat. Sed & inquisitionē iur-
dicis cōcurrere unā cū partis actiōe posse, si ad di-
uersas res tendant, Bal. hic scripsit. Eadē quoq.
causa inducitur uideat, ut actio civilis criminali nō
præiudicet: quū altera priuam utilitatē, alte-
ra uindictā publicā respiciat: nisi quod eodem
tempore lex noluit eo casu reū duplici iudicio con-
cuti, aut fatigari. Quoties ad eandē rem ex di-
uersa causa agitur, locū quoq. esse cumulatōi,
quādoq. receptū est: quāobrem qui ignoras rē sibi
legatā emit, ut ea tradat: duplicem actionē iun-
gere potest, ex testamēto, & ex empto: ut altera
rem ipsam, altera precij consequat, quod iuris
intellectu uice rei fungitur: nā & tali casu quū
causa diuersa sit, altera alteri præiudiciū non fa-
ciat: & quū unica charta utraq. q. intenderit,
tamen duplex censetur libellus: quū non ad
chartā attendamus, sed ad causæ seu speciei diuer-
sitetatem. Cæterū nō actori tantū, sed & reo id bene-
ficiū indulgeri debet non est, nō solum in excepti-
onibus, quas diuersas obijcere potest, sed etiā si
exceptioni actionē ipse iungat: ut si contrarium
libellū actori offerat, quia cōsequi aliquid inten-
dat, quod sub simplici defensione non comprænde-
retur. Cumulat & quandoq. accusatiōi inquisi-
titiō, idēq. nō nisi certis casibus, quos alibi Doct.

attingunt. Non pcedit prædicta cōclusio, nec
cumulatōi locus est, quoties aut actionū origo,
aut exercitiū, aut sententiæ præiudiciū, exequuti-
ōne resistit. De origine exemplū in eo sumit, ex
cuius pecunia, mandante eius seruo, fundus ab
aliq. emptus est: aut em rem à seruo suo gestā ra-
tam habebit, & ager mandati: aut nō habebit, &
ager furti: debet ergo à principio eligere utrum
uelit: si em ambas intēderet, ceu cōtraria allegas
nō audiret. Sic nō potest q. et inofficiōsi testamē-
ti, et falsi simul quæstionē mouere. Sic em potest
aduersus reū interdico experiri, tãq. ui et clam
rem possideat, quod Ang. respōdit: sic libellus
reijciatur, quo nullā esse et iniquā eodem in capite
sententiā affirmo. Idem si actū nullum dicā, &
sententiā iudicis infirmandū: uel si sententiā
nullā esse dicā, & restitui in integrū uelim: ap-
pellatio em & in integrū restitutio nō nisi aduer-
sus sententiā ualidā cōcedunt: quare distinctim
his casibus pponendū est, quæ alternata intētio
in appellante à diffinitua utriusq. tolerat: sicut
& cōditiōalis, itēq. diuersarū causarū allegatio:
q. in actore secus est. Quapropter receptū est, nō
tenere iure eius intentionē, qui eodem libello rei
uendicationi adiungit publicianam: nisi quod
de cōsuetudine sustinetur, si distinctiue actum
sit, & dictā rē ad se p. tinere iure dominij uel qua-
si. Sic & ordo sacerdotū postulatōis electiōisq.
bñficiū nō cōiungit, sed à principio deliberat,
eligendum an postulandū aliq. ducat. In ex-
ercitio quo rei prosequutiōe impeditur cumula-
tio, quoties lex eodem ex facto plures actiōes cō-
nectit: licet em omnes à principio oriant, non tamē
men omnes simul intēdi possunt, sed eligendum
ab actore est, quā potissimū uelit experiri: quæ
electione facta, una sola cōpetit, aliæ extinguun-
tur: ut merito impossibile sit eas accumulari.
Sic in legatis eligendū est, quæ actiōe quis agat,
personalis, an in rē, an hypothecaria. Sic optan-
dum est, utrius quis de peculio actiōe an tributa-
ria intendat. Sic ex testamēto cui clausula codi-
cillaris insit, à principio q. eligat, iure directo an
fideicommissio uti uelit: quæ tamē conclusio non
pcedit, quoties lex speciali aliqua causa libellū
alternatiuū, aut cōditiōnalē reijcet: itēq. quo-
ties pro eodem, sed non ad idem hæc actiones cō-
petent. Sed & quandoq. electio nō adeo pe-
rimat alias actiones, ut ex causa rursus compete-
re nō possint: ueluti quoties quis iusto errore de-
ceptus est, & ex ignorantia remediū minus aptū
elegerit: uel qui elegit, is sit, qui propter ætatē
uel alia legitima ratione restitui debeat, ut in ec-
clesia Aret. censuit. Idem si remedium electū
aduersarius oppugnarit: indeq. actor ipse suc-
cubuerit: aut culpā cōmiserit, ex qua actus ille
nullus efficiatur. Ad hanc distinctionē spectat
etiā, quoties accumulatio ex eo prohibet, quia
maior causa impedit, et hæc em exercitiū, seu p-
sequutionem respicit: quæ ratione sæpe fit, ut ci-
uili quæstione intermissa, prius de crimine iudi-
cetur: unde & uidemus aduersus eum, qui omi-
bus bonis spoliatus sit, q. huiusmodi causa ei
fit maxima, nullam aliam adiungi posse. Sed
tamen hæc exēpla nō uidētur accumulatiōi con-
uenire, ut quæ tantum procedant, quum nō ab
eodem plures actiones, sed à diuersis singulæ p-
ponuntur: alioqui si is, cui actio maioris causæ
competit

q. Bar. in l. si ma-
ritus. 2. s. fin.
de adul.

r. l. j. C. de fur.
s. l. cum qui. j. de
inoffi. test.

t. Ang. cōf. 162.
u. Bar. l. si ex-
presim. de app.
x. Ang. cōf. 36.
col. 2.

y. Abb. c. consti-
tutus. de in intro.
restit.

z. c. dilecto. ubi
Abb. de app.
a. l. scio. s. j. de
app.

b. gl. s. sed iste.
Inst. de act.
c. Alex. cōf. 96.
in. 4.

d. e. j. de postul.
prel. 6.

d. l. nemo. s. quo-
ties. de reg. iur.
e. l. cuius bonis.
de cur. fur. l. si
mibi. c. tibi. in
prim. de leg. j.

f. l. cum filius. s.
uarijs. de leg. 2.
g. d. l. eligere.
b. l. j. de codi.

i. d. e. cōstitutus.
Bal. s. eligere.
f. Inst. de leg. in
prim. ubi Petr.

l. l. habebat. de in
stit. l. j. s. tales.
j. de fur.

m. l. clodius. de
acquir. hered.

n. l. filium eman-
cipatū. de acqui-
tione. l. d. habebat.

o. Bar. d. s. nihil
cōmune. 3. l. est.
p. l. cum qui. j. de
inoffi. test.

q. l. nubi. l. s. j. de
de inoffi. test.

r. l. per minorē.
de iud.

s. l. si. C. de ord.
iud.

t. c. j. de rest. spol.
in sexto.

f. competit

ut is qui destina
uit. de rei uend.

ut d. l. si. uer. sepe.

et arg. l. reum.

ff. rer. amot.

y Ang. lmo. in

d. l. interdum.

z. l. si. C. de ord.

reg.

a. l. ordinarij. j.

de rei uend.

b. d. l. qui. de in-

officio.

et et l. si. j. ex-

tr. de iur. iur.

c. l. si. mater. S.

andem l. cū. que-

ritur. de except.

rei iud.

l. de eadem. e. ti.

l. plura. z. respō.

de act. & obli.

g. l. si. j. de

transact.

b. l. fundum. ubi

Bar. de excep.

b. d. l. fundum. et

l. sed si ante.

l. l. si. sicut. s. si

queratur. ubi

g. l. si. sicut. uend.

et in s. duo fra-

tres. s. opp.

Bar. l. quidam

in suo. de cond. in

stit.

Bar. d. l. fundū.

competit, minorem uelut adiungere, nō uidetur prohibendus: quid enim impedit, ut fauori suo renunciare nō possit? quod recte Saly. censuit. Sed & quoties à diuersis singulæ proponuntur, non tamē indistincte in minore superledendum crediderim: sed ita demum, si separatā causam non habeant. Finge, peto à te decem causa mu- tui, tu me criminaliter accusas, quum hæc sepa- rata sint: uerius est non ideo diuili controuersie moram fieri. licet Bart. in contrariam sententi- am iuerit, quem aliqui sequuntur. Eodem per- tinet etiam quum ratione ordinis impediat ac- cumulatio, ut quia alia actio aliā præcedere de- bet: quapropter nō adiungitur rei uēdictio in- terdicto uti possidetis: nā & manifeste hæc re- media simul pugnant, neq; petitio hæreditatis cū inofficiosa querela, nisi conditio adiecta sit, quate- nus in querela obtineatur. Sed & nō potest q̄s eodem tempore absolutionē à iuramento petere, & rescissoria experiri: ne scilicet in peritium inci- dat: prius igitur remissionem impetrare debet, quod Bald. hic sentit. Sententiæ præiudiciū ac- cumulationi obstat, quoties absolutoria in priore actione lata, rei iudicatæ exceptionē in sequenti possit producere: unde fit, ut si ex eadem causa idem diuersis actionibus petamus, obstat excep- tio: in qua tamē conclusionē prima fronte du- bitari potuit: ut em cōcedamus, lata sententiā ob- stare rei iudicatæ exceptionē, ne de eadē relap- sus queratur. tamen uidetur ad litium cōpendia pertinere, si accumulationi locus esse possit ante- rem iudicatam, quū facilius quis post rem liqui- dam reijciatur, q̄ adhuc durante ambiguitate. Sed tamen hac in materia non minus cōsidera- mus quid sequi possit, quā quod in præsentia appareret: unde dum quoq; ex Africani respon- so idem sentiendum est: quod sic ego interpretor, ut plurimum interesse censet, præiudicialis actio prius eodemue tēpore intentata sit, an pos- terius. Si prius, uel eodem tēpore, phibetur ac- cumulatio, obstatq; exceptio ne præiudiciū fun- do fiat, id est aliud iudiciū introducat, priusq; de fundo, quæ causa maior est, sit iudicatum. Si po- sterius, secus est: ut si uiam petam, deinde fundū: quamuis enim in uia prius obtineā, nullum fit fundo præiudiciū, quod scilicet in uia petitione incidenter tantūmodo de dominio fundi tracta- tum sit: & ideo ei causæ non fit præiudiciū, qua de eo principaliter querat, quod alibi docuit. Et hoc est quod lex ait, restitutionū causas esse dis- pares, quum em dominū restitutionis causa sit, in altera principaliter, in altera incidenter deduci- tur: unde in altera sola ex possessione oriēs præ- sumptio probatiōis sufficeret, in altera non suf- ficeret. Neq; tamen aliorum sententiā, quam- uis rationi iurecōf. non cōueniat, quin in se ue- ra sit, ego diffiteor, ut ita denatū prohibeatur ac- cumulatio, quando altera sententiā alteri præiudicaret, si id cōtingere secundum cōmunem cau- sarum cursum posset. Si uero tūc solum præiudicaret, quum à reo onus probandi, quod raro fieri solet, assumeretur, secus esset. Idemq; si se- cundum iudiciū uerisimiliter prius terminabitur quā primum: ut si quis rei uendicationē inten- dat, deinde adipiscendæ possessionis interdictū accumulet, nō reijciat: quia uerisimile est, fore ut citius in interdicto pronūcietur, quod summa-

rie cognitiōis est, quā in iudicio petitorio, quod omnē litem absumit, ut Bart. tradidit. Cæterum etiam generaliter cōcedatur accumulatio, quoties ex factio rei, uel alia probabili causa, in- certus est actor, quæ actiōe experiat: propo- net enim omnes, protestatus ex una id se conse- qui uelle, quod suum sit. Sed & si quis petitionē hæreditatis intenderit, lite contestata res singu- las prosequi poterit, ut si facilius de eis probatur rum se confidat, nec præiudiciū ratio obstat: p: cui locus non est in his, quæ facti seu accepti iudi- cij, id est litis contestatæ tempore, iudicio inclu- duntur, unde non nouum iudiciū accumulari uidet, sed quodāmodo pars incepti perfici. in uniuersali enim negatione etiā res singulæ com- præduntur. Actionem quoq; hypothecariā personali adiungi, ex Iustiniani lege cōstat: quod specialiter introductum Barto. arbitrat, aliq; aliter: nobis hæc sententiā placet, quum enim hē hypothecaria personali accedat, & ad diuersam hē, id est possessionem concedatur, uidetur accumu- lari potuisse: sicut quum quis criminaliter furti agit, & accessorie officium iudicis implorat, ut sua sibi res restituatur: uel quum quis rei uendi- catione experitur, & officio iudicis fructus sibi restitui petat: uel forte sibi cum usufructu, uel omni eo quod interest, præstari intendit: nec memo- uet quod alibi traditur, nō admitti eum, qui fun- dum petat, & simul fructus condicat: quia con- dictio non cōpetit, nisi aduersus malæ fidei pos- sessorem, ratione fructuum non extantium: & ideo principalis est actio: at hypothecaria cōtra debitore semper accessoria est. Ias. tamen non posse rem uendicari, & fructus simul peti credi- dit, quum fructus ex stipulatu debentur, quod falsum est: quum enim diuersa sint corpora, & ex diuersa causa debeantur, nulla tali casu esset præiudiciū exceptio. Aduersatur accumulatio exequutio, quando id quod altera in actione so- lutum est, ab altera liberationem producit: tali enim casu, nec eandem quidem numero augere licet, nedum specie accumulare, ut si quis extur- to à familia facto dominum unius serui nomi- ne conuenerit, aliorum enim respectu actionem suspendet, quod condemnatio unius sufficere ei debeat: unum autem tali casu cēsetur furtum, & ideo unica actio aduersus omnes competit: quam si actor uoluerit integre contra omnes in- tendere, à principio potuit, ex postfacto nō con- ceditur: si uero diuersæ essent actiones, quū ma- gis inuicem differant, difficilior etiam cumulan- tur: quapropter duæ actiones ex causa lucratiua ad eandem rem cumulari nō possunt: unde & pro eadem reuendicatio cum petitione hæredi- tatis nō adunabitur: non magis quā cū ipsa uendicatione actio hypothecaria: nam ne con- iungatur & illud obstat, quod res mea mihi p̄s- gnerata esse nō potest: nec mulier dotem à ma- rito propter adulterium ab eo commissum re- petet, & simul uel deinde actionem tanquam ad inopiā uergat, accumulabit, idq; ut supra di- ximus ex Paul. Cast. respōso: exequutio em in priore adulterij iudicio facta, aliā causam absumit, quod, quāuis repugnante Decio, uerius est: hic enim duæ actiones sunt, quæ nec à principio quidem pponi possunt. Ad hanc prohibitionē etiā pertinet, quod dici solet, quādo duo delicta

et d. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

l. l. si. u. bon.

Quartus casus est, quando reus ante litē super actione accumulata cōtestatam nihil obijceret, ut Bal. ait: uidetur em consentire, & exceptionē remittere: quod tamen nō pcedere Bart. existi- mat, quū actio adiuncta nulla est, ut quia ppter electionem uel repugnantiam ipso iure sublata

decernit æquitas.

at cū de facto agere: quā ppter & admonēdus à reo est, & exhibenda illi alterius causæ acta: ut eā repugnantia manifeste deprædere possit: q̄ si admonitus iudex, pposita exceptiōe accumu- lationē hanc nō reiecit, hoc casu nulla erit sentē- tia, quū alioq; bñficio appellatiōis opus esset: ut Decius existimat. Et quū exceptionē hanc cum- mulationis dilatoriā esse appareat, sequitur ut nec in causa quidē appellatiōis obijci possit. Sed an in ea causa cumulatio admittat? Et Bar. admitti cēset: ut scilicet noua ea actio, noua ex instātia sustineat, nō ut ad cōfirmationē uel infirmatio- nē prioris iudicij ptineat. Sed quales sunt huius- ce accumulatiōis effectus? nouus ne libellus accu- mulabit? iuramentū de calūniā nouū præstabit? alia ne induciat? unane sententiā omne iudiciū fini- tur: Et primo circa libellū sciendū est, si eodem facto oriuntur plures actiōes, quæ ab eodē inten- tent, unū tamē libellū dici: si uero ex diuersis sunt factis, tot qdē sunt libelli, quot facta, p̄prie loquēdo. Sed in quū numero tantūmodo dif- ferant, unū iudiciū sufficit, atq; unus libellus: idq; fauore dirimēdæ litis: si uero specie quoq; differant, plura iudicia existimabunt. licet una petitiōe cōprædi possint: ut quū q̄s petitori- um possessoriū adiungit: uel quū de plurib; cri- minibus q̄s eadē charta accusat: quod Aret. res- centioresq; pbant. Et ex his decidi potest, quid de iuramento ob calūniā censendū sit, ubi em uel unicus sit libellus, uel numero tantū differat actiōes, tū rursus iurandū non esse Bart. cēset: quod si specie quoq; differat, uel plura sint iudicia, tū cēset in adiuncta lite iurabit. Sed ego mar- lim Accurs. sententiā indistincte sequi, quā nō ui- det prius iuramentū ad actiōis sequētis ueritatē ex ui uerbis trahi posse. De dilationibus uero ita à sapientioribus decretū est, ut quies noua actio accumulata, nouæ quoq; dilatiōes dari debeant: siue ea dilatio ad opponendū petat, siue ad deli- berandū, aut ad pbandū: nisi q̄ si ex nūcijs pri- oris causæ uerisimile est reū instruitū esse, haud- quāq; amplius opus est morā fieri deliberatiōis causa: ut quū q̄s furti non manifesti agit, deinde accumulata ui bonorū raptorū actiōe, ut quod amplius in pœna est conlequat. De sententiā ue- ro receptū est, debere iudicē etiā sup actione cu- mulata pnunciare: tamen nō referat si separati- m pnunciet, dūmodo tempora largiant, id est duret instantia: idq; siue differat hæ actiōes spe- cie, siue numero tantum. Sed qd si altera alteri præiudiciū afferre possit: & quo casu cumulatio pmissa est, prius sup ea iudicabit, quæ sequenti nō obstat: si uero pmissa non erat, nihil interest sup utra iudicetur: imputandum enim reo, qui accu- mulari eas pmissit: super ea igitur iudicandum, quæ prius ad liquidum perducta sit. DE CERNIT AE QUITAS. Ut quia

f. re. padu. col.

16. uer. z. querit.

g. l. pen. C. de ex-

ap.

b. d. s. eligere. et

d. l. j. de furt.

tem reijcere po-

test: si tamen sci-

aduo.

f. gl. l. generali-

ter. de except.

f. l. j. de app.

l. d. l. ita demum,

de procur.

m. l. per banc. col.

z. j. de tēp. ap.

n. l. quidē crimi-

ne. j. de accus.

o. l. si. re. debem.

ff. de uer. obli.

p. l. hæredes. s. j.

fam. eris. l. cum

duobus. s. si plu-

res. pro soc.

q. l. non est nouū.

de act. empt.

r. l. si is qui. de

act. et oblig.

s. c. z. in gl. 3. de

cap. mon.

t. c. cum ecclesiā.

de caus. pos.

u. l. si quis homi-

cidij. j. de accu-

x. auth. in isto. j.

de iur. cal.

y. c. pen. extr. de

iureiur.

x. c. z. extr. de dil.

l. j. ubi Cyn. j. de

dilat.

a. Bal. hic. col. 2. j.

b. d. auth. offerat.

e. l. oratione. ff.

de fr.

d. l. j. ff. ui. bo. va.

e. l. non idcirco. de

iud.

f. fely. c. cum in-

ter. col. 4. de re

iud.

g. d. l. sed si ante

uam.

h. gl. d. l. genera-

liar.

mutem alicuius utilitatis consequenda causa, non autem solum ut reo noceat, cuius maiore afficiat in familia: malicijs enim indulgenti non est. Sed ut ut punitur mutatio aequitas dicat, refarciri reo expensas, & damna, si quae causa tardioris processus patitur: nec ante eorum restitutione audiet actor: & quavis post mutationem ad ulteriora processum sit, poterit tamen iudex usque ad sententiam hunc mutante uel emendante in id eundem dare.

IMP. ANTONINVS
Epaphrodyto.

Qui accusare
uolunt, proba

quia p regula traditum est, eum iudicem, qui super aliqua exceptione interloquutus est, usque ad causam finem in expensis condemnare posse: si tamen huiusmodi condemnatio officio iudicis, ut frequenter receptum est, non autem actio in factum, quod Accursius tradiderat: quandoque tamen non cogitur emendans ad alicuius damni uel impensis restitutionem, ut si reus hac ex causa uerisimilitudinem non subeat, ut quia omnino uelut cōdendere, & utroque modo intentione aduersarii diffideat, nec idcirco lis proteletur. Ceterum, et eum, qui te meritate careat, uelut facilitate quadam deceptus, emendare libellum uelut in expensis non damnatum Bald. sentit: quoniam tali casu etiam deferretur lite succurrit. Sed aliud iuris in eo obseruandum uidetur potest, qui adhuc litigare uelit, quia causa terminanda: litem multa inducit litem: unde etiam si causa iusti erroris fiat emendatio, tum quoque receptum est condemnationi expensas locum esse: mihi tamen Bald. sententia uerior uidetur, quod talis sit error, qui a temeritate excusetur: nam et huiusmodi poenae legali moraeque semper obstat. Sed an minores, rusticis, mulieribus, succurrat, ut absque expensis solutione emendare possint: Et uidetur succurrere: quoniam si iussi addere praepcepto praetoris non paruerint, eis tamen subuenit. Sed illud praepceptum iure speciali solum suadente aequitate factum erat, in hoc uero casu, qui emendant, aduersus iuris communis regulas delinquent, & ideo non adeo sunt adiuvandi: tum propter rigorem iuris cōseruandum: tum ne facultas emendandi a lege cōcedatur cū alterius iniuria intelligatur: imputabitur igitur & mulieri et rustico, si minus puidi fuerint: minores uero non imputabitur, sed eius tutori uel curatori: quod non solum dolo agere non debuit, sed nec temere: & ea propter refarciet de suo omne damnatum.

q arg. non igno. j. de fruct. et lit.

q arg. non igno. j. de fruct. et lit.

q arg. non igno. j. de fruct. et lit.

q arg. non igno. j. de fruct. et lit.

q arg. non igno. j. de fruct. et lit.

q arg. non igno. j. de fruct. et lit.

q arg. non igno. j. de fruct. et lit.

fam dicenda cogimus, introductis aduocatis uel oratoribus: quapropter qui causam perorat, proprie accusare dicitur.

DEBENT Et ideo in civilibus causis, qui non probauit, tanquam temerarius, expensas damno afficit: adeo ut traditum sit, non nisi iustissimam causam actori, pdesse ut haec cōdemnatio minus fiat, quam in reo non aequae grauis sufficiat: nec ab hac praesumpta temeritate p iuramentum ca

tiones habere debent: quum neque iuris, neque aequitatis ratio permittat, ut

lumniam quicquid excusat, quum a calumnia distet temeritas: poterit quoque huiusmodi litigator actio in iurias: cōueniri. In criminalibus uero regulariter tamen calumniator puniri potest: nisi pber se iusto errore ductum accusasse: uel de casibus exceptis agat: sed & i publicis iudicijs similitudine poenae, in priuatis arbitrio iudicis, sit cōdenatio: punietur & quicquid de falso, si sciens pecuniam acceperit, ut innocentem circumueniret: recte etiam partibus suis funderet iudex, si talis in eo id, quod accusati interest, damnauerit: quibus poenis etiam eo casu locum esse Alex. respondit: quo reus quaestio subiectus, ut gētia aduersus se indicia purgauerit. Picus contra, quod non praesumit p calumniam is accusatus, aduersus quem huiusmodi adducerent cōiecturae, quae quāto sufficerent. Verum ex supradictis uidetur distinguentur, ut hoc casu ob calumnia non teneret accusator, sed ob temeritatem tantum. Ego & illud censeo, huiusmodi cōiecturis iudicem quidem ingrentem excusari: idque ex Ang. sententia, non autem accusatoris qui id crimine deferre non debuit, quod plene probare non posset. Si igitur accusator de probationibus suis dubitat, ne temeritatis damnetur, consultus ei erit, abolitionem impetrare, si possit.

IVRIS Scripsi: aequitatis non scriptae: ut Accursius placet. Ius dicitur apud Aristotelem lib. eth. V. quod a legislatoribus expressim est cautum. Ceterum quia lex omnes casus cōprehendere nequit, accedit quod ut ppter rei qualitate, uel aliud accidens, legē seruari aliquo in casu iniquum sit, & ideo ad emendationem, id est aequitate recurramus, quae iuris in occurrit casu rigorem temperet, quod et Bart. sentit. Sed unde colligitur huius responsi aequitatem uidetur em causa ueritatis ostendenda in id quoque compelli reū debuisse, ut instrumenta sua adderet, quum iniquum sit ueritate occultari: & ideo mala fides potest iure usucapioni obstat: obstat et sententia, quum is, qui scit se uerum debitorē, absolutus fuit, nisi causa dirimenda: litem cōcedentia suae leuiter relinqueret. Sed tamen haec nos parum mouet: non enim constat reū nolentē addere malae esse fidei, uel occultare ueritatē, neque debuit re sua inuitus alteri exhibere, arcanaque sua aduersario, quod iniquissimum esset, patefacere, satiusque fuit ultionē rei occultare Deo ipsi pmittere: quod in casu ambiguo dñi arbitriū de re sua imminere: aut feret enim principalis comoditas, quae reo indulta est, neque ut nihil ipse praestet, sed a reo non probante absoluat, ut merito nec rationes quod exhibere debeat, quod supra ostendimus: nam & a theologis receptum est, et qui iudici uera se dicunt iurauit, non tamen id delictum detegere debere, cuius diffamatus adhuc non est, nec ideo p iurū cēseri, quod et Clauasius retulit.

ALIENO.

ALIENORVM. Si igitur aliquis a tabellione instrumentum, praestita ei mercede, redeemerit, suum erit: uidetur enim chartam quocumque scripta est, emisse: unde traditur, quibus casibus specialiter inducitur, ut reus ad addendum cogatur, huius auctoramenti contributione aliquam posse petere, quod et supra diximus: quapropter & in seditionibus ciuilibus, direpta domo alicuius, quis a latrunculis instrumenta redeemerit, iure mercedem in pensam repetet, tanquam utiliter gesserit. Et hinc annotant Doct. eum, qui proprium instrumentum occultat, & supprimit, quum illud addere non teneat, abesse a dolo existimari: quod in alienis instrumentis non pcedit: ea enim quicquid calauerit, interuerterit, fecerit quod minus appareat ueritatis occultanda gratia, falli tenetur. Idem in tabellione, quod protocolum ipsum supprimeret, & de eo cōficiendo rogatus se negaret: nisi dolo male eum carere iudici uideret, quae cōiectura & ex qualitate personae, & ex tps diuturnitate quodque probabilis est: ut Alex. post ueteres existimauit: nam & qui calat instrumentum, non ut nemini appareat, sed aduersus aliquem tantum, falsum non committit, sed interdicto ad exhibendum compellitur. Sed & qui illud cum alijs rebus subtraxit, & ne furtum deprehendatur, noluit exhibere, furti solum multabitur.

FIERI debeat. Iniquum enim est quicquid contra seipsum probationes inducere: quo argumento nec aduocatus, qui aduersus omnes Titium de fendere promissit, aduersus se ipsum patrociniū praestare compellatur: opinor nec aduersus cōfanguineos suos: tamen in iuramento fidelitatis alia fiat interpretatio: & qui turrim praesidentis contra quoslibet popodit, aduersus se promississe non existimabitur, ut ueteres plerique tradiderunt: nisi eius culpa ortae sint inimicitiae: quod Pyleus disputando affirmauit. Sed uix est, ut ego id probem, quum uerisimile sit, id actum, ut nullo casu aduersus seipsum turrim daret: idque huius legis argumento, cui locus est siue iuste, siue iniuste actor experietur, nam nec aduersus rempub. suam uel principem tenebitur. **ACTORE**. Vnde solet dici fauorabilior esse rei causam, quia ut Aristoteles in problema tum particula XXIX. ait, actor non nisi praeparatus ad iudicium accedere debet: & ideo non excusatur, quis in ius alterius successerit: breuiorem dilaciones eadem ratione habet: quum contra reus ad causam inopinus, imparatusque trahatur: quo fit ut aliqua p obliuione ab eo omittatur: quum & satius sit nocentem absolvere, quam innocuum condemnare. Sed & ea quoque ratio probabilis est, huius qui agit, culpa seu mora eius, qui cōuenitur asserere: at qui alterum deliquisse ait, duriorē habet causam, quum lex pro ciuilibus pbatibus praefumatur: & in dubio paribus probationibus dimittendum reum idcirco censeat. Summa igitur ratione hic constitutum est, ut actor reu accusatore non probante, reus absoluitur:

cui regulae locus est, etiam si reus nullum ius ipse habeat, soloque possessionis commodo fruatur: quoniam ex actoris tantum persona ius metimur: idemque si reus ipse onus probandi susciperet, nec susceptum satis exqueretur, nihilominus a reo non probante, si aliud non obstat, absoluitur.

enim non probante, qui cōuenitur, & si nihil ipse praestiterit, obtineat.

cōsultus fuit Aul. Gel. noctium att. li. XIII. cap. II. non adeo dubitaret: non enim quisque tam sanctae inculpataeque uitae esse potest, ut solius assertioni standum sit: quum lex euangelica duos aut tres requirat. Si igitur quantumvis praesignis actor non probet, regulae iuris adhaerebimus. Quodque tam men lex irregulari probatione contenta est, ut quum semiplena fides facta est, tunc enim actoris iuramentum probatione supplet. Idem quum reus in dolo esse cōuincitur, difficultasque probationis subest. In his quoque, quae ab animo nostro pendent, solum iusiurandum, p probatione habet. Sed & plerique probationis uim obtinet psumptio: quia solet dici, psumptiones legum pro liquidissimis probationibus esse. Quandoque tamen plene probatum non sit, ut reus absoluat, aliquibus remedijs opus est, ut in criminalibus, in quibus reus innocentiam suam ostendere debet, quia lex unumquemque iubet a criminibus abstinere: & ideo in his aliquando iuramentum purgationis requiritur: nec absque eo diffamationis maculam abolet: saepe de indiciorum adminiculorumque ueritate p quaestione cognoscitur iubet: solent & latrunculares quodque interloqui, se reum rebus sic stantibus absolueret, quae sententia ab obseruatione iudicij absoluta tantum est: tuncque solum conceditur, quum nulli ad probandum dilaciones indultis, pronuncietur. Si enim legitima dilaciones datae sint, uel ad ulteriora processum, puta ad quaestione, accusatore uel procuratore fiscali non probante, reus diffinitus, ut hic dicitur, absoluitur, praeterquam in causis civilibus, quum actor, qui semiplene probauit, abest: & ideo ei iuramentum deferri nequeat, non enim reus diffinitus tunc absoluitur uidetur, sed ab obseruatione iudicij, quod Mart. Saly. Tigri. Alexandroque placuit. Ceterum & quoties iudex certa conscientia actoris causae afficitur, ad principem scribere debet: & se iudicandi necessitate exoluere: quoniam qui contra conscientiam iudicat, seipsum iudicat: quod si princeps eum non audiuerit, opinor recte facturum, si Aul. Gellij exemplo iurauerit, sibi non liquere: quum enim secundum acta & probationes iudicandum sit: tamen id non adeo debet obseruari, ut aduersus certam conscientiam quis pronunciet. Illud quoque receptum est, ut quandoque compellatur reus ad actoris intentionem adiuvandam, ut quum actor syngrapham exhibet, quam a se scriptam negat reus, poterit is compelli ad scribendum, ut literarum coparatione manus agnoscere possit: cui non ab simile quod traditum est, delato sibi iure iurando, uel iurare eum debere, uel referre.

f in Non

NON EST NOVVM. Veteribus constitutionibus, quas à Triboniano sublatas (quod hæc nostra sufficeret) credibile est, cautum fuerat, ut actor ipse reo rationes ædere, causa exceptionis probandæ teneretur; merito id novum non esse hæc lege dicitur, meliorisq; conditionis

hac in re est reus, quam actor: qui generaliter lex dicit, favorabilior esse reorum causam: quare & facilius exceptio conceditur, q̄ actio: sicut defensio, q̄ impugnatio: qua ex causa & beneficiarius quem uasallum uocant, belligeri domino indistincte defensionis gratia obsequi debet: si uero hostem ille ultro oppugnat tentat, non nisi cum iusta arma dominus infert, adesse ei cogitur. Ea igitur iuris regula in æditiōis quoq; materia obseruanda præcipue fuit, quum actor priusq; litem incipiat, displicere debuerit, quomodo ius suum aliunde q̄ ex rei domino probaret: at reus quacumq; defensione tueri se potest: deterior enim est, qui iniuste aliquem aggredditur, quam qui pari culpa se defendit: unde & in re turpi potior est causa retinendis: æqua igitur fuit huius constitutionis dispositio, ut reo liceat doli mali exceptionem actori obijcere, cūq; dolum probaturum se affirmare actoris ipsius rationibus aut instrumentis, idcircoq; eorū æditiōem officio iudicis implorare, ut sibi imputet actor, qui aduersus prouerbii crabones excitari. Sunt tamen qui septem casibus restrinxi textus nostri regulam arbitrentur. Et in primis pleriq; ueterum in rationibus quidem obseruandam affirmabant, in instrumentis uero minime: quæ propositio utcumq; disputabilis est, sed tamen crebrius receptum est, etiam in instrumentis huiusmodi locum esse: siue quod rationum appellatione etiam instrumenta contineri uideantur: siue quod hac in materia promiscue instrumenta & rationes accipiantur: siue quod eadem in utroq; casu est ratio, quum non minus dolum actoris detegere possit instrumentorū, quam rationum æditiō, loquaturq; lex de rationibus ipsius actoris propriis: hanc sententiā & nos sequimur. Alij, ut Pur. restringunt, ut in tabulis, & Codice rationum procedat, non aut in priuatis schedulis, nam tales pro sua instructiōe secretò factas, ædere actor nō tenetur: id em in foeneratore speciale est: in quo ipse dissentio, quum rationum appellatiōe etiam aduersaria, id est huiusmodi chartulas contineri supra docuerim: & quia de probanda doli exceptione agitur, qui doli maxime deprænditur ex priuatis scripturis: quum non minus aduersus hos præsumendum sit, qui binas rationes conficiunt, alteras palam, alteras secretò, quam q̄ duabus crumenis (ut uulgò dicit) in nundinas eunt: nec mefoeneratoris exemplum mouet, qui cum reus sit, iure speciali ædere cogitur, actor uero iure communi ædit. Alij, ut Decij fratres, nō procedere regulam existimant, quum persona actoris

IMP. ALEX. AVG.
Valentiniano.

Non est nouū,
cum à quo pe-
titur pecunia, implo-
rare rationem credi

ris reo favorabilior est: ut quum pro libertate dote, matrimonio agitur: quæ sententia sequenti constitutione confutatur, ubi etiam fisci procurator nomine publico agens, qualicumq; reo ædit, & tamen fisci causa fauorabilis est, si de dano uitando agatur. Alij ut Bal. in reo pro-

toris, ut ueri fides
cōstare possit.

IDEM AVGVSTVS
Vriano.

Istū est deside-
rium eius, à quo

ceteri recentiores: sed hæc opinio legem nostram in arcum redigit: quum enim in rationibus earumq; nominibus plerumq; sint cōpensationes: quum ab altera parte ascribantur data, ab altera recepta, quis non uidet apertam uim uerbis legis fieri? fit & rationi, ea est ut fraus actoris seu doli exceptio probetur, quæ exceptio ex cōpensatione quoq; competit. Adde quod si is, cui exceptio sola datur, actorem potest cōgere, quanto fortius is, qui exceptionem adeo efficacem habet, ut etiam petitioni, si uelit, sufficere nec uerum est eum, qui cōpensat, non simpliciter se defendere, quum qui cōpensat retineat: retentio autem defensio sit: nam & cōpensatio ipso iure tollit debitum: exceptionisq; obiectio nil aliud est, q̄ nuda declaratio, per quam detegitur actori satisfactum esse: & ideo in omni materia uim solutiōis habet. Quapropter omnes fatentur, ex cōmunicatio concedi cōpensationem, saltem ex æquitate: at in omni æditiōe plurimum æquitas attenditur. Satiū est igitur Bal. sententiā solū intelligere, quatenus obiecta cōpensatio summæ petitionem excedit, quod alibi existimauit. Illud uulgò constat, quod obiectio ex eodē facto, & natura rei procedit, regulā legis nostræ obseruandā, ut quid de fructibus fortūputandis agitur: quod omnes probant: fauorabilior em est huiusmodi cōpensatio. Rursus Bal. à regula recedendū putat in exceptiōibus odiosis, qualis est Macedoniani senatus cōsulti, aut p̄scriptiōis. Sed quū ex bono publico, & summa ratioi hæc introductæ sint, uix est, ut ego in hac sententiā transeā, pbabiliore fore te erit postremæ limitatiōes. Altera, ut nō sit ædendū, q̄dies exceptio æquatē petitiōis nō excludit: quales sunt, q̄ sacris legibus oriunt, ex cōmunicatiōis (ut uocāt) scilicet & banni, nisi dixeris huiusmodi dilatorias exceptiōes nō debere minus fauoris assequi, q̄ pemptoriæ habeat, quū & dilatio ois pars sit summæ. Altera, quū crimine actori obijciat: nō em ad dedecus suū detegendū cogi debet. Sed & hæc ratio uix est, ut in eo locū habeat, q̄ alij stimulat & in ius trahit. Omī ingratū. Cic. uicio carere debet, q̄ in alteri paratus est dicere: nā & lex gñaliter exceptionis doli pbandæ causa ædi iubet, quæ exceptio actoris crimine, & impudentiam reuelat.

IUSTVM. a. ¶ Supra cōstitutum fuit, teneri
actore ad ædendum reo, quid in eo dicemus,
qui

a. l. i. de iur. iud.
b. c. si. de iur. iud.

c. l. non p̄
no. de iur. iud.
l. i. l. i.

d. l. compen
pet. ff. de iur. iud.

e. c. cōpensatiō
excep. ff. de iur. iud.

f. l. i. de iur. iud.
g. l. i. de iur. iud.

h. l. i. de iur. iud.
i. l. i. de iur. iud.

j. l. i. de iur. iud.
k. l. i. de iur. iud.

l. l. i. de iur. iud.
m. l. i. de iur. iud.

n. l. i. de iur. iud.
o. l. i. de iur. iud.

p. l. i. de iur. iud.
q. l. i. de iur. iud.

r. l. i. de iur. iud.
s. l. i. de iur. iud.

t. l. i. de iur. iud.
u. l. i. de iur. iud.

v. l. i. de iur. iud.
w. l. i. de iur. iud.

x. l. i. de iur. iud.
y. l. i. de iur. iud.

z. l. i. de iur. iud.
aa. l. i. de iur. iud.

a. l. i. de iur. iud.
b. c. si. de iur. iud.

c. l. non p̄
no. de iur. iud.
l. i. l. i.

d. l. compen
pet. ff. de iur. iud.

e. c. cōpensatiō
excep. ff. de iur. iud.

f. l. i. de iur. iud.
g. l. i. de iur. iud.

h. l. i. de iur. iud.
i. l. i. de iur. iud.

j. l. i. de iur. iud.
k. l. i. de iur. iud.

l. l. i. de iur. iud.
m. l. i. de iur. iud.

n. l. i. de iur. iud.
o. l. i. de iur. iud.

p. l. i. de iur. iud.
q. l. i. de iur. iud.

r. l. i. de iur. iud.
s. l. i. de iur. iud.

t. l. i. de iur. iud.
u. l. i. de iur. iud.

v. l. i. de iur. iud.
w. l. i. de iur. iud.

x. l. i. de iur. iud.
y. l. i. de iur. iud.

z. l. i. de iur. iud.
aa. l. i. de iur. iud.

ab. l. i. de iur. iud.
ac. l. i. de iur. iud.

ad. l. i. de iur. iud.
ae. l. i. de iur. iud.

af. l. i. de iur. iud.
ag. l. i. de iur. iud.

qui publico nomine agit, ut quia procurator, aut actor fisci, seu reipub. an & ipse ædere reo tenetur: Et uidebatur non teneri, quoniam hac in materia æditiōis plurifariam indultum est fisco, & in primis id speciale habet, ut reus illi ædere compellatur: & si nō ædiderit, subtracta instrumenta creduntur. Rursus ei cōcessum uidet, ne quisquā aduersus fiscum ædat: q̄ si tertius reo cōuenit à fisco ædere prohibetur, fortius fiscus ipse aduersus se ædere non fuit cogens. Sed tamen rescribit Imperator, fisci actorē cōpelli ad ædendū rationes publicas, fiscus em iure priuatorū utit, præterq; i calibus, quibus expressim apparet priuilegiū ei concessum: & ideo reo cōuenit, sicut quilibet alius ædit, idq; maxime in rationibus publicis procedit, quæ quodammodo soluentis mandato factæ uidentur: ut Bart. censuit. Idemq; abiq; dubio si reus apochæ amissionē alleget: siue casu fortuito, siue aliter: nec obstat quod fisco hac in materia specialiter plurimū cōceditur, quia uerius est, hoc solū casu ei indulgeri, quo de uacantibus bonis tractatur, ut quia de iure capiendi agitur, puta quod clam relicti sit aliquid incapax, uel bona sint uacantia, ideo iure dominij ad fiscum pertineant: uel alia simili re numeraria agatur, ex causis scilicet præcedentibus, quæ à Calistrato relatæ sunt: unde & senatus cōsultū, cuius Modestinus meminit, ædi delatori iubet in eam tantum causam, quæ delationē respicit: & ratio priuilegiū est, quia ultra fisci fauorem in eis causis subest etiam publica utilitas, ut clandeſtinæ fraudes detegantur, quæ tamen utilitas odio capitalis causæ superatur, eiq; cedit: quo fit ut in capitali causa nunq; fiat æditiō: nec nos rursus mouet, quod tertius contra fiscum ædere non debeat, quia de his actis uel instrumentis intelligendum uidetur, quæ tertius beneficio fisci consequutus sit, & ex præcedentibus subsequentiā declaranda, quod & supra docui: & hæc ego uera arbitrari: communis tamen sententiā aliorum aliter se habet, existimantq; si fiscus cōueniatur, nec à tertio quidem aduersus eum ædi debere: si uero ipse alium conueniat, tunc legi nostræ locum esse.

IDEM AVGVSTVS
Valentiniano.

NOMINE. A se uel alio, qui ipsius rei nomine soluerit: ego nomen alio quoq; sensu hic accipi posse arbitror: sunt em in rationibus nomina, tituli, seu capita separata per singulas causas, uel personas, quibus ostenditur, quā in causam uel negotium, quid datum, acceptumue sit, ut Alfo. Ped. declarat, unde & nomina simpliciter pro causis ponuntur: quandoq; etiā pro debitoribus ipsis: quapropter posset hic textus intelligi, non quum de fundanda exceptione rei agitur, sed de adiuuanda tantum, ut quia constat quid numeratam fisco pecuniam, sed dubitaretur cui nomini, id est in quam causam sit

imputanda: personæ scilicet ipsius, qui conuenitur, an alterius. **P**ROCVATOR. Procuratorum duplicem speciem esse pleriq; recentiores tradiderunt, alios em qui fisci procuratores dicuntur, quiq; publica principis iura moderant, alios qui Cæsaris appellantur, alioq; nomine Rationales, ad quorum curam priuatum Cæsaris patrimonium pertinet: & quoties inter fisci & priuati lis est, hi iuris dicendi potestatem habent. Sed alias ego promiscue hos accipi Rationalesq; appellari arbitratus sum: quia de re alibi diffusius, in præsentia solum admonendi sumus, procuratorem priuatæ rationis principis in Aegypto Rationale fuisse, qui ab illis idios xvj. g., ut Strabo li. ult. ait, uocatur: ad quem indagatio bonorum uacantium spectat, & omnium rerum, quæ Cæsari debentur: is in comitatu suo Cæsaris libertos & actores habebat, quorum fidei maiora minoraue negotia credebantur. Si igitur aliquis cōmunia esse sibi cum fisco instrumenta alieget, ad ipsius procuratoris sollicitudinem pertinet, ut eorum describendi facultatem socio fieri iubeat, & quoties expedierit etiam authentica eo petente in iudicio exhibeat, ne probationis fides uacillet. communia enim instrumenta, quū apd fisci ceu digniorē remaneant: non tñ id dignitatis priuilegium cum alterius iniuria esse debet. Sed an perpetuum, id est ut instrumenta communia apud fiscum remanere debeant: Et quodam casu excipi constat, & quum ex conventionē penes me sunt, & fiscus socio meo succedit, nō em ius mihi ex facto meo quæsiuū aufertur: cōtractus em ad successore transeunt, si scusq; iure auctoris sui solū mutet, ut Bar. recte sentit. Idem si fiscus falsi quæstione hæredi scripto moueat, non enim ideo penes fiscum remanere debent testamenti tabulæ, quum ex accusatione nullum ius, in proprietate huiusmodi tabularum, fisco acquiratur. Sed & si maior sit pars, quam ex instrumento consequi priuatus possit, uidetur apud eum potius authenticum relinquendum: ne minorem partem possident plus tribuatur, q̄ ei qui maiorem habeat: & si enim in communium rerum alienatione priuilegium fiscus habeat, eiusq; pars aliam trahat: non tamen hoc in casu uidetur aliquid specialius ei indulgeri. Nec me mouet, quod lex, si de tabulis testamenti deponendis agatur, digniorem præferri censuit, non distincta cuiusq; parte, maior an minor sit: quia communiter aiunt, per aliam legem nihilominus distinguim: mihi & illud uerisimile uidetur, quum de hæreditate controuersia non est penes eum, qui maiorem partem habeat, tabulas relinquendas: si uero de ea ambigatur, secus esse, ne ille, apud quem sunt eas in sui fauorem uiciet: & quia partes hæreditarias interim non attendimus, quum adhuc

imputanda: personæ scilicet ipsius, qui conuenitur, an alterius.

PROCVATOR. Procuratorum duplicem speciem esse pleriq; recentiores tradiderunt, alios em qui fisci procuratores dicuntur, quiq; publica principis iura moderant, alios qui Cæsaris appellantur, alioq; nomine Rationales, ad quorum curam priuatum Cæsaris patrimonium pertinet: & quoties inter fisci & priuati lis est, hi iuris dicendi potestatem habent. Sed alias ego promiscue hos accipi Rationalesq; appellari arbitratus sum: quia de re alibi diffusius, in præsentia solum admonendi sumus, procuratorem priuatæ rationis principis in Aegypto Rationale fuisse, qui ab illis idios xvj. g., ut Strabo li. ult. ait, uocatur: ad quem indagatio bonorum uacantium spectat, & omnium rerum, quæ Cæsari debentur: is in comitatu suo Cæsaris libertos & actores habebat, quorum fidei maiora minoraue negotia credebantur. Si igitur aliquis cōmunia esse sibi cum fisco instrumenta alieget, ad ipsius procuratoris sollicitudinem pertinet, ut eorum describendi facultatem socio fieri iubeat, & quoties expedierit etiam authentica eo petente in iudicio exhibeat, ne probationis fides uacillet. communia enim instrumenta, quū apd fisci ceu digniorē remaneant: non tñ id dignitatis priuilegium cum alterius iniuria esse debet. Sed an perpetuum, id est ut instrumenta communia apud fiscum remanere debeant: Et quodam casu excipi constat, & quum ex conventionē penes me sunt, & fiscus socio meo succedit, nō em ius mihi ex facto meo quæsiuū aufertur: cōtractus em ad successore transeunt, si scusq; iure auctoris sui solū mutet, ut Bar. recte sentit. Idem si fiscus falsi quæstione hæredi scripto moueat, non enim ideo penes fiscum remanere debent testamenti tabulæ, quum ex accusatione nullum ius, in proprietate huiusmodi tabularum, fisco acquiratur. Sed & si maior sit pars, quam ex instrumento consequi priuatus possit, uidetur apud eum potius authenticum relinquendum: ne minorem partem possident plus tribuatur, q̄ ei qui maiorem habeat: & si enim in communium rerum alienatione priuilegium fiscus habeat, eiusq; pars aliam trahat: non tamen hoc in casu uidetur aliquid specialius ei indulgeri. Nec me mouet, quod lex, si de tabulis testamenti deponendis agatur, digniorem præferri censuit, non distincta cuiusq; parte, maior an minor sit: quia communiter aiunt, per aliam legem nihilominus distinguim: mihi & illud uerisimile uidetur, quum de hæreditate controuersia non est penes eum, qui maiorem partem habeat, tabulas relinquendas: si uero de ea ambigatur, secus esse, ne ille, apud quem sunt eas in sui fauorem uiciet: & quia partes hæreditarias interim non attendimus, quum adhuc

p. arg. l. i. ff. de solut.

r. l. apud. j. ubi cau. ff. de cau. ff. de cau. ff. de cau. ff. de cau.

a. l. 2. ff. de mod. nul.

b. l. ff. de fid. inf.

c. l. 2. ff. de quis a princ. ff. negat in oc. pub.

d. gl. l. ff. de dra medium. C. qui pot. in pig. e. l. uetres. j. de co. trah. stip. ff. fisci. j. de iur. fisci.

g. l. ff. de tab. exhib.

h. l. 3. ff. de i. l. ff. que sunt. ff. fam. eris. i. l. maiorem. ff. de pac. l. 2. j. de com. re. ali.

i. d. l. fin. de fid. instrum. m. d. 5. ff. de i. l. ff. que sunt.

n. d. l. ff. de tab. exhib.

p. 1. 2. quādo ad
de pecu. l. si quis
affirma. de dolo.
Bar. l. error. col.
2. sup. de VI
iur. et fac. ign.
q. Bar. l. j. de co
stit. pecu.
r. d. c. illud d. prae
sump. Dec. consi.
310.

l. non ignorat.
j. qui ac non pos.
ubi Petr. Cy. Bal.
Alber. Sayl.

l. quidam ubi
Bar. de co. d. i. inf.

u. l. neq. ubi Doc.
j. de testa.

l. Alex. consi. 5.
in j.
y. Bar. l. non nu
dis. j. de proba.
Bal. c. per tuas.
de prob. et consi.
180. 3. uol.
2. l. qui accusa
re. sup. co.
a. non est no
num sup. co.

b. l. ut uim. d. iust.
c. iur.
c. b. fidei iur. s.
qui nece. q. sat.
c. g.
d. l. j. sup. co.

l. nimis. de te
sta.
f. l. 2. de excep. l.
si quis intentio
ne. de iud.

difficantur, nisi tu ueram probes, doli exceptio
ne submouebis. Secus si sub ea fiducia non p
miffem, tunc enim agenti ex contractu non ob
staret exceptio. Sed qd si in instrumento alicui
se coniuges enunciatue appellauerint, an si prin
cipaliter de matrimonio agat, ea sola enunciatio

IDEM AVGVST.
Floro.

ET quae à diuo
Antonino patre
meo, & quae à me re
scripta sunt, cū iuris
& aequitatis rationi
bus cōgruūt, nec em̄
diuersa sunt uel di
screpantia: qd' multū
interfuit, an ex parte
ius, qui aliqd petit,
quicq' doli exceptiōe

causa haereditatis adipiscēda sufficiat; idem si de
alimētis agat. In petitorio nō sufficit, nisi alijs
accedētibz cōiecturis, quae ad ius tituli pertine
ant: q' tñ articulus maxime cōtrouersi est iuris.

ET QV AE. Rescripserat Epaphrodito An
toninus Caracalla, reum auctori instrumē
ta aliqua non aedere: rursus Alexan. (qui
eo se parente natum, ut cōmendatōr militibus
esset, quod Herodianus scribit, uideri uolebat)
ad Valentinianum literas dederat, nouum non
esse, ut reus rationes creditoris imploraret: ui
debantur q' huiusmodi rescripta primo conspe
ctu pugnare, quam discordiam hac consuetudine
idem Alexan. conciliat, differentiamq' inter
actorem & reum constituit, ut actor ipse reo a
dat, quamuis ē conuerso auctori non adata reus,
semper enim se defendenti magis tribuendum
est: et ei, qui necessario, quam qui sponte agit.
Fuere tamen, qui differentiam inter rationes &
instrumenta constitui arbitrantur, ut instrumē
ta nec ab auctore quidem reo exhiberi debe
ant, rationes etiam auctori ex causa exhibendae
sint: quae interpretatio merito pluribus displi
cuit, quod scilicet huius legis uerba subuertat,
dum aequitatis, id est aequalitatis multū, id est ni
hil interfuit: hoc casu, id est alio casu exponit, qd
enim ineptius: nec me mouent eorum rationes.

Prima non esse cōstituendā inter reum & aucto
rem differentia, atqui hic contrariū fieri apparet
nec nouū, fauorabiliorē esse rei causam. Secun
da, quod nemo aduersus se ea exhibere cogitur,
unde sibi negotiū fiat: sed in reo lex illa loquitur,
quod uox intentionis ostēdit, quae ab auctore in re
um dirigitur. Intentionem em̄ ueteres uocabant,
quod nos petitionē auctoris, uel libellū. Tertia,
quod lex omnia aedi iubet, quibus quis apud iu

dicē usurus est: ergo instrumēta alia auctori reo
non adata, quibus exceptio reo pbari possit: Sed
accipiēda est ea lex de aeditiōe, quae etiam ante li
tem contestatam fit, ut certior reddatur reus, ce
dat ne an cōtendat, nō de ea quae pbatōnis cau
sa postulat. Quarta, ga auctori nō tenet reo a
dere nomina testi
um, qui cōtractui
interfuerūt: igit
nec instrumēta:
sed hoc iducum
est, ne interim eos
reus subornet, &
ad falsū alliciat.

submoueri ab intēti
one petitiōis suae po
test, rationes promi
reus desideret, qui
bus se posse instrue
re contendit, quod
utiq' ipsa rei aequi
tas suadet: an uero
ab eo, à quo aliquid
petitur, auctori deside
re rationes exhiberi,
quādo hoc casu non
oportet originem
petitionis ex instru

one auctoris doli nō arguat, refarcitēda erūt illi
expēsa, seu potius cōtribuendū p cōmoditatis ra
ta: qd' alibi existimaui. Si uero doli auctoris ar
guat, nihil praestandū, cū nihil reus fuisset impē
surus, si et auctori nō inq'asset. Sexta, quia in
strumēta à rationibus differūt, hae em̄ causā cōem
uident, ppter data et accepta cōtinere, instrumē
ta ppta creditoris: sed cōmunio causae tūc cōsi
deratiōe est, quū reus ad auctorem aduersus com
munes regulas cogit, non quū ab auctore aeditio
petit, quae ex iuris communis regula fieri debet:
nō igit à recepta plurimorū sententiā recedēdū est.

ORIGINE M. Si ergo de origine petitiōis
non agat, poterit cogi reus ad aeditum auctori:
quo fit, ut hinc sit traditū, causa replicatiōis fun
dandae, à reo auctori aeditū esse. Cuius sententiā
illa est ratio, quia quod ad replicatiōem attinet,
auctori ipse rei partes sustinet: merito tali casu ei
aeditum est, nā et reus noui debet pecuniae in
strumētū ut cōficiat cogi potest: fortius igit iā
cōfēctū exhibere debet. Sic et haeres, qui agētū
legatorio subesse a alienū testatoris obicit, ei
rationes exhibere debet, ut inde dispici possit, quā
tū sit in bonis. Sed tñ ab hac quoq' conclusiōe
aliqui dissentiunt, ga replicatiō instar actiōis obti
net: quod ut uerget, aliqui tñ magis fauoris
nanciscūt q' actiō, unde licet cōtraria intendēs nō
audiat: tñ replicando audiat: succurrendūq' fa
cilius in replicatiōe auctori uidet, qui prauidere
nō potuit, quali exceptiōe à reo summoueri pos
set: nec in hoc igit à crebriore sententiā recedēdū
est, licet diuersa quoq' argutādo facile defende
ret. Et ex hac alia quoq' cōsequēs est, licet replica
tiōis ita et intētiōis adiuuādā causa auctori à reo
aeditū esse, qd' scilicet aeditiōe solū lex ipediat,
quū origo intētiōis fundat, nō cū iā fundata agi
iuaat, id em̄ facilius cōcedendū est. Probato igit
legato,

g. l. 1. Baldus
de adu.

b. l. nona
bus. ff. de iud.

i. Spec. tit. de
St. g. quatuor
uerb. possit.

l. c. G. p. p. p.
us. de iud. ff.
arguatur. ff.
princ. ff. de

l. l. 4. j. de iud.
Doli. l. 1. j. de
m. l. ex parte
princ. ff. de
n. d. l. si quis
arguatur. ff.
g. seg.

c. l. de excep.
p. l. pluris. ff.
fid. iust.
q. l. pen. s. ff. de
l. fil.
r. l. quatuor
fi. de prob.
s. l. j. de iud.
j. de iud. ff.
l. nemo. de iud.
excep.
u. l. p. p. p. p.
excep. do.

l. 1. j. de iud.
x. l. 1. j. de iud.
ad iud. ff. de
no. num.

legato, cogetur haeres ad tabulas exhibendas, q
bus legati ipsius quantitas ostendi possit: qd' plu
ribus quoq' alijs exemplis Bald. & Saly. hic de
clarant: quae em̄ hac in quaestione ex testamento
rum tractatu iura adducunt, nō multū ad rem
facere uidentur: quia quū de rationibus testato
ris exhibendis a
gatur, legatarij fa
cilius id impetra
re debent, qui &
ipsi, quod ad lega
tum attinet, testa
torem repraesent
ant: rectius itaq' p hac sententiā generalem re
gulā quis adduxerit, unūquodq' facilius adiu
uari, q' nouiter induci, unde & testes, q' facta pu
blicatione amplius sup nouis capitulis recipi nō
possunt, adiuuandi tamen causa admittuntur b.
c. ff. VNDARI. Sed quō in forensi actione,
quam practica uocant, materiā hanc exequē
mur: Et interrogandus erit possessor, rationes aut
instrumenta habeat doloue malo deserit habere
re, an id minus. Cui interrogatiōi cogetur
rēdere. Aequitas em̄ hoc dictat, ut sciamus, an ei
facultas aedendi suplit. Si rēderit se habere, iube
bit iudex ut adata: in detrahentē uarijs remedijs
natur, quod petentis interest: quod aliter pro
bandū q' ex solo petentis iuramento erit. Bart.
etiā praecise cogit ad aedendū posse existimasse uide
tur: quoniam lex ait, ibi cogendū aedere argen
tariū, ubi munus exercuit: cuius sententiā id
adiuuat, qd' qui praeccepto legis facere tenetur, p
fide & omnino ut faciat, cogi potest. Sed hac in
re ego amplius quaerendū censeo. Illud facilius
cōcedendū, quoniam quis aedere tenet, quia ratio
nes uel instrumenta cōmunia habeat, quū ad ex
hibendū, rei q' uendicatiōe cōueniat, etiā milita
ri manu executionē pati. In eos uero, qui ex offi
cio rationes cōficere, cōfēctasq' aedere tenentur,
ut in tutore, sociisq', in litem iurari posse, dubitū
nō est. Approbatū & illud remedium est, ut si
actor in sui fauorē latam sententiā aedere nolit,
possit iudex post debitam cōminatiōem cōstitue
re, ne ei instrumentum amplius fides detur: quod
supra uidimus: quo argumento Bal. si quis ex
emplū solūmodo aediderit, cū authenticū asserre
deberet, posse iudicē decreto suo constituere ait,
ut in tergierantis odiū, exēplo ipsi plena adhi
beatur fides. Illud quoq' traditū à quibuscumq'
est, si emphyteuta dño instrumentū emphyteute
os nō adata, posse iudicē decernere finitā esse loca
tiōem, & utilis domini cū directo cōsolidatiōe
facta. Sed haec qd' ad hūc tractatū pūnet satis.

mentis, eius qui cō
uenitur, fundari.

l. l. 1. Baldus
de adu.

l. c. G. p. p. p.
us. de iud. ff.
arguatur. ff.
princ. ff. de

l. l. 4. j. de iud.
Doli. l. 1. j. de
m. l. ex parte
princ. ff. de
n. d. l. si quis
arguatur. ff.
g. seg.

c. l. de excep.
p. l. pluris. ff.
fid. iust.
q. l. pen. s. ff. de
l. fil.
r. l. quatuor
fi. de prob.
s. l. j. de iud.
j. de iud. ff.
l. nemo. de iud.
excep.
u. l. p. p. p. p.
excep. do.

l. 1. j. de iud.
x. l. 1. j. de iud.
ad iud. ff. de
no. num.

RVBRICA. DE IN IVS VOC.

IVS VARIIS modis accipitur: hic aliq' pro ipso loco, aliq' pro iudicio existimant intelligendum, utrunq' recte. Incipit aut iudiciū ab ipsa citatione, merito de ea hic fuit tractandum, ut Accurs. arbitrat. Sed tamen frequentius traditum est, cau

sam quidem appellationis à citatione incipere: b
in principali uero à litis contestatiōe incipere iur
dicium: quae cōtestatio olim nomen sumptu
quod partes certa uerborum solennitate testa
bantur, quicquid dare facere oportet, se factu
ros, eiusq' rei discernendae potestatem Titio iu

RVBRICA.
DE IN IVS
uocando.

thor est. Hinc in iure dicitur, iudiciū acceptū,
id est litem contestatam esse. Hinc traditum est,
in iudicijs stipulationem, quod te dare facere o
portet, interponi. Hinc & ille modus loquen
di, facere potestatem iudicandi, ut satis appa
reat ueram esse communem sententiam, iudiciū
scilicet à litis contestatiōe incipere, tameti solen
nitates illae uerborū hodie abolitae sint, quo tem
pore & instantia prima causae solum incipit: &
quae antea sunt, praeparatoria iudicij dicuntur,
uel ad eius proœmia pertinere: merito lex nō
iudicij initium esse citationem, sed actionum
instituentiarum ait: tameti negandū non sit la
ta impropriaq' significatiōe iudiciū quandoq'
ante litem contestatam appellari, unde in iudi
cio facta cōfessio dicitur, etiam quae à principio
emanauit: qua actione & Accursij sententiā de
fendi potest, ut à citatione incipere quodammodo
iudiciū dicamus. Estq' nō modici effectus hu
iusmodi citatio, nam ex ea XXX. annorū prae
scriptio interrumpitur: eadē & perpetuam de
legati iudicis iurisdictionem facit: unde & prae
occupasse is iudex uidetur, qui in ius uocauit:
quod accipiendum etiam, si adhuc nullam nun
cius uel uiator relationē in acta fecerit. Sed an
sola libelli oblatio iudici facta eiusdem sit effe
ctus: Et responsū est, nō esse: à citatione enim
non ab ea incipit processus, quare libellus iudi
ci offerri, etiam feriatis diebus potest: unde ex
huiusmodi oblatiōe nō occupatur iurdictio p:
non prorogatur: non pender lis, nō inducitur
iurium litigiosi: non interrumpitur praescriptio:
ea tamen excepta, quae accusationi criminali sta
tura est. Si uero libellus iussu iudicis transmissus
sit parti, tunc dicitur coeptus processus: &
ideo solet idem libellus, & formulam cōtinere,
& citationē: quae causa est, ut hic prius de for
mulae aeditiōe actum, deinde de citatione, in di
gestis uero contrariū obseruatum sit: quoniam sci
licet in his, quae eadem charta continentur, nulla
sit ordinis consideratiō, nihilq' referat, quid po
sterius scriptum sit. Alij tamen ideo hic postea
rius de in ius uocando agi tradiderunt, quia de
ea citatiōe solum tractatur, cui necessaria est prae
toris uenia, quam concedere ille non debet, nisi
aequitate petitionis prius perspecta, an scilicet
ita re exigente, nec famosa agat: quod in alijs
citationibus necessarium non est: conceduntq'
iudices quemlibet alium citari, etiam causa spe
cialiter non delibata: imō aliqui generali man
dato certo nuncio citandi potestatem faciunt, q'
scilicet res haec modici sit prauidicij. Sed an is q'
plens in iudicio reperit citari debeat: Et receptū
g in est

RVBRICA.
DE IN IVS
uocando.

thor est. Hinc in iure dicitur, iudiciū acceptū,
id est litem contestatam esse. Hinc traditum est,
in iudicijs stipulationem, quod te dare facere o
portet, interponi. Hinc & ille modus loquen
di, facere potestatem iudicandi, ut satis appa
reat ueram esse communem sententiam, iudiciū
scilicet à litis contestatiōe incipere, tameti solen
nitates illae uerborū hodie abolitae sint, quo tem
pore & instantia prima causae solum incipit: &
quae antea sunt, praeparatoria iudicij dicuntur,
uel ad eius proœmia pertinere: merito lex nō
iudicij initium esse citationem, sed actionum
instituentiarum ait: tameti negandū non sit la
ta impropriaq' significatiōe iudiciū quandoq'
ante litem contestatam appellari, unde in iudi
cio facta cōfessio dicitur, etiam quae à principio
emanauit: qua actione & Accursij sententiā de
fendi potest, ut à citatione incipere quodammodo
iudiciū dicamus. Estq' nō modici effectus hu
iusmodi citatio, nam ex ea XXX. annorū prae
scriptio interrumpitur: eadē & perpetuam de
legati iudicis iurisdictionem facit: unde & prae
occupasse is iudex uidetur, qui in ius uocauit:
quod accipiendum etiam, si adhuc nullam nun
cius uel uiator relationē in acta fecerit. Sed an
sola libelli oblatio iudici facta eiusdem sit effe
ctus: Et responsū est, nō esse: à citatione enim
non ab ea incipit processus, quare libellus iudi
ci offerri, etiam feriatis diebus potest: unde ex
huiusmodi oblatiōe nō occupatur iurdictio p:
non prorogatur: non pender lis, nō inducitur
iurium litigiosi: non interrumpitur praescriptio:
ea tamen excepta, quae accusationi criminali sta
tura est. Si uero libellus iussu iudicis transmissus
sit parti, tunc dicitur coeptus processus: &
ideo solet idem libellus, & formulam cōtinere,
& citationē: quae causa est, ut hic prius de for
mulae aeditiōe actum, deinde de citatione, in di
gestis uero contrariū obseruatum sit: quoniam sci
licet in his, quae eadem charta continentur, nulla
sit ordinis consideratiō, nihilq' referat, quid po
sterius scriptum sit. Alij tamen ideo hic postea
rius de in ius uocando agi tradiderunt, quia de
ea citatiōe solum tractatur, cui necessaria est prae
toris uenia, quam concedere ille non debet, nisi
aequitate petitionis prius perspecta, an scilicet
ita re exigente, nec famosa agat: quod in alijs
citationibus necessarium non est: conceduntq'
iudices quemlibet alium citari, etiam causa spe
cialiter non delibata: imō aliqui generali man
dato certo nuncio citandi potestatem faciunt, q'
scilicet res haec modici sit prauidicij. Sed an is q'
plens in iudicio reperit citari debeat: Et receptū
g in est

RVBRICA.
DE IN IVS
uocando.

thor est. Hinc in iure dicitur, iudiciū acceptū,
id est litem contestatam esse. Hinc traditum est,
in iudicijs stipulationem, quod te dare facere o
portet, interponi. Hinc & ille modus loquen
di, facere potestatem iudicandi, ut satis appa
reat ueram esse communem sententiam, iudiciū
scilicet à litis contestatiōe incipere, tameti solen
nitates illae uerborū hodie abolitae sint, quo tem
pore & instantia prima causae solum incipit: &
quae antea sunt, praeparatoria iudicij dicuntur,
uel ad eius proœmia pertinere: merito lex nō
iudicij initium esse citationem, sed actionum
instituentiarum ait: tameti negandū non sit la
ta impropriaq' significatiōe iudiciū quandoq'
ante litem contestatam appellari, unde in iudi
cio facta cōfessio dicitur, etiam quae à principio
emanauit: qua actione & Accursij sententiā de
fendi potest, ut à citatione incipere quodammodo
iudiciū dicamus. Estq' nō modici effectus hu
iusmodi citatio, nam ex ea XXX. annorū prae
scriptio interrumpitur: eadē & perpetuam de
legati iudicis iurisdictionem facit: unde & prae
occupasse is iudex uidetur, qui in ius uocauit:
quod accipiendum etiam, si adhuc nullam nun
cius uel uiator relationē in acta fecerit. Sed an
sola libelli oblatio iudici facta eiusdem sit effe
ctus: Et responsū est, nō esse: à citatione enim
non ab ea incipit processus, quare libellus iudi
ci offerri, etiam feriatis diebus potest: unde ex
huiusmodi oblatiōe nō occupatur iurdictio p:
non prorogatur: non pender lis, nō inducitur
iurium litigiosi: non interrumpitur praescriptio:
ea tamen excepta, quae accusationi criminali sta
tura est. Si uero libellus iussu iudicis transmissus
sit parti, tunc dicitur coeptus processus: &
ideo solet idem libellus, & formulam cōtinere,
& citationē: quae causa est, ut hic prius de for
mulae aeditiōe actum, deinde de citatione, in di
gestis uero contrariū obseruatum sit: quoniam sci
licet in his, quae eadem charta continentur, nulla
sit ordinis consideratiō, nihilq' referat, quid po
sterius scriptum sit. Alij tamen ideo hic postea
rius de in ius uocando agi tradiderunt, quia de
ea citatiōe solum tractatur, cui necessaria est prae
toris uenia, quam concedere ille non debet, nisi
aequitate petitionis prius perspecta, an scilicet
ita re exigente, nec famosa agat: quod in alijs
citationibus necessarium non est: conceduntq'
iudices quemlibet alium citari, etiam causa spe
cialiter non delibata: imō aliqui generali man
dato certo nuncio citandi potestatem faciunt, q'
scilicet res haec modici sit prauidicij. Sed an is q'
plens in iudicio reperit citari debeat: Et receptū
g in est

RVBRICA.
DE IN IVS
uocando.

thor est. Hinc in iure dicitur, iudiciū acceptū,
id est litem contestatam esse. Hinc traditum est,
in iudicijs stipulationem, quod te dare facere o
portet, interponi. Hinc & ille modus loquen
di, facere potestatem iudicandi, ut satis appa
reat ueram esse communem sententiam, iudiciū
scilicet à litis contestatiōe incipere, tameti solen
nitates illae uerborū hodie abolitae sint, quo tem
pore & instantia prima causae solum incipit: &
quae antea sunt, praeparatoria iudicij dicuntur,
uel ad eius proœmia pertinere: merito lex nō
iudicij initium esse citationem, sed actionum
instituentiarum ait: tameti negandū non sit la
ta impropriaq' significatiōe iudiciū quandoq'
ante litem contestatam appellari, unde in iudi
cio facta cōfessio dicitur, etiam quae à principio
emanauit: qua actione & Accursij sententiā de
fendi potest, ut à citatione incipere quodammodo
iudiciū dicamus. Estq' nō modici effectus hu
iusmodi citatio, nam ex ea XXX. annorū prae
scriptio interrumpitur: eadē & perpetuam de
legati iudicis iurisdictionem facit: unde & prae
occupasse is iudex uidetur, qui in ius uocauit:
quod accipiendum etiam, si adhuc nullam nun
cius uel uiator relationē in acta fecerit. Sed an
sola libelli oblatio iudici facta eiusdem sit effe
ctus: Et responsū est, nō esse: à citatione enim
non ab ea incipit processus, quare libellus iudi
ci offerri, etiam feriatis diebus potest: unde ex
huiusmodi oblatiōe nō occupatur iurdictio p:
non prorogatur: non pender lis, nō inducitur
iurium litigiosi: non interrumpitur praescriptio:
ea tamen excepta, quae accusationi criminali sta
tura est. Si uero libellus iussu iudicis transmissus
sit parti, tunc dicitur coeptus processus: &
ideo solet idem libellus, & formulam cōtinere,
& citationē: quae causa est, ut hic prius de for
mulae aeditiōe actum, deinde de citatione, in di
gestis uero contrariū obseruatum sit: quoniam sci
licet in his, quae eadem charta continentur, nulla
sit ordinis consideratiō, nihilq' referat, quid po
sterius scriptum sit. Alij tamen ideo hic postea
rius de in ius uocando agi tradiderunt, quia de
ea citatiōe solum tractatur, cui necessaria est prae
toris uenia, quam concedere ille non debet, nisi
aequitate petitionis prius perspecta, an scilicet
ita re exigente, nec famosa agat: quod in alijs
citationibus necessarium non est: conceduntq'
iudices quemlibet alium citari, etiam causa spe
cialiter non delibata: imō aliqui generali man
dato certo nuncio citandi potestatem faciunt, q'
scilicet res haec modici sit prauidicij. Sed an is q'
plens in iudicio reperit citari debeat: Et receptū
g in est

RVBRICA.
DE IN IVS
uocando.

thor est. Hinc in iure dicitur, iudiciū acceptū,
id est litem contestatam esse. Hinc traditum est,
in iudicijs stipulationem, quod te dare facere o
portet, interponi. Hinc & ille modus loquen
di, facere potestatem iudicandi, ut satis appa
reat ueram esse communem sententiam, iudiciū
scilicet à litis contestatiōe incipere, tameti solen
nitates illae uerborū hodie abolitae sint, quo tem
pore & instantia prima causae solum incipit: &
quae antea sunt, praeparatoria iudicij dicuntur,
uel ad eius proœmia pertinere: merito lex nō
iudicij initium esse citationem, sed actionum
instituentiarum ait: tameti negandū non sit la
ta impropriaq' significatiōe iudiciū quandoq'
ante litem contestatam appellari, unde in iudi
cio facta cōfessio dicitur, etiam quae à principio
emanauit: qua actione & Accursij sententiā de
fendi potest, ut à citatione incipere quodammodo
iudiciū dicamus. Estq' nō modici effectus hu
iusmodi citatio, nam ex ea XXX. annorū prae
scriptio interrumpitur: eadē & perpetuam de
legati iudicis iurisdictionem facit: unde & prae
occupasse is iudex uidetur, qui in ius uocauit:
quod accipiendum etiam, si adhuc nullam nun
cius uel uiator relationē in acta fecerit. Sed an
sola libelli oblatio iudici facta eiusdem sit effe
ctus: Et responsū est, nō esse: à citatione enim
non ab ea incipit processus, quare libellus iudi
ci offerri, etiam feriatis diebus potest: unde ex
huiusmodi oblatiōe nō occupatur iurdictio p:
non prorogatur: non pender lis, nō inducitur
iurium litigiosi: non interrumpitur praescriptio:
ea tamen excepta, quae accusationi criminali sta
tura est. Si uero libellus iussu iudicis transmissus
sit parti, tunc dicitur coeptus processus: &
ideo solet idem libellus, & formulam cōtinere,
& citationē: quae causa est, ut hic prius de for
mulae aeditiōe actum, deinde de citatione, in di
gestis uero contrariū obseruatum sit: quoniam sci
licet in his, quae eadem charta continentur, nulla
sit ordinis consideratiō, nihilq' referat, quid po
sterius scriptum sit. Alij tamen ideo hic postea
rius de in ius uocando agi tradiderunt, quia de
ea citatiōe solum tractatur, cui necessaria est prae
toris uenia, quam concedere ille non debet, nisi
aequitate petitionis prius perspecta, an scilicet
ita re exigente, nec famosa agat: quod in alijs
citationibus necessarium non est: conceduntq'
iudices quemlibet alium citari, etiam causa spe
cialiter non delibata: imō aliqui generali man
dato certo nuncio citandi potestatem faciunt, q'
scilicet res haec modici sit prauidicij. Sed an is q'
plens in iudicio reperit citari debeat: Et receptū
g in est

RVBRICA.
DE IN IVS
uocando.

thor est. Hinc in iure dicitur, iudiciū acceptū,
id est litem contestatam esse. Hinc traditum est,
in iudicijs stipulationem, quod te dare facere o
portet, interponi. Hinc & ille modus loquen
di, facere potestatem iudicandi, ut satis appa
reat ueram esse communem sententiam, iudiciū
scilicet à litis contestatiōe incipere, tameti solen
nitates illae uerborū hodie abolitae sint, quo tem
pore & instantia prima causae solum incipit: &
quae antea sunt, praeparatoria iudicij dicuntur,
uel ad eius proœmia pertinere: merito lex nō
iudicij initium esse citationem, sed actionum
instituentiarum ait: tameti negandū non sit la
ta impropriaq' significatiōe iudiciū quandoq'
ante litem contestatam appellari, unde in iudi
cio facta cōfessio dicitur, etiam quae à principio
emanauit: qua actione & Accursij sententiā de
fendi potest, ut à citatione incipere quodammodo
iudiciū dicamus. Estq' nō modici effectus hu
iusmodi citatio, nam ex ea XXX. annorū prae
scriptio interrumpitur: eadē & perpetuam de
legati iudicis iurisdictionem facit: unde & prae
occupasse is iudex uidetur, qui in ius uocauit:
quod accipiendum etiam, si adhuc nullam nun
cius uel uiator relationē in acta fecerit. Sed an
sola libelli oblatio iudici facta eiusdem sit effe
ctus: Et responsū est, nō esse: à citatione enim
non ab ea incipit processus, quare libellus iudi
ci offerri, etiam feriatis diebus potest: unde ex
huiusmodi oblatiōe nō occupatur iurdictio p:
non prorogatur: non pender lis, nō inducitur
iurium litigiosi: non interrumpitur praescriptio:
ea tamen excepta, quae accusationi criminali sta
tura est. Si uero libellus iussu iudicis transmissus
sit parti, tunc dicitur coeptus processus: &
ideo solet idem libellus, & formulam cōtinere,
& citationē: quae causa est, ut hic prius de for
mulae aeditiōe actum, deinde de citatione, in di
gestis uero contrariū obseruatum sit: quoniam sci
licet in his, quae eadem charta continentur, nulla
sit ordinis consideratiō, nihilq' referat, quid po
sterius scriptum sit. Alij tamen ideo hic postea
rius de in ius uocando agi tradiderunt, quia de
ea citatiōe solum tractatur, cui necessaria est prae
toris uenia, quam concedere ille non debet, nisi
aequitate petitionis prius perspecta, an scilicet
ita re exigente, nec famosa agat: quod in alijs
citationibus necessarium non est: conceduntq'
iudices quemlibet alium citari, etiam causa spe
cialiter non delibata: imō aliqui generali man
dato certo nuncio citandi potestatem faciunt, q'
scilicet res haec modici sit prauidicij. Sed an is q'
plens in iudicio reperit citari debeat: Et receptū
g in est

RVBRICA.
DE IN IVS
uocando.

thor est. Hinc in iure dicitur, iudiciū acceptū,
id est litem contestatam esse. Hinc traditum est,
in iudicijs stipulationem, quod te dare facere o
portet, interponi. Hinc & ille modus loquen
di, facere potestatem iudicandi, ut satis appa
reat ueram esse communem sententiam, iudiciū
scilicet à litis contestatiōe incipere, tameti solen
nitates illae uerborū hodie abolitae sint, quo tem
pore & instantia prima causae solum incipit: &
quae antea sunt, praeparatoria iudicij dicuntur,
uel ad eius proœmia pertinere: merito lex nō
iudicij initium esse citationem, sed actionum
instituentiarum ait: tameti negandū non sit la
ta impropriaq' significatiōe iudiciū quandoq'
ante litem contestatam appellari, unde in iudi
cio facta cōfessio dicitur, etiam quae à principio
emanauit: qua actione & Accursij sententiā de
fendi potest, ut à citatione incipere quodammodo
iudiciū dicamus. Estq' nō modici effectus hu
iusmodi citatio, nam ex ea XXX. annorū prae
scriptio interrumpitur: eadē & perpetuam de
legati iudicis iurisdiction

a l. labeo. 2. de
verb. sig.

b gl. l. i. uer. figu-
ris. in fi. de ac-
t. obl. facit. l. si
unus. uer. si. sed si
pactum. ff. eo.

e l. cum lege. ff.
de test.

d l. i. j. eo.

e l. i. j. eo.

f l. i. j. eo.

g l. i. j. eo.

h l. i. j. eo.

i l. i. j. eo.

j l. i. j. eo.

k l. i. j. eo.

l l. i. j. eo.

m l. i. j. eo.

n l. i. j. eo.

o l. i. j. eo.

p l. i. j. eo.

q l. i. j. eo.

r l. i. j. eo.

s l. i. j. eo.

t l. i. j. eo.

u l. i. j. eo.

v l. i. j. eo.

w l. i. j. eo.

x l. i. j. eo.

y l. i. j. eo.

Sed an appellatio contractus cōtineatur omne pactum: Et traditū est, contractū quidem p̄prie esse ultro citroq; obligatoriu: sed tñ lata signifi- catione, omne pactū, etiā alterius, tantū naturalē obligationē inducens, cōtractum esse innomina- tū. Quid si lege municipij cautū sit, ne ulla mu- lier absq; agnati cōsensu cōtrahere possit: an donare poterit, uel paci- sci: Et Bal. nō pos- se hic existimauit, quē ceteri sequū- tur: ratio em legis est, ne facile deci- piat: unde etiā in lege correctoria uerba ex lata significatiōe acci- pi possunt, dum subit eadem ratio. Sed an re- pudicare poterit hereditatē paternā: Et idē Bal. posse cenluit, quia repudiatio pactum non est. Ego dubito, quia eadem ferē & hoc casu est legis ratio, nempe lubricū mulieris cōsiliū, quo capta ius adeūdi facile amittere nō debet. Et repudia- tio acceptata satis dici potest pactū, est em duorū cōsensu: & qui sibi pactū p̄iudicare nequit, nec repudiatio qdem id posse debet: nisi quū id solum lex curat, ne quis de opibus diminiat: non em diminiuit, qui repudiat, seu non uult ac- quirere. Sed an cōfendere poterit: Et uidetur posse, eodem Baldo auctore: quū aliud sit cō- trahere, aliud contrahenti cōfentire: & ideo po- terit mulier citra aliā agnati operā, emphyteute suo cōfentire melioratiōes alienanti, ut Picus hic tradit. Sed ego hoc quoq; casu ad rationē le- gis aduertendū arbitror, ut si eadē in cōsensu sit, quā & in cōtractu, legē ipsam pducamus. Vn- de minor XXV. annis, qui p̄dia alienare nō potest, nec alteri qdem ea alienati cōfentire pōt: fraus em legi fieret. Sed appellatio pactū in du- bio de nudo ne intelligemus, an de eo, qui in effi- caci cōtractus nomen transeat: & receptus est de nudo potius intelligi: quoniam in dubio spe- cialior significatio semp accipienda est: quod Bal. Deciusq; hic p̄bant, itemq; alij. Ego tamē & hoc casu ad rationem legis aduertendū arbi- tror, nectantū perpendi quo noīe cōtractū fuit partes appellauerint, quantū qd uel ab eis actū sit, uel à legislatore uerisimili mōte constitutū.

RUBRICA.
DE PACTIS.
IMP. SEVERVS
AVGVSTVS
Philino.

CONDITIOIS in
certum
interfrēs
nō iniqs ratiōibus

CONDITIOIS. Fidei cōmisse ratetator siue pater, siue extra- neus Philino haredi scripto, ut si absq; filijs decederet, hareditatē Frontoni fratri restitueret: is quū uereretur ne filios non haberet, & sic fideicommissi conditio eueniret, cum Fron- tone conuenit, ut accepto in p̄sencia sextante, id est duabus uncijis, fidei commissum pactū si- bilille remitteret: mortuo Philino, superstitē filio, querebatur, an repeti ille sextans Frontoni datus posset, tanq; cessaret causa: defecerat enim conditio, quū superstitē esset filius: & responde- tur non posse, quia causa conuentionis ea fuit, ut incertitudo, & spes illa fideicommissi remitte- retur, quod factum fuerat, & ideo cōsummatas causae effectus: nec curandum quid deinde eue- nerit: remissio enim incertitudinis iustam p̄a- bet huius pacti causam: unde non potuisset Philo-

Finium

nus errorem allegare, imo etiā si minor XXV. annis fuisset, nec restitutione quidem in integrū ei hoc casu potuisset succurri: nisi tamen nimia quaedā minoris facilitas allegaret, uerisimileq; esset, prudentē, et magno natū uirū, p̄pter spei ui- cinitatē, nō ita cōtracturū, ut Raph. Comensis respondit.

CONDITIOIS in
certum
interfrēs
nō iniqs ratiōibus

CONDITIOIS. Fidei cōmisse ratetator siue pater, siue extra- neus Philino haredi scripto, ut si absq; filijs decederet, hareditatē Frontoni fratri restitueret: is quū uereretur ne filios non haberet, & sic fideicommissi conditio eueniret, cum Fron- tone conuenit, ut accepto in p̄sencia sextante, id est duabus uncijis, fidei commissum pactū si- bilille remitteret: mortuo Philino, superstitē filio, querebatur, an repeti ille sextans Frontoni datus posset, tanq; cessaret causa: defecerat enim conditio, quū superstitē esset filius: & responde- tur non posse, quia causa conuentionis ea fuit, ut incertitudo, & spes illa fideicommissi remitte- retur, quod factum fuerat, & ideo cōsummatas causae effectus: nec curandum quid deinde eue- nerit: remissio enim incertitudinis iustam p̄a- bet huius pacti causam: unde non potuisset Philo-

CONDITIOIS. Fidei cōmisse ratetator siue pater, siue extra- neus Philino haredi scripto, ut si absq; filijs decederet, hareditatē Frontoni fratri restitueret: is quū uereretur ne filios non haberet, & sic fideicommissi conditio eueniret, cum Fron- tone conuenit, ut accepto in p̄sencia sextante, id est duabus uncijis, fidei commissum pactū si- bilille remitteret: mortuo Philino, superstitē filio, querebatur, an repeti ille sextans Frontoni datus posset, tanq; cessaret causa: defecerat enim conditio, quū superstitē esset filius: & responde- tur non posse, quia causa conuentionis ea fuit, ut incertitudo, & spes illa fideicommissi remitte- retur, quod factum fuerat, & ideo cōsummatas causae effectus: nec curandum quid deinde eue- nerit: remissio enim incertitudinis iustam p̄a- bet huius pacti causam: unde non potuisset Philo-

Finium

a l. i. j. eo.

b l. i. j. eo.

c l. i. j. eo.

d l. i. j. eo.

e l. i. j. eo.

f l. i. j. eo.

g l. i. j. eo.

h l. i. j. eo.

i l. i. j. eo.

j l. i. j. eo.

k l. i. j. eo.

l l. i. j. eo.

m l. i. j. eo.

n l. i. j. eo.

o l. i. j. eo.

p l. i. j. eo.

q l. i. j. eo.

r l. i. j. eo.

s l. i. j. eo.

t l. i. j. eo.

u l. i. j. eo.

v l. i. j. eo.

w l. i. j. eo.

x l. i. j. eo.

y l. i. j. eo.

z l. i. j. eo.

aa l. i. j. eo.

ab l. i. j. eo.

FINITVM. Per pactum, & iure exceptio- nis: quia pacta non ipso iure, sed per exceptionē prouident: & ita se habet cōmunis sententia: alij tamen aliter, quia lex nostra uidetur excepti- onem finitae litis inducere, ergo dicendū est, acti- onem ipso iure peremptā. Sed aliud est incerti- tudinem, aliud li- tem finiri: quapro- pter exceptio tras- actiōis, uel Aquil- ianā stipulatio- nis, ipsa est litis fi- nitae, non exce- ptio pacti simpli- cis: nec em pactū potest impedire, quin ipso iure ac- tio competat, q̄ concessione legis ex euentu conditio- nis oriū: secus si lex cōsensu oriet, tūc em si ante ortū deficeret cō- sensus, ipso iure impediret p̄ huius pacti actiō. Idē in pacto, quo actiōes ex maleficio descendē- tes remitterent, ipso em iure extinguunt, quia sci- licet odiosae sunt & debiles, quum cōsensu ca- reant. Sed cur pactū non nisi p̄ exceptionem re- pudatio ipso iure perimit: an quia repudiatio solum eius iuris est, quod simpliciter delatū, nec adhuc acquisitū est: unde & facilius illud abole- tur, ut infra ostendā: pacto uero nō de sola repudiatione agit, sed ut paciscēs id quod repudiātū est acquirat, quā acquisitio sola exceptione de- fenditur.

CONDITIOIS in
certum
interfrēs
nō iniqs ratiōibus

CONDITIOIS. Fidei cōmisse ratetator siue pater, siue extra- neus Philino haredi scripto, ut si absq; filijs decederet, hareditatē Frontoni fratri restitueret: is quū uereretur ne filios non haberet, & sic fideicommissi conditio eueniret, cum Fron- tone conuenit, ut accepto in p̄sencia sextante, id est duabus uncijis, fidei commissum pactū si- bilille remitteret: mortuo Philino, superstitē filio, querebatur, an repeti ille sextans Frontoni datus posset, tanq; cessaret causa: defecerat enim conditio, quū superstitē esset filius: & responde- tur non posse, quia causa conuentionis ea fuit, ut incertitudo, & spes illa fideicommissi remitte- retur, quod factum fuerat, & ideo cōsummatas causae effectus: nec curandum quid deinde eue- nerit: remissio enim incertitudinis iustam p̄a- bet huius pacti causam: unde non potuisset Philo-

CONDITIOIS. Fidei cōmisse ratetator siue pater, siue extra- neus Philino haredi scripto, ut si absq; filijs decederet, hareditatē Frontoni fratri restitueret: is quū uereretur ne filios non haberet, & sic fideicommissi conditio eueniret, cum Fron- tone conuenit, ut accepto in p̄sencia sextante, id est duabus uncijis, fidei commissum pactū si- bilille remitteret: mortuo Philino, superstitē filio, querebatur, an repeti ille sextans Frontoni datus posset, tanq; cessaret causa: defecerat enim conditio, quū superstitē esset filius: & responde- tur non posse, quia causa conuentionis ea fuit, ut incertitudo, & spes illa fideicommissi remitte- retur, quod factum fuerat, & ideo cōsummatas causae effectus: nec curandum quid deinde eue- nerit: remissio enim incertitudinis iustam p̄a- bet huius pacti causam: unde non potuisset Philo-

Finium

FINITVM. Per pactum, & iure exceptio- nis: quia pacta non ipso iure, sed per exceptionē prouident: & ita se habet cōmunis sententia: alij tamen aliter, quia lex nostra uidetur excepti- onem finitae litis inducere, ergo dicendū est, acti- onem ipso iure peremptā. Sed aliud est incerti- tudinem, aliud li- tem finiri: quapro- pter exceptio tras- actiōis, uel Aquil- ianā stipulatio- nis, ipsa est litis fi- nitae, non exce- ptio pacti simpli- cis: nec em pactū potest impedire, quin ipso iure ac- tio competat, q̄ concessione legis ex euentu conditio- nis oriū: secus si lex cōsensu oriet, tūc em si ante ortū deficeret cō- sensus, ipso iure impediret p̄ huius pacti actiō. Idē in pacto, quo actiōes ex maleficio descendē- tes remitterent, ipso em iure extinguunt, quia sci- licet odiosae sunt & debiles, quum cōsensu ca- reant. Sed cur pactū non nisi p̄ exceptionem re- pudatio ipso iure perimit: an quia repudiatio solum eius iuris est, quod simpliciter delatū, nec adhuc acquisitū est: unde & facilius illud abole- tur, ut infra ostendā: pacto uero nō de sola repudiatione agit, sed ut paciscēs id quod repudiātū est acquirat, quā acquisitio sola exceptione de- fenditur.

liberis infirmas, totumq; in donatoris ius reuer- titur. Sed tñ aliud est hoc casu dicendū, q̄ hic nō est donatio, sed concessio potius ob causam, in qua cōmuni calculo receptum est, nullum esse ei constitutioni locū: nec em donatio ob cau- sam, p̄prie donatio est, sed p̄mutatio potius: ni- si quatenus res da- ta iustam causae compensationem excederet, uel cau- sa solius donata- rij utilitatē respice- ret: tunc enim ad- huc reuocatiōi lo- cus esset: & hanc sententiam omēs probant, nisi qd alij, ut Socy. & Dec. aliter quoq; responderi posse arbitrantur, cōsti- tutionemq; obseruandā tradunt, quā res dona- tur, quā iam in patrimonio donantis fuit: ea em & ex bonis fuit & reuerti potest: sed in nostro ca- su potest textus intelligi, quādo conuentū de se- xtante dando fuit, anteq; hereditas adiretur, & sic priusq; ius esset quālitum: facilius enim id re- mitti potest: nec uerba eius constitutionis hunc casum uidentur cōprehendere, non em is sextans tunc erat in bonis, unde nec reuerti potest: & ideo quum mulier renunciasset hereditati p̄a- tris: responsum est, renunciationem, quā filijs deinde natis, sustineri: ius enim nullum proba- bile tunc ea filia habebat, quum pater uiueret. Sed quid si ius adeundi haberet: ut quia repudi- auit post mortem patris ante agnitam tamē hae- reditatem, & quia tale ius p̄sente spem con- tineret. Sunt quibus uidetur cōstitutioni locum esse: ego in renunciatione solum procedere exi- stimarem, quā in fauorem certae personae fieret, & quam tacita aditio p̄cederet: non autem in simplici repudiatione. Sed haec ut uera sint, non tamen legi nostrae conueniunt, quā nimis res- tringeretur. Alij modicam esse summam sex- tantem hunc arbitrantur, constitutionem uero tunc obseruari, quū magna summa donata sit, uel certe tanta, quantum uerisimile iudici uide- bitur, non fuisse eum donaturum, si existimasset fore, ut filij sibi nascerentur: ut uerba scilicet cō- stitutionis secundum eius rationem declarantur: quā sententia ab omnibus recentioribus appro- bata est.

CONDITIOIS in
certum
interfrēs
nō iniqs ratiōibus

CONDITIOIS. Fidei cōmisse ratetator siue pater, siue extra- neus Philino haredi scripto, ut si absq; filijs decederet, hareditatē Frontoni fratri restitueret: is quū uereretur ne filios non haberet, & sic fideicommissi conditio eueniret, cum Fron- tone conuenit, ut accepto in p̄sencia sextante, id est duabus uncijis, fidei commissum pactū si- bilille remitteret: mortuo Philino, superstitē filio, querebatur, an repeti ille sextans Frontoni datus posset, tanq; cessaret causa: defecerat enim conditio, quū superstitē esset filius: & responde- tur non posse, quia causa conuentionis ea fuit, ut incertitudo, & spes illa fideicommissi remitte- retur, quod factum fuerat, & ideo cōsummatas causae effectus: nec curandum quid deinde eue- nerit: remissio enim incertitudinis iustam p̄a- bet huius pacti causam: unde non potuisset Philo-

CONDITIOIS. Fidei cōmisse ratetator siue pater, siue extra- neus Philino haredi scripto, ut si absq; filijs decederet, hareditatē Frontoni fratri restitueret: is quū uereretur ne filios non haberet, & sic fideicommissi conditio eueniret, cum Fron- tone conuenit, ut accepto in p̄sencia sextante, id est duabus uncijis, fidei commissum pactū si- bilille remitteret: mortuo Philino, superstitē filio, querebatur, an repeti ille sextans Frontoni datus posset, tanq; cessaret causa: defecerat enim conditio, quū superstitē esset filius: & responde- tur non posse, quia causa conuentionis ea fuit, ut incertitudo, & spes illa fideicommissi remitte- retur, quod factum fuerat, & ideo cōsummatas causae effectus: nec curandum quid deinde eue- nerit: remissio enim incertitudinis iustam p̄a- bet huius pacti causam: unde non potuisset Philo-

Finium

FINITVM. Per pactum, & iure exceptio- nis: quia pacta non ipso iure, sed per exceptionē prouident: & ita se habet cōmunis sententia: alij tamen aliter, quia lex nostra uidetur excepti- onem finitae litis inducere, ergo dicendū est, acti- onem ipso iure peremptā. Sed aliud est incerti- tudinem, aliud li- tem finiri: quapro- pter exceptio tras- actiōis, uel Aquil- ianā stipulatio- nis, ipsa est litis fi- nitae, non exce- ptio pacti simpli- cis: nec em pactū potest impedire, quin ipso iure ac- tio competat, q̄ concessione legis ex euentu conditio- nis oriū: secus si lex cōsensu oriet, tūc em si ante ortū deficeret cō- sensus, ipso iure impediret p̄ huius pacti actiō. Idē in pacto, quo actiōes ex maleficio descendē- tes remitterent, ipso em iure extinguunt, quia sci- licet odiosae sunt & debiles, quum cōsensu ca- reant. Sed cur pactū non nisi p̄ exceptionem re- pudatio ipso iure perimit: an quia repudiatio solum eius iuris est, quod simpliciter delatū, nec adhuc acquisitū est: unde & facilius illud abole- tur, ut infra ostendā: pacto uero nō de sola repudiatione agit, sed ut paciscēs id quod repudiātū est acquirat, quā acquisitio sola exceptione de- fenditur.

l. quod seruus. ubi Bar. ff. de co. dic. ob cau. m. l. qui cum tu. toribus ubi Bar. ff. de transac. n. l. a. ff. de statul. causa sibi acquiri possit: etiam si dixisset, omne ius remittere, quod habet, uel habere sperat: intelligitur enim, rebus sic se habentibus, & ex praesenti causa: quod id recte sperare dicatur, quod ex causa praesenti speramus: alioquin omnium uel phantasia potius esset, quod spes. Vnde resignatio sacerdotij, etiam iurata, ad nouam causam non trahitur: nec dicitur pascem uoluisse, qui ex subsequuta rixam iniuriam intulit. Hinc est, quod generalis renuntiatio hereditatis a fratribus facta, non extenditur ad ius postea quaesitum, uel ex dispositione legis: uel ex nouo contractu: si tamen uerba renuntiatiois adeo generalia essent, ut omne ius futurum comprehenderent, de eo quoque actum existit mandum esset, ut si dictum sit, renuncio omni iuri competenti, & copedituro. Idem si dictum, renuncio omni iuri, quod aliquo tempore ad me pertineret, ut Dec. arbitrat, quod & Bar. sentit: propter enim uim uerborum, tractum temporis respicientium, ad futura causam trahitur renuntiatio, dum tamen ea causa talis sit, ut uerisimiliter a renunciantem fuerit praesumpta: dum item tali pacto lex non resistat, ut quia de hereditate uiuentis, adeo enim id reprobat, ut nec tunc quidem ualeat, quod dubitatur, uiuat ne, uel sit mortuus: licet hereditas uti ab indigno solui auferatur, si uere uiuebat, idque pacifcens sciuit. Nunc de repudiatione dicendum, & quia ea ex solo repudiantis facto pendet, sciendum est, in his tantum ualere, quae in solo eius anno consistunt, ut est recusatio hereditatis: amissio possessionis: rei ceu derelictae neglectus, & abdicatio. Habet & quandoque uim probationis, si quadam confessionis imagine inducatur: confessio enim a uoluntate nostra pendet. In his uero, quae ex solo animo nostro non pendunt, repudiatione nullius est effectus, ut ius quis dominium repudiat, ut alium transferat. Dominia enim non sola uoluntate transferunt, sed traditione. Idem quod quis sibi ex contractu quaesitum repudiat, non tenet repudiatione: quia eadem ratione unumquodque dissoluitur, quia est inducitur: quod ergo orta sit obligatio ex utriusque consensu, non sufficit alterius uoluntas. Idem generaliter in omni iure iam quaesito, quod pro derelicto quidem haberi potest, repudiari uero non potest: nisi si speciali iure absque facto repudiantis quaesitum sit: ut in dominio rei legatae, & hereditate, quae ad suum heredem ipso iure pertinet: anteque enim naturali actu acquisita sunt, repudiari possunt, quod scilicet acquisitio illa civilis aduersus iuris communis regulas inducta facilius tollatur. Idem in iure quod adhuc nobis delatum non est, ut quod quis rem sibi sub conditione, uel ex die legatam ante aduentum conditionis uel diei repudiat, nihil agit: licet enim in contractu in diem a principio oriatur obligatio, & actio, tamen aliud est in legato ex die, ut alias declarauimus. Cur autem nihil agat, ea est ratio, quia nulla huiusmodi est uoluntas, quae obligationem adhuc non nata extinguere nequit: cuius rei aliud exemplum est in herede, qui ante aditam hereditatem uoluntate legatario accomodat, legatum occupanti, nam nihil ei nocebit, si intra nudae uoluntatis terminos constituit: alioquin pa-

ciscendo uideretur adire. Sed si repudiatione in uim tacti pacti transiret, secus esset: ut quia coram parte facta, quae acceptare praesumitur: in dubio tamen, qui repudiat, uidetur id animo a se abdicare facere, non autem se alteri obligandi: & ideo partem acceptatam non attenderetur, ut Picus ait. Sed & si religio iurandi accesserit, repudiatione ualeat creditum est, uel debitor enim ipsi Deo nomine ab-

sentis promissum: dum tamen uerba haec interpretatione pati possint. In iudicio quoque facta haec repudiatione propter iudicis auctoritatem ualeat: uerum arbitror, ita demum, si iudex ipse acceptauerit: uel in acta publica redacta sit: quo casu scriptura acceptari a quocumque cuius inter sit, potest: uel si ad partis interrogationem repudiatum sit. Sed an idem sit, si uerba repudiationis futurum tempus respiciant? Et in pacto dubium non est ualere, ut Bar. hic tradit: quo argumento plerique idem esse & in repudiatione dixerunt: a quibus ego dissentio, quoniam in lege simpliciter scriptum est, ius futurum repudiatione extingui non posse: & inter pactum & repudiationem summa est ratio differentiae. Repudiatione enim est quadam abdicatio, ex qua obligatio nulla oritur: unde quibuscumque uerbis ea concipiamus, abdicari a nobis id, quod delatum non est, non potest: at ex pacto oritur obligatio, quae quae in futurum astringit, si hoc actum est: quia ratio est, ut nec iterum quidem repudiatione hoc tribuatur, ut ius futurum complectatur. Quid si sextans adhuc Frontoni datus non esset, quia actio ei succurrere tur? Et si Fronto ex parte sua adimplet, ut quia promissum renunciare fideicommissum, & ita renunciasset, uel acceptatione fratre liberasset, dubium non est agi scriptis uerbis posse: & quod emittit, dare dicitur: unde contractus do, ut des uideatur celebratus: dedit enim Fronto, quia remisit: quae remissio pendente conditione, spem iterum extinguit, post euentum uero conditionis etiam fideicommissum inane reddit: quod si Fronto non adimplet, ex parte sua, quia promissum se non petiturum fideicommissum, quo casu si hodie non petat, cras possit: & ideo eo uiuente, nunquam pfecti huiusmodi promissio uidetur, tunc tres casus sunt distinguendi. Primus est, cum simpliciter pacto actum est fideicommissum non peti, & ante euentum conditionis non est dubium sextans peti non posse, quod ex parte sua adimplere non possit, nec cautio Mutiana in contractibus locutus sit. Post uero euentum conditionis, possit actio ex testamento fideicommissum petere, & si excipere tur de pacto, replicaret de sextante non dum sibi dari: quod usque adeo pcedere Paul. Cast. existimauit, ut si ultra pactum non petendi Fronto etiam Philinur ultro liberasset, arbitretur post conditionis euentum posse eum liberationem codicere, ut pristina obligatio sibi restitueretur: & facto restituta actio ex testamento ager, & aduersus excipientem eodem modo replicabit: quod enim actum esset ne peteret, intelligit seu de iure, seu de facto: unde per hac liberationem non adhuc ex parte sua impleuit Fronto, ut hic ferre oibus placet. Secundus est, quod pactum non petendo, & renuntiatio confirmata est stipulatione, & tunc incontinenti, etiam ante conditionis euentum poterit Fronto

Fronto sextantem petere: in contractibus enim nominatis oritur actio ex sola conuentione, licet adhuc perfecte non fuerit adimpletum: unde de satis est eatenus adimplere, quatenus rei natura permittit: ut scilicet caueat in futurum se non petiturum: quae cautio in contractibus innominatis, quibus sub modo conficiatur, non sufficeret: quia scilicet debiliores sunt, & ex sola naturali, & uera adimpletione robur assument, unde nec obligatio

IMPP. SEVERVS Antoninus Augg. Claudio.

Post uenditionem

quidem, quae se adimpleturum actor pollicetur, sufficeret. Adde quod in contractibus nominatis statim orta est actio, licet exerceri non possit, nisi ab eo, qui sui ex parte obseruauerit: in innominatis uero actio non prius oritur, quam perfecte actor obseruauerit, quod Bal. tradidit. Tertius casus est, quod contractus non per modum, sed sub conditione conceptus est: puta, promittis mihi sextantem, si fideicommissum non petieris: pro mitto: tunc enim siue nominatus, siue innominatus sit contractus, nunquam agi potest, donec conditio promissionis euenierit, ut quia fideicommissarius sit mortuus: nec Mutiana cautio hoc casu admitteretur, cui in contractibus locus non est. Sed quid si stipulator cautionem hanc de non agendo sponte recipere: tunc secus esset: uidetur enim adimpleuisse qui cauit, si ei cautioni alter acquieuerit: quod hic communiter receptum est.

POST VENDITIONEM. Haeres, qui aditam a se hereditatem uendit, creditoribus hereditariis ipse respondere debet: quod enim ad eundem uidetur cum eis contraxisse: quod item obligationes personales in solum uni uersalem successorem transeant: non potest se eximere ab eo nexu, quod illis tenetur: nisi eorum consensu accellerit, qui emptoris delegationem approbauerint, illeque non inuitus annuerit. Idem si tacito pacto id actum sit, ut quia emptorem iudicio conuenerint, nec ipse exceptionem huius rei nomine opposuerit, tunc enim uenditor liberatur: siue pactum simpliciter factum a creditoribus cum emptore censetur, prodest enim etiam heredi, qui regressum contra eum habiturus esset: unde & sole mus dicere, pactum cum procuratore in rem suam initum, etiam domino utile esse: nec uideri confessionem absente parte factam, quae coram huiusmodi procuratore facta sit: siue pactum cum ipso uenditore factum praesumatur: quod enim quis hereditatem uendit, quia id ius uniuersale est, censetur commoda cum oneribus suis, seu aere alieno transulisse, idque ex natura contractus actum esse, ut emptor ipsum uenditoris indemnem seruet: unde creditores aduersus emptorem agentes, uidentur tacito pacto huiusmodi uoluntate approbasse, quae de re sua, id est aere ipsis debito, inter emptorem & uenditoris sic interuenerat. Sed a quo tempore oritur haec praesumptio? & receptum est ex litis contestatione, cum emptore nihil de hoc excipiente facta: quia lex requirit actiones motas esse, quod de litis contestatione intelligitur, ut plerique hic tradunt, nec Pau. quidem Caltenlis negat. Sed quod si emptor conuentus soluendo non sit. Et uidetur

idem, si eum lapsum facultatibus creditores sciebant: nam & si debitor delegatus soluendo non sit, imputatur creditor, qui sciens eum approbauit: si uero ignorabat, secus est: quod tamen in dubio non est credendum, sed ei imputandum, quod eius conditionem non inuestigabit: si Decio hic credimus: a quo tamen ego dissentio: nam qui exceptio haec taci tati pacti ex praesumptio consensu oriatur, debet praesumptio probabili signo inniti: at uel simile non est, si

haereditatis a te factam, si creditores contra emptores actiones suas mouisse

sciuissent creditores emptorem soluendo non esse, inanem actionem fuisse intentaturos: nec ea debet accipi coniectura, ut uideant uoluisse haereditatem, etiam cum magno ipsorum damno: putro itaque hac in re plurimum arbitrio iudicis tribuendum. Sed quid si creditores principaliter quidem contra heredem egissent, sed eis se obiecit emptor, qui accessorie tanquam procurator in rem suam, litem defenderit: Et hoc casu oēs consentiunt, nullam esse tacti pacti exceptionem: non magis quam si expresse saluati sibi ius esse protestaretur aduersus heredem experiundi. Quid si creditores ab emptore aliquas pecunias, p. uisuris sponte receperint, an tacite recenserentur heredem liberales? Et non censeri responsurum est, quoniam uoluntatem non praesumitur, nisi quatenus signa indicant: ex receptione autem accessorie non est capienda praesumptio, ut uelit quis in principali sibi damnum fieri. Quia in re distinguendum quod est, ut receptio uisurarum, promissionem fortis processisse arguat: in consequentibus enim saltem incidenter, praebantur principalia: quae praebatio nihil aliud est, quam rei gestae declaratio, nec noui quicquam inducere censetur: ex eadem quoque receptione respectu futuri temporis facta, uidetur creditor pacisci, interrim se non petiturum sortem: quia alioquin deceptus remaneret, qui praecipuum soluere, quae solutio dilationem hanc necessario infert, quum eiusdem temporis non possit quisque & uisuras & sortem habere. Sed in casu nostro, si tacitum pactum respectu fortis interpretaremur, & nouum quiddam induceretur, & ex minime necessario signo coniectura sumeretur, quod personam emptoris, breuioris manus causa, possit quis respectu soluturum uisurarum approbare, & respectu soluendae fortis amplius deliberare.

ACTIO NES. Sed quomodo agere aduersus emptorem creditores possunt, quum actio, quantum ad eum pertinet, careat? An quia re quidam ipsa huius actio competeat aduersus heredem, cuius procurator in rem suam est emptor: qui & indemnem praestare uenditor debet: & ideo lex id iudicium ex eius consensu confirmat, licet principio potuisset subuerti, quod alibi diffusius attingit. Sed qua actione cogit haeres emptorem, ut idem se seruet? Et dubium non est, actio ex uendito. Is uero qui hereditatem donauit, quum & ipse tacite egisse uideat, ut sicut emolumentum, ita & omne onus ad eum transeat, actio de scriptis uerbis experietur. Hodie uero conditio ex noua iustitia ni lege: credideri, etiam si huiusmodi alienatio iudiciali auctoritate facta sit, eandem executionem, quod

m. l. si. s. fin. ue. ro. j. de sponsa. l. si is a quo in si. ff. in pos. leg. n. l. promittendo. s. pen. d. iur. dot.

o. l. si cum dotem. s. 2. sol. mat. p. l. qui cum alio. de reg. iur.

q. Bal. j. in rub. de proba.

r. l. cum de inde. bito. de prob.

sl. tutor. j. d. neg. II. gest.

t. Bar. d. l. soluti. III. onem. col. 2. u. l. si debitor. s.

III. ff. quib. mod. pig. x. l. tale. s. post.

diuisione. ff. eo. y. Bar. l. titium. s.

altero. de admi. tut.

z. l. si passio. l. pe. tens. j. eo. l. ex pu. pillari. ff. d. uul. g.

a. l. 2. j. de dot. prom.

b. glo. l. scuti. s. si queratur. ff. si. ser. uend.

c. l. publica. in. ff. de po. d. l. 2. s. pen. ff.

de dolo. ex. p. l. qui in futurum. ff. eo.

e. l. lecta. uer. sed. nec ante. ff. si ar. pet.

f. l. si pupilli. s. ui. deamus. de neg. gest.

g. l. licet. s. ea. de procu. b. d. l. 2.

i. l. si titius. ff. de. uer. obl.

k. l. 2. s. sicuti. & haere. uel. a. u. l. l. hereditatem. de dona.

m. l. si quis arg. tum. j. de dona.

n l. si. s. fin. j. de
usur. rei iud.

o l. ubi Bart. ff.
iud. sol.

p l. j. de hære.
uel act. uen.
q l. Caesar. ff. de
public. fin. j. de
quad. preser.
r l. restituta. ff.
ad. reb.

s Anch.
conf. s.
t l. si. in
princ. de eo per
quem sac. glo. d. l.
z.

u d. l. donatione.
x l. plano. in fi.
ff. fa. here.
y Bart. d. l. soluti.
onem.

z l. controuersia.
ff. de transact.
a d. l. solutionem.

b l. j. s. j. de uerb.
oblig.
c l. si stipuler. s.
fi. de uerb. obl.
d d. l. cum quid. si
rer. pet.

e l. si pater. ff. de
man. uin.
f l. cum qui. ff. de
prob.

g l. absenti. ff. de
donat.

h l. 4. s. j. ff. de
ad. c. obl.

creditori aduersus hæredem concedat, ipsi hæredi
cōtra emptorem præstanda: quoniam scilicet
in eum, qui in iudicio cōfessus sit, uia ordinaria
opus non fit, sed exequutione præsentanea sub-
ueniatur. Idem si tali instrumento conscripta
sit alienatio, quod lege municipij uim iudicati
habeat.

SPONTA
nea. Inuitus ergo
hæreditatis em-
ptor suscipere ius-
dicium non cogi-
tur: quod in filio
non procedit, cui specialiter id indultum est, ut
qui ab eo hæreditatem emerit, cōueniri a credito-
re possit: cuius rei uidetur illa ratio, quod scilicet
certi filii seu principis contractus uim legis habe-
at: dubium aut non est, legem in persona quo-
q; debitoris obligatione transferre posse: quæ
ratio nec in ecclesia, nec in causis, quæ ad pietatē
pertinent, locum habet: & ideo recte respondit
Andr. ualentinianus præfectos, aut pauperes
hæredes institutos a creditore hæreditario, non
aut cessionarium conueniendos esse. Cæterum
si hæres ipse soluendo non sit, posse in subsidium
emptorem cōueniri constat. Nec illud dubi-
um est, agente aduersus hæredem creditore, tene-
ri emptorem ut adlittat liti, eumq; defendat, &
indemnem præstat: nec iuste a creditore recusa-
ri, quin defensorem hunc, qui & procurator in
rem suam dicitur, admittat: nisi aliquam cau-
sam alleget, cur cum hærede ipso litigare malit,
ut quæ hæres minus trichio litigatorq; sit, aut rei
gestæ magis conscius. Eum quoq; qui hæ-
reditatis partem ex transactiōis causa tanq; hæ-
res accepit, ad iudicium suscipiendum pro parte
sua a creditoribus defuncti posse cogi, constitui-
tum est.

PROBARE potueris,
EOSQ; EAS spontanea
SUSCEPISSÉ uolunta-
te, exceptione taciti
pacti non inuili-
ter defenderis.

ACITI. Nisi animus quoq; nouandi ac-
cesserit, quo casu ipso iure hæres liberatur. Sed
quomodo pactum hic initum cum hærede præ-
sumamus, qui absens fuit: & Bar. quem cæteri se-
quuntur, nihil referre id in tacito pacto existima-
uit, quod latius declarandum est. Sciendum em
contractus, qui uerbis celebrantur, consensum
per uerba incontinenti requirere: in his uero,
qui aliter inducuntur, satis esse, si quando cunq;
alter cōsentiat, & ex nouissimo consensu uim cō-
tractus incipere: nec refert expressim cōsentia-
tur, an tacite, quum pars sit utriusq; uirtus. Sed
expressus consensus statim se ipsum ostendit: ta-
citus ex signis seu cōiecturis inducitur, quæ à iur-
re pro idoneis habeantur. Igitur ut obligatio oria-
tur, consensus, quo ius ab altero transferatur,
ab altero acceptetur, necessarius est: unde si per
epistolam uel nuncium tibi promittam, anteq;
epistola ad te peruenerit, tuq; acceptaueris, nula
la oritur obligatio: postq; uero acceptaueris,
oritur, quia hic est utriusq; cōsensus, mei, qui in
eadem uoluntate perseverare existimor: tui, qui
assensum ei præstas: & quod de nuncio dictum
est, idem in negotiorum gestore, uel procurato-
re: ex mandato em, uel ex subsequuta ratihabiti-
one fit acquisitio. In obligatione uero, quæ à le-
ge inducitur, hæc non sunt necessaria, ipsa enim
absq; facto nostro nos obligat. Adnotanda
est igitur triplex taciti pacti species.

Prima est, quæ lex obligationem inducit, nisi
certa qualitas prohibeat, ea em qualitate inter-
ueniente, tacite sequitur, ne obligatio ulla oria-
tur. Sed id non tam ex consensu partis est, q; ex
facto legis, obligationem non concedentis: &
ideo nulla præsentia necessaria est: exempli cau-
sa, ei qui alterius
negotia gesserit,
lex actionem dat,
nisi animo donā-
di gesserit: si igit
animus donandi
abfuerit, nihil ei

te, exceptione taciti
pacti non inuili-
ter defenderis.

quæretur, etiam si nulla fuit donatarij hac de re
scientia: quia scilicet ei lex nihil acquiritur finit, qui
animum acquirendi non habet. Sic & in extra-
neo dicimus, qui dotem pro muliere præstet, ex
dispositione em legis fauore donum præsumitur
eam donasse, nisi sibi caueat: & ideo nulla mu-
lieris præsentia opus est. Secunda species est
taciti pacti, ex prorogatione prioris contractus
orientis, & neq; in hoc ulla præsentia est opus,
quia satis fuit semel adfuisse: ut quæ quis perseue-
rat in usu rei cōductæ: lex em utriusq; uoluntate
durare præsumit: extenditurq; prior contractus: ut
unde hic non tam pactum, quam uerus contra-
ctus est, daturq; ex eo actio: idem & in hærede
adeunte hæreditatem dici potest: extenduntur
em in eū actiones, quibus testator alligebatur,
uideturq; is cum abentibus creditoribus cōtra-
xisse. Tertia species est, quæ ex actu cum alio
gesto, resultat cum alio tacitum pactum, nam et
hoc casu non est adhuc necessaria præsentia: dum
tamen ille, cum quo expresse agit, cōnexus obli-
gatione erga abentem sit, ut in casu nostro, em-
ptor hæreditatis erga hæredem, uel plures rei de-
bendi, ex quibus si unus, p rata sua soluerit, alijs
taciti pacti exceptio acquiritur. Idem in pacto
expresse auctoris mei, ut mihi quis singulari
successori, & abenti, tacite quoq; cautum uideat-
ur, contraxisseq; ex eius persona ego fingar.
Idem in pacto patris erga filiam, ueluti quæ pro
ea dotem dedit, & in alterum casum stipulatus
sibi est, uidetur abenti tacite pactio in alteru
cauisse, ut receptus est. Sed qui nam est tacite
huius pactiōis effectus? Et la. arbitrat, nostro
in casu solam exceptionem inde hæredi compe-
tere, non tamen ideo extinctam esse obligatio-
nem naturalem: à quo dissentit Decius: quoniam
quoties exceptio pacti conceditur, apparet peri-
mi uel elidi naturalem obligationem: secus si
exceptio doli: quæ sententia utiq; probabilior
est. Alius est effectus, quia tacito hoc pacto solu-
tū præiudicatur respectu illius creditoris agentis,
non aliorum, quibus integrum est, contra ipm
hæredē experiri, ut Accur. hic inquit: quod Dec.
procedere etiam in ære, quod pluribus cōmuni-
ter debeatur, existimat: quamuis em tali casu
pactū expresse maioris partis alijs noceat: si
tamen maior pars contra emptorem egerit, po-
terunt alij hæredem conuenire, quod scilicet con-
uentio tacita, & à cōmuni iuris orbita recedens,
non adeo interpretatiōe adiuuatur, sicut expresse
fa. Ego pactum maioris partis alijs nocere non
arbitror, quum de proprio iure illis quæsitio tra-
ctatur: secus si de quærendo: quia scilicet adhuc
debitoris hæreditas adita non sit, tunc enim res
scripto

b d. l. rescriptum.

c l. j. in princ. de
iust. et iur.

a l. melior. ff. de
reg. iur.

b l. soluendo. ff.
de reg. iur.

c l. placet. de ac-
quir. hered.

d l. si. ff. de uerb. obl.

e l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

f l. si. ff. de ac-
quir. hered.

g l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

h l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

i l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

k l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

l l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

m l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

n l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

o l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

p l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

q l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

r l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

s l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

t l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

u l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

v l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

w l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

x l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

y l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

z l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

a l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

b l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

c l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

b d. l. rescriptum.

c l. j. in princ. de
iust. et iur.

a l. melior. ff. de
reg. iur.

b l. soluendo. ff.
de reg. iur.

c l. placet. de ac-
quir. hered.

d l. si. ff. de uerb. obl.

e l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

f l. si. ff. de ac-
quir. hered.

g l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

h l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

i l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

k l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

l l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

m l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

n l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

o l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

p l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

q l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

r l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

s l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

t l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

u l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

v l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

w l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

x l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

y l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

z l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

a l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

b l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

c l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

b d. l. rescriptum.

c l. j. in princ. de
iust. et iur.

a l. melior. ff. de
reg. iur.

b l. soluendo. ff.
de reg. iur.

c l. placet. de ac-
quir. hered.

d l. si. ff. de uerb. obl.

e l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

f l. si. ff. de ac-
quir. hered.

g l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

h l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

i l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

k l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

l l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

m l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

n l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

o l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

p l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

q l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

r l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

s l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

t l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

u l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

v l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

w l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

x l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

y l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

z l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

a l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

b l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

c l. si. ff. de no-
uati. ff. de iur.

u l. j. s. quod die
tur. de ui. ui
arma.

x l. peculium. s.
sed ipse. de pec.
y l. j. s. ex furti-
ua. de pec.

z l. j. in prin-
de noxa.

a l. fluminis. p. a
ne. de dam. inf.
b Cur. consil. 41.
uifo.

c l. ff. nau. caup.
d l. quoniam. de
pub.

e l. obseruare. s.
1. de off. procnj.
Far. l. nequid. de
in. n. ru.

f c. cum ad sed.
in gl. de rest. spo-
li. 1. quæst. 4. c.
quia. præiulaty.

g c. Petrus dia-
conus. de homie.
h l. culpæ. ij. de
reg. iur.

i Card. elem. ne
i agro. s. porro.
de stat. mon.

k reg. sene. ma-
lus.

l arg. l. fin. s. fi.
de abig.

m l. j. s. nam cū
ff. nau. caup.

n Abb. c. cōsti-
tutus. 2. de test.

o l. j. s. ubi Bar.
q; ui aut clam. l.
de pupillo. s. fi.

quis ipsi. 10. quæ
sti. de op. no. num.

VII
p c. licet Heli.
ubi Abb. de simo.

q l. s. nō autē.
l. si cum uillio.

r Paul. l. j. s. fa-
milie.

o l. habebat. de
insti.

p l. secundū na-
turā. de reg. iur.

q Bal. Rub. j. de
cond. ob tur. cau.

r l. cum alio.
de reg. iur.

s l. seruus cuius
dam. de cōd. iud.

t l. j. s. quod die
tur. de ui. ui
arma.

x l. peculium. s.
sed ipse. de pec.

y l. j. s. ex furti-
ua. de pec.

z l. j. in prin-
de noxa.

a l. fluminis. p. a
ne. de dam. inf.

b Cur. consil. 41.
uifo.

c l. ff. nau. caup.
d l. quoniam. de
pub.

e l. obseruare. s.
1. de off. procnj.
Far. l. nequid. de
in. n. ru.

f c. cum ad sed.
in gl. de rest. spo-
li. 1. quæst. 4. c.
quia. præiulaty.

mini interpretatione eos dici Doctores, qui publice legunt, & quibus auditores dant operam: mihi uidetur etiam hoc nomine posse intelligi iureconsultos, qui a principio adibantur, ut consilij sui oratoribus & aduocatis copiam faceret, & quid iuris esset in toto negotio dislicerent:

l. 2. §. seruis. ff. de origi. iur.

y d. l. 1. §. pinda.

his in sacramenti ingressu honorarium offerri debet. Est sacramentum principium litis, quod sit sponso: ni res ita sit, deponunturque in ædem sacræ sportulæ, ut M. Varro declarat: cuius uocis mentio hac significatione apud autores ueteres frequens est. Sic epist. lib. VII. Seruium Offiliūque iureconsultum in Caij Silij causa a se aditos, M. Cicero ad Trebatium scribit. Aduocati uero ipsi, seu patroni, iidem Oratores causarum erant, qui in foro, & uia uoce causas tuebantur: his oblatum a principio honorarium, recipere quidem ius erat: petere autem, contentiosamque iurisdictione consequi, non nisi in fine litis poterant: quod enim officio iudicis debeatur, qui adhuc ex parte sua perfectio non adimpleuit, obtinere non debet: quod si aduocatus operam suam præstare decreuerit, nisi singulis actibus sibi satisfiat, debet iudex litigato rem in id adigere, ut ei satisfiat, uel alium accipiat. Sunt & patroni filii, qui coram præfecto prætorij aduocabant, & quibus publica stipendia præstabantur: his in cuiusque anni fine, sicut & Archiatris soluendum erit: licet a principio incipiat deberi, & ideo ad hæredes transmittantur.

Sunt & qui fauore gratiaque principum dispensationes impetrant, quod suffragium præstare Latine dicimus, ut est apud Ammianum Marcellinum, ijs soluendum erit, quum quæ optauerit, consecutus est cliens, id est, impetrata dispensatione, uel officio. Sed quodnam existimabimus licitum esse honorarium? Et Vlp. ait, usque ad centum aureos: nam & lib. XI. Corn. Tacitus Claudij edicto cautum tradit, ut ob causam orandam usque ad denarium, hoc est centum aureos aduocati possent accipere, quæ egressi repetundarum tenerentur. Sunt tamen qui confirmari iuramento pactionem existimant, quæ cliens ultra eam summam promiserit: quod ego non arbitror, quum delinquant aduocatus, illicitam summam accipiens, & repetundarum tenetur: unde iuramento adiuuari non debet. Ad dunt alij in causis criminalibus posse eum modum excedi: quoniam lex ait, quicquid ei donatum sit, qui a latronibus & hostibus nos redemerit, ualere: quoniam quod contemplatione salutis datur, certo modo aestimari non placuit, idque communiter receptum uidetur. Sed hæc sententia magistratibus iniuriarum facit, quasi pari in periculo eorum in manibus agatur, ac cum hostibus & latronibus: quapropter ego ab Vlpiani, minime distinguendis, uerbis recedendum non arbitror.

l. 1. §. de suffra. f. l. 1. §. de suffra. g. d. l. 1. §. de suffra. b. Guid. Pap. q. 190. Dec. hic. i. l. 1. §. in fin. ff. de l. l. repet. l. 1. pen. ff. de don. l. d. §. licito. a.

defensa, ea obligatione partim iure ciuili, partim honorario liberatus es: nã exceptio perpetua pacti conuenti, uel doli, residui petitio

berationem parere debet, non secus ac quum stipulatio stipulationem tollit. Sed aliud est in stipulatione, quæ priori aduersatur, aliud in hoc pacto, quod priorem obligationem quodammodo innouat, ut licet prius compensatio obijcienda erat, nunc pacti exceptio loco compensatiōis opponatur. Sed an finitæ litis hæc sit exceptio, seu eius ingressum impediat? Et dicendum est, non impedire: quod hic probatur, dum lex ait, residui petitio repellere: ergo expectanda est litis contestatio, quæ ante non dicitur petitio: exceptiōes uero finitæ litis ante contestationem opponuntur, ne tædia litis subire quisque cogat, quam iam finitam apparet: quandoque tam ex pacto nudo oriens exceptio, huiusmodi litis ingressum impedit, ut si pacti renuntiati sit: fauore em extinguendæ litem instar transactiōis habet talis conuentio. Id si pactum non agendi iureiurando confirmatum sit, ut aliqui existimant.

Id si manifeste de eo cōstet, puta documento publico, aduersus quod nihil probabile aduersarij us alleget. Id cōstet Socy. in huius legis casu, ut pacti natura, ppter solutiōis, quæ in parte adfuit, adiunctione mutet: quæ sententia merito ab omnibus reprobatur, tū ex legis nostræ uerbis, tū quia nec ipsa quidem solutiōis exceptio litis ingressum impedit, nisi quæ confessum probari potest. Sed & quæ pars pacto remissa, a parte soluta separata sit, utraq; proprio iure ceteri debet.

PACTA QVÆ CONTRA. Constitutio hæc, quæ generaliter loquitur, uarijs in speciebus declarari potest: hæc ferè septem referuntur, quarum prior est, quoties reprobat pactum, quia aduersus bonos mores, ut quæ de futura successione tractamus, subest enim capta mortis uotum: uel quum pacto libera testandi facultas diminuitur. Idem de matrimonio, quod lex non finit ullo prius nexu impediri. Huc pertinet & quod obligatio ob delictum perpetratum uel committendum nulla est. Sicut & si coniuges conueniant, ut supradictæ facere possint exigantur, inhumanum enim id pactum est inter eos, qui iure naturali mutuum sibi reuerentiam debent. Aduersus quoque bonos mores esse eam pactionem Ang. existimauit, quia iuueni amatori Cythæcedus matris cantiones ad puellæ fores promissit, idemque Picus de aleatorij quibuldā pactionibus refert:

seruabo, exceptionemque concedit. Sed quum salariū patrono officio iudicis debeat: & ideo hic compensatiōe tutus esset, uidebat etiam ipso iure, & quidem ciuili esse liberatus: nisi dixeris expressam hanc conuentionem, & quæ certam quæritatem diffiniuit, priorem illam incertam, & legale obligatiōnem impedire: quoniam solet dici, præsumpta, tacita uel expressa cedere. Sed rursus obijciatur, quod id pactum de salariū præstando sit, uidet fomento legis adiuuari, et ex eo actio dari: ea ergo ipso iure liberatio non est.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

Idem AVG. Basilice. Pacta quæ contra leges constituuntur, non repellit: quum & solutum per ignorantiā repeti potuisset.

credere quod marito: quid item si maritus in pudicitia uxoris coniuget, dum fideiussori dormit? doctus scilicet, ut inquit Iuuen. uigilanti sterere naso: quo casu prohibitio hæc ad primam speciem pertinet. Sic pactio, ne quis cedere bonis possit, non ualeat: ne diutino carceris pædore quisque afficiatur. Sic donatio inter uirum & uxorem prohibetur, ne mutuo se spolient, & matrimonia uenalia fiant, ne uicem se blanditijs capiant. Sed nunc saltem confirmabit iuramento? & laus hic ex comuni sententia ostendit confirmari: qui articulus maxime controuersi est iuris: & totidem ferè sunt, qui negat, quod q. aiant Ego iuramentum quidem ualere arbitror, sed cõcedendâ absolutionem tanq. hic casus ad sequentem speciem pertineat: lex enim odio persequitur accipientem, non autem fauet danti: & ideo nec contractum confirmari existimo. Illud etiã receptum est, confessionem mariti, quæ iurata, quæ in testamento se aliquid recepisse ab uxore attestatur, fidei faciendæ non sufficere: censetur enim in fraudem legis facta, nec iuramento confirmatur: quod quum assertiue de re iã gesta, platum sit, per iuramentum potius censetur. Huc spectare et illud uidetur, quod donatio supra quingentos aureos, nisi inlinuata fuerit, nullus est momenti: quod fauore donantis constitutum uidetur, ne facile decipi possit: & ideo si is iuratus promiserit, eius inlinuationis causa litem non mouere, quod ad eum attinet, confirmabitur donatio, ut crebriore sententia receptum est: simplex uero iuramentum, ad superuenientem inlinuationem (quæ ex lege municipij intra certum tempus requireret) defectum extendi non debet: & ideo donator, qui id allegaret, non aduersus pactum suum intendere, sed partis negligentia arguere uideretur, audiendusque esset, atq. ita non pauci responderunt. Ego inlinuationem in monumenta publica, necessariam arbitror, ne quis temere in tantâ profusione prorumpat, & ne facile cõfingi falsæ donationis possint, & ne quis clam facta donatione creditores etiã futuros fraudare possit: & ideo respectu creditorum, quorum probabilis est ignorantia, nec iuramentum quidē ullius esse effectus. Sed quid de donatione, quæ nascitur deinde filijs reuocatur? an idem si iurata sit? Et receptius est non reuocari: non enim fauore filiorum infirmat, ut quidã crediderunt: sed ex cõiectura, quod mens donantis non fuerit, in talem casum donasse: unde lex dominiū rerū alienatarū patri restituit, qui de eis arbitratu suo disponere deinde potest: quod tamen in donationibus inofficiosis secus est, quod non nisi usque ad legitimam reuocant. Sexta species, quum pactio in odium creditoris à lege reprobatur, ut lex cõmissoria in pignoribus: ut promissio ufuras soluendo: ut mutui obligatio à filiofili aduersus S. C. Macedonianum contracta. Idem in officiali, cui lex durante magistratu, ne contrahat, prohibuit: adeo enim huiusmodi pacta sunt irrita, ut nec iuramento quidē effectus confirmetur, sed absolutio peti, deinde res, tanq. sine causa ad pacem creditoris sit, cõdici possit: quum enim contractus non confirmetur, apparet causam non subesse, merito repetitioni erit locus: quod intelligendū aduersus creditore q. peccauerit, ne scilicet peccato fomentum religio p. bere uideatur. Sed qd in contractu, quod dolo malo celebratus sit: Et uidetur nullius momenti, tanq. contra legem, ut hic dicit: sed tamen

Bar. l. eum q. decedens. g. titia. de leg. 2. Dec. consil. 202. a l. sanimus. 7. de don. b l. Modestinus. de dona. et in d. l. nemo potest. e. cum inter. P. exir. de reuocant.

d. Curt. cons. 66. Croq. d. l. nemo. e. l. donatio siue. l. data. de dona. Bar. d. l. Modestinus. f. d. e. cum contin. gat. Aret. consil. 157. g. l. si unq. 7. de reuoc. don. h. Doct. e. si. de do. int. uir. Alex. consil. 30. in 1. i. Curt. cons. 1. f. Bar. l. titia. 1. g. imperator. de leg. 2. l. l. 1. de VI. inoff. don. m. l. si. 7. de pact. pig. e. significan. tr. de pig. n. e. debitor. de iureiur. o. l. 1. a d. Maced. p. l. non licet. ff. de contrah. empt. q. l. si. ff. de condi. si. cau. r. Abb. & Imo. d. e. cum contin. gat.

nostra constitutio de his pactis loquitur, quoniam substantiam lex reprobatur: at dolo quædã qualitas est cõsensui accedens: quæ contractum quidē bonæ fidei, tanq. eius substantiæ repugnans ipso iure infirmat: stipulatione uero non nisi rescissoria actionis remedio. Quod & in metu dicendū, est enim qualitas, quæ substantiã cõuentionis statim non perimit, sed restitutione demum impetrata: si tamen dolo inito contractui iuramentum accessisset, ipso iure erit semper nullum: quod scilicet in religione semper bona fides necessaria sit: quod si metus interuenerit, petenda regulariter erit absolutio: quod & eo casu in dolo traditū est, quod non adeo magna est fraus, ut cõsensum uerisimilem omnino excludat. Quid quando re ipsa fraus adfuerit, ut quia debitor, qui iurauit, enorme damnum subiret: Et cõcedendâ absolutionem pleriq. tradiderunt: quia scilicet non multum inter est, expresso dolo, an re ipsa quis circumuentus sit: quia tamē in re multum arbitrii iudicis ualebit, qui & damni enormitatem recte ppendat, non uidetur tamē grauiter læsa, q. modico præmio hæreditati patris renunciauit: quum solâ spem re pudauerit, quæ in finis casibus subijcitur.

Septima species, quum contractus à lege reijcitur, quia i. re, uel materia, uel forma peccat: & si huic prohibitioni adiuncta quoque sit iuris publici causa, dubium non est, contractum non ualere, nec iuramento confirmari: ut quum quis rem sacra uel publicam promittit: existimatur enim impossibilis promissio, quia huiusmodi res extra commercia hominum sunt. Idem in eo, qui de purpura, uel serico, uel humero militari paciscatur: si uero pactio contra publicam utilitatem non sit, adhuc contractus non ualeat, ut quum aliquis sciens rem furtiuam emit: uel quum contractus in consensu peccat, is enim materia respicitur: quapropter contractus simulati iuris, effectum non habent, sicutiam transactio post rem iudicatâ nulla est: quia eius materia ex ambiguitate, incertitudineque conficitur: quæ per rem iudicatâ extincta est. Sic exceptionis non numeratæ pecuniæ renuntiatio nullius est effectus, quia sub fiducia futuræ numerationis factam lex præsumit. Ad hanc sectionem pertinet etiã donatio, quæ filiofili pater facit: iuris enim nostri regulis aduersatur, nec in quo materia cõsistat habet: non enim inter patrem & filium obligatio civilis oriri potest, & res filio data, incontinenti rursus patri acquirere tur. qd etiã accedente iuramento, pcedere Paul. Cast. Fulg. Corneusque censuerunt: licet alijs reclamantibus. Idē dicendū de contractu, cuius forma à lege tradita neglecta fuerit, non enim ualere potest, ut stipulatio in qua ad rogatū recte responsum non sit: ut fideiussio in diuorē causam facta, quæ principalis alligaretur: ppter iuramentum in sustinerent huiusmodi pactiones, quatenus minime limitatus cõsensu extēdi uerborum possit. Sed nunqd ex hisce contractibus, quibus lex occurrat, obligatio saltē naturalis oriatur? Et hic apparet nullius esse momenti, cuius rei illa est ratio, q. iure naturali quilibet legi suæ parere debet, unde talis obligatio aliã ex consensu orientē perimit, uel saltē effectus extinguit: merito igit huiusmodi casibus, nec fideiussor qd accedere potest: non tamen id perpetuū est, sed quandoque naturalis obligatio oritur, ut quum non occursu legis, sed ratione aliqua

aliqua civilis contractus impeditur, ueluti cum pater filio donat, subest enim naturalis obligatio. Idem quum pupillus citra autoritatem tutoris obligatur, impeditur enim solum ex ui & potestate, quam in caput suum tutor lege XII. tab. habet, uel habere debet. Ego tamen aliter distinguendum censeo, & nec naturaliter quidem ex cõsensu pupillum obligari, propter prohibitionem legis, arbitror: rei uero acceptione ita demum obligari: si nullo damno inde afficiatur, siue propter rem, si uice mutua legata: siue quæ iam uetus obligatio subesset, de qua nouanda agatur: uel nisi locupletior sit factus: uidetur autem locupletior factus, & qui mutui p. soluit, nec enim aliàs uerisimile est soluturum: ideoque non repetitur: eum quoque, qui fideiussorem dedit, quod ad illum attinet, naturaliter teneri lex interpretatur: fideiussori enim imputandū est, si non curauit ut locupletior ex mutuo fieret. Ceterum obligatio naturalis & eo casu oritur, quo tutor uel curator fundum minoris alienat: oratio enim diti Scueri non obligationi aut contractui, sed soli executioni, id est translationi dominiū resistit, p. interdictionē scilicet administrationis futurū tempus respiciens: (præterea interdici, inquit tutoribus &c.) Cui non absumit, & quod de marito dicit fundum dotalem alienante, obligatur enim naturaliter: quia translationē dominiū fauore uxoris principaliter lex impedit, non illius. Tum quoque non impeditur obligatio naturalis, quum lex contractum ex post facto tantum infirmat: ut quum instrumenta inquit donationum intra semestre in sinuuntur, aliàs non ualeant. Sed & si lex solū actioni, aut petitioni aduersetur, ex ui uerborum apparet, obligationē non impediri: ut si dicat, ex tali contractu, nec actio, nec petitio detur: tunc enim sola exceptio uidetur concedenda, præterque ubi aliàs, iure cõmuni, nec actio quidem daretur: eo casu ipso iure actor reijceretur. Tandem & illud constat, quum lex contractum non agnoscat, id est nec adfuit, nec resistit, non impediri naturalem obligationem: tali enim casu, qui contrahit, nihil ad uerius legē facit, alij uim in uerbis ppendunt: quod non probo.

DEBITORI. Titij, qui centum mihi ex uenito debebat, aditā à me hæreditatē Sempronio, quæ de ea mecum litigatē superauerat, tradidi, ea conditione, ut tamen mihi, quæ ceteris creditoribus hæreditarijs satisfaceret: quæ cõuentionē cū Sempronius minus obseruet, querit, quomodo mihi subueniat: num ex uenito, quia mihi actione defunctus tenebat? Sed id fieri non potest, quum enim hæreditatē illā adiuui, statim ea actio confusione extincta est, alioquin idē fuisset & debitor & creditor: num cõditione indebiti: tanq. traditio cõditionalis fuerit, ppter illa uerba, ea conditione ut mihi &c. Sed & id falsum est, quia cõditio qualitas ea dicitur, quæ aliquid cõdit, id est fieri actum est: unde non solum adiunctionem in futurum euentum dispositionis futuram significat, sed etiam onus, quandoque modum, aliquando tenorē, aliquando pa-

ctum: & similia ex subiecto argumento intelligenda: hic autem apparet de onere potius seu grauiamine agi. Verius est igit, si promissio pacto nudo facta sit, præscriptis uerbis agendū esse: rei enim traditione fomentum accepit. Idem si res penes Sempronium erat, & eū acceptione liberaui, huiusmodi enim remissio instar traditionis est: ideo hoc quoque casu p. scriptis uerbis agi poterit. Si uero stipulatio accessit, ex fideiussore promissum: siue respectu aliorum creditorum, quibus dari stipulatus sum, siue respectu mei, qui non dari mihi certam summam, sed simpliciter satisfieri uolui. Sed cur lex quoque non concedit, ut actione in factum pro executione sententiæ agam: excipienteque, ppter traditionem Sempronio de dolo malo, quia pactum non obseruet, replicem? Et receptum est, restitutione mihi semel à Sempronio uel traditione à me illi facta, ab actione iudicati eū liberatum: nec sulcitari amplius extinctâ actionem: maxime quum aliter succurri possit, nempe actione præscriptis uerbis, ex pacto oriente. Quod si traditio nulla facta, pponatur, tunc præscriptis uerbis actio dari non potest. Sed ex sententia tantum agi poterit, & reo excipienti, ex pacto replicabitur: nec refert expressum an tactum sit pactum: ut si hæreditas penes Sempronium erat, & eo uenito pactus sum hæreditatem illam non petere: hic quum nulla sit traditio, tamen ex natura rei intel ligor etiã pactus, ut omnes aë alieni ad eum pertineant, meque ille indemnē præstet: siue ex causa donationis pactus sim, siue simpliciter uoluerim eā illi derelinquere, citra ullius tituli translationem: quod Alex. hic ex cõmuni sententia probat, quæ & sermonis proprietate defenditur. Si enim actum est, ut tibi derelinquatur hæreditas, ergo onera, quæ in ea sunt ad te pertinent, & ea enim hæreditatis sunt, merito creditoribus satis facere teneris. Sed an mihi & non uideretur, quum actio mea aditione confusa sit, mihique imputandum uideatur, qui sponte tibi eam hæreditatem dereliquerim: idque Paul. Cast. aduersus ceterorum sententiam probat: cuius opinionem & ratio Fulg. adiuuat: si enim hoc actum esset, ut titulus hæreditarius in te transferretur, utique æquitas suaderet te etiam mihi satisfacere. Sed quum ego derelinquendo rem nihil in te transferam, nudusque, & absque ullo titulo sis possessor, non subest ratio, ut uel extincta actio reuiscere debeat, uel aduersus exceptionem tuā ex præsumpto pacto replicem, & ita stricti iuris regulis defendi posse uideretur. Sed tamen humanior est cõmunis sententia, ne plus lucri consequatur is, qui sola pacti non petendi exceptio est tutus, quæ emptor, in quæ uerba iura transferuntur. Merito igit ex sententia agebatur: sicut & quum possessor hic creditoribus satisfacere negat: nā quod Accur. ait hoc casu iure cello experiundum, crebriore calculo reiectum est: quum enim creditores in ipso Sempronio, tanq. singularem successorem, actionem nullam habeant: frustra mihi in eum id iuris cederent, quod non habent.

hæres extitisti, actio quam contra eū habuisti, adita hæredi

IDEM AVG. Maximo.

DEBITORI TUO SI

pactum agendum, incertum enim est promissum: siue respectu aliorum creditorum, quibus dari stipulatus sum, siue respectu mei, qui non dari mihi certam summam, sed simpliciter satisfieri uolui. Sed cur lex quoque non concedit, ut actione in factum pro executione sententiæ agam: excipienteque, ppter traditionem Sempronio de dolo malo, quia pactum non obseruet, replicem? Et receptum est, restitutione mihi semel à Sempronio uel traditione à me illi facta, ab actione iudicati eū liberatum: nec sulcitari amplius extinctâ actionem: maxime quum aliter succurri possit, nempe actione præscriptis uerbis, ex pacto oriente. Quod si traditio nulla facta, pponatur, tunc præscriptis uerbis actio dari non potest. Sed ex sententia tantum agi poterit, & reo excipienti, ex pacto replicabitur: nec refert expressum an tactum sit pactum: ut si hæreditas penes Sempronium erat, & eo uenito pactus sum hæreditatem illam non petere: hic quum nulla sit traditio, tamen ex natura rei intel ligor etiã pactus, ut omnes aë alieni ad eum pertineant, meque ille indemnē præstet: siue ex causa donationis pactus sim, siue simpliciter uoluerim eā illi derelinquere, citra ullius tituli translationem: quod Alex. hic ex cõmuni sententia probat, quæ & sermonis proprietate defenditur. Si enim actum est, ut tibi derelinquatur hæreditas, ergo onera, quæ in ea sunt ad te pertinent, & ea enim hæreditatis sunt, merito creditoribus satis facere teneris. Sed an mihi & non uideretur, quum actio mea aditione confusa sit, mihique imputandum uideatur, qui sponte tibi eam hæreditatem dereliquerim: idque Paul. Cast. aduersus ceterorum sententiam probat: cuius opinionem & ratio Fulg. adiuuat: si enim hoc actum esset, ut titulus hæreditarius in te transferretur, utique æquitas suaderet te etiam mihi satisfacere. Sed quum ego derelinquendo rem nihil in te transferam, nudusque, & absque ullo titulo sis possessor, non subest ratio, ut uel extincta actio reuiscere debeat, uel aduersus exceptionem tuā ex præsumpto pacto replicem, & ita stricti iuris regulis defendi posse uideretur. Sed tamen humanior est cõmunis sententia, ne plus lucri consequatur is, qui sola pacti non petendi exceptio est tutus, quæ emptor, in quæ uerba iura transferuntur. Merito igit ex sententia agebatur: sicut & quum possessor hic creditoribus satisfacere negat: nā quod Accur. ait hoc casu iure cello experiundum, crebriore calculo reiectum est: quum enim creditores in ipso Sempronio, tanq. singularem successorem, actionem nullam habeant: frustra mihi in eum id iuris cederent, quod non habent.

CONFVSA

CONFUSA. Quoties ergo creditor debitori succedit, successione & quatenus est hæres, p rata, actio confunditur: id quod etiam si hæreditas apud eum remansit non sit, sed ad fideicommissarium transferenda: quum enim fisione legis hæres defunctum repræsentet, non potest idem

cenferi & debitor & creditor. Quæ ratio in eo cessat, qui rei uendicatio ne, uel seruiana cõuenire defunctum poterat, non em is proprie erat obligatus: quia qui sola actio in rem tenet, proprie debitor non est: merito nulla obligatio confundi potest, sed domini eodem modo remanet. Idemque in pignore est, quod ab extraneo possi debatur, cui credi

tor successit, nã remanet in eadem pignoris causa: seruiana enim actio & ipsa in rem est. Sed quid si pignus non ab extraneo, sed ab ipso debitor possidebatur, cui creditor successit? Et tunc uideretur extingui pignus: superscripta enim ratio id inducit, ne idem censeatur & debitor & creditor: perempta quæ personali actione, & hæc accessoria extingui debet. Si tamen grauatius creator erat fideicommissio, & coactus hæreditatem adierit, durat obligatio naturalis, & ideo neque pignus extinguitur. Quod latius quoque accipiendum aliqui putant, generaliterque tradiderunt, quoties hæreditas penes creditorem non remanet, sed absque eius culpa & factio apud alium reperitur, actionem pro confusa non haberi: & ideo Accur. existimauit, si res hic a creditore hæreditatis eodemque hærede, etiam sine pacto expresse possessori dimissa esset, priore actione, tanquam si aditio eã non extinxisset, agi adhuc posse: quia sententiam, recte tamen declaratam, crebrior calculus approbat: nempe, si saltem tacito pacto actum est, ut hæreditas apud uictum sit, hæres em eam illi concedens, cum omnibus oneribus transfuisse tacita pactio censeatur: & ideo uidetur antiquæ actionis commoditas in eum contractum transfusa, unde uel ex nouo contractu, puta uendito, seu præscriptis uerbis, agendum erit: uel ex sententia, quod supra attigimus. Addit Bald. ob mendacium quoque possessoris actionem primam pro extincta non haberi, quid enim si in casu tex. nostri, is qui sententia succubuerat, negaret latam esse sententiam, hæredemque se contenderet: nonne posset uictor dicere, ergo postquam hæredem affirmas, solue quod defunctus mihi debuit? nec auidetur, si consulum additione actionem diceret, quam ipse oppugnatu irretit: quod & Alex. probat. Sunt & qui id tradant, quum hæredi scripto euicta est ob inofficiosum testamentum hæreditas, existimantur em actiones confusæ non fuisse: siue id per restitutionem sit, ut sentit Bar. siue interpretatione legis, quæ

nec à principio quidem confusas fingit, ut Rimimauit. Illud quoque constat inuentarij beneficio actionis substantiam confusam non cenferi: si inde damnum hæredi immineret, absque enim periculo seu damno hoc beneficio illi provide tur: quod si iacturæ ullius periculum non est, substantia quidem deficere actionem tradunt, sed effectum durare: quum em post aliquod tempus differatur inuentarij confectio, apparet interrim extingui actiones, quæ deinde effectum tenus excutuntur: & ita Alexan. distinguit, & ipse sequor: licet utilitatis exem pla, quæ ab eo adducuntur, non probem: autem in casu nostræ legis, si confectum ab hæ

redem non adijsses, satisfaceret, pacti, conuentio nisque fides seruanda est: quæ si non seruatur, ex stipulatu, si modo pacto subiecta est, dabitur actio: uel præscriptis uerbis, si stipulatio non interueniat.

rede fuisset inuentarium. saluam ei futuram aduersus hæreditatis possessorem primam actionem, qui pactum non seruaret: nam quum in substantia actio extincta non sit, nihil impedit, utile arbitrat, quin intendi aduersus eum possit, quod euidenter falsum est: quomodo em in successorem particularē ea actio competere potest? Argui Doct. ex contractu, uel si pactio nuda est, ex sententia eum cõueniri solum posse existimantur: quod supra ostendimus. Aliud quoque exemplum subiicit, nam si actionis substantia durat, poterit interim citatis creditoribus & legatarijs leparationē bonorum officio iudicis imperare, ut certa in re sibi satisfiat: id enim & Bald. tradidit, quod ego dissentientibus creditoribus fieri non posse arbitror: debet enim similem cum eis habere fortunam: nec præcipuum sibi aliquid in re certa obtinere, quod & Dec. ait. Sanē ad hanc speciem pertinet, & quoties hæreditas creditor in pœnam aufertur, licet enim ipso iure actiones sint confusæ, tamen, propter eius ignorantiam ei succurritur: restituunturque, quantum scilicet ad effectum attinet: non aliter, quæ ei, qui inuentarium confecerit, ut Bar. hic censuit. Sed quum uerum sit, non factio inuentario confusæ actiones, num ea quoque sine confunduntur, ut deductio quoque denegetur: Et non denegandam traditū est, unde hæres, qui adiuit in fideicommissi restitutione, id retinere poterit, quod sibi à defuncto debebatur: idque Bald. hodie procedere, etiam non confecto inuentario, arbitrat, quæ crebrior est sententia: quoniam lex iustitiani noua creditoribus quidem & legatarijs non conficiendum inuentarium hæredem in solidum obligat: respectu uero fideicommissarij antiquas leges non corrigi: non enim fideicommissum uires hæreditatis excedere debet, ideo semper æs alienum deducendum aduersus ipsum fideicommissarium est. Hinc à quibusdam responsum est, filium, qui hæreditatem restituere testamento patris iussus est, tamen si non factio inuentario ternam

ternam dotē sibi retinere: quod & de legitima portione iure naturæ debita omnes fatentur, eius enim censetur creditur, omneque onus de ea reijciatur: quod ideo minus dubitū est, quia nec quartam quidem partē ex S. C. Treb. sibi debitam, ob neglectam inuentarij confectiōē, perdit. For

teriam dotē sibi retinere: quod & de legitima portione iure naturæ debita omnes fatentur, eius enim censetur creditur, omneque onus de ea reijciatur: quod ideo minus dubitū est, quia nec quartam quidem partē ex S. C. Treb. sibi debitam, ob neglectam inuentarij confectiōē, perdit. For

teriam dotē sibi retinere: quod & de legitima portione iure naturæ debita omnes fatentur, eius enim censetur creditur, omneque onus de ea reijciatur: quod ideo minus dubitū est, quia nec quartam quidem partē ex S. C. Treb. sibi debitam, ob neglectam inuentarij confectiōē, perdit. For

CONFUSA. Quoties ergo creditor debitori succedit, successione & quatenus est hæres, p rata, actio confunditur: id quod etiam si hæreditas apud eum remansit non sit, sed ad fideicommissarium transferenda: quum enim fisione legis hæres defunctum repræsentet, non potest idem

cenferi & debitor & creditor. Quæ ratio in eo cessat, qui rei uendicatio ne, uel seruiana cõuenire defunctum poterat, non em is proprie erat obligatus: quia qui sola actio in rem tenet, proprie debitor non est: merito nulla obligatio confundi potest, sed domini eodem modo remanet. Idemque in pignore est, quod ab extraneo possi debatur, cui credi

tor successit, nã remanet in eadem pignoris causa: seruiana enim actio & ipsa in rem est. Sed quid si pignus non ab extraneo, sed ab ipso debitor possidebatur, cui creditor successit? Et tunc uideretur extingui pignus: superscripta enim ratio id inducit, ne idem censeatur & debitor & creditor: perempta quæ personali actione, & hæc accessoria extingui debet. Si tamen grauatius creator erat fideicommissio, & coactus hæreditatem adierit, durat obligatio naturalis, & ideo neque pignus extinguitur. Quod latius quoque accipiendum aliqui putant, generaliterque tradiderunt, quoties hæreditas penes creditorem non remanet, sed absque eius culpa & factio apud alium reperitur, actionem pro confusa non haberi: & ideo Accur. existimauit, si res hic a creditore hæreditatis eodemque hærede, etiam sine pacto expresse possessori dimissa esset, priore actione, tanquam si aditio eã non extinxisset, agi adhuc posse: quia sententiam, recte tamen declaratam, crebrior calculus approbat: nempe, si saltem tacito pacto actum est, ut hæreditas apud uictum sit, hæres em eam illi concedens, cum omnibus oneribus transfuisse tacita pactio censeatur: & ideo uidetur antiquæ actionis commoditas in eum contractum transfusa, unde uel ex nouo contractu, puta uendito, seu præscriptis uerbis, agendum erit: uel ex sententia, quod supra attigimus. Addit Bald. ob mendacium quoque possessoris actionem primam pro extincta non haberi, quid enim si in casu tex. nostri, is qui sententia succubuerat, negaret latam esse sententiam, hæredemque se contenderet: nonne posset uictor dicere, ergo postquam hæredem affirmas, solue quod defunctus mihi debuit? nec auidetur, si consulum additione actionem diceret, quam ipse oppugnatu irretit: quod & Alex. probat. Sunt & qui id tradant, quum hæredi scripto euicta est ob inofficiosum testamentum hæreditas, existimantur em actiones confusæ non fuisse: siue id per restitutionem sit, ut sentit Bar. siue interpretatione legis, quæ

nec à principio quidem confusas fingit, ut Rimimauit. Illud quoque constat inuentarij beneficio actionis substantiam confusam non cenferi: si inde damnum hæredi immineret, absque enim periculo seu damno hoc beneficio illi provide tur: quod si iacturæ ullius periculum non est, substantia quidem deficere actionem tradunt, sed effectum durare: quum em post aliquod tempus differatur inuentarij confectio, apparet interrim extingui actiones, quæ deinde effectum tenus excutuntur: & ita Alexan. distinguit, & ipse sequor: licet utilitatis exem pla, quæ ab eo adducuntur, non probem: autem in casu nostræ legis, si confectum ab hæ

redem non adijsses, satisfaceret, pacti, conuentio nisque fides seruanda est: quæ si non seruatur, ex stipulatu, si modo pacto subiecta est, dabitur actio: uel præscriptis uerbis, si stipulatio non interueniat.

esse in pecoribus societas: & si dictū sit societate iniuri, respectu socium intelligitur: potest em contrahi societas respectu accessionum tantum, puta fructuum, uel lucri percipiendi: nec ex lucris aut fructuum cõmunione necessario inferitur, rem ipsam principalem cõmunicatā cenferi: sicut & hic in

fectibus dicendum uidet: nec obstat, quod pastor ipse nihil cõferat, quia satis est qualiscumque operæ uel artis precium ab eo cõmunicari: sicut in eo dicimus, qui operam aliquam ponit, quum alius solam pecuniā: uidetur enim in luuero contracta societās, saluacque est al

teri sua fors: unde merito eius periculo erit. Si uero non trāsato nec cõmunicato dñio nihil de societate notatū dictū sit, ueris est hūc cõtractū inominatū cenferi, idque cõstitutiois huius argumēto, quæ aliās nō hic collocāda, sed sub rubrica de locato fuit: quæ et receptor est sententia, quæ dissentiente Alex. merito igitur præscriptis uerbis actio ex hoc pacto intendendū erit. Sed an in dubio cõferat hoc in cõtractu trāslatū dominiū? Et Alex. recte cõcludit, nō cenferi, nec em partiaris cõtractus trāslationē dñij arguit, quæ ex eo tantū fieri solet, ut pecori alēdo custodia adhibeatur, fructusque utilitas sola cõmunicetur. Sed quid si pecora æstimata pastori tradita sunt? Et quidam sentiūt cenferi dominiū oīno trāslatū, quæ æstimatione uenditionē facit: quæ sententia euidentē falsa est, quæ ex natura societatis nō transferat dominiū, sed cõmunicetur: merito ergo si pecora pereant, etiā cõmune erit periculū. Quid si expresse sim actū est transferri dominiū, cuius adhuc erit periculum? Et uideretur esse pastorem, quum res periculo domini pereat, cõtra l. as. quum em hæc domini trāslatio non eo facta sit, ut proueniens utilitas sola pastori sit, nec damnum quidem soli pastori imputandum est. Ego à regula facile recedendum non arbitror, ut periculum sit domini, qui pacisci potuit, ut sola socium pars ad le spectaret: non enim hæc pactio substantiæ cõtractus aduersatur: nec iniusta aut reproba censetur, nisi quatenus in foenebris contractus suspiciōe incideret. Quod si nulla aut minima pars socium ad eum ex pacto prineret, tunc sententiā lafonis probare, ne trāslatū censeatur dominiū, quod nullam domino utilitatē afferret.

VVM POSTEAQYAM. a. Liti gabat aliquis cum muliere, & uictus est, ea mulier pacto pmisit nullā cõtrouerliā mouere: quo casu executio pacti exceptione impeditur, obiurgata nimis facilitatis à filio mulier, se circumuentam affirmabat, quapropter filius (qui etiam sine mandato pro matre agere potest) principi supplicem libellum hac de re dedidit, à quo rescriptum est, dolo factum renunciationem irritam esse: quum autem dolo ex cõtentione probetur: ideoque in eo leuiore probationes satis sunt, putari hoc casu iungi plures

coniectu

coniectu

et ideo de con
dic. fur.
u l. inter omnes.
ff. de fur. l. inu
riarum. ff. de in
iur.
x l. i. s. restitui
me. ff. de ui. et ui
arm. l. i. s. si rem
ff. dep.
y l. qui autem. s.
si quis cau.
x l. si cum. s. qui
inuriarum. in. in.
si quis cau.
a d. l. si sub una.
gl. l. stip. non di
uiduntur ubi Ro
ma. co. tit.
b arg. l. in uen
ditiōe. uer. si q
in traditōe. ff. co.
p. r. ad.
c si tibi. s. si pa
ditus. uir. vi. ff. eo.
Paul. de Cast. d.
l. si sub una.
d l. i. s. si fundū.
ff. de ac. quot.
e l. in re. j. man
f Bar. l. si in iud.
i pri. de uer. obl.
g Dy. Abb. l. as
l. non. s. si
de op. no. num.
h l. stipul. ista. s.
alteri. de uer. obl.
l. l. quoties. j. de
iur. dot.
m d. l. iuris. g. s.
quoniam.
n l. i. j. sine an
uel reli.
o l. si. eo. tit.
p l. i. j. co. tit.
q gl. l. i. j. ne fide
iud. dot.
r l. imperatores.
de publ. l. i. de an
pub. lib. jo.
s l. inter. ff. cod.
t l. epistola. s. j.
ff. cod.
u l. i. s. p. seruum
z. de acq. pos.
x gl. in d. l. i. in
j. sol. et Nicol.
Matu.
y l. z. s. fin. de
uerb. obl.
x Spe. tt. de loc.
s. munc. uidentū.
quest. m.
a l. lex uetigali.
de pign.
b d. l. i. j.

nam representet, qualis est haeres, uel etiā singu
laris successor. Idē in poenis legalibus, nec em
quid inter sit in eis consideratur: sicut nec quum
ex delicto seu dolo agitur. Sed & si in prae sen
tia interesse qdē definit, damnum tñ iam datū sit,
quo illud restituat, nō censetur delinere: ut quū
quis iniuriarum

Sed si fundus b aesi
matus, ita ut pars in
strumēti significat,
in dotem datus est,
ex uendito actio, ut
placitis stet, cōpetit.

IDEM AVG.
Phacule.

Acta nouissima
seruari oportet
re, tam iuris, quam
ipsius rei aqras po

natura contractus dominij trāslatio requiritur,
tunc regulā legis nostrae standum est, ut aestima
tio emptione faciat. Idem tñ in dubio respon
dendum est, ut in contractu dotis, in quo nō ma
gis trāslatio dominij, quam possessionis neces
saria est: quum possit mulier, si hoc actum sit, nu
dam possessionem in dotem dare: in dubio em
porius de iure transferendo actum censetur, et
ideo si aestimatio accesserit, factam uenditionem
interpretabimur: quae sententia contrariis con
iecturis quandoq; impugnatur, ut quia aestima
tio condigna non sit, nec uerum rei ualorem ex
quer: uel quia appareat ideo aestimationem ac
cessisse, ut rei detrimentum reficere possit facili
us: culpa praestari: uel si ex posita adiacia
tur: non enim uerisimile est uoluisse partes perfe
ctum antea contractum nouari uel corrigi: hu
manitatis quoq; intuitu, in dotis contractu non
uideatur aestimatione alienatum fuisse fundum,
quum maritus aliter soluendo non sit. Idem
si actum sit rem ipsam, non autem aestimatio
nem reddi. Idē ex alijs coniecturis. Quid em
si in diuisione, a coheredibus facta, hi serui aesti
mati sunt, quos sub conditiōe per fideicommissu
m testator alijs reliquerat: Non erit uerisimile
id actum, ut uenditionis titulo transferantur.
Sed quid in contractu de cuius natura domini
um non trāslatur, sed communicetur, ut in so
cietate: Et pro parte communi sapient aestimatio
aliquam naturam uenditionis, ut scilicet com
mune sit periculum, quod supra in pecorū par
tijs tradidimus.

PACTA NOVISSIMA. Debeam tibi
centum ex causa mutui, deinde pactus me
cum es, eam summam a me nō petere: rur
sus post aliquod tempus conuentum inter nos
est, ut eius pacti commoditate non uterer: hic tra
ditur posse te ex mutui causa rursus agere, & mi
hi excipietur obstituram ex nouissimo pacto re
plicationem. Dixit aliquis, quum in lege nō
exprimatur, quae conuentio praecesserit, non ui
detur restringenda hac species ad pactum non
petendi, sed generaliter potius intelligendum,
etiam si iustum, id est uersum (ut uocant) pa
ctū interuenerit, quod priorē actiōem ipso iure
extinguat. Sed huic positiōi reclamāt oēs, quo
niā actio semel exincta suscitari amplius nō po
test: nisi responderis, priorē qdē nō suscitari, sed
nouā eiusdē conditiōis & naturae ex pacto dari,
& id

c. l. quod

d. l. si uter

z. commo.

e l. i. i. s. p. ser

empa.

f l. i. i. s. p. ser

sol. mat.

g l. i. i. s. p. ser

locati.

b d. l. i. i. s. p. ser

l. i. j. de pign.

i. s. p. ser

hic arg. de pign.

l. i. j. de pign.

Doct. h.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

l. i. j. de pign.

d l. iuris. g. ad
co. ff. cod.
e l. ubi pactum.
j. tit. i.
f d. uer. sed si.
g arg. l. i. s. re
pore. de tit. actu
ff. pri.
h l. i. i. s. p. ser
tum. ff. ad exhib.
i arg. l. pupilli.
j. de solui. et
nos. l. si diuersa.
j. tit. i.
k l. i. j. de pign.
cur.
l Alex. l. trans
actio. ff. tit. i.
m l. non existimo.
de alim. l. i.
n l. p. in. l. i. j.
o l. i. i. s. p. ser
l. i. j. de co. ff.
p l. i. j. de co. ff.
q l. i. j. de co. ff.
r l. i. j. de co. ff.
s l. i. j. de co. ff.
t l. i. j. de co. ff.
u l. i. j. de co. ff.
v l. i. j. de co. ff.
w l. i. j. de co. ff.
x l. i. j. de co. ff.
y l. i. j. de co. ff.
z l. i. j. de co. ff.
aa l. i. j. de co. ff.
ab l. i. j. de co. ff.
ac l. i. j. de co. ff.
ad l. i. j. de co. ff.
ae l. i. j. de co. ff.
af l. i. j. de co. ff.
ag l. i. j. de co. ff.
ah l. i. j. de co. ff.
ai l. i. j. de co. ff.
aj l. i. j. de co. ff.
ak l. i. j. de co. ff.
al l. i. j. de co. ff.
am l. i. j. de co. ff.
an l. i. j. de co. ff.
ao l. i. j. de co. ff.
ap l. i. j. de co. ff.
aq l. i. j. de co. ff.
ar l. i. j. de co. ff.
as l. i. j. de co. ff.
at l. i. j. de co. ff.
au l. i. j. de co. ff.
av l. i. j. de co. ff.
aw l. i. j. de co. ff.
ax l. i. j. de co. ff.
ay l. i. j. de co. ff.
az l. i. j. de co. ff.
ba l. i. j. de co. ff.
bb l. i. j. de co. ff.
bc l. i. j. de co. ff.
bd l. i. j. de co. ff.
be l. i. j. de co. ff.
bf l. i. j. de co. ff.
bg l. i. j. de co. ff.
bh l. i. j. de co. ff.
bi l. i. j. de co. ff.
bj l. i. j. de co. ff.
bk l. i. j. de co. ff.
bl l. i. j. de co. ff.
bm l. i. j. de co. ff.
bn l. i. j. de co. ff.
bo l. i. j. de co. ff.
bp l. i. j. de co. ff.
bq l. i. j. de co. ff.
br l. i. j. de co. ff.
bs l. i. j. de co. ff.
bt l. i. j. de co. ff.
bu l. i. j. de co. ff.
bv l. i. j. de co. ff.
bw l. i. j. de co. ff.
bx l. i. j. de co. ff.
by l. i. j. de co. ff.
bz l. i. j. de co. ff.
ca l. i. j. de co. ff.
cb l. i. j. de co. ff.
cc l. i. j. de co. ff.
cd l. i. j. de co. ff.
ce l. i. j. de co. ff.
cf l. i. j. de co. ff.
cg l. i. j. de co. ff.
ch l. i. j. de co. ff.
ci l. i. j. de co. ff.
cj l. i. j. de co. ff.
ck l. i. j. de co. ff.
cl l. i. j. de co. ff.
cm l. i. j. de co. ff.
cn l. i. j. de co. ff.
co l. i. j. de co. ff.
cp l. i. j. de co. ff.
cq l. i. j. de co. ff.
cr l. i. j. de co. ff.
cs l. i. j. de co. ff.
ct l. i. j. de co. ff.
cu l. i. j. de co. ff.
cv l. i. j. de co. ff.
cw l. i. j. de co. ff.
cx l. i. j. de co. ff.
cy l. i. j. de co. ff.
cz l. i. j. de co. ff.
da l. i. j. de co. ff.
db l. i. j. de co. ff.
dc l. i. j. de co. ff.
dd l. i. j. de co. ff.
de l. i. j. de co. ff.
df l. i. j. de co. ff.
dg l. i. j. de co. ff.
dh l. i. j. de co. ff.
di l. i. j. de co. ff.
dj l. i. j. de co. ff.
dk l. i. j. de co. ff.
dl l. i. j. de co. ff.
dm l. i. j. de co. ff.
dn l. i. j. de co. ff.
do l. i. j. de co. ff.
dp l. i. j. de co. ff.
dq l. i. j. de co. ff.
dr l. i. j. de co. ff.
ds l. i. j. de co. ff.
dt l. i. j. de co. ff.
du l. i. j. de co. ff.
dv l. i. j. de co. ff.
dw l. i. j. de co. ff.
dx l. i. j. de co. ff.
dy l. i. j. de co. ff.
dz l. i. j. de co. ff.
ea l. i. j. de co. ff.
eb l. i. j. de co. ff.
ec l. i. j. de co. ff.
ed l. i. j. de co. ff.
ee l. i. j. de co. ff.
ef l. i. j. de co. ff.
eg l. i. j. de co. ff.
eh l. i. j. de co. ff.
ei l. i. j. de co. ff.
ej l. i. j. de co. ff.
ek l. i. j. de co. ff.
el l. i. j. de co. ff.
em l. i. j. de co. ff.
en l. i. j. de co. ff.
eo l. i. j. de co. ff.
ep l. i. j. de co. ff.
eq l. i. j. de co. ff.
er l. i. j. de co. ff.
es l. i. j. de co. ff.
et l. i. j. de co. ff.
eu l. i. j. de co. ff.
ev l. i. j. de co. ff.
ew l. i. j. de co. ff.
ex l. i. j. de co. ff.
ey l. i. j. de co. ff.
ez l. i. j. de co. ff.
fa l. i. j. de co. ff.
fb l. i. j. de co. ff.
fc l. i. j. de co. ff.
fd l. i. j. de co. ff.
fe l. i. j. de co. ff.
ff l. i. j. de co. ff.
fg l. i. j. de co. ff.
fh l. i. j. de co. ff.
fi l. i. j. de co. ff.
fj l. i. j. de co. ff.
fk l. i. j. de co. ff.
fl l. i. j. de co. ff.
fm l. i. j. de co. ff.
fn l. i. j. de co. ff.
fo l. i. j. de co. ff.
fp l. i. j. de co. ff.
fq l. i. j. de co. ff.
fr l. i. j. de co. ff.
fs l. i. j. de co. ff.
ft l. i. j. de co. ff.
fu l. i. j. de co. ff.
fv l. i. j. de co. ff.
fw l. i. j. de co. ff.
fx l. i. j. de co. ff.
fy l. i. j. de co. ff.
fz l. i. j. de co. ff.
ga l. i. j. de co. ff.
gb l. i. j. de co. ff.
gc l. i. j. de co. ff.
gd l. i. j. de co. ff.
ge l. i. j. de co. ff.
gf l. i. j. de co. ff.
gg l. i. j. de co. ff.
gh l. i. j. de co. ff.
gi l. i. j. de co. ff.
gj l. i. j. de co. ff.
gk l. i. j. de co. ff.
gl l. i. j. de co. ff.
gm l. i. j. de co. ff.
gn l. i. j. de co. ff.
go l. i. j. de co. ff.
gp l. i. j. de co. ff.
gq l. i. j. de co. ff.
gr l. i. j. de co. ff.
gs l. i. j. de co. ff.
gt l. i. j. de co. ff.
gu l. i. j. de co. ff.
gv l. i. j. de co. ff.
gw l. i. j. de co. ff.
gx l. i. j. de co. ff.
gy l. i. j. de co. ff.
gz l. i. j. de co. ff.
ha l. i. j. de co. ff.
hb l. i. j. de co. ff.
hc l. i. j. de co. ff.
hd l. i. j. de co. ff.
he l. i. j. de co. ff.
hf l. i. j. de co. ff.
hg l. i. j. de co. ff.
hh l. i. j. de co. ff.
hi l. i. j. de co. ff.
hj l. i. j. de co. ff.
hk l. i. j. de co. ff.
hl l. i. j. de co. ff.
hm l. i. j. de co. ff.
hn l. i. j. de co. ff.
ho l. i. j. de co. ff.
hp l. i. j. de co. ff.
hq l. i. j. de co. ff.
hr l. i. j. de co. ff.
hs l. i. j. de co. ff.
ht l. i. j. de co. ff.
hu l. i. j. de co. ff.
hv l. i. j. de co. ff.
hw l. i. j. de co. ff.
hx l. i. j. de co. ff.
hy l. i. j. de co. ff.
hz l. i. j. de co. ff.
ia l. i. j. de co. ff.
ib l. i. j. de co. ff.
ic l. i. j. de co. ff.
id l. i. j. de co. ff.
ie l. i. j. de co. ff.
if l. i. j. de co. ff.
ig l. i. j. de co. ff.
ih l. i. j. de co. ff.
ii l. i. j. de co. ff.
ij l. i. j. de co. ff.
ik l. i. j. de co. ff.
il l. i. j. de co. ff.
im l. i. j. de co. ff.
in l. i. j. de co. ff.
io l. i. j. de co. ff.
ip l. i. j. de co. ff.
iq l. i. j. de co. ff.
ir l. i. j. de co. ff.
is l. i. j. de co. ff.
it l. i. j. de co. ff.
iu l. i. j. de co. ff.
iv l. i. j. de co. ff.
iw l. i. j. de co. ff.
ix l. i. j. de co. ff.
iy l. i. j. de co. ff.
iz l. i. j. de co. ff.
ja l. i. j. de co. ff.
jb l. i. j. de co. ff.
jc l. i. j. de co. ff.
jd l. i. j. de co. ff.
je l. i. j. de co. ff.
jf l. i. j. de co. ff.
jg l. i. j. de co. ff.
jh l. i. j. de co. ff.
ji l. i. j. de co. ff.
jj l. i. j. de co. ff.
jk l. i. j. de co. ff.
jl l. i. j. de co. ff.
jm l. i. j. de co. ff.
jn l. i. j. de co. ff.
jo l. i. j. de co. ff.
jp l. i. j. de co. ff.
jq l. i. j. de co. ff.
jr l. i. j. de co. ff.
js l. i. j. de co. ff.
jt l. i. j. de co. ff.
ju l. i. j. de co. ff.
jv l. i. j. de co. ff.
jw l. i. j. de co. ff.
jx l. i. j. de co. ff.
jy l. i. j. de co. ff.
jz l. i. j. de co. ff.
ka l. i. j. de co. ff.
kb l. i. j. de co. ff.
kc l. i. j. de co. ff.
kd l. i. j. de co. ff.
ke l. i. j. de co. ff.
kf l. i. j. de co. ff.
kg l. i. j. de co. ff.
kh l. i. j. de co. ff.
ki l. i. j. de co. ff.
kj l. i. j. de co. ff.
kk l. i. j. de co. ff.
kl l. i. j. de co. ff.
km l. i. j. de co. ff.
kn l. i. j. de co. ff.
ko l. i. j. de co. ff.
kp l. i. j. de co. ff.
kq l. i. j. de co. ff.
kr l. i. j. de co. ff.
ks l. i. j. de co. ff.
kt l. i. j. de co. ff.
ku l. i. j. de co. ff.
kv l. i. j. de co. ff.
kw l. i. j. de co. ff.
kx l. i. j. de co. ff.
ky l. i. j. de co. ff.
kz l. i. j. de co. ff.
la l. i. j. de co. ff.
lb l. i. j. de co. ff.
lc l. i. j. de co. ff.
ld l. i. j. de co. ff.
le l. i. j. de co. ff.
lf l. i. j. de co. ff.
lg l. i. j. de co. ff.
lh l. i. j. de co. ff.
li l. i. j. de co. ff.
lj l. i. j. de co. ff.
lk l. i. j. de co. ff.
ll l. i. j. de co. ff.
lm l. i. j. de co. ff.
ln l. i. j. de co. ff.
lo l. i. j. de co. ff.
lp l. i. j. de co. ff.
lq l. i. j. de co. ff.
lr l. i. j. de co. ff.
ls l. i. j. de co. ff.
lt l. i. j. de co. ff.
lu l. i. j. de co. ff.
lv l. i. j. de co. ff.
lw l. i. j. de co. ff.
lx l. i. j. de co. ff.
ly l. i. j. de co. ff.
lz l. i. j. de co. ff.
ma l. i. j. de co. ff.
mb l. i. j. de co. ff.
mc l. i. j. de co. ff.
md l. i. j. de co. ff.
me l. i. j. de co. ff.
mf l. i. j. de co. ff.
mg l. i. j. de co. ff.
mh l. i. j. de co. ff.
mi l. i. j. de co. ff.
mj l. i. j. de co. ff.
mk l. i. j. de co. ff.
ml l. i. j. de co. ff.
mm l. i. j. de co. ff.
mn l. i. j. de co. ff.
mo l. i. j. de co. ff.
mp l. i. j. de co. ff.
mq l. i. j. de co. ff.
mr l. i. j. de co. ff.
ms l. i. j. de co. ff.
mt l. i. j. de co. ff.
mu l. i. j. de co. ff.
mv l. i. j. de co. ff.
mw l. i. j. de co. ff.
mx l. i. j. de co. ff.
my l. i. j. de co. ff.
mz l. i. j. de co. ff.
na l. i. j. de co. ff.
nb l. i. j. de co. ff.
nc l. i. j. de co. ff.
nd l. i. j. de co. ff.
ne l. i. j. de co. ff.
nf l. i. j. de co. ff.
ng l. i. j. de co. ff.
nh l. i. j. de co. ff.
ni l. i. j. de co. ff.
nj l. i. j. de co. ff.
nk l. i. j. de co. ff.
nl l. i. j. de co. ff.
nm l. i. j. de co. ff.
nn l. i. j. de co. ff.
no l. i. j. de co. ff.
np l. i. j. de co. ff.
nq l. i. j. de co. ff.
nr l. i. j. de co. ff.
ns l. i. j. de co. ff.
nt l. i. j. de co. ff.
nu l. i. j. de co. ff.
nv l. i. j. de co. ff.
nw l. i. j. de co. ff.
nx l. i. j. de co. ff.
ny l. i. j. de co. ff.
nz l. i. j. de co. ff.
oa l. i. j. de co. ff.
ob l. i. j. de co. ff.
oc l. i. j. de co. ff.
od l. i. j. de co. ff.
oe l. i. j. de co. ff.
of l. i. j. de co. ff.
og l. i. j. de co. ff.
oh l. i. j. de co. ff.
oi l. i. j. de co. ff.
oj l. i. j. de co. ff.
ok l. i. j. de co. ff.
ol l. i. j. de co. ff.
om l. i. j. de co. ff.
on l. i. j. de co. ff.
oo l. i. j. de co. ff.
op l. i. j. de co. ff.
oq l. i. j. de co. ff.
or l. i. j. de co. ff.
os l. i. j. de co. ff.
ot l. i. j. de co. ff.
ou l. i. j. de co. ff.
ov l. i. j. de co. ff.
ow l. i. j. de co. ff.
ox l. i. j. de co. ff.
oy l. i. j. de co. ff.
oz l. i. j. de co. ff.
pa l. i. j. de co. ff.
pb l. i. j. de co. ff.
pc l. i. j. de co. ff.
pd l. i. j. de co. ff.
pe l. i. j. de co. ff.
pf l. i. j. de co. ff.
pg l. i. j. de co. ff.
ph l. i. j. de co. ff.
pi l. i. j. de co. ff.
pj l. i. j. de co. ff.
pk l. i. j. de co. ff.
pl l. i. j. de co. ff.
pm l. i. j. de co. ff.
pn l. i. j. de co. ff.
po l. i. j. de co. ff.
pp l. i. j. de co. ff.
pq l. i. j. de co. ff.
pr l. i. j. de co. ff.
ps l. i. j. de co. ff.
pt l. i. j. de co. ff.
pu l. i. j. de co. ff.
pv l. i. j. de co. ff.
pw l. i. j. de co. ff.
px l. i. j. de co. ff.
py l. i. j. de co. ff.
pz l. i. j. de co. ff.
qa l. i. j. de co. ff.
qb l. i. j. de co. ff.
qc l. i. j. de co. ff.
qd l. i. j. de co. ff.
qe l. i. j. de co. ff.
qf l. i. j. de co. ff.
qg l. i. j. de co. ff.
qh l. i. j. de co. ff.
qi l. i. j. de co. ff.
qj l. i. j. de co. ff.
qk l. i. j. de co. ff.
ql l. i. j. de co. ff.
qm l. i. j. de co. ff.
qn l. i. j. de co. ff.
qo l. i. j. de co. ff.
qp l. i. j. de co. ff.
qq l. i. j. de co. ff.
qr l. i. j. de co. ff.
qs l. i. j. de co. ff.
qt l. i. j. de co. ff.
qu l. i. j. de co. ff.
qv l. i. j. de co. ff.
qw l. i. j. de co. ff.
qx l. i. j. de co. ff.
qy l. i. j. de co. ff.
qz l. i. j. de co. ff.
ra l. i. j. de co. ff.
rb l. i. j. de co. ff.
rc l. i. j. de co. ff.
rd l. i. j. de co. ff.
re l. i. j. de co. ff.
rf l. i. j. de co. ff.
rg l. i. j. de co. ff.
rh l. i. j. de co. ff.
ri l. i. j. de co. ff.
rj l. i. j. de co. ff.
rk l. i. j. de co. ff.
rl l. i. j. de co. ff.
rm l. i. j. de co. ff.
rn l. i. j. de co. ff.
ro l. i. j. de co. ff.
rp l. i. j. de co. ff.
rq l. i. j. de co. ff.
rr l. i. j. de co. ff.
rs l. i. j. de co. ff.
rt l. i. j. de co. ff.
ru l. i. j. de co. ff.
rv l. i. j. de co. ff.
rw l. i. j. de co. ff.
rx l. i. j. de co. ff.
ry l. i. j. de co. ff.
rz l. i. j. de co. ff.
sa l. i. j. de co. ff.
sb l. i. j. de co. ff.
sc l. i. j. de co. ff.
sd l. i. j. de co. ff.
se l. i. j. de co. ff.
sf l. i. j. de co. ff.
sg l. i. j. de co. ff.
sh l. i. j. de co. ff.
si l. i. j. de co. ff.
sj l. i. j. de co. ff.
sk l. i. j. de co. ff.
sl l. i. j. de co. ff.
sm l. i. j. de co. ff.
sn l. i. j. de co. ff.
so l. i. j. de co. ff.
sp l. i. j. de co. ff.
sq l. i. j. de co. ff.
sr l. i. j. de co. ff.
ss l. i. j. de co. ff.
st l. i. j. de co. ff.
su l. i. j. de co. ff.
sv l. i. j. de co. ff.
sw l. i. j. de co. ff.
sx l. i. j. de co. ff.
sy l. i. j. de co. ff.
sz l. i. j. de co. ff.
ta l. i. j. de co. ff.
tb l. i. j. de co. ff.
tc l. i. j. de co. ff.
td l. i. j. de co. ff.
te l. i. j. de co. ff.
tf l. i. j. de co. ff.
tg l. i. j. de co. ff.
th l. i. j. de co. ff.
ti l. i. j. de co. ff.
tj l. i. j. de co. ff.
tk l. i. j. de co. ff.
tl l. i. j. de co. ff.
tm l. i. j. de co. ff.
tn l. i. j. de co. ff.
to l. i. j. de co. ff.
tp l. i. j. de co. ff.
tq l. i. j. de co. ff.
tr l. i. j. de co. ff.
ts l. i. j. de co. ff.
tt l. i. j. de co. ff.
tu l. i. j. de co. ff.
tv l. i. j. de co. ff.
tw l. i. j. de co. ff.
tx l. i. j. de co. ff.
ty l. i. j. de co. ff.
tz l. i. j. de co. ff.
ua l. i. j. de co. ff.
ub l. i. j. de co. ff.
uc l. i. j. de co. ff.
ud l. i. j. de co. ff.
ue l. i. j. de co. ff.
uf l. i. j. de co. ff.
ug l. i. j. de co. ff.
uh l. i. j. de co. ff.
ui l. i. j. de co. ff.
uj l. i. j. de co. ff.
uk l. i. j. de co. ff.
ul l. i. j. de co. ff.
um l. i. j. de co. ff.
un l. i. j. de co. ff.
uo l. i. j. de co. ff.
up l. i. j. de co. ff.
uq l. i. j. de co. ff.
ur l. i. j. de co. ff.
us l. i. j. de co. ff.
ut l. i. j. de co. ff.
uu l. i. j. de co. ff.
uv l. i. j. de co. ff.

quum pactum contractus naturam excedit; fallum id est, quum traditum sit, ad usus pactio ex contractu depositi debitas agi possit: sic & ex uendito agitur ad rescissionem contractus pactio conuentam: item ut aliquid fiat, quum tamen ad precium tantum ea actio ex propria natura competat: sic & mandatu aduersus suam naturam actiones recipit. Et ideo, si rem aliquam tibi commodauerim, pacto ut eas Romam, quum appareat contemplatione pacti me commodauisse, putarim informari actione, licet Ang. agi per scriptis uerbis putet, tanquam habita pacti ad commodatum relatione: inde contractus facio ut facias, id est commodum ut eas, resultet. Alij nullam omnino actionem dari, & quare sententia tunc obtineret, quum pacti contemplatione contractum non esse constaret. Ceterum & non ab simili modo distinguendum est, quum actio unus fauorem respicit, pactum alterius gratia celebratum est: plerique enim hoc casu coherentia contractus illud amicum non existimant. Quod si de fauore utriusque actum sit, ut quia contractus & pactum se respiciant, uerisimileque sit alterum ab altero pactum non iri, secus esset, regulamque adhaerebimus. Sed quid si de maiore summa in pacto agatur quam in ipso contractu: ut quia in emptione factum quod praestari conueniat, precio praualeret. Et non putarim informari actionem, sed contractum innominatum censeri, & ideo per scriptis uerbis agendum. Quapropter & illud traditum est, actionem rei principalis a contractu poenae et subiectae unquam uires assumere: quoniam absurdum est ab accessorio principalem dispositionem confirmari. Sanè quibus casibus supra docuimus: rei traditione non fulciri pactum ipsidem, nec coherentia contractus adiuari traditum est, quod scilicet par est utriusque confirmationis causa, quod & Alex. hic admonuit.

ACTIO. Informata: quum eim pactum pars sit contractus, sicut actio ex contractu, ex qualibet eius parte proprie & continenter oritur, ita & ex pacto oritur, unde & Vlp. pactum non ex interuallo factum actionem informare, & ex eo agi sensu, totoque in eo loco, non nisi de actione informata loquitur, quod & recte à Fulg. disputatum est, senseruntque ueteres ante Bar. ac ille (quum nihil esset, quod eum urgeret, ut interpretatione Vlp. responsum uiolaret) maluit de scriptis uerbis actione intelligere: cuius sententiam notabiliter auxit Iac. But. & Alex. qui una non contenti, alteram quoque addiderunt, quoties ex pacti ad contractum priorem relatione innominatus alius producat. Sed ego adhuc adolefcens, Paradox. li. v. cap. i. pluribus rationibus ostendi, ex pacto coherentia contractus firmamento, solam actionem ex contractu dari: quod tamen non procedit, quum pactio conuentum est, ut res retro uendatur: id enim magis perimig, quam informat actionem, mediumque quiddam respicit: unde in eo distinguatur, ut si propter id pactum res minoris uendita est, quoniam pars precij censetur, ex uendito agatur. Si id pactum

gratuitum, & contemplatione amicitiae alicuius accedit, quia pars precij non est, actione praescriptis uerbis agatur: quod & in dubio dicendum propter actionis in factum naturam. Idemque in ea specie responsum est, quum conuentum esset ut res uendita si displicuisset, intra certum tempus redderetur: diuersis enim respectibus haec actiones concedi hoc casu receptum est. **PETITIO.** nem. Regula ergo

hic accipitur, ex pacto nudo actionem non nasci, quare tamen quibusdam casibus non procedit, quos supra in rub. adnotauimus. Inter negotiatores quoque ex pacto nudo agi posse, Bar. tenisse uidetur, quoniam cum eis humanitas acquiescit, maior attenditur, quod plerique intelligunt, quum statuto municipali cautum est, ut in eorum sola aequitas obseruetur: alioqui frustra praetor de constituta pecunia edixisset, si nuda pactio sufficeret, quum constet, edicto illi maxime inter mercatores locum esse. Sed nec hanc sententiam ego probo, quum praetor, qui aequitatem semper praeculis habet, pollicendo se pacta seruaturum, non tamen actionem concedere censetur: nam & administratores iurant se secundum omnem aequitatem iudicatos: & tamen ex simili pactio agentem non audiunt. Adde quod quum lex a pacto certam animi deliberationem abesse ferè praesumat, nulla aequitas suadet ex eo agi posse. Sunt & qui ex pacto manum regiam impetrari posse existimant, & ideo principes damnant, qui pacta nuda obseruari non iubeant. Sed nec id ego probo, quum enim iure ciuili nouata sit ea manus regia: & solis actionibus nobis consulatur, salubriusque reip. uisum sit sub legibus esse, quam sub nutu cuiusque regi, non uidetur antiquata iurisdictionum remedia in usum reduci debere, alioqui & praetor edicendo se pacta seruaturum, debuit exemplo manus regiae de executione intelligi, quod tamen falsum est: unde Aretinum ego, itemque Alex. ab hac sententia recedentes sequor. Addit Bal. tum quoque ex pacto agi, quum in instrumento descriptum est, quod ex lege municipali in promptu executionem habeat. Sed nec id probandum est, ex huiusmodi enim lege pactio efficacior re iudicata esse non debet. Attinge iudicatum esse, me pacto nudo tibi centum promississe, compellat ne ad soluendum: Certe non, quia pacta soli retentioni sufficiunt: erit igitur huic decisioni tantum locus, quum ultra pactum accessit etiam confessio, quia coram charulario iudice confessus fuerim me soluturum, & illi praeccepti sui firmitate confessionem uallauerit, tunc enim propter feruorem iudicij augebitur pacti efficacia: & executioni sufficiet, quod alibi idem Bal. sensu. Sunt & qui tradant, si pactum nudum iteretur, actionem ex constituto nasci: quare sententia receptissima est, constituere enim est, cum parte ipsa statuere, id est deliberate promittere, quare animi deliberatio ex actus geminatione colligitur. Quod si haec deliberatio non adsit, secus est, necdicit constitutum quicquid esse, nec actio oritur: ut quum uno tempore utrumque pactum

actio competat, si incontinenti fiat: nam quod postea placuit, id non petitionem, sed exceptionem parit.

148

pactum accessit: nulla enim hic metis maior est deliberatio, quod alibi recte senserunt. Idem quum quis promittit solvere, quod alius pro uillicis suis praerogauit, nullum hic est constitutum: quia duplex naturalis obligatio non adest: uillicis enim nec naturaliter quidem obligati adhuc erant, quod uerbo praerogandi ostendit, quod ideo gratis praestare significat, quare antequam obligaretur solutum sit, unde nulla est pecuniaria constitutio. Traditum quoque a plerisque est, si pacto nudo iuramentum accesserit, actio dari: nam si iuramento fulcit contractus cui lex resistit, quantum magis dicendum est confirmari pactum: idque hodie ita obseruatum esse, propter ius positum certissimum est: iure enim ciuili non uidetur regulariter ea religio pactum confirmari: & quia specialiter id admissum est in liberto, qui libertatis causa paciscatur, & iure tametsi scia non deesse qui in diuersam sententiam eant, & iure quoque nostro confirmari pactum putent: quoniam constitutum est, eos qui aduersus pacta iurata faciunt, actione priuari, & ad poenam cogi. Sed leuis haec est ratio, quum lex non de actione oriens ex pacto loquat, sed de priore actione, super qua transactum erat, nam nec super poena ibi iuratum fuit: quare in re imprudenter falluntur recentiores.

IMP. GORDIANUS AUG. CECILIO MILITI.
SI pacto quo poenam aduersariū tuū promississe proponis, si placito non

ponit, sola poenali actione per indirectum extundi posse: probatur & ratione, quum enim stipulatio poenalis conditionem habeat, si prius conuentum non seruentur, non potest ea conuenta confirmari, ex quorum defectu ipsa nasci incipit. **EX STIPULATV AGENS.** Sed quum poenalis stipulatio non nisi ex praecedente mora committatur, mora autem ibi nulla esse possit, ubi nec petitio quidem ulla est: ex conuentione uero praecedente tanquam nuda agi non possit, uidetur nec ex stipulatu quidem ad poenam agi posse. Sed tamen hic aliud decidit, quia uidentur partes egisse, ut ex simpliciter interpellatione conuentionis obseruanda causa facta eatenus committatur mora, ut poenae locus sit: quare partium uoluntas non minus ex pacto nudo dignoscitur, quam ex quocunque contractu: unde & pactum nudum conpromissum, sequuta arbitri sententia ex interpellatione inducit moram, & stipulationi poenali locum facit, ut merito & hoc casu idem dicendum sit: committit ergo mora ex interpellatione, & usque ad litem contestationem purgari poterit: post mortem enim litis, lex ait conditionem existere, id est impurgabiliter euenire: nam & uerbis sistendi ad firmatate refert, quod & alibi latius docuimus.

VT FIAT CONSEQUERIS. Apparet ergo hic moram corrigi, diluere posse. Sed usque ad quod tempus? Et si non nisi in litem contestatione committeret (quare fundata fuit sententia), consequens esset, ut usque ad finem purgari posset: ne scilicet eodem tempore & mora committatur, et purgatio impediat, cuius purgationis exceptio quum sit pemptoria, usque ad finem opponi posse debuit. Nec nouum est purgari moram usque ad diffinitiuam posse, nam & alij in casibus idem est, ut quum res, quare petitur est, & in contestatione deducta offertur: unde & fideiusor iudicatum solui, qui promississe censet quod reus principalis defenderet, quandoque reo ante finem defendente liberat: uidetur enim pendente lite deficere conditio sub qua promissit, idque satis est, ut absoluat. Quod et in poena edicti aduersus publicanos dicendum est, quos prior teneri uoluit, si id quod per familiam oblatum est, restitutum non erit: ergo quicunque ante diffinitiuam restitutum fuerit, deficit conditio obligationis, et res absoluetur. Quod gratia liter quoque in eo relatum extat, quod ex dispolitione legis diluendum debet, usque ad executionem em purgabitur mora: idque ea ratione, quia mitius cum lege quam cum homine agitur. Fideiusor quoque, qui praestare id debet, ut emptori habere liceat, an unico contractu intelligamus poenam pro-

missam (nam & in omni stipulatione est pactum): b. l. in fin. ff. eo. quum em stipulatio idem quod pactum contineat, i. l. qui bis. d. e. firmior sit, unica ideo oritur obligatio, solatque ipsa tanquam firmior attendit, nec sui coherentia pactum ipsum poenale munit: quorum em hoc, quum idem contineat, multo minus ipsam dandi faciem diue conuentione munit, quum poena tanquam accessoria principale ipsam fulcire non debeat, ut communis se habet sententia, quare hoc ex rescripto satis probatur, dum ea quae in conuentione deducta sunt praesupponit, sola poenali actione per indirectum extundi posse: probatur & ratione, quum enim stipulatio poenalis conditionem habeat, si prius conuentum non seruentur, non potest ea conuenta confirmari, ex quorum defectu ipsa nasci incipit. **EX STIPULATV AGENS.** Sed quum poenalis stipulatio non nisi ex praecedente mora committatur, mora autem ibi nulla esse possit, ubi nec petitio quidem ulla est: ex conuentione uero praecedente tanquam nuda agi non possit, uidetur nec ex stipulatu quidem ad poenam agi posse. Sed tamen hic aliud decidit, quia uidentur partes egisse, ut ex simpliciter interpellatione conuentionis obseruanda causa facta eatenus committatur mora, ut poenae locus sit: quare partium uoluntas non minus ex pacto nudo dignoscitur, quam ex quocunque contractu: unde & pactum nudum conpromissum, sequuta arbitri sententia ex interpellatione inducit moram, & stipulationi poenali locum facit, ut merito & hoc casu idem dicendum sit: committit ergo mora ex interpellatione, & usque ad litem contestationem purgari poterit: post mortem enim litis, lex ait conditionem existere, id est impurgabiliter euenire: nam & uerbis sistendi ad firmatate refert, quod & alibi latius docuimus.

150

missam (nam & in omni stipulatione est pactum): b. l. in fin. ff. eo. quum em stipulatio idem quod pactum contineat, i. l. qui bis. d. e. firmior sit, unica ideo oritur obligatio, solatque ipsa tanquam firmior attendit, nec sui coherentia pactum ipsum poenale munit: quorum em hoc, quum idem contineat, multo minus ipsam dandi faciem diue conuentione munit, quum poena tanquam accessoria principale ipsam fulcire non debeat, ut communis se habet sententia, quare hoc ex rescripto satis probatur, dum ea quae in conuentione deducta sunt praesupponit, sola poenali actione per indirectum extundi posse: probatur & ratione, quum enim stipulatio poenalis conditionem habeat, si prius conuentum non seruentur, non potest ea conuenta confirmari, ex quorum defectu ipsa nasci incipit. **EX STIPULATV AGENS.** Sed quum poenalis stipulatio non nisi ex praecedente mora committatur, mora autem ibi nulla esse possit, ubi nec petitio quidem ulla est: ex conuentione uero praecedente tanquam nuda agi non possit, uidetur nec ex stipulatu quidem ad poenam agi posse. Sed tamen hic aliud decidit, quia uidentur partes egisse, ut ex simpliciter interpellatione conuentionis obseruanda causa facta eatenus committatur mora, ut poenae locus sit: quare partium uoluntas non minus ex pacto nudo dignoscitur, quam ex quocunque contractu: unde & pactum nudum conpromissum, sequuta arbitri sententia ex interpellatione inducit moram, & stipulationi poenali locum facit, ut merito & hoc casu idem dicendum sit: committit ergo mora ex interpellatione, & usque ad litem contestationem purgari poterit: post mortem enim litis, lex ait conditionem existere, id est impurgabiliter euenire: nam & uerbis sistendi ad firmatate refert, quod & alibi latius docuimus.

STIPULATIO subiecta est, ex stipulatu agens uel id quod in conuentione deuenerat, ut si at consequeris, uel

ponit, sola poenali actione per indirectum extundi posse: probatur & ratione, quum enim stipulatio poenalis conditionem habeat, si prius conuentum non seruentur, non potest ea conuenta confirmari, ex quorum defectu ipsa nasci incipit. **EX STIPULATV AGENS.** Sed quum poenalis stipulatio non nisi ex praecedente mora committatur, mora autem ibi nulla esse possit, ubi nec petitio quidem ulla est: ex conuentione uero praecedente tanquam nuda agi non possit, uidetur nec ex stipulatu quidem ad poenam agi posse. Sed tamen hic aliud decidit, quia uidentur partes egisse, ut ex simpliciter interpellatione conuentionis obseruanda causa facta eatenus committatur mora, ut poenae locus sit: quare partium uoluntas non minus ex pacto nudo dignoscitur, quam ex quocunque contractu: unde & pactum nudum conpromissum, sequuta arbitri sententia ex interpellatione inducit moram, & stipulationi poenali locum facit, ut merito & hoc casu idem dicendum sit: committit ergo mora ex interpellatione, & usque ad litem contestationem purgari poterit: post mortem enim litis, lex ait conditionem existere, id est impurgabiliter euenire: nam & uerbis sistendi ad firmatate refert, quod & alibi latius docuimus.

VT FIAT CONSEQUERIS. Apparet ergo hic moram corrigi, diluere posse. Sed usque ad quod tempus? Et si non nisi in litem contestatione committeret (quare fundata fuit sententia), consequens esset, ut usque ad finem purgari posset: ne scilicet eodem tempore & mora committatur, et purgatio impediat, cuius purgationis exceptio quum sit pemptoria, usque ad finem opponi posse debuit. Nec nouum est purgari moram usque ad diffinitiuam posse, nam & alij in casibus idem est, ut quum res, quare petitur est, & in contestatione deducta offertur: unde & fideiusor iudicatum solui, qui promississe censet quod reus principalis defenderet, quandoque reo ante finem defendente liberat: uidetur enim pendente lite deficere conditio sub qua promissit, idque satis est, ut absoluat. Quod et in poena edicti aduersus publicanos dicendum est, quos prior teneri uoluit, si id quod per familiam oblatum est, restitutum non erit: ergo quicunque ante diffinitiuam restitutum fuerit, deficit conditio obligationis, et res absoluetur. Quod gratia liter quoque in eo relatum extat, quod ex dispolitione legis diluendum debet, usque ad executionem em purgabitur mora: idque ea ratione, quia mitius cum lege quam cum homine agitur. Fideiusor quoque, qui praestare id debet, ut emptori habere liceat, an unico contractu intelligamus poenam pro-

missam (nam & in omni stipulatione est pactum): b. l. in fin. ff. eo. quum em stipulatio idem quod pactum contineat, i. l. qui bis. d. e. firmior sit, unica ideo oritur obligatio, solatque ipsa tanquam firmior attendit, nec sui coherentia pactum ipsum poenale munit: quorum em hoc, quum idem contineat, multo minus ipsam dandi faciem diue conuentione munit, quum poena tanquam accessoria principale ipsam fulcire non debeat, ut communis se habet sententia, quare hoc ex rescripto satis probatur, dum ea quae in conuentione deducta sunt praesupponit, sola poenali actione per indirectum extundi posse: probatur & ratione, quum enim stipulatio poenalis conditionem habeat, si prius conuentum non seruentur, non potest ea conuenta confirmari, ex quorum defectu ipsa nasci incipit. **EX STIPULATV AGENS.** Sed quum poenalis stipulatio non nisi ex praecedente mora committatur, mora autem ibi nulla esse possit, ubi nec petitio quidem ulla est: ex conuentione uero praecedente tanquam nuda agi non possit, uidetur nec ex stipulatu quidem ad poenam agi posse. Sed tamen hic aliud decidit, quia uidentur partes egisse, ut ex simpliciter interpellatione conuentionis obseruanda causa facta eatenus committatur mora, ut poenae locus sit: quare partium uoluntas non minus ex pacto nudo dignoscitur, quam ex quocunque contractu: unde & pactum nudum conpromissum, sequuta arbitri sententia ex interpellatione inducit moram, & stipulationi poenali locum facit, ut merito & hoc casu idem dicendum sit: committit ergo mora ex interpellatione, & usque ad litem contestationem purgari poterit: post mortem enim litis, lex ait conditionem existere, id est impurgabiliter euenire: nam & uerbis sistendi ad firmatate refert, quod & alibi latius docuimus.

151

q. e. l. q. d. f. t. u. est. In feudi quoque probatione sufficere testes omnes fatentur⁹; etiam si & ipsi clientes sint, seu ut uocant pares curiae¹⁰. Sic & mandatum scripturam regulariter non exigit¹¹; etiam si causa litigandi factum sit¹². Vnde nec eius reuocatio scriptura indiget¹³; sicut nec protestatio¹⁴, uel extrajudicialis confessio¹⁵. Sic & honorum societates¹⁶; & arbitratore sententia, quae cuiusdam transactionis instar habet¹⁷. Idem & in solutione dicendum, etiam si minori facta sit¹⁸. Et in pessione, qua monachus religionem se dicat¹⁹. Et etiam in sacris ordinibus: admittitur enim de his probatio, ut supra diximus, etiam absque episcopi literis²⁰; nam & collatio & renuntiatio sacri beneficii testibus pbari possunt²¹. Concessionem quoque, ad indulgentiam per tinentes, eodem modo regulariter probantur²². Vnde & quis per testes fidei facere potest, se Bacalaureum, Licentiatum, Doctorem esse²³. Sic & probabit aliquis ex certa scientia concessionem sibi factam fuisse, id est etiam si eius scientia in diplomate principis nulla facta sit mentio²⁴; quod & de dispensationis, aut restitutionis famae probatione admissum est²⁵; qua ratione & absolutio excommunicationis testibus probatur²⁶. Sed & generaliter tractum est, interloquutionem iudicis, aut praecceptum, citra scripturam probari posse²⁷; quod & de actis receptum est, quae causa facilius probationis scripto mandantur²⁸; & tamen etiam testibus pbari possunt²⁹. Quapropter & missio in possessionem auctoritate iudicis facta, p. testes ad liquidum deduci potest³⁰; licet aliqui diuersum sentire uideantur. Sequitur rationem quoque fieri posse, quamuis documento aliquo res alienum debere non appareat, recepti us est, dum alijs probationibus iudicantis religio compertam rem habeat³¹. Et haec quidem omnia exempla, ex iuris communis solito tramite pcedunt. Sunt tamen plerique casus, quibus necessarium esse scripturam uerius est, quorum eos, qui memoratu digniores sunt, referendos censui.

Et in primis in quibusdam iudicialibus actibus, lex specialiter necessarium esse scripturam uoluit, ut in libellis siue civilibus, siue criminalibus³², siue ordinariis, siue summarie pcedatur³³. In productione exceptionum³⁴, in sententia diffinitiva³⁵, in appellatione ab interloquutione³⁶; in apostolis seu dimissionis libellis³⁷; aut in ptestatione, quae eorum uice subrogatur³⁸. Idem in sententia excommunicationis, nam & haec solenniter in scriptis fertur, sicut & requisitio ut describat, eodem modo fieri debet³⁹. Idem in appellatione, quam aliquis impediendae electionis causa proponit⁴⁰. Huc pertinent & protestationes, quae in actionis uel exceptionis locum succedunt, de quibus a nobis alibi tractatum est⁴¹.

Secundus casus est in his, quae ex ipsa uerbi significatione scripturam requirunt, ut rescriptum principis, siue in uim priuilegij siue alia ex causa emanauerit⁴². Idem in epistamate, id est commissione principis per mandati subscriptionem facta⁴³. Idem dicendum & in inuentario, illud enim scripturae est nomen, in qua res pupilli descriptae sunt⁴⁴; quod & in gestis fatendum; ea enim proprie scripto constant⁴⁵; unde mater, uel auia, quae tutelam suscipiunt, inter gesta renunciare senatusconsulto Vel leiano debent, ideoque scriptura necessaria est⁴⁶. Huc pertinent & testamenta in scriptis, quibus

scriptura pro forma attribuitur⁴⁷. Eodem & appellationes in scriptis, quae a diffinitiva sententia interponuntur⁴⁸. Idem quoties lex insinuationem requirit, ut in donationibus, quae supra quingentos aureos sunt⁴⁹; nihil enim aliud est insinuatio, quam pessione in actis facta, uel apud censitorem uel alium iudicem⁵⁰. Quapropter & idem est, ubi lex pessionem, seu in censum descriptionem requirit⁵¹. Sed & huc spectant etiam contractus, qui in scriptis dicuntur, quum scilicet inter partes agitur, ut aliter non ualeant, quam si scripturae commendati sunt⁵². Sed dubitat, quid si precio conuento, & re oretens pfecta, nubi uendam fundum, sed dixerim, uelle me ut cras notarium adducas qui de contractu ipso documentum coficiat, an interim recedere ex poenitentia ab alienatione licebit⁵³. Et Paul. Castr. respondit licere⁵⁴; uidetur enim rem in tempus suspensam, donec tabellio rogetur. Contra Decius, quia tabellio de confessione contractus iam gestu documentum coficere potest. Ego cum Cast. sentio, quem & Fulg. pbat: qui enim dictum sit expectandum notarium, qui de contractu ipso rogetur, apparet non de confessione, sed de substantia rei actum; & qui ille non nisi de die, quo interfuit attestari possit, apparet in id tempus finem rei esse delatum, in dubioque credendum est, contractum ante pro pfecto a partibus non esse habitum, alioqui quid opus fuisset certam diem pscrivere⁵⁵? licet aliqui scrupulosiores dissentiant⁵⁶.

Tertius casus est in mandatis principum, nemini enim de ea re des adhibetur, nisi exhibito diplomate⁵⁷. Quapropter nec legato Potificis maximi credetur in alterius iudicium, nisi ostenso mandato⁵⁸; unde & receptum est, pfirmitate iudicij coram delegato facti, non pluri, nisi de iurisdictionis commissione scripto apparere⁵⁹; qua ratione publicas functiones, tributaque nemo exigit, cui id a principe p scripturam non sit mandatum⁶⁰; nec Caesariani, id est procuratoris Caesaris apparitores, cuiusque bona seu publicata capient, absque literis principis, quarum formam necessario seruare tenentur⁶¹; alioqui de facto eis resistere licet; & qui ritantibus, opemque hac causa implorantibus amicis aut uicinis praefio esse⁶²; quo exemplo sunt, qui tradant in carcerem duci neminem posse, ex equitationemque psonalem fieri, nisi de iudicantis iussu scripto constet⁶³; quae sententia, ppter utilitatem recipienda est. Huc pertinet & questio ad priuilegia principum spectans, ut necessario ea per scripturam probentur⁶⁴; quod regulariter ferre traditum est. Vnde nec tabellioni credetur, nisi si auctoritatis suae exhibitio documento⁶⁵; quae omnia uidentur publicis fauoris causa introducta, sicut & descriptiones, apochasque scripto ad praesidem transmitti, nec aliter ualere⁶⁶; nam & scriptura in rerum diuinarum alienatione necessaria existimatur, fauore publico, qui in conseruatione ecclesiae uertitur⁶⁷; quod et in eo rescriptum est, qui ex causa a rei diuinae operatione cessaturum se affirmat⁶⁸. Sed & si quis satrapae alicuius principisque domesticum suffragium implorat, ut eo adiuuante dispensationem aliquam, uel officium impetret, hocque nomine illi praedum aliquod promiserit, non ualeat obligatio, nisi scripturae emissio accesserit⁶⁹; quod Theodo. si. q. de suffrag. aduoca

ad uocatis intelligunt, non prorsus recte⁷⁰. Quartus casus, quoties rei praecedentis praesumptam firmitatem conuellere uolumus, ut enim alia psumptio aliam tollit⁷¹; sic actus posterior scripto declaratus, superiorem quandoque elidit: ut qui quis aduersus ppriae confessionis emissam manum pecuniam minime numeratam fuisse ex ea causa affirmat, non autem diei, nisi alia scriptura id probet⁷². Idem qui quis contractu in scriptis obligatus est, non poterit solutionem pbari, nisi p scripturam aut quinq; rogatos testes⁷³; quod & dicendum est, qui contractus non quidem in scriptis celebratus est, sed conuentione partium actum fuit, ne solutio aliter, quam ex scripto pbari possit; uidetur enim ualere id pactum⁷⁴; sed tamen cum probationes fiant iudici, si ex qualitate testium religionem suam pro eo instruxerit, poterit pactum illud etiam iuris sint, non possent partes iudici ipsi legem imponere⁷⁵; nam & alias multa potest iudex, etiam ex ppresso uel tacito contrahentium consensu non attempto⁷⁶. Ad hunc casum pnet, quod de minore dicitur, qui si instrumento iurauerit se maiorem, beneficio aetatis deinde excludi, nisi instrumentum eam pberet⁷⁷. Possunt & aliquo modo huc casus illi spectare, qui quis circa procuratorem constitutum uariat⁷⁸; uel Episcopus uisitationem se iteraturum pstatetur⁷⁹; uel qui haereticus abiurata priore ipietate, ab orthodoxis recipi postulat⁸⁰; oibus enim hijs casibus necessaria est scriptura. Illud tamen sciendum est, in casibus, quibus non nisi scriptura potest pbatio fieri, si de ueritate iudicialiter constet, posse etiam id, quod sibi coepertum est leg, ne quisque cum aliena iactura locupletetur⁸¹; tamen id principe cosulto faciat, uel is iudex sit, qui secundum solam aequitate pcedere possit; quod maxime coram senatoribus⁸², uel in foro canonico seruandum est. Sed & id constat, quoties actus ipsius scriptura deperdita est, fortuito casu probato admitti testes, qui de rei ipsius ueritate fidem faciant⁸³. Vnde & pditum est, amisso testamento, posse testatoris uoluntatem, uel solis duobus testibus pbari. Sunt tamen, qui tot requiri hoc casu existimant, quot autem conficiendo necessarij erant⁸⁴. Ego distingo, uel uidisse dicant, de quibus solennitate & tenore attestent, sintque eius rei periti, sufficiant⁸⁵; quod si se adfuisse qui testator tabulas condidit dicant, talemque eius fuisse uoluntatem, solennis numerus sit necessarius⁸⁶. Sed finge per contractum in scriptis mihi centum debeas, an testibus duobus probare poteris me confellum fuisse ea centum mihi restituta⁸⁷. Et uideretur, quum aliud sit confessio, aliud obligatio⁸⁸. Sed certe aperta esset hoc modo uia fraudibus; & ideo hic solutio non nisi quinq; testibus probari potest, ita nec confessionem posse dicendum est⁸⁹. Quum maior suspicio in confessione sit, quam quis per errorem potuit effutisse, quam in solutione, quae ex ueritate facti depraenditur⁹⁰. Si uero de con-

fessione iudiciali ex actis, uel publico documento constaret, secus esset; nunc enim ea submota censetur⁹¹. Finge rursus, lege municipij cautetur, ne quicquam ultra centum solidos debere, aliter quam per publicum instrumentum probari possit, ali quis per testes parte non opponente probauit, an ualebit probatio⁹². Et Bald. Pon. Alex. ualere existimant⁹³; censeritque legi renuntiatum; plerique enim ex post facto sustinentur, quae a principio fieri non debuerunt⁹⁴.

SI CREDITORES. Plures debitores in solidum obligati quibusdam erant, ex his debitoribus unus soluit partem, testaturque esse se pro persona sua soluere, quaeritur de duobus: Primo, an creditores recipiendo hoc modo uideantur sibi prauiduisse, quantum sit soluentis respectu, ne amplius eum pro alijs conuenire possint. Secundo, an id pactum proficiat alijs absentibus, ut uideatur facta diuisione. Circa primam questionem uidebatur creditores sibi non prauiduisse, idque ex regula, qua traditum est, actus nostros non ultra ex praesumptione extendi, quam necessario exteriora signa inferant⁹⁵. At hoc casu creditor recipiendo partem, poterit uideri id egisse, ut debitum diminueretur, uel ut dilatio interim reliquatori esset, non ut actionem diuideret⁹⁶; quae quidem diuisione quidam donationis speciem praeseferunt, & ideo non est praesumendum⁹⁷; quod si ex conuentione iudiciali, ut communiter receptum est, ea diuisione non inducitur⁹⁸; nec ex receptione quidem praesumi debet⁹⁹; oblatam enim pecuniam, salua ciuilitate, non potuit non accipere¹⁰⁰. Vnde maiorem & magis liberam uoluntatem iudicialis conuentionis arguit, quam receptio. Sed tamen huius legis argumento diuersa sententia obtinuit; quia scilicet uerba illa, pro persona sua, indicant obligationem, quae communis omnibus erat, uoluntate creditoris pro persona soluentis extingui, periculumque amplius ullum ad eum non pertinere¹⁰¹; & consequenter diuisionem fieri, alioqui huic adiectioni consentire ille non debuit. Quocirca traditum est, idem esse, si debitor soluere se dixerit pro portio nesua, uel pro rata, uel pro uirili, aut pro quota sua parte, & similibus uerbis¹⁰²; lex enim simpliciter dicit, si admisit pro sua persona persoluentem &c. Quibuscumque ergo uerbis, dummodo ad id aptis, admissi sint, idem erit¹⁰³; ut si dictum sit, admitti quemlibet pro parte, uel reliqui non petam, quod ueteres sequuti¹⁰⁴; & Decius nouissimi probauit; nec alij negant, quin potius indubitat id iuris esse affirmant. Sed quid si simpliciter numeratio facta est, nec pro sua persona aut similibus uerbis solutum sit; & Bartol. tum quoque in contractibus fieri diuisionem censuit, licet in testamentis contra¹⁰⁵; quam sententiam non pauci sequuti sunt, quod scilicet in hac constitutione ea uerba, pro sua persona, non ipsius soluentis, sed legislatoris sunt; ex simplici solutione interpretantis, p sua persona solutum censerit. Frequentius tamen receptum est, nullam inter ultimas

III. e. l. in con. tra. lib. us gl. 4. de no. nu. pecu.

f. Bald. R. om. A. lexan. l. certi co. dictio. s. quoni. in fin. si cert. pct.

g. l. patre. ubi las. de his q. sume sui uel alieni.

h. l. si. q. ne uxor pro marit. Bar. tol. l. Titium. s. pen. de admi. tu. tor. col. fi. i. l. quidam ff. de cer. pe. l. cu. de indebit. to. de probatio. l. l. reos. q. de fide iuss.

m. l. 2. supra e. l. tale. s. pen. ff. eo. n. l. fideicomissa. s. si rem. de le. ga. 3.

o. l. 1. c. 3. q. de duob. reis.

p. Aret. l. si ex to. to. s. 1. de le. 1.

q. l. qui testamen. to. de testa. r. gl. in. 1. c. 2. in te. ll.

s. d. l. si ex toto s. 1.

et d. s. j. d. l. reos.
u. l. j. de repul.
bare. l. intersti-
pulant. m. s. j. de
uerb. ob. ig.

et Ba. d. in rub. j.
de prob.

y gl. l. inter. s. j.
de iudic. j.
et l. urbana. s.
pernotare. II
de uerb. sig.
a arg. i. j. debi-

tor. s. j. ff. quibus
mod. pig.
b c. cum in. de co
stui.

et d. s. j.
d. l. j. ff. cod.

et l. perf. d. j. de
don. que sub mo.

f. gl. l. communi
diuidendo. ff. co-
mun. diuid. l. i.

g. Bar. l. j. sub co
ditione. de
testa. tute. Socy.

conf. j. sup. l. 4.
h. d. l. tale. s. pe.
i. l. 2. sup. co.

et l. qui semis. s.
ff. de iur.

l. arg. d. l. si. j. ne
uxor pro marito.

m. l. j. styti. u. s.
j. de uerb. ob. ig.

III I
n. l. cum de in re
uerfo. ubi Sa-
ly. in. 2. et 4.

quest. ff. de iur.
o extr. uag. Regi-
mini. de empt. et
uend.

p. Bar. l. cui usus
fructu. de usufr. leg.

mas uoluntates & contractus esse differentiam.
Vnde ex simplici solutione diuisionem non fieri
Ego tamen posse Bar. sententiam alia ratione de
fendi arbitror, ut inter solutionem distinguamus,
quæ sponte fit, legi quæ nostræ tum sit locus, & ea
quæ in executionem iudicati, uel ab eo, qui co-
uentus in iudicio fuerit, facta, pponatur: tunc quæ
secus: non enim credendum est, uoluisse nos ali-
quid de iure nostro ei remittere, cum quo litiga-
mus. Recentes tamen omnes ex simplici so-
lutione, nullam fieri diuisionem censuerunt, nisi
addita ea uerba, pponantur, quod & supra scri-
pta ex ratione, pbari potest: debet enim psum-
ptio ex pbari signo oriri: nec tacitum pactum
induci, nisi uerisimilis coniectura id suadeat, quæ
pfecto nulla, uel non satis firma esset, nisi ea uer-
ba adiecta fuerint. Cæterum etiam eis adiectis, non
tamen quandoque diuisio inducitur, si ex alijs con-
iecturis aliud actum esse uerisimile sit: ueluti quum
quis amplius sua portione uel minus soluit, non
enim tunc uerisimile est fieri diuisionem: quod
& lex nostra sentit uerbo pfoluentem: est enim
pfoluere, integrum soluere. Idem quum creditor
pstatutus est, se saluo solido iure eam pecuniam re-
cipere: nec hæc, pstatutio tanquam contraria facta,
id est solutioni, p persona debitoris facta inefficax
est: quod (ut demus, pstatutionem creditoris ei,
quæ p persona sua debitor fecit aduersari, & sic
mutuo ipsas se collidere) remanet numeratio
simpliciter facta, quo casu psumptio taciti pacti
non oritur: nec enim absque creditoris consensu
potest esse pactum: aut obligatio ei in solidum
quæ sita diminiui tollitur. Quapropter cum Pi-
co idem esse sentio, etiam si creditor generaliter di-
xisset, se saluis iuribus suis recipere: non & idem
generalis hæc, pstatutio operari debet, quod spe-
cialis. Rursus non uidetur facta fortis diuisio ex
usurarum receptione, ne scilicet ex accessorio p-
iudicium principali fiat: quod supra à nobis de-
claratum est. Proinde si plures in solidum annui
reditum sup certis bonis Titio debeant, & eorum
unus, p sua parte soluens admittit sit: non tamē
diuisam principalem obligationem dicendum
est, imò nec respectu sequentium annorum erit ul-
la diuisio, nisi toties iterata sit, ut pscriptio suffi-
ciat: ea enim adiectio, quod quis pro persona sua
soluat, p eo actu intelligitur, non p futuris: &
licet una sit omnium annorum obligatio, plures
tamen sunt pstationes: & psumptio, quæ ex una
pstatione oritur, ad aliam sequentem non trahi
debet. Sed quid in hac quaestione dicendum
est? Aliquis à pluribus uenditoribus, in solidum
se obligantibus, sup certis bonis annui redditum
emittit: cum pacto luendi, is aliquem sponte ad-
miserat (cogit enim non potuit) qui p sua parte
redemit, nunquid omnino liberasse eum cense-
bitur? Et prima facie non uideretur, hic enim duæ
sunt obligationes, altera qua uenditores teneantur
ad pensionem, altera qua emptori incumbit,
ut omnibus ipsis uolentibus redimere, uendat:
& ut eam extinctam fateamur, quæ emptorem
principalem respicit: non est credendum eam ex-
tingui, quæ pensionis causa uenditores obligat:
nec clausula, p parte sua, quæ in emptione adie-
cta est, uidetur ad liberationem inde subsequen-
tem trahenda: quum in lege nostra appareat libe-
rationi additam, eius fauore diuisionem inducere

re: at hic non liberationi, sed obligationi, qua em-
ptor tenebatur, adposita est, licet in consequentia
quandam ipsi luenti liberatio contingat. Alij tamen
contrarium crediderunt, & legis nostræ dis-
positionem ad hunc casum trahendam censue-
re: quæ sententia, quantum sit ad hypothecam,
absque dubio uera est, quoniam uendendo uidetur
creditor illi renunciasse, eamque partem liberam
retro uendidisse. Sed quid rursus in alia spe-
cie dicemus? dominus alterum ex emphyteutis
admisit, p parte sua canonem pstantem, alter p
triennium cessauit, an uterque cadat? Et Pyl. dispu-
tando utrumque cadere censuit, si in solidum obli-
gati erant. Accur. idem, etiam si ambo in emphyteu-
sim successissent: quia quauis lege XII. tab. obli-
gatio dandi diuidatur, ppter poenam tamen ad
iectam ex facto unius, alter plectitur: quam sen-
tentiam ego pbo, non solum quum dominus al-
terum solucentem simpliciter admisit, sed etiam
quum dictum est, eum p sua parte soluere, quia pos-
sunt illa uerba citra ipsius domini damnum in-
telligi, sua enim pars dici potest, quum a lege XII.
tab. sit diuisa: ex qua canonis diuisione non de-
bet uideri dominus iuri caduci renunciasse, quod
ex post facto illi acquiritur: quia aliud est: à ca-
none debito liberare, aliud subsequens caduci
ius remittere: quia tamen in re amplius delibere
dum censeo. Sed rursus dubitatur, quid in pluri-
bus fideiussoribus, pone unum ex eis suo nomi-
ne soluente, an censebitur his uerbis facta diuisio:
Et traditum est non censi. & ideo p eo teneri, q
lite contestata soluendo non fit. Sed unde hoc?
an quia aliud sit suo nomine soluere, aliud pro
sua persona, seu sua rata: ut Paul. Cast. Alexander
q censuit: uidetur enim ita expressum, ut appa-
reat non nomine principali se soluere. An quod
Bar. tradidit, non fieri diuisionem censebimus,
etiam si, p parte sua se soluere fideiussor dixerit: b
id est ea ratione inducitur esse, quia fideiussores
ex epistola diuii Adriani beneficium diuisionis
habent. Vnde creditor, p parte accipiens, non
potest uideri quicquam tacite cum eis pactus, qui
necessario eam partem accipere debuerit: in neces-
sitate aut nulla est donationis coniectura: merito
ea uerba, p parte sua soluere se, pstantis, se-
cundum epistolam beneficium intelligitur: &
nec donationis accipietur interpretatio. Erit igitur
facta diuisio beneficio epistolæ tantum: & ideo si
aliq tempore litis contestatæ soluendo non sint,
poterit qui p parte sua soluit, adhuc conueniri:
quum secus esset, si hæc diuisio tacito contrahentium
pacto inducta, pponeretur. Lex enim beneficia
sua absque alterius iniuria concedit: at in contra-
ctibus, quilibet potest sibi, si hoc egerit, p iudica-
re, ne cuius sententia lex nostra aduersatur, quæ
in debitoribus loquitur, qui in solidum sint obli-
gati, nec à lege diuisionem aliquam habeant, alioquin
quorum opus esset, pbare admissionem ex par-
te debiti à creditore facta, si à lege ipsa fieret: Sed
nec Iuliani responsum urget, quo fideiussorem,
qui partem suam soluente, liberari traditur, non
enim his uerbis necessario pbatur in solutione
clausulam, p parte sua, additam esse. Vnde ego
secundum aliarum legum distinctionem accepe-
rim, liberari scilicet, quum aliq soluendo sunt: nec
enim principaliter hæc quaestio ibi tractatur.
Sed, nunquid ex eo quod nomine rei solutum
est

et d. l. hoc ita. j.
de iud. re. i.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

et d. l. hoc ita. j.
de iud. re. i.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

et d. l. hoc ita. j.
de iud. re. i.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

et d. l. hoc ita. j.
de iud. re. i.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

et d. l. hoc ita. j.
de iud. re. i.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l. pen. s. j. de
pig. Rom. pig. s. j.

q. l.

obligationē, si alia parte creditor ab ipso Julio petat, obstat ei pacti exceptio: si ab Aemilio, non obstat: nec quicquid Pauli Castr. urget ratio: qui si ita lex nostra intelligeretur, nullam hic divisionis exceptionem dari potuisse asserit, quia facillima est dissolutio: nulla enim in rescripto divisionis est mentio, sed solum pro Aemilio Iulium exigi non debere constituitur: hoc est, alterum pro altero. Et haec quidem subtiliter Picus, cuius sententia auctor quoque nuper hic fuit STELLA, quem ego uirum honoris causa nomino: hisque & ego accedo, quoties paciscentis nihil interest, diuisionem inter ab-

IIDEM AVGG.
Victoriano militi.

Licet inter priuatos huiusmodi scriptum, quo com-

u. Bal. d. l. ex duobus. 6. q. 1. 1.

g. l. cum patre. s. Mevio. de legat. 2. y. l. fin. de donat. causa mort.

l. inter. j. de donat. cau. mort. a. arg. l. qui testam. mento. de test. 2. y. de testat. 2. q. 1. in 6.

b. gl. l. in prin. de don. praeleg. e. Inst. de donat. in prin. d. Bart. conf. 312. e. l. hereditas. j. de pact. conuent. f. l. pactum quod dotuli. supr. co. g. Doc. l. senium. j. qui testam. fac. b. l. tam is. s. 1. de don. cau. mort.

i. l. 1. l. lege. ff. de testam. f. gl. l. si patronus. s. patronus. uerbi. flauiana. de his qui in fraud. pat. l. 2. j. si aduer. do. l. gl. l. 1. de don. causa mort.

charta testamenti condere, in quo alter alterum mutua affectione instituat: qualia testamentum inter coniuges, etiamnum in usu sunt, extatque in Codice Theodosiano nouella Valentiniani constitutione, qua declaratur, captoriam hanc uoluntatem non censeri, quum duorum similis sit affectus. Sed quod si alterum poeniteat, istis reuocet institutionem, altera censebitur reuocata: Et non uidetur: quum uerisimile sit, propter affectionem eam institutionem

præhenditur, ut is qui superuixit, alterius rebus potius, nec donationis quidem mortis cau-

factam esse, non propter praeuentionem mutuae nuptiationis: nec probabiliter quisque allegaret, non existimasse alterum, fore ut alter poenitentia duceretur: quum huiusmodi uoluntates ambulatoriae sint, debeatque unusquisque id prauidere. Non procedit tamen id, quum non de institutione quaeritur, sed de pacto: ut si duo conueniunt, quod alter alterum instituere, & ideo iam ex unius parte fuerit adimpletum: nam si alter non instituerit, uidetur altera institutio extingui: haec enim est manifesta captio, & nec à principio quidem mutua affectio adfuit, deficiitque instituentis uoluntas, quae sola attenditur, licet aliud in contractibus sit. Nec obstat, quod ad illam pacti rationem attendendum non uidetur, quae nulla est: quia quum sequuta sit ex unius parte executione, constat eam tamen nullam, neglectam non fuisse, sed ex testatoris mente pro efficacia habitam. Non procedit rursus in casu nostro, quando duo milites pacti sunt, ut alteruter superstes alteri succederet: nam si ex unius parte reuocet pactum, ex alterius quoque reuocata censebitur, ut Petrus & Dec. seniores existimant. Cuius sententia sunt qui hanc adducant rationem: mixtus enim hic est casus, ex institutione & pacto, solumque speciali favore militum sustinetur. Cuius favore uoris non aequalis subest causa, quum alter sententiam mutauit, quippe alter dolo deciperetur.

¶ DONATIONIS. Si ergo constaret de uoluntate, & uerba hanc contractus speciem ostenderent, posset hereditas per donationem causa mortis dari: nec enim tali pacto captatur mors, quum donatio consensus adfuit: nec libera testamenti factio impeditur, quum reuocari ad libitum possit: nec quicquam obstat, quod in hereditate sint etiam opera, nedum comoda, ut Accurs. sentit: quia id non repugnat donationi huius, quae efficaciter contraheatur, etiam si ex uicissitudine aliquid oneris contineatur. Sed tamen à comuni sententia discendum non est, quoniam hereditas obuentio bonorum datur, non obligatio, ut supra declarauimus: & ideo huiusmodi hereditatis donatione non fieri heredem donatarii credendum est, sed alium scriptum uel legitimum: donatarius uero loco fideicommissarii esse: & sicut uniuersitas bonorum dari codicillis potest, sicut & legari: ita etiam donari causa mortis poterit: deducet igitur haeres sibi quadrante, ex senatusconsulto Treb. debitum, perinde ac ex fideicommissio deducetur: & si donatarius res ipsas possideat (potest enim, etiam aditione hereditatis non expectata, quia donatio huiusmodi, aditione

ex testamento ut confirmet, non indiget)* poterit haeres eatenus interdicto experiri, quatenus quadrante suum saluum habeat. Sed nunc quid hoc die testator possit in codicillis uel in donatione causa mortis hanc deductionem ex S. C. Trebelliano, phibere? Et crederet aliquis posse, quoniam nouella lex id fieri in quacunque ultima uoluntate permittit, quod & ferè sensisse Arctinus uidetur: sed tamen per diuersa sententia apud Baldum responsum extat, quoniam hoc modo omnis testamenti utilitas eneruaretur, & principale per accessorium inutile redderet. Nec mouetur uerba constitutionis, quae de falcidia, non de S. C. Trebelliano loquuntur: & quamuis hic casus regulariter in iure equiparentur, tamen hoc non procedit, quum diuersa ratio aliud suadet, quod in casu nostro est. Concessit lex prohiberi deductionem ex falcidia à testatore posse, quia si haeres adire nollet non tam legatam deperirent, quum ius adeundi substitutis & coheredibus & ceteris suo ordine deferatur. Aliud est in deductione, quae ex Trebelliano fit, quae de ea lex non loquitur, & haerede detrectante aditione, fideicommissum uniuersale non sustinetur: quod ueteres tradiderunt: quum aliter fideicommissario possit esse consultum, nempe ut heredem ad adeundum cogat. Nec rursus me mouet, quod crebrior sit sententia existimantium, sicut Falcidia detractione à testatore prohiberi, ita & Trebellianicae partis posse: quia ut uerum id fatear, hoc non ex uerbis nouellae constitutionis est, quae in falcidia loquitur, sed ex regula iuris antiqui, utranque deductionem equiparantis, inductum est. At quantum sit codicillaris prohibitionis respectu, magna inter utranque ratio differretia est, ne testamentorum uires subuertantur, omnesque hereditas aduersus antiqui iuris regulas, codicillis uel donatione causa mortis dari possit: merito igitur hoc casu equiparationi ex antiqua regula locus non erit.

¶ PROPOSITIONES. Narratio haec facta est, ex qua rescripti nostri ratio non fundatur, sed ex ratione: quia uoluntas militum quod modo declarata, uim testamenti habet. Vnde inferitur, etiam si ad ipsum praerogatiua discrimen tunc non pergeret, ualuisse nihilominus pactum, ut Alex. Iasonque existimant: quia ut militi huiusmodi priuilegia coperant, satis est in expeditione, id est exercitu degere, siue in limitibus, siue in hybernis sit: alioquin in ipso pinctu, etiam priuatis in hostico testamentibus, coperet id priuilegium, ex eorumque

stiment, quae speciali militis favore pro testamento sit, quae sententia speciem uerborum à priore diffidet, re ipsa cum ea consentit. **¶ PACTOS ESSE.** Quid si comilito erga alium in ipso pinctu ita dixisset, in germani modum uiui & mortui, & alter consensisset: Et quum haec species ex facto incidisset, plerisque uidebatur, his uerbis contracta quaestus militaris manubiarum societas, & altero moriente, alteri uideri eo ordine ad successionem uocatum, quo frater fratri succedit. Alii uniuersorum bonorum societas, haere ditatisque, nisi alia non turpe persona institueret, ius collatum censebatur: idque Ang. autoritate. Sed nobis diuersa sententia placuit, quia Ang. in alia specie loquitur, & quia hoc in casu ex temporis rei qualitate non nisi de imminente quaestu actum uidetur, qui siue utroque supstite, siue altero, communicandus esset.

¶ FAVORE. Sed nunquid fauore pia causa, quae simili pacto instituta sit, sustinebit testamentum? Et non putarim iure nostro sustineri: non enim fauore eius causae remittuntur solennia, nec priuilegium militis hic ad rem facit, quum nec militi quod à pagano hoc modo relinquitur hereditas posset: id enim concedit ipsius testatoris causa, propter armatae militiae simplicitatem, & in republica tuenda occupationes: unde ad eius fauorem cui relinquitur trahendum non est. Nec rursus me mouet, quod inter filios, patre aliter non disponente, tale pactum seruaretur: quia respondet Alex. sequiturque ceteri, fauorabiliorem esse filiorum, saltem quod ad legitimam partem attinet causam. Ego etiam supra legimus, cum Decio, hoc casu id arbitror: quia scilicet filii omnino intestato patri succedere erant, unde causa pactiois falcis iustitiae, quum ecclesia non nisi instituta admittatur, & quidem solenniter: ut est communis iuris civilis interpretum.

tabulis bonorum possessione se datur. Praetor pollicetur. Eadem ratione etiam inferitur, si ambo milites non fuisset, sed alter tantum qui perierit, adhuc legi nostrae locum esse, ut priuatus ex pacto succedere possit, quod Lancelotus Dec. hic censuit: priuilegium eo modo testandi militibus concessum

nem mortis fortunam inuicem pactos esse, ut ad eum qui superstes fuisset, res eius cui casus finem uitae attulisset pertinerent: existente conditione, intelligitur ex fratribus tui iudicio, quod principaliu constitutionum proptio fauore firma est, etiam rerum eius compendium ad te delatum esse.

stiment, quae speciali militis favore pro testamento sit, quae sententia speciem uerborum à priore diffidet, re ipsa cum ea consentit.

¶ PACTOS ESSE. Quid si comilito erga alium in ipso pinctu ita dixisset, in germani modum uiui & mortui, & alter consensisset: Et quum haec species ex facto incidisset, plerisque uidebatur, his uerbis contracta quaestus militaris manubiarum societas, & altero moriente, alteri uideri eo ordine ad successionem uocatum, quo frater fratri succedit. Alii uniuersorum bonorum societas, haere ditatisque, nisi alia non turpe persona institueret, ius collatum censebatur: idque Ang. autoritate. Sed nobis diuersa sententia placuit, quia Ang. in alia specie loquitur, & quia hoc in casu ex temporis rei qualitate non nisi de imminente quaestu actum uidetur, qui siue utroque supstite, siue altero, communicandus esset.

¶ FAVORE. Sed nunquid fauore pia causa, quae simili pacto instituta sit, sustinebit testamentum? Et non putarim iure nostro sustineri: non enim fauore eius causae remittuntur solennia, nec priuilegium militis hic ad rem facit, quum nec militi quod à pagano hoc modo relinquitur hereditas posset: id enim concedit ipsius testatoris causa, propter armatae militiae simplicitatem, & in republica tuenda occupationes: unde ad eius fauorem cui relinquitur trahendum non est. Nec rursus me mouet, quod inter filios, patre aliter non disponente, tale pactum seruaretur: quia respondet Alex. sequiturque ceteri, fauorabiliorem esse filiorum, saltem quod ad legitimam partem attinet causam. Ego etiam supra legimus, cum Decio, hoc casu id arbitror: quia scilicet filii omnino intestato patri succedere erant, unde causa pactiois falcis iustitiae, quum ecclesia non nisi instituta admittatur, & quidem solenniter: ut est communis iuris civilis interpretum.

f. l. 1. ff. de bon. poss. ex test. mil.

b. arg. l. qd. aut. s. si uir. de dona. int. uir.

i. arg. nota. per Socy. l. qui duos. 2. not. de reb. dub. c. Lanc. in Re. pet. l. annuario. in fin. de uul. g. l. fratres. de in offic. test. l. quid. c. filium. de uer. oblig.

l. Ang. hic. lmo. d. l. lile autem. m. l. plenum. s. e. g. ti. de usu et habit. n. l. generali. uer. si. quod tamen. su. pr. de sac. sanct. eccl. o. l. fin. in prin. j. de iur. delib. p. l. 1. ff. de testa. mili.

q. Rom. auth. si mulier. 7. specia. li. j. ad l. falc. r. l. si. j. fam. ere. Alex. l. pactum. qd. dotuli. supr. e. s. 17. q. 4. c. si. gl. in l. si quis. ad de elinandum. supr. de episcop. et cler. t. l. hac consulti. s. ex imperf. do. j. de testa.

nullius hac in re privilegium fauoremque con-
templetur. Quia propter sacerdos, qui coram
episcopo aliquem laicum traxit, non tamen lege
aut consuetudine laicorum cum damnare pote-
rit: quia quum illam ipse seruare non teneatur,
non debet alium ad obseruationem eius adige-
re: ne quod ius in se non probat, in alijs conse-
qui uelit. Vnde & illud traditum est, ualere mu-
nicipij legem, qua in ecclesias transferri aliqua
dia phibentur, nisi sub certa solennitate, qua mu-
nicipibus ipsis ecclesia alienare potest: quata-
men in re amplius deliberandum est. Sanè su-
pra scripta regula perpetua non est, & quandoque
non obseruanti, nos tamen obseruare iubemus,
quod quibusdam casibus ostenditur. Et in pri-
mis, ubi stipulatio interpolata est, hic apparet ad
uerfario, qui non obseruauit, transactione uti ex-
cedendum esse. Quum enim statim oriatur actio,
inde est, ac si obseruauisset, qui actione ad obser-
uandum compelli potest: merito igitur si non ob-
iiciatur exceptio, is cogi poterit: obiecta uero co-
ceptione, suspenditur iudicium donec adimple-
uerit: quod generaliter in omnibus contracti-
bus nominatis admissum est, in quibus post ex-
ceptionem ab altera parte factam, reuocatoria
agi non potest, sed solum actione ex contractu
detrahentem cogimus, ut & ipse adimpleat: si
tamen ea pacta non obseruentur, quæ causam co-
tractui dederint. Baldus respondit, non teneri
alium ad contractus obseruationem, sed omnia
infirmari. Idem si huiusmodi in obseruatio di-
midium contractus ualorem obliteraret: nec
enim uerisimile est id hoc casu actum, ut pro alia
dimidia ualeret, sed omnis potius infirmari de-
bet. In contractibus uero innominatis regulæ
nostre est locus, ut scilicet reuocentur data, uel
ad priorem actionem reuertantur, si tamen ac-
ceptione, uel aliter extincta ipso iure non sit.
Sed quid si pmissi tibi habitatione domus meæ
per annum, hac lege, ut deinde ires pro me Ro-
mam: postquam habitasti ad meone ne eas, quia mu-
taui sententiam, an ad aliquam domus pensionem mi-
hi teneberis? Et non uidetur, mihi enim frangenti
fidem, seu (quod uerius est) poenitenti, cõcedi non
debet, ut quicquid petam, præsertim quum per te non
fiet, quominus eas, unde perinde haberi debet,
ac si iussisset. Contra uideretur, quum scires ex na-
tura contractus ambulatoria esse hanc uolunta-
tem: ne lucrum ex aliena iactura facias, debere
te in id condemnari, quod uerisimile impensu-
rus fuisses, ut eam tibi domum habitare liceret.
Alius est casus, ut regulæ locus sit in promissio-
nibus, quarum altera alterius contemplatione fa-
cta sit: lecus in separatis. Proinde si duo circa
idem capitulum dolu fecerint, mutuo non agent:
si circa diuersa capitula, agent: nam & qui in unâ
legem committit, alterius legis beneficio non pri-
uatur: & substitutus hæredi, qui institutionem
refusauit non prohibetur ex substitutione succe-
dere, quoniam diuersa hæc capitula existiman-
tur. Ego & in his promissionibus, quibus
compensationi locus est, idem posse statui ar-
bitror, ut si tibi decem promiserim, tu deinde ex
alia causa mihi decem debeas, non enim erit
quicquid alterutri imputandum, & ideo si
rit, quum in his quantitatibus locus sit compensatio-
ni, quod & aliqui existimauerunt. Fortius ab alijs

proditum est, quum de poena euitanda agitur, etiam
id, quod ex separata causa debetur prodelle, ne
fregisse quis fidem uideatur: & ideo odio poenæ
excusari debitorem. Vnde responsum scio, non
incidere in poenam caduci emphyteutæ, qui do-
mino Canonem non soluit, quum alterius rei ipse ef-
set creditor: etiam si aliqui diuersa de specie ager-
entur, quod tamen ipse temere affirmare non au-
simus. Tertius est casus, quum promissio est sub
poena: qui enim poenam soluit, amplius inquietari
non debet: quum ipsa uice rei fungatur: non
enim utrunque obtinere creditor posset, rem scilicet
et poenam: quod tamen non procedit: quum
actum sit, ratio manente pacto poenam solui.
Idem si poena fauore solius creditoris adiecta sit,
potest enim eligere, ut contractus, qui sui natura
irreuocabilis est, potius obseruet, alioqui nul-
lus esset eius fauor, quod alibi declarauimus. Ex
quo consequens est, ut in ea questione, qua su-
pra concludi, eum uideri pacem uiolasse, qui prior
occupauit, si is, qui læsus est poenam malit, iure
eum agere posse: quod si offensione retaliare uo-
lit, ea contentus esse debere, quod aliqui censue-
runt: mihi tamen Bar. sententia non solui rece-
ptior, sed etiâ probabilior uidetur: ut possit pri-
mo offensionem indistincte poenam obtinere, quia
uerba stipulationis hoc indicant, ut scilicet, qui
rupert pacem, poenam soluat: nec retaliatio poe-
nam impedire debet: solutio enim obligationem
ipso iure extinguit, at noua iniuria non extinguit
ueterem: sed utraq; nouo ex facinore recrudet
scit. Quartus casus est, in inducijs, quas barba-
ro sermone Treugâ uocant: nam si aliquis induci-
as ex parte sua uiolauerit, debet alius quod in se
est obseruare. Quum enim ab eo nomen (ut ego
arbitror) sumperint, quod in diem ducatur, id est
differant interim à uindicta suspenderi æquum est,
quum lapsa die ulcisci se possit: quod in pace non est,
quæ perpetua est: atque ita consuetudo obseruat,
ut scilicet omne uiolanti fœderis dedecus, apud ui-
olatorem sit, nec calumniæ ulli locus esse possit,
quum facile is se præoccupatum mentiretur. Qua
ratione motus Cæsar, in colloquio cum Ariouisto
continuit suos: quod & aliquandiu ab Alarico Go-
thorum rege factum est, quum aduersus fidem
datam, à Sulicone sacratissimo paschatis die, a-
pud Pollentiam impetere. Habet hæc senten-
tia rationem: quum enim induciæ inter hostes sint,
iuregentium propter manum regiam, quæ actio-
nis instar est, contractuum nominatorum uim
habent: unde apparet aliud esse in temporalibus
missionibus, quam inimici priuati homines paci-
ficant. Sanè illud sciendum est, licet non obser-
uanti obseruare nemo teneatur, non tamē cella-
torem ipsum mercedem perinde consequi, ac si
obseruasset. Quapropter professor, qui à docen-
do superfedet, quia à re publica sibi stipendium
non præstetur, pro hoc temporis interstitio nihil
honorarij consequetur: quia quod ad illud tem-
pus pertinet, ex parte sua non obseruauit, & per
eum sterile uidetur: nisi rei domesticæ penuria
coactus necessario destitisset. Illud quoque cre-
berime receptum est, huiusmodi in obseruatio-
nis & neglectus in contractu nominato exceptio-
nem ab altero obijci nemini posse: & ideo si
ab extraneo possessor uendicem fundum, quæ
in emphyteusum à re publica habeam, ea excepti-
one

one adiutari ille non poterit, quod ipsi rei publi-
cæ uectigal non præstiterim. Quid enim ad eum
de iure tertij? Ceterum quandoque uidemus ne poe-
na delicto maior sit, ex sola negligentia non tamen
quæque à iure suo cadere. Vnde si dñs testatò ab
emphyteuta admonitus, duorum mensium spaciū la-
bi pmissit, non tamen
ideo emphyteutæ
pmissit, ut aduer-
sus legem contra-
ctus quicquid atten-
ter: difficilius enim
ius quaesitum no-
bis adimere, quod id
quod sub modo
uel sub conditio-
ne delatū est, ob-
sciscit aliquid ob-
seruandum nobis
incubat. Sed quid
si non simplex negligentia, sed & fraus arguat:
ut quia dispensator meus qui mensura pensioe
mihi operas locat, me cõpilaueit, quæ depræ-
sum ego ceu fraudatorem domo exegi, nunquid
omnem eius mercedem retinere poterò? Et quidā
existimant posse, ut fide non seruanti, nec ipse ser-
uam: quod ego uerū arbitror, quatenus Zeno-
nia constitutio permittit.

IIDEM AVGG. Archelio.

Pactum curato-
ris, recipere mi-
norem quantitatem
paciscentis, adultæ
ætatis suffragiū ne-

fit emptorē, & ideo, in iure ex præsumptione ea
nulla in futurum pbatio inducitur. Idem quan-
do hæc remissio necessario fieret: ubi enim sub
est necessitas, ibi nulla est liberalitas: unde in ar-
bitratorem compromittere, quo iure, qua iniu-
ria tutor poterit, si lege municipij ita mandetur,

noceat efficiet: tuto-
res enim & curatores
exigentes pupillis &
adultis debitū, non
etiam remittentes,
præstant obligatio-
nis liberationem.

rium tenent, quæ nec illiquidum quidem remitti
possit, nisi transactionis titulo: uel nisi spes nul-
la sublit fore, ut nec in futurum quidem ad liqui-
dam res deduci possit. Ego etiam rem non liqui-
dam æstimari scio, nempe quanti euctus ipse for-
tuna & alea uendi possit. Et ideo inde agnosci
inutiliter, an consulto tutor gesserit: Sed an acti-
onem iniuriarū tutor remittere possit: Et puta-
rim posse: quum talis actio in bonis pupilli non
sit. Qua ratione & aliqui existimant, per cano-
nis receptionem obesse eum pupillo, ut ius caduci
emphyteutæ remissum censeat. Adde quod recõci-
liatio, iniuriarū remissio non patrimonij euer-
sionē, sed uirtutis opinionem inducit: si tamen pecu-
narij pupilli interesset, propter illam illatū damnum,
uel quia alijs incideret in poenā, non arbitraretur
tutorem id posse. Idem si secundum mores ciui-
tatis dedecus uel infamia inde orietur, quæ allega-
tio in eo, qui se Christianum fateretur, admittenda
non esset, repugnat enim euangelio. Sed an tutor
uel curator dilationem debitori cõcederet? Et hic ui-
detur, pbari non posse, minorem enim quantitatem pupil-
lus reciperet, quæ etiâ tempore minus soluimus: et
quæ ipsi in mora exigendi sit, de suo late culpa
noie tenentur. Sed tamen uerius uidetur posse eos por-
rogare, quum et transigere ualeant, & gnalem admi-
nistrationem cum libera potestate habeant: nec enim
huiusmodi moratoria concessio grauis censetur
ipsi pupillo, & uerisimile est humanitatis potius
intuitu: & pbabili ex causa à tutore pmissam.
Sed an remittere exceptionem pemptoriam tutor
poterit? Et clarū est expresse fieri id non posse, quæ
mera donatio hæc esset: tacite uero per negligentiam
posset, ut si de ea non obijceret: quum iudex ad
ulteriora, pgreddendo eum excluderet, quod Bald. hic
censuit. Sed quid si tutor uel curator, qui excepti-
onē legitimā omisit, deinde restitutionem in inte-
grum adolescentis sui noie peteret? Et responsum
extat, eam quidem concedendam: sed ipsum tutorem
uel curatorem in expensis condennandū, ut de suo re-
farcia, quatenus sua culpa uel negligentia ex nego-
tij dilatio, uel alij partis ipsius interesset: nam et ad
ministratorem, quæannonas ciuiles remiserit, de suis
facultatibus ad satisfaciendū cogi constitutum est.
Idem uidetur dicendū, quado curator p huiusmodi
remissione aliquid receperit, uel alijs de euctu
teneret, ut quia donatio hæc à pacto cõpisset.

n Filius

i Alex. l. ex d. iur.
fo. s. fin. sol. mat.
in fin.
l. si pluris. ff. de
l. rem legatam.
de adimen. leg.
m Ang. consi. 92.
Dec. 22.
V.
n Oldr. hic. c. 7.
d. l. contr. s. fin.
facti. l. si de pign.
in fin. de furt.
o Alex. l. si multi
er. ff. de codic. ob
caus.
p d. j. præses. Ale
x. d. consi. 22. in 1.
q. l. tutor. in prin.
de iur. iur.
r. l. 1. s. si hæres
percepto. ad treb.
s. l. ac. Bald. Saly.
hic et in d. l. 1. j. d.
i. integ. rest.
i. l. 2. s. emand. p.
VI. de coll. bon.
u. l. 1. s. i. i. i. i.
supr. eo.
x. l. creditor. s. i.
mand. s. si. in 1.
de iniur.
y. l. ex hac. si qua-
dr. paup. ff.
x. l. 1. j. de his qui
bus ut ind.
a. l. miles. s. socer
de adul. Bal. hic.
b. c. plus autem.
in 1. de ad.
VII. c. 1. j. ar.
tut. l.
d. l. 1. s. pen. de
publ. Bald. in ru-
br. extr. de trans-
act. Doct. l. qui ro-
mar. s. Callima-
chus. ff. de uer. ob-
li. ubi l. 1. s. not.
e. l. 2. supr. de pre-
VIII. ab. imp. of.
f. l. si quis delega-
uerit. ff. de noua.
g. l. p. r. scriptio-
nem. j. de nouat.
h. l. 2. ubi l. 1. de
IX. fund. pat.
i. l. quod solidum.
s. etiam. de leg.
2. l. non est igno-
7. de admin. tut.
l. l. omnes. j. de
annon. lib. x.
l. Bar. l. filius. j.
ff. de solut. dice-
r. in l. seq.

FILIVS PACISCENDO. Supra uidimus, iure patrie potestatis patri quid per filium acquiri posse, praedictum uero non posse, ut merito huiusmodi pactio, qua filius de bitorem paternum liberat, quod ad patris damnum attinet, nullius sit momenti: quae tamen sententia quibusdam casibus non praeditur, ueluti quod id pactum in eo contractu celebratum est, qui utili tatem patris respicit: non enim potest pater ex contractu se iuuare, quin & caetera ap. pber. n. & si pater ex contractu filij agat, traditum est, exceptione obijci ei posse quae ex ip sius filij facto descendat. Quia ratioe si patri actio ex filij contractu acquisita fuerit, solutio ei fieri posse receptum est, nisi constitutum a patre, pater eum appareat, ad acquirendum tantum, tunc enim, propter taxatione ditionis uim solui illi non poterit. Rursus non praeditur in causa peculiari, in qua filius damnosus patri esse potest, quod su pra attigimus: idque siue peculium expressum co cessum sit, siue tacite, ut quia pater in rationibus suis nomine filij factum adscripserit. Vnde & si mercator filium habet, quem in ergasterio suo negotiari sinat, uidetur eius persona ceu legiti mi initoris approbasse, & ideo quantum ad eam ne gotiationis specie pertinet, filij sui contractus ratos habere debet. Idem dicendum est, quod eam pecuniae receptione in rem patris uersam appareat: quod in ea specie decusum uidetur, quod filius factum patris studiorum causa Ticinum miserat, nomen paternum exegisset, eaque pecunia p. uatico usus esset: uidetur enim utiliter gessisse, ut Albutius aiebat. In aliquibus quoque municipibus lege cautum est, patre teneri, ut filij factum praestet, quae lex ualet quidem: sed tamen dura est, & ideo interpretatione prudentium mitiganda, ut extra territorium non obseruetur: ut nisi omnes a lege requisitae qualitates proprie adsint, nullum habeat locum, ut in causis solum civilibus, non item in capitalibus procedat: nisi quantum sit poe nae pecuniarum respectu, quo casu perinde eum lex ac filij fideiussorem habeat: quae omnia la tui apud Iasonem legenda reliquimus. Sed an filius saltem ipse obligetur? Et regula est, ex suo contractu filium fam. obligari posse: quid enim si se expressim euictionis nomine obligauit? Quid si pro huiusmodi remissione uice mutua aliquam pecuniam a debitore acceperit? Nam & respondit Bal. si debitorem, tanquam patris procurator, liberauerit, eoque nomine aliquid receperit, quum huiusmodi mandatum nullum haberet, crimine quoque stellionatus conueniri eum posse: qui malo malo sciens se procuratorem non esse, pecuniam receperit: si uero ex mera liberalitate remiserit, nullam esse actionem. Caeterum & tum sibi praedictum filius, quum non solius patris est actio quam donat, sed sibi quoque communis: ut quum filia actionem de dote remittit: nihil enim obstat, quo minus si filius aliquod ius praesens habeat, illud remittere

IIDEM AVGG.
C. Caes. Honorato.

Filius paciscendo, uel debitum accipiendū, nihil detrahit patris obligatiōi.

possit. His igitur casibus ipsi saltē filio pactum praedictum, & ideo etiā post parentis mortē ratū habere illud cogetur. Sed si simpliciter donationis causa ius patris remiserit, credens fore patrem ratū habiturum, tunc contractus est nullus, & nullo ipse promissionis uinculo alligatur, ideoque si ei succedat, non obstat exceptio quominus exigere possit. Sed quod si debitori pater non promiserit se non petiturū si haeres erit. Censuit Bart. tale pactum non ualere, tanquam de re ad uiuentis haereditatem pertinens.

IIDEM AVGG.
Domine.

Si actionem legatū uel fideicommissi, quam aduersus haeredes mariti

te: sed Alex. recentiores contra, ut liberationis fauore specialiter id sit admissum: quae sententia ratione caret, quoniam non ideo minus haeres indignus censetur, quia donet aut liberet, quod alio modo contrahat: specialis enim paternae haereditatis in conditione mentio praeproperam sollicitudinem fraudemque arguit. Quod tamen in casu contrario non praederet, quoniam scilicet filius cum creditoribus patris pacisceret: id enim non in patris, sed in creditorum patrimonio est.

Si ACTIONEM. Quum pactio ab alijs facta alijs non prodest, quum item de una re contracta ad alia non extendat: mirum hic esse non debet, si pactum debitoris quantitatis alijs remissum, quomodo concepta sit haec pactio, plurariam exemplum assumi potest. Et in primis, ut legatarius qui alteri haeredi legatum remittit, solum pro rata haereditaria portionis remississe censetur, possitque aduersus alterum haeredem reliquam partem legati petere. Quapropter si pater quatuor masculinis institutis haeredibus, mille pro dote filiae legauerit, eaque alteri fratri actione remittat, pro rata solum remississe censetur. Quod enim ex lege XII. tabul. diuidatur haec obligatio, non uidetur ei remississe, nisi quatenus aduersus eum com petebat, hoc est parte haereditaria: quo exemplo Bald. Paulusque Casir. tradunt, si alter ex fratribus sorore marito iungat, & cum ea paciscatur, ne paternam haereditatem petat, id pactum pro rata ipsius interpretandum esse, & ideo nihil impedire, quominus aduersus alios fratres experiat: quam sententiam uno ore omnes hic probant, & ego sequor, nisi huius paciscentis interitus, ne ab alijs quoque petat, ut quia socij essent, quod & in patre dicendum est, qui filiorum nomine renunciationem haereditatis maternae a filia stipulatus sit, non enim id pactum alteri factū dici potest: sed quid si renunciet haereditati paternae uel maternae? Et si eam adiuit, non est dubium integram illi soli uideri datā, cum quo contraxit, ut Pauli. Casir. censuit: portio enim acquisita accrescere alijs non potest, & simpliciter haereditate appellando, uidetur de omni sua portione intellexisse: si uero non adiuit iure accrescendi, omnium portiones augebit: celebraturque pecuniam accepisse, ne adeat, sed repudiet. Sed quid in dubio, an interpretabimur adiuisse? Et quum additio sit facti, & graue praedictum inferre possit, non praesumetur

praesumetur: nisi quatenus in hoc signa urgeant. Finge renunciaisse sororem illi fratri omnem suam portionem, an adiuisse haereditatem dicemus? uerisimile enim est uoluisse prius id facere, tanquam actui sustinendo necessarium: quum renunciatio proprie eius iuris sit, quod iam est acquisitum: nam & qui ius de late sibi haereditatis in alicuius fauorem cedit, adire existimatur. Sed tamen contrarius receptus est: nec enim signum id praesumptioni ad ditionis satis efficax est, quum potuerit frater manu renunciare, ut simpliciter se ab haereditate abstinere: illi in specie renunciatum satis dici potest, quamuis effectu communicare cum fratribus teneat: sicut et uxor donationis causa renunciare haereditatem dici potest, tamen uere nihil ipsa transferat: quod si actiones cederet, secus esset, uel euictionis nomine se obligaret, uel ei renunciat, cui nec iure accrescendi pars ulla deberetur, aut alia coeactura concurreret, ut quia frater de suo solus dotem illi dedisset, cui ipsa remunerationis causa renunciaisset. Potest etiam aliter hypothesis hic assumi, ut id decideret, pactum remissio nis putatio haereditatis, uero haeredi non prodesset: quod omnes fatentur, quum ob affectionem factum est, quia quis erga ipsum possessorem tangebatur, quod in liberationis pacto regulare est, donamus enim ob affectionem. Sed dubium est, quid si ratio affectionis cesseret, & tunc prodesset uero bonae fidei celebratum sit, secus si mala fidei esset: quae sententia egregie utrumque iuris consulti responsum lancinat. Ego a regula recedendum non arbitror, ut possessoris contractus haeredi non prodesset, excepto constituta pecuniae pacto: quum enim ex obligatione haereditaria, quae necessario praecedat, id incalcat, eius naturā sequitur, quod ueteres recte existimauerunt: alioqui generaliter traditum est, leges quae aliqd de actu uero constituant, ad opinatiū non trahi. Fuere rursus, & qui aliter rescriptum nostrum intelligeret, nempe remissionem alijs factam, ipsi debitoribus non prodesset, quia nec fauore quidem liberationis renunciatio absente parte facta prodest, quod supra a nobis disputatum est. Ego remittere uerbum eius significationis esse, cuius committere seu mandare scio: & ideo hic arbitror decideri, creditorē qui propter obseruantia affectionem debitoris cum eo ipse non experit, sed actione alijs committit, creditque, nihilominus ipsum experiri rursus si uelit posse, nec uideri quicquam tacite cum debitore conuenisse, quominus reuerti ipse contra eum possit, solāque ipsi solutionis mandataris factae exceptio obstat, non aut pacti: quia ratioe ei qui solo debitoris affectione actione cesserit, non obstat rei exceptio, et alteri cessisse affirmantis.

quondam tui habuisti, te affectione haereditatis alijs remississe, pbetur, exceptione pacti contra debitorē, instituenti actiones nocere tibi mini

rum indēnem praestare promissit, nō ideo prohibetur creditor, aduersus utrum uelit iure suo uti: tum quia haec pactio inter alios facta alijs nocere non debet: tum quia creditor inuitus cogi non potest, ut debitorē mutet, etiam si is, qui offertur magis idoneus sit. An potius, quia creditoris ius abscipio facto auferri aut mutari minime potest? Hinc est, quod pro regula traditur, resolutio datis iure, ius quoque accipitis resoluti, & ad priorem dominium illabefactū reuerti. Hinc & receptum est, subditorum conspirationes, aduersus principis iura conceptas, nullius esse momenti. Imo generaliter traditur, nulli uniuersitati, quae sui iuris non sit, concedi ut in iussu principis sui se in tribus, factiones uel diuideret, uel foedera cum quocumque percuteret. Videretur tamen constitutione nostram semper non obseruari, sed quādoque pacto debitoris fieri creditoris praedictum. Vnde si cliens de feudo bona fide transigerit, cogit dominus eam transactione commissio uel consolidato sibi quicquid feudo rata habere: quod ego inducitur arbitror, quia haec est feudoque lex, ut ei qui a cliente pignoris uel libelli (ut uocat) ius adeptus est, liceat par obsequium domino offerre, teneatque dominus loco clientis succedat eum admittere, & propter beneficij feudalis fauorem temperatus est, hoc est casu iuris rigor: nec uidetur fieri domini conditio deterior: quā ab ipso principio haec facultas clienti promissa censetur: alioqui iure nostro, nemo ultra suū tempus seruitutē praedio, ex legis huius regula, imponere potest. Fortius ergo aduersus regulā obstat, quod Bart. tradit, si rem tibi ultra dimidiam iusti precij deceptus uendiderim, tuque rem illā pignora ueris, deinde ego eam rescissa uenditione aduocauerim, pignus non extinguitur. Vides igitur pactiōnem eam pignoris mihi obesse, ne liberā rem habere possim, & sic debitoris facto deterior rem creditoris conditione fieri? Sed tamen satis est, & hoc casu regulae nostrae adherere: & quod Bart. censuit, non resoluti pignus interpretandum est, ut creditori liceat aduersus emptorē experiri, ut precium potius mihi, quam rem restituat, quo salua sibi pignoris causa sit. Facilius forte Alex. quoddam responsum defendetur: Is a legis nostrae regula quandoque recedi posse censetur, restitutionis in integrum beneficio, hac in specie Emphyteuta meus Titio meliorationes pignora uideat, deinde canonem non soluit, & a iure suo cecidit: quāuis resolutū quoque pignus ex Scaeuolae responso uideatur, tamen licebit Titio canonem offerre, & aduersus caduci poenā in integrum restitutionem implorare: iusta enim restitutionis causam ignorantia haec praestat. Quā uerisimile sit, si id Titius sciuisset, canonem fuisse oblatum, ut pignoris ius saluū sibi duraret. Sed tamen hanc ego sententiam (nisi in fraudē pignoris debitor cessasset) ambiguum puto: tum propter legis nostrae regulam, tum quia Scaeuolae responsum illud non red-

Diplos conuenta, creditori non praedictant: ueluti quum alter reus debendi alte

me posse intelligis.

IIDEM AVGG.
C. Caes. Euhemero.

Debitorū pactiōnibus, creditori petitio nec tolli, nec mutari potest.

rationes, aduersus principis iura conceptas, nullius esse momenti. Imo generaliter traditur, nulli uniuersitati, quae sui iuris non sit, concedi ut in iussu principis sui se in tribus, factiones uel diuideret, uel foedera cum quocumque percuteret. Videretur tamen constitutione nostram semper non obseruari, sed quādoque pacto debitoris fieri creditoris praedictum. Vnde si cliens de feudo bona fide transigerit, cogit dominus eam transactione commissio uel consolidato sibi quicquid feudo rata habere: quod ego inducitur arbitror, quia haec est feudoque lex, ut ei qui a cliente pignoris uel libelli (ut uocat) ius adeptus est, liceat par obsequium domino offerre, teneatque dominus loco clientis succedat eum admittere, & propter beneficij feudalis fauorem temperatus est, hoc est casu iuris rigor: nec uidetur fieri domini conditio deterior: quā ab ipso principio haec facultas clienti promissa censetur: alioqui iure nostro, nemo ultra suū tempus seruitutē praedio, ex legis huius regula, imponere potest. Fortius ergo aduersus regulā obstat, quod Bart. tradit, si rem tibi ultra dimidiam iusti precij deceptus uendiderim, tuque rem illā pignora ueris, deinde ego eam rescissa uenditione aduocauerim, pignus non extinguitur. Vides igitur pactiōnem eam pignoris mihi obesse, ne liberā rem habere possim, & sic debitoris facto deterior rem creditoris conditione fieri? Sed tamen satis est, & hoc casu regulae nostrae adherere: & quod Bart. censuit, non resoluti pignus interpretandum est, ut creditori liceat aduersus emptorē experiri, ut precium potius mihi, quam rem restituat, quo salua sibi pignoris causa sit. Facilius forte Alex. quoddam responsum defendetur: Is a legis nostrae regula quandoque recedi posse censetur, restitutionis in integrum beneficio, hac in specie Emphyteuta meus Titio meliorationes pignora uideat, deinde canonem non soluit, & a iure suo cecidit: quāuis resolutū quoque pignus ex Scaeuolae responso uideatur, tamen licebit Titio canonem offerre, & aduersus caduci poenā in integrum restitutionem implorare: iusta enim restitutionis causam ignorantia haec praestat. Quā uerisimile sit, si id Titius sciuisset, canonem fuisse oblatum, ut pignoris ius saluū sibi duraret. Sed tamen hanc ego sententiam (nisi in fraudē pignoris debitor cessasset) ambiguum puto: tum propter legis nostrae regulam, tum quia Scaeuolae responsum illud non red-

rum indēnem praestare promissit, nō ideo prohibetur creditor, aduersus utrum uelit iure suo uti: tum quia haec pactio inter alios facta alijs nocere non debet: tum quia creditor inuitus cogi non potest, ut debitorē mutet, etiam si is, qui offertur magis idoneus sit. An potius, quia creditoris ius abscipio facto auferri aut mutari minime potest? Hinc est, quod pro regula traditur, resolutio datis iure, ius quoque accipitis resoluti, & ad priorem dominium illabefactū reuerti. Hinc & receptum est, subditorum conspirationes, aduersus principis iura conceptas, nullius esse momenti. Imo generaliter traditur, nulli uniuersitati, quae sui iuris non sit, concedi ut in iussu principis sui se in tribus, factiones uel diuideret, uel foedera cum quocumque percuteret. Videretur tamen constitutione nostram semper non obseruari, sed quādoque pacto debitoris fieri creditoris praedictum. Vnde si cliens de feudo bona fide transigerit, cogit dominus eam transactione commissio uel consolidato sibi quicquid feudo rata habere: quod ego inducitur arbitror, quia haec est feudoque lex, ut ei qui a cliente pignoris uel libelli (ut uocat) ius adeptus est, liceat par obsequium domino offerre, teneatque dominus loco clientis succedat eum admittere, & propter beneficij feudalis fauorem temperatus est, hoc est casu iuris rigor: nec uidetur fieri domini conditio deterior: quā ab ipso principio haec facultas clienti promissa censetur: alioqui iure nostro, nemo ultra suū tempus seruitutē praedio, ex legis huius regula, imponere potest. Fortius ergo aduersus regulā obstat, quod Bart. tradit, si rem tibi ultra dimidiam iusti precij deceptus uendiderim, tuque rem illā pignora ueris, deinde ego eam rescissa uenditione aduocauerim, pignus non extinguitur. Vides igitur pactiōnem eam pignoris mihi obesse, ne liberā rem habere possim, & sic debitoris facto deterior rem creditoris conditione fieri? Sed tamen satis est, & hoc casu regulae nostrae adherere: & quod Bart. censuit, non resoluti pignus interpretandum est, ut creditori liceat aduersus emptorē experiri, ut precium potius mihi, quam rem restituat, quo salua sibi pignoris causa sit. Facilius forte Alex. quoddam responsum defendetur: Is a legis nostrae regula quandoque recedi posse censetur, restitutionis in integrum beneficio, hac in specie Emphyteuta meus Titio meliorationes pignora uideat, deinde canonem non soluit, & a iure suo cecidit: quāuis resolutū quoque pignus ex Scaeuolae responso uideatur, tamen licebit Titio canonem offerre, & aduersus caduci poenā in integrum restitutionem implorare: iusta enim restitutionis causam ignorantia haec praestat. Quā uerisimile sit, si id Titius sciuisset, canonem fuisse oblatum, ut pignoris ius saluū sibi duraret. Sed tamen hanc ego sententiam (nisi in fraudē pignoris debitor cessasset) ambiguum puto: tum propter legis nostrae regulam, tum quia Scaeuolae responsum illud non red-

§ 1. lex uel lig.

a Bald & Doct.

l. placet. sup. de

facrosanct. eccl.

Doct. l. i. ubi inq.

sup. de sacro-

sanct. eccl.

l. fin. de eo per

quem.

l. l. sepe. §. 1. de

re iud.

e d. c. 1. de contro

uers. int. uasa.

f arg. l. si filius.

z. ff. ad Marc. d.

g. s. porro. qual.

olim fru. alien. et

g. titius filius. si

de fru. contr. suc.

int. dom.

b l. alienationis.

de uerb. sig.

i Old. consil. 154.

quia test. col. fin.

f Bald. l. 2. q. 14. j.

de hered. a. d.

l. Bar. l. singula-

ria. col. 5. si cert.

pet.

m l. si pupilli. de

solut. l. pen. §. si

nir. ubi Bar. solu.

matr.

n d. l. 2. q. 14.

o l. cum ab uno.

de leg. 2.

p arg. l. seq. in

uerb. perfectis. di-

xi. m. l. 2. §. 1. in

uerb. libera. de

uerb. oblig.

q arg. l. tale. §.

a. ff. cod.

r l. si. de noua.

s l. uenditor. ff.

de iud.

u l. 1. ubi in rē.

ad.

x Bar. l. solutio-

nem. ff. de sol.

y l. 1. de fideius.

for. l. 2. ff. de cud.

dimi.

z l. 2. ff. quod

cum eo.

a 26. dist. c. 7.

b gl. c. sine pami

trinita. de conse.

dist. 4.

Doct. c. de his. de

accus.

c Dec. consil. 1. o.

d l. dudum. j. de

cont. emp.

ditur: tum quia caduci hæc pœna ex natura con- tractus descendit. Vnde domini ius, nec restituti- one in integrum subuerti debet: nam & si fundus in emphyteusim datus ecclesiæ sit, & a solutione cessauerit, ipsa quoque a iure meliorationis caderet, pinde ac si feudi leges non seruauerit: idque ab omni- bus receptum est: imputandumque eius rectoribus erit, si non soluerint: cogiturque illi de suo ecclesiæ indemnè præstare: domino autem emphyteusicos nihil imputabitur, qui iure suo usus est, nisi forte in subsidium quod rector soluedo non essent. Quapropter & hoc casu si aliter creditori consul- tum esse non possit, Alex. sententia defendetur, ut in subsidium restitutioni in integrum sit locus. Solum ergo de legis nostræ regula tunc limita- bitur, quum hæc debitorum pactioibus assen- sus, dum tam ex uerisimilibus coniecturis de- prandatur: quod in emphyteuta et superflucio tradit Bald. §. q. sciens patiensque dno tralegerint. Idemque in domino feudi, qui pactionis admoni- tus, annum tacuit: qui enim usucapionem non interruptit, consentire uidetur. Vnde & subdi- citi aduersus uerum dominum præscriptio se- tueri possunt, & alium agnoscere: sed & qui ex- promissorem delegantis debitoris acceptat, sibi abesse ceterum. Vnde si, quum pecunia apud cam- porem haberet, ei iusserim ut ubi creditori meo soluatur, tibi promiserit, ego liberabor: quia uideris promissionem illam loco solutionis acceptas- se, quod etiam a Bald. existimatum est. Quum maritus animo compensandi cum dote legatum uxo- ri ab uno heredum reliquit, nam mulier testato- ris confessionem acceptando uidetur tacite alios co- hæredes, quatenus in legato est, liberare. Ego cum plurimis id specialiter inducitur arbitror, ut quæ- ocysime mulier dote suam consequatur, quod le- ge sequente attingam. Sed quid si cohæredes ali- cui fundum assignarint, hac lege, ut Titio hære- ditario creditori centum solueret. Titiusque par- tem solutionis acceperit, an recessisse ab alijs uide- bitur: Et non putarim. P. cōiectura enim hæc id ne- cessario non inferat, & adiectio noui debitoris, non censet nouata obligatio. In re quoque uedi- catio fit creditoris deterior conditio p debitorē qui alienauerit: quoniam actor ipsius emptoris fore leg tenet, eiusque priuilegia, non autem uendito- ris attenduntur: ut quum sacerdoti fundum meum Titius distraxit, in foro enim ecclesiæ litigandum mihi erit: quod in actione personali lecus: non enim inuito creditore, reus subiungere quenque po- terit, idque ex legis nostræ regula. Fit & quan- doque creditori præiudicium, quum debitor statim mutatur, ut quia ex delicto eius bona publicantur, ceterum enim a creditoribus liberatus. Idem quum, qui filiusfam. contraxit, deinde emancipatur, fit de- terior creditoris conditio: quod ille non amplius in solidum, sed solum quatenus facere poterit cōueni- etur. Fuere & qui crederet, ludæum qui baptisimi sacris initiatur, tanque nouum hominem censeri, & poenales creditorum actiones extinguere: sed id non satis receptum est. Ceterum quid uiceuersa di- cendum, an dñs uel princeps in præiudicium subdito- ri pacisci poterit: Et Dec. nihil obstat censuit, quum- ius, quod qd habet, uedere possit: quæ snia i- uectigalibus omnesque utilitate ex iurisdictione pue- niente pcedere potest: nihil enim obstat, quin id emo-

lumentum alienari possit, firma iurisdictionis exercitatio apud priorem dñm manente: respec- tu enim ipsius iuris, quod quis in hoies liberos ha- bet, merito displicuit: & ideo communi calculo existimatum est, non licere principi oppidum aliqd in uitis subditis alienare, ita tñ si eorū pbabiliter inter sit non mutare dñm, ut quia in eum transferunt, qui subijci non æque decorum est: potiori enim dño subditi alacrius parēt, quoniam & sub eius iperio- riores sunt: pinde & si avarus, durus, litigiosus uisus censeretur, merito huiusmodi iugum de- tractant sapientes: cuius rei exemplum in Pythago- ra & Demarato apud ueteres legitur: quorum alter Samo, alter Corintho excessit, ne tyranno serui- rent. Idem si p parte alienarent, uel ad tempus, qm (ut Statius inq.) non parit populus regnum breue. Et Homerus: Non bona multosq; ditos, rex imperet unus. Et ideo putarim audiendos subditos, qui defuncto dño institutis pluribus fi- lijs petant iurisdictionem unam tantum adjudicari: haud dubie enim eorū interest, uni solum parere. Idem si tali alienatione pars territorij deideret: fieri enim id non debet in uitis subditis, quod & in officijs di- cendum. Etenim magna est inter iurisdictionem cete- rasque res differentia, quæ scilicet hoies naturaliter liberi sunt: & ius quod in Augustum seu principem trāslatum est, non libere trāslatum est, sed ut rem tanque publicam reget, quæ comodijs & prudentius ab uno administrat: merito igitur huiusmodi iure ab utroque debet princeps, & quibuscumque clausulis concepta sit alienatio, semper saluū ius tertij intelligitur: cui derogatum non ceteris, etiam si remuneratio causa se donare dixerit: quum non ideo subditorum conditio deterior fieri debeat: & hæc quidem iure nostro uera sunt. Quādoque tamē subditi alienationem impedire uolentes, mi- nime audiuntur, ut quum solum allegant, se dñm mutare nolle, tanque antiquior dñs maior erga se affectione sit habiturus: hæc enim leuis causa esset, sicut & quæ ex Campanorum prouerbio (cu- ius Lilius, lib. XXXIII. meminit) adducit, nempe Notissimum quodque malum maxime toleran- bile esse: quod ex Syracusana anu apud Valer. Maximū sic carmine a Marullo redditur: Partu- rogata cur anus saluum uelit, peiora dixit horreo. Haud quaque em pbabilis est hic timor, nisi ex qualitate noui domini confirmetur: in quo tamen scio esse qui dissentiant, & absque alijs con- iecturis sufficere eas causas arbitrentur. Sed & audiendi non essent, si aduersus eos consuetudo inualuisset, ut etiam inuiti distraherent: necem dubium est ualere consuetudinem, dum tamen ex actibus uoluntarijs, non autem metuculosus inducta sit. Cuius timoris exemplum est, si poe- nali principis edicto coacti paruerunt, quod Paul. Castren. respondit: nec consensus con- templatōe alicuius accedens in exemplum tran- sit, ut alterius quoque causa obesse debeat: nec- cessaria est igitur iusta præscripta consuetudo, & nihilominus tum quoque ita agendum cum eis est, ne ulterius aggrauentur, quam sub prio- re domino solebant. Illud quoque traditum est, posse fieri huiusmodi alienationem, ut etiam subdi- ti uniuersitate distrahant, ut quia alijs uniuersa bona alienent: nā & ius clientium (quod Vassallicū uocāt) etiam eis iuribus hoc modo trāsferri posse res- pōsum est. Idemque putarim, si ciuitate cum ter- ritorio

ritorio princeps alienet, nam sub ea uniuersita- te & castra cōprehenduntur, & non reclamantibus ciuibus uiuere ut Castellani, qui ipsi aduersen- tur, audiri debeant, quum à capite membra delci- scere æquum non sit. Quia tñ in re, amplius deli- berandum censeo. In alienatione quoque modicæ

II DEM AVGG. Cornelie.

Pacto successo- rium debitoris ex lege xii. tab. æs alienum hæredita- rium pro portio- nis bus quæsitis singu- lis ipso iure diui- sum, in solidum u- num obligare credi-

tori non potest: quod & in honorario suc- cedentibus iure lo- cum habet. De cheirographis itaque communibus exhi- bendis cum hærede, uel non perfectis in diuisione placitis, cōuenire, quati tua interest, potes.

ma exoneret, aliud quæque receptum est: tenebiturque cohæres, quatenus in hæreditate est, p eo cohæ- rede, q soluendo non sit, salutis auctoris sui pui- de- re: qm iuris ciuilibus hæc diuifio, nullum in diuino iudicio locum habet: sed ex bonis, q defuncti fue- runt, semp eorū, q illicite ablata sunt, restitutio fieri debet. Quod si salutis æternæ piculum aliquod non sublit, ut quia iā de eo sit desperan- dum: diuifio le- gis auctoritate fa- ctam obleruabi- mus. Et cum ubique lex dicat, diuidi hu- iusmodi obligati- onem p rata, cō- sequens est, ut ea- dem sit obligatio inter hæredes diui- fa, q in psona de- functi erat: alioq non diceretur lex xii. tab. eā diuifis- se, sed nouā indu-

xisse: ut merito Cyni, Sal. q sententia pbare non possim, eandem ex sola fictione esse existiman- tium, tanque uera obligatio ita ollibus defuncti inhæret, ut ab eo transferri non potuerit: arbitror enim ea, q iuris sunt, à lege uere & ppria trās- ferri posse. In indiuiduis tñ uerū est nullam hu- iusmodi diuifiois rationem esse: quod gñaliter i ob- ligationibus faciendi solet tradi, quum de eo agit, ut factum ipsum pstat. Proinde in his poterit testa- tor uni ex hæredibus suis totū stipulari, quum tñ nemo stipulari possit uni tantum ex hæredibus da- ri: differetiaque illa est ratio, quum obligationes faciendi indiuidue sint, qlibet hæredū psona de- functi in solidum sustinet: at obligationibus dādi, quæ legem xii. tab. diuidunt, non nisi p parte hæ- reditaria representat testator, & extra illa hæres p extraneo habetur: constat aut extraneo stipulari nos non posse. Ceterum & in obligatione, q in te- statoris psona nunq cepit, sed ab hærede orta est, non existimari ullā fieri diuifioem, qm lex e- as diuidit, q a testatore transfundunt: diuiditur enim quod unum fuit, non quod nunq fuit. Quia ppter si- pmilero, neque p me, neque p hæredē meū fieri, q minus ire agere possis, in solidum, in id quod interest, uel ad pœnā agei, nec diuifioi p portioe hæredi- taria locus erit: qm hmoi obligatio p me non fie- ri, ad hæredē non trāsfit: merito hæredis adiectio necessaria fuit: quia principali morietur, eius obli- gatio extinguit, incipitque noua oriri, q hæres ipse ponit a testatore alligari: censetque hæres tanque principalis, unde nulli diuifioi est locus, quod a me alibi diffusius disputatum est: & sicut obligatio ipa facti, q hæredē adstrixi, non ante orit, q ille hæ- reditatem adierit, ita & de pœna, uel eo quod interest dicendum, q ad ipm factū accessiois instar obtinent. Specialiter quoque in dote receptum est, ut ab uno ex hæredibus, legato causa cōpelandi uxori relicto aduersus eum solum expiri uxor possit, et dote quate- nus i legato est, uedicare. Sciedū enim est, adeo re- gula legis nostræ efficacem uim esse, ut etiam si testa- tor unum ex hæredibus satisfacere creditoribus

b c. ubi ubi Ho- sti. de usur. i c. in iuris. de rap. c. nobis. 2. in fin. de sent. ex com. f Anch. reg. pec- atum char. pen. in 6. Ar. d. §. 1. l. c. quia in om- nibus de usur.

m Bald. auct. de funtio. col. 1. ad Tertull. n l. quis ergo in fin. de pecul. III. o l. si maritus. §. leges Jul. ubi Bar. tol. de adul. p d. l. 2. §. ex his q stipulationes non diuiduntur. de uerb. obl. r l. continuis. §. fin. eo. tit.

III s l. cum a matre j. de rei uend. f s. alteri. Instit. de inutil. stip. u Bar. l. 4. §. Ca- to. §. q. de uerb. ob- lig. Pet. et Imo- §. fin. x l. hæred. §. in illa fam. heres. y l. stipulatio ista habere. §. si quis ita sequent. de uerb. obl. z d. l. continuis. §. fin. a in §. Cato. 1. not. V b l. cum ab uno; de leg. 2.

n in hæredi-

hereditatis iusserit, nihilominus oēs teneant: diu-
fioq; p rata fiat: ga quā de suo qdē creditorib;
nō leget, qd ad eos attinet, nullū est id legatū d:
& à lege diuifam actionē idcirco aduersus illum
solū intēdere nō potest, ga id testator ordinasse,
ipfōz inter se haredum respectu magis uidet, qd
ut creditori consu-

leret: at in pposi-
ta specie, quū quis
dotem uxori ab
uno praelegat, ui-
detur etiā uxori
consulere uoluisse
se, saltē ratione tē-
poris, ut expediti-
orem exitum res
habeat: capiteq;
suadente equita-

tate, mixto dotis ultimaeq; uolūtatē fauore, hāc
plūmpcio. Quapropter si interellet mulieris cū
oibus potius p rata experiri, audiendā putare h.
Dixerit aliq; quū testator uni ex haredibus ius-
sit ut creditorib; satisficeret, cur approbare hāc
defuncti uoluntatē ipsi nō possunt, & quā habet
actionem in solidū aduersus grauati intēdere:
an ga qd nomine creditor; gestū non est, ratum
haberi ab eis non potest: an ga actio ex testamē-
to à lege datur, & à lege diuiditur, merito ratio-
habito priuati ius publicū nō inuertit: Si tū cre-
ditores in solidum aduersus eū haredē, q solus
soluere dānatus est, agerēt, & ille de hac legis di-
uisione nō exciperet, obtinere deberent: ga agēs
de facto, reo nō excipiente obtinet: maxime si
ei uere actio cōpetit, licet non eo modo, quo ad
uersus reū intentata est. Si uero reus exciperet,
tunc creditor ultra ratā portionē petens, submo-
ueretur. Sed cur hoc casu diuersum ab eo, qd
de duumiris dicitur traditū est: qui ex necessita-
te municipalis officij suo periculo tutores pupil-
lo dare tenent, & tū si inter eos cōuenierit, ut alte-
rius solum periculo dentur, is de quo conuentus
est, prius cōueniri debet: ergo eadem ratione
prius cōueniendus erit, quē testator iusserit, uel
is de quo inter partes ipsas actum est, ut ipse sol-
uat, aliosq; cohæredes inuicem praestet. Sed re-
spondendum est aliud in duumiro esse, qui pu-
illi, quū bñficio ordinis careat, in solidū tenent:
et actio tantū subsidiaria: alid i hisce cohæredi-
bus, quoz obligatio diuidua est, nec subsidialis.

PETENS ex stipu-
latiōe quā placi-
ti seruandi causa se-
cuta est, seu anteces-
sit pactum, seu post
statim interpositum
sit, recte secundū se
ferri sniam postulat,
bus clarissimā cōstitutiois uerba, qd in se fuit,
tenebris inuoluit. Ex ueterū igit snia, quā Ful-
Paul. Iasonq; sequunt, pone: Tecū qbusdam pa-
ctis oibus cōueni, forte ut mihi fundū intra certū
tempus uenderes, ut de euictione caueres, ut ego
tali & tali die tot pecūias soluere, & similia dein-
de, ga sciebā ex hisce pactis actionē nō dari, stipu-
lationem adieci: hāc oia uti pacta conuen-
ta sunt dari fieri sponndit Titius, stipulatus est
Alciatus: quāstū est, cuius effectus erit hāc sti-
pulatione: Et respōdetur, ex ea agi posse non solū
ad oia pacta praecedentia, sed etiā si qua inconti-
nenti subsequuta sunt: unde apparet ad ea, quae
ex interuallo celebrata fuerint, non trahi: nam et
cōmuniter receptū est, simplicem protestationē
ad solos actus produci, qui incontinenti sequun-
tur, non qui ex interuallo: nisi uerba generaliter
fuerint tempus respiciant: uel natura actus
aliud suadeat: quod & in hoc exemplo dicendū
est, nō em uidetur ea fuisse contrahentium mens,
ut simplex hāc stipulatio ad futura ex interual-
lo pacta trahatur, sed ad praesentia tantum, & ea
quae incontinenti sequatur: quoniam uerba hanc
interpretationē possunt accipere: & de eis, quae
incontinenti sequunt, cogitū qd ad principio p-
sumitur: qd & Paradox. li. v. ca. II. docuit. Nec
me mouet Bar. authoritas, frustra in eo labora-
tis, ut ostendat, stipulationē à pacto qd ex in-
teruallo sequat, limitari, declarariq; posse: qd
utiq; fateor, quoties hoc actū à partibus credibi-
le est, ut ppter gñalitatē uerbor; uel ga natura
actus id suadeat: qd in exemplo nostro nō est,
unde nodus in scripto minime qrendus fuit: qua-
ratiōe Accur. argumentū submouet, q uel post
mille annos cōueniri declarariq; stipulationem
posse existimauit. Adnotatq; ex eo Doct. aduer-
sus declaradi facultatē nullo tpe pscribi posse, si-
ue qd facultatis sunt tpe nō perimunt: siue qd
hāc declaratio à libero arbitrio pēdet, unde prae-
scriptio nō extinguit. Sed ego nō temere à regu-
la recedēdi arbitror, q gñaliter pscriptio xxx
annoz iduxit aduersus oēs actioes: unde quū ex
hac declaratiōe oriā cōtra aliū actio, legi nō me-
re facultatis esse: nec liberi arbitrij, ut q in alte-
rius puidiciū redat, merito pscriptioi locy erit.
Idēq; in iure offerēdi dicendū est receptū em est,
alienato fundo, cū pacto ut oblata pecunia redi-
mere eū fas sit, lapsis xxx. annis, excludi uendito-
rem, et retro uendēdi obligatiōi, q emptor tene-
batur,

IIDEM AVGG.

Casares Aurelio
Chresimo.

PETENS ex stipu-
latiōe quā placi-
ti seruandi causa se-
cuta est, seu anteces-
sit pactum, seu post
statim interpositum
sit, recte secundū se
ferri sniam postulat,
interpretatio, ex pacto agi cōminifit. Et licet Al-
lex. & Dec. utiq; cōmunia teneantur, nos tū de-
cet ea potissimū lequi, quae ultrō ex uerbis india-
cantur: quū aliā nihil tam absurdū sit, qd argu-
tijs extorqueri nō possit. Adde qd supra censui-
mus, pacta incōtractu stricti iuris actionē nō in-
formare, ut meri-
to hic itellectū nō
bis pbari neque-
at: sicut nec Ang-
Salicetq; nihil,
quod dicitur p-
nos facientes opta-
niones, quas ab
Alex. confutatas
cernere est. Viden-
tur mihi certe ple-
riq; ex nostrati-
s l. i. ff. de dot.
p. leg.
Bald. nouel. in
tract. dotis part.
3. priuileg. 3.
l. i. ff. de uni. s. idē.
Papin. fam. heres.
l. i. ff. de pupilli.
s. sed si ego, de
neg. gest.
l. i. de donem. de
ope. lib. VI
l. arg. l. i. ff. de
m. postib. s. si q;
de in off. test.
n. d. l. 2. c. l. lu-
lianus. s. quantum
ad exhib.

PETENS ex stipu-
latiōe quā placi-
ti seruandi causa se-
cuta est, seu anteces-
sit pactum, seu post
statim interpositum
sit, recte secundū se
ferri sniam postulat,
interpretatio, ex pacto agi cōminifit. Et licet Al-
lex. & Dec. utiq; cōmunia teneantur, nos tū de-
cet ea potissimū lequi, quae ultrō ex uerbis india-
cantur: quū aliā nihil tam absurdū sit, qd argu-
tijs extorqueri nō possit. Adde qd supra censui-
mus, pacta incōtractu stricti iuris actionē nō in-
formare, ut meri-
to hic itellectū nō
bis pbari neque-
at: sicut nec Ang-
Salicetq; nihil,
quod dicitur p-
nos facientes opta-
niones, quas ab
Alex. confutatas
cernere est. Viden-
tur mihi certe ple-
riq; ex nostrati-
s l. i. ff. de dot.
p. leg.
Bald. nouel. in
tract. dotis part.
3. priuileg. 3.
l. i. ff. de uni. s. idē.
Papin. fam. heres.
l. i. ff. de pupilli.
s. sed si ego, de
neg. gest.
l. i. de donem. de
ope. lib. VI
l. arg. l. i. ff. de
m. postib. s. si q;
de in off. test.
n. d. l. 2. c. l. lu-
lianus. s. quantum
ad exhib.

batur, pscriptioe tps derogatū cetero. Sed qd si
adiecta fuerit clausula, absq; ulla pscriptioe: Et
Bal. atq; Ang. idem rñderunt: tanq; pscripti-
oni renunciare nemo possit: quae sententia iure
nostro receptior est. Sed quū hac in materia ho-
die ad ius canonicū attendamus, uidetur nullū p-
scriptioni locū esse, quū deficiat bona fides: tali
em pacto, saltē indirecte, propter malam fidem
possessoris impedit pscriptio: & ideo Ful. Fab.
And. Sicul. Crotusq; ex facto p uenditore rñde-
runt: q sententia aequissima est. Fortius censuit
qñq; Bar. Hug. q; nectum quoq; usufructuioni lo-
cum esse, quū id actum est, ut temp. uel quicūq;
uel in perpetuum offerre liceat: licet em hmoi
dictiones quādoq; restringantur, quū tamen la-
plui temporis ab homine adiūctur, necessario
de prohibitione pscriptiois intelligi debent: nec
em uerisimile est, alia ex causa additas fuisse: qd
& Ang. & alij censuerunt: in qua tamen re scio
piurimos esse, qui reclamant. Sed hāc ego sniam
uti aquiror, et cōscitū apriorē libētius sequor.
b. PLACITI seruandi. Sed an indistincte ue-
rum est, pacta incōtinenti cōtractui adiecta acti-
onem informare: & quatuor casus excipiunt
hic Doctores. Primus est, quū pactum ei
dammum infert, cuius fauorem actio ex contra-
ctu respicit. Finge C. tibi mutuaui, unde certi cō-
ditionem conlequor, & praeterea promisi pro
te Romam ire, tunc nullus erit informationis lo-
cus: quia absurdum est, actionem certi cōdictio-
nis, mei fauore introductā contra me dari, ut pa-
ctum eundi Romam obseruem: & ita ferē oēs
sentiant. Contra Dec. actionem qdem nō infor-
mari cum ceteris sentit, sed cōtractū ipsum in-
formari, & ideo noua ex cōtractu actione agi
posse. Ego hāc Decij sententiā probare nequeo,
siue quia tale pactum uideatur absq; causa esse:
siue quia nihil ad ingressum seu materiā contra-
ctus facit, & legem cōtractui non dat. Imō quū
hac separata sint, alterq; alteri nullo erit auxilio.
Sed pone non esse separata, & tunc secus erit:
uti tu ex mutuo mihi usuras praestes, quia pa-
ctus sim Romam ire, sentit em hoc casu Accur.
pactum hoc inesse cōtractui stipulationis: &
ideo illū informari, ut noua actio ex stipulatu p-
pter pactum detur, quod Dec. hic declarat, & mi-
hi nō displicet: quāuis pleriq; agi praescri. uerb.
existiment, tanq; rei interuētū muniat pactū:
eius em habita ad dationem usurarum relatiōe,
cōtractus innominatus resultat, do ut facias:
merito & huic actioni locus ex eorum sententia
erit. Sed ipse supra ostendi, quoties ex pacto a-
ctio nominata competit, praescriptis uerbis agi
regulariter non posse: eritq; licita hāc usurarū,
etiam hodie, receptio: non enim propter mutuū
solui uidentur, sed ut eam Romam: quod intelli-
gendum, si non grauius sint, qd ut iustum la-
boris precium mihi rependant: licet Saly. hic
aliter sentierit, quem recentiores iure confutant:
alioqui facilis uia feneratorib; pateret, qua frau-
dem legi facere possent. Secundus casus
est, quum pactum nudum praecedit, stipulatio
poenalis sequitur, non enim munitur praecedens
ad stipulationem poenali: quae ideo accessoria dici-
tur, quia ex facti in obseruatione ipsa committi
incipit, & idcirco non potest pactū munire, quū
contrahentium mens resistat: qui stipulationi

locum esse noluerunt, si pacto conuenta nō prae-
starentur. Conditionalis enim stipulatio, quae
in poena adhibetur, uim disiunctiue habet: &
ideo altera pars, utpote separata, alteram nō in-
format: qua ratione & idem dicendum est, quū
quis non simpliciter poenam, si id factum nō sit,
stipulatus est, sed quanti ea res erit: quae uerba
non tam ad id quod interest, qd ad rei estimatio-
nem referuntur. Tertius casus est, quādo
cōtractus à principio nudus fuit, non potest pa-
ctum munire, ne alteri fomētum tribuat, quod
ipse tunc non habuit: tamen si cōtractus dein-
de de robur assumpserit: ut quū pacto tecum cōue-
ni tibi fundum dare, tu mihi domū: deinde incō-
tinenti aliquid pro te facere, quīs em ex interual-
lo pactū pmutatiōis rei interuentu cōfirmetur,
non tamen pactū faciendi cohærentia muniet.
Sed an et ipsum rei interuentu firmabitur, tanq;
pars praecedentis: Et receptū est firmari, quoni-
am habita eius ad permutationē relatione, con-
tractus do ut facias resultat. Sed an hic casus etiā
eō pertineat, quū quis sub cōtractu cōditionali
pactū adiicit pure cōceptū: Et si conditio nō eue-
nit, fatentur omnes cohærentia cōtractus pactū
non muniri, multo fortius nec actionē ullam in-
formari: quū nulla sit, quae informari possit:
quod intelligendū est, nisi actum appareat ei pa-
cto solam conditionis spem dubiumq; euentū
rependi: tunc em ex Bar. sententiā saltem rei inter-
uentus uestimento locus esset: exempli causa,
quum equum pure uenditurus essem, ut tibi mo-
rem gererem, uendidi sub cōditione, si nauis ex
Asia uenerit, quo casu ante euentum conditio-
is mortis periculum ad me pertinet: unde uolui
uicissim te mihi obligari, ut p me ad talē locum
ires, certe hoc casu eo ipso, quod sub cōditione
uendidi, spemq; hanc in te transfusi, quantum sit
pacti respectu dicor ex parte mea adimpletū, &
tanq; sub cōditione uendendo fecerim: praescri-
uerbis aduersus te agam, ut tu quoq; facias, id
est ad eum locum eas: quae sententia uera est.

Sed quid si conditio cōtractus euenit: Et com-
muniter aiunt, uestimento cohærentia locū esse,
quod ipse intelligo qualiscūq; sit, seu fortuita,
seu uoluntaria conditio: quum enim de alterius
præiudicio non agatur, ad cōtractus tempus
retrotrahitur: & usq; à principio censetur actio-
nem competisse, licet uerē ante euentum condi-
tionis nec actio nec obligatio nascatur: unde cō-
sequens est, ut si in cōtractu dotis paciscar, ut
dos soluto matrimonio ante tempus lege con-
stitutum restituatur, muniatur pactum: cō-
tractus enim dotis, quod ad restitutionem atti-
net, cōditionalis est, si matrimonium soluatur:
quae conditio respectu mortis à casu, respectu di-
uortij ab alterius uoluntate pendet. Sed quid
in casu contrario: quum cōtractus pure cele-
bratur, cui pactum conditionale inest: Et uide-
retur soli actioni praescriptis uerbis locum esse,
non autem actionem ex cōtractu informari:
quod tamen contra receptum est: ubi scilicet
pacti conditio iam euenit, sed hac de re à no-
bis alibi tractatum est.

Quartus ca-
sus, quum pacto nudo cōtractui adiecto ipsum
cōtractum acceptione quis perimit: nam
nec ex pacto quidem agi tum poterit: quod in
conuentione intelligendum contemplatione
con-

p. l. cum ita lega-
tur. de op. leg.
q. l. hāc uerba ille
de uerb. sign.
r. l. nuda. j. de cō-
tr. stip.
s. l. hāc uerba. de
uerb. sig.
t. l. traditio. de
acq. rer. dom.

u. d. l. fundi para-
tem.

x. d. l. traditio.

y. arg. l. si in uen-
ditione. de per. et
com. rei uend.

x. l. necessario. s.
quod si pendente.
uer. planē. co. tit.

a. Alex. d. l. lecta
col. antepen.

b. l. potior. l. qui
balneum. ff. qui
pot. in pign.

c. l. cedere. ff. de
uerb. oblig.

d. d. s. quonimo.
uerf. ut puta.

e. aub.

f. l. si uir uxori.
de praescri. uer.

g. l. sed Celsus. s.
ff. de cont. em.

h. d. l. in bon. fid.

i. l. cum emptor.
de res. uen.

gl. d. l. solent.
s. fin.

p. Bart. d. l. cum
falsa.
q. d. l. cum de in
rem.

d. l. j. respons.
s. l. creditor. j. de
usur.

d. l. j. de iur.
emphit.

u. Bar. de Cast. l.
ficuti. s. si quera
tur. ff. si seruit. u.
di. Fel. e. cum ber
toldus col. antep.
de re. iud.

x. l. j. q. licet
ab emp. arg. e. ad
audientiam. de ele.
non res. l. j. col.
76. de off. eius cui.
y. d. l. cum de in
rem.

x. l. in fraudem.
s. si de test. mili.
glo. licet uenit
g. in priuato. r.
de pet. haered.

a. l. Ratu liber. s.
fictus de statul.
b. d. l. quicunq.
But. e. littere. de
dilat.

e. d. s. idem Pol.
lioni.
d. gl. d. l. solent.
s. fin.

e. l. diuus de in
reg.
f. Bald. l. j. de
dot. prom.

g. Alex. conf. 90.
in 2.
h. Alex. conf. 113.
in 1.

i. d. l. diuus.
t. gl. e. peruenit.
de censu.
l. But. e. cum apo
stoli. de his que
fi. a. pael.

m. Bald. e. ex par
te Ad. de testi.
n. Bar. d. l. solent.
s. fin.

quæ futuri temporis necessitate nullam habet.
Aut causa expressa fuit. & uel semel à principio
expressam fuisse satis est. quum illa in uim con
fessionis noceat etiam si multæ præstationes nõ
interuenerint: nam & in Papiniani respo. sim
pliciter dotis usuras à patre præstitas dicit: de
lõgi tẽporis præ
statione (q. ad eã
partem textus at
tinet) nullum uer
bum: posset tamẽ
cõmunis sentẽtia
eo casu defendi. q.
causa solutiõis ad
iecta futurum nõ
respiceret: ut quũ pater uel dominus usuras pe
cuniã in rem suã uersã soluit: nõ enim ideo ui
detur fateri se in posterũ quocq. soluturum: nisi
longi temporis præstatio id luadeat: q. si causa
ad futurũ ex contractus natura referat. secus ui
detur. ut in exẽplo emphyteutæ. Canon em sin
gulis annis præstãdus est: & unica præstatio suf
ficeret. saltem possessorij iudicij respectu.

cit. nisi placitis sti
pulatione intercesserit.

IMP. IVSTINIANVS
Ioanni. Præf. Præf.

si de tertij alicuius damno agatur. idem est. ei sci
licet præsumptioni locum non esse. sed saltem
XXX. annorum tempus expectari debere.
Quod si probationes inter alios factæ alijs non
nocent: nec huiusmodi quidem præsumptio
nocere debet. Sanẽ & illud ego putauerim hanc
præsumptionẽ.
quæ ex actoris ip
sius fauorem res
picit. eo de re cõ
te. attendendam
non esse: unde q.
uis dominus. cui
aliquis tanquam
emphyteuta decẽ
nio soluit. allegare eum sibi esse emphyteutam
possit: non tamen uice uersa negante domino
emphyteuta tali tempore id iuris uicupisse exis
timandus erit. sed XXX. annorũ spatio opus
esse receptus uidetur. Et hæc quidem tum lo
cum habent. quum per decennium præstatio in
teruenit. Sed quid si nulla sit præstatio. sed io
la decennij patientia: Et titulum nullum præsu
mi Bart. & ceteri sensere: aliã omnis præscri
ptionum longissimi temporis materia turbare
tur: unde etiam ex tali patientia liberatio non
præsumitur: nisi specialiter cõcurrant aliæ con
iecturæ. quæ præsumptionem hanc adiuent.
Sed nec seruitutes personales tali tempore acqui
runtur. Sicut enim me sciente & patiente rem
meam decennio possidens: non tamen ideo titu
lo possidisse crederis: ita nec si tanquam usu
fructuarius possideres: ususfructus enim pars
dominij est: & ideo talis cessatio mihi non obe
sser. Non procedit tamen supra scripta conclu
sio tribus casibus. Primus est. quum de mo
dico præiudicio agitur. ut in seruitutibus præ
dialibus. etiam non continuis: si enim quis ex
causa seruitutis. quam sibi constitutam allegat.
possidisse se tanto tempore domino sciente pro
bauerit. præsumetur titulus: quæ sententia re
ceptor hoc casu est. tamen si Alexander hic dubi
tauerit. Vnde & traditum est. si fratres uel socij
decenno separatim habitauerint. & res suas pos
sederint. præsumi diuisionem: siue quia hic
de graui præiudicio non tractatur. ut Bartolus
sensit. siue quia mutua possessio utriusque inter
uenit. Secundus casus est. quum de utilitate
agitur. quæ ipsi patienti quæ sit. ut quum fi
lius famili. delatam sibi hæreditatem decenno re
tinuit. præsumitur iussu patris adijisse. & illi qui
eum hæcenus possidere passus est. acquiescisse.

SI quis in conscri
bendo instrumẽ
to. sese confessus fue
rit non usum fo

terius est. quum de solennitate extrinsecus
accedente tractat. ex diuturnitate em temporis
patientiaq. præsumitur: quod tamen intelligẽ
dum quocq. est quum de graui præiudicio non
agitur. resq. qualitas & uerisimilitudo id luade
at: aut de mandato nõ tractetur. id enim regu
lariter interuenisse non præsumitur: quarum
rerum exempla hic à lasone. ceterisq. recentior

SI quis in conscribẽdo. Potest unusquisq.
præscriptiõis fori. quam quis propter digni
tatem. militiã. sacerdotiũ habet. renunciare.
Est autẽ præscriptio. exceptio qua qs aduersarij
intentionẽ gñaliter. alioqui ueram. eo in casu nõ
pcedere. quo de agitur. allegat: quod in libello

de quinq. pedum præscriptione diffusus ostẽ
di. Quo fit. ut quũ hodie iure pñficio sacerdo
tes omĩno à seculari iurisdictione ita excepti sint.
ut nec uolentibus qdẽ. pterq. à Symmisti ius red
di possit. in eis uerba legis nostræ locũ non ha
beat: quippe hodie illi nõ præscriptiõẽ. quæ exce
cepto aliq. casu iur
dici iurisdictionẽ
agnoscit. tuti sũt.
sed legitima exce
ptiõẽ. quã gñalitẽ
allegat. nullã esse
in eos secularium
cognitionẽ. Idẽ
etiam. ut crebrior
est snia. iure diu
nõ. Licet uideant
ueteres. qdẽ ad cen
sum resq. pecuni
arias attinet. ali
ud existimasse: alioq.
tot leges in
Codice & Authẽ
ticis non habere
mus. falcẽ (qdẽ di
cit) in alienã me
sem mittentes.

Hincq. etiã appa
ret. legi nostræ lo
cum nõ esse. quũ
cõuenit ut alius
Prætor. q. cuius iurisdictione eẽt. ius diceret: q.
pe & hic nõ de præscriptione. sed iusta exceptiõẽ
agit. quũ ille Prætor nullo casu ius cognoscẽdi
in pacificos haberet. Nec hĩc pactis fieri pñt
progratio iurisdictionis. sed re ipsa. id est iuris ipsi
us ulu. quod & prorogationis nomẽ indicat: b.
solum igit pacto standũ erit. si iam aditus Præ
tor fuerit. anteq. adeat delictum licet. Pacto em
priorator: noua iurisdictione dari nõ potuit. sicut
nec uetus. progari absq. usu & patientia. Sed
qd si partes renunciarẽt. & id agerent. ut resili
re ad pacto nõ liceret: Et Bal. Martin. Laudenfis. &
Decius adhuc ei legi locũ esse existimãt. quia ad
ius publicũ pñtinet. quibus & ipse accedo. ut non
magis id partes possint. q. qui agunt ut absq. tra
ditione dominia transferantur: quod & Bart.
hic uidetur sensisse. qui si pmissiõĩ adiecta esset
poena. eam solum cõmitti posse sensuit. non autẽ
ideo ex principali agi. Quoties enim contra
ctui. à quo licita est poenitentia. stipulatio poena
lis subijcit. id actum propter conditionis uerba
censetur. ut si alterũ poeniteat. nihilominus poe
na cõmittatur. Ex his consequens est. ut nec iura
mento quidem confirmari ea conditio possit: q.
quũ religio ea. quæ iuris publici sunt. nec in po
testate iurantis. nõ suppleat: quãuis hac in re
pleriq. ad legis rationem nõ attendentes. dissen
tiant. Si igit in instrumẽto aliquis certã quanti
tatem pñtulerit. subdideritq. uelle se Romã. Ve
neni. Luguduni. & ubiq. fuerit inuentus. cõ
ueniri. non obligat. ut Bar. sensit. nisi uerba ita
concepta essent. ut solutionis pmissionem argu
erent. Quo em loco quis soluere. pñtuit. eo etiam
am contraxisse uidetur. ut merito ibi quocq.
ueniri possit. Idem si dixerit se eis in locis de pe
cunia responsurum: quod Alexan. hic censuit.

de quinq. pedum præscriptione diffusus ostẽ
di. Quo fit. ut quũ hodie iure pñficio sacerdo
tes omĩno à seculari iurisdictione ita excepti sint.
ut nec uolentibus qdẽ. pterq. à Symmisti ius red
di possit. in eis uerba legis nostræ locũ non ha
beat: quippe hodie illi nõ præscriptiõẽ. quæ exce
cepto aliq. casu iur
dici iurisdictionẽ
agnoscit. tuti sũt.
sed legitima exce
ptiõẽ. quã gñalitẽ
allegat. nullã esse
in eos secularium
cognitionẽ. Idẽ
etiam. ut crebrior
est snia. iure diu
nõ. Licet uideant
ueteres. qdẽ ad cen
sum resq. pecuni
arias attinet. ali
ud existimasse: alioq.
tot leges in
Codice & Authẽ
ticis non habere
mus. falcẽ (qdẽ di
cit) in alienã me
sem mittentes.

Hincq. etiã appa
ret. legi nostræ lo
cum nõ esse. quũ
cõuenit ut alius
Prætor. q. cuius iurisdictione eẽt. ius diceret: q.
pe & hic nõ de præscriptione. sed iusta exceptiõẽ
agit. quũ ille Prætor nullo casu ius cognoscẽdi
in pacificos haberet. Nec hĩc pactis fieri pñt
progratio iurisdictionis. sed re ipsa. id est iuris ipsi
us ulu. quod & prorogationis nomẽ indicat: b.
solum igit pacto standũ erit. si iam aditus Præ
tor fuerit. anteq. adeat delictum licet. Pacto em
priorator: noua iurisdictione dari nõ potuit. sicut
nec uetus. progari absq. usu & patientia. Sed
qd si partes renunciarẽt. & id agerent. ut resili
re ad pacto nõ liceret: Et Bal. Martin. Laudenfis. &
Decius adhuc ei legi locũ esse existimãt. quia ad
ius publicũ pñtinet. quibus & ipse accedo. ut non
magis id partes possint. q. qui agunt ut absq. tra
ditione dominia transferantur: quod & Bart.
hic uidetur sensisse. qui si pmissiõĩ adiecta esset
poena. eam solum cõmitti posse sensuit. non autẽ
ideo ex principali agi. Quoties enim contra
ctui. à quo licita est poenitentia. stipulatio poena
lis subijcit. id actum propter conditionis uerba
censetur. ut si alterũ poeniteat. nihilominus poe
na cõmittatur. Ex his consequens est. ut nec iura
mento quidem confirmari ea conditio possit: q.
quũ religio ea. quæ iuris publici sunt. nec in po
testate iurantis. nõ suppleat: quãuis hac in re
pleriq. ad legis rationem nõ attendentes. dissen
tiant. Si igit in instrumẽto aliquis certã quanti
tatem pñtulerit. subdideritq. uelle se Romã. Ve
neni. Luguduni. & ubiq. fuerit inuentus. cõ
ueniri. non obligat. ut Bar. sensit. nisi uerba ita
concepta essent. ut solutionis pmissionem argu
erent. Quo em loco quis soluere. pñtuit. eo etiam
am contraxisse uidetur. ut merito ibi quocq.
ueniri possit. Idem si dixerit se eis in locis de pe
cunia responsurum: quod Alexan. hic censuit.

de quinq. pedum præscriptione diffusus ostẽ
di. Quo fit. ut quũ hodie iure pñficio sacerdo
tes omĩno à seculari iurisdictione ita excepti sint.
ut nec uolentibus qdẽ. pterq. à Symmisti ius red
di possit. in eis uerba legis nostræ locũ non ha
beat: quippe hodie illi nõ præscriptiõẽ. quæ exce
cepto aliq. casu iur
dici iurisdictionẽ
agnoscit. tuti sũt.
sed legitima exce
ptiõẽ. quã gñalitẽ
allegat. nullã esse
in eos secularium
cognitionẽ. Idẽ
etiam. ut crebrior
est snia. iure diu
nõ. Licet uideant
ueteres. qdẽ ad cen
sum resq. pecuni
arias attinet. ali
ud existimasse: alioq.
tot leges in
Codice & Authẽ
ticis non habere
mus. falcẽ (qdẽ di
cit) in alienã me
sem mittentes.

Hincq. etiã appa
ret. legi nostræ lo
cum nõ esse. quũ
cõuenit ut alius
Prætor. q. cuius iurisdictione eẽt. ius diceret: q.
pe & hic nõ de præscriptione. sed iusta exceptiõẽ
agit. quũ ille Prætor nullo casu ius cognoscẽdi
in pacificos haberet. Nec hĩc pactis fieri pñt
progratio iurisdictionis. sed re ipsa. id est iuris ipsi
us ulu. quod & prorogationis nomẽ indicat: b.
solum igit pacto standũ erit. si iam aditus Præ
tor fuerit. anteq. adeat delictum licet. Pacto em
priorator: noua iurisdictione dari nõ potuit. sicut
nec uetus. progari absq. usu & patientia. Sed
qd si partes renunciarẽt. & id agerent. ut resili
re ad pacto nõ liceret: Et Bal. Martin. Laudenfis. &
Decius adhuc ei legi locũ esse existimãt. quia ad
ius publicũ pñtinet. quibus & ipse accedo. ut non
magis id partes possint. q. qui agunt ut absq. tra
ditione dominia transferantur: quod & Bart.
hic uidetur sensisse. qui si pmissiõĩ adiecta esset
poena. eam solum cõmitti posse sensuit. non autẽ
ideo ex principali agi. Quoties enim contra
ctui. à quo licita est poenitentia. stipulatio poena
lis subijcit. id actum propter conditionis uerba
censetur. ut si alterũ poeniteat. nihilominus poe
na cõmittatur. Ex his consequens est. ut nec iura
mento quidem confirmari ea conditio possit: q.
quũ religio ea. quæ iuris publici sunt. nec in po
testate iurantis. nõ suppleat: quãuis hac in re
pleriq. ad legis rationem nõ attendentes. dissen
tiant. Si igit in instrumẽto aliquis certã quanti
tatem pñtulerit. subdideritq. uelle se Romã. Ve
neni. Luguduni. & ubiq. fuerit inuentus. cõ
ueniri. non obligat. ut Bar. sensit. nisi uerba ita
concepta essent. ut solutionis pmissionem argu
erent. Quo em loco quis soluere. pñtuit. eo etiam
am contraxisse uidetur. ut merito ibi quocq.
ueniri possit. Idem si dixerit se eis in locis de pe
cunia responsurum: quod Alexan. hic censuit.

gl. d. l. solent.
s. fin.

p. Bart. d. l. cum
falsa.
q. d. l. cum de in
rem.

d. l. j. respons.
s. l. creditor. j. de
usur.

d. l. j. de iur.
emphit.

u. Bar. de Cast. l.
ficuti. s. si quera
tur. ff. si seruit. u.
di. Fel. e. cum ber
toldus col. antep.
de re. iud.

x. l. j. q. licet
ab emp. arg. e. ad
audientiam. de ele.
non res. l. j. col.
76. de off. eius cui.
y. d. l. cum de in
rem.

x. l. in fraudem.
s. si de test. mili.
glo. licet uenit
g. in priuato. r.
de pet. haered.

a. l. Ratu liber. s.
fictus de statul.
b. d. l. quicunq.
But. e. littere. de
dilat.

e. d. s. idem Pol.
lioni.
d. gl. d. l. solent.
s. fin.

e. l. diuus de in
reg.
f. Bald. l. j. de
dot. prom.

g. Alex. conf. 90.
in 2.
h. Alex. conf. 113.
in 1.

i. d. l. diuus.
t. gl. e. peruenit.
de censu.
l. But. e. cum apo
stoli. de his que
fi. a. pael.

m. Bald. e. ex par
te Ad. de testi.
n. Bar. d. l. solent.
s. fin.

quæ futuri temporis necessitate nullam habet.
Aut causa expressa fuit. & uel semel à principio
expressam fuisse satis est. quum illa in uim con
fessionis noceat etiam si multæ præstationes nõ
interuenerint: nam & in Papiniani respo. sim
pliciter dotis usuras à patre præstitas dicit: de
lõgi tẽporis præ
statione (q. ad eã
partem textus at
tinet) nullum uer
bum: posset tamẽ
cõmunis sentẽtia
eo casu defendi. q.
causa solutiõis ad
iecta futurum nõ
respiceret: ut quũ pater uel dominus usuras pe
cuniã in rem suã uersã soluit: nõ enim ideo ui
detur fateri se in posterũ quocq. soluturum: nisi
longi temporis præstatio id luadeat: q. si causa
ad futurũ ex contractus natura referat. secus ui
detur. ut in exẽplo emphyteutæ. Canon em sin
gulis annis præstãdus est: & unica præstatio suf
ficeret. saltem possessorij iudicij respectu.

cit. nisi placitis sti
pulatione intercesserit.

IMP. IVSTINIANVS
Ioanni. Præf. Præf.

si de tertij alicuius damno agatur. idem est. ei sci
licet præsumptioni locum non esse. sed saltem
XXX. annorum tempus expectari debere.
Quod si probationes inter alios factæ alijs non
nocent: nec huiusmodi quidem præsumptio
nocere debet. Sanẽ & illud ego putauerim hanc
præsumptionẽ.
quæ ex actoris ip
sius fauorem res
picit. eo de re cõ
te. attendendam
non esse: unde q.
uis dominus. cui
aliquis tanquam
emphyteuta decẽ
nio soluit. allegare eum sibi esse emphyteutam
possit: non tamen uice uersa negante domino
emphyteuta tali tempore id iuris uicupisse exis
timandus erit. sed XXX. annorũ spatio opus
esse receptus uidetur. Et hæc quidem tum lo
cum habent. quum per decennium præstatio in
teruenit. Sed quid si nulla sit præstatio. sed io
la decennij patientia: Et titulum nullum præsu
mi Bart. & ceteri sensere: aliã omnis præscri
ptionum longissimi temporis materia turbare
tur: unde etiam ex tali patientia liberatio non
præsumitur: nisi specialiter cõcurrant aliæ con
iecturæ. quæ præsumptionem hanc adiuent.
Sed nec seruitutes personales tali tempore acqui
runtur. Sicut enim me sciente & patiente rem
meam decennio possidens: non tamen ideo titu
lo possidisse crederis: ita nec si tanquam usu
fructuarius possideres: ususfructus enim pars
dominij est: & ideo talis cessatio mihi non obe
sser. Non procedit tamen supra scripta conclu
sio tribus casibus. Primus est. quum de mo
dico præiudicio agitur. ut in seruitutibus præ
dialibus. etiam non continuis: si enim quis ex
causa seruitutis. quam sibi constitutam allegat.
possidisse se tanto tempore domino sciente pro
bauerit. præsumetur titulus: quæ sententia re
ceptor hoc casu est. tamen si Alexander hic dubi
tauerit. Vnde & traditum est. si fratres uel socij
decenno separatim habitauerint. & res suas pos
sederint. præsumi diuisionem: siue quia hic
de graui præiudicio non tractatur. ut Bartolus
sensit. siue quia mutua possessio utriusque inter
uenit. Secundus casus est. quum de utilitate
agitur. quæ ipsi patienti quæ sit. ut quum fi
lius famili. delatam sibi hæreditatem decenno re
tinuit. præsumitur iussu patris adijisse. & illi qui
eum hæcenus possidere passus est. acquiescisse.

SI quis in conscri
bendo instrumẽ
to. sese confessus fue
rit non usum fo

terius est. quum de solennitate extrinsecus
accedente tractat. ex diuturnitate em temporis
patientiaq. præsumitur: quod tamen intelligẽ
dum quocq. est quum de graui præiudicio non
agitur. resq. qualitas & uerisimilitudo id luade
at: aut de mandato nõ tractetur. id enim regu
lariter interuenisse non præsumitur: quarum
rerum exempla hic à lasone. ceterisq. recentior

SI quis in conscribẽdo. Potest unusquisq.
præscriptiõis fori. quam quis propter digni
tatem. militiã. sacerdotiũ habet. renunciare.
Est autẽ præscriptio. exceptio qua qs aduersarij
intentionẽ gñaliter. alioqui ueram. eo in casu nõ
pcedere. quo de agitur. allegat: quod in libello

de quinq. pedum præscriptione diffusus ostẽ
di. Quo fit. ut quũ hodie iure pñficio sacerdo
tes omĩno à seculari iurisdictione ita excepti sint.
ut nec uolentibus qdẽ. pterq. à Symmisti ius red
di possit. in eis uerba legis nostræ locũ non ha
beat: quippe hodie illi nõ præscriptiõẽ. quæ exce
cepto aliq. casu iur
dici iurisdictionẽ
agnoscit. tuti sũt.
sed legitima exce
ptiõẽ. quã gñalitẽ
allegat. nullã esse
in eos secularium
cognitionẽ. Idẽ
etiam. ut crebrior
est snia. iure diu
nõ. Licet uideant
ueteres. qdẽ ad cen
sum resq. pecuni
arias attinet. ali
ud existimasse: alioq.
tot leges in
Codice & Authẽ
ticis non habere
mus. falcẽ (qdẽ di
cit) in alienã me
sem mittentes.

Hincq. etiã appa
ret. legi nostræ lo
cum nõ esse. quũ
cõuenit ut alius
Prætor. q. cuius iurisdictione eẽt. ius diceret: q.
pe & hic nõ de præscriptione. sed iusta exceptiõẽ
agit. quũ ille Prætor nullo casu ius cognoscẽdi
in pacificos haberet. Nec hĩc pactis fieri pñt
progratio iurisdictionis. sed re ipsa. id est iuris ipsi
us ulu. quod & prorogationis nomẽ indicat: b.
solum igit pacto standũ erit. si iam aditus Præ
tor fuerit. anteq. adeat delictum licet. Pacto em
priorator: noua iurisdictione dari nõ potuit. sicut
nec uetus. progari absq. usu & patientia. Sed
qd si partes renunciarẽt. & id agerent. ut resili
re ad pacto nõ liceret: Et Bal. Martin. Laudenfis. &
Decius adhuc ei legi locũ esse existimãt. quia ad
ius publicũ pñtinet. quibus & ipse accedo. ut non
magis id partes possint. q. qui agunt ut absq. tra
ditione dominia transferantur: quod & Bart.
hic uidetur sensisse. qui si pmissiõĩ adiecta esset
poena. eam solum cõmitti posse sensuit. non autẽ
ideo ex principali agi. Quoties enim contra
ctui. à quo licita est poenitentia. stipulatio poena
lis subijcit. id actum propter conditionis uerba
censetur. ut si alterũ poeniteat. nihilominus poe
na cõmittatur. Ex his consequens est. ut nec iura
mento quidem confirmari ea conditio possit: q.
quũ religio ea. quæ iuris publici sunt. nec in po
testate iurantis. nõ suppleat: quãuis hac in re
pleriq. ad legis rationem nõ attendentes. dissen
tiant. Si igit in instrumẽto aliquis certã quanti
tatem pñtulerit. subdideritq. uelle se Romã. Ve
neni. Luguduni. & ubiq. fuerit inuentus. cõ
ueniri. non obligat. ut Bar. sensit. nisi uerba ita
concepta essent. ut solutionis pmissionem argu
erent. Quo em loco quis soluere. pñtuit. eo etiam
am contraxisse uidetur. ut merito ibi quocq.
ueniri possit. Idem si dixerit se eis in locis de pe
cunia responsurum: quod Alexan. hic censuit.

de quinq. pedum præscriptione diffusus ostẽ
di. Quo fit. ut quũ hodie iure pñficio sacerdo
tes omĩno à seculari iurisdictione ita excepti sint.
ut nec uolentibus qdẽ. pterq. à Symmisti ius red
di possit. in eis uerba legis nostræ locũ non ha
beat: quippe hodie illi nõ præscriptiõẽ. quæ exce
cepto aliq. casu iur
dici iurisdictionẽ
agnoscit. tuti sũt.
sed legitima exce
ptiõẽ. quã gñalitẽ
allegat. nullã esse
in eos secularium
cognitionẽ. Idẽ
etiam. ut crebrior
est snia. iure diu
nõ. Licet uideant
ueteres. qdẽ ad cen
sum resq. pecuni
arias attinet. ali
ud existimasse: alioq.
tot leges in
Codice & Authẽ
ticis non habere
mus. falcẽ (qdẽ di
cit) in alienã me
sem mittentes.

Hincq. etiã appa
ret. legi nostræ lo
cum nõ esse. quũ
cõuenit ut alius
Prætor. q. cuius iurisdictione eẽt. ius diceret: q.
pe & hic nõ de præscriptione. sed iusta exceptiõẽ
agit. quũ ille Prætor nullo casu ius cognoscẽdi
in pacificos haberet. Nec hĩc pactis fieri pñt
progratio iurisdictionis. sed re ipsa. id est iuris ipsi
us ulu. quod & prorogationis nomẽ indicat: b.
solum igit pacto standũ erit. si iam aditus Præ
tor fuerit. anteq. adeat delictum licet. Pacto em
priorator: noua iurisdictione dari nõ potuit. sicut
nec uetus. progari absq. usu & patientia. Sed
qd si partes renunciarẽt. & id agerent. ut resili
re ad pacto nõ liceret: Et Bal. Martin. Laudenfis. &
Decius adhuc ei legi locũ esse existimãt. quia ad
ius publicũ pñtinet. quibus & ipse accedo. ut non
magis id partes possint. q. qui agunt ut absq. tra
ditione dominia transferantur: quod & Bart.
hic uidetur sensisse. qui si pmissiõĩ adiecta esset
poena. eam solum cõmitti posse sensuit. non autẽ
ideo ex principali agi. Quoties enim contra
ctui. à quo licita est poenitentia. stipulatio poena
lis subijcit. id actum propter conditionis uerba
censetur. ut si alterũ poeniteat. nihilominus poe
na cõmittatur. Ex his consequens est. ut nec iura
mento quidem confirmari ea conditio possit: q.
quũ religio ea. quæ iuris publici sunt. nec in po
testate iurantis. nõ suppleat: quãuis hac in re
pleriq. ad legis rationem nõ attendentes. dissen
tiant. Si igit in instrumẽto aliquis certã quanti
tatem pñtulerit. subdideritq. uelle se Romã. Ve
neni. Luguduni. & ubiq. fuerit inuentus. cõ
ueniri. non obligat. ut Bar. sensit. nisi uerba ita
concepta essent. ut solutionis pmissionem argu
erent. Quo em loco quis soluere. pñtuit. eo etiam
am contraxisse uidetur. ut merito ibi quocq.
ueniri possit. Idem si dixerit se eis in locis de pe
cunia responsurum: quod Alexan. hic censuit.

de quinq. pedum præscriptione diffusus ostẽ
di. Quo fit. ut quũ hodie iure pñficio sacerdo
tes omĩno à seculari iurisdictione ita excepti sint.
ut nec uolentibus qdẽ. pterq. à Symmisti ius red
di possit. in eis uerba legis nostræ locũ non ha
beat: quippe hodie illi nõ præscriptiõẽ. quæ exce
cepto aliq. casu iur
dici iurisdictionẽ
agnoscit. tuti sũt.
sed legitima exce
ptiõẽ. quã gñalitẽ
allegat. nullã esse
in eos secularium
cognitionẽ. Idẽ
etiam. ut crebrior
est snia. iure diu
nõ. Licet uideant
ueteres. qdẽ ad cen
sum resq. pecuni
arias attinet. ali
ud existimasse: alioq.
tot leges in
Codice & Authẽ
ticis non habere
mus. falcẽ (qdẽ di
cit) in alienã me
sem mittentes.

Hincq. etiã appa
ret. legi nostræ lo
cum nõ esse. quũ
cõuenit ut alius
Prætor. q. cuius iurisdictione eẽt. ius diceret: q.
pe & hic nõ de præscriptione. sed iusta exceptiõẽ
agit. quũ ille Prætor nullo casu ius cognoscẽdi
in pacificos haberet. Nec hĩc pactis fieri pñt
progratio iurisdictionis. sed re ipsa. id est iuris ipsi
us ulu. quod & prorogationis nomẽ indicat: b.
solum igit pacto standũ erit. si iam aditus Præ
tor fuerit. anteq. adeat delictum licet. Pacto em
priorator: noua iurisdictione dari nõ potuit. sicut
nec uetus. progari absq. usu & patientia. Sed
qd si partes renunciarẽt. & id agerent. ut resili
re ad pacto nõ liceret: Et Bal. Martin. Laudenfis. &
Decius adhuc ei legi locũ esse existimãt. quia ad
ius publicũ pñtinet. quibus & ipse accedo. ut non
magis id partes possint. q. qui agunt ut absq. tra
ditione dominia transferantur: quod & Bart.
hic uidetur sensisse. qui si pmissiõĩ adiecta esset
poena. eam solum cõmitti posse sensuit. non autẽ
ideo ex principali agi. Quoties enim contra
ctui. à quo licita est poenitentia. stipulatio poena
lis subijcit. id actum propter conditionis uerba
censetur. ut si alterũ poeniteat. nihilominus poe
na cõmittatur. Ex his consequens est. ut nec iura
mento quidem confirmari ea conditio possit: q.
quũ religio ea. quæ iuris publici sunt. nec in po
testate iurantis. nõ suppleat: quãuis hac in re
pleriq. ad legis rationem nõ attendentes. dissen
tiant. Si igit in instrumẽto aliquis certã quanti
tatem pñtulerit. subdideritq. uelle se Romã. Ve
neni. Luguduni. & ubiq. fuerit inuentus. cõ
ueniri. non obligat. ut Bar. sensit. nisi uerba ita
concepta essent. ut solutionis pmissionem argu
erent. Quo em loco quis soluere. pñtuit. eo etiam
am contraxisse uidetur. ut merito ibi quocq.
ueniri possit. Idem si dixerit se eis in locis de pe
cunia responsurum: quod Alexan. hic censuit.

uel ex alijs cõiecturis id actum appareret. ut q.
esset mercator. qui hĩc i locis soleret per literas
ambitionis. uel pcuratores satisfacere. ut lason
mauult. uel ga soluere aut respondere pñtisset.
Disiuncta enim arguit responsionem respectu so
lutiõis ibi faciendæ. seu satisfactionis adiectam.
quo sensu non so
lum respondere.
sed & transcribe
re quandoq. dici
mus.

cit. nisi placitis sti
pulatione intercesserit.

IMP. IVSTINIANVS
Ioanni. Præf. Præf.

l. 1. sup. de nat. lib. 1. 1. sup. de of. com. orient.

l. 1. antep. de mu. nerib. pat. lib. 10.

u. l. conuenire. ff. de pact. don.

x. l. alia. s. elega. ter. solus. mat.

y. l. serus. j. de que. ff.

z. l. si unus. s. pa. sta. ff. cod.

a. l. fin. j. de pact. pign.

b. l. abdicatio. de pat. pot. Bar. l. si quis a lib. s. pa. ren. de lib. a. gn.

c. j. l. seq. d. Dy. c. senti. de reg. iur. in 6.

e. Bart. l. pen. j. de arb. Bal. c. 2. in 2.

f. l. fin. j. de reuo. don. Rom. sing. 222.

g. Bar. l. seq. h. Alex. cons. 40. ult. in 4.

i. l. ius pub. ff. eo. t. l. ius. agnatio. nis. ff. cod.

l. d. l. abdicatio. m. l. nemo. de le. j. n. l. nec si uolens. j. de lib. cau.

o. l. quos prohibet. ff. de postul. p. l. 2. s. sed quia j. de iur. cal.

q. glof. l. inuitus. s. 1. de reg. iur. r. l. pen. de offi. praesid.

s. glo. l. pactum inter. ff. cod. t. l. liber. j. ff. ad l. a. quil.

u. l. non tantum. de app. x. c. si. s. his au. tem. de off. dele. y. l. filio de inu. sto rup. Bar. l. no. dubi. C. de test. z. c. tuis. de test. a. l. 1. s. 1. ff. de fer.

etiam ludos, quos in honore deorum populus faciebat. Vnde Syriarchia, Lyciarchia, Phoeniarchia nomen, a provinciis quibus praerant. Hinc & sacerdotiae munus, quod patrimoniale fuisse traditum est.

¶ ANTIQVI. Nisi renunciatio aliqua ex

sex infrascriptis causis aduersetur. Prima, quia id ius bonos mores respiceret. Ad uersus eos enim nulla est renunciatio: ut quum quis paciscitur, ne alter co-

iugum ea exceptione utatur, qua prouisum est, ne supra quam facere possint conueniatur. Id enim aduersus reuerentiam est, quae mutuo a coniugibus debetur: quod & in pacto dicendum, quo conueniatur, ut seruus in caput domini interro-

gari possit: Id enim aduersus reuerentiam esset, quae domino debetur, & etiam securitatem do-

mefticam conuelleret. Sic & non ualet renuncia-

tio quae futurum delictum respicit: nec quum qs legis commissoriae pactum in pignoris approp-

bat, & id enim uoracitatem feneratoris criminetur adiutat. Sic & receptum est, non ualere conuen-

tionem, qua inter patrem & filium de alimentorum renunciatio agit. Id enim non tam contra ius

naturale est, ut Decius sentit, quia aduersus bonos mores, quum mali exempli sit, luxuriam filium

patre egente. Quod & de renunciatioe traditum est, quae de uiuentis hereditate fiat. Idemque

quis ei iuri renunciat, quo ad arbitrium boni ui-

ri, arbitri sententia redigitur. Videtur enim do-

li mali ansam arbitro praestare, si dolo uel lata culpa iudicatum proponatur. Idem quoties ius

reuocandi donatione, libertatem, legitimatio-

nem, ex ingratitudine competit, non poterit q-

q- futuram remittere: si in ea dolo sit, quia do-

lus de futuro remitti non potest. Secunda cau-

sa est, quum renunciatio aduersus ius publicum

fit: siue naturale, ut quum quis iuri sanguinis

renunciat: aut pater filium alienat abdicatque: u-

tata enim Graecis illa ἀπογεννησις, nostris legi-

bus incognita est. Siue ciuile sit, ut quia forma

aliquam inducat, uel solennitatem, uel aliud

quo priuatae facultatis non sit. Vnde pacto quis

ingenuus ad seruitutem redigi non potest. Et

prohibitus postulare, etiam uolente aduersario

non postulabit. Et iuramento calumniae nec pa-

cto quidem renunciari potest. Sic notarius, qui

interrogatioes, seriae messum, non qui substan-

tiam iudicij respiciunt. Nam & legi prohibiti

ua, quae priuatum fauorem respiciat, renuncia-

ri posse constat: quumuis regulariter prohibitio

legis uim formae inducat, quod Iason hic ait.

Sed & si lex publicam priuatamque utilitatem re-

spiciat, quatenus de priuata tractat

renunciari poterit, dum separabilis

fit: quod Bar. hic docet, alioqui si se

parari non poterit, secus est: ut in pa-

cto traditum est,

quo mulier deteriorē exactionis in dote conditio-

nem facit: ut in milite, qui procuratoris officiu

assumere uelit: ut in aduocato, qui aduersus or-

dinis sui decorem prouinciales functiones susci-

piat. Sed cur non idem est in milite qui renun-

ciat praescriptioni fori: hic enim ualere dicitur. An

quod nullum dedecus militiae inferatur: quum ali-

oqui iure communi ei iudici subijciatur: quod

hodie in sacerdotibus non est, in quos nec ex re-

gula communi seculari iudici ius est. Sed unde fa-

ctum putabimus, ut pacto quis se in seruitutem

dedere non possit: & tamen uenditione ad pre-

cium participandi facta, possit. An quod uti-

litatis causa id receptum sit, uisumque legislatori

uenditionis contractum magis tolerabile, in quo

ius transire & sic libertatem omni modo amitti

necessarium non sit, quum sufficiens ufucapiois con-

ditionem transferri: & ideo tali uenditione non

excluderetur proximorum affectio, solumque

ufucapioni locus adhuc esset. Tertia causa a

gl. c. de re. ex. de off. del. c. c. nonnulli. Bal. de re. d. gl. l. 1. j. de

dot.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

gl. d. l. iur. s. j. pacificat.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

l. doli. s. aduer. tenent.

beat, eadem & beneficio S. C. renunciatura d sit, qua sententiam & ipse sequor, quous plerisque recla mantibus: nisi hac renunciatio ex interuallo fa cta sit, tunc enim propter maiorem deliberatione sa tis fateri communi opinionem locum esse: dum tñ admonitum eius bñficiū mulierem appareat, sta biturque instrumē-

to in quo tabellio eam se admonuit se affirmet. Sed quid si interroga tus notarius qd il lud S. C. statuerit

impertinētia rñdeat: Et Alb. itemq Fulg. & A lex, non ualere renunciationē censuerunt. Cōtrā ego, ne i potestate notarij sit ex post facto ius pa ti qñtum perimere: qd nec testibus quidē cōcedi tur: solū ergo aliquatenus de fide instrumenti minuetur. Quinta causa est, quū propter odiū

certae psonae lex exceptionē introduxit, nō uale bit renunciatō, nō em illud bñficiū in eius fa uorem institutū est: ut in filiofa. qui S. C. Mace doniani auxilio renunciat: qd tñ non pcedit, cū pater cōsentit: causa em odij tunc cellat: qd & Bar. hic tradit. Potest hac species gñalius intel ligi, ut qd alterius cōtemplatione inducū est, ab altero renunciatōne perimī nō possit: qua tenus scilicet res ad alterū spectat. Vnde ē cōtra

rio constat, qd fauore alterius cōstitutū est, nō posse ab altero auferri: ut cū parentes de suo uel filiorum statu trāsfīgunt, nihil em eis pñdicat: & ideo nō potest quis priuilegio renunciare in alterius damnu, cui ius qñtum sit. Vnde in ca

sibus, quibus dotis non numerata exceptio ma ritum, qui ei renunciat nō adiuuaret, creditoribus tñ mariti ante lapsa tempora, pdesse pos set. Quod & in muliere dicendum, q legi Iuliae de fundo dotali iurata renunciasset, nō noceret id iuramentū filijs & creditoribus. Sed & si im

munitas patri cū filiis sit cōcella, quous pater re nunciauerit, ius filiorū nō uitabit. Sexta causa cum renunciatō ex re, materia, uel psumpta uoluntate deficit, ut cū quis rem depositam non petere, nisi post aliquod tempus promiserit, potest mutare uoluntatē, & qprimū repetere: qm id contra naturam depositi est, qd ad libitū deponētis, cuius fauore celebratur, reuocari de bet. Idem in eo qui precario rem tradidit, & con uenit, ut in Calendas Iulias precario ille posside

at. Aduersatur em substantiae contractus, ut an te petere non liceat. Idemq ego arbitror, etiam si uerba hoc modo concepta sint, renuncio iuri reuocandi ante Cal. Iulias. Nec em ad uerborū formam attendendū uidet, sed ad id, qd partes agere possunt: qua tñ in re dissentit Accur. & ideo amplius cogitandum est. Idem quū conue nium: uel ut ex pacto nudo oriatur actio, nō em id potest, quia res ipsa, id est natura actus re pugnat. Vnde nec simpliciter pactio cauere potest, ut in contractibus innominatis poenitentiae loc us non sit: quod Dec. recte censuit. Hinc etiam inductum ego arbitror, ut proprietarius, nec q dem consentiente fructuario, seruitutem impo nere possit. Non em seruitutē praedio impone re potest, nisi qui perfecte dominus est: nō ergo simplex fructuarij cōsensu sufficit, ut seruitutis

cōstitutio ualeat, sed ipsius usufructus renuncia tio necessaria esset, quia tñ ppriarius perfecte dominus fieret. Huc pertinet, & quū quis ius futurum repudiat, nihil agit: res em ipsa deficit, quū anteq ius natū sit, repudiari non possit: qd alibi tractauimus. Ad hac spectat etiā, quoties renunciatō uerbis

generalibus hisce in casibus, quibus lex spēcialem recu sationem deside rat, facta est, ne sub uerborum recto

bitros electos per ueniat. Scituros q si neglexerint, etiam

rio quisq decipiatur: uel quia generali illa re nunciatōne actum fuisse de his non interpreta tur, q ob spēcialem aliquā equitatē sub genere uerisimiliter nō cōprandunt: de quibus a no bis multa copiose tradita sunt, libro de uer. fig. primo. Nam & nouū non est, maioris efficaciae spēcialem esse renunciatōne, q quae sub genera li sermone cōtineatur. Hincq responsum est, cum quidā maximā partem donasset, pmississet qd donationē nullo tpe per se reuocātū iri, & ge neraliter omni legū auxilio renunciasset, non tñ Constantini rescripto renunciatū cēseri: quin sublati deinde filijs reuocare nihilominus pos set: quū em reuocatio in fauorem patris conce datur, qui si existimasset sibi prolem nasciturā, uerisimiliter nō donasset: ex tam gñali renuncia tione nō magis de prole cogitalle credendus est, q si eā nō adiecisset: merito ergo eadem legis est hoc quoq casu ratio. Secus si specialiter ei legi renunciatū esset, tunc em de filijs cogitatū fuisse apparet, communisq sententiae locus est.

¶ PEDANEOS. Assessorē qui Praetori in cōsilio erant, & ad pedes tribunalis assidebant, si ex eius delegatiōe leuiiores causas cognoscebāt, pedanei dicebant. unde & qñq cōsiliarij ap pellantur: cōstituebanturq qñq iudices, quous Praetor ipse, seu Proconsul abfuturus erat: quod & hodie propter occupationes publicas, uel causarum multitudinem conceditur. Existi mabunt forte aliqui sic dictos, quod pedibus in diuersas sententias irent. Vnde Laberius apud Aul. Gellium, Caput sine lingua pēdaria est sen tentia, lib. III. cap. XVIII. Accursius etiam ordi narios magistratus, qui gradu sint inferiores, sic appellari censuit, quod ego affirmare non aus sim.

¶ COMPROMISSARIOS. Sic specialiter dicuntur arbitri, quorum sententiae metu poenae standum est. Compromissum enim dicitur pactum, quo aliquem iudicij causa assumimus, ad dita per stipulationem poena, si eius sententiae paritum non sit. Quod si poena adiecta non sit, uulgō arbitratores, in iure nostro simpliciter arbitri dicuntur. Sed quum traditum sit, de articulo iuris minime compromittendum esse, quomodo hic coram arbitro cognosci poterit: an renunciatio fori ualeat? An quod constituti onis huius tempore magna erat hac in re ambiguitas, unde quaestio controuersi iuris, quae stioni facti equiparatur? An quod in hoc quoq uerti quaestio facti possit, ut quia factum fuisse re nunciatōnem negetur, uel a minore, uel dolo malo expellam? Ego arbitros iuris appellari scio qbus articulus aliq demandat: uerbi gratia, an

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

o in fide

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

gl. d. s. ff. l. 1. si ita scriptū. s. 1. de le. 2. l. 1. s. decretū. de sucef. edict.

f. l. arbit. qui
satis. cog.
g. l. apertissimi.
de iud.
h. l. ab exequutio-
ne in si. j. quo ap.

f. l. quoniam. ff.
de arbit.
f. d. l. ab exequu-
tione in fin. gl. l.
g. j. de app.
Anch. consil. 77.
l. j. ubi Paul. ff.
si quis cau.
m. aub. quae sup-
plicatio. supr. de
prec. Imper. offe.
Socyn. l. pecuniam
quam. ff. si cer. pe.
n. l. 4. §. sciendū.
ad exhib. Bartol.
in extr. ad
reprimēd. in uer-
bo summarie.
col. 6.
o Bald. l. j. col. j.
j. cōa de leg.
p. Bar. l. solent in
fi. de alim. leg.
q. Anch. consil. 77.
r. Bar. d. l. solent.
Bal. d. l. cum pro-
ponas.
s. l. si ex causa. §.
nunc uidentur.
ubi Bal. de mino.
t. l. j. §. si de me-
men. post.
u. Ang. consil. 46.
Anch. 183. Cor-
ne. 290. in j.
x. et inquisitio-
nis de har. in 6.
ubi Doct.
y. l. 2. j. de edit.
diu. Hadr.
x. l. fin. j. de pae-
iud. q. mal. iud.
a. arg. l. pen. §.
in eum. ff. ne quis
eum qui.
b. l. fin. ff. de uar.
et extr. or. cog.
e. l. imperitia. ff.
de reg. iur.
d. l. 1. §. hae a d.
si mēfor falid.
mod. dix.

fidelius sit idoneus: an iudex sit suspectus:
quod & ad mixtā iuris & facti q̄stionem exten-
di potest, ut quū mandatur articulus, an deferen-
dum sit appellationi uel ne. Idem: q̄ in casu no-
stro, quū ordinarij iurisdicō declinat, quia p̄-
scriptio fori renūtiacionē nō ualere quis al-
leget. Bar. etiā ad
eos qui de causa
principali cōpro-
miserunt id exten-
dere uidetur. Po-
terit em̄ arbitet et
am de articulo
hoc cognoscere.
Vnde cōsequens
est, quod pleriq̄
hic tradiderunt, si
statuto caueatur ut in agnatorū cōtrouersijs fiat
cōpromissum, de ea quoq̄ causa adeundus sit
arbitet, q̄ ad articulum spectet, nempe an cō-
promittendū de tali q̄stione sit: quā sententiā &
nos probamus, siue uerba legis attendamus, &
haec em̄ cōtrouersia est, siue mentem: q̄a qua ra-
tione credit legislator litem principalē citius
& citra maius iurgii sub arbitro terminari pos-
se. q̄ sub iudice: eadem & de articulo idem sen-
sisse credendū est. Nā & in iure uidemus princi-
palem litem & articuli ipsam iisdem priuilegijs
censeri: imō & fauorabilior q̄nq̄ est articuli cau-
sa, utpote q̄ neutri litigatorū onerosa sit. & quae
quādoq̄ sola satisfactioe dirimatur. Nam &
traditum est, quoties causa principalis summa-
ria sit, emergentes in ea articulos summam q̄q̄
decidendos esse. Quapropter in hypotheca q̄q̄
tum summarie nō aut iure ordinario cognosce-
dum erit. Sic quum in municipio caueret, ut in
damni dati causis iuramento actoris staretur, in
articulis q̄q̄ obiter occurrētibz stari debere Bar.
censuit: ḡnaler q̄ hoc pcedere traditum est: q̄
excepto quū uerba mensq̄ legis aliud suaderēt,
uel quū de materia odiosa tractatur, ut si appel-
latio uel in integrum restitutio sublatā in causa
principali sit, nō em̄ in articulis sublatā censēbi-
tur. Vnde quāuis à diffinitiuā in possessorio iu-
dicio nō appellet: ab interlocutoria tñ in eo iu-
dicio lata prouocari poterit. Sicut hae seos, seu
impieratis cōdemnatus, à diffinitiuā non appel-
lat. ab interlocutione appellat. In iudicijs quoq̄
q̄ summarijs uel exequutijs traditum est, an
quis legitimam personā habeat plenarie cogno-
scendum esse. Fuere tñ qui in p̄dicta q̄stione de
articulo cōpromittendum nō esse existimarent,
sed rationibus non adeo grauibz, ut ea referre
operae precium sit.

f. l. litem suam. Ideo hoc dictū est, quia per
ide iudex cōdemnat, atq̄ si litis periculū ad eū p̄-
tineret, nempe ut si dolo malo, aut p̄ gratiā ma-
le iudicauerit, in totius litis aestimatione cōdem-
netur. Propter doli em̄ perinde mulctat, qui p̄-
cessum impediuit, ac si actionē perimisset: q̄
si culpa declinauerit, nō nisi quatenus partis iter
est condemnabit, imprudentiaq̄ nō doli, sed so-
lam culpam arguet: q̄ ḡnaler in quolibet ar-
tifice existimandū est, quia si in arte quā profitef
erret, culpae potius quam doli nomine tenebit.
Et ideo doctor, qui per iuris errorem iudicauit
rit, non tamen dolo id fecisse in dubio censēbi-

litem suam facere
intelligentur.

II DEM AVGG.
Ioanni Praef. Praet.

DE quaestione ta-

li à Caesariensi ad-
uocatione interro-
gati sumus, duabus
uel pluribus per-
sonis spes alienae

uitas Cappadociae est, q̄ antea Mazaca dicebat,
in ea quū huiusmodi species incidisset, aduocati-
q̄ Praefidali fori dubitarent, Iustinianū cōsule-
runt: à quo rescriptū est, Pactum de haereditate
uiuentis nullum esse nisi ille consenserit. Accur.
Caesariensem aduocationē ipsi Caesaris interpre-
tat: sed dehis fortē intellexit, qui in huius pacti
controuersia ceu fiscali corā pcuratore Caesaris
patrocinauāt. Vnde & Caesariani uidetur di-
cti ipsi exequutores & nuncijs fiscales.
b. SPES alienae. Huiusmodi spes, quū de ui-
uentis haereditate sit, à iure reprobata: non tam
in eo, qui successurū se agnato credit, q̄ etiā in
patre, qui filij se lucessorem speret. Idem etiam
contra ordinem naturae est, itemq̄ in filio, qui
patri uelit succedere: nā & multa interim eueni-
re possunt, ne patri succedat: & ideo nō teneret
etiā poenam, quā is ex delicto condemnatus sit,
soluere, legitimatq̄ imputare: sicut nec cogi po-
test, ut ullam ei dum uiuit legitimā assignet. Vn-
de filius non potest quicq̄ ex parentis bonis in-
terim alienare, nec in euentū eius mortis obliga-
re: nec eo iuito aliquo modo de eis disponere:
tamen uiuente patre ppter hanc spem quodam
modo dominus dicitur: & ex probabili patris
opinione speret se ei succellurum: & propter
hanc spem non facile patri indulgēdum sit ut alios
adoret: uel naturales natalibus restituat, sibi-
q̄ legitimis haeredes efficiat, ne scilicet iustorū
liberorum spes diminuat: nam & publica-
tis patris bonis propter hanc spem separatio pec-
culij permittitur: uenditioneq̄ in extraneum
facta, reuocatio filio eatenus conceditur, quate-
nus de alimentis sibi consuli possit. Donatio-
ne uero facta conditio ex lege illi datur, ut in of-
ficiosam donatōnem reuocet: & haec in filijs re-
cepta sunt. In agnatis uero ne hos quidem effe-
ctus huiusmodi spes habet: quod adeo uerū est,
ut etiā si pupillo ipsi substitutus sit aliquis agna-
tus, non tamen eo uiuente probabiliter pupilla-
rem haereditatem speret. Vnde & receptum
est, posse pupillum, cum autoritate tutoris, le-
gitimo iure bona sua in huiusmodi pupillaris
substituti praedictum alienare: omnemq̄ res
ius spem uanam irritamq̄ facere, si tamen iusta
alienationis causa subfit: habet tamen agnato-
rum quoq̄ spes aliquo casu effectum, ut quum
de tutela assumenda tractatur: is enim, qui suc-
cessioni proximus est, tutelae adstringitur. Quā
propter quum Praetor decreto suo legitimo
tutori

re metropolis, ci-
uitas Cappadociae est, q̄ antea Mazaca dicebat,
in ea quū huiusmodi species incidisset, aduocati-
q̄ Praefidali fori dubitarent, Iustinianū cōsule-
runt: à quo rescriptū est, Pactum de haereditate
uiuentis nullum esse nisi ille consenserit. Accur.
Caesariensem aduocationē ipsi Caesaris interpre-
tat: sed dehis fortē intellexit, qui in huius pacti
controuersia ceu fiscali corā pcuratore Caesaris
patrocinauāt. Vnde & Caesariani uidetur di-
cti ipsi exequutores & nuncijs fiscales.
b. SPES alienae. Huiusmodi spes, quū de ui-
uentis haereditate sit, à iure reprobata: non tam
in eo, qui successurū se agnato credit, q̄ etiā in
patre, qui filij se lucessorem speret. Idem etiam
contra ordinem naturae est, itemq̄ in filio, qui
patri uelit succedere: nā & multa interim eueni-
re possunt, ne patri succedat: & ideo nō teneret
etiā poenam, quā is ex delicto condemnatus sit,
soluere, legitimatq̄ imputare: sicut nec cogi po-
test, ut ullam ei dum uiuit legitimā assignet. Vn-
de filius non potest quicq̄ ex parentis bonis in-
terim alienare, nec in euentū eius mortis obliga-
re: nec eo iuito aliquo modo de eis disponere:
tamen uiuente patre ppter hanc spem quodam
modo dominus dicitur: & ex probabili patris
opinione speret se ei succellurum: & propter
hanc spem non facile patri indulgēdum sit ut alios
adoret: uel naturales natalibus restituat, sibi-
q̄ legitimis haeredes efficiat, ne scilicet iustorū
liberorum spes diminuat: nam & publica-
tis patris bonis propter hanc spem separatio pec-
culij permittitur: uenditioneq̄ in extraneum
facta, reuocatio filio eatenus conceditur, quate-
nus de alimentis sibi consuli possit. Donatio-
ne uero facta conditio ex lege illi datur, ut in of-
ficiosam donatōnem reuocet: & haec in filijs re-
cepta sunt. In agnatis uero ne hos quidem effe-
ctus huiusmodi spes habet: quod adeo uerū est,
ut etiā si pupillo ipsi substitutus sit aliquis agna-
tus, non tamen eo uiuente probabiliter pupilla-
rem haereditatem speret. Vnde & receptum
est, posse pupillum, cum autoritate tutoris, le-
gitimo iure bona sua in huiusmodi pupillaris
substituti praedictum alienare: omnemq̄ res
ius spem uanam irritamq̄ facere, si tamen iusta
alienationis causa subfit: habet tamen agnato-
rum quoq̄ spes aliquo casu effectum, ut quum
de tutela assumenda tractatur: is enim, qui suc-
cessioni proximus est, tutelae adstringitur. Quā
propter quum Praetor decreto suo legitimo
tutori

l. litem. ubi
tutor. n. ff. q̄q̄
per iud. ff. cod.
et.
i. l. transactio.
j. i. j.

l. litem. ubi
tutor. n. ff. q̄q̄
per iud. ff. cod.
et.
i. l. transactio.
j. i. j.

l. litem. ubi
tutor. n. ff. q̄q̄
per iud. ff. cod.
et.
i. l. transactio.
j. i. j.

l. litem. ubi
tutor. n. ff. q̄q̄
per iud. ff. cod.
et.
i. l. transactio.
j. i. j.

l. litem. ubi
tutor. n. ff. q̄q̄
per iud. ff. cod.
et.
i. l. transactio.
j. i. j.

l. litem. ubi
tutor. n. ff. q̄q̄
per iud. ff. cod.
et.
i. l. transactio.
j. i. j.

l. litem. ubi
tutor. n. ff. q̄q̄
per iud. ff. cod.
et.
i. l. transactio.
j. i. j.

l. litem. ubi
tutor. n. ff. q̄q̄
per iud. ff. cod.
et.
i. l. transactio.
j. i. j.

tutori administrationem decernit, causa cognita
id facere debet, & eos uocare ad quos spes quoq̄
successionis pertinet. In lege quoq̄ municipal
cum phibentur mulieres ab agnatorū proxi-
miorum autoritate cōtrahere, Bar. cōluit huius
spei respectū haberi, q̄ scilicet qui proximiores
sunt, ppter spem
successionis, dili-
gentius se gerent.
Ego illud potius
pendi credide-
rim, quod maior
charitas in cōiun-
ctioribus psuma-
tur, cōsequenterq̄
& maior cura.
Vnde illud Poe-
ta: Viscera nostra
tuae dilacerantur
opes. Sed qd in
extraneo cō Anu-
lo casu spes eius, p-
babilis sit. Et si in
stitutus sit uiuente
testatore, nō uide-
tur pbabilis, quū
reuocari testamētū possit, uel ipse pcedere, mul-
taq̄ eiusmodi cōtingere, ne succedat: in eo uero
qui fideicommissio conditionalis uocat, receptum
est, spem seu ius habere, unde & haereditē cogit, ut
sibi caueat. Non em̄ de uiuentis haereditate, id
est haereditis grauati agit, sed de testatoris iam de-
functi, cui ex fideicommissio succedit: nec pbabilis
esset haereditis allegatio, q̄ uotū captandae mortis
suae induci affirmaret: quū si de eo dubitat, absti-
nere se haereditate possit: ad eundem em̄ uidet cō-
sentum suū fideicommissario p̄stare. Vnde q̄siu-
extat, an si stipuler mihi dari centum post mor-
tem Titij, ualeat stipulatio: Et Rapha. sensisse ui-
detur ualere stipulationē, in ea specie, quū in ca-
su legis nostrae, alter agnatorū alteri p̄misset bo-
na deponij uiuentis habere licere, q̄ si simplici-
ter intelligat, paratissima est fraus legi. Ego, p-
missionem de rebus p̄prij, post mortem alteri-
us p̄statis, ualere sentio, sed de illius rebus cui-
us mors expectatur neutiq̄, idq̄ constitutionis
nostrae argumento.

c. CERTOS modos. Annotandū ergo est.
Pactionē hanc de bonis uiuentis factā, nullius ef-
fectus momenti est: em̄ cōtra bonos mores, q̄a captā
de mortis uotum inducit. Vnde & si ad paci-
scentes bona pueniant, filio addicunt. Quo
argumento, ait hic lason, crimine haereseos nota-
ri eos, qui uiuente Pontifice de Pontificatu con-
uenticuli faciūt. Ego potius lesae maiestatis reos
crediderim: q̄m pactū cōcipiunt, q̄ aduersus
principis sui securitatē esse p̄sumitur: mitius tñ
puniendo, quā id p̄sumptione legis iducitur:
minor aut poena ex p̄sumpro, q̄ ex uero crimi-
ne irroganda est: nō filio, sed proximioribus pen-
denda esset poena. Procedit aut legis nostrae p-
hibitio, etiā si pactū iuratum sit. Non em̄ reli-
gione cōfirmatur id quod bonis moribus repu-
gnat: nec psonae respectus est ullus, siue is miles

fit, qui aliā pacto suā haereditatem deferre po-
test: nā nō ideo de aliena pacisci poterit: siue syn-
dicus collegij, aut uniuersitas aliqua, & i his em̄
ratio legis locus est: siue etiā ecclesia, utitur em̄
& ipsa iure cōmuni, nisi quoties apparet specia-
liter aliqd ei indulgeri. Sed an in liberis idem
dicemus? Et post
Accur. omnes fe-
re idem censuere:
cōtra pauci, quia
legis huius uerba
huic casui non cō-
ueniunt. Omni
modo em̄ haeredi-
tas (saltem qd ad
trientem iure na-
turae debitum atti-
net) ad eos est per-
uentura, & ut ue-
ra sit Accur. sentē-
tia, non ualere sci-
licet pactum, saltē
respectu poenae,
ut fides excluda-
tur. Diuersa obser-
uanda uideretur,
eadem haereditate
obseruari. Vel si for-
tē ad quosdā ex his
haereditatis cōmo-
dū peruenerit, cer-
tas pactiones eueni-
re. Et dubitabatur,
si huiusmodi pacta
seruari oporteret.
Faciebat autem eis,
quaestione, quia

nō em̄ poenae locus est, nisi quatenus in lege expli-
sum est: at lex, q̄ filio bona tribuit, non de filijs
paciscentibus loquit, sed de agnatis, uel cognatis:
q̄ uoces in materia poenali non uident filios
cōprehendere: hi em̄ nati nō aut adnati aut cognati
sunt. Sed tñ cōmunis sentētia ḡnaler uerior
uidef, q̄m ratio legis in filijs quoq̄ pcedit, qui li-
cet naturali charitate erga patrem alligent, tñ de
eius haereditate eo incōsulto paciscēdo, satis ostē-
dunt in eorū animo cupiditatē & successionis af-
fectum ei charitati puortere: nā & lex omnino
eis non credit: quandoquidem in ferrea hac ae-
tate

Filius ante diem patrios inquit in annos.
Et quod ad naturam attinet, semp incertus est
pater, ut Odyss. lib. primo Homerus tradit:
Illo me genitum dixit pia mater, at ipse
Nescio, nā proprium certus scit nemo parentē.
Verisimileq̄ est, eos qui in huiusmodi pacta co-
eunt, supplicatōes potius filios, q̄ ueros esse.
Censeo igit cū plurimis hoc quoq̄ casu ad filij
bona deuolui, qd & Bart. fere existimauit, quū
debitores paternos, filius i casum paternae mor-
tis liberalet: nec me mouet, quod materia haec
poenalis sit, q̄a in hac quoq̄ uerba late accipiun-
tur, quatenus ratio legis infert: quae praesertim
in ea expressim descripta sit. Sed quid uice-
uersa, num idem dicemus in patre, qui de filij
sui haereditate sit pactus? & Aret. credit non
idem esse, quia non est uerisimile captare mortē
filiorum parentes: sed tamē receptus est idem
prorsus esse, quod scilicet paterni amoris praes-
umptio facti huius improbitate confutetur: nā
& quandoq̄ delinimentis nouercalibus allice-
facti, quandoq̄ alijs affectibus de prole sua ma-
le sentiunt. Quid in his qui ita de uiuentis haer-
editate pacti sunt, ut in testato successuri erant?
Et idem traditū est, quū in eū casum aduersus de-
functi uoluntate pacto prouideant, quo ipse ali-
ter disponeret. Vnde apparet tale pactū nō omni-
no legi cōforme esse. Censuit tñ Riminaldus si
filij

II
a. l. licet. supr. e.
b. l. mortuo. ff. de
fideiuss. l. as. hic.
III
c. j. de alienat.
fru. gl. c. perue-
nit. extr. de cons.

III
d. arg. uerfi. q̄
quia non sunt.

e. l. 2. §. diuus. de
sep. uol.
f. d. l. quidam. in
fi. de leg. 2.
g. l. filius. de su.
et le. l. scripto.
ff. unde lib.

h. l. j. ad Marc.

i. c. asserit. d. praes-
scrip. Alb. l. eum
qui probabilem.
supr. de epis. op.
et cler.
f. Bar. l. cū dñs. §.
fi. de pec. leg. Do-
cto. l. filius. supr.
cod.

V
l. l. cum leg. de
tr. ff.
m. gl. in aub. ut
hi qui obl. uer. ad
curatorem.
n. l. isti quidem.
quod met. cau.

VI
o. l. 4. ff. de inoff.
test.
p. gl. c. j. de const.
in 6. et c. pasto-
ralis. de fid. inst.

o d. l. 3. §. fin. de
adim. leg.

p arg. l. 2. in fin.
de libert. co. eo.
lib.

q l. 2. §. interdu.
de uilg.

l. ex co. 7. de in
util. stip. l. stipu
tio hoc modo. de
uerb. obl.

l. pactum. 7. de
colla.
l. fin. ff. de su. et
leg.

u Bart. conf. 212.
x l. 4. ff. de test.

y l. si quando. 6.
7. de inoff. test.

x c. quamvis. de
pa. 6. in 6.

a l. 3. §. si pater
ff. si quis a par.
b l. cum oportet.
c l. utrum. ff. de
uerb. oblig.

d Pictus reper. l.
i quart. ad l. fal.

firmabat, quo impedimento sublato, admitten
dus iure communi erit. Illud faterer, ex simpli
ci reconciliatione non uideri praeiudicare exhae
dationis causam abolitam fuisse, tuncq; laisonis
rationibus locum esse.

¶ QV AE contra. Hæc ratio hoc casu locum
habet, quia huius
modi pactio peri
culosi eventus ple
na est, malèq; præ
sumitur de his, q
de uiuentis hære
ditate soliti sunt.
Sed in pacto quo
quis hæreditatem
se relicturn spō
det, eadem ratio
subest, quoniam lex
aduersus bonos
mores esse arbi
tratur, ut quis te
standi potestatem
sibi restringat.
Sed quid dicendū
i pacto, quo quis
hæreditati uiuen
tis renunciat? Et
id nō putarim cō
tra bonos mores
esse, quia simplici
ter iuris authorita
te improbetur: ga
scilicet priuatorū
pactiones legum
authoritate nō cō
sentur. Vnde si
cur supra diximus, pactū deferendæ hæreditatis
obuentione bonorū inducens nō ualere: quia
successiones p iuris modos, nō per pacta deferri
debent: ita & in huiusmodi renunciatione dicen
dum. Desertur em hæreditas iure publico, & san
guinis cōtemplatione, huius priuatorū pactioni
bus nō attentis: quū tñ principaliter de utilita
te priuata agat: licet in consequenti iuris publi
ci ualere huius renunciatio, si iurata esset, idq; no
uo iure Pontificū: tali ergo casu ab hæreditate
ex contractu cū uiuente inito quis excluditur.

¶ Alius est casus in patre, qui pecuniā accepit, ut si
lium emanciparet: quū em exclusum iure diui
li patrem Prætor quadā æquitate admittat, ea
æquitas cessat, ubi pater pecuniā accepta eman
cipauit, quoniam delinquit, ut ait Bartolus, qui
pecuniā accipit. Ego nullum delictum esse ar
bitror: cum accipere ei pecuniā liceat, nec lex
turpem causam stipulationis existimet, quæ ob
emancipationem concepta sit: licet lege Longo
barda emancipando filium pater ipse teneatur
ei aliquid præstare unde uiuat, quod præmium
emancipationis ipsa appellat: putauerim igitur
ita constitutum, quia pater accipiendo pecu
niam, quali transigere de hæreditate filij uideat
ur, & eam pecuniā pro eo habere, quantum
satis sit, ne eius iudicia inquietet: non igitur pa
cto tollitur successio, sed à Prætorē tollitur, qui
non putauit æquum ei patri succurrere, qui pec
unia filium à sua potestate dimisisset.

¶ Alius quoq; est casus, quum pactum iuri mun

cipali cōforme est uerbi gratia, statuto cauetur,
ut mulier ingrediens monasterium patri nō suc
cedat. Ajunt hic communiter statutum non ua
lere, tanq; aduersus ecclesiasticam libertatem, &
quia de sanctimonialibus quicq; directe uel in
directe constituere laici nequeunt. Si tamen cum

legibus & constitu
tionibus non est in
cognitum: licet à no
bis clarius sit intro
ductum.

¶ Iubemus etenim
neq; donationes ta
lium rerum, neq;
hypotheas penitus
esse admittendas,
neq; alium quen
quam contractum:
quum in alienis re
bus, contra domini
uoluntatem aliquid
fieri, uel pacisci, se
cta temporū nostro
rum non patitur.

conformiter cū iure communi dispositione: ta
metli aliās id iuris laicis nō cōcedatur, ut de iu
ramēto quicq; statuatur: et licet tali casu Rom. Pō
tiffex eis monialibus per priuilegium cōcesserit,
ut succedere possint: non tamen statutum aut cō
suetudinem sustulisse censendus est, quæ à prin
cipio ualuit. Idem dicendum, quando de successio
ne tractaretur, quæ solius statuti beneficio cō
cederetur: uerbi gratia, statuto cauetur ut cōlan
guineo æqualiter succedat, qui ex altero latere
cōiungitur, sicut qui ex utroq; monialis ex alte
ro coniuncta uult succedere, certe excluditur, iu
re em cōmuni non potest: statuto æque nō po
test, qui ab eo excluditur, quod saltē eadem ua
let, ut beneficia sua monialibus cōmunicare nō
censeatur: licet ius commune eis auferre non
possit.

¶ NEQVE donationes. De bonis em alienis
in casum mortis non ualeat huiusmodi contra
ctus, de proprijs uero ualeat, & quia sit mentio
mortis, censetur donatio causa mortis: ut si
promittam tibi bona mea post mortem meam:
atq; ita cōmuniter traditum est: nisi expresse sit
dictum, quod sit donatio inter uiuos: non em
tunc attenditur quod dilatio in diem mortis ali
qua adiecta sit. Idem si tacite, ut quia adum est,
ut talis donatio sit irrevocabilis: idq; in uerbis,
quæ substantiam contractus respiciant: alioqui
si in clausulis exequutijs, aut accessorijs promi
sit donator se obseruaturum, nec aduersus ea
facturum, non tamen recessisse à causa mortis
uideretur.

e c. ecclesia sancti
Mar. de cons.

f d. l. pactum. qd
dot.

g arg. c. 2. de illi
destr. de pson.

h Com. aut. p
erament. p. de
uerb. oblig. l. si
ad uend.

i arg. c. ad p
stoliam de sine
et cum aposto
lica. de his que p
sunt a p. et
u. et p. et p. et p.

l. l. si quis rari
l. l. si quis rari
l. l. si quis rari
l. l. si quis rari

l. l. si quis rari
l. l. si quis rari
l. l. si quis rari
l. l. si quis rari

l. l. si quis rari
l. l. si quis rari
l. l. si quis rari
l. l. si quis rari

l. l. si quis rari
l. l. si quis rari
l. l. si quis rari
l. l. si quis rari

l. l. si quis rari
l. l. si quis rari
l. l. si quis rari
l. l. si quis rari

Det. hic. et
conf. 305.

u. l. in donatio
nō. j. ad l. fal. l.

l. 3. id si ex mor
tis ff. quod leg.

x l. non omnis. si
er. pet.

y l. inter stip. g.
faciam. de uerb.

oblig.

z arg. l. c. 7. ser
uorum. ff. de sta
tutom.

aa l. d. l. stipula
tio hoc modo

b aut. ex cap. iur.
aut. ff. de bo
norum lib.

c g. l. quoniam
medium. uerb. m.
promitt. de agr.

cc l. h. de remiss.
p. g.

dd l. 3. de condic.
et caus. ff.

ee l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

ff l. inter. §. si
quis. de re iud.

gg l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

hh l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

ii l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

jj l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

kk l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

ll l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

mm l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

nn l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

oo l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

pp l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

qq l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

rr l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

ss l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

tt l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

uu l. 3. ff. de test.
et caus. mon.

uideretur, intelligi q; ea uerba deberent, nisi se
cundum naturam contractus donantem pœnite
ret, quod Bald. Comeustq; censuerunt. Sed an
quis causa mortis donare omnia bona præsentia
& futura possit: Et affirmat Bar. Poterit em hæ
redem instituere, cui ius deducendi falcidiam de
donatione tali competere. Poterit & eam reuo
care si uelit. Sed quid in donatione inter uiuos
omniū bonorū præsentium & futurorū? Et cre
brior sententia à Bart. primū tradita est, non ua
lere huiusmodi contractū, tum ga auferret libe
ram testamenti factionem, tum quia hominē eam
in cōditionem perducere impiū est, ut nuncq; ali
quid habere possit, & nec spe quidem, quæ infeli
cium ultimū solamen est, possit subleuari. Fur
ere tamen non pauci qui dissentirent, quorum
rationes ab Alex. relatas cernere est. Ego sanē ue
reor, ne Barto. sententia defendi non ualeat: nec
enim uerum est, eo in statu talem esse, ut nihil in
futurum sibi lucrari possit. Quid enim si ei relin
quatur hac lege, ne aliqd donatario inde acqui
ratur? Quid si donatarius aliquo casu futuro
acquirendi fiat incapax? Quid si donator rem
redimat semel donatario cōsentiente alienatā?
Quid si bona haberet, quæ per contractum pro
hibita essent alienari, uel legis uel testatoris ius
su? Quid si seruū institueret necessarium hære
dem? non em tali donatione actum uideri po
test, ut huiusmodi seruū retinere, hæredēq; insti
tuere non possit: nam quum id fieri in præiudi
cium creditorū queat, & in donatarij damnum
poterit, qui mitius erga donatorem agere debet.
Adde quod nec ad testamenti substantiam qcq;
facit, quod nihil sit in bonis testatoris: nā & hæ
reditas iuris intellectum absq; ulla re hæredita
ria habet: & q plus æris alieni, quā sui habet,
hæredem instituere potest: & qui grauatus est
bona restituere, in eis tamen alium recte hæredē
instituit. Sed & illud me mouet, qd donatio non
men ab exequutione ipsa sumit, id est à rei datio
ne: quū igitur quis dixit se bona præsentia &
futura donare: qd ad præsentia attinet uera do
natio est, quia exequutione in se habet: quod ue
ro ad futura, exequutio nulla est: perinde igitur
est, ac si dixisset, donabo quum acq; fiero: sed qui
donaturum se promittit, iure tantum personali
obligatur, non autem dominium trāsferre: me
rito de tali dominio testari poterit, sicut quilibet
ære alieno oppressus testatur. Alex. tamē com
munis sententiæ æquitate ductus, ut id argumen
tum summoueat, conclusionem hac restringit,
quum is qui bona præsentia futuraq; donauit,
I constituit eo in casu, futura bona nomine dona
tarij possidere. Nam per huiusmodi clausulam
possessio in donatarium transfertur: & conse
quenter dominij in eum ex tali traditione tran
sit. Receptum em est, cōstituti uel precarij clau
sulam de futuris bonis cōceptam, eorum etiam
possessionem, quū acquisita fuerint, transferre,
exemplo eius qui bona præsentia futuraq; obli
gat. Sed tamen nec hoc quidem casu defenditur
Bart. quum clausula constituti ad quasi possessi
onem iurium aut nominū, quæ in futurum acq
rent, trahi nō uideatur posse: siue q; iura illa nō
possidentur, siue q; sola cessione transferuntur.
nam & ius futurum cedi non uidetur posse, nisi
ex præsentia causa spes sublit: de his igitur iuri

bus testari donator poterit. Et ita ego aduer
sus Bart. differebā. Illud cōstat, quoties dona
tori aliquid superest de quo testari possit, ualere
huiusmodi donationem, cuius rei exemplū plu
ribus casibus accipitur: ueluti quum quis dono
inquit bona omnia mea mobilia & immobilia,
præsentia & futura: nō enim nomina debitorū
his uerbis continentur: quod Bart. Baldusq; &
Iason responderunt: de illis igitur poterit testa
ri: nam & illa dictio mea ad ea pertinet, quæ ius
re dominij acquiruntur: & ideo non sat recte ad
nomina referri potest: sicut & quum subiecisset,
ubi cūq; sita sint, iura enim nō circumscribunt
loco. Idem si dixisset se donare bona sua præ
sentia & futura, quum em non addiderit uniuersa
salem dictioem omnia, sed indefinite aut gene
raliter loquutus sit, non continebuntur supelle
ctilia: amplior enim ea est donatio, cui uniuersa
salem dictio adiecta sit, ut Decius hic tradit. Sed
quid si donare se hæreditatē suā dixerit? Et hæc
uerba bona præsentia & futura significare Bar.
hic censuit. Sed quum nomen id uniuersitatis sit
quæ ex uoluntate testatoris augmentum & di
minutionē recipit, humanius est his uerbis non
censeri disponēdi facultatem donatori ablatam,
& ideo in uim donatiōis causa mortis ualere cō
tractum, hæreditatemq; pro bonis simpliciter
accipi, improprieq; significationem ut contra
ctus sustineatur assumi, quū uere his hæreditatē
habiturus sit, qui deinde donatori ex testamento
uel intestato succedet. Quid si patrimonium
se donare dixerit? idem dicendū est, imō non
æque dubia hæc est quæstio. Id enim proprie pa
trimoniū dicitur, quod ex hæreditate parentum
ad nos peruenit, parsq; facultatum nostrarum
est: licet alia interpretatio ex cōfectura mentis
quandoq; accipitur, ut quum apparet testatorem
eo noīe de uniuersis fortunis suis uoluisse dispo
nere, uel id subiecta materia suadeat. Quapro
pter merito dubitauit Bart. nō ideo fauore eccle
siæ ualere donationem istam, quia lex dicat ali
quem egisse, ut patrimonij suū ad ecclesiam pti
neat: quū uox illa patrimonij, futura bona im
mutabiliter non cōprændat. Cæterū & quoti
es donator ipse sibi aliquid expressim referuat,
de quo deinde testari possit, dubium non est, ua
lere eam donationē, quod usq; adeo uerū est, ut
tunc quoq; pcedat, quū quis maximā summam
supra uires patrimonij sui donauit, poterit em
forte in futurū distingere. Idem si rerū dominiū
retinuerit, licet em soluēdo nō sit, alteriq; restituē
da sint bona, testari tñ poterit, qd et supra dixi
mus. Sed qd si donatis omnibus bonis præsentia
bus & futuris qs uisum fructū sibi referuauerit?
Et uideat adhuc nō ualere, tanq; de fructib; testa
ri nō possit, q futuroz bonorū appellatiōe in do
natiōe cōtinent, idq; Paul. Cast. hic censuit, quem
& Dec. sequit, et ex facto respōdit Corn. Cōtra
Alex. & Iason: q; & ipse ea ratiōe sequor, q; ali
orū interpretatio, ad perimendū actū ptenens, acci
piēda nō uideat, cur potius eū non sustinemus,
& referuatiōe usufructus ceteri etiā facultatē testa
di de eis fructibus referuatā interpretamur? ut sci
licet donans de eis possit arbitrari suo dispo
nere: quū de fructibus pceptis fructuarius testari
possit: restringatq; futuroz bonorū donatio,
ut in eis fructibus locū nō habeat. Quid em ma
gis

x l. 2. diuo. §. in
uenditione. de re
iud.

a Bart. conf. 50.
Bal. 2. 2. in 2. l. 1. ff.
d. l. stipulatio hoc
modo. in fin.

III

b Bart. l. si ita leg.
de auro & arg.

III leg.

c Aret. hic. Bar.
d. conf. 50.

d l. Caius. ff. de
leg. 2.

e l. obligatione. de
pig. Mod. hic

f Bart. l. genera
li. §. uxori. de u
sust. leg.

g l. quæsitum. §.
pen. ubi Bart. de
leg. 1.

V

h ut no. in l. 3. su
pr. eod.

i l. cum pupillus
ff. re pup. al. fo.

k l. peculium. §.
ff. de pec.

l l. cogi. ad treb.

VI

n l. 5. de uerb. sig.
o l. inbemus. nul
li. i. prin. sup.

VII Jac. eccel.

q l. si defunctus.
j. arb. tutelae.

r d. §. 1.

s Ang. conf. 179
Alex. d. l. stip.

t Dec. conf. 10. et
251. Cor. 176. 1. 2.

u d. l. stipulatio.

x l. quoties de rei
dub.

y arg. Bart. in l.
si fundum. per fi
deicom. de leg. 1.

z arg. l. si uero.
§. idem Papinia.
mand.

a l. defuncta. ff.
de usufr.

g l. si. si. tut. l.
tutores. qui poss.
s. in cum. de adm.
tutor.
h d. l. tres tuto. g.
in eo. l. tutor. qui.
tutela. de adm.
tut.
i d. l. i. g. nune
tra d. m. s.

argu. d. l. i. g.
plane. d. l. i. g.
si tut. uel cur.
l. l. ante. de
mag. conue.
m. l. si. de mag.
conuen.
n d. l. si. plures.
de adm. tut.

o d. l. si. plures.

p l. i. g. de diu. tut.
q conf. i. g.
r l. inter eos. g.
pen. d. g. i. de si
de ius.

s d. l. i. g. plane.
t l. ex. si. g. de
neg. gest.
u arg. d. g. plane.
L. analo. Dec. hic.
x l. si. cum. g.
pen. de sol.
y l. ut. fideiussor.
ff. de fideiuss.

g l. i. ex. si. g.
de neg. gest.
a l. magis. ff.
de solut.
b g. pen. Inst. de
sat. tut.
c d. l. ex. si. g.
d l. i. g. de duo. re.
cum gl.
e l. si. fideiussor.
f si. nec. b. a. ff.
qui. sat. cogn.
f d. l. i. g. a. u. b. p. r.
sent. j. de fideiuss.

gesserunt, quam qui non gesserunt, neglexisse pa-
rius in culpa eorum respectu esse uidentur & hoc
calu nullum ordinis beneficii est: id est suprad-
cta ratione, nisi quum ea neglecta sunt, quae ge-
stis connexa erant, soli em gerenti primum co ca
su imputantur. Divisionis beneficium his com-

petit, qui omnes
gesserint tutela,
& soluendo sint:
ei aut qui dolo ad-
ministraverit, ue-
rius est id non in-
dulgeri, siue solus
siue communiter cu
alijs dolo aut cul-
pa egerit: quod
& in magistratibz
decisum est: hic e-
nim iisdem actionibus, quibus & tutores tenen-
tur nullis uero qui negligendo, & per contuma-
ciam deliquerunt, non est denegandum id bene-
ficiu: ut recentiores ferē omnes sentiunt, qui
Hugolini, Aduer. discordiam conciliant, quā
sententiam & nos supra probauimus. Continet
autē hac diuisionis exceptio meram defensionem
unde contumacia auferenda non fuit, fauorabilior
est cessionis beneficio, quā alterius oppugnā-
di causa instruitur, quod Bar. tradit. Sane id di-
uisionis beneficium, quod his qui soluendo sunt
conceditur, ad tempus finiti efficij tutelae referit:
satis est tunc eos soluendo esse: ut Rapha. Ful.
respondit: quū in pluribus fideiussoribus secus
sit, in quibus tempus litis contestatae attenditur.

Actio utilis beneficium ei tutori competit,
qui in solidū cōuentus est, quū alijs soluendo nō
essent: potest em a pupillo petere ut sibi actiones
cedat, quibus contra alios experiri possit, si fore-
re aliquid inde aliquo tēpore, non adere queat,
ut quia alijs ad meliorem fortunam perueniant,
tenetur em pupillus cedere, dummodo ex pro-
prio cōmuni uel dolo, aut etiam propria culpa li-
le non conueniatur. Quod si cessionem sibi fi-
eri non petierit, adhuc utili negotiorum gestio-
re actione, ut pleriqz sentiunt ei succurratur, licet
utilem tutelae actionem alijs malint. Quod si
pupilli facti cedi ea actio nō possit, agenti ei ob-
stabit, cedendarum (ut uocant) exceptio. Sed
cur tutori pro alio soluente lex actionem utilem
concessit, & non fideiussori, qui pro confideiuss-
ore soluat? Multae rationes adducuntur, quae
utinqz defendi possent, sed duae probabiliores
sunt. Prima, quod fideiussor soluendo, id agit,
ut principalem liberet, merito aduersus confide-
iussores non experitur, qui in quandam seque-
lam solum liberantur: at tutor uel reus debendi,
principaliter agit, ut contutorem uel alium
reum liberet. Nec memouet si dicatur, uideri po-
tius propriae obligationis tollendae causa id fa-
cere: quia quantum eius summae respectu sit, q
actione utili a contutore peti potest, in ea contu-
tor ipse principalis uidetur: & ideo ab eo pete-
re, sicut fideiussor a principali peteret: quod &
in duobus reis dicendum. Altera ratio est,
magis succurri tutoribus, quia tutelā ex necessi-
tate assumunt, qz fideiussoribus, qui sponte pro
alio fideiubent: nec tamen inuicem fideiubent,
quod in reis debendi secus est.

b GESSERVNT. Secus in his ad qz ipsi ex
facto eorum obligarentur, cum quibus pactio
uel transactio facta esset: in his enim uel ordinis
uel diuisionis, uel cedendarum exceptione agen-
tem pupillum submouere poterit, quod supra
de laurai.

Quum igitur tres
curatores habueris,
& cum duobus ex
his transegeris, ter-
tium conuenire nō
prohiberis.

tens, si soluendo sint: uel exceptionem cedenda-
rum, quam agenti pupillo obijcient, qui cedere
eis actionem non poterit, cui transactio, uel pactio
a se renuntiata est: solum igitur supra iuri-
lem conueniri tutores poterunt, quum dolo e-
gerunt, quod scilicet nullum dolois deur cessis-
onis auxilium: nec diuisionis quidem, ut ego
post Azo. & aliquos recentiores censui: nisi spo-
te apparet pupillum eos uoluisse diuidere.
quod supra defendi posse existimaui. Illud ge-
neraliter traditum est, licet tutoris pactum con-
tutori non prodest, solutionem tamen prodesse,
& ideo quanto solutum est, tanto minus a contu-
tore petetur: quia tamen in re argutatur aliqz,
tanqz ea pecunia non ob tutelam sed ob nouam
transactionis causam soluta uideatur: sed ut id
uerum sit, negari non potest, quin adhuc ex cau-
sa tutelae soluta aliquo modo dici possit: uidetur
tqz id hoc casu satis, quum adolescenti suffice-
re debeat, si damnum sibi refarciatur, non autē
id ei concedendum sit, ut aliena cum iactura lo-
cupletior fiat: qui proculdubio fieret, nisi con-
tutoribus accepta ex transactioe imputaret.

Sed quid si tutor acceptilatione liberatus est? Et
idem esse traditum est, ac si solutione liberaret,
merito contutori acceptilatio proderet. Nihil
em aliud est acceptilatio, qz ficta solutio: quod
tamen nō procedere Cyn. & Rayn. tradunt, quū
tutela a iudice uel testatore diuisa est: non enim
uideri potest, alius liberatus, quum pro parte se
paratim solum teneretur. Idem censuit Barto.
quum acceptilatio limitata est ad naturā trans-
actionis: uel, quod Fulg. ait, quū expressum
est, pro parte eius tantum accepto ferri, cum quo
transigitur. In dubio tamen, acceptilationem
super toto factam esse promptius est, ut fauore li-
berationis interpretemur: quum em mero iure
quilibet in solidum obligatus sit: qz uis benefi-
cium diuisionis habeant, tamen de tota obliga-
tione actum censi. Paul. Cast. Alexander qz hic
tradiderunt, quos & ego sequor. Sed quid de cō-
fessione dicemus? An idem quod in solutione?

Probat enim confessio solutionem: merito con-
tutori quoqz proderit, ut Raph. Com. respondit:
quod sit, ut appareat in quibus casibus huiusmo-
di confessio ueram solutionem non probaret:
eodem modo de ea, sicut de pacto sentiendum est
ser. magis qz in ea qz in acceptilatione limitan-
dum.

QVVM

c CONVENI
re. Pro sua uirili,
quod indubitatu
est, quum separa-
tio a tutore, uel a
iudice facta est: &
quod si nulla sepa-
ratio, uel a seipis
facta est, adhuc idē
dicendum, ppter
diuisionis benefi-
cium, iplis compe-

h d. s. nunc tu
d. m. s.
i d. l. si. p. p. p.
de de adm. tut.
f d. s. plane.
l. gl. i. g. de
cur. boni. d. m.
m. arg. l. si. p.
sup. tut. l.
in i. g. p. p. p.
o l. si. ex. diu. de
tut. et. r. d. i. g.
p l. i. g. de
ad l. si. p.
p l. i. g. de
pen. ff. de
q l. non hoc no-
tura. de cond. iud.

r l. si. ex. p. p. p.
ff. de excep. l.
g. i. g. de lib.
leg.
s. Bart. l. re. d. i. g.
bus. a. q. de iud.
re.
t l. i. g. si. t. m. m.
de uerb. oblig.
u l. i. g. co.
x conf. i. g.
y l. si. ex. diu. de
dic. solut. d. l.
si. creditor.
x d. l. tres tutores.

a l. publica. g. si.
de p. p. p.
b conf. i. g. de
nom. pec.
c l. p. p. p. de
d. Bart. d. i. g. de
bus. a. q. de iud.
conf. i. g. de

QVVM te proponas. Quum dubitaret
Lucatius ne a sorore sibi controuersia
moueretur, quae in patris uel alterius hae-
reditate ius habere pretendebat, cum ea timore
futurae litis transegit: responsum est ualere trans-
actionem, quia lis adhuc coepta non esset, quod
intelligendū, dū-
modo sororis ex-
pressa calumnia
non argueretur:
uel probabilis nō
fuisse litis metus:
non enim possunt
partes fingere litē
causa adiutandae
transactiois, ubi
lis probabiliter ef-
se non potest: ali-
qui nulla esset in-
ter pactum trans-
actionemqz differe-
tia: indistinctaqz
post rem iudicatā
transigi posset h,
reiqz solutae repetitio
falsum est: & ideo in claris nō ualet transactio,
sicut nec cōpromissum. Quia ratione & traditū
est, si ex lege municipij Prator secundum fiduci-
arij Doctoris cōsiliu ius dicere teneatur, in cla-
ris tamen perspicuisqz articulis non teneri: nisi
ex generalitate uerborz legis suspectam legisla-
tori Pratoris cognitionē fuisse appareat, ne pro-
claro id duceret, quod ambiguum esset: quod
& a me responso libro primo disputatum est.
Intelligendum igitur rescriptum est, ut tūc ei lo-
cus sit, quū mulier hae pbabiliter litigare potu-
isset, ut quia de hereditate patris, a quo exhaere-
data erat, ageretur, negaretqz ipsa, iustam exhae-
redationis causam fuisse. Idem si ex statuto fe-
minae dotatae excluderent, ipsaqz dotatam se nō
esse allegaret: existimaui tamen ualere con-
uentionem quum possessor petitori, quū calu-
miant, nō nisi eatenus dat, quatenus qlibet di-
ligens paterfamilias facti uexationem redime-
ret.

ITEM AVG.
Lucatio.
QVVM te ppo-
nas cum sorore
tua de haereditate
transegeris, & i-
deo certam pecuni-
am ei te debere ca-
uiffe. Et si nulla fuis-
set quaestio haeredi-

transigisse, & i-
deo certam pecuni-
am ei te debere ca-
uiffe. Et si nulla fuis-
set quaestio haeredi-

transigisse, & i-
deo certam pecuni-
am ei te debere ca-
uiffe. Et si nulla fuis-
set quaestio haeredi-

TRANSEGISSE. Accursius auctorem fu-
isse Lucatium existimat, quoniam transigere p-
prie actor dicatur, id est ab actione transire. Ego
cum pluribus nihil referre sentio, actor an reus
fuerit, uerisimile est, potius reum fuisse, seu ti-
muisse, ne a sorore conueniretur: receptus enim
est, reum quoqz proprie transigisse censi, quia
transigere, dicitur, qui praeter intentatam actiois
in iudicio formulam aliquid dat, uel recipit, ut
super Rubrica declarauimus: recedit autem ab
actione tam actor qz reus, alter actiue (ut Picus
ait) alter passiue: & ideo si lege municipij men-
tio sit transigentis, etiam reus continebitur, non
tam ex regula correlatiuorum, ut quidam senti-
unt, qz (ut ego arbitror) ex sermonis proprie-
tate: ut unqz enim aequaliter substantia trans-
actionis respicit: Decius eius personam inspicien-
dam tradit, cui ex transactioe acquiritur. Sed
quum transactio non fiat, nisi ultro citroqz dato
& recepto, non putarim eius sententiam hac in
quaestione procedere: solum igitur ei distinctio-
nilocus erit, quum lex non transigentis, sed ac-

quirentis mentionem facit.

c PROPTER timorem. Differt quidem ca-
sus ipse infortuniumqz ab eius metu: sicut id qd
imminet, ab eo quod iam euenit. Vnde lex mu-
nicipalis de aliquo actu uerba faciens, de eo qui
iam absolutus perfectusqz sit intelligitur, non
de imperfecto, aut
de antecedentibz
eius. Ethoc est qd
dicimus, legis uer-
ba cum effectu ac-
cipi debere: & de
re, quae exequutio-
nem facti coequu-
ta sit, non autem
ex sola animi de-
stinatione induca-
tur. Quandoqz
tamen de timore
mali idem quod
de malo ipso iudi-
camus. Cicero in
oratione pro les-
ge Manilia. Nam

tatis, tamen propter
timorem litis trans-
actione interposita
pecunia recte cauta
intelligitur. Ex qua
causa si fisco soluis-
ses: repetere nō pos-
ses, & si non soluis-
ses, tamen iure con-
uenireris.

in ceteris rebus, quum uenit calamitas, tum de-
trimentum accipitur: at in uestigalibus, non so-
lum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert
calamitatem. Seneca: Peior est bello, metus ipse
belli. Vnde responsum est, remissionem publi-
canis perinde ex metu faciendam, ac ex ipso bel-
lo fieret, quod Anch. censuit. Sic & conductori
timore pestis de domo migranti, remissio mer-
cedis fieri debet: etiam si deinde uere nulla adue-
nerit pestis. Nam & timor armorū idem ope-
ratur, quod uis re ipsa armis illata: tamen si si-
cario uel praedone deposita essent, quum facile
resumere posset: quod in eo responsum est, qui
a puellae fratribz in stupro depraenatus, matrimo-
nio conseruaret, metumqz deinde allegabat.

Huc pertinet & tortura, seu equulei timor. Ad
cuius allegationem subuertendam, solent iudices
finita quaestioe, post aliquod temporis inter-
uallum, confessionis rati habitationem a reo exige-
re. Sic & imminenti fugae timor, eiusdem est
effectus, cuius ipsa fuga: ut propria autoritate
debitor a creditore capi, & ad iudicē deduci pos-
sit. Vnde & generaliter traditum est, idem cen-
seri, siue quis re ipsa a iudice coactus fuerit, seu p-
babilis coactionis timor allegetur: censetur au-
tem probabiliter is timuisse, cui per iudicis poe-
nale praecceptum, uel generali edicto commina-
tum fuit: nec enim tormenta aut fideiulas expe-
tare quis debet. In casu uero legis nostrae tum
probabilis litis timor adfuisse uidetur, quū ue-
re actio de iure competebar: qui enim cogi po-
test, non dicitur sponte dedisse: sicut uelle non
uidetur, qui obsequitur imperio parentis uel do-
mini. Idem si imperio legis, quae creditoribus
satisfieri iubet. Quod si actio solum de facto cō-
petisse, non uideri timore litis transactum Dec.
censuit, nisi adlnt coniecturā, quae in praesentia
eum acturum fuisse, probabiliter qd existimas
se reum arguant: quae sententia & nobis pla-
cet, ne alioqui ibi fingi lis uideatur, ubi nulla o-
mnino futura erat.

q l. debet. in fin.
de edil. ed. Bal.
et Salyc. in rub.
j de reb. cred.

r l. pen. in fi. j. &
his quib. ut ind.
s gl. elem. i. uerb.
contrahere. de co-
sanguin.
t Alex. conf. 194
in 2.
u l. j. in fin. quod
quisqz iur.

x l. fundi. g. i. g.
l. seq. de act. emp.

yl. Pedius in pri.
dimen. rui. nau.

z Alex. l. diuor-
tio. 4. col. sol. mat.
a l. habitatores.
in fin. loc.
b Caccialup. l. di-
em. q. 40. de offi.
as. j. g.
c l. i. g. armis.
de uic. ui. arm.
d Alex. conf. 44.
in 4.

e l. i. g. de cust.
reo.
f Bart. l. i. g. di-
uis. 2. de quest.
g arg. l. i. g. g. i. g.
uis. de uerb. sig.
h gl. l. quae. i. g.
ff. de pig. i. g. hic.
i l. nouissime ubi
Bal. ff. quod fals.
tut.

k Bart. l. creditor
de solut.
l. Bal. l. falsus. j.
de furt.

m c. praeterea. 2.
ubi Ioan. Andr.
de iur. pat. c. bo-
na fides. de reg.
iur.

n l. 4. ff. de re iur.
o arg. l. i. g. fin.
de eo quod cert.
loc. ubi Paul.
Cast.

p in auth. de ta-
bell. uerf. & non
fungant.

AGE

reum, qui in mora non sit, multo minus certe in dolo: quum si in mora esset, fateatur Bart. con ditioni loci futurum. Nam & si affirmemus id actum ceteri, ut sufficit si actor eo modo adim= pleat quo potest, cur ex partium uoluntate pinde cōdictio uel p̄scriptis uerbis actio non datur, ac si p̄fecte adim=

ducta^b, & per acce= ptilationē extincta, nullā aliā superesse, nisi de dolo intra concessa tempora, nō ambigitur: nisi

negotio, quod medium quiddam est inter negantē & uere affirmantem: si uerū respōsionis ambiguitas, ex eius mente interpretationem capiet, ne scilicet confessus uideatur. Pone rursum, dixi puellā, non habeo aliam in uxore nisi te, an p̄sens matrimonij cōtractum erit? Et aliqui cē fuerunt: sed recentiores dissentiunt, propter uerbum futuri temporis, nec quicq̄ speciale fauore matrimonij arbitrantur, quum nec fauore liber tatis id inducitur sit. Et quod de uerbo futuri temporis traditur, etiam de infinito p̄senti di ci potest, quum uerisimiliter actum est ad futu rum referri: ut si dixerim: Promitto nulli uenire nisi tibi: non enim hac exceptione actus po nitur, sed potētia tantum, ut hic tradunt omes: plurimum q̄ efficit huiusmodi promissio, quod scilicet cuiusq̄ alteri uendere promissor nō po test. Sed quid in ea quāstione arbitrandum est? Puella iuueni se appellanti responderat, nolo ut me cognoscas nisi honeste: atq̄ ita se faciūti uenis receperat, uita uera atq̄. Respōdit And. Si cūlus^d matrimonij cōtractum uidetur, quum honeste eo modo attingi mulier citra matrimo nium nequeat. Nam (ut in carmine ad Hyme nā inquit Catullus poeta) * Nihil potest sine te Venus, fama quod bona comprobet Com modi capere, at potest Te uolente: quis hic deo Cōparari auit? Sed certe absq̄ consensu ma trimonij nullum est: nec uerisimile est, iuuenem his uerbis tam consensisse, quā puellari simpli citati illuisse, quod & aliqui hic senserūt. Et hæc quidem exempla ad primam speciem satis sint, quum eodem uerbo, & principalis clausula, & exceptio regitur. In secunda specie, quum excep tio sub priore termino nō comprænditur, sed aliud uerbum requirit, duplex tradita est cōclur sio. Prima est, ut si p̄cedat affirmatio exceptio neget in testamentis propria cōditione, in con tractibus impropria, ut quæ actum interim nō suspendat, sed eueniente cōditione resoluat: quæ de re uidenda sunt, quæ alij tradidere. Sequens conclusio difficilior est. Et est, ut si p̄cedat ne gatio, exceptiua ponat, non actum, sed potētiā: exempli causa, quum testator, Onesiphore (inquit) liber ne esto, nisi rationes reddideris: red ditis enim rationibus, nō ideo erit liber, sed pro hibitio solum cessabit. Sic & p̄ccatum (inquit lex) non remittitur, nisi restituat ablatum. Nun quid restituto furto, remissum est peccatū? Certe non, necessaria enim adhuc confessio pœnitent iatq̄ est. Sed cur cum affirmatiua actum po nat, negatio non actum, sed potētiā neget? An quia plus negat negatiua, quā ponat affirmati ua? Hæc em solum actum ponit, illa & actū & potē

ne diffident. Idem dicendum quum quis, non promitto inquit, nisi pōtifex Perusium uenerit, ualeat promissio, & post pontificis accessum uti liter ex ea agatur. Sed pone, reus positioibus actoris respōdens, sic uerba concepit. Nego eas, nisi probetur: nunquid eis probatis, etiam pro priā cōfessione cō uictus cēlebitur? Bal. cenferi credi dit. Ego dissen tio, quia contrari us sensus non est: confiteor, sed non

negotio, quod medium quiddam est inter negantē & uere affirmantem: si uerū respōsionis ambiguitas, ex eius mente interpretationem capiet, ne scilicet confessus uideatur. Pone rursum, dixi puellā, non habeo aliam in uxore nisi te, an p̄sens matrimonij cōtractum erit? Et aliqui cē fuerunt: sed recentiores dissentiunt, propter uerbum futuri temporis, nec quicq̄ speciale fauore matrimonij arbitrantur, quum nec fauore liber tatis id inducitur sit. Et quod de uerbo futuri temporis traditur, etiam de infinito p̄senti di ci potest, quum uerisimiliter actum est ad futu rum referri: ut si dixerim: Promitto nulli uenire nisi tibi: non enim hac exceptione actus po nitur, sed potētia tantum, ut hic tradunt omes: plurimum q̄ efficit huiusmodi promissio, quod scilicet cuiusq̄ alteri uendere promissor nō po test. Sed quid in ea quāstione arbitrandum est? Puella iuueni se appellanti responderat, nolo ut me cognoscas nisi honeste: atq̄ ita se faciūti uenis receperat, uita uera atq̄. Respōdit And. Si cūlus^d matrimonij cōtractum uidetur, quum honeste eo modo attingi mulier citra matrimo nium nequeat. Nam (ut in carmine ad Hyme nā inquit Catullus poeta) * Nihil potest sine te Venus, fama quod bona comprobet Com modi capere, at potest Te uolente: quis hic deo Cōparari auit? Sed certe absq̄ consensu ma trimonij nullum est: nec uerisimile est, iuuenem his uerbis tam consensisse, quā puellari simpli citati illuisse, quod & aliqui hic senserūt. Et hæc quidem exempla ad primam speciem satis sint, quum eodem uerbo, & principalis clausula, & exceptio regitur. In secunda specie, quum excep tio sub priore termino nō comprænditur, sed aliud uerbum requirit, duplex tradita est cōclur sio. Prima est, ut si p̄cedat affirmatio exceptio neget in testamentis propria cōditione, in con tractibus impropria, ut quæ actum interim nō suspendat, sed eueniente cōditione resoluat: quæ de re uidenda sunt, quæ alij tradidere. Sequens conclusio difficilior est. Et est, ut si p̄cedat ne gatio, exceptiua ponat, non actum, sed potētiā: exempli causa, quum testator, Onesiphore (inquit) liber ne esto, nisi rationes reddideris: red ditis enim rationibus, nō ideo erit liber, sed pro hibitio solum cessabit. Sic & p̄ccatum (inquit lex) non remittitur, nisi restituat ablatum. Nun quid restituto furto, remissum est peccatū? Certe non, necessaria enim adhuc confessio pœnitent iatq̄ est. Sed cur cum affirmatiua actum po nat, negatio non actum, sed potētiā neget? An quia plus negat negatiua, quā ponat affirmati ua? Hæc em solum actum ponit, illa & actū & potē

ne diffident. Idem dicendum quum quis, non promitto inquit, nisi pōtifex Perusium uenerit, ualeat promissio, & post pontificis accessum uti liter ex ea agatur. Sed pone, reus positioibus actoris respōdens, sic uerba concepit. Nego eas, nisi probetur: nunquid eis probatis, etiam pro priā cōfessione cō uictus cēlebitur? Bal. cenferi credi dit. Ego dissen tio, quia contrari us sensus non est: confiteor, sed non

negotio, quod medium quiddam est inter negantē & uere affirmantem: si uerū respōsionis ambiguitas, ex eius mente interpretationem capiet, ne scilicet confessus uideatur. Pone rursum, dixi puellā, non habeo aliam in uxore nisi te, an p̄sens matrimonij cōtractum erit? Et aliqui cē fuerunt: sed recentiores dissentiunt, propter uerbum futuri temporis, nec quicq̄ speciale fauore matrimonij arbitrantur, quum nec fauore liber tatis id inducitur sit. Et quod de uerbo futuri temporis traditur, etiam de infinito p̄senti di ci potest, quum uerisimiliter actum est ad futu rum referri: ut si dixerim: Promitto nulli uenire nisi tibi: non enim hac exceptione actus po nitur, sed potētia tantum, ut hic tradunt omes: plurimum q̄ efficit huiusmodi promissio, quod scilicet cuiusq̄ alteri uendere promissor nō po test. Sed quid in ea quāstione arbitrandum est? Puella iuueni se appellanti responderat, nolo ut me cognoscas nisi honeste: atq̄ ita se faciūti uenis receperat, uita uera atq̄. Respōdit And. Si cūlus^d matrimonij cōtractum uidetur, quum honeste eo modo attingi mulier citra matrimo nium nequeat. Nam (ut in carmine ad Hyme nā inquit Catullus poeta) * Nihil potest sine te Venus, fama quod bona comprobet Com modi capere, at potest Te uolente: quis hic deo Cōparari auit? Sed certe absq̄ consensu ma trimonij nullum est: nec uerisimile est, iuuenem his uerbis tam consensisse, quā puellari simpli citati illuisse, quod & aliqui hic senserūt. Et hæc quidem exempla ad primam speciem satis sint, quum eodem uerbo, & principalis clausula, & exceptio regitur. In secunda specie, quum excep tio sub priore termino nō comprænditur, sed aliud uerbum requirit, duplex tradita est cōclur sio. Prima est, ut si p̄cedat affirmatio exceptio neget in testamentis propria cōditione, in con tractibus impropria, ut quæ actum interim nō suspendat, sed eueniente cōditione resoluat: quæ de re uidenda sunt, quæ alij tradidere. Sequens conclusio difficilior est. Et est, ut si p̄cedat ne gatio, exceptiua ponat, non actum, sed potētiā: exempli causa, quum testator, Onesiphore (inquit) liber ne esto, nisi rationes reddideris: red ditis enim rationibus, nō ideo erit liber, sed pro hibitio solum cessabit. Sic & p̄ccatum (inquit lex) non remittitur, nisi restituat ablatum. Nun quid restituto furto, remissum est peccatū? Certe non, necessaria enim adhuc confessio pœnitent iatq̄ est. Sed cur cum affirmatiua actum po nat, negatio non actum, sed potētiā neget? An quia plus negat negatiua, quā ponat affirmati ua? Hæc em solum actum ponit, illa & actū & potē

ne diffident. Idem dicendum quum quis, non promitto inquit, nisi pōtifex Perusium uenerit, ualeat promissio, & post pontificis accessum uti liter ex ea agatur. Sed pone, reus positioibus actoris respōdens, sic uerba concepit. Nego eas, nisi probetur: nunquid eis probatis, etiam pro priā cōfessione cō uictus cēlebitur? Bal. cenferi credi dit. Ego dissen tio, quia contrari us sensus non est: confiteor, sed non

negotio, quod medium quiddam est inter negantē & uere affirmantem: si uerū respōsionis ambiguitas, ex eius mente interpretationem capiet, ne scilicet confessus uideatur. Pone rursum, dixi puellā, non habeo aliam in uxore nisi te, an p̄sens matrimonij cōtractum erit? Et aliqui cē fuerunt: sed recentiores dissentiunt, propter uerbum futuri temporis, nec quicq̄ speciale fauore matrimonij arbitrantur, quum nec fauore liber tatis id inducitur sit. Et quod de uerbo futuri temporis traditur, etiam de infinito p̄senti di ci potest, quum uerisimiliter actum est ad futu rum referri: ut si dixerim: Promitto nulli uenire nisi tibi: non enim hac exceptione actus po nitur, sed potētia tantum, ut hic tradunt omes: plurimum q̄ efficit huiusmodi promissio, quod scilicet cuiusq̄ alteri uendere promissor nō po test. Sed quid in ea quāstione arbitrandum est? Puella iuueni se appellanti responderat, nolo ut me cognoscas nisi honeste: atq̄ ita se faciūti uenis receperat, uita uera atq̄. Respōdit And. Si cūlus^d matrimonij cōtractum uidetur, quum honeste eo modo attingi mulier citra matrimo nium nequeat. Nam (ut in carmine ad Hyme nā inquit Catullus poeta) * Nihil potest sine te Venus, fama quod bona comprobet Com modi capere, at potest Te uolente: quis hic deo Cōparari auit? Sed certe absq̄ consensu ma trimonij nullum est: nec uerisimile est, iuuenem his uerbis tam consensisse, quā puellari simpli citati illuisse, quod & aliqui hic senserūt. Et hæc quidem exempla ad primam speciem satis sint, quum eodem uerbo, & principalis clausula, & exceptio regitur. In secunda specie, quum excep tio sub priore termino nō comprænditur, sed aliud uerbum requirit, duplex tradita est cōclur sio. Prima est, ut si p̄cedat affirmatio exceptio neget in testamentis propria cōditione, in con tractibus impropria, ut quæ actum interim nō suspendat, sed eueniente cōditione resoluat: quæ de re uidenda sunt, quæ alij tradidere. Sequens conclusio difficilior est. Et est, ut si p̄cedat ne gatio, exceptiua ponat, non actum, sed potētiā: exempli causa, quum testator, Onesiphore (inquit) liber ne esto, nisi rationes reddideris: red ditis enim rationibus, nō ideo erit liber, sed pro hibitio solum cessabit. Sic & p̄ccatum (inquit lex) non remittitur, nisi restituat ablatum. Nun quid restituto furto, remissum est peccatū? Certe non, necessaria enim adhuc confessio pœnitent iatq̄ est. Sed cur cum affirmatiua actum po nat, negatio non actum, sed potētiā neget? An quia plus negat negatiua, quā ponat affirmati ua? Hæc em solum actum ponit, illa & actū & potē

ne diffident. Idem dicendum quum quis, non promitto inquit, nisi pōtifex Perusium uenerit, ualeat promissio, & post pontificis accessum uti liter ex ea agatur. Sed pone, reus positioibus actoris respōdens, sic uerba concepit. Nego eas, nisi probetur: nunquid eis probatis, etiam pro priā cōfessione cō uictus cēlebitur? Bal. cenferi credi dit. Ego dissen tio, quia contrari us sensus non est: confiteor, sed non

negotio, quod medium quiddam est inter negantē & uere affirmantem: si uerū respōsionis ambiguitas, ex eius mente interpretationem capiet, ne scilicet confessus uideatur. Pone rursum, dixi puellā, non habeo aliam in uxore nisi te, an p̄sens matrimonij cōtractum erit? Et aliqui cē fuerunt: sed recentiores dissentiunt, propter uerbum futuri temporis, nec quicq̄ speciale fauore matrimonij arbitrantur, quum nec fauore liber tatis id inducitur sit. Et quod de uerbo futuri temporis traditur, etiam de infinito p̄senti di ci potest, quum uerisimiliter actum est ad futu rum referri: ut si dixerim: Promitto nulli uenire nisi tibi: non enim hac exceptione actus po nitur, sed potētia tantum, ut hic tradunt omes: plurimum q̄ efficit huiusmodi promissio, quod scilicet cuiusq̄ alteri uendere promissor nō po test. Sed quid in ea quāstione arbitrandum est? Puella iuueni se appellanti responderat, nolo ut me cognoscas nisi honeste: atq̄ ita se faciūti uenis receperat, uita uera atq̄. Respōdit And. Si cūlus^d matrimonij cōtractum uidetur, quum honeste eo modo attingi mulier citra matrimo nium nequeat. Nam (ut in carmine ad Hyme nā inquit Catullus poeta) * Nihil potest sine te Venus, fama quod bona comprobet Com modi capere, at potest Te uolente: quis hic deo Cōparari auit? Sed certe absq̄ consensu ma trimonij nullum est: nec uerisimile est, iuuenem his uerbis tam consensisse, quā puellari simpli citati illuisse, quod & aliqui hic senserūt. Et hæc quidem exempla ad primam speciem satis sint, quum eodem uerbo, & principalis clausula, & exceptio regitur. In secunda specie, quum excep tio sub priore termino nō comprænditur, sed aliud uerbum requirit, duplex tradita est cōclur sio. Prima est, ut si p̄cedat affirmatio exceptio neget in testamentis propria cōditione, in con tractibus impropria, ut quæ actum interim nō suspendat, sed eueniente cōditione resoluat: quæ de re uidenda sunt, quæ alij tradidere. Sequens conclusio difficilior est. Et est, ut si p̄cedat ne gatio, exceptiua ponat, non actum, sed potētiā: exempli causa, quum testator, Onesiphore (inquit) liber ne esto, nisi rationes reddideris: red ditis enim rationibus, nō ideo erit liber, sed pro hibitio solum cessabit. Sic & p̄ccatum (inquit lex) non remittitur, nisi restituat ablatum. Nun quid restituto furto, remissum est peccatū? Certe non, necessaria enim adhuc confessio pœnitent iatq̄ est. Sed cur cum affirmatiua actum po nat, negatio non actum, sed potētiā neget? An quia plus negat negatiua, quā ponat affirmati ua? Hæc em solum actum ponit, illa & actū & potē

ne diffident. Idem dicendum quum quis, non promitto inquit, nisi pōtifex Perusium uenerit, ualeat promissio, & post pontificis accessum uti liter ex ea agatur. Sed pone, reus positioibus actoris respōdens, sic uerba concepit. Nego eas, nisi probetur: nunquid eis probatis, etiam pro priā cōfessione cō uictus cēlebitur? Bal. cenferi credi dit. Ego dissen tio, quia contrari us sensus non est: confiteor, sed non

negotio, quod medium quiddam est inter negantē & uere affirmantem: si uerū respōsionis ambiguitas, ex eius mente interpretationem capiet, ne scilicet confessus uideatur. Pone rursum, dixi puellā, non habeo aliam in uxore nisi te, an p̄sens matrimonij cōtractum erit? Et aliqui cē fuerunt: sed recentiores dissentiunt, propter uerbum futuri temporis, nec quicq̄ speciale fauore matrimonij arbitrantur, quum nec fauore liber tatis id inducitur sit. Et quod de uerbo futuri temporis traditur, etiam de infinito p̄senti di ci potest, quum uerisimiliter actum est ad futu rum referri: ut si dixerim: Promitto nulli uenire nisi tibi: non enim hac exceptione actus po nitur, sed potētia tantum, ut hic tradunt omes: plurimum q̄ efficit huiusmodi promissio, quod scilicet cuiusq̄ alteri uendere promissor nō po test. Sed quid in ea quāstione arbitrandum est? Puella iuueni se appellanti responderat, nolo ut me cognoscas nisi honeste: atq̄ ita se faciūti uenis receperat, uita uera atq̄. Respōdit And. Si cūlus^d matrimonij cōtractum uidetur, quum honeste eo modo attingi mulier citra matrimo nium nequeat. Nam (ut in carmine ad Hyme nā inquit Catullus poeta) * Nihil potest sine te Venus, fama quod bona comprobet Com modi capere, at potest Te uolente: quis hic deo Cōparari auit? Sed certe absq̄ consensu ma trimonij nullum est: nec uerisimile est, iuuenem his uerbis tam consensisse, quā puellari simpli citati illuisse, quod & aliqui hic senserūt. Et hæc quidem exempla ad primam speciem satis sint, quum eodem uerbo, & principalis clausula, & exceptio regitur. In secunda specie, quum excep tio sub priore termino nō comprænditur, sed aliud uerbum requirit, duplex tradita est cōclur sio. Prima est, ut si p̄cedat affirmatio exceptio neget in testamentis propria cōditione, in con tractibus impropria, ut quæ actum interim nō suspendat, sed eueniente cōditione resoluat: quæ de re uidenda sunt, quæ alij tradidere. Sequens conclusio difficilior est. Et est, ut si p̄cedat ne gatio, exceptiua ponat, non actum, sed potētiā: exempli causa, quum testator, Onesiphore (inquit) liber ne esto, nisi rationes reddideris: red ditis enim rationibus, nō ideo erit liber, sed pro hibitio solum cessabit. Sic & p̄ccatum (inquit lex) non remittitur, nisi restituat ablatum. Nun quid restituto furto, remissum est peccatū? Certe non, necessaria enim adhuc confessio pœnitent iatq̄ est. Sed cur cum affirmatiua actum po nat, negatio non actum, sed potētiā neget? An quia plus negat negatiua, quā ponat affirmati ua? Hæc em solum actum ponit, illa & actū & potē

ne diffident. Idem dicendum quum quis, non promitto inquit, nisi pōtifex Perusium uenerit, ualeat promissio, & post pontificis accessum uti liter ex ea agatur. Sed pone, reus positioibus actoris respōdens, sic uerba concepit. Nego eas, nisi probetur: nunquid eis probatis, etiam pro priā cōfessione cō uictus cēlebitur? Bal. cenferi credi dit. Ego dissen tio, quia contrari us sensus non est: confiteor, sed non

negotio, quod medium quiddam est inter negantē & uere affirmantem: si uerū respōsionis ambiguitas, ex eius mente interpretationem capiet, ne scilicet confessus uideatur. Pone rursum, dixi puellā, non habeo aliam in uxore nisi te, an p̄sens matrimonij cōtractum erit? Et aliqui cē fuerunt: sed recentiores dissentiunt, propter uerbum futuri temporis, nec quicq̄ speciale fauore matrimonij arbitrantur, quum nec fauore liber tatis id inducitur sit. Et quod de uerbo futuri temporis traditur, etiam de infinito p̄senti di ci potest, quum uerisimiliter actum est ad futu rum referri: ut si dixerim: Promitto nulli uenire nisi tibi: non enim hac exceptione actus po nitur, sed potētia tantum, ut hic tradunt omes: plurimum q̄ efficit huiusmodi promissio, quod scilicet cuiusq̄ alteri uendere promissor nō po test. Sed quid in ea quāstione arbitrandum est? Puella iuueni se appellanti responderat, nolo ut me cognoscas nisi honeste: atq̄ ita se faciūti uenis receperat, uita uera atq̄. Respōdit And. Si cūlus^d matrimonij cōtractum uidetur, quum honeste eo modo attingi mulier citra matrimo nium nequeat. Nam (ut in carmine ad Hyme nā inquit Catullus poeta) * Nihil potest sine te Venus, fama quod bona comprobet Com modi capere, at potest Te uolente: quis hic deo Cōparari auit? Sed certe absq̄ consensu ma trimonij nullum est: nec uerisimile est, iuuenem his uerbis tam consensisse, quā puellari simpli citati illuisse, quod & aliqui hic senserūt. Et hæc quidem exempla ad primam speciem satis sint, quum eodem uerbo, & principalis clausula, & exceptio regitur. In secunda specie, quum excep tio sub priore termino nō comprænditur, sed aliud uerbum requirit, duplex tradita est cōclur sio. Prima est, ut si p̄cedat affirmatio exceptio neget in testamentis propria cōditione, in con tractibus impropria, ut quæ actum interim nō suspendat, sed eueniente cōditione resoluat: quæ de re uidenda sunt, quæ alij tradidere. Sequens conclusio difficilior est. Et est, ut si p̄cedat ne gatio, exceptiua ponat, non actum, sed potētiā: exempli causa, quum testator, Onesiphore (inquit) liber ne esto, nisi rationes reddideris: red ditis enim rationibus, nō ideo erit liber, sed pro hibitio solum cessabit. Sic & p̄ccatum (inquit lex) non remittitur, nisi restituat ablatum. Nun quid restituto furto, remissum est peccatū? Certe non, necessaria enim adhuc confessio pœnitent iatq̄ est. Sed cur cum affirmatiua actum po nat, negatio non actum, sed potētiā neget? An quia plus negat negatiua, quā ponat affirmati ua? Hæc em solum actum ponit, illa & actū & potē

y Bar. l. si insula uerfi. i. oppono. de l. fid. ff. de uer. oblig. x d. l. i. in prin. a glo. l. pa. ff. de contrab. empt.

b d. l. naturalis s. si qd si facia. e l. si mulier. de de condic. ob cau. d Bar. d. s. quod si faciam. l. accubel. Butr. Saly. Fran. Tyg. bic.

e l. cū mota. j. e. f d. s. quod si fa. ciam. g l. pe. de lib. le. g d. l. i. s. pe. de dol.

b s. i. inst. de tut. i inst. de cura. in prin. f l. 2. s. de inde. de orig. iur. l. l. p̄cedent.

m s. sed natura. lia. Insti. de iure natur. n l. in rem. s. i. de rei uendi.

o l. an inutilis. s. accepti. de accep.

p gl. s. j. uerb. cetera. Insti. qui. mod. tol. obl. q Fulg. l. sic. hic q gl. l. i. sancimus. s. j. de don.

r Bar. l. si cum. s. fi. si quis caut.

s l. 2. ubi l. i. in prin. j. de bo. pos. secund. tab.

t Bar. l. si cum. s. fi. si quis caut.

u Bar. l. si cum. s. fi. si quis caut.

v Bar. l. si cum. s. fi. si quis caut.

& potētiā negat. An quia cum testator ingit, Onesiphore liber ne esto: si de solo actu intellige retur, uerba essent superflua, eo enim ipso quod tacet, & nihil ei legat, liber non est, quum datio libertatis factum requirat, merito ut uerba alia quid operentur, non solum actum, sed & potētiā abnegant.

Quapropter si da tionem libertatis p̄cessisse ponamus, quāuis de ide negatiua clau sula cū subsequen te exceptiōe subie cta proponatur, secus erit, ualebit t̄p datio liberta tis, quoniam p̄cedit ratio cessat, apparet enim de actu nō de potētiā excipi: quod & Iason hic attestatur.

SPECIALITER. In sua specie: licet non singulariter, seu (ut uocant) in indiuiduo. Tripli autem modo remissio doli considerari potest. Aut enim trāfactio ipsa facta est per dolum, ut quia quis ad liberationē inducitur, & omes ex textu nostro affirmant non censi remissum hunc dolum, nisi specialiter eius mēto facta sit. Aut de dolo querimus, qui in ipsa administrati one interuenierit, & specialiter quid remitti pos test. In generali uero transactione remissum nō uidetur aduersus Accur. receptus est: nisi reus nullum lucrum ex huiusmodi dolo fecerit, nisi h̄t ex reliquis penes se habeat: qua de re uidē da sunt, quæ alibi diffusius tractantur. Aut de remissione doli futuri agitur, & constat nec spe cialiter quidem dolum de futuro remitti posse. Quapropter si testator tutorem à reddendis rati onibus liberet, dolum q̄ se remittere dicat, non tamen sic tutori cōsulit, quin de dolo conueniri possit: q̄ de dolo uero intelligendum est: p̄æ sumptus enim tacite potest remitti, licet expre se nō possit: sicut & culpa eo casu remissa cense bitur: item dolum qui non ex animo, sed re ipsa interuenierit, nulla enim hinc occasio delicti ori tur, ut Bald. censuit. Idem respōdit Dec. in do lo qui nō perpetrando, sed negligendo commis sus est, q̄ dictum ex Fulg. d̄ restringitur, quum tutor coniunctus pupillo est, nec locupletior fa ctus, quæ sententia uerior uidetur. Sed quid si te stator nō solum tutorem liberauit, sed addidit, quicquid exactum ratione doli fuerit, id restitui tutori uellet: atq̄ ita fidei hæredis commiserit? & Dyn. Ray. q̄ respōderunt ualere fideicommissum: q̄s Angel. sequutus est & Cornæus, idem t̄p fere & Alexan. sentit: quibus & nos assenti mur, ut quatenus damnum inde patiatur cōle xui debeat, quoniam id Iuliani respōso cautum uidetur: quod aliqui dissidentes interpretati one sua uolant, dum aut de dolo loqui cum ne cedentibus respōsi uerbis cōtrarium appareat. Nec me mouet quod dolum de futuro remitti nō possit, quia satis fateor dolum remitti nō pos se: sed tamen legatum ualere, quum testator de re sua liberam, deponēdi facultatem habeat, nec

dolus fiat uolenti: qui tamen nō omnino impu nitus erit, quum facto tutori damno nihilominus grauata eius futura sit opinio, cōdemnatio nemq̄ doli infamia sequatur: quæ grauis cen setur pœna. Quod si testator doli specialem mē tionem non fecit, sed simpliciter doli remissum

si id post legitimā ætatem fecisti, frustra desideras, ut à placitis recedatur: licet enim, ut pro ponis, nullū instru mentum intercesse rit, tamen si de fide

spōderit: & præterea alij quiddam, q̄s hic Iason recenset, quorum sententiā ueram tunc solum putauerim, quū manifestaria fraude hic usus fu ille deprænditur, uel cū alijs tutor nō de damno uitando ageret, sed lucrū ex dolo suo faceret.

VVM TE transegiſſe. Quum de tranſ actiōe ex cōfessiōe partis cōstat, alia p̄ba tio per scripturam necessaria nō est. Vnde de apparet, p̄ substantia transactionis non requiri, ut scripturæ mandata sit: quo argumento idē à plerisq̄ traditū est de arbitratoris laudatiuo. Illud enim transactionis quoq̄ est. Dec. cōtra, quū transactionis nō ualeat nisi aliq̄ ultro citroq̄ dato & recepto: & tñ illud laudatiuū ualeat, etiā si al ter omnino absolutus sit, nilq̄ alteri dederit. Vnde de existimatiū est, id laudatiuū lata tātummodo transactionis appellatiōe cōtineri. Sed tñ ut ita esse fateamur, nō sequitur quin argumentum de uo ad aliud, tanq̄ de similibus ualeat, & ideo uera sit cōmuni sententiā. Sed an idem sit in arbitro? Et nō uidetur, quia redacta sunt arbitria ad similitudinem iudiciorum: & ideo sicut iudices scripto p̄ferre diffinitiuas debēt, ita etiam arbitri: quæ sententiā in arbitro iuris uerissima est, in compromissario uero dubia, quoniam ex pressum iure nō reperitur, ut scripto iudicare de beat, quū & notionē solum, nō autem iurisdic tionem habeat: quod si quando cōstat cōpro missarios scripto iudicasse: non sequitur id ma gis ex necessitate legis factū, q̄ ex facti euentu: quod Dec. aduersus cōmunē sententiā credidit.

POST LEGITIMAM. Ante enim legi timam ætatem, si minor læsus ex transactione paterfam. facturus fuisset. Idem si propter fu turum euentum incertus fuit, an sibi ius cōpete ret, mutuumq̄ periculum remisit. Sed & in du bio, id est quum dubitatur an læsus sit, uerius est non restitui, idq̄ litum odio, ut Alexander neos cogens, in minoribus quoq̄ obleruabit: & censoria lex de uectigalibus loquēs, minores quoq̄

i l. cum donatio. j. cod. l. i. de his qui not. infam. l. i. iusta. ff. de ma nuu. tū. torē esse iubeat, et tantundem leget quantum eo no mine exactus un quam fuerit: satis putarem nō cense ri testatorem in eum casum pui disse, quo doloſe ageret: & ita aliq̄ ex aduersantibus loquuntur: licet m Fulg. conf. 103. Franciscus Cre men. inter Alexā dri cōsilia aliter re

o Anch. conf. 117. Ana. 6. Cur. 66. Sal. l. cum neas. sitatm. j. de fidei com. p d. uerf. dammū. a glo. in auth. ut differ. iud. b l. transactio. j. cod. c Bar. l. quod si Ephef. s. j. de eo quod cert. loc. d l. non possum. ff. de leg. e l. j. ff. de arb. f l. cum antea. j. de arb. g l. j. de senten tijs sine peri. reci. b l. au. de re iud. i d. l. cum antea quod l. j. q̄ nō pet. partes. l. Rubri. j. si ad uer. trans. m l. uerum. s. ite rum. de min. n l. de fideicommiss. jo. j. cod. o l. minoribus. & min. Alex. l. ne cessarijs. colū. 2. de acq. hered. p Bald. l. pen. j. de in fam. q Bald. l. fin. j. de in integ. rest.

q ij quoq̄

q ij quoq̄

q ij quoq̄

v Bart. l. imperatores. §. de pub. s. Bart. l. sedre. §. lucius. de adm. tu. gl. l. 1. §. de mom. poss. Mod. bis.

n l. 2. §. de Inst. c. subf.

x l. Arriani. sup. pr. de here.

y l. certum. §. si quid ab de conf.

x Bar. l. post. §. sup. tit. 1. §. de edem.

a conf. 122. in 4.

b l. pater. §. fili. um. de leg. 3.

e l. cum precium §. de lib. cau. Bar. sol. l. non. §. de conf.

e l. qui familia. fam. l. heres. §. de test. mil. §. l. 2. §. de edem.

b c. §. de accusa. §. de leg.

i e. cum Ioannes. de fid. inst.

i e. cum dilectus. e. tit.

l gl. auth. sed id necesse. §. de don. antenupt.

m l. cum qui. in princ. c. rubr. extr. de prob.

n gl. 99. c. testes. o l. 2. §. de conf.

p l. qui Romae. §. si de verb. oblig.

quoque ad uestigal adiger: quod & generaliter admittendum est: ut tamen sciamus, non ideo eis sublati restitutionis in integrum auxilium, & si qua remedia ei aetate iure comuni indulgent: c. CONFESSIO. Cui supra ita professum fuisse minorem dicatur, hic probatur, confessionem in suppli-

contractus confessione tua constet, scriptura, quae probationem rei gestae solet continere, ne-

cita uidetur, ut etiam parti ipsi ostendatur, unde censetur princeps uel iudex nuncius officium hac in re praestare, ut Bartolus censuit. Ego hanc uim professioni ipsi, id est actus tribuo, quae publica sunt, & acceptare a iudice nomine partis, uel a parte ipsa quandocumque possunt: arbitrorque huiusmodi confessionem non fictione legis induci, ut Socy. quodam responso censuit: sed ex ueritate, quum hic constaret de re ipsa ex confessione dicatur, quae uerba nihil ad fictionem pertinent. Illud non diffiteor, quandoque hanc confessionem ex tacita quadam coniectura induci, quum scilicet uerba expressim non affirmant: uerbi gratia, solebat antiqui seruos quos manu mittebant in nomen seu familiam suam adscribere: quod Ang. Polit. Miscel. cap. XXXI. ostendit. Pone, C. Proculus ad uerbum Damam supplicauit, & in libello C. Proculum Damam appellauit, tacite uidetur confessus esse manumissum fuisse. Sane sciendum est, non adeo tali confessioni, quae in libello facta sit, ut contrarij probari non possit, siue principaliter dicta sit, siue enunciatiue, tamen si ad actus substantia necessaria assertio: quoadmodum autem enunciatiuis uerbis standum sit, alibi attingitur: si-

cut & quam fidem confessio haec, & inter quas personas faciat: latet enim sit huiusmodi alio a nobis loco declarata esse.

d. NECESSARIA NON EST. Quum maioris etiam fidei confessio quam publicum documentum sit, quod quibusdam argumentis lat. ostendit, nam ex iudicato, processu sequuta confessio, reus dānari potest, quum alia probatione non possit: post conclusionem causae, sola professionis prolatio admittitur, quaelibet alia reijcitur. Aduersus rem iudicatam uel generaliter quamlibet praesumptione iuris & de iure confessio adhuc recipit, aliae probationes excluduntur: & ratio est, quia confessio non est probatio est, quae ab onere ipsius probationis quiddam leuamentum, ut Doctores communiter tradunt: quae omnia & ipse approbo, quum de confessione ne ex actis constat: alioqui si pars confessionem testibus probare uellet, non putarem supra scriptis decisionibus locum esse: quae enim testibus probatur confessio, nihilo maiore certitudine habet, quam ceteri articuli, subestque tali casu non minor falsi suspicio, quam in testimonijs, imo in certior alijs probationibus haec esset, quum in illis de eo solum testes affirmant, quod corporali sensu uerum esse percipitur: ac confessio quamuis ab eis audita potuit errore effutiri. Sensit hoc Iacobellus Puteus, dicit ei, qui sententia arbitri

tri uictus fuit, non concedendum ait, ut per testes probet uictorem confessum esse, eam sententiam iniuste latam. Sensit Anchonitanus qui responso suo ostendit, statum quo probationes omnes reijciuntur, confessionem quidem non reijcere, dum tamen testibus quis eam non probet, admissis enim testibus statum fraus fieret. Sensit Baldus, qui hoc casu non admitti probationem confessionis censuit, quod enim testibus probari non potest, nec poni potest.

cessaria non est. IDEM AVGVSTVS PONIO. QVUM MO-

Nam & Canonistae simpliciter tradunt, aduersus praesumptionem iuris & de iure nullam extrinsecus a uerbo partium probationem admittit. Concludo igitur, quae hic Doctores de confessione recentent, de ea intelligi, quae continetur ore partis in actis probatur, non quae extrinsecus testimonio examinatione probata sit. Non enim simplex haec confessio est, sed ad casum potius mixtum pertinet, confessionis & testimonij.

QVUM MOTA. Querela inofficiosa testamēti per transactionem remissa, ab haeredibus eius qui transegerat, suscitari non potest, sed aduersus non implentem praescriptis uerbis, si stipulatio non interuenit, agendum est. Sed cur non potius actio de dolo agatur: quum Paulus generaliter dicat, si fecerim, puta quia lite remiserim ut des, & postea quam feci tu cessas dare de dolo agi. Respondetur in primis de dolo agi, quum ex eo quod factum est, nihil alteri adest, alioqui praescriptis uerbis agendum, ut in casu nostro: alteri enim qui non adimpleuit, aliquid adest, nepe liberatio ab ea actio, atque ita Bartolus Alexandro & plerisque alij is uisum est: quae sententia generale Pauli responsum subuertit: nec arbitror tantum Doctores nostris concedi, ut aduersus Iustiniani edictum, interpretatione sua legum uerba destruant. Quid idem si bonam causam filia non habuisset? Certe nihil ex hac remissione penes reum fuisset. Accursius hic contractus eius speciem celebratam censuit, quum do ut facias, licet contra factus a facto coeperit, merito praescriptis uerbis agatur: quae sententia communiter displicuit, quum receptissimum sit, ab eo qui primum adimpleuit, contractum ipsum denominari, quod infra ostendam: hic autem mulier, quae querelam omiserat, adimpleuerat. Ego arbitror hic contractum fuisse, facio ut facias, id est remitto querelam, ut certam partem bonorum accipiam: uerbum enim suscipiendi, dationem seu translationem domini specialiter non significat: sed & ad nudum facium refertur, simpliciter possessionis translationem denotat, quadoque & solam custodiam causam comprehendit: hic autem ex subiecta materia, non ea fieri potest interpretatio, ut dominium translaturum sit, quum non de dando agatur, unde in transactione talibus uerbis concepta, non praestaret haeres euictionem: quia simpliciter id actum lex interpretatur, ut res illam relinquantur, qualiqua conditione sint penes actorem, merito is est contractus facio ut facias, nempe remitto

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

MO T A. Sciendum est, querela ex haereditate supra ostendi plerisque necessariam esse praeparationem existimare, nec legi Iustiniani locum esse, nisi quum deliberante haerede filius factus est, quae sententia paucos in specie aduersantes habet. Tamen Accur. & Bar. & plerique alij generaliter scripserunt, hodie non praeparatam querelam transmitti: quod si tam late accipiat, non sat probabile est: multaeque leges corrigerentur, & nostra in primis, quare ego aliorum sententiam probo. Ceterum fuere, qui hanc legem aliter intellegendam censerent, & renunciationis querelae uerba perpendenda existimarent: ut si renuntiatio sub modo facta sit, quis non adimpleatur modus, tunc reuertit ad ea filius non possit: idcirco odio querelae. Si uero sub conditione facta sit, puta, renuncio querelae si dederis tale pedum, secus sit: non secuto enim conditionis euentu, salua erit inofficiosa querela. Sed hac distinctione diuinari nimium plerique censuerunt, tamen uerum & regulare sit, conditione non impleta, priorem causam saluam manere. Sed nunquid in dubio credemus conditionem, an potius modum contractui inesse? Et Bar. modum potius pluri credit: quae sententia in transactione uera est, quae contractus innominati species est, constatque tales contractus sub modo concipi: quod & in alijs contractibus existimandum est: in quibus etiam si dictum sit, ea conditione aliquid fieri, tamen de modo intelligimus. Quod restringendum est, nisi de contractu agatur, cuius natura conditionem requirit: ut quum promittitur pro dote, subauditur enim conditio, si matrimonium sequatur. Idem si actum sit, ut prius adimpleatur quod ea clausula conceptum est, quae principali dispositioni sit locus: quod & ratio forte est, ut ablatiui absoluti ad conditionem referant, quum ex preteritis temporis participio constructum sit: apparet enim id agi, ut prius ea clausula adimpleatur, quod in ultimis uoluntatibus maxime est dicendum, in quibus facilius conditione subesse interpretamur. Et ex his apparet, quum modus in tali pacto renunciationis pluri potius quam conditio, praedicta solutione recte reprobari. Quia, propter Baldi aliam sententiam concessit, ut distinguamus an omnia, id est repudiata expressim sit querela, & legi nostrae locus sit, q. iij. ut

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

MO T A. Sciendum est, querela ex haereditate supra ostendi plerisque necessariam esse praeparationem existimare, nec legi Iustiniani locum esse, nisi quum deliberante haerede filius factus est, quae sententia paucos in specie aduersantes habet. Tamen Accur. & Bar. & plerique alij generaliter scripserunt, hodie non praeparatam querelam transmitti: quod si tam late accipiat, non sat probabile est: multaeque leges corrigerentur, & nostra in primis, quare ego aliorum sententiam probo. Ceterum fuere, qui hanc legem aliter intellegendam censerent, & renunciationis querelae uerba perpendenda existimarent: ut si renuntiatio sub modo facta sit, quis non adimpleatur modus, tunc reuertit ad ea filius non possit: idcirco odio querelae. Si uero sub conditione facta sit, puta, renuncio querelae si dederis tale pedum, secus sit: non secuto enim conditionis euentu, salua erit inofficiosa querela. Sed hac distinctione diuinari nimium plerique censuerunt, tamen uerum & regulare sit, conditione non impleta, priorem causam saluam manere. Sed nunquid in dubio credemus conditionem, an potius modum contractui inesse? Et Bar. modum potius pluri credit: quae sententia in transactione uera est, quae contractus innominati species est, constatque tales contractus sub modo concipi: quod & in alijs contractibus existimandum est: in quibus etiam si dictum sit, ea conditione aliquid fieri, tamen de modo intelligimus. Quod restringendum est, nisi de contractu agatur, cuius natura conditionem requirit: ut quum promittitur pro dote, subauditur enim conditio, si matrimonium sequatur. Idem si actum sit, ut prius adimpleatur quod ea clausula conceptum est, quae principali dispositioni sit locus: quod & ratio forte est, ut ablatiui absoluti ad conditionem referant, quum ex preteritis temporis participio constructum sit: apparet enim id agi, ut prius ea clausula adimpleatur, quod in ultimis uoluntatibus maxime est dicendum, in quibus facilius conditione subesse interpretamur. Et ex his apparet, quum modus in tali pacto renunciationis pluri potius quam conditio, praedicta solutione recte reprobari. Quia, propter Baldi aliam sententiam concessit, ut distinguamus an omnia, id est repudiata expressim sit querela, & legi nostrae locus sit, q. iij. ut

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

MO T A. Sciendum est, querela ex haereditate supra ostendi plerisque necessariam esse praeparationem existimare, nec legi Iustiniani locum esse, nisi quum deliberante haerede filius factus est, quae sententia paucos in specie aduersantes habet. Tamen Accur. & Bar. & plerique alij generaliter scripserunt, hodie non praeparatam querelam transmitti: quod si tam late accipiat, non sat probabile est: multaeque leges corrigerentur, & nostra in primis, quare ego aliorum sententiam probo. Ceterum fuere, qui hanc legem aliter intellegendam censerent, & renunciationis querelae uerba perpendenda existimarent: ut si renuntiatio sub modo facta sit, quis non adimpleatur modus, tunc reuertit ad ea filius non possit: idcirco odio querelae. Si uero sub conditione facta sit, puta, renuncio querelae si dederis tale pedum, secus sit: non secuto enim conditionis euentu, salua erit inofficiosa querela. Sed hac distinctione diuinari nimium plerique censuerunt, tamen uerum & regulare sit, conditione non impleta, priorem causam saluam manere. Sed nunquid in dubio credemus conditionem, an potius modum contractui inesse? Et Bar. modum potius pluri credit: quae sententia in transactione uera est, quae contractus innominati species est, constatque tales contractus sub modo concipi: quod & in alijs contractibus existimandum est: in quibus etiam si dictum sit, ea conditione aliquid fieri, tamen de modo intelligimus. Quod restringendum est, nisi de contractu agatur, cuius natura conditionem requirit: ut quum promittitur pro dote, subauditur enim conditio, si matrimonium sequatur. Idem si actum sit, ut prius adimpleatur quod ea clausula conceptum est, quae principali dispositioni sit locus: quod & ratio forte est, ut ablatiui absoluti ad conditionem referant, quum ex preteritis temporis participio constructum sit: apparet enim id agi, ut prius ea clausula adimpleatur, quod in ultimis uoluntatibus maxime est dicendum, in quibus facilius conditione subesse interpretamur. Et ex his apparet, quum modus in tali pacto renunciationis pluri potius quam conditio, praedicta solutione recte reprobari. Quia, propter Baldi aliam sententiam concessit, ut distinguamus an omnia, id est repudiata expressim sit querela, & legi nostrae locus sit, q. iij. ut

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

MO T A. Sciendum est, querela ex haereditate supra ostendi plerisque necessariam esse praeparationem existimare, nec legi Iustiniani locum esse, nisi quum deliberante haerede filius factus est, quae sententia paucos in specie aduersantes habet. Tamen Accur. & Bar. & plerique alij generaliter scripserunt, hodie non praeparatam querelam transmitti: quod si tam late accipiat, non sat probabile est: multaeque leges corrigerentur, & nostra in primis, quare ego aliorum sententiam probo. Ceterum fuere, qui hanc legem aliter intellegendam censerent, & renunciationis querelae uerba perpendenda existimarent: ut si renuntiatio sub modo facta sit, quis non adimpleatur modus, tunc reuertit ad ea filius non possit: idcirco odio querelae. Si uero sub conditione facta sit, puta, renuncio querelae si dederis tale pedum, secus sit: non secuto enim conditionis euentu, salua erit inofficiosa querela. Sed hac distinctione diuinari nimium plerique censuerunt, tamen uerum & regulare sit, conditione non impleta, priorem causam saluam manere. Sed nunquid in dubio credemus conditionem, an potius modum contractui inesse? Et Bar. modum potius pluri credit: quae sententia in transactione uera est, quae contractus innominati species est, constatque tales contractus sub modo concipi: quod & in alijs contractibus existimandum est: in quibus etiam si dictum sit, ea conditione aliquid fieri, tamen de modo intelligimus. Quod restringendum est, nisi de contractu agatur, cuius natura conditionem requirit: ut quum promittitur pro dote, subauditur enim conditio, si matrimonium sequatur. Idem si actum sit, ut prius adimpleatur quod ea clausula conceptum est, quae principali dispositioni sit locus: quod & ratio forte est, ut ablatiui absoluti ad conditionem referant, quum ex preteritis temporis participio constructum sit: apparet enim id agi, ut prius ea clausula adimpleatur, quod in ultimis uoluntatibus maxime est dicendum, in quibus facilius conditione subesse interpretamur. Et ex his apparet, quum modus in tali pacto renunciationis pluri potius quam conditio, praedicta solutione recte reprobari. Quia, propter Baldi aliam sententiam concessit, ut distinguamus an omnia, id est repudiata expressim sit querela, & legi nostrae locus sit, q. iij. ut

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

MO T A. Sciendum est, querela ex haereditate supra ostendi plerisque necessariam esse praeparationem existimare, nec legi Iustiniani locum esse, nisi quum deliberante haerede filius factus est, quae sententia paucos in specie aduersantes habet. Tamen Accur. & Bar. & plerique alij generaliter scripserunt, hodie non praeparatam querelam transmitti: quod si tam late accipiat, non sat probabile est: multaeque leges corrigerentur, & nostra in primis, quare ego aliorum sententiam probo. Ceterum fuere, qui hanc legem aliter intellegendam censerent, & renunciationis querelae uerba perpendenda existimarent: ut si renuntiatio sub modo facta sit, quis non adimpleatur modus, tunc reuertit ad ea filius non possit: idcirco odio querelae. Si uero sub conditione facta sit, puta, renuncio querelae si dederis tale pedum, secus sit: non secuto enim conditionis euentu, salua erit inofficiosa querela. Sed hac distinctione diuinari nimium plerique censuerunt, tamen uerum & regulare sit, conditione non impleta, priorem causam saluam manere. Sed nunquid in dubio credemus conditionem, an potius modum contractui inesse? Et Bar. modum potius pluri credit: quae sententia in transactione uera est, quae contractus innominati species est, constatque tales contractus sub modo concipi: quod & in alijs contractibus existimandum est: in quibus etiam si dictum sit, ea conditione aliquid fieri, tamen de modo intelligimus. Quod restringendum est, nisi de contractu agatur, cuius natura conditionem requirit: ut quum promittitur pro dote, subauditur enim conditio, si matrimonium sequatur. Idem si actum sit, ut prius adimpleatur quod ea clausula conceptum est, quae principali dispositioni sit locus: quod & ratio forte est, ut ablatiui absoluti ad conditionem referant, quum ex preteritis temporis participio constructum sit: apparet enim id agi, ut prius ea clausula adimpleatur, quod in ultimis uoluntatibus maxime est dicendum, in quibus facilius conditione subesse interpretamur. Et ex his apparet, quum modus in tali pacto renunciationis pluri potius quam conditio, praedicta solutione recte reprobari. Quia, propter Baldi aliam sententiam concessit, ut distinguamus an omnia, id est repudiata expressim sit querela, & legi nostrae locus sit, q. iij. ut

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

MO T A. Sciendum est, querela ex haereditate supra ostendi plerisque necessariam esse praeparationem existimare, nec legi Iustiniani locum esse, nisi quum deliberante haerede filius factus est, quae sententia paucos in specie aduersantes habet. Tamen Accur. & Bar. & plerique alij generaliter scripserunt, hodie non praeparatam querelam transmitti: quod si tam late accipiat, non sat probabile est: multaeque leges corrigerentur, & nostra in primis, quare ego aliorum sententiam probo. Ceterum fuere, qui hanc legem aliter intellegendam censerent, & renunciationis querelae uerba perpendenda existimarent: ut si renuntiatio sub modo facta sit, quis non adimpleatur modus, tunc reuertit ad ea filius non possit: idcirco odio querelae. Si uero sub conditione facta sit, puta, renuncio querelae si dederis tale pedum, secus sit: non secuto enim conditionis euentu, salua erit inofficiosa querela. Sed hac distinctione diuinari nimium plerique censuerunt, tamen uerum & regulare sit, conditione non impleta, priorem causam saluam manere. Sed nunquid in dubio credemus conditionem, an potius modum contractui inesse? Et Bar. modum potius pluri credit: quae sententia in transactione uera est, quae contractus innominati species est, constatque tales contractus sub modo concipi: quod & in alijs contractibus existimandum est: in quibus etiam si dictum sit, ea conditione aliquid fieri, tamen de modo intelligimus. Quod restringendum est, nisi de contractu agatur, cuius natura conditionem requirit: ut quum promittitur pro dote, subauditur enim conditio, si matrimonium sequatur. Idem si actum sit, ut prius adimpleatur quod ea clausula conceptum est, quae principali dispositioni sit locus: quod & ratio forte est, ut ablatiui absoluti ad conditionem referant, quum ex preteritis temporis participio constructum sit: apparet enim id agi, ut prius ea clausula adimpleatur, quod in ultimis uoluntatibus maxime est dicendum, in quibus facilius conditione subesse interpretamur. Et ex his apparet, quum modus in tali pacto renunciationis pluri potius quam conditio, praedicta solutione recte reprobari. Quia, propter Baldi aliam sententiam concessit, ut distinguamus an omnia, id est repudiata expressim sit querela, & legi nostrae locus sit, q. iij. ut

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

MO T A. Sciendum est, querela ex haereditate supra ostendi plerisque necessariam esse praeparationem existimare, nec legi Iustiniani locum esse, nisi quum deliberante haerede filius factus est, quae sententia paucos in specie aduersantes habet. Tamen Accur. & Bar. & plerique alij generaliter scripserunt, hodie non praeparatam querelam transmitti: quod si tam late accipiat, non sat probabile est: multaeque leges corrigerentur, & nostra in primis, quare ego aliorum sententiam probo. Ceterum fuere, qui hanc legem aliter intellegendam censerent, & renunciationis querelae uerba perpendenda existimarent: ut si renuntiatio sub modo facta sit, quis non adimpleatur modus, tunc reuertit ad ea filius non possit: idcirco odio querelae. Si uero sub conditione facta sit, puta, renuncio querelae si dederis tale pedum, secus sit: non secuto enim conditionis euentu, salua erit inofficiosa querela. Sed hac distinctione diuinari nimium plerique censuerunt, tamen uerum & regulare sit, conditione non impleta, priorem causam saluam manere. Sed nunquid in dubio credemus conditionem, an potius modum contractui inesse? Et Bar. modum potius pluri credit: quae sententia in transactione uera est, quae contractus innominati species est, constatque tales contractus sub modo concipi: quod & in alijs contractibus existimandum est: in quibus etiam si dictum sit, ea conditione aliquid fieri, tamen de modo intelligimus. Quod restringendum est, nisi de contractu agatur, cuius natura conditionem requirit: ut quum promittitur pro dote, subauditur enim conditio, si matrimonium sequatur. Idem si actum sit, ut prius adimpleatur quod ea clausula conceptum est, quae principali dispositioni sit locus: quod & ratio forte est, ut ablatiui absoluti ad conditionem referant, quum ex preteritis temporis participio constructum sit: apparet enim id agi, ut prius ea clausula adimpleatur, quod in ultimis uoluntatibus maxime est dicendum, in quibus facilius conditione subesse interpretamur. Et ex his apparet, quum modus in tali pacto renunciationis pluri potius quam conditio, praedicta solutione recte reprobari. Quia, propter Baldi aliam sententiam concessit, ut distinguamus an omnia, id est repudiata expressim sit querela, & legi nostrae locus sit, q. iij. ut

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

MO T A. Sciendum est, querela ex haereditate supra ostendi plerisque necessariam esse praeparationem existimare, nec legi Iustiniani locum esse, nisi quum deliberante haerede filius factus est, quae sententia paucos in specie aduersantes habet. Tamen Accur. & Bar. & plerique alij generaliter scripserunt, hodie non praeparatam querelam transmitti: quod si tam late accipiat, non sat probabile est: multaeque leges corrigerentur, & nostra in primis, quare ego aliorum sententiam probo. Ceterum fuere, qui hanc legem aliter intellegendam censerent, & renunciationis querelae uerba perpendenda existimarent: ut si renuntiatio sub modo facta sit, quis non adimpleatur modus, tunc reuertit ad ea filius non possit: idcirco odio querelae. Si uero sub conditione facta sit, puta, renuncio querelae si dederis tale pedum, secus sit: non secuto enim conditionis euentu, salua erit inofficiosa querela. Sed hac distinctione diuinari nimium plerique censuerunt, tamen uerum & regulare sit, conditione non impleta, priorem causam saluam manere. Sed nunquid in dubio credemus conditionem, an potius modum contractui inesse? Et Bar. modum potius pluri credit: quae sententia in transactione uera est, quae contractus innominati species est, constatque tales contractus sub modo concipi: quod & in alijs contractibus existimandum est: in quibus etiam si dictum sit, ea conditione aliquid fieri, tamen de modo intelligimus. Quod restringendum est, nisi de contractu agatur, cuius natura conditionem requirit: ut quum promittitur pro dote, subauditur enim conditio, si matrimonium sequatur. Idem si actum sit, ut prius adimpleatur quod ea clausula conceptum est, quae principali dispositioni sit locus: quod & ratio forte est, ut ablatiui absoluti ad conditionem referant, quum ex preteritis temporis participio constructum sit: apparet enim id agi, ut prius ea clausula adimpleatur, quod in ultimis uoluntatibus maxime est dicendum, in quibus facilius conditione subesse interpretamur. Et ex his apparet, quum modus in tali pacto renunciationis pluri potius quam conditio, praedicta solutione recte reprobari. Quia, propter Baldi aliam sententiam concessit, ut distinguamus an omnia, id est repudiata expressim sit querela, & legi nostrae locus sit, q. iij. ut

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

MO T A. Sciendum est, querela ex haereditate supra ostendi plerisque necessariam esse praeparationem existimare, nec legi Iustiniani locum esse, nisi quum deliberante haerede filius factus est, quae sententia paucos in specie aduersantes habet. Tamen Accur. & Bar. & plerique alij generaliter scripserunt, hodie non praeparatam querelam transmitti: quod si tam late accipiat, non sat probabile est: multaeque leges corrigerentur, & nostra in primis, quare ego aliorum sententiam probo. Ceterum fuere, qui hanc legem aliter intellegendam censerent, & renunciationis querelae uerba perpendenda existimarent: ut si renuntiatio sub modo facta sit, quis non adimpleatur modus, tunc reuertit ad ea filius non possit: idcirco odio querelae. Si uero sub conditione facta sit, puta, renuncio querelae si dederis tale pedum, secus sit: non secuto enim conditionis euentu, salua erit inofficiosa querela. Sed hac distinctione diuinari nimium plerique censuerunt, tamen uerum & regulare sit, conditione non impleta, priorem causam saluam manere. Sed nunquid in dubio credemus conditionem, an potius modum contractui inesse? Et Bar. modum potius pluri credit: quae sententia in transactione uera est, quae contractus innominati species est, constatque tales contractus sub modo concipi: quod & in alijs contractibus existimandum est: in quibus etiam si dictum sit, ea conditione aliquid fieri, tamen de modo intelligimus. Quod restringendum est, nisi de contractu agatur, cuius natura conditionem requirit: ut quum promittitur pro dote, subauditur enim conditio, si matrimonium sequatur. Idem si actum sit, ut prius adimpleatur quod ea clausula conceptum est, quae principali dispositioni sit locus: quod & ratio forte est, ut ablatiui absoluti ad conditionem referant, quum ex preteritis temporis participio constructum sit: apparet enim id agi, ut prius ea clausula adimpleatur, quod in ultimis uoluntatibus maxime est dicendum, in quibus facilius conditione subesse interpretamur. Et ex his apparet, quum modus in tali pacto renunciationis pluri potius quam conditio, praedicta solutione recte reprobari. Quia, propter Baldi aliam sententiam concessit, ut distinguamus an omnia, id est repudiata expressim sit querela, & legi nostrae locus sit, q. iij. ut

remitto actionem, ut relinquantur certam bonorum partem, quod ex uerbis quoque legis dupliciter ostenditur. Primum, dum si stipulatio interuenit, ex stipulatu agendum esse ait. Si enim haeres ad dandum teneretur, non ex stipulatu, sed certi conditione experiundum esset. Rursus dum id quod interest fieri condemnationem ait, atque in obligationibus dandi, non in id quod interest ex stipulatu, sed ad dandum potius agit. Nec me mouet quod stipulatio natura contractus imitari debeat: quia hoc falsum in contractibus innominatis est: in eis enim ex se tanquam efficacior censetur, quod alibi Bar. recte tradidit, & infra attingam.

MO T A. Sciendum est, querela ex haereditate supra ostendi plerisque necessariam esse praeparationem existimare, nec legi Iustiniani locum esse, nisi quum deliberante haerede filius factus est, quae sententia paucos in specie aduersantes habet. Tamen Accur. & Bar. & plerique alij generaliter scripserunt, hodie non praeparatam querelam transmitti: quod si tam late accipiat, non sat probabile est: multaeque leges corrigerentur, & nostra in primis, quare ego aliorum sententiam probo. Ceterum fuere, qui hanc legem aliter intellegendam censerent, & renunciationis querelae uerba perpendenda existimarent: ut si renuntiatio sub modo facta sit, quis non adimpleatur modus, tunc reuertit ad ea filius non possit: idcirco odio querelae. Si uero sub conditione facta sit, puta, renuncio querelae si dederis tale pedum, secus sit: non secuto enim conditionis euentu, salua erit inofficiosa querela. Sed hac distinctione diuinari nimium plerique censuerunt, tamen uerum & regulare sit, conditione non impleta, priorem causam saluam manere. Sed nunquid in dub

u. d. l. si quis fili-
um. in fin.
x. d. l. si instituta
y. arg. l. Papinia-
nus. §. si q. post
rem. ff. de inoj. tr.

z. l. j. supr. tit. j.

a. l. stipulationes,
non diuiduntur.
uerf. Celsus. de
uerb. oblig.
b. d. l. ubi autem
§. fin.

c. l. naturalis. §.
j. de prae. uerb.

d. l. cum prae. uerb.
j. de reb. permu-
t. Bald. l. quatuor.
§. cod.

e. l. j. de condic.
o. b. caus.

f. l. si stipulatus.
ff. de iur.

g. in Rubr. ff. de
uerb. oblig.

h. l. quoties de
prae. uerb.

i. l. cum qui. §. j.
commod.

k. l. z. de prae. uerb.

l. l. curatoria. j.
de neg. gest.

m. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

n. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

o. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

p. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

q. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

r. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

s. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

t. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

u. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

v. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

w. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

x. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

y. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

z. l. iuris genti-
um. in prim. de
pañ.

ut nulla fiat transmissio: an uero simpliciter sit
transactum, ut a lite desistat, & contraria lex, pcedat:
id est, & Dec. probat, & nos quicquid secuti sumus.
Sed procul dubio prima resolutio, quae comu-
niter tenetur, uerior est, & uerbis utriusque respo-
si magis conuenit, quum & renunciatio iuris, quae
iam delatū est, pa-
cto fieri possit:
& ideo iter pactū
& renunciationē
non sit ulla diffe-
rentia.

QUOD QVOD
interest. Quum em
hic sit contractus
facio ut facias, quae
uis stipulatio ad-
dita proponatur,
quia obligationē
facti continet, nō

nisi quatenus interest cōmittitur: ut supra decla-
raui. Bar. tamen & ceteri cōmuniter, qui contra-
ctum hunc esse, quum facio ut des, censuerunt: ideo
praefice ad dandum ex hac stipulatione non agi
credidere: quia cōtractus innominati naturam
imitatur. Dubiū autem non est, in contractibus in-
nominatis, etiā si obligatio dandi prætendatur,
ad id quod interest solum agi. Sed certe haec sen-
tentia ratione caret, ut stipulatio, quae efficacissi-
mi contractus est species, ad imbecilem innomi-
natorum naturā dirigat, quum ideo inuenta sit,
ut uberius ex ea nobis quae ex illis consulat: alibi quae
semper appareat, ex sui ipsius natura, quod ad
hos contractus attinet, diiudicari stipulationē:
quod multis rationibus lafon hic ostendit, & a-
libi ibi Bar. censuit, qui hodie raro contractibus
innominatis locum esse affirmat, quia soleant
rabbelliones in documentis suis semper stipulati-
onem apponere. Verior ergo est nostra senten-
tia, ut hic contractus sit, quum facio ut facias, quae
uis autē stipulatio a contractibus innominatis
non regatur tanquam debilibus, a nominatis tamē
seculis est. imitatur em eorum naturam: quia quum
illi sua natura efficaces sint, & actiones pariant,
eis addita stipulatio cuiusdam accessionis loco
est, quae principale ipsum imitari debet, quod a
nobis alio loco fusius explicatum est.

UTILIS actio. Quum actio praescriptis uer-
bis subsidaria sit, detur quae alijs deficiatibus acti-
onibus, semper utilis dici potest, nempe aliarum
actionum respectu, quae ordinariae sunt: & quas
ipsa praescriptis uerbis actio imitatur. Solet em
dici contractus innominatos secundum eorum
nominatorum naturam diiudicari, quibus assi-
milantur: quod si hanc actionem ex se ipsa per-
pendamus, nunquam utilis, sed directae est, quia di-
recto ad omnes contractus pertinet, in quibus
alia actio non praestatur: id est, & ex uerbis & ex
mente legislatoris est, ut merito utilis & directae
non ita hoc casu possit assumi distinctio, sicut in
nominatis contractibus: quod & Alex. alibi
sensisse uidetur, qui nullam actionem praescrip-
tis uerbis non esse directam tradidit: quod &
lege nostra & plerisque alijs probatur, quibus ap-
paret praescriptis uerbis ideo dici, quia eis rem
gestam simpliciter actor demonstrat. Bar. tamē
hoc in textu non solum utilem esse hanc actionē

existimauit, sed etiam datiuam: quoniam lex in-
fra ait, danda est. Datur autem ex aequitate quadam
Quum em mater promississet a lite discedere, ea
promissio nunquam uidebatur adimpleri posse, quia
futurū tempus respicit, & qui hodie defuit, cras
forte non desistat: & qui de iure nō agit, forte de
facto experietur: merito tanquam ex
parte sua uel hanc
redum ipsius non
sit adimpletum, se-
cundum commu-
nes iuris regulas
nulla actione age-
re debuit, nisi alio-
ud Praetori ex aequi-
tate uisum es-
set. Sed hanc senten-
tiam excepto A-
lex. ferē nullus p-

bar, quum em promiserit mater desistere, atque
ita usque ad mortem desisterit, satis censetur adim-
plessit: nec tali casu factum haeredit, promississe ui-
detur, quum querela non praeparata ad eos nō trans-
mittatur, ut supra ostendimus: quorumsum igitur
de eis actum credibile est: Nā & aliqua uidetur
differentia, an quis promittat non petere, an desi-
stere a lite, et ex parte sua adimplere: alioquin nec
ipsa quidem mater uiuens petere quicquam potuisset,
tanquam non adimplet, quod tamen falsum est.
Nec me mouet quod lex ait, dandam actionem
quia hoc modo loquendi utitur etiam in his in acti-
onibus, quas natiuas uocant: quaeque praecedunt
ti ex materia communibus iuris regulis oriun-
tur, cuius rei rationem li. Dispunct. quarto cap.
ultimo reddidi. Nunquam em lex actionem conce-
dit, nisi ex iusta causa uel consensus uel aequita-
tis producat. Nec usque iure nostrō legitur dis-
ferentia haec, datiuae natiuaeque actionis, sed pro-
miscue iuriscōsulti dari natiuae actionem dicunt,
quod & nos trates aliqui tradidere.

PRAESCRIPTIS uerbis. Erant contractus
bus nominatis certae formulae constitutae, quae
et ideo uulgares dicuntur: quia omnibus eius spe-
ciei contractibus, mutato puta nomine & pre-
cio competeabant. Vnde & exordium uulgare
Ciceroni lib. primo ad Heren. cap. secundo, quod
plurimis conuenit, non ita erat in contractibus
innominatis, in quibus tota rei series necessario
describatur, alioquin discerni nō potuisset, quae
nam ex quatuor speciebus esset. Sed cur in casu
nostro actio praescriptis uerbis datur, non autē
de dolo? Et supra ostendi, contractum hic fuisse,
cum facio ut facias, unde praescriptis uerbis solu-
agitur. Accur. uero contractum fuisse, do ut fa-
cias censuit, licet in faciendo praeventum fuerit,
hincque in ea ipse fuit haerens, ut contractus inno-
minatos a forma conventionis nomen sumere
crediderit, quae sententia non est recepta: sed in
eam cōmuniter itum est, ut ab actoris ipsius fa-
cto denominetur: qui non prius agere potest,
quam ipse adimpleuerit, unde eo nomine agat,
quia ipse dederit uel fecerit, petereque ut alius quo-
que det uel faciat. Antequam em adimpletum ab ali-
quo sit, nulla censet talis cōtractus subesse causa
unde ab eo poenitentia alterius recedi nō potest.
Finge igitur, dedi tibi Stichum, ut Pamphilum
manu

manumitteres, contractus est do ut facias. Pone
manumisti, cuius est Stichus, quomodo tibi
succurrendū? Et si sciens Stichum alienū tibi de-
di, quia datio haec dolo facta, perinde est ac si nō
facta, nec quicquam adimpletū esset, uideberis tu fe-
cisse ut ego dem, & ideo de dolo ages: quod si
nesciens dedi, ga-
quod in me est prior
adimpleui, absque
lutusque est contra-
ctus, imputari mi-
hi dolus non po-
test, & ideo praes-
criptis uerbis age-
tur. Est em in-
specta mente con-
trahentium & οὐδ' αὐτὰρ μα, id est mutuum com-
mercium, quia uterque nostrum recte datum Sti-
chum credebat. Hinc igitur constat, Accur. sen-
tentiam uerā non esse. Bar. quē plurimi sequun-
tur, contractū fuisse facio ut des existimat, id est
desisto a lite, ut partem bonorum des. Sed huic ob-
stat Pauli responsum, hac in contractus specie de
dolo agi solum decidentis: cui rēderi citra calu-
mnia non potest, cum generalem regulā iurecon-
sultus ibi tradat, quod alibi latius ostendi. Nos a
uerbis legis temere recedendū non arbitramur,
cuius rationē hanc existimamus, quod cōtractus
uius innominatorum (unde ciuilius actio oriū) cau-
sa est res ipsa, quae data sit. Vnde & haec omnis
materia tractatus ob rem dati appellatur. Inter-
uenit autē hac in datione factum utriusque, quod
lex οὐδ' αὐτὰρ μα uocat: quum enim dare sit do-
minium praestare: non possum illud in te trans-
ferre, nisi & tu acceptes: ex facto igitur utriusque
incalescit hic contractus, ciuiliusque actioni sufficit.
At quum facio ut des, nullum ex tui parte ius tibi
acquistum est. Vnde quum solū alterius factum
interuenierit, actione doli tantum Praetor mihi suc-
currit: quod latius a nobis alibi demonstrauit.

TRANSATIONIS. Agere est iudicio
persequi: Vnde causarum actor patronus
dicitur, quodque & declamator, gaudent
solā mandata, num transigere poterit: Et uideba-
tur posse, quia ad sententiā quoque accipiendam
procurator constitutus est: argumentamur autē
saepissime a sententia ad transactionē. Sed tamē
contrariū hic decidit, quod qui transigit, in iudi-
cio nō psequatur, sed potius a lite desistat, & op-
positum eius, quod sibi mandatū est, faciat: quod in
eo dici nō potest, qui sententiā expectat, id est ut
quod ad finē mandati sibi negotij pluit. Nā & ea
mandantis mens fuisse uidetur, ut iuris authorita-
te finē lis habeat, nō transigentis pacto, quod a iu-
ris decisione separat. Et ideo concludunt cōmu-
niter Doctores, talē procuratorem, qui ad agendū
constitutus sit, cōpromittere in arbitratore non
posse, quia species haec transactionis esset. Idēque in
arbitro, licet reclamante Ang. receptū est: quum
em etiā corā arbitro agere quis dicat, ex aequitate
iudicij sint arbitria: non uidetur in hoc manda-
to id actum esse: quia mens uniuscuiusque inter-
penda est, ut minus quod fieri possit sibi iudicantū
uoluerit. At in arbitrij, quia appellari ppter
poenam non potest, maximū est praedictum: unde
cōpromittendo aliquis in culpa uidetur:

interpositū, cui cau-
sa actionem, nō de-
cisionem litis man-
dasti, nihil petitio-
ni tuae derogauit.

di sunt: & quia non omnino similia haec sunt,
quum quis transigit, odio litium id facere uideri
possit, quae nō minus sub arbitris durant, quam
sub iudicibus. Item quia in transactione aliquid
omnino recepturus est, quum ex cōpromisso for-
tē nihil consequetur. Item a transactione recedi
nō potest, ab arbitro quicquam recedi potest. Item qui
transigit mandat, iudicium, procuratoris sequitur,
nō cuiusvis alterius, puta arbitri. Alex. tamen
& Cor. quibusdā respoñs, itemque Dec. hic aliud
sentiant, propter similitudinē, quae cōpromisso
cū transactione est, & ideo arbitrant mandatum
ad similem casum trahi posse. Ego tum demū
effectū simile esse cōpromissum transactioni ar-
bitror, quum sequuto laudatio, aliquid utriusque
datum acceptumque est: unde tali casu horum sen-
tentiam sequeatur, alioquin ab lafonen non discede-
rem, id est in arbitratore. Cōpromissum uero
in arbitrum prorsus transactioni dissimile sen-
tio. Sed nunquid is cui facultas cōpromittendi
concessa est, in arbitratorem compromittere po-
terit? Et quidam censuerunt non posse, quia
cōpromissū appellatione in dubio de eo intel-
ligendum est, quod ideo fiat, ut causa iure deci-
datur non de facto: quae sententia uera est, quia
cōpromissum proprie de arbitro propter poe-
nam dicitur: non de arbitratore. Rursus non
procedit conclusio in eo, qui in rem suam pro-
curator constitutus sit: dubium autem non est,
tam ex parte rei, quam ex parte actoris procura-
torem in rem suam constitui posse. Ceterum
& generalis procurator recte transigisse dice-
tur, si in domini utilitatem appareat transactio-
nem uerti: eo argumento, quo solemus dicere
prohibita alienatione, non eam censeri prohibi-
tam, quae domino ipsi utilis sit: quae sententia
uerior uidetur. Idem dicendum, quum de
modico praedictio agitur: nam & de re modi-
ci ualoris compromittere talis procurator po-
test. Idem si domini consensus accessisse ali-
quo modo arguatur: ut quia eo sciente & non
reclamante a procuratore transactum sit: uel
quia dominus solitus sit eo modo & ipse transi-
gisse. Vel quia talis loci sit consuetudo, ut li-
tes transactionibus dirimantur: quae enim ex
consuetudine sunt, generali mandato continen-
tur. Quod fortius censendum, si ex necessita-
te statuti transactum sit. Nam & tali casu tradi-
tum est, generalem procuratorem ad compro-
mittendum ex legis iussu cogi posse, quia do-
minus mandando ut litiget, censetur iuxta le-
gis

manumitteres, contractus est do ut facias. Pone
manumisti, cuius est Stichus, quomodo tibi
succurrendū? Et si sciens Stichum alienū tibi de-
di, quia datio haec dolo facta, perinde est ac si nō
facta, nec quicquam adimpletū esset, uideberis tu fe-
cisse ut ego dem, & ideo de dolo ages: quod si
nesciens dedi, ga-
quod in me est prior
adimpleui, absque
lutusque est contra-
ctus, imputari mi-
hi dolus non po-
test, & ideo praes-
criptis uerbis age-
tur. Est em in-
specta mente con-
trahentium & οὐδ' αὐτὰρ μα, id est mutuum com-
mercium, quia uterque nostrum recte datum Sti-
chum credebat. Hinc igitur constat, Accur. sen-
tentiam uerā non esse. Bar. quē plurimi sequun-
tur, contractū fuisse facio ut des existimat, id est
desisto a lite, ut partem bonorum des. Sed huic ob-
stat Pauli responsum, hac in contractus specie de
dolo agi solum decidentis: cui rēderi citra calu-
mnia non potest, cum generalem regulā iurecon-
sultus ibi tradat, quod alibi latius ostendi. Nos a
uerbis legis temere recedendū non arbitramur,
cuius rationē hanc existimamus, quod cōtractus
uius innominatorum (unde ciuilius actio oriū) cau-
sa est res ipsa, quae data sit. Vnde & haec omnis
materia tractatus ob rem dati appellatur. Inter-
uenit autē hac in datione factum utriusque, quod
lex οὐδ' αὐτὰρ μα uocat: quum enim dare sit do-
minium praestare: non possum illud in te trans-
ferre, nisi & tu acceptes: ex facto igitur utriusque
incalescit hic contractus, ciuiliusque actioni sufficit.
At quum facio ut des, nullum ex tui parte ius tibi
acquistum est. Vnde quum solū alterius factum
interuenierit, actione doli tantum Praetor mihi suc-
currit: quod latius a nobis alibi demonstrauit.

interpositū, cui cau-
sa actionem, nō de-
cisionem litis man-
dasti, nihil petitio-
ni tuae derogauit.

neri posset: utrum duo fratres, alter minor ætate, alter adultus, mutuum sibi donationem fecissent, omnium bonorum, in casum quo alter alteri præcederet: licet enim propter mutuum periculum incertumque euentum donationes aliis infirmæ sustineantur^a, tamen hoc casu, ga-
a l. quod autem. §. si uir et uxor. de don. int. uir. Bal. et las. d. l. si pater. l. j. de reb. cor. r.

PRAESES P
uinciae.
a ¶ Admi-
nistratores ciuita-
tis, quales olim
erant duumviri

*a l. j. si quis ius
dic. l. 4. §. dicas.
de dam. inf.*

*b l. procurator.
cui de procur.*

*c Cyn. Bal. l. j. §.
etiam per proc.
d l. tutor. ff. de
iure. uir.
e l. illud. §. j. ubi
Bald. de mino.
f l. iusurandum.
et ad pec. §. j.
d. iure. ubi Bar.
Paul. Mod.
g l. procuratores
j. de dec. lib. j.*

*h l. lucius. j. §. j.
de adm. tut.*

*i l. fin. §. de f. no-
res. ff. de muner.
l. j. §. j. quod
cuius. uni.
l. Doct. d. l. j. etia
per proc.
m l. item magi-
stri. ff. de pati.*

II

uicissim dato, si al-
ter uestrum sine li-
beris excesserit ui-
tā, interposita trans-
actio rata est: quum
fratrum concordia
remoto captandæ
mortis alterius uoto
improbabili retine-
tur: & non potest eo
casu rescindi, tan-
quam circumuētus
sis, quum tali pacto

non procedit conclusio in his officialibus, qui ex
natura officij limitatam habent in aliqua specie
potestatem. Et ideo Prætor urbis, etiam si ei am-
pla facultas concessa sit, liberare debitore muni-
cipij non posset^a: quia ad ius reddendum consti-
tutus est, non ad rem pecuniaria procurandam^b.

consenseris: quum
necq; eam, cui subue-
niri solet, ætatem a-
gere te proponas,
nec si ageres, ipsidem
illis de causis in inte-
grum restitutionis
auxilium impetrare
deberes.

II DEM AVGG.
Primo.

PRÆSES provin-
cia æstimabit,

to ecclesiæ uidetur concessum esse, ut rem penes
ecclesiam constitutam transactione sua alienare
possit^a. Non enim hæc ei potestas iure cōpetit.
Si uero rem ipse rerineat, & uice mutua aliqua
pecunia aduersario det, secus est^b: tuncq; per-
mitteret ei sodalibusq; transactio. Nam & tali
casu emphyteuta, itemq; cliens, etiam irrequisi-
to domino, de emphyteusi aut feudo transigere
bona fide possunt^c, tanquam domini ipsius in
rem suā procuratores, quod & alibi attigimus^d.

Sed nunquid prædicti administratores qui tras-
egerint, quum id iure facere non possent, saltem
de suo teneantur? Et non uideretur, sed simplici-
ter transactione infirmari^e, nisi remissio hæc
pacto cōpisset^f; aut aliis officialis pecuniā apud
alium negligendo reliquisset, remisisset uel^g, aut
non simpliciter administrationem, sed & ius ali-
quod in re remissa haberet^h. Illud constat, offici-
alem qui munus neglexerit, præstare rempub-
licam indemnē debereⁱ. Sed quid de patre dicemus,
qui in peculio aduenticio filij usufructum ha-
bet, & legitimus administrator est^j. An transigere
et alienare bona immobilia filij absq; decreto
Prætoris poterit? Et recepta est Actij Inia, posse:
quia oratio Diui Seueri, quæ absq; decreto alie-
nationes prohibet, solum tutoribus & curatoribus
prohibet^k. Quapropter si pater tanq; tutor
uel curator filij emancipati alienet, ratione tene-
bit^l: si tanq; legitimus administrator filij quem
in potestate habet, non tenebitur, nec lex ad huc
casum trahet, in quo maior est ratio. Maior em
est patris in his bonis autoritas, minusq; suspi-
cita persona^m. Et lex simpliciter ait, posse cum ex-
certis causis alienareⁿ, quid in ea decreti subin-
ducimus? Satis enim hæcenus nouatū ius uetus
ut patri proprietas auferatur^o. Cur quicq; ad le-
gem nouā eandemq; correctionē subaudiamus
in maiore patris iuris diminutionem? Baldus
tamen

*n Bald. d. l. j. §.
iurand. §. fin.
o Ray. Bar. Al-
xan. l. j. §. fin.*

*p l. prohibere §.
plane quod in casu
clam.
q l. j. de off. pro-
cur. Cæs.*

*r gl. l. ius. §. j.
de iur. h. §. j.
s l. procurator §. j.
pr. de ad. l. j.
t Bald. c. c. c. c. c.
git. extr. c. c. c. c.
de pater. C. c. c. c.
s. hoc quod non
uerbo mitti.*

*u Abb. d. c. c. c. c.
tingit.
x gl. l. ius. §. j.
y las. l. j. §. j.
pen. uer. l. j. §. j.
ro. de iure. ius.
z l. debitorum.
sup. tit. j.*

*a gl. l. j. §. j. §. j.
ff. de iure. ius. §. j.
b Bar. l. j. §. j.
de dona. reuoc.
in l. ius. §. j. §. j.
per.
c l. j. §. j. §. j.
lib. j. §. j.
d l. j. §. j. §. j.
public.
e l. j. §. j. §. j.
reipub. l. j. §. j.
f l. j. §. j. §. j.
g l. j. §. j. §. j.
h l. j. §. j. §. j.
i l. j. §. j. §. j.
j l. j. §. j. §. j.
k l. j. §. j. §. j.
l l. j. §. j. §. j.
m l. j. §. j. §. j.
n l. j. §. j. §. j.
o l. j. §. j. §. j.
p l. j. §. j. §. j.*

*q l. j. §. j. §. j.
r l. j. §. j. §. j.
s l. j. §. j. §. j.
t l. j. §. j. §. j.
u l. j. §. j. §. j.
v l. j. §. j. §. j.
w l. j. §. j. §. j.
x l. j. §. j. §. j.
y l. j. §. j. §. j.
z l. j. §. j. §. j.
aa l. j. §. j. §. j.
ab l. j. §. j. §. j.
ac l. j. §. j. §. j.
ad l. j. §. j. §. j.
ae l. j. §. j. §. j.
af l. j. §. j. §. j.
ag l. j. §. j. §. j.
ah l. j. §. j. §. j.
ai l. j. §. j. §. j.
aj l. j. §. j. §. j.
ak l. j. §. j. §. j.
al l. j. §. j. §. j.
am l. j. §. j. §. j.
an l. j. §. j. §. j.
ao l. j. §. j. §. j.
ap l. j. §. j. §. j.
aq l. j. §. j. §. j.
ar l. j. §. j. §. j.
as l. j. §. j. §. j.
at l. j. §. j. §. j.
au l. j. §. j. §. j.
av l. j. §. j. §. j.
aw l. j. §. j. §. j.
ax l. j. §. j. §. j.
ay l. j. §. j. §. j.
az l. j. §. j. §. j.
ba l. j. §. j. §. j.
bb l. j. §. j. §. j.
bc l. j. §. j. §. j.
bd l. j. §. j. §. j.
be l. j. §. j. §. j.
bf l. j. §. j. §. j.
bg l. j. §. j. §. j.
bh l. j. §. j. §. j.
bi l. j. §. j. §. j.
bj l. j. §. j. §. j.
bk l. j. §. j. §. j.
bl l. j. §. j. §. j.
bm l. j. §. j. §. j.
bn l. j. §. j. §. j.
bo l. j. §. j. §. j.
bp l. j. §. j. §. j.
bq l. j. §. j. §. j.
br l. j. §. j. §. j.
bs l. j. §. j. §. j.
bt l. j. §. j. §. j.
bu l. j. §. j. §. j.
bv l. j. §. j. §. j.
bw l. j. §. j. §. j.
bx l. j. §. j. §. j.
by l. j. §. j. §. j.
bz l. j. §. j. §. j.
ca l. j. §. j. §. j.
cb l. j. §. j. §. j.
cc l. j. §. j. §. j.
cd l. j. §. j. §. j.
ce l. j. §. j. §. j.
cf l. j. §. j. §. j.
cg l. j. §. j. §. j.
ch l. j. §. j. §. j.
ci l. j. §. j. §. j.
cj l. j. §. j. §. j.
ck l. j. §. j. §. j.
cl l. j. §. j. §. j.
cm l. j. §. j. §. j.
cn l. j. §. j. §. j.
co l. j. §. j. §. j.
cp l. j. §. j. §. j.
cq l. j. §. j. §. j.
cr l. j. §. j. §. j.
cs l. j. §. j. §. j.
ct l. j. §. j. §. j.
cu l. j. §. j. §. j.
cv l. j. §. j. §. j.
cw l. j. §. j. §. j.
cx l. j. §. j. §. j.
cy l. j. §. j. §. j.
cz l. j. §. j. §. j.
da l. j. §. j. §. j.
db l. j. §. j. §. j.
dc l. j. §. j. §. j.
dd l. j. §. j. §. j.
de l. j. §. j. §. j.
df l. j. §. j. §. j.
dg l. j. §. j. §. j.
dh l. j. §. j. §. j.
di l. j. §. j. §. j.
dj l. j. §. j. §. j.
dk l. j. §. j. §. j.
dl l. j. §. j. §. j.
dm l. j. §. j. §. j.
dn l. j. §. j. §. j.
do l. j. §. j. §. j.
dp l. j. §. j. §. j.
dq l. j. §. j. §. j.
dr l. j. §. j. §. j.
ds l. j. §. j. §. j.
dt l. j. §. j. §. j.
du l. j. §. j. §. j.
dv l. j. §. j. §. j.
dw l. j. §. j. §. j.
dx l. j. §. j. §. j.
dy l. j. §. j. §. j.
dz l. j. §. j. §. j.
ea l. j. §. j. §. j.
eb l. j. §. j. §. j.
ec l. j. §. j. §. j.
ed l. j. §. j. §. j.
ee l. j. §. j. §. j.
ef l. j. §. j. §. j.
eg l. j. §. j. §. j.
eh l. j. §. j. §. j.
ei l. j. §. j. §. j.
ej l. j. §. j. §. j.
ek l. j. §. j. §. j.
el l. j. §. j. §. j.
em l. j. §. j. §. j.
en l. j. §. j. §. j.
eo l. j. §. j. §. j.
ep l. j. §. j. §. j.
eq l. j. §. j. §. j.
er l. j. §. j. §. j.
es l. j. §. j. §. j.
et l. j. §. j. §. j.
eu l. j. §. j. §. j.
ev l. j. §. j. §. j.
ew l. j. §. j. §. j.
ex l. j. §. j. §. j.
ey l. j. §. j. §. j.
ez l. j. §. j. §. j.
fa l. j. §. j. §. j.
fb l. j. §. j. §. j.
fc l. j. §. j. §. j.
fd l. j. §. j. §. j.
fe l. j. §. j. §. j.
ff l. j. §. j. §. j.
fg l. j. §. j. §. j.
fh l. j. §. j. §. j.
fi l. j. §. j. §. j.
fj l. j. §. j. §. j.
fk l. j. §. j. §. j.
fl l. j. §. j. §. j.
fm l. j. §. j. §. j.
fn l. j. §. j. §. j.
fo l. j. §. j. §. j.
fp l. j. §. j. §. j.
fq l. j. §. j. §. j.
fr l. j. §. j. §. j.
fs l. j. §. j. §. j.
ft l. j. §. j. §. j.
fu l. j. §. j. §. j.
fv l. j. §. j. §. j.
fw l. j. §. j. §. j.
fx l. j. §. j. §. j.
fy l. j. §. j. §. j.
fz l. j. §. j. §. j.
ga l. j. §. j. §. j.
gb l. j. §. j. §. j.
gc l. j. §. j. §. j.
gd l. j. §. j. §. j.
ge l. j. §. j. §. j.
gf l. j. §. j. §. j.
gg l. j. §. j. §. j.
gh l. j. §. j. §. j.
gi l. j. §. j. §. j.
gj l. j. §. j. §. j.
gk l. j. §. j. §. j.
gl l. j. §. j. §. j.
gm l. j. §. j. §. j.
gn l. j. §. j. §. j.
go l. j. §. j. §. j.
gp l. j. §. j. §. j.
gq l. j. §. j. §. j.
gr l. j. §. j. §. j.
gs l. j. §. j. §. j.
gt l. j. §. j. §. j.
gu l. j. §. j. §. j.
gv l. j. §. j. §. j.
gw l. j. §. j. §. j.
gx l. j. §. j. §. j.
gy l. j. §. j. §. j.
gz l. j. §. j. §. j.
ha l. j. §. j. §. j.
hb l. j. §. j. §. j.
hc l. j. §. j. §. j.
hd l. j. §. j. §. j.
he l. j. §. j. §. j.
hf l. j. §. j. §. j.
hg l. j. §. j. §. j.
hh l. j. §. j. §. j.
hi l. j. §. j. §. j.
hj l. j. §. j. §. j.
hk l. j. §. j. §. j.
hl l. j. §. j. §. j.
hm l. j. §. j. §. j.
hn l. j. §. j. §. j.
ho l. j. §. j. §. j.
hp l. j. §. j. §. j.
hq l. j. §. j. §. j.
hr l. j. §. j. §. j.
hs l. j. §. j. §. j.
ht l. j. §. j. §. j.
hu l. j. §. j. §. j.
hv l. j. §. j. §. j.
hw l. j. §. j. §. j.
hx l. j. §. j. §. j.
hy l. j. §. j. §. j.
hz l. j. §. j. §. j.
ia l. j. §. j. §. j.
ib l. j. §. j. §. j.
ic l. j. §. j. §. j.
id l. j. §. j. §. j.
ie l. j. §. j. §. j.
if l. j. §. j. §. j.
ig l. j. §. j. §. j.
ih l. j. §. j. §. j.
ii l. j. §. j. §. j.
ij l. j. §. j. §. j.
ik l. j. §. j. §. j.
il l. j. §. j. §. j.
im l. j. §. j. §. j.
in l. j. §. j. §. j.
io l. j. §. j. §. j.
ip l. j. §. j. §. j.
iq l. j. §. j. §. j.
ir l. j. §. j. §. j.
is l. j. §. j. §. j.
it l. j. §. j. §. j.
iu l. j. §. j. §. j.
iv l. j. §. j. §. j.
iw l. j. §. j. §. j.
ix l. j. §. j. §. j.
iy l. j. §. j. §. j.
iz l. j. §. j. §. j.
ja l. j. §. j. §. j.
jb l. j. §. j. §. j.
jc l. j. §. j. §. j.
jd l. j. §. j. §. j.
je l. j. §. j. §. j.
jf l. j. §. j. §. j.
jg l. j. §. j. §. j.
jh l. j. §. j. §. j.
ji l. j. §. j. §. j.
jj l. j. §. j. §. j.
jk l. j. §. j. §. j.
jl l. j. §. j. §. j.
jm l. j. §. j. §. j.
jn l. j. §. j. §. j.
jo l. j. §. j. §. j.
jp l. j. §. j. §. j.
jq l. j. §. j. §. j.
jr l. j. §. j. §. j.
js l. j. §. j. §. j.
jt l. j. §. j. §. j.
ju l. j. §. j. §. j.
jv l. j. §. j. §. j.
jw l. j. §. j. §. j.
jx l. j. §. j. §. j.
jy l. j. §. j. §. j.
jz l. j. §. j. §. j.
ka l. j. §. j. §. j.
kb l. j. §. j. §. j.
kc l. j. §. j. §. j.
kd l. j. §. j. §. j.
ke l. j. §. j. §. j.
kf l. j. §. j. §. j.
kg l. j. §. j. §. j.
kh l. j. §. j. §. j.
ki l. j. §. j. §. j.
kj l. j. §. j. §. j.
kl l. j. §. j. §. j.
km l. j. §. j. §. j.
kn l. j. §. j. §. j.
ko l. j. §. j. §. j.
kp l. j. §. j. §. j.
kq l. j. §. j. §. j.
kr l. j. §. j. §. j.
ks l. j. §. j. §. j.
kt l. j. §. j. §. j.
ku l. j. §. j. §. j.
kv l. j. §. j. §. j.
kw l. j. §. j. §. j.
kx l. j. §. j. §. j.
ky l. j. §. j. §. j.
kz l. j. §. j. §. j.
la l. j. §. j. §. j.
lb l. j. §. j. §. j.
lc l. j. §. j. §. j.
ld l. j. §. j. §. j.
le l. j. §. j. §. j.
lf l. j. §. j. §. j.
lg l. j. §. j. §. j.
lh l. j. §. j. §. j.
li l. j. §. j. §. j.
lj l. j. §. j. §. j.
lk l. j. §. j. §. j.
ll l. j. §. j. §. j.
lm l. j. §. j. §. j.
ln l. j. §. j. §. j.
lo l. j. §. j. §. j.
lp l. j. §. j. §. j.
lq l. j. §. j. §. j.
lr l. j. §. j. §. j.
ls l. j. §. j. §. j.
lt l. j. §. j. §. j.
lu l. j. §. j. §. j.
lv l. j. §. j. §. j.
lw l. j. §. j. §. j.
lx l. j. §. j. §. j.
ly l. j. §. j. §. j.
lz l. j. §. j. §. j.
ma l. j. §. j. §. j.
mb l. j. §. j. §. j.
mc l. j. §. j. §. j.
md l. j. §. j. §. j.
me l. j. §. j. §. j.
mf l. j. §. j. §. j.
mg l. j. §. j. §. j.
mh l. j. §. j. §. j.
mi l. j. §. j. §. j.
mj l. j. §. j. §. j.
mk l. j. §. j. §. j.
ml l. j. §. j. §. j.
mm l. j. §. j. §. j.
mn l. j. §. j. §. j.
mo l. j. §. j. §. j.
mp l. j. §. j. §. j.
mq l. j. §. j. §. j.
mr l. j. §. j. §. j.
ms l. j. §. j. §. j.
mt l. j. §. j. §. j.
mu l. j. §. j. §. j.
mv l. j. §. j. §. j.
mw l. j. §. j. §. j.
mx l. j. §. j. §. j.
my l. j. §. j. §. j.
mz l. j. §. j. §. j.
na l. j. §. j. §. j.
nb l. j. §. j. §. j.
nc l. j. §. j. §. j.
nd l. j. §. j. §. j.
ne l. j. §. j. §. j.
nf l. j. §. j. §. j.
ng l. j. §. j. §. j.
nh l. j. §. j. §. j.
ni l. j. §. j. §. j.
nj l. j. §. j. §. j.
nk l. j. §. j. §. j.
nl l. j. §. j. §. j.
nm l. j. §. j. §. j.
nn l. j. §. j. §. j.
no l. j. §. j. §. j.
np l. j. §. j. §. j.
nq l. j. §. j. §. j.
nr l. j. §. j. §. j.
ns l. j. §. j. §. j.
nt l. j. §. j. §. j.
nu l. j. §. j. §. j.
nv l. j. §. j. §. j.
nw l. j. §. j. §. j.
nx l. j. §. j. §. j.
ny l. j. §. j. §. j.
nz l. j. §. j. §. j.
oa l. j. §. j. §. j.
ob l. j. §. j. §. j.
oc l. j. §. j. §. j.
od l. j. §. j. §. j.
oe l. j. §. j. §. j.
of l. j. §. j. §. j.
og l. j. §. j. §. j.
oh l. j. §. j. §. j.
oi l. j. §. j. §. j.
oj l. j. §. j. §. j.
ok l. j. §. j. §. j.
ol l. j. §. j. §. j.
om l. j. §. j. §. j.
on l. j. §. j. §. j.
oo l. j. §. j. §. j.
op l. j. §. j. §. j.
oq l. j. §. j. §. j.
or l. j. §. j. §. j.
os l. j. §. j. §. j.
ot l. j. §. j. §. j.
ou l. j. §. j. §. j.
ov l. j. §. j. §. j.
ow l. j. §. j. §. j.
ox l. j. §. j. §. j.
oy l. j. §. j. §. j.
oz l. j. §. j. §. j.
pa l. j. §. j. §. j.
pb l. j. §. j. §. j.
pc l. j. §. j. §. j.
pd l. j. §. j. §. j.
pe l. j. §. j. §. j.
pf l. j. §. j. §. j.
pg l. j. §. j. §. j.
ph l. j. §. j. §. j.
pi l. j. §. j. §. j.
pj l. j. §. j. §. j.
pk l. j. §. j. §. j.
pl l. j. §. j. §. j.
pm l. j. §. j. §. j.
pn l. j. §. j. §. j.
po l. j. §. j. §. j.
pp l. j. §. j. §. j.
pq l. j. §. j. §. j.
pr l. j. §. j. §. j.
ps l. j. §. j. §. j.
pt l. j. §. j. §. j.
pu l. j. §. j. §. j.
pv l. j. §. j. §. j.
pw l. j. §. j. §. j.
px l. j. §. j. §. j.
py l. j. §. j. §. j.
pz l. j. §. j. §. j.
qa l. j. §. j. §. j.
qb l. j. §. j. §. j.
qc l. j. §. j. §. j.
qd l. j. §. j. §. j.
qe l. j. §. j. §. j.
qf l. j. §. j. §. j.
qg l. j. §. j. §. j.
qh l. j. §. j. §. j.
qi l. j. §. j. §. j.
qj l. j. §. j. §. j.
qk l. j. §. j. §. j.
ql l. j. §. j. §. j.
qm l. j. §. j. §. j.
qn l. j. §. j. §. j.
qo l. j. §. j. §. j.
qp l. j. §. j. §. j.
qq l. j. §. j. §. j.
qr l. j. §. j. §. j.
qs l. j. §. j. §. j.
qt l. j. §. j. §. j.
qu l. j. §. j. §. j.
qv l. j. §. j. §. j.
qw l. j. §. j. §. j.
qx l. j. §. j. §. j.
qy l. j. §. j. §. j.
qz l. j. §. j. §. j.
ra l. j. §. j. §. j.
rb l. j. §. j. §. j.
rc l. j. §. j. §. j.
rd l. j. §. j. §. j.
re l. j. §. j. §. j.
rf l. j. §. j. §. j.
rg l. j. §. j. §. j.
rh l. j. §. j. §. j.
ri l. j. §. j. §. j.
rj l. j. §. j. §. j.
rk l. j. §. j. §. j.
rl l. j. §. j. §. j.
rm l. j. §. j. §. j.
rn l. j. §. j. §. j.
ro l. j. §. j. §. j.
rp l. j. §. j. §. j.
rq l. j. §. j. §. j.
rr l. j. §. j. §. j.
rs l. j. §. j. §. j.
rt l. j. §. j. §. j.
ru l. j. §. j. §. j.
rv l. j. §. j. §. j.
rw l. j. §. j. §. j.
rx l. j. §. j. §. j.
ry l. j. §. j. §. j.
rz l. j. §. j. §. j.
sa l. j. §. j. §. j.
sb l. j. §. j. §. j.
sc l. j. §. j. §. j.
sd l. j. §. j. §. j.
se l. j. §. j. §. j.
sf l. j. §. j. §. j.
sg l. j. §. j. §. j.
sh l. j. §. j. §. j.
si l. j. §. j. §. j.
sj l. j. §. j. §. j.
sk l. j. §. j. §. j.
sl l. j. §. j. §. j.
sm l. j. §. j. §. j.
sn l. j. §. j. §. j.
so l. j. §. j. §. j.
sp l. j. §. j. §. j.
sq l. j. §. j. §. j.
sr l. j. §. j. §. j.
ss l. j. §. j. §. j.
st l. j. §. j. §. j.
su l. j. §. j. §. j.
sv l. j. §. j. §. j.
sw l. j. §. j. §. j.
sx l. j. §. j. §. j.
sy l. j. §. j. §. j.
sz l. j. §. j. §. j.
ta l. j. §. j. §. j.
tb l. j. §. j. §. j.
tc l. j. §. j. §. j.
td l. j. §. j. §. j.
te l. j. §. j. §. j.
tf l. j. §. j. §. j.
tg l. j. §. j. §. j.
th l. j. §. j. §. j.
ti l. j. §. j. §. j.
tj l. j. §. j. §. j.
tk l. j. §. j. §. j.
tl l. j. §. j. §. j.
tm l. j. §. j. §. j.
tn l. j. §. j. §. j.
to l. j. §. j. §. j.
tp l. j. §. j. §. j.
tq l. j. §. j. §. j.
tr l. j. §. j. §. j.
ts l. j. §. j. §. j.
tt l. j. §. j. §. j.
tu l. j. §. j. §. j.
tv l. j. §. j. §. j.
tw l. j. §. j. §. j.
tx l. j. §. j. §. j.
ty l. j. §. j. §. j.
tz l. j. §. j. §. j.
ua l. j. §. j. §. j.
ub l. j. §. j. §. j.
uc l. j. §. j. §. j.
ud l. j. §. j. §. j.
ue l. j. §. j. §. j.
uf l. j. §. j. §. j.
ug l. j. §. j. §. j.
uh l. j. §. j. §. j.
ui l. j. §. j. §. j.
uj l. j. §. j. §. j.
uk l. j. §. j. §. j.
ul l. j. §. j. §. j.
um l. j. §. j. §. j.
un l. j. §. j. §. j.
uo l. j. §. j. §. j.
up l. j. §. j. §. j.
uq l. j. §. j. §. j.
ur l. j. §. j. §. j.
us l. j. §. j. §. j.
ut l. j. §. j. §. j.
uu l. j. §. j. §. j.
uv l. j. §. j. §. j.
uw l. j. §. j. §. j.
ux l. j. §. j. §. j.
uy l. j. §. j. §. j.
uz l. j. §. j. §. j.
va l. j. §. j. §. j.
vb l. j. §. j. §. j.
vc l. j. §. j. §. j.
vd l. j. §. j. §. j.
ve l. j. §. j. §. j.
vf l. j. §. j. §. j.
vg l. j. §. j. §. j.
vh l. j. §. j. §. j.
vi l. j. §. j. §. j.
vj l. j. §. j. §. j.
vk l. j. §. j. §. j.
vl l. j. §. j. §. j.
vm l. j. §. j. §. j.
vn l. j. §. j. §. j.
vo l. j. §. j. §. j.
vp l. j. §. j. §. j.
vq l. j. §. j. §. j.
vr l. j. §. j. §. j.
vs l. j. §. j. §. j.
vt l. j. §. j. §. j.
vu l. j. §. j. §. j.
vv l. j. §. j. §. j.
vw l. j. §. j. §. j.
vx l. j. §. j. §. j.
vy l. j. §. j. §. j.
vz l. j. §. j. §. j.
wa l. j. §. j. §. j.
wb l. j. §. j. §. j.
wc l. j. §. j. §. j.
wd l. j. §. j. §. j.
we l. j. §. j. §. j.
wf l. j. §. j. §. j.
wg l. j. §. j. §. j.
wh l. j. §. j. §. j.
wi l. j. §. j. §. j.
wj l. j. §. j. §. j.
wk l. j. §. j. §. j.
wl l. j. §. j. §. j.
wm l. j. §. j. §. j.
wn l. j. §. j. §. j.
wo l. j. §. j. §. j.
wp l. j. §. j. §. j.
wq l. j. §. j. §. j.
wr l. j. §. j. §. j.
ws l. j. §. j. §. j.
wt l. j. §. j. §. j.
wu l. j. §. j. §. j.
wv l. j. §. j. §. j.
ww l. j. §. j. §. j.
wx l. j. §. j. §. j.
wy l. j. §. j. §. j.
wz l. j. §. j. §. j.
xa l. j. §. j. §. j.
xb l. j. §. j. §. j.
xc l. j. §. j. §. j.
xd l. j. §. j. §. j.
xe l. j. §. j. §. j.
xf l. j. §. j. §. j.
xg l. j. §. j. §. j.
xh l. j. §. j. §. j.
xi l. j. §. j. §. j.
xj l. j. §. j. §. j.
xk l. j. §. j. §. j.
xl l. j. §. j. §. j.
xm l. j. §. j. §. j.
xn l. j. §. j. §. j.
xo l.*

o e. forus. de uer
bo. sign.

p. d. c. forus. e. su
per question. de
off. de leg.

q. l. qui cum ma
ior. s. accusasse.
de bon. lib.

r. l. rem non no
ua. s. j. de iud.

s. l. properandū.
j. de iudic.

Albe. et Ang.
l. j. s. postulare.
de postul.

a. l. qui fid. ff. eo
b. l. si quis maior
infr. eod.

e. l. traiecit. s.
de illo. de att. et
oblig.
d. l. ubi pactum.
infr. eod.

e. l. si quis rem. de
arbitr.

f. l. qui Romae. s.
fin. de uerb. obl.

g. Bartol. l. z. s.
item si in factio. de
uerb. obl.

h. Bal. l. si pactio
quo pæn. 4. col. su
per titul. j.

de dubia est. Isidori etymologia à limite dictam
credentis. Causam uero receptius est generale
esse uocabulum, tam ad civilia, quam ad crimi
nalia pertinens; tam ad iudicialia quam extraiu
dicialia; tam ante contestationem litis, quam post.
Quo sensu & Graeci *δίκη* accipiunt. Sic Mar.

IIDEM AVGG.
et Casp. Marcello.
QUum propo
nas ab ea, con
tra quam supplicas,
litem quam tecum
habuit, transactio
ne decidas: eamq;
acceptis his, quae ne
gotij dirimendi cau
sa placuerat dari,
nunc de conuentione
resiliuisse: ac petas,
uel pacto stari, uel
restitui data: perspi

prie exercent officium suum aduocati, quae ratio
friuola est. Ego potius ita crediderim argumen
to suspensionis. Quum enim ante litem contestatam
nulla sit instantia, non potest sustineri seu suspē
di quod non est, merito causae uox restringitur,
ut litem significet.

QUUM PROPONAS. Quum Titia fun
dum à Marcello peteret, tandem receptis
ab eo centum translegit, promissitque amplius
non petere: & si contra faceret, accepta restituere;
traditur hic, solum exceptioni transactiois locū
esse, nisi adiecta per stipulationem sit clausula, ra
to manente pacto, tunc enim posse Marcellum &
data petere, & nihilominus eā ad fundum agen
tem, transactiois exceptione summouere. Idem
addunt Doctores, si iusiurandum accesserit. Idem
autem poena ad id tantum quod particulariter interest
referret, nihil tunc oberit, & poenae locū esse, & prin
cipali quoque conuentioni. Idem si prior actio fu
isset acceptatione extincta. Non enim ideo susci
tatur, quod is qui contra fecit restituerit data, idque
receptius est. Nam quies poena non id quod in
terest respicit, sed contemptū ulciscit, utriusque reme
dio locū esse constat, ut quā à partibus uerilimi
liter actū sit, eum qui de facto solū contrahentiat
(quū de iure propter sublatā actionē nō possit)
in poenā incidere. Vnde recte annotant hic ple
ricus, clausulam, ratio manente pacto, huius esse ef
fectus, ut poenā adiectam uideri faciat, quō con
temptus ipse puniatur, & ideo secundum id quod
interest, non restringi. Apparetque Baldi senten
tiam hinc confutari, existimantis in contractibus
bonae fidei semper tacite hanc clausulam subin
telligi: id enim & lege & ratione carere constat;
fere regulariter in eis contractibus subiectam poe
nalem stipulationem id quod interest respicere,

& ideo in illud imputari.

VEL PACTO. Quum utrumque hoc
casu locum haberet, uideretur disiunctiua pro
coniuncta poni, ut Fulgo. Paul. Alexan. Iason
tradiderunt: quod si uerum esset, hac ratione de
fendi semper libellus alternatiuus posset; & ta
men receptum est
libellum alterna
tium non admit
ti, nisi pars non
opponat, aut ele
ctio sit debito
ris, aut ex utraque
alternatiuae par
te intentio actio
ris confirmetur,
aut agens proba
biliter dubitat de
iure suo, tunc em
petitio incerta ad
mittitur, idque sua
dēte humanitate.
Idem quū natura
obligatiois alter
natiua est, quod
hic Riminal. qbus
dam exēplis ostē
dit, uel quū alter
natum duo reme
dia sub conditōe
pponerent, quo
rum unū alteri inesset. Ego in textu nostro non
arbitror de alternatiuo libello quicquid agi, uer
baque haec Marcelli esse, qui in ipsa supplicatione
principē desiderij sui simpliciter admonuerat.
Alij reum esse Marcellum respondent, licetque
reco autumat, alternatim excipere: quae senten
tia uera est, licet reclamante Iasone.

STATIM. Existimant ferē Doctores idē,
etiam si non statim: superfluumque hanc dictio
nem. Atqui argutabitur aliquis, non solū super
fluere, sed etiam inepte additam. Si enim statim
in ipsa traditione conuentionis appositā fuit, opus
non erit stipulatione, quum traditio confirmet
pactum, actioque sufficiat. Ego statim, ex Non
nij Mar. sententia hic, id est perseveranter accipe
perem, quo sensu non ad tempus, sed ad seriem
reigēstae refertur.

EXCEPTIO. Vbi tamen exceptio non
obijceret, & iudex reum condemnasset, dabit re
petitio ex transactiois causa datorum. Sed facin
ultimihuius respōsi casu, reū transactiois excep
tionē obiecit, actoremque submouisse, an salu
tem eatenus agere poterit, quatenus aliqua ma
ior utilitas in repetitione datorum ueretur. Et
Alex. ex quorundā sententia posse existimauit.
Ego quod poena contractui noiato & in fauo
rem creditoris, (quod in dubio censendum est)
adiecta sit, arbitror quod in altero amplius sit
exigi posse: quod si contractui adiecta sit innomi
nato, ut in nostra lege, uel aliā infirmo, satis esse
si quod i poena est, sit exactum, nec ad alterū am
plius recurrī posse, quoniam uerba conditiois sti
pulationi poenali adiecta, non patiunt hanc in
terpretationem, nec mens contractus iudicat, quae

b. s. duo fra
tres in fi.

a. l. si uoluerit
ad l. Aquil.
b. l. si uoluerit
g. s. p. de
p. de
c. l. si in fin. de
p. de
d. l. si in fin. de
p. de
e. l. si in fin. de
p. de
f. l. si in fin. de
p. de
g. l. si in fin. de
p. de
h. l. si in fin. de
p. de
i. l. si in fin. de
p. de
j. l. si in fin. de
p. de
k. l. si in fin. de
p. de
l. l. si in fin. de
p. de
m. l. si in fin. de
p. de
n. l. si in fin. de
p. de
o. l. si in fin. de
p. de
p. l. si in fin. de
p. de
q. l. si in fin. de
p. de
r. l. si in fin. de
p. de
s. l. si in fin. de
p. de
t. l. si in fin. de
p. de
u. l. si in fin. de
p. de
v. l. si in fin. de
p. de
w. l. si in fin. de
p. de
x. l. si in fin. de
p. de
y. l. si in fin. de
p. de
z. l. si in fin. de
p. de

r. gl. l. j. q. p. p.
non est in.

s. l. non pro
betur de excep.

t. l. si in fin. de
p. de

u. l. si in fin. de
p. de

v. l. si in fin. de
p. de

w. l. si in fin. de
p. de

x. l. si in fin. de
p. de

y. l. si in fin. de
p. de

z. l. si in fin. de
p. de

a. l. si in fin. de
p. de

b. l. si in fin. de
p. de

c. l. si in fin. de
p. de

d. l. si in fin. de
p. de

e. l. si in fin. de
p. de

f. l. si in fin. de
p. de

g. l. si in fin. de
p. de

h. l. si in fin. de
p. de

i. l. si in fin. de
p. de

j. l. si in fin. de
p. de

quae solum stipulatione poenali providere in al
terum casum uoluit, quoniam alterū, id est prin
cipalem promissionem non satis efficacem scie
bat, quod alibi declarauimus.

TRANSIGERE. Epitomen huius rescri
pti hoc disticho claudit Accurs.
Sanguinis
in poenis nisi mo
chus transigit ois.
In reliquis nulli
liceat nisi crimine
alli.

Comprehendit autem duas regulas, quarū quae
libet unam habet exceptionem, de singulis igit
uidendum. Et in primis regula est, in criminibus
capitalibus, quae sanguinis poenā ingerunt, tran
sigure licet. Videbat autem contrariū potius sta
tuendum, quia publice inter nocentes oppri
mi: pactum autē uel transactio aduersus publi
cam utilitatē nulla est. Nam & accusator transi
gens, quū à lite desistat, tanque prauearicator ple
ctendus uidetur, ut cōmunis se habet sententia:
imō & infamia notatur, ergo credendum non
est, transactioem cōcedi, quū lex eum qui transi
gerit poena afficiat. Adde quod inutilis esset hac
transactio, quū non ideo absoluat reus. Pos
test enim quilibet alius de eodem crimine eum ac
cusare. Sed & iudex ipse eundem poenā per
ficere, & ex eo cōdemnare poterit: quod Fulg.
Riminaldusque tradiderunt. Sed tamen summa
ratione niti legis nostrae regula. Quum em
quibet transigere uel pacisci possit, cui id, phibitum
non est, debuit hoc quoque casu id iuris non dene
gari. Et quum ex aduerso stet fauor publicus,
quo delicta puniuntur, pro transactioe uero sit
ea humanitas, qua cōcessum unicuique est sangui
nem suum quoquo modo redimere, sit & capi
talem poenā odium: sanctius fuit in hac par
tem inclinare, & pro ualore contractus pronun
ciare. Vnde quod uulgō traditum est, leges poe
nales & odiosas extēdi fauore reipub. ut delicta
puniantur: non pcedere existimauerim, cū de
sanguinis poena agitur, idque legis nostrae argumē
to. Nec nos mouere debuit, quod accusator desi
stens puniatur, tanque leges generaliter quilibet
puniant, qui accepta pecunia ab accusatione des
listat. Nam respondent Doctores non ideo transac
tionem rescindi, quū & alijs casibus quandoque
uideamus actum ualere, licet author poena affi
ciatur. Addit Bart. in eo quoque utilem accusa
tori transactioem, quia poenam talionis, quae
in causis capitalibus imponitur, euaderet, solaque
pecunia ex Turpil. s. C. mulctaretur. Alij sim
plicius legem nostram accipiunt, quae non esse, p
hibitam transactioem ait, ergo nulla omnino
poena afficiendus est accusator, qui proprietatē
igere, id est ab actione transire dicit. Quum em
authoritate legis nostrae desistat, nulla affici po
na debet. Quod si respectu rei ualeat transactio,
non solum ut sanguinem suū redimat, sed etiā
ne in poenā aduersarij corrupti incidat, ergo &
respectu accusatoris ualere debet, quoniam 77
ne alioquin uideat legislator altera manu quicquid cō
cedere, altera facientē punire: & hanc sententia
Suza. Riminal. que sequunt, quā & ipse pbo. Nā
aut transactio ante inscriptionē uadeat praestitū

inita est, et Petro Cynoque consentiunt omnes, nulla
accusatorē poena affici tradentibus: aut post in
scriptionē, & idē ego cōleo, quia iura quae accula
tori poenā irrogat, aut in causis fiscalibus pecuni
arijs loquunt, aut in criminibus, quae sangui
nis poenā non irrogant, uel in qbus transigere ali
as non licet, aut

**TRANSIGERE, uel
pacisci de crimine**

quum pmissa sit transactio, ad abolitiōis opem
confugiendū non est. Ceterum nec uerū est inutile
esse hanc transactioem, imō ex ea plurima utilitas
oritur, ut quā reo poena non infligit, quae aliās ac
cusatorem corrupti infligi solet. Nec p cōfesso
habet, quū aliās transigēs fateri crimē uideat.
Sed nec accusator amplius repetere id crimē po
test: quū alioqui nouū poenā, si transactio nō
ualuisset, instruens audiendus fuisset. An autē
iudex ipse ex eo poenā condemnare reū possit,
dubitatur. Et Bart. nō posse censuit, quū transac
tum in causa sanguinis est, quē plerique sequunt:
quū lex quae iudici cōcedit, ut ex eodē poenā cō
demnet, in eo casu loquit, quo abolitiōis impe
tratio necessaria fuit, & cōsequenter nō pmissa
(ut supra docui) transactio: quam sententiā ceu
receptiorē humaniorēque & ipse sequor. Verum
quū pacta priuatorum iuri publico derogare non
possint, nō erit iudici deneganda ingratia, si de
casibus agatur, quibus aliās ea cōcessa reperit: lura
em nostrā regulariter ex inquisitione non pcedit:
licet hodie propter leges municipiorum plerique lo
cis aliud soleat obseruari. Et ex his ostensum est
summa ratioe niti priorē hanc rescripti partem.
Verum dubitatur apud aliquos extat, num hodie
lex haec correctā censet, & aiebāt uideri cor
rectā, quū ratio legis correctā sit. Ideo em per
missa est in causa sanguinis transactio, quia reo li
cet salutē suam quoquo modo redimere: licet
& accusatori, qui nisi obtineat, pari supplicio in
his causis plecti debet. At hodie secus est, nō em
pari supplicio puniunt, sed arbitrio iudicis, quū ta
liōis poena moribus nostris exoleuerit. Sed tñ
non tā facile abrogatā ego hanc legē existimaue
rim, cuius rationē correctā fuisse uerū nō est. Pri
ncipaliter em fauore rei se redimentis inducta est,
quae ratio etiānum pcedit. Vnde quāuis respec
tu accusatoris nō subit amplius sanguinis peri
culū, non tñ lex abolebit: cuius ratio, quod ad prin
cipalē dispositionē attinet, adhuc salua est, quā
de re à nobis libro de uerb. signific. l. disputatū
fuit. Cōcludendū igit, etiā hodie in causa sangui
nis pmissa transactioem, siue ex parte rei, siue ex
parte actoris. Sed quod si filio accusato, pater iudi
cū defensionēque suscepit, num cū patre transigi
poterit: Et nō uideret. Non em sanguinē pprū
redimit, quod lege concessum est: sed alienū, id
est filij sui. Riminal. tamē aliter sentit, adhucque legi
nostrae locū esse arbitratur, idque ppter cōiuncti
onē, quae patri cum filio est: quae sententia huma
nior est. Amplius idē cōstituit, id ius ad cognatos
quoque pducendum: uidet em eos quoque aliquā
do admitti, ut accusati defensionē, cum sua inter
sit, suspiciant: poterit ergo etiā transigere. Non
parum em sua interest, cognatū nō inquietari:
s ij quum

z. l. quae sunt ad
Turpil.

z. arg. l. j. s. pe.
de calum.

a. l. eius, qui de ius
re fis. l. j. & p.
iud. q. mal. iud.

b. d. l. si iactina.
c. l. de crimine j.
de adult.

d. l. j. de abol.

e. l. imperatores.
de iure fis.

f. l. in fis. ff. de
iur. fis.

g. l. j. s. pen. de
sepul. uol.

h. Bart. d. s. si ne
gauerit.

i. d. l. a.

k. d. s. si paciscar

l. l. z. si publico. u
bi Bart. ff. de adu.

m. gl. l. j. ff. de le
gi. iur.

n. d. l. j. de bo. co.

o. d. l. fin. j. de ac
cusat.

p. Bart. p. s. ad
crimē iud. & pub.

q. Felyn. c. sup. col.
z. de accusa.

r. d. l. j.

s. l. j. de impub.

t. l. j. in fin. quod
met. caus.

u. l. j. s. de lib.

v. l. j. s. ad
crimen. col. 4.

w. l. j. s. sed si mu
lier. de lib. homin.
exhib.

1. Cornelia. de
iniur.

1. non tantum
de app.

1. codicillis. g.
maire. de leg. 2.
a. l. si. g. 1. de pu.
bl. c. at si clerici. g.
1. de iudic.
b. autb. de lenon.
circa prin.
c. l. super statu. j.
de quæst.

d. l. auxilium. in
fin. de minor.
e. l. is cuius. j. de
resp. adul.
f. c. l. dicitur. de
sent. excom. in 6.
g. l. miles. g. so.
ar. de adul.
h. l. si quis uidua.
de quæst. l. Clau.
dus. de bis quib.
ut indign.
i. l. quamvis in fi.
j. de adul.
k. l. si. sexum. g.
postul. l. in pri.
j. de cad. toll.
l. arg. Bar. l. 2. g.
fin. de don.

m. l. si quis serug.
j. in quib. ca. ser.
pro prem. lib. l.
qui exau. g. si. ad
l. l. de u. pub.
n. d. l. si quis uidua
o. l. ad fi. de rap.
tu uirg.
p. l. furti. g. pati.
de infam.
q. d. l. 2. in fin. de
preuocant.
r. l. 2. g. 1. de adul.
s. g. pen. in autb.
ut liceat. mat.
t. d. l. qui cetu.
u. d. l. si q. serug.

11
x. l. cum quidam.
de lib. et posth.

quum cōmēlia ei facta, toti agnationi facta ui
deatur*. Sed qd si reus ipse reclamet? An eo in
uito pater uel cognati trāfigere poterunt? Et cre
dendum est posse, quum id ius trāfigendi ad eos
pertineat, non ex rei persona, sed ppter propriā
affectionē? ut idem Rīmīn. ait. Et hæc quod ad
priorem regulā attinet, sufficiat; nunc de excepti
one uideamus. Quæstiois igit est, cur lex adulte
rium exceperit. Et aliqui ideo id factū existimāt,
quia grauissimum sit hoc crimē? sed certe non
pauca sunt alia grauiora. Alij castitatis fauore,
quā legislator maxime affectat, in primis cupi
ens maritalem fidem illibatā esse, ut matrimo
nia magis frequentē, liberisq; hoibus ciuitas
repleat; quæ ratio crebrius ferē. pbat. At Bart.
Bald. q; naturā criminis perpendunt. Solet em
sæpiissime & clam cōmitti, humaniterq; mœchi
secum actū putarent, si pecunia stuprum emere
possent: Vnde lex uetuit, quenq; pro comperto
stupro præcū accipere, suspicaturq; legislator,
etiā si gratis remissum crimen dicatur, clā tamē
pecuniā interuenisse, facillimēq; fraudē legi fie
ri potuisse, si sola trāfactio non etiā pactū phibe
ret? Quū etiā si pecunia nō interuenit, nihil o
minus adhuc eius opinio grauetur, qui uindictā
domus suæ hoc casu negligit. Ego quādoq; eā
quocq; rationē pbaui, ut ceterem, iure ueteri pœ
nā sanguinis in adulteros nō fuisse constitutā, &
ideo ex posteriore rescripti capite trāfigi in eo cri
mine nō potuisse; & quū deinde aucta sit pœna,
iussimq; gladio eos feriri; prohibitionē tamen
trāfactionis durare, quoniā ratio legis impulsit
ua submota, nō tamen cessat dispositio. Fautor
enim publicæ utilitatis ut delicta puniatur, im
pulsua est posterioris huius regulæ, causa. Sed
quid in raptu censuimus? Et frequētius ferē tra
ditum, in eo cōcessam esse trāfactionē. Quod
intelligendū, quoties alia mulier, quā quæ nu
pra sit, rapta est; alioq; in raptu adulterij quocq;
inesset. Sed Iacob. Bald. & quidē alij dissentiūt,
negātq; in raptu trāfigi posse. Est em atrocior cri
men, quæ sentētia, ex his quæ infra de stupro dis
seram, etiā mihi pbauior uidet. Tum etiā quia
lex, parentes si patientiā præbuerint, ac dolorē
remiserint, deportatiōe plectit; ut appareat nec
gratis, mulierq; minus accepta pecunia remitti
accusationē posse. Cauillanturq; qui ex S. C.
Turpiliana puniri parces credūt; uel ex præsum
pto lenocinio; quū nec Turpiliana pœna sit de
portatio, nec probabiliter præsumptum hoc ca
su sit lenocinium, quod tam atroci pœna emen
dari debuerit. Nec me mouet, quod alibi legi
tur, exoratum raptæ mulieris patrem remissile
iniuriā, uel id crimen pactione transmissum;
quia non ideo dicitur uoluisse remissionem, pæ
tionem ue, imō dictio illa, Transmissum, signi
ficat ut quicq; & de facto neglectum. Tranquil
lus in Caligula capi. X. Quæ ipsa pateretur ina
credibili dissimulatione transmittens. Sed
quid si uis nulla facta sit, statuimus? ut quum ui
dua uel uirgo sponte stupro cōsenserunt. Et Ale
xan. ait existimasse cōmuniter Doctores in stu
pro trāfigi posse, ut lex nostra, quæ de adulterio
loquit, & in grauiorem eius criminis pœnā trā
factionē phibet, ad stuprum non extendat. Odiā
enim restringi conuenit. Sed Bartolus hic, Bal
dusq; aliter sensisse ratione sua uidentur, dum

precium recipi posse p comperto stupro negāt. y. d. lauxilium.
Nec minor est huius criminis, præsertim cū uiz
duis, frequētia, quā adulterij, quod Agathius
pœta attestatur,
Xίρη εχρη πόνδιν μόνον ερασιμ
Ad uiduam cōtū mœchi populariter omnes.
Videnturq; hoc sensisse Hugo. Iacob. Cynus: in
quam sententiam & ego trāleo, quia lex Iulia p
miscue stuprum & adulterium appellat. Vnde
de nec in pœnalibus quidem cōsetur, phibita ex
tensio, quæ ex latiore uerbi significatiōe assumi
tur. Quæ nostra sententia tum maxime pcedit,
quū de ea specie stupri agitur, unde nulla est san
guinis pœna. Tunc em posteriori legis nostræ
regulæ standum est: ut quū quis uirginē nondū
uiripotentem, uitiari: quo ex delictio honesti re
legantur, alij dantur in metallum. Quod pce
dere Azo censuit, etiam in eo qui contractus nu
ptijs felici diplomate uoluit ui. Fuere & qui gñā
liter in stupratoribus negarent pœnam sangui
nis irrogari; quod & ego fateor, lege Iulia uer
esse, sed extraordinario iudicio constat summo
supplicio affici. Sed quid in adulterio præsum
pto respondebimus? Vt quū aliquis aduersus
tres denunciations uxorem alienā adhuc solici
tat. Et lex ait, amabili conuentiōe decidi pos
se; censueruntq; id cōmuniter Docto. quæ inter
pretatio etiā nobis placet. Annorandumq; inde
est, non idem semp iuris præsumptionem, quod
ueritatem pollere; quum tū hoc præsumptio à
fictiōe distet, quod ipsa ueritatē imitetur, fictiō
aduersetur. Et quū transigi in præsumpto adul
terio possit, uidetur fortius id pmittendum, quo
ties accusator certus reddidit, nullū cōmissum fuisse
reum; q; innocētē esse; ideoq; tali casu legi
nostræ locū nō esse Accursius celsit. Quia tamē
in re aliter distinguitur. Ante enim institutam
accusationem utq; hoc tolerari potest; post ue
ro secus est: quia qui accusat, asserere uidet se ex
ploratum facinus in iudicium deducit, ideo
citra fraudis suspitionem desistere nequit. Qua
propter lex abolitionem non nisi causa cognita
concedi à Præsidibus permittit. Sed num sal
tem de adulterio pacē facere, iniuriāq; remitte
re quis poterit? Et respondit Bartol. posse. Nec
enim prohiberi quis debet, quin similitates ani
mūq; rancorem deponat. Obstat tamē huic sen
tentia, quod lex ait, dolorem remitti nō posse.
Sed uerisimile non est ea lege de hoc rancore in
telligi, qui non ad forum ciuile, sed ad conscien
tiam potius pertinet, quemq; ex lege Christiana
abolere tenemur. Fortius obstat, quod pax per
pactionem celebratur; unde qui pacisci non po
test, nec pacem facere debet. Nisi responderis,
rancorem quidem remitti posse, pacē uero, quæ
uia cōtractus inuitur, fieri nō posse, quod aliq; len
serunt. Hodie quoq; constat, postq; mulier uer
berata in monasteriū detrusa fuerit, lapsa bien
cio, posse maritum ei reconciliari, rursumq; eā re
cipere, qd cōmentitio iure Iustinianus sanxit.
Quid si accusator transigit uel paciscat, idq; se fa
cere protestetur odio litū, uel quia delit sibi pec
unia, hoc est nerui litigiorum? Et non iuuari cū
hac protestatione crediderim. Teneur em litem
plequi. Si tamē id ita esse iudici probauerit, po
terit discernere an abolitionem concedat. Reu
uero qui pacto assensus sit, hac protestatione exclu
sari,

arg. l. minorib.
ff. de mino. Alex.
in fin.
c. l. in fisci. l. eiu.
qui de iur. fise.
d. l. 2. de abol.

1. inter de adul.
l. de crimine. C.
eo. tit.
a. l. si uxor de
adul.

b. l. si quis aliq.
g. qui non dū. ff.
de pen.
c. In summa de
nuptijs. col. 2.
d. g. 2. In fide pu
bl. iud. Marib.
nec. 100.

III
e. l. in fide. C.
ord. crim.
f. autb. si quis
de adul.
g. si. in iudic.
liat. mut.
h. l. si. ff. de prob.
de adul.

III
i. l. filio quem. de
i. l. si quis in
glo. fin. j. de cau
trahend. ff.
l. si. ff. de iur. i.
i. l. si. ff. de iur. i.

l. si. ff. de iur. i.
i. l. si. ff. de iur. i.
i. l. si. ff. de iur. i.
i. l. si. ff. de iur. i.

l. si. ff. de iur. i.
l. si. ff. de iur. i.
l. si. ff. de iur. i.
l. si. ff. de iur. i.

l. si. ff. de iur. i.
l. si. ff. de iur. i.
l. si. ff. de iur. i.
l. si. ff. de iur. i.

l. si. ff. de iur. i.
l. si. ff. de iur. i.
l. si. ff. de iur. i.
l. si. ff. de iur. i.

fari. Tancredus sensit, ne quicq; de se uideatur cō
fessus, qui ex eo transegerit, quia dispendia litiū
ferre non possit. Quod si tam facile admittere
mus, reperta esset legi fraus; & ideo hoc quocq;
casu arbitrio iudicis relinquendum putauerim.
b. IN ALIIS aut. Secunda principalis hic re
fertur regula, ut q
ties de pœna san
guinis nō agitur,
sed de alia, quis
capitali, transacti
oni locus non sit;
idq; ut crimina pu
niantur, quod publice interest. Si igitur de amif
sione libertatis uel ciuitatis agatur; transigi nō
poterit: ut si quis in metallum, uel in opus metal
li detur, uel mulier in ministerium ipsorū metal
licorum. Idem si ad alia ministeria sordida, ut
balnearum, cloacarumq; purgationes; item uia
rum munitiones, quorū Traianus quadam epi
stola ad Pliniū meminit. Sed quid si de solius
infamiae nota agatur? Et uideretur causam famæ
ipsi uitæ æquiparari. Vnde & capitalis dicit;
tamen id ex lata significatione est. Nam &
damnati publico iudicio, notantur infamia; &
tamen transigere non possunt. Quapropter
idem sentio, si de pœna amissionis omnium bo
norum, uel maximæ partis agatur, ga talis pœ
na non nisi opinione quadā uulgari sanguinis
causæ æquiparatur. Vnde prouerbiale carmē,
Argentiū, & anima & sanguis est mortalibus.
Vere em quælibet corporalis etiā minima pœ
na quacumq; pecuniaria durior censetur. Sed
probabilior dubitatio est. Quid quid de membris
amputatione agitur; non em hæc pœna inter ca
pitales reperitur. Sed tamē Alex. ceteriq; recen
tiores, fatent sanguinis causam esse, & ideo tran
sactionem in ea non prohiberi, quū membrum
abscissum moriat, unde & lex hæc pœnas tan
q; similes iungit. Nec me mouet quod largo mo
do solum sit capitalis pœna, ideoq; uideatur ex
hac posteriore regula non cōcedenda transactio
nem; quia non potest negari; quid sit causa san
guinis, idq; sufficit. Licet uerū sit, nec inter ca
pitales, nec usq; quidem iure ueteri connumera
ri, quia nolebant antiqui quenq; corpore muti
lari. Vnde & pœna talionis in actione iniuriarū
exoleuit. At recentiores pœnas auxerunt, mag
is terri ex eis facinorosos existimantes. Sed
apud Thucydidem libro tertio hac ratione im
probos coerceri nō posse, Diodotus Athenien
sibus eleganti oratione pfluat; qui natura instin
cti, spe falli, impetu quodam cæcōq; affectu fe
runtur; nihilq; tum minus cogitant, q; fore ut de
preandantur; & ideo noua pœnarū exempla mi
nime excogitanda, quod & C. Cæsar apud Sa
lustium censuit. Verum quid in fustium casti
gatione dicemus? Et tum quocq; transigi posse ij
dem existimant. Elicitur em ex uerbere san
guis, cruciatusq; corporis, causæ uitæ æquipa
tur. Nam & hodie adulterij pœna est uerbera
tio; ut inde appareat adhuc in adulterio de san
guine agi, alioqui prior regulæ exceptio corre
cta esset. Et hæc sententia proculdubio humani
or est. Ego tamen ueroor, ne in leui castigatione
non sit uera; quia sustinuarum, admonitionem

potius quandam tunc respicit; qua ratione etiā
iure canonico moderate permittitur. Et tamen
Pont. Alex. & ceteri fatentur super pœnis, quæ
iure canonico permittuntur, primæ legis nostræ
regulæ locum nō esse, sed posteriori tantū, quia
huiusmodi non censentur pœnæ sanguinis.
Non em lex Pon
tificum pœnā san
guinis cuiq; irro
gat. Vnde factū
est, ut nec sentētia
illa approbata sit,
qua traditur, iure
Cano. in pœna perpetui carceris transigi possē.
tanq; morti æquiparetur. Vt enī Ale. recte cen
suit, morti solum ciuili similis est, nō naturali, a
liocui eo iure nemini indicetur. Solū ergo eo
iure tunc licita erit transactio, quū clericus exau
torandus, seculariq; iudici tradendus est; quod
ob criminis immanitatē quandoq; fieri solet.
Sed quid in delictis dicendū, quorū pœna ex le
ge municipali est pecunia, quam si intra mēsem
reus nō soluerit, corporalis efficitur? Et Bal. Sa
lycetusq; censuere licitam esse transactiōē, quo
ties euenire potest, ut sanguinis periculum sit;
aliās si huiusmodi periculū probabiliter non sub
sit, secus est. Attendimus em ad genus pœnæ, ut
qualitatem iudicij discernamus. Sed rursum
quid in criminibus priuatoq; iudiciorum? Et re
ceptor est sententia, ut neq; pacisci, neq; transige
re liceat, si criminaliter iudiciū intendatur; ga
accusator desistere nō potest; reus aut pro con
uictio habere. Si uero ciuilitur ageretur, tunc lu
per eo crimine pacisci liceret, transigere uero nō
liceret; idq; certis casibus, quibus Prætor ppter
datam pecuniam infamia reū notat. Sed an ideo
transactio ipso iure sit nulla? Et nō uidetur: licet
enī reus transigēs famolius fiat, tamen cōtractus
tenet. Fuere tamen, qui generaliter in crimi
bus priuatis pactū ualere disputauerint; nec ul
terius deinde reum accusari, uel per iudicem in
quietari posse, quum in eis regulare sit, ne inquir
at. Item ne extraneus admitatur. Et quia æ
quum est, ut omittente accusationē eo qui prin
cipaliter est læsus, fisco quoq; qui causam lucra
tiam præstendit, conuiescat. Ne uideatur fis
cus ad huiusmodi lucra oculum adijcere, in his
quæ ad correctionem morum potius pertinet;
quæ sententia utiq; disputando defendi possit.
Ego tamen cōmunem sequor; nisi quod etiam
si criminaliter agatur, paciscente reo nō arbitrō
ullam cōfessionē fingi, quia lex gñaliter in fisci
inquit, causis pacti, si pœm dederint, p cōfessis
sunt. Si igit nō dederint, pro cōfessis non sunt.
Quid hoc restringimus, quū criminaliter nō agi
tur? Ceterum ante cœptam litem dubium non
est trāfigere pacisciq; de crimine priuato licere.
Tamen non obstante repudiatione, paciscens q
accusare uoluerit, adhuc audiri possit, si ab alio
præoccupatus nō sit. In crimine uero publico
repudiare quoq; accusationē anteq; instituta sit,
posse supra diximus; nec Turpi. S. C. locū esse.
Turpiter tamen recipi pecuniam huius rei causa
crediderim; & ideo cōdici posse. Et ex his con
stat ppetuam non esse hanc regulā, sed quibuscū
casibus in causis criminalibus, quæ sanguinis
pœnā nō ingerunt, licitā esse trāfactionē pactio
nem

s. l. uelut. ff. de
V. pen.
t. in archiepisc.
patu. de rap. 23.
q. 5. c. circueilio.
u. gl. 2. q. 3. s. in
omib. Ro. iug.
68).

x. c. sententiam.
ne cler. uel mon.
y. Abb. c. 1. de
collu. dete.
z. Bar. l. 2. de
pub. iud.
a. d. c. sententiam.
b. Butr. d. c. 1.
c. cum non ab
homine de iud.
VI.

d. arg. l. non in
tellig. g. si quis
palam. de iur. fise.
e. l. 2. ubi Bar. de
pub. iud.
VII

f. arg. l. iudicatio.
g. quod illi. de
publ. Bar. l. intr
g. recte de fur.
g. l. 7. in priu.
ad Turpill.
b. l. si. de præu.
i. l. quoniam. l. fur
ti. g. palus. ff. de
bis qui not.

k. l. post decisio
nem. j. de fur. in
terdum. g. qui tu
triam. ff. de fur.
l. tac. Butr. c.
Rim. hic.
m. l. refer. g. si q.
de muner.

n. gl. l. si. de pri
uato. delict.
o. l. iudex circum
uento. de minor.
p. l. 1. uer. nanq;
j. de secum. nupt.
q. arg. d. l. licita
tio. g. quod illi. de
publ.

r. l. in fise. ff. de
iure fise.
s. l. fisci. g. quæ
dam. de pact.
t. l. 1. g. pen. de se
pul. uol.
u. d. g. si negaue
rit.
x. l. quæsitum.
ad Turpill.
y. l. si quis em. j.
de contrah. stip.
z. arg. l. serui. j.
de adulter.

nem uelut quum ante litem coeptam remissa est, ut dixi accusatio. Vel absq; precio in crimine priuato pactum est. Sed & in delictis, quae omittendo, seu per delictum commissum sunt, non uidetur prohiberi transactionem, ut quum seruus domini non defenditur. Grauius em facinus patrandum delinquitur, q; negligendo.

gl. l. 2. ad Syl. lan. Dec. hic. b. glo. l. si mora, solut. matr.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de illud. ad Syl. lan. e. d. l. fin. de p. uer.

gl. l. 1. fin. de p. bat. c. d. s. pen. in aut. ut liceat matr.

gl. l. 1. fin. de u. re. d. l. fin. b. c. is qui fidem de sponsal.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gl. l. 1. fin. de a. dult. l. p. m. ff. de adulm.

gerunt, transigere non licet, citra falsi accusationem.

II DEM GAVG. ET Casa. Ireno.

SVb prae-textu in strumeti postrepti, transactionem

bona fide finitam, rescindi iura non patiuntur. Sanes si per se uel alium subtrahtis instrumentis, quibus ueritas argui potuit, decisio-

nem litis extorsisse dum uidetur. Et forte lex nostra falsi crimen non excipit: sed eum qui transigit, posse de falso condemnari sanxit, ut falsum committere censetur, non solum qui uera abscondit: sed & qui transigit, ut impune quis euadat. Quem intellectum propositio illa citra confirmat, q; non tamen exceptiua q; priuatiua est: & p sine seu absq; ponit: cuius lignificationis plurima sunt apud ueteres exempla. Na & calumnia & prauiaricatio speciem falsi habent: Vnde & lex fallaciter accusantes hos appellat: licet non lege Cornelia, sed senatusconsultis alijsq; poenis puniantur, legis tamen Corneliae exemplo introductis, quae et ad temere iudici obrepentes extenditur: & de eis nominatim loquitur, qui ob non denunciandum, uel ob non dicendum testimonium pecuniam acceperint. Non poterit ergo quisq; de criminibus huius publicis pacisci uel transigere, quin falsi damnetur, propter calumniam scilicet uel prauiaricationem, quod tamen ante institutionem accusationem non procedit.

SVB PRAE-TEXTU. Hic ergo deciditur, non ideo quod quis noua instrumenta reperit, rescindi semel factam transactionem. Quod ad iuramentum quoq; producendum est, quum sponte partium, uel accedente iudicis auctoritate delatum est: adeo ut si detectum sit per iurium, sola sprete religionis poena sufficiat, iuramentum uero ipsum non rescindatur. Quod & in re iudicata dicendum est: nec ea em tali prae-textu reuocari regulariter potest: quod intelligunt Paul. & Rimi. etiam si sententia lata sit, tanq; non probatum fuerit, adhuc superueniente probatione non reuocabitur. Idem quoq; in arbitroris laudatiuo dicendum, quod si boni iuri iudicio uel partium homologia confirmatum sit, subuerti amplius non potest: durante uero reclamatione iure, secus esset: quae oia ea ratione induta sunt, ut tandem aliquis litium finis esset. Et ga imputandum est ei, q; principio huiusmodi instrumenta non inuenit: quum post dilationem probato riarum concessione lapsis temporibus lex uelit diffinitue iudicari, nec linat reum ulterius subcultro esse. Sed nunq; ppetua haec sunt, & q; trahit, omni remedio defectus erit: Et negat pleriq; In primis em si qs pbabili ignorantia lapsus est,

ut

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

probetur, si quidem actio supsest, repli-

cationis auxilio, doli mali pacti exceptio remouetur. Si

ut quia in ius alterius successisset, omnemq; diligentiam instrumentorum: quarendorum causa adhibuisset, restitui in integrum a iudice ex clausula generali poterit. Nani & ex hac causa rescindi posse rem iudicatam Bar. tradit: quum allegat actor uel reus, se reperti nuper instrumenti in iudicio producendi facultatem non habuisse, quod & receptissimum est: ut hic Alex. scripsit, & utcumq; in sententia defendi potest, a qua uerus partium consensus abest. In transactione uero uix est, ut id seq; ego audeam, quum legis nostrae mens aduersetur, frustraq; hic traditum esset, ad doli actionem recurrendum esse, q; nec ei, qui alia ratione restitui potest, concedi solet. Ad aliud ergo remedium confugiendum est, id erit, si princeps adeatur, qui perpena rei acquitate rescripto suo rescissionem concedat, qd Rimi. hic censuit. Na & princeps rescripto suo rescindere rem iudicatam non potest: & tamen ex causa nouarum probationum potest. Ego de hoc quoq; dubito, q; lex generaliter negat, transactionem rescripto rescindi: & speciale est fauore libertatis, ut Princeps adiri hoc casu possit. Et quis fauore absolutionis, ut innocens, qui in causa criminali condemnatus erat, liberetur, lex rescripto Principis rescindi sententiam permittat: non tamen consequens est, idem concedendum, uel in causa civilis, uel etiam in criminali, quia reus condemnatione euasit, ut merito non uideam, quomodo huic sententiae locus esse possit, exceptio quum reus accepisset ab actore pecuniam, ut crimen fateretur, atq; ita transigisset, condemnatusq; a iudice esset: qui casus raro contingit. Quis em adeo fatuus est, qui pecuniam saluti anteponat: alia igitur prouisione perquirenda est. Et alij tradunt denunciatione Evangelica posse succurri: quod ego uerum faterer, si probaretur aduersarium scientem in transactione peccasse, laesaeq; conscientiae reum esse. Ex eo uero quod deinde detectum fuit, dubitabilius est questio, alibi a nobis disputata. Illud constat in causa publica aduersus sententiam fisco propter noua instrumenta ex diuor fratrum rescripto intra triennium restitutionem concedi: quod etiam ad transactionem hic omnes extendunt, quae tamen sententia dubitabilis est: quia ut durum est in his, quae contra iuris communis regulas inducuntur, extentione fieri: ita durissimum ad ea fieri, quae tanta ratione non innituntur. Sententia em in inuitum fertur: transactione consensu partium constat: at facilius ei, qui coactus fuit succurrere, dum est. Nam & sententia iuris publici est, qd facilius a lege tollitur: transactione priuatoq; consensu inducitur, quem lex difficiliter perimit. Vnde solet uulgo dici, lex tibi suam, non tuam aufert prouisionem. Adde quod sententia instrumentorum uires, rigore quodam iudiciali, si intra dilationem non producantur, perimit: at transactionem non producantur, perimit: Verisimile est em & in transigente cogitatu, posse instrumenta aliqua reperiri. Vnde qui libi in eum ca-

sum non cauerit, merito submouendus est. Et haec quidem probabilia sunt, nisi qd alia sententia & receptior & aequior quoq; est. Quae ob causam publicam in sententia specialiter recepta sunt, in pupillis quoq; locum habent, quoniam Respub. & pupilli pari priuilegio extra ordinem

iuuantur. Sunt etiam qui non in pupillis solum id obseruandum aut timent, sed in adolecentibus quoq; Verum Alex. eos ex edicto de minoribus restituendos potius credit, q;

ut

ut

sum non cauerit, merito submouendus est. Et haec quidem probabilia sunt, nisi qd alia sententia & receptior & aequior quoq; est. Quae ob causam publicam in sententia specialiter recepta sunt, in pupillis quoq; locum habent, quoniam Respub. & pupilli pari priuilegio extra ordinem

iuuantur. Sunt etiam qui non in pupillis solum id obseruandum aut timent, sed in adolecentibus quoq; Verum Alex. eos ex edicto de minoribus restituendos potius credit, q;

ut

ut

ut

ut

ut

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

gl. l. 1. j. de p. ind. q. mal. iud.

ut merito lex nullo casu utilis concedat, quod deceptoris nota imminuat. Nec uerum est, eodē tpe de dolo actionē, & utilem ex stipulatu, aduersus fideiussorem dari, sed diuersis casibus: aut em hominem occidit postq̃ in mora fuit, & quia ppetrata est ex mora actio, utilis datur: aut ante mortem, & quia nulla alia competit, de dolo agendum est, ut recte ueteres distinxerunt. Qd ad sequentem q̃stionem attinet, quū iudicia omnia stricti iuris sint: transactioq̃ iudicium principaliter resoluat, supra conclusimus, transactio nem stricti iuris esse, & ideo propter dolum non ipso iure infirmari: merito & hic actio-

IIDEM AVGG. Antistia.

Non minorem auctoritatem transactionum, q̃ rerum iudicatarum esse recta ratioe placuit. Siquidem nihil ita fidei congruit humanæ, quam ea

actionemq̃ extorquendo committitur, ex quo furti actionem dari negant: secus si de dolo ageretur, qui subtrahendo ipsa instrumenta ppetratur, unde furti actionem oriri constat. Sed certe lex nostra subtractis, inquit, instrumentis: nam & subtractio ipsa principalis est, ideoq̃ sola ppetra-

quæ placuerant custodiri. Nec em ad rescindendū pactū sufficit, quod hoc secundum hora noctis intercessisse ppositis: quū nullū tempus sanæ mentis maioris x xv. annis consensum repudiet.

ne hic agi non possit, expeditam habet resolutionem. Non em quisquis instrumenta subtrahit, falsi reus agi potest, sed qui uel deleuerit, uel co-busserit: sicut & nec ille eo crimine tenetur, qui aduersus solum actorem tabulas calauerit. Quamuis quod ad legem nostram pertinet, absurdum non esse aliqui existimauerint, si cū falsi accusatione criminaliter mota concurrere cū de dolo actionem concedamus. Est em falsum species doli, sicut & stellionatus.

NON MINOREM. Parigritur est sententia transactionisq̃ auctoritas, utrunq̃ em obseruandum est, siue sententia iudicis præceptum, siue transactione promissum. In hoc tamen differunt, quod sententia ppter iuris publici obseruantiam iure ciuili firmior est: transactio ppter uerum partium consensum iure naturali magis subnititur: hincq̃ aliquæ proditæ sunt differentia: ecce sententia aduersus sententiam non ualet, transactio ualet: sententia la-cundū acta interpretatione recipit: transactio la-tius ex mente partium accipitur. Ex sententia quis ingenuus redditur, ex pactione non redditur. Sententia executionē intra quadrimestre tempus nanciscitur: transactio non nanciscitur, nisi in iudicio facta sit, quo casu propter confessionē, iudicis arbitrio tempus solutioni præfigitur. Ex sententia actio in factū uel psequutio iudicis officio cōpetit: ex transactione, quū contractus in-nominatus sit, nulla actio datur. Ex sententia sola naturalis obligatio oritur, q̃ nos parere magistratibus iubet: ex transactione uera, quæ ex consensu nascitur. Vnde & supra facilius putauimus rescindi propter noua instrumenta rem iudicatam posse q̃ transactionē: excepto quū ideo reuocatur transactio, quia non uilis nec inspectus supremi iudicij tabulis inita sit. Hac em ex causa res iudicata non retractatur.

¶ HORA noctis. Nihil em refert in contractibus, an die an nocte celebrati sint, quia tempus eorū substantiam non respicit, sed probationem. Debent em testes ipsi actui adesse, partesq̃ cognoscere: quod noctu fieri non potest, nisi de testium lychinus

lychnus accendatur: imò in re suspecta, & gra-uis ponderis, tria lumina necessaria sunt, alioquin nulla esset eius rei probatio. Vnde traditum est, reprobatos fuisse quosdam testes, qui homicidium à Sēpronio tali nocte fieri uidisse se dicebāt, id em impossibile est, nisi luna lucēte, uel accen-

rem omnem arbitrio iudicis relinquendam magis cēserem. Sunt em quidam felici oculis, qui noctu uident, quos Gales-nus & alij ueteres nyctalopas uocant. Sunt q̃q̃ noctes sublustres, sunt crepuscula, quibus uisus omni non impeditur. Quod & in ea specie cēserē, quum notarius in instrumento attestatur. Arduum mille aureos P. Ianuario spepondisse, negatq̃ id Arduinus, nec constat eū aut notario aut testibus cognitum fuisse, quum em nihil necesse sit testes, qui instrumentū adfunt contrahentium notitiā habere: quū & notarius solam partium assertionē, ita se nuncupari affirmantū, impune sequat: apparet facile posse falsum committi, uel de alio Arduino intelligi. & ideo iudex eam præsumptionē, quæ pluralitati per-sonarū aduersarij, ex rei creditoris uel qualitate cōtrarijsq̃ coniecturis moderabitur: nec facile tali documento credet, quod nulla negotij gesti uia attestatio inuenitur. Non tamen par semper causa est actus noctu uel interdiu gesti. Instrumē-tum enim noctu facta, facilius suspecta præsumuntur. Vnde & electio noctu facta, licet mero iure ualere uideatur, tamen suspitione non caret, faciliusq̃ accedentibus alijs administrandis infirmari possit. Sed & sententiam iudicis noctu latam non ualere receptius est. Debent em iudicarij hi actus interdiu fieri, quū & tali solum tempore sedent iudices. Quod intelligendum, nisi quando aliās res tēpore peritura esset, uel iurisdic-tio finiretur, uel multitudine causarū impeditus iudex, necessario in noctē negotiū distulisset, uel si partes expressim consensissent. Idem si tacite, ut quia præsens non aduersatur, sed filer. Consuetudine quoq̃ induci potest, ut tali tēpore lata sententia ualeat, quod omnes hic fatentur. Excipit Alberic. & sententias in causis prijs latas: alij etiā illud quoq̃ constat, arbitratoris laudatiū ualere, quod noctu dictū corā partibus sit, uel etiā al-terā absente, dū id iuris si ex mādato cōpetat, ut etiā absq̃ citatiōe decidere rem possit: cōtractui em seu transactioni arbitratoris mandatū æqui-parat, quod alibi disputauimus. Sed & appellatio, cū ad defensionē p̃tineat, noctu interponi potest: quid nē cū & die feriatu appellare pos-simus. Quæ autem noctu protestationes fieri possint, alibi attingimus.

QUUM ea, quæ transactionis causa dari aut retineri conuenit, uelut emptorem eum, quem

no nullus sit, imaginariusq̃ hic actus appellat. Quandoq̃ in specie aliqd agimus, causamq̃ iustam præcedimus, quū tacite aliqd illicitū agat, ut quū scenerator quod pignoris causa acceptū est, emisse uideri uult, hicq̃ p̃prie contractus simulatus est. Quandoq̃ uere cōtrahimus, sed solū iustam causam in alia æque iustam mutamus, ut qd mutuū fuit, quū depositi causa apud nos esse fatemur: & hunc pro-prie simulatum non esse Bart. censuit, quū substantia de-biti non deficiat, licet mutata sit

accipere placuerat, obtinere præscribitur, his quæ simulate geruntur pro infectis habitis, frustra ficti precij postulat numeratio.

causa. Hic tñ apparet recte dici causā ipsam simulatam, opinor & contractū hic esse simulatū, quū ex mente contrahentium substantia debiti deficiat. Actum em erat, ut precij omnino nullum deberet, quū instrumentū uenditiōis nomē præferret. Non præsumi aut simulationē regulari traditū est, quia instrumentū standū est, donec aliud p̃betur: debetq̃ quisq̃ contractū simulatū fuisse affirmat, specialem simulationis causam allegare, pharetra, alioq̃ obtinere nō possit: quod Bart. respondit. Sed quid si in casu legis nostræ iusiurandum accessisset: Et si iuratum sit prædicta omnia esse uera etc. nihil adhuc actū est, quia qui actū simulatū iurat esse uerum, hoc ipso per-iuratus est, cōtractus aut per iuratio cōfirmari absurdum esset. Sed qd si iurauit qd actū simulato nō aduersari, cōtrahere uel: Et ualere huiusmodi iuramentū aliqui censuerūt: idq̃ p̃missum uideri ne simulatio detegatur, & ideo in casu nostro, altero precij petente, alter obijcere de trans-actione nō possit, nisi absolutiōe à pontifice pri-us impetrata. Sed hanc sententiā ego cōmuniter approbati nō crediderim. Quum em consensus ppter simulationē à tali iuramento ablit, non uideatur necessaria esse alia absolutio. Et ideo arbitror nō esse recedendum à ceterorum traditiōibus, gñaliter affirmantū iuramentū hoc in contractū simulato nullum esse, tanquam consensu deficiat: idq̃ exceptis duobus casibus. Primus, quum celebrato contractu deinde iuramentum ex interuallo præstitum fuisset: uidetur em partes à contractu uero tunc recessisse, & simulatum loco ueri confirmasse. Quā tñ ratione ego subsisto, quū iuramentū semper cōtractui accessorium sit, et ideo tametsi ex interuallo accesserit, imitari cōtractus naturā debet. Alter est, quū unus ex contrahentibus solum iurasset, & ob huiusmodi iuramentum alium uerbis cōcepisset quā mentē sentiret: uel callide in formula cauillasset, tunc iuramentum in eius odium ualere, & secundum quos, cui præstitum esset, sententiā declarare. Quod & Leonino richmo Accur. expressit, Fallit iuramentum iuratio facta per artem. Ex arbitrio igitur recipientis iuramentum hoc casu decidetur, an ualeat, an pro irritato habendū sit, quod & Bald. annotauit.

QUUM ea, quæ transactionis causa dari aut retineri conuenit, uelut emptorem eum, quem

Si maior.

q. l. cum dona-
tionis. j. cod.

II
l. si repetend. i.
de cond. ob. caus.

s. l. pactum. quod
doli. sup. tit. j.

l. demonstratio
j. de cond. et de.

gl. d. l. cum do-
nationis. in fi.

III
Sed quid si quis
ego patri hære-
ditatem captare,
ille ut ad transa-
ctionem me allie-
ceret, spem institu-
tionis fecit, deinde
ueris tabulis nihil reliquit, & corum delusit hi
antem? Et putant aliqui actione doli saltem
mihi consuli? Quod & Dec. ea in specie censuit,
quum maritus spe hereditatis à socero consequē-
dae uxorem minima dote accepisset? Sed ego
supra hanc sententiam nō probavi. Imputet em
sibi qui reprobata à iure nostro promissione
temere sequutus est? Sed quid si, qui remisit acti-
onem, ad eam paupertatem deveniat, ut alimen-
tis indigeat, an saltem eatenus rescindere transa-
ctionem poterit, ut alii possit? Et dubium nō est,
non posse, nisi transactio hæc iurata, in uim dona-
tionis ualuisse, quia liquidum fuisset remittētis
ius: debet enim ali donator, alioqui reuocatio
ni locus est, quod Bal. quoque hic cōfuisse uidet.

IIIDEM AVGG.
C. Cas. Dionysie.

l. si q. affirmat
uerit. s. j. de dol.

y. Dec. l. l. pactū.
quod doli.

III
Bald. cum ar-
ebimedoram. col.
fin. j. ut in poss.
leg.

a. Doli. l. si causa
j. cod.

b. l. fin. j. de reuo-
donat.

a. l. matrem. j. de
probat.

b. l. ad probatio-
nem. x. j. de prob.

c. l. c. seruorum
de statu ho.

d. l. nec si uolens.
j. de lib. cau. l. fin.

e. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

f. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

g. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

h. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

i. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

j. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

k. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

l. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

m. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

n. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

o. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

p. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

one remissam actionem non censi? quod &
pleriq; hic sentiunt, non instaurari ex nostro res-
cripto litem existimantes, quia causa illa expres-
sa non fuerat. Vnde consequens est, ut si non
in uim conditionis, sed simpliciter in uim causæ
expressa esset, idem sentiant, nempe litem insta-
rari causa non se-
quuta posse. Qua
in re ego dubito,
quonia causa hæc
à iure pro nulla
habetur? & quū
in uim modi adie-
cta sit, non impe-
dit remissionem,
meliorq; est con-
ditio possidentis,
id est eius qui libe-
rationem acquisi-
uit? quod secus
in conditione est.
Ante enim condi-
tionis euentū nul-
lum ius transijt.

siue auūculo uestro
trāsegitis, uel ei de-
bita donationis cau-
sa sine aliqua condi-
tiōe remisistis, non
iccirco qd' hoc hu-
ius hereditatis ca-
ptandæ causa, id est
spe futuræ successio-
nis, uos fecisse pro-
ponatis, alijs ei suc-
cedentibus instaura-
ri finita debent.

IIIDEM AVGG.
C. Cas. Dionysie.

III
Sed quid si quis
ego patri hære-
ditatem captare,
ille ut ad transa-
ctionem me allie-
ceret, spem institu-
tionis fecit, deinde
ueris tabulis nihil reliquit, & corum delusit hi
antem? Et putant aliqui actione doli saltem
mihi consuli? Quod & Dec. ea in specie censuit,
quum maritus spe hereditatis à socero consequē-
dae uxorem minima dote accepisset? Sed ego
supra hanc sententiam nō probavi. Imputet em
sibi qui reprobata à iure nostro promissione
temere sequutus est? Sed quid si, qui remisit acti-
onem, ad eam paupertatem deveniat, ut alimen-
tis indigeat, an saltem eatenus rescindere transa-
ctionem poterit, ut alii possit? Et dubium nō est,
non posse, nisi transactio hæc iurata, in uim dona-
tionis ualuisse, quia liquidum fuisset remittētis
ius: debet enim ali donator, alioqui reuocatio
ni locus est, quod Bal. quoque hic cōfuisse uidet.

IIIDEM AVGG.
C. Cas. Dionysie.

III
Bald. cum ar-
ebimedoram. col.
fin. j. ut in poss.
leg.

a. Doli. l. si causa
j. cod.

b. l. fin. j. de reuo-
donat.

a. l. matrem. j. de
probat.

b. l. ad probatio-
nem. x. j. de prob.

c. l. c. seruorum
de statu ho.

d. l. nec si uolens.
j. de lib. cau. l. fin.

e. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

f. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

g. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

h. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

i. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

j. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

k. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

l. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

m. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

n. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

o. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

p. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

cij participandi causa? quod ius soli patri cōme-
petit, cui erga filios maior est autoritas quam
matris? Sed nunquid filiusfam. maior XX. an-
nis uendendo se ob famen ad precium participā-
dum noceat patri? Et uidetur quod amittat liber-
tatem, quum filiusfam. regulariter ex omnibus
cōtractibus obli-
getur? unde ex
hoc quoque obliga-
ri plerique sen-
runt? putarim ta-
mē licere patri pe-
cuniā restituere,
& filii rursus ad
libertatem redige-
re? ipse uero in li-
bertatem prouo-
care non possit? Sed
quid si mater
transgreditur ut ad
tēpus filij in mini-
sterio alicui citra
seruitutis uinculū
essent? Et ualeat cō-
tractus? maxime
si traditio sequen-
ta est, non tamen
præiudicium sit
filij, sed illis trā-
sactiōi non acq-
uiescētibus, mater in

IIIDEM AVGG.
C. Cas. Catoni.

III
Sed quid si quis
ego patri hære-
ditatem captare,
ille ut ad transa-
ctionem me allie-
ceret, spem institu-
tionis fecit, deinde
ueris tabulis nihil reliquit, & corum delusit hi
antem? Et putant aliqui actione doli saltem
mihi consuli? Quod & Dec. ea in specie censuit,
quum maritus spe hereditatis à socero consequē-
dae uxorem minima dote accepisset? Sed ego
supra hanc sententiam nō probavi. Imputet em
sibi qui reprobata à iure nostro promissione
temere sequutus est? Sed quid si, qui remisit acti-
onem, ad eam paupertatem deveniat, ut alimen-
tis indigeat, an saltem eatenus rescindere transa-
ctionem poterit, ut alii possit? Et dubium nō est,
non posse, nisi transactio hæc iurata, in uim dona-
tionis ualuisse, quia liquidum fuisset remittētis
ius: debet enim ali donator, alioqui reuocatio
ni locus est, quod Bal. quoque hic cōfuisse uidet.

IIIDEM AVGG.
C. Cas. Dionysie.

III
Bald. cum ar-
ebimedoram. col.
fin. j. ut in poss.
leg.

a. Doli. l. si causa
j. cod.

b. l. fin. j. de reuo-
donat.

a. l. matrem. j. de
probat.

b. l. ad probatio-
nem. x. j. de prob.

c. l. c. seruorum
de statu ho.

d. l. nec si uolens.
j. de lib. cau. l. fin.

e. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

f. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

g. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

h. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

i. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

j. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

k. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

l. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

m. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

n. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

o. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

p. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

q. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

r. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

s. l. de lib. cau. l. fin.
infr. cod.

i. l. fin. j. de parti-
cip. filios.

II
l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

i. l. fin. j. de parti-
cip. filios.

II
l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

i. l. fin. j. de parti-
cip. filios.

II
l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin. s. fin. au-
tem non. j. de bon.
quæ lib.

l. fin.

h **SVSPENS** A. Hic apparet sententia aequae in integrum restitutione, atque appellatio suspendi. Videturque communis sententia approbata, qua traditum est, pendente in integrum restitutione, nihil novandum esse, & ab omni executione suspendendum. Sed Bart. id non procedere aduersus plerumque sententiam, nisi quia incerti nomen pbari laesio potest, alioquin non differendam esse executionem. Propter enim praesumptionem rei iudicatae, cessandum uidetur aduersarij malitia et frustratioe restitutione petita esse, & ideo saluo petentis iure non differendam executionem. Quae sententia forensium operum usu plerisque in locis obtinuit, & nobis placet, quod resitutio in integrum idcirco peti, quia iniuste iudicatum fuisse, proponat. Quod si de facto iudicis, pro quo lex praesumit, nulla sit querela, tunc alia sententia sequeretur. Sicut & pendente articuli quaestio. Tunc enim datur est interim nihil novandum esse. Quod uero ad ualorem transactionis attinet, semper in integrum restitutio suspensionis uim habet, quia tamen facta executione non reuocari ad huc oia possent, si reus obtineat. Sane quod hic dicitur, appellatio sententiae suspendi, plerique interpretantur, respectu futuri. Quantum enim sit respectu praesentis temporis, lex extinguit, pronuntiat autem. Ego autem uerbis legis nostrae recedendum non arbitror, ut suspensio potius sententia dicatur, retroque confirmatoria ad priorem trahatur, exceptis tamen causis criminalibus, quibus lex poenam damnatis irrogat, non enim damnatus est cuius appellatio pendet, et ideo propter uerba legis perinde est, ac si extinctum sit pronuntiatum.

spensa non est, super iudicato frustra transigi non est opinionis incertae. Proinde si non aquiliana stipulatione & acceptilatione sub-

secuta competentem tibi actionem peremisti, praeses prouinciae usitato more legum, rebus pridem iudicatis, effectum adhibere curabit.

quem ceteri sequuntur, ualere ait. Quia nihil impedit, quin sententia in sui fauorem lata, renouari quilibet possit. Sed mirum est, inquit Paul. Cast. cur non semper ualeat transactio, tanquam nuntiatio semper ex necessaria sequela ipsi sententiae uideatur? haerentque hac in saecla recentiores. Ego quum de transactione agatur, id est de contractu ultro citroque obligatorio, qui in substantia deficit, quia super re clara factus est, non cetero interpretatione hanc admittendam, ut uideantur partes sententiae renunciasse ut actus sustineatur: sed potius inutilem actum celebrare uoluisse, ut Bart. hic sentit. quia uerisimile est eum qui ex hoc contractu debitor constituitur delectari actum se nullum facere, & scienter tacere. Unde quod dicitur, eum qui uult id quod consequens est, utique uel le, & id quod necessario praecedat, in uero iustitiae consensu pcedit, non in eo qui in specie tantum adhibet. Sed quod si is qui sententiam obtinuit, omnia iudicati actione, priorem adhuc intendat, an ualebit transactio? Et Bald. Saly. sententia ualere, non enim per sententiam sublata est prior actio, merito transigi super ea adhuc poterit. Receptus tamen est non ualere, quia cum illa facta sit sententia, nec ideo ei censetur renunciatio, apparet super re clara transigi. Sed quod rursus si lata sententia, reus fecerit iudicata, remque tradiderit: Et transigi deinde posse aliqui tradiderunt: sequuta enim executione, extincta est uis omnis sententiae. Quod intelligendum, quum probabilis suberat nouae litis timor, ut quia minabatur reus se rem conditurum. Quid si notarius in instrumentum affirmasset, quia lis suberat, uel subesse poterat, super tali negotio, ideo ad transactionem deuenit &c. An ex hac clausula sustinebitur in re clara transactio? Et Angel. sustineri censuit, quia talis enunciatio inter partes fides facit. Alij contra, quia ubi lis non est eam partes fingere non possunt. Ego sententiam Ang. eo casu defendi posse arbitror, cum aduersus rem iudicatam potuisset specialiter aliqua exceptio adhuc obijci, puta in integrum restitutionis: licet enim ea quae iure specialiter competunt, in nulla sint ratione, antequam impetantur: licet etiam ius clarum habere dicatur, qui regulae innititur, quicquid communi iure intentionem suam fundat: tamen quum partes ipsae de speciali remedio dubitauerint, eis credendum est. Quod ego etiam procedere existimaui, quum

Doct. l. 4. §. si. condemnatum. de re iudicata. x arg. l. praetor. uerf. Paul. de iud. y c. si sita. de in integr. rest.

x arg. auct. quae supplicatio. supr. de pre. imp. off.

u. l. defendente. de auto. tut.

b l. 1. §. in integr. restit. post.

e d. auct. quae supplicatio.

d l. 1. in fin. ad Turpill.

e l. fin. §. illud. §. de temp. app.

f l. furti in prime. de his qui not. l. si quis filio. §. hi autem omnes. de iniuriis. rupt.

g l. si. §. id est quae de iure. de condit. indeb.

h Aret. Anto. Alex. l. 1. §. si iur. de acq. poss.

i l. 1. §. si iur. de acq. poss.

k arg. l. fin. §. de loc. & per Bal.

l. quae sub cond. in fi. de cond. inst.

l. argu. minor. 25. annis. cui fid. de minor.

m Bar. et Alex. consil. 11. 2.

n Bar. et Alex. consil. 11. 2.

o Bar. et Alex. consil. 11. 2.

p Bar. et Alex. consil. 11. 2.

q Bar. et Alex. consil. 11. 2.

r Bar. et Alex. consil. 11. 2.

s Bar. et Alex. consil. 11. 2.

t Bar. et Alex. consil. 11. 2.

quis nihil partes dixissent, si probabiliter credi potest, de tali remedio uictorem dubitasse: idque legis nostrae argumento, quae restitutionis in integrum, sicut & appellationis beneficium probabiliter transactio causam praestare ostendit. Nec enim tunc indubitata est sententia, quae nullo remedio attentari possit. Capienda ergo eo casu haec esset interpretatio, ut ex necessario antecedente, id est huius auxilij praetextu, transactio sustineatur, quod si probabilis non fuit huius remedij cogitatio, secus est. Illud ferè omnes fatentur, quoties rei iudicatae si des in proptu non sit, ut quia documentum sententiae non reperiatur, ualere transactionem: quum qui de iure suo docere non potest, perinde habeatur, ac si nullum ius haberet. Sed nunquid post rem iudicatam ualeat compromissum? Et si arbitratori, quae Graece *diacritus* dicunt, mandatum sit, uidere, tanquam illud mandatum naturam quoque pati, nedum transactionis habeat. Quod si in arbitrum compromissum est, non ualere aiunt: nisi adiecta sit clausula, non obstante sententia, uel alius de sententia nihil sit obiectum.

SI PRO FVND O. a. Petebat Eucharisius a me fundum Titianum, at ego qui scitis sciebam me malam causam fouere, cum eo transigi, ut loco Titiani fundi ei praedium aliud traderem, atque secum hoc modo permutare. Finge, euita est praedij pars, quo ei remedio conditur: an conditione ob causam? Et traditum est in transactionibus fauore litium finiendum ei repetitioni locum non esse: superest ergo ut praescriptis uerbis agat, quae actio in permutatione sola superest, cum res data euincitur. Sed pone me non ita conuenisse ut praedium illud darem, sed ut ipsum fundum Titianum, quae petebas tibi dimitterem, an eo euita agere aduersus me poteris? Et non posse respondum est, non enim id egi, ut eius te fundi dominum constituerem. Sed ut per ne te qualemcumque dimitterem. Et ex hoc intellectum apparet coniunctionem, si tamē, quae aduersus fatiua redditua est, p aduersus fatiua poni. Ouid. Nunc incorrectum populi peruenit in ora, In populi quicquid si tamen ore mei est. Alij aliter intelligunt, ut Accur. & ueteres, ut nuper Iason, omnes nihil (quod dicitur) ad literam, & eos. **SI PRO FVND** O. Subaudiunt aliqui de cetero non petendo, quo sensu promissio uis uenit auctore non petendo, quod adimpleri, quin si hodie coepit, in futurum petat. Alij frequentiore calculo maluit, p fundo scilicet apud reum dimittere: quo casu statim impletur promissio, idque actum esse ut promissio adimpleri possit in dubio uerisimili

e Valg. & Inf. d. l. post rem.

d l. l. eleganter. §. 1.

Ang. Alex. ibi.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

l. 1. d. l. post rem. §. 1.

lius est. Ego nihil subaudiendum censeo, quum dationem hic factam non appareat ut a lite simpliciter recedatur: sed uerba haec, pro fundo, id est loco fundi interpretor, ut per mutationem factam significet. Et ideo infra dicitur, agi praescriptis uerbis. Iason hic disputat, an transactio hic fuerit, an permutatio: concluditque transactionem potius esse, ut id quod principio actum est magis attendatur. Sed nihil opus est, quod unum est in duo diuide re, quum minime ratio ulla repugnet, quin permutatione dicamus causam transactionis factam: dedit mihi Eucharisius fundum Titianum, qui ad se uere pertinebat, ut ego illi uice mutua praedium dare, amboque

SI PRO FVND O. Subaudiunt aliqui de cetero non petendo, quo sensu promissio uis uenit auctore non petendo, quod adimpleri, quin si hodie coepit, in futurum petat. Alij frequentiore calculo maluit, p fundo scilicet apud reum dimittere: quo casu statim impletur promissio, idque actum esse ut promissio adimpleri possit in dubio uerisimili

SI INSTAVRARI. Euita igitur re, non tamen prima actione amplius agi potest, idque speciale in transactionibus, ut litium finis sit. Quae propter nec conditio ob causam, quae in contractibus innominatis regulariter conceditur, locum ullum habebit: cum huiusmodi contractus ex causa transactionis initij fuerint, quod Pet. et Cyn. tradiderunt. In transactionibus enim quum actori actione praescriptis uerbis consuli possit, ad conditionem transeundum non fuit, quod et Guil. & recentiores ferè omnes hic probant, nec Bart. alibi dubitauit: licet hic distinguat, an reus ullo modo adimpleuerit, & tunc dari conditionem censet: an uero eo modo adimpleuit quo potuit, & tunc non dari, legemque nostrae loci esse, quae distinctio merito recepta frequentius non est, quum in contractibus innominatis idem sit, siue quis omnino non adimpleat, siue imperfecte: euidensque legi nostrae fieret calumnia, si reus fecisse quicquid potuit somniaremus. Cur enim quum fundum liberum tam ex pacto quam ex dispositione legis dare teneretur, eum a domino non redemit, cur si uerebatur ne ob hypothecam euinceretur, creditori non satisfecit? **SI PRAESCRIPTIS UERBIS**. Quae actio ex permutatione datur ei qui adimpleuerit, aduersus eum qui non adimpleuit, id est qui dare debuit, seu dominium transferre. Praedio autem euita, apparet reum non dedisse, quod si actor non adimplet, ut quia promississet non petere, nulla ei praescriptis uerbis actio daretur: quum si hodie non petat, in futurum petere possit, & consequenter nunquam adimplet dicatur.

SI TAMEN. Si igitur uice uersa relictus tibi esset fundus Titianus quae petebas, ista ab alio euita esset, nulla tibi a reo praestaret euitio. Sed quae ratio huius rei est? Et communiter traditum est qui transigit id fecisse censeri, ut a lite recedat, non ut ius aliquod transferat. Ideo tali contractu

u. ij non

u. ij non

u. ij non

u. ij non

u. ij non

u. ij non

u. ij non

u. ij non

y arg. l. seq.

z l. si unus. s. pa
tius ne. de pati.
a arg. l. qui cum
maior. s. si patr.
de bon. lib.

b l. si pupilli. s.
uideamus. de neg
gest.

c l. si quis rem.
de arb.

d l. l. cum pro
ponas

e l. nubi interst.
de reg. iur.

f l. ea quidem. j.
si mancipia fuc.
alien.

g arg. l. stipula
tio ista. s. alteri.
de verb. obl.

i l. non quicquid
de iud. Paul.
Ang. Arr. A. l. c.
hic.

k Bar. l. non solu
s. quaquam. de in
iur. Fel. c. dilecti
lij. col. 4. de excep.
l. l. quod si Ephe
si de eo quod cer.
loc. l. caetera. s. fa
mil. heretice.

m l. iulia. s. qua
tum ad exhib. si
post accepti. de rei
uend.

n l. posthumus.
s. si quis ex his.
de inoff. test.

o l. cum putarem.
fam. heretice.

p l. i. j. commun.
utr usq. iud.

q Ang. cons. 200.
A. & B. Alex.
cons. 174. l. i. hic
r gl. qui habeb.
ff. de ma. testa.

ginostrae locū esse, quod Fulg. quoque tradidit.
e. HOC MALVERIT. Magis uoluerit,
elegeritq. Azo tñ, quē Bar. & pleriq. alij sequu
ti sunt, coniunctim omnia haec remedia reo com
petere censuit, idq. tribus rationibus. Prima, in
odium tam solennem liberationē retractantis.

rit^c, inferen
da est.

Secūda, quia ipso
iure sublata est ab
acceptilatione quae
libet actio². Ter
tia, quia iudex cū
uiderit eum absq.
actiōe agere, ex officio suo actorē repellat³, cum
nemo absq. actione experiendo audiat⁴. Forti
us urget alia ratio, quum em extincta actiōe de
iure agi non possit, adiectio poenae in eū tantum
calum facta censet, quo de facto agatur, contem
ptū respicit, quo casu & rem & poenā coniun
ctim praestari constat. Sed tñ nos supra ostendi
mus id actum suadēte aequitate inter partes cen
seri, ne utroq. remedio & transactiōis & poenae
reus utatur⁵; & ideo ex eorum mente agi adhuc
posse. Nec quicq. refert quod actio per acceptila
tionē sublata sit, quia id nō extinguit eam acqui
tatem qua quis utruq. cōsequi phibetur⁶. Nec
uerum est, poenā quae non nisi in casum facti cō
mittat, ideo contēpū respicere, & coniunctim
cum re exigī: imo si res apud cōtrafacientē non
remanet, poenā nullus est locus, quod Gordia
ni lege apparet⁷; ubi quia manumissor liberatē
de iure conferre negt, nulla incurrit poenā; liber
tas em iuris publici est, in qua non potest actum
censeri, ut de facto quis sit liber, quod electio poe
nae ad stipulatorē pertineat. At in casu rescripti
nostri facilius id actū in cōtractibus praesumit,
qui plurimū ab arbitrio partū pendet. Nam
quod aiunt Doct. distinguendū, an partes ad ef
fectum respexerit, uel an stipulator ex tali facto
inquiret, eiusq. idcirco inter sit diuinatiōis utri
q. rescripti est⁸. Quod si actorem non exceptio
ne rei sed facto iudicis summoueri dicas, q. agen
tem absq. actione audire nō debet; respondebit,
& recte, sanus aliq. hūc intellectum legi nostrae
non conuenire, in qua nihil distinguit, an iudex
actorem ipse reiciat, an id minus. Quid enim
si non reiciat, quū non cogatur non petenti of
ficiū impartiri: ut recte Paul. Cast. ait. Sed &
ubi lectū est, si pars ipsa reicere agentē non pos
sit, in re priuata concedendum id iudici⁹. At qui
iudicis officiū nunq. se ulterius extendit q. aequi
tas suadeat¹⁰, hic aut nulla subesse aequitatem la
tis phatum est. Nec probabilē iudicis interest,
quod agi de facto uideat, quia quū semel actio
iure competierit, & partium consensus accedat,
non debet hac in re scrupulosus esse¹¹. Quū em
agēs de facto solū litigatoris ius ingetet, iudiciū
q. non sit elusoriū, nō debet iudex ex se q. sup
plere¹², nisi in manifestaria actoris calumnia¹³,
quae hoc casu nulla est, ppter praesumptū partū
consensum. Et quum dubiū non sit, quin ea con
uentio ualeat, qua aliqui mutuo promiserint se
sententiam, cōpromissum, uel quemlibet contra
ctum non allegaturos, irritū nullumue esse¹⁴, ut
Bart. fatet, & receptissimū est¹⁵. Cūq. talē conue
tionē iudex seruare teneat¹⁶, cur nō & idē hoc ca
su dicimus, quo id a principio tacite actum uide
ri potest: Qui em poenā apposerit, quū scirent

utriq. remedio locū non esse, consequenter id egis
se uident, ut altero exacto, alteri locus non sit¹⁷;
hicq. cōsensu qui a principio uoluntarius fuit,
etiā ex positā uoluntariis censet¹⁸. Et hoc mo
do aduersus Azonē defendit ultima ueterum,
quae ab Accursio refertur, sententia, quāq. & ip
sum phalle ueris
simile est¹⁹; & Pet.
Cy. Fulgo. Paul.
Cast. Regin. & nō
pauci recentiores
sequunt, a qua etiā

IMPP. ARCAD.
& Honorius Rufino.

effectū non dissident Alberti aliorq. ueterū hic
relatae opiniōes, quas quomodo defendi & ipsae
possint ostendi Paradoxorū lib. V. cap. X. Et
ex his consequens est, ut quies dubitamus an ex
eo quod de facto contrauentū sit, incurrat q. con
uentionale poenā (de legali em a nobis alibi di
sputatū est²⁰) cōcludamus regulariter nō incurre
re²¹, quia uerba ad ius potius q. ad factum refere
ri debent²²; quū quilibet actus secundū iuris dis
positionē censet²³, & promissioes cōtrauentū,
significationē uerborū secundū iuris intellectu
recipiant²⁴, non a facto, q. quae facti sunt, pro ni
hilo reputatur²⁵. Et illud solum possumus, quod
de iure possumus²⁶. Vnde & adimpletū conditi
onē non petendi dicit, qui ita prouidit, ne de ius
re petere possit, licet de facto possit²⁷. Non proce
dit praedicta conclusio, quū apparet aliud a cō
trauentibus actum, ut q. expressim hoc ptesia
ti sunt²⁸, uel uerba appoiuerunt, quae ad factum
referant²⁹. Quod si uerba dubia sunt, sed nō nisi
de facto cōtraueniri poterat, ut in rescripti nostri
casu, tūc poenā quoq. cōmittit, sed ne stipulator
utiq. habeat, cōuentio facti iuris effectū habet,
quia id actum censet. Quod si id actū uideri nō
possit, ut quia de retractetur, quae nō ex mente
partium, sed ex iure publico principaliter pende
at, ut est datio libertatis, quū tali casu cōtrauen
tū facti iuris effectū habere non possit, ne & rem
& poenā q. consequat, nullus est locus poenae³⁰.

SI QVIS MAIOR. a. Constitutionē
Shanc Arcadius Honoriusq. ad Praef. Prat.
Rufinum Olibrio & Priminio cons. misit:
is est Rufinus quē Claudianus poeta improbiū
legum uenditorem appellat, duobusq. libris in
sectat; tamen si mihi uerisimile sit, non tam ipsos
Imperatores, q. Rufinum huius latorē legis fuisse.
Siquidem author est Suidas, cui & Eunapius
Sardianus, & alij illius aetatis authores consenti
unt, Rufinum & Stiliconē a Theodosio Imper.
Arcadio Honorioq. filiis suis impuberibus tu
tores curatoresq. relictos fuisse, & q. bus alter, nē
pe Stilicon, occidentis imperiū, quod Honorio
dederat, administraret; alter uero Rufinus Arca
dium orientēq. curaret, atq. ipsos tutores omnia
rapinis sedasse, emissarios circū se habuisse, & q.
bus clam admonebant, si qd usq. gentiū pōioli
pulchri ue esset, & quae q. seracissima latifundia
haberet, cōfessim em fictis accusatiōibus p. subor
natos calumniatores colore aliq. iuris, dños pri
uabat: quum ipsi iudices essent, ut q. in sua ma
nu oia iudicia, tam publica, q. priuata haberet,
cernebantq. subitis imaginibus, repētināq. felici
tate Rufini adulatores adeo florere, ut q. prius
uiliissimis officijs addicti, quicq. tabernis, gradib.
bus, pauimentis purgandis operā praestare sole
rent,

s l. illud. de uel.
hered.
l. l. c. de
cond. f. p.
Bar. l. de p. p.
s. si procurator.
de op. no. m.
u. l. qui filium.
Sabini. ad tit.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

x l. si sup. p. p.
y l. o. m. i. u. s.
cum quis l. si p.
latio ista. s. p.
fium. de uel.
lig. s. l. i. g. i. u.
in auct. de her.
et fil.
z l. q. s. c. de
de iud. l. i. p.
tunt. s. u. m. q.
uis. de iur. i. u.
a l. si duo. de i. u.
hered.
b l. si filius. de i. u.
de cond. i. u.
c l. non d. i. u.
sup. de leg. i. u.
praef. de leg. i. u.
iur. in d.
d l. i. u. de i. u.
fig. l. i. de i. u.
l. co. tempore.
de p. c.
e l. i. u. de i. u.
rend. & de i. u.
f l. si u. i. u. d. i. u.
de ad. i. u.
g l. i. u. de i. u.
hered. ad t. p. c.
h d. l. c. de i. u.
j. l. i. u. de i. u.
ali.

rent, eius gratia euecti, iam purpurea chlamyde,
aureis fibulis, baltheisq. ornati incederent, qui
ueteres opulentesq. familiae ad incitas interim re
digerent, oia ad se trahentibus tutoribus, quod
alij metu calumniar, alij ut nouū aliq. magi
stratū adipiscerent, impunitatēq. diripendarum
ciuitatū impetrarent, omnia in illos pdigebant;
nesciebantq. Imperatores ipsi hae rerū quicq.,
ut qui omnibus libellis edictisq. promissue sub
scriberent, quae Rufini aut Stiliconis noia pra
se ferret, nec quicq. curabant habebāt, nisi qd
ex eorum autoritate illis licebat: adeo a parētis
sui Theodosij ingenio animiq. uigore degenera
uerat: donec eadem resipere, sublato prius im
petu militari Rufino, tandē & Stilicone, sed non
absq. magno malo: nam mox capta est a Gothis
Roma, quū prius obfessa Cōstantinopolis fuis
set: ut appareat, hōz tutorū fraude, tanta indole
patrum Rom. Imperium, in proclue datum,
mox corruisse.

SI QVIS MAIOR. Quū olim iure ue
teri, qui aduersus iuratum transactionē quicq. se
cisset, si dei noie firmata erat, nulla efficere¹ poe
na, sed ipsius dei iudicio relinquere², si per geni
um uel salutem principis, fustibus subiceretur,
Graecēq. ei indicere³ πρὸς τὸν πρὶν δέον, id est te
mere ne iura⁴. Demū lata est haec constitutio poe
nam indicēs augēsq., nempe ut is qui aduersus
pactionē iurata per deum uel principē fecerit, in
famiam notet, actionē perdat, poenam soluat, rez
ppriate careat, emolumentū omne quod ex cō
tractu perceperit, amittat: quae omnia ei cōcedan
tur, qui ipse obseruauerit. Sed quae huius legis
est ratio? nempe ultio peririū. Vnde apparet cō
mentū, seu ut uulgō dicim, positiui iuris⁵ hāc
esse legē: ita em uisum est legislatori peririū
uindicare, cū aliter ueteres censerent, de q. iudi
cio uindictam permitterent⁶; qui ratio id crimē
dolo malo commissum sinebat inultū, ut ex respo
so Pythiae uatis ostendit Saty. XII. l. uenialis.
Sed an id potius ob reuerentiā dei inducū dice
mus? Et non uidetur, quū hic idem constitutum
apparet in eos, qui per salutē principis iurant:
nisi ita censuimus respectu diuini numinis tum
quoq. i

a l. si quis ab ali
o. de reg. iur.

b l. si maior. i. su
pr. eod.

c. 3. de test. l. si
duo. g. 2. de iure
iur. ubi las.

d l. nouissime. qd
fals. iur. ubi Bal.
e l. interpositas.
supr. eod.

f Jacob. Butr. l. si
7. si ex fals. instr.
arg. l. si. de eo per
quem fals.
g l. si dolo. ff. de
dolo.

h l. in summa. de
cond. indeb.

i c. si uero de iure
iur.

k c. cum conting.
de iure iur.
l. Bal. g. item sa
cramentum. ult. co.
de pac. te.
m c. 1. c. uerum.
eo. titu.

n l. pen. 7. de iur.
tit. stipul.
o l. prolatam. 7.
de sententijs.

p l. diuus. de re
iud.

q l. i. in si. ex qui
bus caus. maio.
r l. fin. 7. de temp.
in integ. r. est. pe.
s argu. l. 1. ut ex
leg. et S. C. et l. 1.
de bono. poss. bae
red. pet.

t l. nam postea. g.
si minor. de iure
iur. ubi Bart.

uani timoris nulla est habenda ratio. Idcirco Al
beri. censuit, quod hanc instrumenta in iudicio, ppo
sita non fuere, sed credidit alijs, simplici aduersa
rij sui iactationi. Sed hanc ego interpretatione re
peranda arbitror, ut legi nostrae locus sit, si in
strumenta non omnino aliena a causae uictoria es
sent, sed qualiter
cunq; adminicu
larentur uerissimi
literq; inde time
requis potuit de
terioris litis suae
conditionem fieri.
Nec credibile
est eum sola iacta
tione contentum fuisse, penes quod re ipsa falsa instru
menta reperiuntur: quinimo quibus in iudicio ea non
exhibuerit, potuit transigens decipi, & sibi time
re, quod sciret facillimum aduersario fore, ut ea exhi
beret. Et licet nulla sit metus ratio, q in constan
tem uirg non cadat, tñ in dolo aliud uidet. Nemi
ni em dolo suus pdesse debet, qd alibi attingit.
Sed quid si aduersarius dolo malo nihil egit, ut
quia nesciret falsa esse instrumenta, q causam suam
adiuuarent. Et But. Ale. las. tali casu non retracta
ri cōfessum transactione censuerit, sed prius ad
uersus eum agendum, qui illa confecit: q inia apud
me ambigua est, quia specialiter hoc inducitur fa
uore libertatis uidet, ut aduersus tertium, cuius do
lo lis decisa est, agat. Nā & Bar. & ceteri hic, lo
cum legi nostrae esse simpliciter putauerunt, etiā
quod aduersarius doli nullum commisit, dum bñ
ficio restitutionis in integru retractari transactio
nem aiunt, q necessaria aduersus dolum non
esset. Sed nungd hodie id sit, quod in iuramen
tis ad iura Pontificum attendamus, qbus nemini
concedit aduersus proprium iuramentum, etiā pte
xtu falsi, uenire, nisi ipetrata prius absolutione.
Et dubitauit hac in qstione Rim. at ipse iuramen
tum ipso iure nullum crediderim, quod deficiat ex
dolo cōsensu, q casu absolutionis petio neces
saria non est: exuberare em bonā fidem in iure iu
rando, ppter religionis reuerentiā oportet: licet
aliter in metu soleat distinguī. Putauerim tñ si
aduersarius doli alicuius reus non sit, ut q instru
menta uera esse existimaret, absolutione hodie
esse necessariā. Pauliq; Cast. iniam hoc casu defen
di, simpliciter hodie absolutionem necessariam
existimantis.

b RETRACTARI. Valet enim mero iure
transactio, ppter cōsensum, cui quibus causam do
lus uel falsitas dederit, non tñ ipso iure infirmat
actus. Sicut & in snia dicimus, q p falsas pbat
iones lata ipso iure tenet, q pbatones ad snia
substantia non pñent, unde non ideo est nulla:
merito igitur restitutionis in integru ope solum re
scindi debet, idcirco ex Cast. cōstitutionibus: q
restitutione illa concedentes exēplo priorij edicti
concessisse credunt: & ideo intra quadriennium
peti ipetrariq; debet: alioq; eo lapso, amplius pe
ti non posset, qd aduersus Paul. Cast. iniam pe
frequentius hic receptū est. Sed q remedio retracta
bitur transactio: Et traditū est exemplo snia, etiā
transactio p restitutione in integru retractari
posse, siue principaliter ea restitutio iplosa sit,
siue incidet, opposita exceptione uel replicati
one falsi. Nec em dubitū est posse incidenter qd

id bñficiū implorari. Sed qd si aduersus actio
nem, qui falsis instrumentis reū ad transactione cō
pulsit, simpliciter exceptū de falso sit. Et non suffi
cere hanc exceptione Ale. post plerūq; alios hic
diffute ostendit, sed necessariā prius esse restitutio
nem, aliā excipi aut replicari non posse, q
restitutio haec a iu
dicis officio pen
det, nō aut a iure,
qd in parte ipsa re
fideat: ideo ante
eius impetratione
nullum est partis
ius, frustra ergo
exciperet replica
tione cōtentū fuisse, penes quod re ipsa falsa instru
menta reperiuntur: quinimo quibus in iudicio ea non
exhibuerit, potuit transigens decipi, & sibi time
re, quod sciret facillimum aduersario fore, ut ea exhi
beret. Et licet nulla sit metus ratio, q in constan
tem uirg non cadat, tñ in dolo aliud uidet. Nemi
ni em dolo suus pdesse debet, qd alibi attingit.
Sed quid si aduersarius dolo malo nihil egit, ut
quia nesciret falsa esse instrumenta, q causam suam
adiuuarent. Et But. Ale. las. tali casu non retracta
ri cōfessum transactione censuerit, sed prius ad
uersus eum agendum, qui illa confecit: q inia apud
me ambigua est, quia specialiter hoc inducitur fa
uore libertatis uidet, ut aduersus tertium, cuius do
lo lis decisa est, agat. Nā & Bar. & ceteri hic, lo
cum legi nostrae esse simpliciter putauerunt, etiā
quod aduersarius doli nullum commisit, dum bñ
ficio restitutionis in integru retractari transactio
nem aiunt, q necessaria aduersus dolum non
esset. Sed nungd hodie id sit, quod in iuramen
tis ad iura Pontificum attendamus, qbus nemini
concedit aduersus proprium iuramentum, etiā pte
xtu falsi, uenire, nisi ipetrata prius absolutione.
Et dubitauit hac in qstione Rim. at ipse iuramen
tum ipso iure nullum crediderim, quod deficiat ex
dolo cōsensu, q casu absolutionis petio neces
saria non est: exuberare em bonā fidem in iure iu
rando, ppter religionis reuerentiā oportet: licet
aliter in metu soleat distinguī. Putauerim tñ si
aduersarius doli alicuius reus non sit, ut q instru
menta uera esse existimaret, absolutione hodie
esse necessariā. Pauliq; Cast. iniam hoc casu defen
di, simpliciter hodie absolutionem necessariam
existimantis.

interpositū sit, etiā
ciuilitate falso reue
lato, eas retractari
praeipimus. Ita de
reue: qd in minore, q ex contractu uel iurame
ti delatione laesus sit, responsum extat. Antem
ipetratam restitutione frustra exciperet. Acced
dit hic, qd si exceptione uel replicatione consili
decepto diceremus, ad bñficiū restitutionis in
integru non esset recurrendū, qd subsidiarium
est. Sed nobis scrupulosa nimis uidet hanc opi
nio, & non paucis legibus aduersari, qbus sim
pliciter excipi aduersus talē sniam polle dicit:
uiolantq; earū uerba, qui iplosari prius restituti
onem subaudiunt. Vnde & Canonistae cōmuni
ter hanc subtilitatem reiecerunt, & quicunq; excipi
usq; ad XX. annos contra talē sniam posse cen
suerunt: idcirco etiā aduersus eum, qui falsum ipse
non ppetrauit, doliq; reus nō est, ut appareat fa
cilis hoc remedio in ipsum falsarium succurri.
Quis em exceptio ex sola aetate oriat: quis non
uidet summā aetatem in fauorem decepti esse,
ut excipere possit, tamen adhuc restitutione nul
lam ipetrauerit: Vnde et Bar. distinxit, ut si de
ceptus simpliciter uelit transactione elidere, id sim
plici exceptione uel replicatione facere, & se tueri
possit: si uero hoc non cōtentus, uelit omnino
transactione uel sniam diffinituē aboleri, plena
reusq; sibi succurri, tunc necessariū sit in integru
restitutione principaliter uel incidenter obtine
re: q distinctio uera est. Nam aut is qui obtinuit
sniam, falsum cōmisit, & tunc subest aequitas, ut
exceptione doli reiciat: ut sicut agendo potest
deceptus restitutionem in integru postulare, ita
excipere & de dolo possit: licet em non concur
rat actio de dolo & restitutio: tñ nihil impedit,
quin exceptio ipsa cōpetat, q gñalis est, & cum
cōm exceptione concurrat: nec adeo odiosa sicut
actio. Adde qd & tali casu exceptio facti seu (ut
uocant) intentionis cōpetet, quod ppter euiden
tem dolum transactio esset nulla: aut q obtinuit
doli reus non est, ut q ab alio ppetratum sit fal
sum, & tunc eo ipso qd excipientē non admittit,
idcirco agit ut alterius delictū sibi, pñit, dolo quoq;
iple agere uidet, subestq; aequitas, ut exceptio
summoueri possit. Sanē retractari potest & tras
actio, qñ quis querelā criminaliter detulit, &
incidenter petijt retractari transactione: quod
Inn. & Imol. sententunt. Poterit & actio in fa
ctum, is qui deceptus est, ciuilitate experiri: sed
eo iudicio id qd sua interest falsum factū nō esse
consequi, non aut directā transactionis rescissi
onem. Et quod tot remedijs decepto hac in specie
tam ciuilitate q criminaliter succurrat, apparet
maiorē subesse hoc casu aetatem, plusq; in eo
iuris esse qd quā minor ex contractu uel delati
onem iuramenti

reue: qd in minore, q ex contractu uel iurame
ti delatione laesus sit, responsum extat. Antem
ipetratam restitutione frustra exciperet. Acced
dit hic, qd si exceptione uel replicatione consili
decepto diceremus, ad bñficiū restitutionis in
integru non esset recurrendū, qd subsidiarium
est. Sed nobis scrupulosa nimis uidet hanc opi
nio, & non paucis legibus aduersari, qbus sim
pliciter excipi aduersus talē sniam polle dicit:
uiolantq; earū uerba, qui iplosari prius restituti
onem subaudiunt. Vnde & Canonistae cōmuni
ter hanc subtilitatem reiecerunt, & quicunq; excipi
usq; ad XX. annos contra talē sniam posse cen
suerunt: idcirco etiā aduersus eum, qui falsum ipse
non ppetrauit, doliq; reus nō est, ut appareat fa
cilis hoc remedio in ipsum falsarium succurri.

Quis em exceptio ex sola aetate oriat: quis non
uidet summā aetatem in fauorem decepti esse,
ut excipere possit, tamen adhuc restitutione nul
lam ipetrauerit: Vnde et Bar. distinxit, ut si de
ceptus simpliciter uelit transactione elidere, id sim
plici exceptione uel replicatione facere, & se tueri
possit: si uero hoc non cōtentus, uelit omnino
transactione uel sniam diffinituē aboleri, plena
reusq; sibi succurri, tunc necessariū sit in integru
restitutione principaliter uel incidenter obtine
re: q distinctio uera est. Nam aut is qui obtinuit
sniam, falsum cōmisit, & tunc subest aequitas, ut
exceptione doli reiciat: ut sicut agendo potest
deceptus restitutionem in integru postulare, ita
excipere & de dolo possit: licet em non concur
rat actio de dolo & restitutio: tñ nihil impedit,
quin exceptio ipsa cōpetat, q gñalis est, & cum
cōm exceptione concurrat: nec adeo odiosa sicut
actio. Adde qd & tali casu exceptio facti seu (ut
uocant) intentionis cōpetet, quod ppter euiden
tem dolum transactio esset nulla: aut q obtinuit
doli reus non est, ut q ab alio ppetratum sit fal
sum, & tunc eo ipso qd excipientē non admittit,
idcirco agit ut alterius delictū sibi, pñit, dolo quoq;
iple agere uidet, subestq; aequitas, ut exceptio
summoueri possit. Sanē retractari potest & tras
actio, qñ quis querelā criminaliter detulit, &
incidenter petijt retractari transactione: quod
Inn. & Imol. sententunt. Poterit & actio in fa
ctum, is qui deceptus est, ciuilitate experiri: sed
eo iudicio id qd sua interest falsum factū nō esse
consequi, non aut directā transactionis rescissi
onem. Et quod tot remedijs decepto hac in specie
tam ciuilitate q criminaliter succurrat, apparet
maiorē subesse hoc casu aetatem, plusq; in eo
iuris esse qd quā minor ex contractu uel delati
onem iuramenti

reue: qd in minore, q ex contractu uel iurame
ti delatione laesus sit, responsum extat. Antem
ipetratam restitutione frustra exciperet. Acced
dit hic, qd si exceptione uel replicatione consili
decepto diceremus, ad bñficiū restitutionis in
integru non esset recurrendū, qd subsidiarium
est. Sed nobis scrupulosa nimis uidet hanc opi
nio, & non paucis legibus aduersari, qbus sim
pliciter excipi aduersus talē sniam polle dicit:
uiolantq; earū uerba, qui iplosari prius restituti
onem subaudiunt. Vnde & Canonistae cōmuni
ter hanc subtilitatem reiecerunt, & quicunq; excipi
usq; ad XX. annos contra talē sniam posse cen
suerunt: idcirco etiā aduersus eum, qui falsum ipse
non ppetrauit, doliq; reus nō est, ut appareat fa
cilis hoc remedio in ipsum falsarium succurri.

Quis em exceptio ex sola aetate oriat: quis non
uidet summā aetatem in fauorem decepti esse,
ut excipere possit, tamen adhuc restitutione nul
lam ipetrauerit: Vnde et Bar. distinxit, ut si de
ceptus simpliciter uelit transactione elidere, id sim
plici exceptione uel replicatione facere, & se tueri
possit: si uero hoc non cōtentus, uelit omnino
transactione uel sniam diffinituē aboleri, plena
reusq; sibi succurri, tunc necessariū sit in integru
restitutione principaliter uel incidenter obtine
re: q distinctio uera est. Nam aut is qui obtinuit
sniam, falsum cōmisit, & tunc subest aequitas, ut
exceptione doli reiciat: ut sicut agendo potest
deceptus restitutionem in integru postulare, ita
excipere & de dolo possit: licet em non concur
rat actio de dolo & restitutio: tñ nihil impedit,
quin exceptio ipsa cōpetat, q gñalis est, & cum
cōm exceptione concurrat: nec adeo odiosa sicut
actio. Adde qd & tali casu exceptio facti seu (ut
uocant) intentionis cōpetet, quod ppter euiden
tem dolum transactio esset nulla: aut q obtinuit
doli reus non est, ut q ab alio ppetratum sit fal
sum, & tunc eo ipso qd excipientē non admittit,
idcirco agit ut alterius delictū sibi, pñit, dolo quoq;
iple agere uidet, subestq; aequitas, ut exceptio
summoueri possit. Sanē retractari potest & tras
actio, qñ quis querelā criminaliter detulit, &
incidenter petijt retractari transactione: quod
Inn. & Imol. sententunt. Poterit & actio in fa
ctum, is qui deceptus est, ciuilitate experiri: sed
eo iudicio id qd sua interest falsum factū nō esse
consequi, non aut directā transactionis rescissi
onem. Et quod tot remedijs decepto hac in specie
tam ciuilitate q criminaliter succurrat, apparet
maiorē subesse hoc casu aetatem, plusq; in eo
iuris esse qd quā minor ex contractu uel delati
onem iuramenti

reue: qd in minore, q ex contractu uel iurame
ti delatione laesus sit, responsum extat. Antem
ipetratam restitutione frustra exciperet. Acced
dit hic, qd si exceptione uel replicatione consili
decepto diceremus, ad bñficiū restitutionis in
integru non esset recurrendū, qd subsidiarium
est. Sed nobis scrupulosa nimis uidet hanc opi
nio, & non paucis legibus aduersari, qbus sim
pliciter excipi aduersus talē sniam polle dicit:
uiolantq; earū uerba, qui iplosari prius restituti
onem subaudiunt. Vnde & Canonistae cōmuni
ter hanc subtilitatem reiecerunt, & quicunq; excipi
usq; ad XX. annos contra talē sniam posse cen
suerunt: idcirco etiā aduersus eum, qui falsum ipse
non ppetrauit, doliq; reus nō est, ut appareat fa
cilis hoc remedio in ipsum falsarium succurri.

Quis em exceptio ex sola aetate oriat: quis non
uidet summā aetatem in fauorem decepti esse,
ut excipere possit, tamen adhuc restitutione nul
lam ipetrauerit: Vnde et Bar. distinxit, ut si de
ceptus simpliciter uelit transactione elidere, id sim
plici exceptione uel replicatione facere, & se tueri
possit: si uero hoc non cōtentus, uelit omnino
transactione uel sniam diffinituē aboleri, plena
reusq; sibi succurri, tunc necessariū sit in integru
restitutione principaliter uel incidenter obtine
re: q distinctio uera est. Nam aut is qui obtinuit
sniam, falsum cōmisit, & tunc subest aequitas, ut
exceptione doli reiciat: ut sicut agendo potest
deceptus restitutionem in integru postulare, ita
excipere & de dolo possit: licet em non concur
rat actio de dolo & restitutio: tñ nihil impedit,
quin exceptio ipsa cōpetat, q gñalis est, & cum
cōm exceptione concurrat: nec adeo odiosa sicut
actio. Adde qd & tali casu exceptio facti seu (ut
uocant) intentionis cōpetet, quod ppter euiden
tem dolum transactio esset nulla: aut q obtinuit
doli reus non est, ut q ab alio ppetratum sit fal
sum, & tunc eo ipso qd excipientē non admittit,
idcirco agit ut alterius delictū sibi, pñit, dolo quoq;
iple agere uidet, subestq; aequitas, ut exceptio
summoueri possit. Sanē retractari potest & tras
actio, qñ quis querelā criminaliter detulit, &
incidenter petijt retractari transactione: quod
Inn. & Imol. sententunt. Poterit & actio in fa
ctum, is qui deceptus est, ciuilitate experiri: sed
eo iudicio id qd sua interest falsum factū nō esse
consequi, non aut directā transactionis rescissi
onem. Et quod tot remedijs decepto hac in specie
tam ciuilitate q criminaliter succurrat, apparet
maiorē subesse hoc casu aetatem, plusq; in eo
iuris esse qd quā minor ex contractu uel delati
onem iuramenti

reue: qd in minore, q ex contractu uel iurame
ti delatione laesus sit, responsum extat. Antem
ipetratam restitutione frustra exciperet. Acced
dit hic, qd si exceptione uel replicatione consili
decepto diceremus, ad bñficiū restitutionis in
integru non esset recurrendū, qd subsidiarium
est. Sed nobis scrupulosa nimis uidet hanc opi
nio, & non paucis legibus aduersari, qbus sim
pliciter excipi aduersus talē sniam polle dicit:
uiolantq; earū uerba, qui iplosari prius restituti
onem subaudiunt. Vnde & Canonistae cōmuni
ter hanc subtilitatem reiecerunt, & quicunq; excipi
usq; ad XX. annos contra talē sniam posse cen
suerunt: idcirco etiā aduersus eum, qui falsum ipse
non ppetrauit, doliq; reus nō est, ut appareat fa
cilis hoc remedio in ipsum falsarium succurri.

Quis em exceptio ex sola aetate oriat: quis non
uidet summā aetatem in fauorem decepti esse,
ut excipere possit, tamen adhuc restitutione nul
lam ipetrauerit: Vnde et Bar. distinxit, ut si de
ceptus simpliciter uelit transactione elidere, id sim
plici exceptione uel replicatione facere, & se tueri
possit: si uero hoc non cōtentus, uelit omnino
transactione uel sniam diffinituē aboleri, plena
reusq; sibi succurri, tunc necessariū sit in integru
restitutione principaliter uel incidenter obtine
re: q distinctio uera est. Nam aut is qui obtinuit
sniam, falsum cōmisit, & tunc subest aequitas, ut
exceptione doli reiciat: ut sicut agendo potest
deceptus restitutionem in integru postulare, ita
excipere & de dolo possit: licet em non concur
rat actio de dolo & restitutio: tñ nihil impedit,
quin exceptio ipsa cōpetat, q gñalis est, & cum
cōm exceptione concurrat: nec adeo odiosa sicut
actio. Adde qd & tali casu exceptio facti seu (ut
uocant) intentionis cōpetet, quod ppter euiden
tem dolum transactio esset nulla: aut q obtinuit
doli reus non est, ut q ab alio ppetratum sit fal
sum, & tunc eo ipso qd excipientē non admittit,
idcirco agit ut alterius delictū sibi, pñit, dolo quoq;
iple agere uidet, subestq; aequitas, ut exceptio
summoueri possit. Sanē retractari potest & tras
actio, qñ quis querelā criminaliter detulit, &
incidenter petijt retractari transactione: quod
Inn. & Imol. sententunt. Poterit & actio in fa
ctum, is qui deceptus est, ciuilitate experiri: sed
eo iudicio id qd sua interest falsum factū nō esse
consequi, non aut directā transactionis rescissi
onem. Et quod tot remedijs decepto hac in specie
tam ciuilitate q criminaliter succurrat, apparet
maiorē subesse hoc casu aetatem, plusq; in eo
iuris esse qd quā minor ex contractu uel delati
onem iuramenti

reue: qd in minore, q ex contractu uel iurame
ti delatione laesus sit, responsum extat. Antem
ipetratam restitutione frustra exciperet. Acced
dit hic, qd si exceptione uel replicatione consili
decepto diceremus, ad bñficiū restitutionis in
integru non esset recurrendū, qd subsidiarium
est. Sed nobis scrupulosa nimis uidet hanc opi
nio, & non paucis legibus aduersari, qbus sim
pliciter excipi aduersus talē sniam polle dicit:
uiolantq; earū uerba, qui iplosari prius restituti
onem subaudiunt. Vnde & Canonistae cōmuni
ter hanc subtilitatem reiecerunt, & quicunq; excipi
usq; ad XX. annos contra talē sniam posse cen
suerunt: idcirco etiā aduersus eum, qui falsum ipse
non ppetrauit, doliq; reus nō est, ut appareat fa
cilis hoc remedio in ipsum falsarium succurri.

Quis em exceptio ex sola aetate oriat: quis non
uidet summā aetatem in fauorem decepti esse,
ut excipere possit, tamen adhuc restitutione nul
lam ipetrauerit: Vnde et Bar. distinxit, ut si de
ceptus simpliciter uelit transactione elidere, id sim
plici exceptione uel replicatione facere, & se tueri
possit: si uero hoc non cōtentus, uelit omnino
transactione uel sniam diffinituē aboleri, plena
reusq; sibi succurri, tunc necessariū sit in integru
restitutione principaliter uel incidenter obtine
re: q distinctio uera est. Nam aut is qui obtinuit
sniam, falsum cōmisit, & tunc subest aequitas, ut
exceptione doli reiciat: ut sicut agendo potest
deceptus restitutionem in integru postulare, ita
excipere & de dolo possit: licet em non concur
rat actio de dolo & restitutio: tñ nihil impedit,
quin exceptio ipsa cōpetat, q gñalis est, & cum
cōm exceptione concurrat: nec adeo odiosa sicut
actio. Adde qd & tali casu exceptio facti seu (ut
uocant) intentionis cōpetet, quod ppter euiden
tem dolum transactio esset nulla: aut q obtinuit
doli reus non est, ut q ab alio ppetratum sit fal
sum, & tunc eo ipso qd excipientē non admittit,
idcirco agit ut alterius delictū sibi, pñit, dolo quoq;
iple agere uidet, subestq; aequitas, ut exceptio
summoueri possit. Sanē retractari potest & tras
actio, qñ quis querelā criminaliter detulit, &
incidenter petijt retractari transactione: quod
Inn. & Imol. sententunt. Poterit & actio in fa
ctum, is qui deceptus est, ciuilitate experiri: sed
eo iudicio id qd sua interest falsum factū nō esse
consequi, non aut directā transactionis rescissi
onem. Et quod tot remedijs decepto hac in specie
tam ciuilitate q criminaliter succurrat, apparet
maiorē subesse hoc casu aetatem, plusq; in eo
iuris esse qd quā minor ex contractu uel delati
onem iuramenti

reue: qd in minore, q ex contractu uel iurame
ti delatione laesus sit, responsum extat. Antem
ipetratam restitutione frustra exciperet. Acced
dit hic, qd si exceptione uel replicatione consili
decepto diceremus, ad bñficiū restitutionis in
integru non esset recurrendū, qd subsidiarium
est. Sed nobis scrupulosa nimis uidet hanc opi
nio, & non paucis legibus aduersari, qbus sim
pliciter excipi aduersus talē sniam polle dicit:
uiolantq; earū uerba, qui iplosari prius restituti
onem subaudiunt. Vnde & Canonistae cōmuni
ter hanc subtilitatem reiecerunt, & quicunq; excipi
usq; ad XX. annos contra talē sniam posse cen
suerunt: idcirco etiā aduersus eum, qui falsum ipse
non ppetrauit, doliq; reus nō est, ut appareat fa
cilis hoc remedio in ipsum falsarium succurri.

Quis em exceptio ex sola aetate oriat: quis non
uidet summā aetatem in fauorem decepti esse,
ut excipere possit, tamen adhuc restitutione nul
lam ipetrauerit: Vnde et Bar. distinxit, ut si de
ceptus simpliciter uelit transactione elidere, id sim
plici exceptione uel replicatione facere, & se tueri
possit: si uero hoc non cōtentus, uelit omnino
transactione uel sniam diffinituē aboleri, plena
reusq; sibi succurri, tunc necessariū sit in integru
restitutione principaliter uel incidenter obtine
re: q distinctio uera est. Nam aut is qui obtinuit
sniam, falsum cōmisit, & tunc subest aequitas, ut
exceptione doli reiciat: ut sicut agendo potest
deceptus restitutionem in integru postulare, ita
excipere & de dolo possit: licet em non concur
rat actio de dolo & restitutio: tñ nihil impedit,
quin exceptio ipsa cōpetat, q gñalis est, & cum
cōm exceptione concurrat: nec adeo odiosa sicut
actio. Adde qd & tali casu exceptio facti seu (ut
uocant) intentionis cōpetet, quod ppter euiden
tem dolum transactio esset nulla: aut q obtinuit
doli reus non est, ut q ab alio ppetratum sit fal
sum, & tunc eo ipso qd excipientē non admittit,
idcirco agit ut alterius delictū sibi, pñit, dolo quoq;
iple agere uidet, subestq; aequitas, ut exceptio
summoueri possit. Sanē retractari potest & tras
actio, qñ quis querelā criminaliter detulit, &
incidenter petijt retractari transactione: quod
Inn. & Imol. sententunt. Poterit & actio in fa
ctum, is qui deceptus est, ciuilitate experiri: sed
eo iudicio id qd sua interest falsum factū nō esse
consequi, non aut directā transactionis rescissi
onem. Et quod tot remedijs decepto hac in specie
tam ciuilitate q criminaliter succurrat, apparet
maiorē subesse hoc casu aetatem, plusq; in eo
iuris esse qd quā minor ex contractu uel delati
onem iuramenti

reue: qd in minore, q ex contractu uel iurame
ti delatione laesus sit, responsum extat. Antem
ipetratam restitutione frustra exciperet. Acced
dit hic, qd si exceptione uel replicatione consili
decepto diceremus, ad bñficiū restitutionis in
integru non esset recurrendū, qd subsidiarium
est. Sed nobis scrupulosa nimis uidet hanc opi
nio, & non paucis legibus aduersari, qbus sim
pliciter excipi aduersus talē sniam polle dicit:
uiolantq; earū uerba, qui iplosari prius restituti
onem subaudiunt. Vnde & Canonistae cōmuni
ter hanc subtilitatem reiecerunt, & quicunq; excipi
usq; ad XX. annos contra talē sniam posse cen
suerunt: idcirco etiā aduersus eum, qui falsum ipse
non ppetrauit, doliq; reus nō est, ut appareat fa
cilis hoc remedio in ipsum falsarium succurri.

Quis em exceptio ex sola aetate oriat: quis non
uidet summā aetatem in fauorem decepti esse,
ut excipere possit, tamen adhuc restitutione nul
lam ipetrauerit: Vnde et Bar. distinxit, ut si de
ceptus simpliciter uelit transactione elidere, id sim
plici exceptione uel replicatione facere, & se tueri
possit: si uero hoc non cōtentus, uelit omnino
transactione uel sniam diffinituē aboleri, plena
reusq; sibi succurri, tunc necessariū sit in integru
restitutione principaliter uel incidenter obtine
re: q distinctio uera est. Nam aut is qui obtinuit
sniam, falsum cōmisit, & tunc subest aequitas, ut
exceptione doli reiciat: ut sicut agendo potest
deceptus restitutionem in integru postulare, ita
excipere & de dolo possit: licet em non concur
rat actio de dolo & restitutio: tñ nihil impedit,
quin exceptio ipsa cōpetat, q gñalis est, & cum
cōm exceptione concurrat: nec adeo odiosa sicut
actio. Adde qd & tali casu exceptio facti seu (ut
uocant) intentionis cōpetet, quod ppter euiden
tem dolum transactio esset nulla: aut q obtinuit
doli reus non est, ut q ab alio ppetratum sit fal
sum, & tunc eo ipso qd excipientē non admittit,
idcirco agit ut alterius delictū sibi, pñit, dolo quoq;
iple agere uidet, subestq; aequitas, ut exceptio
summoueri possit. Sanē retractari potest & tras
actio, qñ quis querelā criminaliter detulit, &
incidenter petijt retractari transactione: quod
Inn. & Imol. sententunt. Poterit & actio in fa
ctum, is qui deceptus est, ciuilitate experiri: sed
eo iudicio id qd sua interest falsum factū nō esse
consequi, non aut directā transactionis rescissi
onem. Et quod tot remedijs decepto hac in specie
tam ciuilitate q criminaliter succurrat, apparet
maiorē subesse hoc casu aetatem, plusq; in eo
iuris esse qd quā minor ex contractu uel delati
onem iuramenti

reue: qd in minore, q ex contractu uel iurame
ti delatione laesus sit, responsum extat. Antem
ipetratam restitutione frustra exciperet. Acced
dit hic, qd si exceptione uel replicatione consili
decepto diceremus, ad bñficiū restitutionis in
integru non esset recurrendū, qd subsidiarium
est. Sed nobis scrupulosa nimis uidet hanc opi
nio, & non paucis legibus aduersari, qbus sim
pliciter excipi aduersus talē sniam polle dicit:
uiolantq; earū uerba, qui iplosari prius restituti
onem subaudiunt. Vnde & Canonistae cōmuni
ter hanc subtilitatem reiecerunt, & quicunq; excipi
usq; ad XX. annos contra talē sniam posse cen
suerunt: idcirco etiā aduersus eum, qui falsum ipse
non ppetrauit, doliq; reus nō est, ut appareat fa
cilis hoc remedio in ipsum falsarium succurri.

Quis em exceptio ex sola aetate oriat: quis non
uidet summā aetatem in fauorem decepti esse,
ut excipere possit, tamen adhuc restitutione nul
lam ipetrauerit: Vnde et Bar. distinxit, ut si de
ceptus simpliciter uelit transactione elidere, id sim
plici exceptione uel replicatione facere, & se tueri
possit: si uero hoc non cōtentus, uelit omnino
transactione uel sniam diffinituē aboleri, plena
reusq; sibi succurri, tunc necessariū sit in integru
restitutione principaliter uel incidenter obtine
re: q distinctio uera est. Nam aut is qui obtinuit
sniam, falsum cōmisit, & tunc subest aequitas, ut
exceptione doli reiciat: ut sicut agendo potest
deceptus restitutionem in integru postulare, ita
excipere & de dolo possit: licet em non concur
rat actio de dolo & restitutio: tñ nihil impedit,
quin exceptio ipsa cōpetat, q gñalis est, & cum
cōm exceptione concurrat: nec adeo odiosa sicut
actio. Adde qd & tali casu exceptio facti seu (ut
uocant) intentionis cōpetet, quod ppter euiden
tem dolum transactio esset nulla: aut q obtinuit
doli reus non est, ut q ab alio ppetratum sit fal
sum, & tunc eo ipso qd excipientē non admittit,
idcirco agit ut alterius delictū sibi, pñit, dolo quoq;
iple agere uidet, subestq; aequitas, ut exceptio
summoueri possit. Sanē retractari potest & tras
actio, qñ quis querelā criminaliter detulit, &
incidenter petijt retractari transactione: quod
Inn. & Imol. sententunt. Poterit & actio in fa
ctum, is qui deceptus est, ciuilitate experiri: sed
eo iudicio id qd sua interest falsum factū nō esse
consequi, non aut directā transactionis rescissi
onem. Et quod tot remedijs decepto hac in specie
tam ciuilitate q criminaliter succurrat, apparet
maiorē subesse hoc casu aetatem, plusq; in eo
iuris esse qd quā minor ex contractu uel delati
onem iuramenti

reue: qd in minore, q ex contractu uel iurame
ti delatione laesus sit, responsum extat. Antem
ipetratam restitutione frustra exc

e Anch. conf. 24.
Rim. hic. Ely. d.
c. fraternitatis.

f l. nō distingue-
mus. 5. de libera-
li. ff. de arb.

g l. interpositas
in fin. sup. eod.

h l. nec si uolens.
j. de lib. causa.

i Mod. l. fratris.
sup. eod.

l l. 4. de manu-
miss. l. cū in fin.
do. de iur. dot.

l arg. l. singula
ris si cri. pet.

m l. diuus ubi
Bar. de test. mil.

n l. post rem. ff.
eod.

o l. statuliber rati-
onem. de statulib.

p Abb. c. sicut.
ult. de iureiur. V

q l. quod Seruius.
quod ui aut etiam

r c. 1. de pace te-
nenda. ubi Bald.

s l. si putas. j. de
petit. hered.

tanq; falsarius legitima poena plesti non potest,
quonia falso non falsa pro testimonio dixerit, ut
Anch. respondit, quē reciores ferē sequuntur.

IVBEMVS. In causa ergo status licita est tras-
actio. Quia in re dubitatione prima fronte faci-
ebat. qā de tali cōpromissum nō ualeat, quod

tū nihil aliud q̄
pactū est. Addit
Accurs. cōmodū
ex eo nullū acqri,
ei qui uere seruus
esset, quū statū q̄
quid iuris illud ef-
set, ad dñm tras-
ret. Nam & gñā
liter traditum est,
pactū q̄ quis se in
seruitutem alicui
tradit, contra ius
naturale esse, ideo
nullius momenti
haberi. Sed tamē
hic decidit cōtrari-
um: lex em ait, ua-
lere transactioē p̄ conditioē seruili. Nec obstat
quod pmissum nō ualeat, quia priuilegiū harū
causarū est, ut p̄ maiores magistratū, iudicialiter
cognoscat, quod si euitare q̄ cōtroueritiā uelit,
& cū aduersario trasigere, phibendū id nō fuit.
Quapropter arbitror arbitratori de hoc mandari
posse, ualitur q̄ Laudatiuū, cui partiū homolo-
gia accesserit. Nec em iudicē imitat arbitrator,
q̄d arbiter facit, sed ex bono & æquo ad cōcordi-
am partes cōciliat. Sed & nō obstat, quod seruo
acqri cōmoditas iure nō possit, qā respondēt ple-
riq; saltē cōiuentibus dñi oculis posse q̄ cōfisi
tuit em ex tali transactioē bonā fidei: q̄d si extra
neus hoīs possessor p̄ seruū bona fide possesum
sibi acqrit, cur hoc casu ad ipsum seruū hoc non
ptendamus? Rursus nos non mouerit q̄ pactū
p̄ conditioē seruili nō ualeret, qā nō ideo conse-
quēs est non ualere transactioē, quā in re dubia
locū habet: receptūq; est multa i dubijs tolerari,
quā in casu claro non pmitterent, quod q̄busdā
exēplis ostendi potest. Lex executionē cōcedit in-
strumentis publicis, intelligit si cōstet esse publi-
ca: at si dubiū sit, suspendit executio. Lex tran-
sigit in casibus clari uetat, sed in dubijs non ue-
tat. Morā p̄ interpellationē cōmittit, nisi debi-
tor soluerit. Et tū si p̄babiliter dubitat, ut qā cō-
fusa sint ratioēs, secus est. Beneficiarius, quē Va-
fallū uocat, p̄ dñō assumere arma debet, nisi quū
constat iniq; causam eū fouere. In dubijs em ad-
iuuare dominū debet, in aperta uolētia non de-
bet. Sic int̄ hostes manu capti utriq; capietibus
acgrunt, nec ex culpa sua quisq; lucrū facere uis-
det. Quū ppter dubiū iuris æquali causa q̄libet
agere cenetur. Hinc barbara lex, quā hoīs ag-
gressorem, monomachia fortunā experiri iube-
bat, si cōstaret uter iure fecisset, locū nullū habet.
Sic & ei, q̄ in potestate est, tutor dari nō po-
test, q̄d si hoc ipsum dubiū sit, sustinebit tutelā
datio. Sic sentētia aduersus sententiā de qua con-
stat, nulla est: at si de ea p̄babiliter dubitat, ualeat,

IMP. ANASTASIA
us Thomae Perfecto Prae-
torio Illyrici.

IVBEMUS in oibus
litigijis iam motis
& pendentibus, seu
postea super seruili
uel adscripticia cōdi-
tioē mouēdis, trans-
actioēs celebrādas,

uel iā celebratas (si
non alio iuri cogni-
to, modo eas uacilla-
ri cōtingerit) uires su-
as obtinere: nec ob-
hoc uideri tenorem
earū titubare, quod
pro conditione ser-
uili uel adscripticia
cōfectae sint.

pro filio habeat. Sic & si de Curiali conditioē
litigetur, seruādam transactioē putauerim,
quod nouella constitutio Theodosius sanxit.
Nam & à Pontificibus constitutū est, transigi su-
per pcuratioē uisitorū posse: itemq; sup̄ ipsi-
decimis, q̄bus argumentis si dediti hoies uel
aliquae ciuitates certis foederibus in manu prin-
cipis sui cōtulerint, traditū est ea cōuentioē ca-
pita seruanda esse, & successores quoq; eis alliga-
ri. Sed nungd etiā in causa monastici status idē
dicimus. Et receptum est, hanc causam spiritalia
lem cenleri, & ideo pecuniā dari citra limoniaci
ambitus uitū nō posse. Accur. tū licere ex epi-
scopi autoritate transigi celsi, ut q̄s ad mona-
steriū non reuocet, idq; ut arbitor, ppter incerti-
tudinē. Nam si constaret esse monachū, solus Pō-
tifex, & quidē non nisi magna ex causa dispēlare
pōt, ut abiurata pfessione uxorē ducat. Sed rur-
sus qd in matrimonio dicendū: Valebit ne int̄
cōiuges transactio? Et si ita transigat ne in cōiu-
gio remaneat, quā uere uxor non erat, ualere id
cōstat: si uero id agat, ut in matrimonio p̄sistat,
adhuc nō ualere transactioē Rim. celsi, q̄l pe-
cuniā dari uxorī à marito nō liceat, ne matrimo-
nia uideant uenalia: quā sniam et alij reciores
pbat, licet crebrius aliud receptū sit, cui receptae
opiniō in his casibus erit locus, in q̄bus licite pe-
cuniā mulier accipit: ut si nō à marito sed ab ex-
traneo deit, uel si dotis aut donatiois p̄p̄ nupti-
as noīe darēt, uel si ex iusta aliq; causa. Idē pu-
tarim & si iuramentū pmissiōi accesserit. Nam
& receptius est, tali casu int̄ uir & uxorē donati-
onē ualere. Sed tū melius est simplicit̄ Bartolū
seq. ut ppter rei ambiguitatē transactio gñaliter
sustineat quociens pro matrimonio interponit.

Et haec quidē sexcentis auditoribus dictabat AL-
CIATVS in Florentijs. Biturigum academia,
pridie Cal. Septembres. M. D. XXX.

VIII
l. si diuersa
pr. eod.

IX
l. i. crimen. j. de
adult.

X
u. c. 1. de homici-
in 6. ubi lo. An-
dr. Bar. l. 1. §. et
pari. quod in
aut. clam.

x Alb. d. 9. de
liberali.

y l. si filius. ff. de
probat.

z l. 2. de bonis
decu. C. Theo.

a clem. 2. de test.

d. de decimis.

e Paul. Cass. de
Bald. l. 1. §. de
pr. de leg.

f l. c. super. et
fin. de iur.

g c. cum ad mo-
nasterium. de
fia. me.

h l. later. de re
iudic.

i l. si stipulatus
fuero in iussu. §.
fin. de iur. obi.

j l. 1. de conu.

k l. 1. de conu.

l l. 1. de conu.

m l. 1. de conu.

n l. 1. de conu.

o l. 1. de conu.

p l. 1. de conu.

q l. 1. de conu.

r l. 1. de conu.

s l. 1. de conu.

t l. 1. de conu.

u l. 1. de conu.

v l. 1. de conu.

w l. 1. de conu.

x l. 1. de conu.

INDEX VOCABVLORVM AC rerum, quae in hoc opere enodantur: in quo hoc unum notabis, primum numerum paginam, secundum uero uersum illius paginae designare.

A
Abbas Syra uox, id quod pater 95. 51
Abbat, seu Dexam collegij doctorū,
non habent liberam administratio-
nem 251. 64
Absens studiorum causa, praesens esse
u idetur 29. 56

Acceptatio ex praesentia praesumitur, quemadmodum
consensus in pacto 120. 5
Acceptatio nihil aliud, quam ficta solutio 224. 44
Acceptatio ad quid inuenta ab Gallo Aquilio 261. 1
Accumulatio quid, et quando permittenda 69. 3
Accusare reum quid 75. 64
Acta publica quid 53. 56
Acta inter easdem personas an semper noceant. Et quae
dicatur eadem persona 59. 52
Acta an absq; iudicis mandato ad possint 52. 47
Acta priuatorum, priuati actus, acta forensia quid signi-
ficant 53. 52
Acta quibus casibus ad non debeant 52. 63
Acta publica quae dicantur 53. 25
Acta in una causa, an fidem faciant in alia 53. 60
Actio quid 62. 50
Actio ad exhibendum 41. 5
Actio an oriatur ex stipulatione, et quare non ex pa-
cto 106. 34
Actio semel extincta amplius suscitari nō pōt 140. 66
Actio per dolum extincta an reuocare possit 274. 54
Actio in contractibus innotuatis oritur ex sola con-
uentione 113. 1
Actiones plures, ex uarijs iniurijs habens, an uno tan-
tum experiri possit 228. 48
Actor causarum dicitur patronus, aliquando Declama-
tor 241. 42
Actore non probante, reus absoluitur, quando habeat
locum haec regula 77. 67
Actus omnino nullus, nullum effectum parit 60. 32
Actus suapte natura uoluntarius, prolixiorē obliga-
tionem non inducit, quam ex eo actum est 49. 5
Actus generalibus uerbis subsequenter factus, ad res
prius iuratas non trahitur 143. 34
Actorum diffinitio 53. 67
Actuarius est, quem Notarium abaci uocant 52. 50
Adiectio dominij quid 172. 56
Aduenae et peregrini, ceteriq; non subditi, an muni-
cipalibus decretis parere debeant 5. 13
Aduenae bisijis legū municipalium uti nequeunt 16. 64
Aduentitia necessitas quid 26. 37
Aduocati, qui dicantur 123. 25
Aduocati honorarium oblatū à principio recipere pos-
sunt: petere aut nisi in fine litis non possunt 123. 27
Aedere quid 62. 36

Aedere an debeant nautae, ciuipones, stabularij 46. 5
Aedere quis tenetur aliqui ex natura contractus 47. 27
Aedere reus actori non tenetur, etiam in ausis, in qui-
bus summarie et de plano proaei potest 42. 60
Aedere tenentur omnes in ultimis uoluntatibus 44. 6
Aedere tenetur, qui mandato meo scripsit. Et quando
praesumitur mandatum 44. 34
Aedere cogitur usurarius, et quando. Et an Iudeus u-
surarius cogatur aedere. Item an publicani 45. 49
Aeditio cui debeat fieri 51. 23
Aeditio quo iure petatur 49. 25
Aeditum praetoris, quamuis poenale, in patrono lo-
quens, ad eius uxorem protrahitur 98. 2
Aeditio an fiat nobili officio, an merenario 58. 2
Aeditionem fieri actori per reum, quibus casibus iudex
ex officio suo iubeat 43. 39
Aedendum est per reum actori causa fundandae replica-
tionis 92. 44
Item intentionis adiuvandae causa 92. 64
Agere est iudicio persequi 241. 41
Agere dicitur, qui petat quod sibi debetur 219. 66
Agere ex pacto, iure Pontificum receptum est 106. 20
Agnatorum et Cognatorum nomine, in materia poena-
li non comprehenduntur filij 210. 29
Alienatione prohibita, nō ea quae domino utilis est pro-
hibita censetur 242. 51
Alimentorum causa fauorabilior est quam dotis 197. 56
Et quid de causa seu fauore studij. 198. 3
Alius de alio iudicat dies, supremus de oibus 141. 66
Aluvisia 102. 62
Amplius dictio quam uim habeat 297. 28
Angariae quid, et quid Perangariae 32. 26
Angari qui 32. 41
Annotatio quid 31. 40
Appellari non posse in crimine herescos 11. 15
Arbitri, et Arbitratores, qui dicantur 206. 56
Arbitri, qui iussu legis eliguntur, non simplicem nono-
nem, sed iurisdictionē habent, et ab eorum senten-
tia appellari potest 243. 13
Arbitria, quae ad similitudinem iudiciorum rediguntur,
in ecclesijs concepta deficiunt 21. 38
Secus in arbitratorum mandatis ibidem
Archimandrita qui 16. 24
Architectus si mihi stipulanti insulam edificare in fun-
do meo promiserit, et ego fundum alienem, an libe-
ratus censeatur 139. 21
Argentaria an per mulierem exeri possit, et an per
seruum 43. 50
Argemarijs quo pacto antiquitus pecuniae deponeren-
tur 45. 8
Arguere reum quid 75. 64
Arrij heresis 9. 5
Arrij ac Maedonij hereses 16. 41
Assertio unus non standum 78. 17
Aureus didrachmalis quondam 104. 57
Aurei quinquaginta ueteris monetae, quod nostratum
aureorum ualeant 104. 44

I N D E X.

B asilica quid	17.64
C aesares antiquitus inter duos refereban- tur	28.46
Caesarea ciuitas Capadociae	208.15
Cesarienses aduocatio, quid	ibidem
Cesariani qui	ibidem
Canones ecclesiastici, quomodo principum constitutio- nibus praeualeant	34.4
Canonica illatio quid	25.43
Capitatio quid	28.62
Capitularia quid	38.28
In Carcerem duci nemo potest, nisi de iudicantis iussu scripto constet	106.46
Casus quid	62.15
Causa, et Lis quomodo differant	262.53
Causa generale est uocabulum: et quomodo in iure ac- cipiatur	263.2
Causa dispositioni adiecta, eam coarctat	225.4
Certis annis praestitum, quid dicatur	196.51
Cirographum proprie quid: et quomodo differat a li- bello	85.32
Citari an debeat is, qui praesens est in iudicio	94.66
Citatio	41.2
Citatio non modici effectus	94.32
Citra prepositio tam priuatiua, quam exceptiua est	272.27
Ciuitas quaelibet an inconsulto principe ex causa necessa- ria possit indicare collationem ciuibus	23.1
Claud. Saturninus ab Vlpiano repressus	260.43
Clausula praecedens magis facit ad declarationem se- quentium, quam sequens ad praecedentium	143.46
Clausula derogatorie non tollunt ea, quae concilij gene- ralibus sunt constituta	8.59
Clerici an pro patrimonialibus bonis uetigalibus sub- ijciantur	25.48
Clericus tenetur statuto laicorum, quod pro utilitate pu- blica factum est	38.6
Clericus contrahens, uidetur secundum statuta et con- suetudines ciuitatis contraxisse	38.19
Clerici etsi laicorum legibus non arceantur, beneficio tamen eorum uti possunt	17.25
Clerici etsi suis praelatis subsint, nihilominus tamen li- beri dicuntur	35.55
Clerici an obligentur statutis secularium	36.65
Clerici digniores militibus	10.16
Copromittere an quis possit de alimentis futuris	244.5
Compromissum proprie de arbitro, non de arbitratore dicitur	242.35
Compromissum quoniam transactioni simile effectu	242.29
Compromittendi facultate aliam concessa, an in arbitratore rem compromittere possit	242.37
Compromissarij qui dicuntur	206.50
Compromissum quid	ibidem
Conditio quid	129.63
Conditio non disponit	109.50

Conditiones hominum in iure generaliter tres, Senatus res, Equites, et Plebs	202.35
Concessio generalis, ad illicita non trahitur	33.59
Concessio praesente parte facta ualeat, et etiam absente parte semiplene probationis causa ualeat, si deinde acceptata sit	120.25
Concessio mariti, quae in testamento se aliquid reapiisse ab uxore attestatur, an fidem faciat: et an iuramento confirmetur	127.18
Concessio in uno iudicio facta, an obstat in alio	61.24
Concessionibus absente parte infirmis	120.5
In Confirmatione generali etiam privilegia reuocata co- prenduntur	34.1
Coniectura quae ex natura rei oritur fortior est, quam quae ex nomine	85.4 (uia 97.55)
Coniuges an possint alterutrum in ius uocare absque ue- ro consensu an possit mulier absque agnati opera	107.29
Constituere quid sit	148.63
Constitutionis effectus an protendatur ad subiectos ex- tra territorium agentis	6.32
Contractus appellatio, an omne pactum contineatur	107.2
Contractus ob corporis morbum non rescinditur	284.53
Sed quid in mentis morbo laborantibus, ut sunt phrene- tici, fatui, lymphatici etc.	284.61
Contractus in ecclesia fieri non debent, nisi qui causam piam respiciant	21.29
Contractus dolo malo celebratus, an ualeat	127.65
Et quid de contractu metu inito	128.6
Contractus in re, forma, uel materia peccans est nul- lus	127.27
Contractus simulati iuris effectum non habent	127.38
Contractum a traditione rei corroborari, quomodo intel- ligatur	136.23
Contractus etiam nocturno celebrari possunt	276.63
Contractus ille, qui partuario diis partem sortium praes- tat, an sit nominatus contractus, an innominatus	133.52
Contractus aegroti cum medico, rescindi potest	285.43
Contra bonos mores iure canonico, id solum censetur, quod peccatum inducit	161.6
Contrahere absque agnatorum consensu, si lege municipij mulieri negatum sit, an donare poterit, uel pacisci	107.6
Et an repudiare hereditatem paternam	107.18
Controversiam non mouere promittens, quomodo intel- legendum	135.34
Conuentiones aliquae, ut emptio, locatio, societas, com- modatum, etc. pariunt actiones	105.53
Corpora haec dictio, pro artificum negotiatorumque colle- gijs aliquando accipitur	21.27
Corpora sanctorum distrahere non licere	21.52
Cumulatio quid, et an, et quando permittenda	69.8
Cumulationis effectus quales	74.24
Curator bonis datur, Tutor uero personae	227.47
Curatores Reipublicae	251.50
Curator pupillo debita remittere non potest, nec dimi- nuere	181.29
Idem in gubernatoribus, rectoribus, administrato- ribus	ibidem

I N D E X.

ribus etc.	181.36
Quid in episcopo	ibidem
Quid in reipublica curatore	ibi.
Quid in commendatario	ibi.
Quid in uisitato, commissario, uel adiutore	ibidem
D are, id est dominium transferre	105.63
Decani unde dicti	246.4
Decani collegij doctorum non habent liberam admini- strationem	22.33
Decem actorum causarum	251.64
Dedecus proprium allegans, non auditur. Hoc quibus- dam casibus non procedit	241.43
Demagogus Graeco, iudicis seu Orator latine	291.53
Deferre reum quid	121.65
Depositi causae multa specialiter in iure tributa sunt	75.64
Dictiones generales ex loquentis mente interpretatio- nem accipiunt	42.41
Digestorum nomen primus Saluius Iulianus inuenit	19.3
Dignitas quid in iure	202.13. et 49
Dignitas militaris	ibidem
Dignitas ecclesiastica	ibidem
Digestus Quintiliano quid	146.39
Disiunctio naturae	315.47
Διμορία γένεσιν	53.29
Distrahere, et Distractus quid	21.58
Doctores dignitatem habere dicuntur	202.61
Doctorem uel equitem se appellans, quoniam non sit, quomodo dum puniendus. Et quid si insignibus eorum utatur	30.3
Dolus praesumitur si in his quae diligentiam praecedenda tem requirant, ea adhibita non sit. Nec ignorantia exasat	326.10
Dolus ex coniecturis probatur	134.65
Ex dolo nemo exasatur, nisi eiusmodi sit, qui et pru- dentissimos fallat	135.27
Dominus quis	172.56
Dominus an pro culpa famuli teneatur	118.23
Dominus non tenetur de familiae delicto, si extra mini- sterium suum delinquant	118.3
Dominij diffinitio	172.25
Dominia non sola uoluntate, sed traditione transferun- tur	111.41
Dominia rerum traditione et apprehensione proprie transferuntur. Sunt tamen reperti aliqui modi, qui- bus traditio facta interpretatur	171.18
Domitius Laeoe a Celsio irritus: et Celsus hic et La- bio non fuerint magni illi Iureconsulti, quum Laeoe non Domitius, sed Antistius esset	260.56
Donare an quis causa mortis possit omnia bona, praes- entia et futura.	217.3
Et an inter uiuos donare quis possit omnia bona praes- entia et futura	ibidem
Dono hereditatem meam, an haec uerba bona praesen- tia et futura significant	218.15
Item haec, dono patrimonium, quid?	218.35

Dono omnia bona mea, mobilia et immobilia, praesentia et futura: an his uerbis nomina debitorum conti- neantur	218.6
Donaturum se promittens iure tantum personali obli- gatur, non autem dominium transfert	217.47
Donatio nomen ab executione sumit, id est a datio- ne	218.39
Donatio inter uirum et uxorem aut prohibita	127.7
Donatio supra quingentos aureos, an ualeat	127.24
Drachma auri	104.56
In dubijs multa tolerantur, quae in casu claro non per- mitterentur	327.60
In dubijs interpretationibus ad mitiora descedendum	4.37
E cclēsia quid	17.56
Ecclesiae et Diuinae domus, quod differat	28.49
Ecclesia ab exactionibus immunis est	24.44
Ecclesia ad quae munera subeunda obligetur	27.54
Ecclesia si fundum in emphyteusim acceperit, et trien- nio a canonis solutione assauerit, cauet	25.32
Idem si feudi leges non seruauerit	ibidem
Ecclesia quando poena legis teneatur	25.32
Ecclesiae per eius rectores praediari an possit	31.64
Ecdici qui dicuntur	251.51
Εκδοκος	251.57
Editio actionis	40.60
Educator patris et matris, etiam nomine comprehenditur	104.33
Aestimatio contractum in uenditionis naturam trans- format	139.39. et 140.19
Εὐκατῆς	246.5
Embola quid	80.66
Εμῶν quid	146.43
Emens rem, quam ecclesiasticam esse scit, ab economi- co precium non recipit	21.62
Episcopi munus principale diuinae doctrine	1.25
Episcopus tenetur ecclesiae utilitatem proauare, et ei quantum potest acquirere	117.54
Episcopus non ualeat ardua negotia absque capituli consen- su decidere	24.32
Epistola quid	165.59
Errans in arte quam proficitur culpe potius quam doli no- mine tenetur	ibidem
Eucteria quid	53.41
Euthycis heresis	16.35
Exceptionis productio est de actis, ipsa uero exceptio non Excessus Marci Iureconsulti, quid	146.41 (54.5)
Exemplum instrumenti, seu Index, uel apographus non faciunt fidem in iudicio	84.37
Exemplum si iudicis autoritate sit descriptum perime- re fidem, ac originale facit	85.50
Exercitui an liceat singulorum res capere	32.53
Extranei habentes praedia in territorio ciuitatis confer- re tenentur sub poena publicationis	31.59
Extorres qui	16.63
F acere potestatem iudicandi	94.17
Fallere fallentem, fraudemque repellere fraude y iij	Exemplo;

I N D E X.

Exemploq; licet ludere quēq; suo	177.36
Hæc regula aliqui fallit, ut habes casus aliquos	179.13
Favorabilior est rei causa q̄ actoris	77.50
Favorabilis ne sit, an odiosa, lex i criminosos lata	100.5
Item illa, existentibus filiis masculis, fœminas nō suc- cedere	100.37
Fides quomodo diffiniatur, et unde dicatur	318.43
Fides facta iudici quando dicatur	318.46
Fides Christianis unde dicta	318.49
Per fidem Christi promittens, aut per fidei religionem, iurasse anstetur	ibidem
Et quid si simpliciter per fidem suam	ibidem.
Idē si in uerbo ueritatis, q̄ se daturū pmisisset. ibi.	
Fides quid diuo Paulo	1.45
Fideiusor ultra causam fideiusiōis exeq nō pōt	229.19
Fideiusio à marito uxori dotis conseruandæ causa da- ta, non ualet	126.63
Filij appellatione, in fauorabilibus, etiam nepos com- prehenditur	100.46
Filius etiam sine mandato pro matre agere pōt	134.62
Filiusfam. quū causa mortis donare, patre cōsentiente, possit, aut testari, aut codicillos facere nō pōt	167.52
Filius patrem in ius absq; uenia uocans, an in cidat in pœnam	103.6
Quid in patrono	103.57
Quid in matre: item in altriæ	104.28
Fisus si in priuati locum suæ: s̄erit acta in eius bonis repta edere non teneat	52.2
Fisci procurator uel actor, an edere reo teneatur	81.2
Frater fratri acquirere potest, obligare res fratris non potest	117.36
Frates uocantur Pontifici Ro. Episcopi, Archiepisco- pi, Patriarchi, et Cardinales	16.41
Fratriæ duorum fratrum uxores	246.4
Fraus præsumitur iesse alienatiōe sex cōiecturis	279.32
His decem alij casus adiunguntur	279.41
Fur non tantum delinquit, quantum latro	10.56
G eruntia quomodo interpretanda	41.30
In gradu esse, uox est ad dignitatem pertineas	
H eres, fictiōe legis, defunctū representat	131.5
Heres aditam hereditatem uendens, creditoribus hereditarijs ipse respondere teneatur	113.35
Et quando emptor conueniendus	ibidem.
Heredis appellatio, in dispositione legis, in infinitum extenditur: secus in dispositione hominis	98.66
Heredes patroni, à libero in ius sine uenia uocari non debent	98.41
Heredem instituere quis potest, quāuis plus æris alie- ni, quā sui, habeat	217.37
Idem in eo qui grauatus est bona restituere	ibidem.
Heretici an sint infames de iure	3.60
Heretici an et quibus casibus admittantur ad testimo- nium	ibidem
Heretici in primitiua ecclesia solum diuine ultioni re- linquebātur, et quā nunc plectantur pœna	ibi.

Hereticus quis non est, nisi admonitus persistat in er- rore	8.27
Hereticus non potest impetrare rescriptum	8.44
Heretici execrabiliores Iudeis	8.64
Heretici quotiescunq; ad sanitatem reuertuntur, admit- tendi sunt, ac impunes esse debent	17.30
Hypothesis quid	62.2
Honorarium licitum est ætium aurcorum	123.45
Honorarij conuentio lite pendente nulla est	122.6
Horreum quid significat	144.37
Horrearij qui	144.45
Humanitas summa uirtus	260.33
I mmunitate ob ægritudinem alia data de personali bus solum muneribus intelligitur	228.60
Impetium à deo constitutum	28.49
Imperio Ro. an uniuersus orbis de iure subijciatur	2.40
Imperator an rem ecclesiæ confiscare possit	31.55
Imperatorisne sit cōgregare concilium in schismate, an Pape	16.12
Imperatores quum orbis dominos se appellant, quomō- do intelligendum	2.55
Index schedula commonitoria	87.57
Induciæ unde dictæ	180.37
Informari actiones, quid	145.12
Informari, id est ampliore forma instrui	105.58
Ingressio Ciuitatis, quid	146.49
Ingressus quid	146.41
In omni terram exiuit sonus eorum: quō intelligen- dus hic sacræ scripturæ locus	2.12
Institor est, quem uulgò factorem uocamus	51.16
Instrumenta à rationibus quomodo differant	52.26
Instrumentum aliteri cōmemorationem faciēis nō pro- bat, nisi illo exhibitio	89.15
Instrumenti productio est de actis, ipsum uero instru- mentum non est de actis	54.1
Instrumentū p̄p̄riū occultas, abesse à dolo cōstet	77.17
Intentionem uerbes uocabant, quod reuocantes, petiti- onem actoris, uel libellum	91.65
Intersse quū defuncti aliaq; à iudicio repellitur	138.49
Auditor tñ aliqui is cuius interesse defuncti	138.65
Interpretari eius est, cuius est condere	27.50
Inuentarium quid	165.6
Inuestitura quid	172.4
Irritum dictio quomodo accipienda	135.57
Ἰσέγορ πότερος figura, nō solū Grammaticis et Rhe- toribus, sed et iureconsultis communis	142.22
Iudeis licet Synagogas habere	8.63
Iudex si dolo malo, aut p gratiā male iudicauerit, in co- tus liti astimatione condemnabitur	207.55
Iudicium unde dictum	94.5
Iudicium acceptum, id est is contestata	94.14
Iudicium à citatione incipere secundum Accur. secun- dum alios à liti contestatione	94.20
Iudicans contra conscientiam seipsum iudicat	78.54
Iudiciū etiā aliqui dicitur ante litem contestatā	94.25
Iudiciarij seruoris plurimi sunt effectus	141.29
	148

I N D E X.

Ius uarijs modis accipi	93.59
Ius Aristoteli quid	76.40
Ius scriptum, Acquitas non scripta	76.39
Ius ciuile ætium ferē libris à Saluio Iuliano conscri- ptum, in epitomen deinde ab Hermogeniano sex li- bris conclusum	40.42
Ius ciuile primum à Saluio Iuliano in ordinem, ac tan- quā in artem quandam redactum	40.41
Ius patronatus ad extraneū heredē trāsmititur	99.5
Ius patronatus an indistincte quoad oēs effectus trans- feratur	99.14
Ius alterius princeps auferre nō debet. Et principi pre- ces porrigens, ut ius alterius auferatur, temeritatis crimine notatur, et infamie nota cōdatur	102.37
Iuri qd quis ex snia habet, renunciare potest	257.52
Iurans iudici se uera dicturum, si delictum, cuius diffi- matus adhuc non est, cœlet, an periurus sit	76.64
L aias cum clerico contrahens, si solennitatem à lege traditam non seruauerit, non obligatur, nec clerici sibi obligat	37.52
Laici an possint sacram turrim ecclesiæ munire pro ci- uitatis defensione	9.47
Laicis prohibitum de fide catholica siue publicæ siue priuatim disputare	9.62
Laicis nō cōpetit iurisdictio i personas clericorū	25.56
Legatum alimentorum maxime fauorabile	197.48
Et an idem de legato causa dotis	197.55
Legatum alimentorum diuitū relictū, ad piam causam pertinere	243.58
Legatum generaliter ecclesiæ, an exoluendum	19.58
Leuit quis dicitur	246.1
Libellus generalis et incertus etiam tacite reo, non cō- firmatur	63.37
Lis dictio, quid significat	119.2
Lis et causa quomodo differant	262.53
Litem, ueteres Stilem uocabant	262.66
Limitata causa, limitatum producit effectum	228.59
Lyciarchia	203.2
M ancipi, quid: et Mancipio dare	171.16
Maritus an ex nobilitate uxoris dignitatem propriam augeat	97.28
Magazinū uulgò quod latine horreum dicitur	144.40
Mens uidet et audit, non oculi et aures	95.18
Merces in obligationibus quæ à lege inducuntur, à prin- cipio debetur	122.59
Meratorum fides	239.43
Meū quodammodo est, qd mei causa cōfessū est	44.16
Militia est dignitas, et Miles pagano dignior	202.52
Minori succurritur, si negligendo deliquit, non si faci- endo	211.20
Miserabiles persone quæ dicantur	19.44
Mysteria quid	8.10
Monachus an possit de una professione ad aliam tran- sire	30.14
Mora purgationi quibus casibus locus non sit	151.16

Mora purgari usq; ad diffinitiuam quibus casibus pos- sit	150.50
Mox, dictio, quomodo in iure accipitur	321.35
Munera sordida quæ dicantur	24.48
Mutari actio quando dicatur. Et quibus casibus actio- nis mutatio permittatur, et quibus non	67.47
N Autæ, caupones, stabularij pro culpa familie sue conueniri possunt	118.19
Nestorij heresis	16.32
Nyctalope Galeno, qui noctu uidet, præditi uidelicet felinus oculis	277.14
Nisi dictio exceptiua est	315.18
Nobiles lenius puniuntur q̄ ignobiles, ni delictum in of- ficij uel dignitatis dedecus uergat	12.2
Nomen dictio quot modis accipitur	81.55
Notarius imperialis quacūq; tendat, erit notarius, et si in terris ecclesiæ de istrumēto rogari nequeat	7.17
Notarij ad quorū actorū editionem cogi possint	52.25
Nuncio publico extra officij sui causam fides non ad- hibetur	229.16
O bligatio ciuili inter patrem et filium oriri nō potest	128.47
Obligatio naturalis quibus casibus oritur	128.57
Obligatio ob delictum perpetratum uel perpetrandū nulla est	124.57
Obligaciones personales in solum uniuersalem sucef- sorem transeunt	113.39
ὁμοῖον . Homosion quid	16.30
Oraculum quid	31.37
Oratores causarum	123.25
P acem uiolasse non dicitur, qui ex subsecata rixa iniuriam intulit	111.10
Pactum quid, et unde dicatur	105.2
Pactum nudū, absq; causa factū, est nullum	122.40
Pactum factum contra ea, quæ in fauorem priuatum à lege inducta sunt, est nullum	126.2
Pactum aduersus religionis legem non ualet	125.42
Pactio contrahentium legi prohibitorie renunciari non potest	139.50
Pactio hereditas dari non potest	160.62
Ex pacto nudo actionem non nasci: hæc regula quibus casibus non proædat	148.14
Pactum ultimum derogat priori: sic gñaliter seruatur, ut actus posteriores prioribus sint potiores	141.50
Quod tamen multis casibus non proædit	142.2
Pactum, ut superstes alterius rebus potatur, an et quā- do ualeat	167.22
Pactū de re ligda, trāsactio de dubia 411.45. et. 419.46	
Pactum uni factum ad alium nō porrigi: quomodo hæc iuris regula intelligenda sit	221.48
Pactum cum proacatore in rem suam initum, etiam do- mino ualeat	113.49
Patri per filium acquiri posse, præiudicari uero non: quibus casibus hæc sententia non proædat	183.8
Pactum	

I N D E X.

Pactum generaliter quid comprehendat. Et quid specialiter	219. 54
Pactum futuræ successiōis, supstite aliquo, nō ualet	214. 21
Et quibus casibus ualeat	ibidem
Pactum quo quis se in seruitutem aliauit, nullius est momenti	327. 16
Pactorum, quæ iure reprobantur, uariæ species: et primum ea quæ sunt contra bonos mores	124. 48
Pacta aduersus bonos mores conuenta, nec iurisurandi quidem religione confirmari posse	125. 13
Pacta contra ius publicum imita, reprobantur	125. 15
Pacta, etiam fomento legis corroborata, propter metum uel dolum infirmantur	135. 41
Pactorum alia substantiâ contractus respiciunt, alia circa naturalia uel accidentia contractus uersantur	145. 1
Pacta iuregentium obligationē producant naturalē, etiā inter patrē et filiū: et an inter patronū et libertū	105. 17
Pacta liberam testandi uoluntatem tollentia, seu restringentia, sunt nulla	160. 48
Pacta nō ipso iure, sed per exceptionē prouident	109. 53
Pactum non nisi per exceptionem, repudiatio ipso iure perimit, et hoc	109. 23
Pacta inter debitores conuenta, creditori non preiudicant	135. 65
Hoc tamen non semper obseruatur	136. 25
Pacta quæ dicantur informare actionem	145. 10
Pacta incontinenti contractui adiecta, actionem informant: ab hoc quatuor excipiuntur casus	193. 23
Pacti appellatio in dubio, an de nudo intelligatur	107. 39
Pactio de bonis alterius uiuentis facta nullius est momenti	209. 47
Et quibus casibus ea pactio ualeat	212. 19
Pactio ne quis cedere bonis possit, non ualet	127. 5
Pacti non possunt partes, ut iudex summarie et de plano procedat	125. 36
Papa an absq; Cardinaliū consensu ardua negotia perficere possit	23. 67
παρέρχαι Græcis Rhetoribus quid	146. 40
Pater semper incertus	210. 41
Pater quando teneatur pro delicto filij	113. 7
Pater lustricus quis	95. 44
Patroni qui dicantur	123. 23
Patronus, actor causarum	241. 41
Patroni fisci	123. 34
Patrimonium quid proprie dicatur	123. 34
Pedagia quid	25. 29
Pedanei iudices qui dicantur	206. 36
Perduellionis ecclesiasticæ crimen	11. 50
Perfectissimi qui dicantur in iure	202. 46
Persecutionē, officij iudicis nobile uulgò uocat	319. 6
Petere, aliqui p simplici interpellatiōe accipiunt	66. 11
Pertinacia reddit hominem hereticum	8. 27
Petrus diuino iussu de Antiochia Romā cōtēdit	16. 50
Phantasia	111. 6
Phoenarchia	203. 2
Pia causa quæ dicitur	19. 45

Pia causa multa indulgentur	20. 59
πικρὺν καὶ πικρὺν	105. 15
Plaustro et equi priuatorum per ciuitatis rectorem detineri possunt pro conuectu ad exercitiū deuchen-	31. 2
do	
Pœna corporali pauperes, pecuniaria diuites grauius affliguntur	12. 15
Pœne in criminosos quā odiosæ, et quādo non	100. 61
Pœnis duabus quā quis afficiatur, p uno delicto	26. 50
Pola argentaria Lucani uxor, et ipsa Poëtria	43. 61
Pollicitatio quid, et quōdā pacto differat	106. 41. et 59
Pollicitatio nuda, pro nudo pacto	106. 64
Pollicitatio reuocari potest, anteq̃ accepta sit	106. 45
Pontifex Romanus an principatum ecclesiarum de iure diuino habeat	12. 67
Positiones cōsuetudine potius quā iure inductas esse	43. 25
Pragmatica quid	31. 40
Præceptoribus summa humanitas exhibenda	260. 62
Prædia ob tributū subtractionē publicantur	25. 36
Prædia ecclesiæ in fiscum transferri non possunt	25. 29
Præiudicare potest episcopus ecclesiæ suæ, in acquirendis	117. 46
Præiudicium, Quintil. et Cicerone quid	59. 36
Præparatoria iudicij quid	40. 59
Præpositus ecclesiæ an rem penes ecclesiam constitutā transactione alienare possit	252. 29
Præpositionis natura	88. 32
Præscriptio quid	200. 65
Præscriptioni, quam quis ob dignitatem, militiam, sacerdotium habet, renunciare quisq; potest	ibidem
Præsumptiones legum pro liquidissimis probationibus habentur	78. 29
Prætor non obligatur de apparitorū suorū crimine, si extra muneris sui causam delinquant	229. 15
Prinaps secularis nullam habet iurisdictionem in personis clericorum	24. 56
Principes supremi quas pœnas libera potestate remittere possunt. Et quid de Marchionibus, Ducibus, Comitibusq; et c.	102. 41
Principi non licet oppidum aliquod inuitis subditis alienare	183. 4
Quod tamen aliquibus casibus aliter seruatur	188. 34
Prior tempore, potior est iure	142. 29
Priuilegia clericis ob fauorem ecclesiæ concessa uidentur: ideo illis renunciare non possunt	23. 45
Priuilegijs collegij aliauius priuatur, qui de eodem collegio reiectus est	11. 64
Probationes cōtra seipsum inducere nemo tenetur	77. 34
Probatione irregulari lex aliquando contenta est, et hoc quando	73. 23
Processus a citatione incipit	94. 40
Et quando incipiat a libelli oblatione	94. 47
Processus iudiciales, et sententiæ in ecclesijs gestæ perreunt	21. 33
Procurator cum libera potestate constitutus, transigere potest	243. 20
Hoc tamen aliquibus casibus fallit	243. 33

I N D E X.

Et quando quis dicitur constitutus procurator cum libera potestate	2. 3. 23
Procurator rationalis quis	82. 9
Procurator ad agendum constitutus, compromittere in arbitratorem non potest	241. 57
Procurator ad transigendum, an compromittere possit, uel uice uersa, ad compromittendum datus, transigere possit	242. 7
Inter procuratorem Cesaris, et fisci procuratorem, in iure nulla sit differentia	252. 19
Procuratorum duplex species, fisci uidelicet, et Cesaris	82. 3
Prodigus, cui bonis interdictum est, non potest alienare	126. 34
Professores iuris, qui proprie dicantur	123. 1
Propositum habere, hæc uerba quid significant	144. 31
Publica monumenta quid	60. 45
Publicanorum ordo hodie moribus nostris honestus an sit, modo sint licitorū uetigalium cōducitores	45. 57
Publicani factum familie suæ præstare debent	118. 21
Punius in foro canonico an plecti possit et in ciuili	4. 65
Pupillus, uel minor, absq; tutoris seu curatoris autoritate, obligari nequit	126. 34

Questiones sophisticæ ac uanæ Christiano omittendæ, sed euangelica cum ueterum interpretamentis potius discendæ

Querela exheredato competens, an eo mortuo, ad heredem transmittatur

237. 23

Ratio dictio, quid significet

135. 61

Rationes ab instrumentis quō differant

91. 50

Rationum appellatione non tabulæ tantum, aut codices sed et Calendaria, et diaria, seu ephemerides continentur

45. 45

Rationū appellatione etiā instrumenta cōtinentur

42. 36

Ratio legis, legem restringit, et assente ratione, assat ipsa dispositio

229. 5

Referentia non credendum, nisi quatenus de relato constet

87. 66

Religio in malam partem

15. 37

Religiosi proprie qui dicantur, et qui improprie

15. 42

Remittens, dare dicitur

112. 39

Renunciare licere omnibus his quæ pro se introducta sunt, hanc regulam sex casibus fallere

203. 6

Renunciari potest omne ius, seu sola spe, seu re competit

110. 61

Renunciatio dolo facta irrita est

134. 65

Renunciatio quibus casibus ualeat

134. 64

Renunciatio habet aliquando uim probationis

111. 36

Renunciatio exceptionis non numeratæ pecuniæ nullius est momenti

128. 40

Renunciatio hereditatis generalis facta a fratribus non extenditur ad ius postea quæsitum

111. 13

Renunciatio litis ante contestationem, et parte absentem an ualeat

119. 47. 120. 34

Renunciatio eatenus facta intelligitur, quatenus uerba

actum fuisse indicant	110. 63
Renunciatione litis simpliciter, an renunciatum uideatur dominio	120. 57
Renunciatio instantiæ, omni iuri deducto renunciassentur	119. 10
Renunciatio litis, amplius de ea causa nō audietur	119. 1
Renunciatio omni iuri sibi competenti, non ei, quod ex noua causa sibi acquiri possit, renunciare intelligitur	110. 66
Replicatio instar actionis obtinet	92. 54
Repudiare nō pot qd ius nōdū sibi quæsitū	111. 49
Repudiare ius futurum quis non potest	206. 3
Repudiari non potest ius iam quæsitum, pro derelicto tamen haberi potest	111. 49
Repudiatio iuris ex cōtractu quæsitū, nō ualet	111. 41
Repudiatio, ex solius repudiantis uoluntate uires capit. Renunciatio uero pacto, seu utriusq; partis consensu contrahitur	110. 56
Repudiatio si in uim taciti pacti tranierit, ualet	112. 1
Repudiatio ualet si iusurandum accesserit	112. 6
Repudiatio in iudicio facta quando ualeat	112. 14
Repudiatio facta p uerba futuri ipis, an ualeat	112. 20
Repudiatio ad partis interrogationē facta, ualet	112. 20
Repudiatio quando dici possit pactum	107. 20
Res inter alios actæ, alijs non prosunt. Et quibus casibus hæc regula non procedat	58. 63
Rei uenditio, cū petitione hereditatis in eodem libello iungi possunt, et quando	261. 34
Rescripta sic interpretenda sunt, ut uniuscuiusq; ius saluū sit, nec lites nouas inducant: alioqui nulla sunt	261. 53
et extorta potius quā principis uoluntate cōcessa	
Resignatio sacerdotij, etiam iurata, ad nouam causam nō trahitur	112. 6
Restitutio in integrū sublata nō ansetur, ex eo qd lex generaliter litem ulla ratione instaurari uellet	121. 39
Reus ex maleficijs tenetur naturali obligatione ad poenam	16. 55
Romani ac Constantinopolitani pontificum certamen, de sedis præminetia	27. 43
Rufinus et Stilicon, à Theodosio Imp. filijs suis impuberibus tutores curatoresq; relictī	312. 50
Rusticitas, id est simplicitas, seu imperitia	101. 20
Rusticitas excusat à dolo, et conumacia. Et quibus alijs excuset rusticitas	ibidem

Sacerdotium dignitas est

202. 63

Etiam apud Gentiles

202. 66

Sacerdotum auaritia taxata

13. 48

Sacerdotie munus

203. 4

Sacramentum quid

123. 10

Salarium præsidibus et assessoribus an ante administrationem debeat præstari

122. 63

Salaria dicuntur etiam ea, quæ pro elemosynis præstantur

34. 46

Sabini uulgò, consules sunt ciuitatum

251. 37

Scauola à Claudio Saturnino notatus

260. 43

Scholaris qui non studet, de scholarium numero eijciendus

INDEX.

duo	29. 27	Theologie professio an cuilibet Christiano addiscenda	1. 29
Sedes Romana nō pōt per Papam aliō trāsferri	16. 48	Theologus preferendus in episcopi electione	1. 5
Seniores an iunioribus preferantur quo ad fidem. Et an senior iuniori in dignitate constituto preferendus sit	83. 23	Thesis quid	62. 16
Sententia incompetētis iudicis pacto confirmari potest	257. 53	Titulus an presumatur ex longi tēpōis praeſtatiōe	198. 17
Sententia qua iudex aliquem excommunicat, nisi quāprimum aliquid faciat, ualet	16. 59	De timore mali, idem quod de malo ipso aliquando uidetur	298. 29
Seruare rem aliquam quis dicitur	105. 49	Transigere dicitur, qui praeſter formulam actionis suae aliquid accipiendo litem sopiuit	220. 29
Seruius Sulpitius à Quin. Mutio reſcriptus	260. 42	Transigere proprie actor dicitur, id est ab actione transire	225. 46
Seruus paciſcēdo, paeſſe dño pōt, noare nō pōt	117. 30	Transigere potest procurator cum libera potestate constitutus	243. 19
Aliquibus tamen casibus noare potest	117. 38	Hoc tamen aliquibus casibus fallit	243. 21
Seruus et filius ſa. omnia domino acquirunt	117. 30	Et qñ dicitur constitutus cū libera potestate	243. 22
Idem in Monacho	ibidem	Transigere possunt administratores, et praesides	243. 27
Serui grauius puniuntur quā liberi	12. 3	Transigere super alimentis futuris quibusdā casibus potest	244. 21
Seruitutem praedio imponere non potest proprietarius ne fructuario quidem consentiente	205. 65	Transigere licet in criminibus capitalibus, quae sanguinis ingerunt poenam	265. 16
Sextertia dena, id est centum aurei	123. 49	Transigere non licet in adulterio	267. 36
Simulatio triplici modo inducitur contractui	277. 66	Et quid in raptu	267. 62
Simulatio contractus, regulariter nō presumitur	278. 21	Quid in stupro	267. 62
Syndici qui	251. 45	Transigere potest super alimentis praeteritis, super futuris uero non	243. 45
Synarchia	203. 2	Transactio proprie quid	219. 62
Si tamen, dictio aduersatiue redditus	297. 53	Transactio duplici modo contrahitur, pacto uel iure nudo, itemq; acceptilatione	229. 56
Somnium	111. 5	Transactio quando dicitur generalis	239. 8
Sperare quid proprie dicitur	111. 4	Transactio qualis contractus, nominatus, an innominatus	220. 17
Spes	111. 6	Transactio est stricti iuris	221. 2
Spes quae de iuuentis hereditate est, reprobatur à iure	208. 29	Transactiois et Sententiae par est auctoritas	276. 35
Statuta quae dicantur esse contra libertatem ecclesiasticam	35. 42	In quibus differant tamen	276. 39
Statuta laicorum quibus casibus à clericis seruanda	37. 34	Transactio semel facta, ob noua instrumenta repetere scindi non potest	272. 43
Stilicon et Rufinus à Theodosio Imp. filijs suis imputantur tutores relictis	312. 50	Et an hoc perpetuum	272. 42
Stilus quid	20. 34	Transactio, et si iurata, ex falsis instrumentis celebrata, retractatur	322. 62
Suadens in ius alterius, eodem iure uti debet	59. 56	Ipo iure tñ, dicta transactio ualet: sicut et sententia per falsas probationes lata, ipso iure tenet	323. 50
Suffragium praestare	123. 40	Transactio per unū ex tutoribus facta, an alijs possit	221. 35
Summaria si fuerit causa principalis, emergentes in ea articuli summam quoq; decidendi erunt	207. 31	Transactio sicut mutuo consensu contrahitur, sic et ab eadem mutuo consensu recedi potest	257. 29
Supernumerarij nō fruuntur priuilegijs collegarū	22. 60	Transactiones principis rescripto tolli nequeunt	261. 40
Suscipio uerbum, quid significat	236. 55	Transigere non potest ille, cui causae ipsius actio sola mandata est	241. 44
T			
Taciti pacti effectus quis	116. 45	Hoc quibusdā casibus fallit	
Taciti pacti triplex species	115. 67	Transactio post rem iudicatā nullius est momenti	296. 48
Taleae et Collectae uulgō, latine exactiones	24. 54	Transactio, nō uis uerbis testamenti, nō ualet	126. 59
Tangari	32. 41	Transactio post rem iudicatam nulla est	128. 39
τὰ νότα quid	40. 49	Transactio matris, filiorū statui noare nō pōt	283. 63
Testari qui non possint iure ciuili	18. 56	Et an idem in patre procedat	
Testamentum ad pias causas ualet, quāuis solennitates iuris ciuilis non obseruentur	20. 47	Transactio secunda cur ualeat quem sententia secunda contra prima lata non ualeat	257. 33
Testamentum condere an liceat duobus eadem charta, in quo alter alterū mutua affectione insinuat	167. 66	Transactio fieri non potest nisi uis instrumentis uel co	274. 25
Testis q i uno falsum dixit, i toto falsus censebitur	326. 64	dicillis	idem
Testibus ac uiuē uoci non minus adhibetur fidei quā scripturae, seu membranae	164. 50		
Sunt tamen aliqui casus quibus scriptura necessaria est	165. 37		

INDEX.

Idem in iuramento	274. 31	INDEX CONCLUSIONVM, QVAE in sequenti libello disputantur.	
Sed an idem in sententia	274. 33	Comunis intellectus huic constitutioni ad hanc diem approbatus confutatur	
Translatio, pro munere quodam accipitur	25. 38	Vera declaratio tandem data.	
Tributorum onus est patrimoniale	139. 51	Ratio legis agros C. de fund. limi. nup assignata.	
Tutor personae datur, Curator uero bonis	227. 47	Cur usucapio dicatur publico bono introducta pro lreconſul. & M. Cic. oratiōe p. Cæcina.	
Tutor pupillis, etiam inuitis datur: adoleſcentibus uero inuitis nō dantur aratores	227. 48	Qui usucapit superueniente mala fide, nō est tutus apud Deum.	
Tutor cum pupillo in iudicio contrahens, censetur bona fide, et palam contraxisse	141. 24	Declaratum cap. cum esles. de testa. ut in foro cōscientiae solum procedat.	
Tutores ad resarciendum damnum pupillo in solidum tenentur, quibus tñ tribus remedijs succurritur	222. 34	Diffinitio praescriptionis communiter à Canonistis tradita non est bona.	
Tutor principis, an possit donare	181. 50	Diffinitio lreconſulti, & usucapioni, & praescriptioni cōuenit, & sustinetur aduersus eos, qui eam improbant, quia non intellexerunt.	
Tutores et Curatores rem pupilli donare, uel diminueri non possunt	181. 31	Quid distet praescriptio ab exceptione doctores non percepisse.	
Et quibus casibus possint	181. 51	Hic traditur uera differentia.	
Tutum esse in foro conscientiae eum qui legis sequitur auctoritatem	106. 38	De formula exceptionum.	
Tutus in re sua unusquisq; esse debet, nec inuitus ad exhibendum compelli potest	43. 5	Declarata nouo intellectu l. emptor. C. de praescrip. long. temp.	
V			
Veſtigalia an quilibet princeps suis subditis imponere possit	25. 8	Item pari ratione l. praescriptionem. cum. l. si qui dem. C. de excep.	
Verba etiam improprie in libellis accipi, ut scandum intenderis sententiam sustineantur: quomodo hoc uulgare dictum intelligendum	63. 17	Quid significet locus in nostra lege adhuc nō intellectus l. Quæstio. ff. de uerb. signi. nouo intellectu declarata.	
Verba legis cum effectu accipi debere	226. 9	Possessionem quindecies à doctores diffinitam, adhuc recte diffinitam non esse.	
Veres rationem totius uitae suae per singulos dies scribere solebant	45. 2	Vera diffinitio hic ex lreconſ. Modestino traditur.	
Vocari in ius absq; uenia non debent ij, quibus debetur reuerentia	95. 33	Possessionem esse facti non iuris.	
Quibus uero debeatur reuerentia, reperies ibidem.		Non esse duplicem speciem possessionis, naturalem scilicet et ciuilem, ut arbitrantur doctores.	
Vocari in ius an quis possit de ecclesia	21. 43	Quae dicantur esse facti, & quae iuris, adhuc non recte declaratum	
Volo uerbum, quam uim habeat	3. 3	A nobis recte, & consequenter explicatus. 5. passus ne peteret in l. si unus. de pact.	
Velle non uidetur qui obsequitur parentis uel domini imperio. Idem si imperio legis	226. 56	Seruum posse naturaliter possidere, & de iure gentium pro nihilo eum non haberi.	
Voluntas non presumitur, nisi quatenus signa indicant	114. 30	Usufructuarium precario possidentem condictionem naturaliter non possidere.	
Voluntas militum quoquo modo declarata, uim testamenti habet	169. 59	Quid sit exceptio intentionis declaratum aduersus ueterum sententiam.	
Usucapio quid	172. 31	Intellectus ad l. generaliter. ff. de excep.	
Usure an iure ciuili reprobentur	3. 52	Declarata l. fin. ff. de euiſt. & cur auctoritas pro euiſtionis actione accipiat.	
Usure ex pacto debere non possunt	136. 55	Quid sit legis actio, quid adiudicatio in iure.	
Vxori debetur honor, ex persona mariti: plebeia enim mulier, quae nobili nupsit, nobilis efficitur	56. 39	Usucapta libertate aduersus principem, quous perueniat dein mala fides apud Deū est tutus.	

FINIS.

EX AVTHORIBVS HVMAN.

Petri Criniti sententia li. XXV. cap. IIII. reiecta. Emaculatus delaratusq; M. Cic. locus lib. I. de legib.	
Adiectio quid sit, & lapsus Vallam, quicq; post eum additionem legunt.	
Laurentium Vallam labi dum Modestinum reprehendit, cap. CCCCLVIII.	
Cælij epistola ad Cicer. explicata.	
Declaratū Teren. carmē in And. tute his rebus finem praescripti pater, aliter q; hactenus factū sit.	
Declaratus Cic. li. de officijs primo, aduersus hostem aeterna auctoritas.	

Finis.

CONSULTISS. VENE
RABILIQ. PATRI
GVILIELMO CAM
BRAICO
ANDR. ALCIATVS S.

VM nuper inclitae huius urbis
Quartumviri, Regijq; magistra
tus adoptandum me in regenti
um doctorum (quos antecesso
res à Iustiniano appellatos arbi
tror) collegium procurassent,
& ex amplissimi illius ordinis lege, publice mi
hi de iure respondendum esset: accepi constitutio
nem de quinq; pedum praescriptione, interpretan
dam: quam, quo successu declarauerim, tu ipse
optime nosti, qui ei diatribae p. Cancellarij qua
fustines persona, non interfuisti solum, sed & pra
fuisti. Ceterum cum qui aderant omnes, factum
sibi satis non arbitrarentur, nisi quae tradideram
excipientibus dictarem: malui potius per Chal
cotyporum formulas ea publicare, ut quae tum
in academia solis auditoribus disserueram, in omni
omniū professorum theatro possent innotescere.
Quod me hercle non à me idcirco factum est,
quod dignas haec nostras inuentiones arbitrer,
quae per doctissimorum manus uersentur, & q
dicisoler, Mineruae in arce collocent: sed ut qua
licumq; meo & exceptorum labori consulerem,
& quod magis me trahebat, ut Biturigum ma
gistratum erga me merita omnibus testatissima
facerem. Duxit honori Alexander ille magnus
post tot uictorias sibi ius ciuitatis à Corinthijs ob
latum: non recusauit Iul. Caesar in collegium po
etarum adscribi, & illo in ordine infra multos se
dere, cum extra eum locum super omnes longe
primus esset. At ego alienigena, & de patriae
meae uel omnis Italiae potius incendio ereptus,
non summi beneficii loco id reponam: eum mi
hi honoris habitum, ut publico impedio ad hunc
gradum pmoueret, quo honestior nec sperari
quidem unq;. Digessi itaq; in numerum quae di
xeram aliquantulumq; locupletari, & in libel
lum coacta tuo nomini dicere constitui, quod in
signi uir probitate summaq; humanitate praedi
tus, adeo me tibi deuincias, nouisq; quotidie er
ga me officijs uetera augeas, ut omnem paginā
rationum mearum impleueris, planeq; feceris,
ut mihi in tuo hoc aere sit conturbandum. Ad
didi & praesignia Baccalaureorum Licentia
rumq; (ut uocant) argumenta, quibus conclusi
ones illas nostras subuertere conati sunt: tū qd
et memoratu digna, & instituto operi necessaria
existimarem, ut summotis obicibus traditionū
nostrarum, ueritas magis elucesceret: tum & qd
uiderē nostrae huius academiae famam sic quoq;
potissimum propagari posse, si ad manus curia
osorum & haec peruenirent, unde agnosci pos
set, qua indole, quo successu huiusmodi studia ab
hisce uiribus & prole uiribus tractent, qui nostris au
spicijs militant. Tu uale, & Alciatum tibi addi
ctum mutuo, quod facis ama.

BITVRIGIBVS NONIS AVGVSTI
M. D. XXIX.

ANDREAE
ALCIATI IVRISCONS.
De quinq; pedum praescri
ptione, Liber
incipit.

ORATIVNCVLA AD ADSTAN
TES OMNIUM FACVLTA
TVM DOCTORES.

VI regentium doctorum sacris
initiantur amplis. Patres, quicq;
exhausti in legum studijs laboris
praemium illud accipiunt, solent
ab initio non pauca de professio
nis suae laudibus dislere, quo
scilicet animos audientium ad capeſſenda huius
modi studia alacriores efficiant, suāq; omnibus
operam commendent. Quod & ipse diligēter fa
cturus fuisset, si aut tali hortatione indigere au
ditores meos cognouissem, aut satis uirum mi
hi ad eam rem condigne tractandum superesset.
Sed qui sponte sua uelutq; & remis eos currens
tes uideam, non est quod rem actam aduersus
uetus iuris peritorum prouerbium in praesen
tia agamus, disciplinarum uero laudes si recen
seam, onus humeris meis longe maius suscepe
ro: quae ut in se clarissimae sunt, & syderibus quo
que ipsis lucidiores, ita etiam non parum fulgo
ris à professoribus ipsis accipiunt. Quis enim di
uini, quis pontificij, quis civilis iuris, quis rerum
naturalium prudentiam non summam existima
tionis esse ducat: quae à uobis celeberrimis The
ologis, Iureconsultis, Philosophisq; tanta cum
laude pertractetur. Merito igitur satius apud me
& uerius erit, huiusmodi silentio quod de Car
thagine Sallustius ait, praeterire quam pauca di
cere. Qua in re & praestantissimum Philosophū
Ptolemaeum imitabor, qui cum de ceteris di
sciplinis diligentissime scripsisset, Theologiam
Physicēq; omisit, quod scilicet supra ingenij sui
captum eas artes esse iudicaret. Quid enim ipse
de uestris uirtutibus uerba facere audeam, & so
lem, quod aiunt, facibus illustrare, praesertim
cum hodie ad clepsydrā mihi dicendum sit, &
unius horulae spacio longissima legis nostrae ma
teria explicanda. Necessario igitur haec omnia,
ut praecipuus poetarum inquit, spatij exclusus
iniquis, Praetereo, atq; alijs possi me memoranda
relinquo.

Imppp.

IMPPP. VALENT. THEOD. ARCAD.
Auggg. Theodoro pref. praet. Africe.

Q Vinq; pedum praescriptione
submota, finalis iurgij uel loco
rum libera peragatur intentio.

AEC constitutio tam breuis con
cisatq; est, ut neq; diuisionem ne
q; in summa compendium ali
quod admittat. Adeo autem ex
istimata est difficilis, ut Petrus
Bailardus non incelebris tempe
state sua professor, ingenue falsus sit, eam à se non
intelligi. At Azo Accursiusq; dignum fama
nois sui rati, nihil uideri in iure, quod à se perce
ptum non fuerit, existimauerunt hac lege caue
ri finium regundorum iudiciū, tum quoq; da
ri, cum de leuissima, nulliusq; aestimationis re
agitur, idq; hac constitutione exprellum, quod
antea agenti soleret exceptio quinq; pedum ob
ijci. Quid enim uilius passu terrae, id nanq; sunt
quinq; pedes, nempe quantum passus id est aper
tis brachijs efficere quis potest, unde dictus pas
sus. Horum sententiae author uideri potuit Ildo
rus, qui etymologicā lib. V. cap. XXV. finium
regundorum, inquit, actio dicta est, eo quod per
eam regantur fines, utrinq; ne dissipentur, dum
modo non angustiore quinq; pedum loco ea co
trouersia sit. Sed hanc ego interpretationem
probare non possum, quod mihi non fit uerifi
cabile de quinq; pedibus inter fines iudiciū olim
non constituit: diuinatq; id interpretes nullius
legis argumento ducti, nec Ildorus quidem addu
cunt, qui ut scimus oēs, malus est latinitatis au
thor, olim apud proauos magno in precio fuit,
nunc deorū bñficio repulsa ignorantiae caligine,
& instauratis Graecae Latinaeq; linguae studijs,
nequaquā idoneus habetur, quem lectioe sua do
cti dignent. Sed & qui credemus de quinq; pe
dibus non reddiū olim iudiciū, cum de modica
glande, à de pisce, de ouo constitutae sint actioes?
Atqui traditum cōmuniter est omni tempore de
re minima actiones à praetore constitutas, iusq;
tum puocandi indultū, praetereq; cū extraordi
nario iudicio qs experiri uelit, uel aduersus ius
cōmune intendere, quorū neutrū hoc casu erat.
Adde quod quinq; pedū exceptioi locum fuisse
in iudicio finium regundorū Caius iurecōsultus,
ex Solonis lege, est author, cum eū q; in finibus
sui praedij arbore plantat, iubet quinq; pedum
spatij relinquere, nec adeo uilis sit quinq; pedum
spatij aestimatio, ut de ea reddi non debuerit iudi
cium, quū plerumq; ex q̄litate loci & cōmodita
te uicini intendaat precii: quo fit ut oīno uideat
Accursij haec snia reſciēda, quīs Bal. Paul. Sali
& pleriq; alij in ea iuerint. Hinc factū ut Petrus
Crinus de honesta disciplina lib. XXV. cap.
III. ad Caij Solonisq; legē rescriptū id referen
dum existimauerit, quo loco uerba legū tanq; à
decem uirorū fuerit consilio ex formula recenſet,
atq; adeo leges ipsas gignit, oblitus, apud Caij
in pandectis suis Florentinis nūq; quinq; pedes
legi, sed duos, τὰ δὲ ἑκάστα ἀπὸ δύο πόδας, tametſi
Bulgarus itemq; Plutarchi in Solone interpreſes
aliter sensisse uideantur, quod alibi à nobis tradi

tum, nec in praesentia disputandum est. Ceterū
& hac interpretatio explodenda est, quae corre
ctionem inducit, & eam Caij legem summa edi
tam ratione abolet. Cur enim credamus hic con
stitutum ut uicinus in cuius finibus intra statutū
terminum plantata sit, arbor exceptionē huius
rei causa edens non audiat? atqui uidemus ali
is quoq; recentioribus principum sanctionibus
hanc rem non neglectam, ut cum Arcad. & Hon.
inter meniana, quae Graeci δὲ ὁρίωνες uocant, libe
ri aeris spatium pedum X. iubet relinquere, uel cū
Theod. iunior arbores nullas intra totidem pe
des iuxta aqueductus plantari praecipit, & quae
omnia summa ratione constituta haud ita facile
abrogata credendum est. Verum nec uerbis le
gis haec Criniti expositio conuenit: quum enim
is, qui intra quinq; pedes arborem ferit, in suo se
rat, quorsum opus est eū quicq; intendere, quin
potius aduersarium suū actorem facit? & agen
tem exceptione, quod lex Caij abrogata sit sum
mouet? non ergo praescriptio ipsa summtota, sed
intentio, id est uicini actio esset, merito igitur defini
mus non esse bonū iuris interpretē hūc Crinitū,
sed cōsultius eū factū fuisse si intra studiōrū hu
manitatis cancellos cōstitisset, memor illius sena
rioli. Quā q̄sq; nouit artē, in hac se exerceat. Sci
endū itaq; lege duodecim tabularū cautū, ut in
ter uicinos praedia cōstitutis finibus quinq; pe
dū spatij relinquere, quo ire, agere, uterq; dñs
posset, itēq; ut circūuerti atrariū factio eatenus sul
co ualeret. Id spatij usufructu eadem lege prohibe
tur, deinde post decē uiros lata est lex Manilia, q̄
quoties de his q̄sq; pedibus cōtrouersia esset, eli
gi arbitrum seu agrimenſorē iussit, q̄ fines eos re
geret, & ex arte sua cōstitueret. Vltra uero quinq;
pedes, qm̄ his tū non finalis sed pprietatis uiderē
tur, praetor erat adēctus, qd & quadā epistola ad p
uinciales Imp. Cōstantinus declarauit. Hinc M.
Cicero lib. de leg. primo in emēdatīs codicibus,
cum docuisset Peripateticos ab Academicis no
rebis sed uerbis dillectire. Controuersia inquit
de finibus nata est, in qua quoniam usufructio
XI. tabulā inē quinq; pedes esse uoluerūt, de
pasci ueterē possessionē academiae ab hoc acuto
hoie non sinemus, nec Manilia lege singuli, sed
nos tres arbitri fines regem. Ostēdit idē et Agē
nīj Urbicus, q̄ de cōstitutionibus agrorū scripsit,
et huius argumēti Iunij Nypsi libellū est interp
tar. Cū em̄ Iunius Nypsius docuisset de rigore et
fine cōtrouersia esse, q̄ties inē duos plures ue ter
minis ordinatis, secūdu legē Maniliā intra q̄sq;
pedes agē, subiecit ille haec uerba, de fine lex Ma
nilia q̄sq; pedū latitudinē p̄scribit, qm̄ hanc lati
tudinē, uel iter ad culturas accēdes occupat, uel
circūactus atrarij, qd usufructu nō pōt: iter em̄ nō
qua ad culturas puenit, capis usu, scilicet qd in
usu biēnio fuit. Refert idē Agennius cōstitutū
onis huius uerba longe diffusiora, ut appareat à
Triboniano cōcisam, & in Iustiniani codice ma
gna sui parte mutilatam fuisse. Ea olim sic erat.

Quinq; pedum praescriptione summtota fina
lis iurgij uel locorū libera peragatur intentio: lo
la sit igitur huiusmodi legib; una praescriptio, quae
improbi petitoris refrenare possit inuidiam. si
ueteribus finem cum signis limes inclusus con
gruum erudita arte praestiterit: nec uero pro
lixioris temporis in huiusmodi locum habe
z in bitulla

f. l. pen. C. de eo
diā. prim.

g. l. omnis. C. de
aqueduct. lib. II.

bit ulla praescriptio, quum diuturno otio alieni
rus quisque alserat se diligentius coluisse, quando
omne huiusmodi iurgium solo praecipimus iure
discindi, quo artis huius peritis omne commisi-
mus sub fidei arbitratore iudicium. Datum VII.
Cal. Aug. Augustus & Batone COS.

Refertur ibidem & huius tituli lex ultima his
uerbis. Cunctis molitionibus & machinis am-
putatis, finalibus iurgijs omem modum quem
praescribimus, ac de eo tantum spacio, hoc est,
quinque pedum qui ueteri iure praescripti sunt, si-
ne obseruatione temporis arbitros iussimus iu-
dicare. Quibus uerbis apparet, priore constituti-
one non hoc fuisse actum, ut praefinitio illa quin-
que pedum tolleretur (quod & infra disputatus
sum) sed ut secundum limitem ab agrimenfori-
bus iudicaretur, reiecta omni usucapione seu praes-
criptione, quae ex possessione diutina uicino ac-
quisita diceretur. Quamuis enim per recentio-
rum Caesarum leges generaliter fuisse constitutum
ut omnis actio, omnis res spatio X. uel XX. uel
XXX. uel XL. annorum acquireretur, huius-
modi tamen generales constitutiones ad eum casum
trahendae non sunt, in quo specialiter lege ueteri
provisum erat. Vnde sequitur ut cum specialiter
duodecim tabulae usucapionem inter quinque
pedes esse noluerint, ne hodie quidem, quamuis
uis, progaro tempore, usucapio sit locus, & no-
ua lex a uetere declaratur. Et ex his prima conclu-
sio, quam disputandam proposui, defendi potest.

h. l. sciendum, in
pri. qui sat. cog.

h. l. q. 3. quicun-
que.
c. sup. de par.

l. l. agros. C. de
fund. limit.

m. l. 2. de uis pu-
blic.

n. l. cum oportet.
de bon. quas lib.

o. l. 3. don. int. ui.

p. l. qui iure. de
acq. pos.

ANNOTANDVM in primis est inter quin-
que finium pedes nullam esse praescriptionem seu
usucapionem, quod M. Cicerus & Agennius Urbicus
testantur, & relatum erat in sequenti Theod. Ar-
cadij & Honorij constitutione, cui in fronte non absi-
misse, quod & iure potestio traditum est, in dice-
celum et sacrarum praefecturarum, itemque paro-
chiarum finibus usucapio locum non esse, idque
causa euitandae (ut interpretes aiunt) consulti-
o. Sed et in regni uel imperij consiniis praescriptio
locum non esse uerius est, & agros limitaneos ad-
uersus milites, quibus assignati sunt nuncque usu-
capi, quod scilicet publice inter sit ad solos mili-
tes eos pertinere, qui fortius pro Repub. decerta-
bunt, longiusque hostes sobmouebunt, si etiam de p-
pria ipsorum re agat: quae ratio in Alexandri
uita Ael. Lampridius refert. Ceterum cum haec ex-
empla diuersis rationibus subnixa sint, apparet diffi-
cultas a casu quo de agere esse. Putauerim igitur sciri-
co prohibita inter quinque pedes usucapione, quon-
iam qui intra eos possidet, iure cuiusdam faculta-
tis possidere uidetur. Nec enim fuit aequum in id uici-
nos adigere, ut fines accurate custodiant, inuicemque
qualibet hora digladient ne limes excedatur, cum
huiusmodi rixas lex abhorreat, ceu longe oim-
pnitiosas nam & uetustiss. poeta Phocylides
Ἀγρὸν περὶ νόμον ὁ ἀνὴρ καὶ ὁ θεὸς ἐνέμελλε,
Πάσι τοις μέτοισιν ἐν περὶ βασιλῆα δ' ἀνεῖναι.
Viciui caue transilias confinia fundi,
Optimus in rebus modus, usurpatio praua est.
In his enim iurgijs inter uicinos plerumque uidemus,
ut qui humanior & melior fuerit, necesse habeat
succedere, quod uero deterior est, lucrum faciat. Me-
rito igitur inhibita est usucapio, iubetque ut ex limi-
tibus, solis res iudicet, quum quicquid ultra possessum sit,
iure uicinatis & amicitiae uidetur potius usurpa-
tum. Accipienda enim haec est interpretatio sua-

dente humanitate, quum alioquin qui usucapio uel
praescriptio innitit, impio remedio uti uideatur.
Vnde & arbitri in quos hac lege compromissum
est, ut secundum aequitatem ius dicat, praescriptio-
nis exceptionem non admittent, quod a plerisque tra-
ditum, in praesentia subuertere, non attinet. Receptis
tamen uidetur, usucapione aduersus naturalem aequi-
tatem non esse: quum lex bono publico intro-
ductam alserat, ne diuina rerum in incerto sint. Sed cum
modo haec uerba intelligemus, an quia alias diffi-
cultas dominium pbari possit, nisi ex possessione
nequaerere, quae sententia lac. Alberici, aliorumque
ueterum fuit: Et non arbitror. Quid enim publice
hoc interest, quum omnino penes alterutrum uel pos-
sessorem uel auctorem remanere res debeat: nec rei
publice interest unum magis quam quemlibet alium
eum habere, dum municipis sit. an quod Paul.
Castr. uidetur sensisse, ut quilibet possessor domi-
nij sui sit certus, cum enim diligentius colet: Et neque
hoc probo, quum cultura utilitatem singulorum
annorum repraesentet: quae res colonos quoque et
partiaros nostros diligenter efficit. Adde quod
nec tanta haec est utilitas, ut ideo priuari iure suo
quisquam debuerit. Crediderim igitur in eo uer-
ti bonum, ne dominia sint incerta, quoniam hu-
iusmodi ex incertitudine lites oriebantur, quas
finium publice interest. Et hac ex ratione uidetur
illa quaestio esse decidenda, qua dubitatum fu-
it, an is qui bona fide rem uisucapit, si deinde co-
gnouerit ad quem rei dominium pertineret in fo-
ro conscientiae (ut uocant) restituere teneatur, &
nihil uisum est teneri, quoniam hoc in foro cel-
sat ratio legis, quae usucapionem induxit ut litium
finis esset, at in eo foro nullus est litibus locus,
sed debet quilibet CHRISTI sacris initiatus bo-
nam fidem agnoscere, & ultrò rem ad dominum
deferre, quibuscumque enim uerbis lex loquatur,
iubeat, fingat, praesumat, nunquam naturalem il-
lam iustitiam abolere potest, in qua cardo omnis
fundamentumque euangelicae ueritatis residet. Hinc
uidemus, quod si lex prohibeat uxori ultra centum re-
ling. si quae supra legitimum modum illi reliquit, mo-
nachosque instituerit, debent haereditas scripti chri-
stiana pietate admoniti conueniuntibus oculis per-
mittere, ut quilibetque testatoris uoluntas obseruet.
Peccat enim haeres, qui uoluntatem testatoris non seruat,
tamen non solenniter facta, quapropter etiam si in co-
dicillis quique testes non interuenerint, obseruandos
tamen esse Corn. censuit: nam & Plin. Caecilius epist.
lib. V. Legatum inquit Reipub. factum, si ius aspicias ir-
ritum, si defuncti uoluntatem ratum & firmum: mihi
autem defuncti uoluntas (ue reor quam in parte iure
consulti quod dicturus sum accipiam) antiquior iu-
re est. Hinc stipulatio alteri facta in eo foro obli-
gat, quum iure ciuili sit irrita, hic si quae ad sacerdo-
tis opulenti munus sit designatus, tamen si solenniter
allectus non proponatur, & ideo iure humano desti-
tuatur, in conscientia tamen foro propter eligentium uo-
luntatem est tutus. Sed & si creditor a iure suo les-
absolutus censetur, nisi re aliena demum restitui-
ta, sic & qui solui pacatione nuda contradixit, &
iure ciuili conueniri non potest, diuino tamen iudi-
cio reus censetur. & haeres qui inueteratum rite
non conficit, supra haereditatis uires diuina lege
non obligatur, quum aliter sit a Iuliano cau-
tum, et eius calculus qui dignum elegit, omisso
scienter

q. s. habet. in
aut. ut uel. Ro-
man.

r. Felym. Rubric.
de praescrip.
s. gl. c. in gene-
rale. 1. de iur.
e. l. 1. de usurp.

u. l. sed et si
consuluit. de pu-
bared.

x. l. fin. praescrip.

y. Bart. in cen-
sur. uer. ad de
numerationem.
x. c. uicini. de iur.

a. Bald. in aut. ad
hac. C. de iur.

b. Bald. in cons. 1.
uol. 1. q. 1. de
e. Ang. l. quid.
s. illo. C. de iur.
c. si sit.
d. Corn. cons. 1.
119. uol. 1.

e. Felym. in pro-
am. Greg.

f. m. c. in com-
de eo qui fur.

g. Bart. l. si per
na. de cond. ind.

h. Bald. c. 1. de
pa. d. Rube. de
acq. haeredit.

scienter digniore iure pontificum ualet, in foro
conscientiae periculose egisse dicitur. Sic qui ali-
cui damnum culpa leuissima dedit, humano fo-
ro refarcire id aduersario debet, diuino non de-
bet, quod eius ignorantia in eo succurritur. Sic
& uulgo dici solet, licet contrahentibus, ut in-
uicem se decipiant, quod iure fori, non iure poli-
est. Sic iure ciuili cui furtum factum est, du-
plum uel quadruplum exigere potest, at lege di-
uina sorte contentus esse debet. Eadem ratio-
ne qui exceptione rei iudicata tutus est, ante de-
tum non erit tutus, si aliquo tempore sciverit rem
petitoris fuisse, cuius scientiae probatio nulla a-
lia erit quam ex ipsius confessione, cum alio-
quin ignorantiam allegare possit & praesumpti-
onem legis, quae ex sententia oritur sequi. Hinc
etiam fit ut mater ab haereditate filij per substitui-
tum pupillo expressim datum exclusa, possit ta-
men in foro conscientiae quadrantem iure natu-
rae sibi debitum petere, quod eo in casu iniqua
duratque sit lex ciuilis, unde ipsa omnino reijcitur.
Cuius sententiae assertor est Archid. Corn. De
cuiusque. Sic & mulier, quae non auctore agnato
contraxit, tamen lege municipij non obliget, fo-
ro tamen diuino censetur obligata, dum de-
cepta non proponatur. Sic generaliter uidetur
constitutum in eo foro obseruandum esse testa-
mentum, quamuis in eo soli duo testes sint ascri-
pti, quia diuina sanctione dicitur. In ore duo-
rum uel trium est omne uerbum. Et ideo plerisque
uisum est, haereditem qui non solenni testamento
scriptus est, si de uoluntate testatoris certus sit, iu-
ste eo in foro adire posse, fructusque uero domi-
nio acquirere. Quapropter & cum testator fi-
lio si decederet sine liberis fratrem substituisset,
isque religioni nomen dedisset, responsum a ple-
risque scio, diuino in foro substitutioni locum esse
se: quoniam Iustiniani sanctio, qua monasteri-
um praetulit, uoluntatem testatoris aduersatur,
cuius summa ratio apud mystas esse debet. Et ex
his uidetur probabilis esse nostra conclusio, ut
qui sola praescriptio exceptione est tutus, in fo-
ro conscientiae tutus non censetur: nam si nesci-
at rem ad alium pertinere, praesumptionemque ad-
haereat, quam lex ex temporis lapsu induxit, is
non sola praescriptione est tutus, sed ignorantia,
quae apud deum ueniam meretur. Quod si qua
pronunciatio huic nostro adhuc aduersentur, a
me inter disputandum submouebuntur.

ANNOTANDVM iterum est, ex Accursij
sententia praescriptionem hic pro exceptione ac-
cipi, uidenturque nostrates existimasse idem pro-
prie esse praescriptionem quod & exceptionem.
Hinc in rubrica dicitur de exceptionibus seu
praescriptionibus. Et alibi praescriptiones fori a
principio litigatoribus opponendas. Et alibi
omissam praescriptionem dilatoriam postea ex-
erceri non posse. Rursus praescriptio morato-
ria. Et ibidem praescriptio peremptoria. Item
praescriptio quinque annalis aduersus tabulas non
iure perfectas, & praescriptio instrumenti falli,
& praescriptio aduersus appellationem, in qua
aduersarij nomen non sit expressum, & praes-
criptio militaria, qua miles officio procuratoris
fungi prohibetur. Sed & Iulianus nihil inquit
proponi cur praescribere curator possit in cogni-
tione suspecti tutoris &c. Hinc lex praescriptio

h. Abb. c. conspi-
tute de app.

l. c. de comod.
hac. sicut. de ho-
mid.
m. Bart. c. pen. de
empt.
n. 1. 2. q. 2. frater-
nitas.

o. Abb. c. nouis.

p. c. si pater. de
testam. in 6.
r. prebicus. C.
de iur. iur.
s. Abb. c. relatu.
de testam.

t. cum esset. de
testam.

u. Arch. regul.
possessor.

x. Auth. nisi. C.
ad rebell.

y. Bald. in cons. 1.
uol. 1. q. 1. de
e. Ang. l. quid.
s. illo. C. de iur.
c. si sit.
d. Corn. cons. 1.
119. uol. 1.

z. Bald. in cons. 1.
uol. 1. q. 1. de
e. Ang. l. quid.
s. illo. C. de iur.
c. si sit.
d. Corn. cons. 1.
119. uol. 1.

aa. Bald. in cons. 1.
uol. 1. q. 1. de
e. Ang. l. quid.
s. illo. C. de iur.
c. si sit.
d. Corn. cons. 1.
119. uol. 1.

bb. Bald. in cons. 1.
uol. 1. q. 1. de
e. Ang. l. quid.
s. illo. C. de iur.
c. si sit.
d. Corn. cons. 1.
119. uol. 1.

cc. Bald. in cons. 1.
uol. 1. q. 1. de
e. Ang. l. quid.
s. illo. C. de iur.
c. si sit.
d. Corn. cons. 1.
119. uol. 1.

dd. Bald. in cons. 1.
uol. 1. q. 1. de
e. Ang. l. quid.
s. illo. C. de iur.
c. si sit.
d. Corn. cons. 1.
119. uol. 1.

ee. Bald. in cons. 1.
uol. 1. q. 1. de
e. Ang. l. quid.
s. illo. C. de iur.
c. si sit.
d. Corn. cons. 1.
119. uol. 1.

ff. Bald. in cons. 1.
uol. 1. q. 1. de
e. Ang. l. quid.
s. illo. C. de iur.
c. si sit.
d. Corn. cons. 1.
119. uol. 1.

nem, quatenus usucapionem complectitur, et
am simpliciter exceptionem appellat. Hinc rub-
rica de annali exceptione, & alibi exceptionem
XXX. annorum &c. Quibus omnibus satis
ostenditur, idem praescriptionem & exceptionem
esse. Sed tamen contraria sententia ex eo proba-
bilis esse uidetur, quia proprie praescriptio, re-
rum immobilium usucapio esse censetur, quam
diuino iure uicini sic recentiores diffiniunt. Est quod
damus ex tempore congruens, autoritate le-
gum uim capiens, poenam negligentibus infen-
rens, finem litibus imponens. Quia ex diffinitio-
ne in nostra lege supra hanc uocem accepi, dum
usucapionem inter quinque pedes submoueri ar-
bitratus sum. Nec negari potest, hac quoque signi-
ficationem huius dictionis esse, tamen ea diffi-
nitioni mihi non satis placeat, quum quandoque et
am aduersus eum praescribatur, qui nullius ne-
gligentiae reus est, qualis est qui ignorat: is
enim ex proprietate sermonis, quae in diffinitio-
bus obseruanda est, non recte dicitur negligere:
nam & non semper praescriptio finem litibus im-
ponit, imò plerumque litis ingressum non impe-
dit, eiusque probatione opus est. Adde quod iu-
re consulti finitionem sufficere uerius est, quia il-
le usucapionem esse dixit acquisitionem, uel ad-
fectionem dominij per continuationem temporis le-
ge diffiniti. Quae diffinitio & in rebus mobili-
bus, et immobilibus procedit, quum utraque in-
differenter, & promiscue Iure consulti usucapio-
nem appellent. Dicitur autem adiectio domi-
nij, quia uerum dominium ex consensu non trans-
fertur, sed ex autoritate legis. Vnde & adiectio
honorum, ubi proprie non est haereditas, sed so-
la principis autoritate quis pro haerede habe-
tur & adiectio familiae M. Cicero & Cor. Tacit-
us lib. XVII. & adiectio pignorum in causam
iudicati captorum, cum uenduntur autoritate
iudicis, domini consensu non expectato, & ad-
iectio in diem, quod translatio dominij uere non
fiat, ut pote, quod in alium qui licitatione supera-
uerit, transferri possit. In usucapione enim lex ue-
ri domini autoritate, atque eius personae & me-
dullis ius inherens omnino auferre non potuit,
licet illud inefficax reddiderit, & quoddam
instar eius dominij alteri adiecerit, quod domi-
num directo acquiri usucapione rerum mobili-
um, utiliter in rebus immobilibus bona fide
possessis, per exceptionem tantum, quando ma-
la fides suberat, communiter traditum est, quod
ut uerum concedamus, omne, eius adiectionis
appellatione continetur. Nec in ea diffinitio-
ne fuit necessaria tituli uel bonae fidei expressio,
quod Paulus Castr. credit, quum haec substan-
tiam usucapionis intrinsecus non respiciant, sed
sola possessio referenda fuit, unde usucapio dici-
tur, id est acquisitio per usum, id est possessionem,
hincque fit ut defectus possessionis quandocumque
superueniens usucapionem interrumpat, cum
in bonae fidei defectu secus sit, est autem usuca-
pio uox ipsa effectus significatiua, ut merito non
debuisset causam suam simpliciter diffiniri. Et haec
quidem uera sunt, sed tamen non ideo adhuc declara-
tum est, quae propria sit praescriptio significatio.
SECTIO NDVM igitur exceptionem gnale nomen
esse cuiusque defensionis quod modo actio obie-
ctae, praescriptionem uero ea dici, quae directe in-
tentioni

l. 1. pe. s. fin. C.
de praescrip. 30.

l. In Rubric. de
praescrip. extir.

m. l. sic. de praes-
ser. long.
n. c. quia diuers.
de concess. praeb.

o. Bartol. l. fin.
pro suo.

p. l. 3. de usucap.

q. Inst. de eo cui
lib. caus.

r. l. 2. diu. s. si
pignora. de re
iud.

s. l. quis ergo. de
pec.

t. l. naturaliter.
de usucap.

u. l. iusto. s. c.
si poss.

x. l. antepe. C.
de excep.

§. l. confilio in fin.
de cur. fur.
§. d. l. prob. hered.
§. l. quid aliud
de uerb. sig.
m. l. si finit. §. si
quis metu. de d. d.
inf. c.
n. l. si ex pl. §. in
eluo. ad l. Aquil.
o l. peregre. de ac
quir. poss.
p. l. non est mirū.
de pig. a. §.
q. l. pen. de acq.
quot.

§. l. cum heredes.
§. si de acq. poss.
§. l. stipulatio ista
§. huc quoque de
uerb.
Iob. c. 37.
Gen. c. 15. c. 14.

Reg. c. 15. m. 16

§. l. quod attinet.
de reg. iur.
u. l. si cum. de don.
inter uir.
x. l. 3. §. de contra
rio. de acq. poss.

y. §. qui ad mundi
nas.
§. l. si duo. uti poss.

a. l. 3. §. genera.
de acq. poss.
b. l. nemo. C. cod.

emptionis, uenditionis, et ceteros iurisdictionum
facti esse, & tamen ex his oritur obligatio iuris
uinculi. Lex ait, animum esse facti: & tamen ex
animo & consensu nascitur obligatio. Sic fundus
re ipsa est corporalis, & tamen lex appellatur iura
fundi: sic corporalis detentatio est meri facti, &
nihilominus quicquid ius detentionis legi: nam
& uulgo generaliter traditum est ex facto ius ori
ri. Quamvis igitur lex quandoque dicat, ius posses
sionis non uideri peremptum: non tamen sequitur
possessionem iuris esse: qua ratione iudex, cui man
datum est ut de Titij iure cognoscat, etiam de pos
sessione cognoscat: quia quicquid possessio sit facti,
cognitio tamen ad quod illud factum pertineat, est iur
is: nam & qui interdictum meri possessorij iudi
cij experitur, de iure suo docere debet.

SCIENDUM igitur possessionem iure natu
rali inuenta esse, per apprehensionem & animum si
mul, quorum utrumque est facti, & ideo locum habet
etiam in his in quibus iure civili non consistit ob
ligatio: quoniam quae facti sunt, iure civili quo mi
nus sunt fieri non possunt. Et ideo siue causa à iure
improbetur, ut in donatione inter coniuges, trans
fertur possessio, siue res ipsa phibita sit posside
ri, ut liber homo, naturalis tamen possessio non
uidetur impediri: siue persona possidentis à iure
civili pro nihilo habeatur, ut seruus: nam & is ui
detur posse naturaliter possidere. Iure enim gentium
serui, pro nihilo non habentur, imò non multum
à liberis differant, praeterquam quod in manu &
potestate domini erant: unde eo iure legitimam
in iudicio aduersus dominos standi personam ha
beant, ut in biblij, positum est, & dominis ab
eque ple decedentibus: item militum nomina dare po
terant, & bona propria possidebant, & si paulo
opulentiores fuissent, nec à munerum quidem pu
blicorum administratione reiciebantur: quod po
litorum III. cap. XV. Aristoteles censuit. Sic
& apud Germanos, inquit Tacitus, suam quicquid
sedem, suos penates regit, seruis frumenti modum
dominus aut pecoris aut uestis ut colono iniun
git, & seruus haec tenet. Unde satis arguitur,
iure gentium possessionem seruus non inhiabitam
fuisse, quod eorum status solum iure civili dimi
nutus sit. Ceterum quoties lex civilis causam
improbat, ea naturalis possessio iniusta dicitur,
& commentitio iure perinde censetur ac si nulla
esset. Quapropter si clam possessionem meam
apprehendas, habebis quidem ueram possessionem
naturalem: sed quia respectu eius à quo quis clam
ui uel precario possidet, lex hanc possessionem
reprobat, iniusta dicitur, & interpretatione legis
pro nulla erit: respectu uero cuiuslibet alterius
us, tanquam naturalis consistit, nec quicquam referet iur
sta an iniusta sit. Et hinc est quod lex possessionem
naturalem iniustam uocat, civilem uero iustam:
quoniam quoties naturalis iusta est, eam lex ap
probat, & per approbationem eam qualitatem
sumit, ut civilis dicatur, non enim civilis à natu
rali in substantia differt, sed eiusdem est generis.
Et ideo lex simpliciter ait, possessionis duplicem
esse rationem: est enim possessio ipsa principaliter
naturalis, sed per approbationem fit civilis, quā
doque & per nouam illi traditam à lege formam,
ut in possessione quam à seruo acquiri, supra di
ximus, quia iure civili pro nihilo habetur, & quic
quid acquiritur, domino acquirit, huiusmodi do

minus civiliter possidere existimatur: quod si in
iusta sit serui possessio, quā lex talem non appro
bet, possidere non censetur. Et quod in seruo di
cimus, idem generaliter in quolibet qui in alie
na potestate sit, quicquid em iure naturali ipsi possi
deant, tamen interpretatione legis possessio pa
tris uel domini esse censetur. Et ideo lex ait, eam
possessionem non solum corporis, sed & iuris esse.
Eodem pertinet & possessio quā colonus noster
inquilinus, fructuariusque, & qui precario roga
uit, habet: licet enim ipsi naturaliter insistant rei, &
ideo crassa minerua dici possint naturaliter pos
sidere: tamen quia nomine domini possident, is iur
is interpretatione possidet, non aut colonus uel
fructuarius. Hinc lex, is inquit, qui precario ro
gauit non possidet, sed possessio apud eum, qui con
cessit remanet: nam & fructuarius & colonus,
& inquilinus sunt in praedio, & tamen non pos
sident. Et alibi: V usufructuarius usufructu serui
non potest, quia non possidet. Et alibi: Rei depo
sita apud deponentem remanet possessio, nisi et
ea apud sequester deposita sit: & actum ut neu
trius possessioni id tempus procedat. Talem aut
possessionem domini lex ait plurimum ex iure mutu
are: quo fit ut generaliter constituere possimus,
possessionem naturalem facti esse, civilem uero
iuris esse, non quod diuersae sint omnino species,
sed quod qualitas civilis interpretationis ipsi na
turali accedens, facit ut civilis nomen accipiat.
Nec noui uideri debet, quod à iure naturali uel
gentium inductum est facti existimari, quod uero
à iure civili iuris esse: nam & hoc in pacto nudo
uidemus, quod facti esse lex ait: idem in contracti
bus iuris gentium: cum tamen stipulationem qua
iure Quiritium introducta est, iuris esse dicat.
Cuius rei est ratio, quod quae iuris naturalis uel
gentium sunt, lex intra meri facti cancellos relin
quit, quae quoties interpretatione extra ueteres
terminos porrigit, uel noua forma sulcit, iuris ef
ficere dicitur. Et haec ad diffinitionis declaratio
nem satis sunt: nam si recentiorum commenta hac in
re uelim referre, haud quaquā facile esset modum
reperire, cum XV. diffinitiones ex se nostrates con
finxerint, dum suo ingenio mauult quilibet cre
dere, quam iureconsulti placitis acquiescere. Nec me
mouent, quae aduersus diffinitionem hanc inter
queri possent argumenta: qualia sunt seruus, co
lonus, fructuarius utuntur re domini, & tamen
non possident: nam respondeo eum uelum nomi
ne domini esse, & ideo iuris interpretatione ipsum
possidere, quod supra declarauimus. Rursus adduci
tur, possessio ab aliquo animo non est: & tamen in
diffinitione nulla animi habetur mentio, sed cum
is, qui re apprehensa suo nomine utitur, animum
possidendi habere praesumatur (ut enim soler di
ci τὴν ἐν τῷ ἐνὸν ἐκ τῶν ἐκ τῶν, ab exterioribus deprae
dimus, quid intrinsecus sit) quorsum opus fuit
id exprimere, quod omnino tacite inerat? Rursus
qui detinet, ut qui in possessionem missus est, uel
sum rei apprehensa habet, & tamen non possidet:
sed falsum est eum uti, cum solius custodiam cau
sa in possessione sit: atqui dominus ipse retinet
usum possessionem. Possent & huiusmodi az
lia adduci, quae quod leuiter ad rem faciant, non
fuit operae precium recensere.

POSTREMO declaranda sunt illa uerba,
peragatur intentio, & peragi ueteres dixerunt
perfici

§. l. quod seruus.
cod. titul.

d. l. possessio. ad
titul.

§. l. §. d. iur. d.
l. naturaliter. l.
ad exhib.

§. l. c. de p. p.

§. l. acquiritur in
fide acq. rer. do.
§. l. licet. ad p.

§. d. l. possessio

§. d. l. §. iur. §.
p. l. §. iur. §.
§. d. l. confilio.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

§. l. §. iur. §.
§. d. l. §. iur. §.

perfici, unde peragere reum dicitur, qui accusa
uit, & facinoris conuicit, damnavitque. Et alibi:
Permittendum est procuratori litem peragere, per
id est ad effectum & finem perducere. Intentio
uero libellum petitionemue significat, quapro
pter intentio actoris proprie dicitur, si ex locato
actum erit inquit lex, dicendum est nec tenere
intentionem, hinc intendere uerbum agere signi
ficat. Rhetores intentionem esse diffiniuerunt,
ex qua status principium habet, & quae depulsi
one cōfiscitur: diciturque apud eos simplex, cum
de uno tantum facto proponitur, coniuncta cum
de pluribus, ut libro VII. Quintilianus ostendit.
Quid est inquit, Consulatus Fortunatianus, intē
tio: quod prima pars proponit, quae facit litem,
quod Graeci uocant κατὰ μέρος. Quid est depulsi
tio: quod secunda pars respondet, Graeci ἀπὸ μέρος
uocant. Formatur autem intentio, id est cau
satio litis, propter quod res in iudicium deduc
tur, depulsi ex synechonte, id est eo quod om
nem defensionem continet. ex synechonte autem
& actio oritur τὸ κενὸν μέρος, de quo iudicandum
est: quae rhetorum traditiones non multum à nos
tris differunt, nam & apud iureconsultos inten
tio actio est, depulsi uero est exceptio intenti
onis: actio ex causa oritur, exceptio ex qualibet
defensione: quapropter siue quis de facto, siue de
iure agat, quae illi exceptio obijciatur directo ad
uersum, intentionis dicitur. Hinc Vlp. simplici
ter ait exceptionem esse, quod interponitur ad
excludendum intentionem, tamen Accursius
exceptionem intentionis esse existimauerit, quae
de facto agenti obijciatur. Sed haec sententia uera
non est, & ante nos à Zasio germanae solidaeque do
ctrinae iureconsulto, quem uirum honoris cau
sa nomino, confutata est. Ceterum uidetur inten
tio quoque in reo dici posse, sicut apud Graecos
ἀντιπρὸς μέρος. Generaliter inquit Vlpianus in
praedictis actoris partes sustinet, qui habet in
tentionem secundum id quod intendit. Quod no
strates doctores accipiunt, ut id uelit in praedi
cibus actionibus uel exceptionibus eum pro
bare debere qui asserit. Quae sententia ut in iure
uera est, ita responsum illud illepidum reddit &
otiosum, quare nos aliter interpretandum cense
mus, & ibi de praedictis tractari arbitramur,
id est exceptionibus, quae agenti obijciuntur, quod
praedictum maiori liti non fiat. Nam si de ea
maiore lite non solum excipitur à reo, sed inten
datur, ipse incipiet actoris partes sustinere, sopie
turque interim actoris petitio. Exempli causa: Pe
tis à me centum aureos tanquam Titio debitos,
cuius fuisse te heredem asseris, ego excipio, eius
me potius Titij heredem esse, intendereque petitio
nem hereditatis, incipio actoris personam susti
nere, quia haec exceptio est praedictialis. Is igitur
qui intentionem habet reus dicitur, quia ei
datus est libellus, sed dum fit actor cum ea inten
tio est secundum id quod intendit, id est excepti
one praedictij sum moueri possit, quia sit secun
dum, id est post id quod ipse intendit, nempe ex
ceptionem suam, quae maiorem litem intendit,
& ideo priori praedictatur. Cum enim intentio
sit prima pars quae proponitur, si illi alia inten
tio maior obijciatur, cessat, & obijciens qui reus
in fronte uidebatur, actoris partes sustinet. Plu
rius quadam epistola, Rogo inquit, intentionem

scribentis accommodes, id est habeas, assumas.
Et haec interpretatio παρὰ μέρος à me approbata
qualis qualis sit, uulgatiore probabilior est.

SED haec quidem haecenus. Vos uero audi
tores optimi, ut recte omnia, atque ordine fiant,
traditumque à maioribus morem obseruemus,
ad disputationis aleam inuito, atque prouoco.
Laudat lex Herennium Modestinum, qui ple
rasque iuris nostri difficultates disputando bene,
& optima ratione dissoluerit, receptumque est hoc
argumendi genere, plerumque certius, omnia cla
rius percipi posse: dum tamen senarij illius,
quem P. Mimo tribuunt, non obliuiscamur:
Nimium altercando ueritas amittitur.

ET quoniam à prudentibus institutum est,
non minus honoris praetori quam parenti tri
buendum, ne in me agentes aduersus praetoris
edictum committatis, ueniam uobis experiundi
libenti animo concedo, isque apud me summam
gratiam acquirat, qui & ualidius nostra dicēdo
subuerterit. Agite igitur, & factitium hunc Her
culem aggredimini, non tanquam Pygmaei, quo
rum ille quā plurimos apud Philoistratum ter
go leōis inuoluit, sed tanquam athletae illi aduer
sus duos olympicis decertare audentem super
rarunt, unde factum prouerbium, ne Hercules
quidem aduersus duos, quantominus Alcatus
aduersus plures.

CONCLVSIONES PRO POSITAE SINGVLAE DE SIN GULIS UNIUERSITATIS PROFESSIIONIBUS.

L. Quinq. pedum. C. fin. reg. haecenus non in
tellectam, nos dabimus uerum intellectum.
AD IURECONSULTOS.

Sola praescriptionis exceptione aduersus domi
num agentem tutus in foro conscientiae non
est tutus, contra Doct. in. c. uigilanti. de praes
cript. AD THEOLOGOS.

Praescriptio proprie quid sit, adhuc per docto
res non inuentum, & communis diffinitio non
est uera, in Rubr. extra de praescript. AD
CANONISTAS.

Quid possessio ab agro differat recte per Mode
stinum iureconsult. declaratum in. l. quaestio. de
uerborum signific. & falli Laurentium Vala
lam libro elegantiarum cap. CCCCLVIII.
AD ARTIVM MAGISTROS.

PETRVS CASTELLANVS.

SVNT ista quidem à te grauiter & copiose di
sputata uir clarissime, singulaque tam diserte at
que dilucide tuis rationibus probata, ut hoc om
ni silentium nihil aliud plane sit, quam summi
omnium assensus confessio, nemo quicquam ex
isto amplissimo professorum ordine desiderat
in his quae hodie abs te aut dicta aut facta sunt.
Baccalaurei, scholasticique reliqui omnes, ueritatis
conscij ab omni disputandi controuersia uidentur
A ij uelle

uelle abstinere. Ego quoque si qua mei habenda est ratio, quod uel solus uel primus, et tuis discipulis in harenam hanc descendendo, & perinde ac ille Pandaxus apud Homer. hac altæ foedera pacis, confundo: non est quod minus sit mihi abs te abunde satisfactum in ijs, quæ ad instituti mihi studij rationem pertinent. Sed ne hanc præteream occasionem, qua ipse te uirum nactus incredibilis in omni genere literarum doctrinæ, non putans quidem tecum, sed consulens, abs te non paulo doctior redire possum. Sed hæc tunc datum sit proemio, nunc ad rem. Modestinus Iureconsultus aduersus Laur. Vallæ sententiam defendendum suscepisti, qui non uideo quo modo suo illo in responso bonam causam habere possit: nam ut hinc exordiar, uidetur mihi quater eo in loco peccasse. Primum, quod agrum speciem fundi esse dixit, quæ ad usum hominis comparatur, rursumque eundem speciem prædij, cum in Pomponij responso, quo territorium diffinitur, esse uniuersitatem agrorum, appareat, agros accipi etiam eos qui alio in usu quam hominis sunt. Alterum est, quod possessionem cum usu est tanquam fundi formam esse fecit, & ab agro separauit, cum eo casu uel in genere generalissimo, ut dialectici nostri uocant, discrepent. Rursum possessionem usum diffinit, agrum proprietatem, cum omnes ueteres auctores possessiones fundos ipsos dixerint: quod eleganter Valla ex Cicerone & Quintiliano ostendit. Sed & idem Cicero ad Atticum libro XIII. Credas mihi, uelim maiori offensione esse quam delectationi possessionum meas. Idem oratione pro A. Cæcina. Atque in possessionem uestigium fecero. Sed & Iureconsultus. Pap. aquam pro modo possessionum ad agros irrigandos diuidi oportere ait, quibus locis nemo sanus possessionem pro usu acceperit. Nam & agrum ad proprietatem magis quam ad possessionem non referri, T. Iulius grauiissimus est auctor, qui libro II. belli Punici in Fabij inuidia iactatum fuisse refert, quod agrum suum legibus Romanis defendisset. Apud Demosthenem quoque in oratione aduersus Androctionem, appellatione κλημάτων, id est possessionum, apparet & domus et τὰ χωρία, id est (ut Papinianus interpretatur) agros contineri, καὶ τοὶ ἄνθρωποι τὰς ἐσφορὰς πότερον τὰ κλημάτων ἢ τὰ σόματα ὀφείλῃ, & quæ sequuntur. Nam & quod possitremum ait, possessionem usum esse, debuit diffinire quo de usu loqueretur. Est usus qui à fructu separatur, est usus in conductore, in eo qui comodato uel precario possidet, est & usus per usucapionem, ut cum Cicero pro A. Cæcina: Lex (inquit) usum et auctoritatem fundi iubet esse benium. Et in Topicis. Quoniam usus auctoritas fundi biennium est, sit & ædium.

ALCIATVS.

NON existimasse te Castellane hominestudij Græcis Aristotelis præsertim additū pauca hisce diebus, quibus operam iuri civili dare coepisti, adeo profecisse, ut uocabatur nostrum Modestinum ultro oppugnatum uenire posses: uenisti tamen, & ueteranum tyro, arte, & ingenio conficisses, nille potior causam haberet. Quatuor illi machinis es aggressus, quibus non ualde ostendā, ut inde sperare τὸ βέλτερον deueris.

Et sciendum legem XII. interpretari hic Modestinum, eiusque sententiam & Varroni & Festo & cæteris grammaticis antiquis conuenire, & quod non minus me mouet per argumentum etymologicum, unde proprietatem uerborum agnoscit Bart. tradidit, defendi. Fundus enim generalius est nomen, continetque omnem locum, in quo aliquid fundari potest. Sic & Plautus fundum potior dixit, quod nos efficacius fundamentum ferē dicimus. Sunt & fundi populi. M. Cicer. in oratione pro Corn. Balbo. quibus Pop. Romani beneficio concessum erat, ut lege quam Pop. Romanus habebat, eadē & ipsi tenerentur, in eisque cum in fundo resideret. Ager uero ab agendo dictus, quod eū paterfamilias emerit, ut exerceat: ut merito dixerit Modestinus in ulum patrifamil. comparatum, necessariusque dictum sit, mancipij iure ab emptore detineri, cum alioquin à possessione non differret. Prædium tam urbanum quam rusticum est, ut ego sentio, quasi hæredium, quod in successorem ius eius transmissum est. Apparet igitur Fundum generalius nomen esse, Prædium non ita generale: rursum Agrum etiā minus, ut quod urbana prædia non comprehendat, nec enim in illis agitur, seu cultura exercetur. Possessio uero à sedibus dicta est, unde & fixisse sedes dicit, qui apprehendit & coepit uti: qui usus cum pertinetus à lege diffinitus, pcesserit, possessori ius quod dam quasi proprietatis confert, defenditurque is auctoritate legis. Hinc M. Cicer. pro A. Cæcina. Nam ut perueniat (inquit) ad me fundus testamenti alicuius fieri potest, ut retineam sine iure civili non potest: fundus à patre relinqui potest, at usucapio fundi, hoc est finis sollicitudinis ac periculum litium, non à patre relinquitur, sed à legibus, à quibus rata auctoritas sumitur. Quo loco & quædam de possessione hac in significatione refert. Quapropter dum possessionem discrepare à prædio etiā in genere generalissimo ais, nequaquam tibi assentior: cum Modestinus non solum naturalem possessionem diffiniat, sed etiā possessionem, quatenus ex usu capta est, & proprietati concordat: quo fit ut quoad auctores, quos adduxisti, possessiones per ipsam proprietatem acceperit, quod interdū fieri nec Iureconsultos quodam nostris latuit. Nā quæ ultimo de usu tanquam ambigua confutas, ex diffinitionis uerbis summouent, dum dicitur esse usum à iure separatam: quo fit ut de seruitute usus accipi non possit, sed nec locator, conductor, precario possidens, usum possessionem habere proprie dicuntur, qui non suo sed alieno nomine possident, quod diffusius in ipsius legis interpretatione docui.

FRANCISCVS CHAMBARVVS.

ANNIBALEM scribit M. Cice. speciatissima præceptor, cum Ephesius Rhetor Phormio coram se de imperatoris officio omni remilitari copiose disseruisset, quod de eo sentiret, interrogatū respondisse, multos à se deliros senes sæpe confectos, sed qui magis quam Phormio insaniret uidisse neminem: qui, ut ne quid aliud dicā, corā Annibale uir in otio & umbra educatus, auderet de duces per gnatorisque officio disserere. Idē & mihi ne usu ueniret dubitasse, qui uix doctoralis infusæ candidatus, & ut Græci dicunt ἀπολύτως coram te legum clarissimo antecessore disputare audeat. Sed

Sed excusat me consuetudo & mos antiquitus apud nos traditus, quo sicut olim saturnaliis ferui in patresfamilias exercebant imperium, sic apud nos hac celebritate in magistratos insurgunt discipuli, nec aliter constant hæc sacra. Feres igitur æquo animo, & de secunda conclusione tua dubitantem eruditione tua instrues. Affirmaui enim qui sola usucapionis perfectio sit tutus, si malæ fidei deinde efficiatur, in foro conscientie tutum non esse: qua in re uidetur aliud censendum: nam cum usucapio tā lege civili quam pontificia approbetur, & pro legitimo titulo habeatur, cum qui usucapit uidetur iustum dominum esse. Cum enim leges ore principum diuinitus promulgatæ sint: cum Petrus in epistola, Obedire non principibus iubeat, tanquam à deo missis: cum in Regum capite XIII. scriptum sit: Qui non paruerit principi suo morte moriatur, id est criminalis (ut uocant) delicti sit reus: satis ostenditur, qui iure civili uel canonico tutus sit, diuino quoque iudicio potior rem esse. Quapropter hæres, quæ ex lege Falcidia uel s. consulto Trebelliano quartam præter testatoris mentem deduxit, cum iure civili non damnetur, in foro quoque conscientie non damnabitur. Sic mulieri uel pupillo quibus aduersus propriam promissionem uel Velleianum s. c. uel lex ipsa consulit, diuina quoque lex consulere existimatur. Sic filius extraneo coheres non solenni testamento patris datus, nihil illi in foro conscientie præstare tenebitur, quia in civili non tenetur. Sic idem filius iuste retinebit quod mendicantibus fratribus à patre est relictum: cum enim ex lege hic capere non possint, nec in foro quidem conscientie capient. Sic Fiduciarius diens, quæ uasallū uocant, cum patronum seu regem suū defendere iure civili teneatur, etiam apud Deum iuste esse censetur, non distinctio bonam causam rex foueret, an id minus: quod Paul. Cast. censuit. Possent & his similes pleraque decisiones adducere, sed hæc satis & super.

ALCIATVS.

VIDETVR nobis posse his omnibus argumentis eū rñdere, qui rationē ppēderit, qua ego adductus ab aliis: snia descui. Sed quia tu forte illi non acquiescis, alijs quoque modis aduersantia sum mouebo, & ex Bar. aliorumque snia distinguendū censo: quā sit legis ipsius ratio. Nitiū æquitatem naturalem: & in foro conscientie obligabit. Non nitiur, & aliqd inducit, unde cum aliena iactura quis locupletaretur: uel aduersus obligationem naturalem: & hoc diuina iusticia non approbat. Quo fit ut mulieri, ut pupillo opem ferat: quod enim æquius & naturæ magis consentaneū, quam illi sexui, illi ætati se se pñtare indulgentē, quæ propter imbecillitatem multorum fallacijs subijciat. Nā & cur hæredi in quartæ deductione non finat Deus à lege succurri, cum legatarij de lucro agant, & publice interfit aliquo præmio prouocari hæredes scriptos, ut testatorum uoluntates exitū habeant. Sed & filius cum coherede extraneo non solenni testamento scriptus, iuste omnē hæreditatem sibi habet: quia uerisimile existimare potest, eam fuisse patris sui mentem, non tam ut institueret quæ ut extraneū illuderet: alioquin cur rite restatus non fuisset? Merito igitur & lege diuina tutus est.

Quod si certus uoluntatis paternæ sit, uerius est, nisi eam obseruauerit, peccare.

CLAVDIVS VVLCOPIVS.

ACUTE tu quidem clarissime comes Licentio Chambaro respondisti. Sed nihilominus residet adhuc apud me scrupulus, quæ te oportet eximere. Ais, quoties lex obligationi naturali innititur, in ciuitate quoque coelitu (ut Plautino uerbo utar) obligare. Videtur hæc distinctio, sententiam tuā subuere, quoniam usucapionis exceptio ex consensu domini robur accipit: qui enim permittit usucapi, uix est, quod Paul. ait, ut non uideatur alienare, sicut & eū alienare dicimus, quod non utendo amittit seruitutē: cum igitur hic ad sit consensu, consequens est obligatione naturali confirmata censi usucapionē. Cæterum & in eandem sententiam me decretalis constitutio trahit, qua proditum est, absque bona fide nullā ualere præscriptionem: cum alias possessor mortalis peccati nexibus irretiretur, unde oportet eum, qui præscribit nulla temporis parte ullam habere rei alienæ notitiam: quibus uerbis arguitur, notitiam quidem rei alienæ dum res usucapitur peccatis inducere: at re iam per usum capta non inducere, alioquin nec iure canonico consultum esset possessoris: quis enim credat, ius pontificium quod maxime in id intendit, ut animarum periculis obuiam eat: usucapionem hanc permissurum, si id crimini aut noxæ apud Deum esse posset? Quæ pauca uolui præstantissime præceptor adduxisse, non quod de te palmarium comereris sperem, sed exercendi ingenij causa, uel ut Diogenem Cyrenicum imitarer, qui Corinthijs pro urbis tutela fatagentibus, & ipse gurgustiolum, nempe uas illud suum, coepit fursum deorsum agere, ne cæteris laborantibus solus quiescere uideretur.

ALCIATVS.

QVOTIES ueræ naturali obligationi lex innititur, tum & in ciuitate coelitu (ut ais) obligat: quod si naturalis illa obligatio legis fictione inducitur, non obligat: dominus enim aduersus quem per usum possessor rem capit uere non consentit, tamen lex eū alienare interpretatur: merito igitur legale id commentum nullius apud Deum est momenti. Quapropter solet dici, quoties lex ex fictione uel præsumptione aliqd constituit, nullius esse in coelitis efficaciam: cum Deus ex ueritate iudicet, qui & ipse summa sit ueritas. Lex enim, quæ facta hominum plerumque non nouit, coniecturalem statum recipit: Deo omnia cognita sunt: nam ut dicitur Græco leonario, Οὐδὲ θεὸς ὁ φθαλμὸς ἐστὶν τὸ πᾶν ὁρᾶν.

Oculus acutus est Dei, uidet omnia. VNDE Inno. iudicium, inquit, Dei, ueritati, quæ non fallit nec fallitur, semper innititur: iudicium autem ecclesiæ non nunquam opinionem sequitur, quam & fallere sæpe contingit & falli: quo fit ut quandoque ligatus apud Deum, ab ecclesia sit solutus, & e contrario. Nec me mouet decretalis, quæ adduxisti, constitutio, in qua solū decretalis, malæ fidei possessorē nūquam usucapere, si bonæ fidei sit usucapere: quia usucapione perfecta tutus

A iij potest

potest praesumptionem legis sequi, & se uerum dominum arbitrari, nec quicquam ea in re tum peccat; sed si deinde cognoscat uere alium eius rei dominum, lex quidem suo eum iudicio, suae conscientiae relinquit, nec quicquam quod ad hunc casum pertineat attingit; aliunde igitur finienda fuit, quae ex ea decretali haec controuersia. Et quis pontifices id maxime agant, ut animarum salutem consulant, hoc iuxta superscripta accipiendum, in is quae ad eorum scientiam referuntur: at postquam possessor usufructu caput, non est quod ipsi ultra ueligare uelint, & nouas lites, & nunc finendas controuersias excitare: merito igitur consultius fuit suae eum *συντηρησθαι* relinquere. Siquidem non omnia decidere magistratus possunt, & de occultis non iudicat ecclesia, & conscientia, quod dicitur, mille testes. Vnde et Iuuen.

hos duri conscientia facti
Mens habet attonitos, et duro uerberare caedit.
Occultum quatiente animo tortore flagellum.

VIGLIUS PHRISIVS.

MINVS uerecunde eruditus. praceptor in hanc scenam prodire, nisi coram te iurisperito rum Roscio loqui deberem. Quid quod etiam ea est auditorum expectatio, ut qui lubenter tibi semper assenserim, nunc palam dissentire debeam. Sunt autem haec de quinque pedum controuersia, quae ante omnibus ignota erant dilucide explicata, copiosiusque a te disputata, quam in specie praeferebant; tamen ubi eorum nobis latifundia aperuisses, pressius quaedam & ut Homerice dicam *παύσα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως* dicta a te esse animaduerti: idcirco factum uideri poterat, quod ualde angustum spacium tibi scholastica ista dissonantia consuetudo praestituerat, nisi ad eam orationis uirtutem in ceteris tuis monumentis affectasse te obseruassem. Existimasti hac constitutione quinque pedum usufructum in XII. tab. esse summam: at mihi similis uero uidetur, ipsos potius quinque pedes aboleri, & solam finalis terminum rationem habendam praecipere. Quod ex nomine praescriptionis suadet, cum praescribere sit praefinitio, & praescriptio praefinitio: quo sensu ipse Agennius. Lex, inquit, Manilia V. pedum latitudinem praescribit: non enim potest hic de usufructu uel exceptione intelligi, quanto igitur rectius ipsam praefinitionem intelligimus: cum & reliqua constituti onis uerba, quae ab Agennio referunt, bellissime huic quadrat expositioni. Sed et ex dictione summam, apparet hanc legem correctoria esse, & ius antiquum summouere: cum ex interpretatione tua non summoueret, sed legi XII. tabularum concordaret. Tamen nec satis uidetur adhuc probatum inter quinque pedes ex XII. tab. usufructum non fuisse. Cicero enim, quem tu allegas in uulgatis codicibus. XII. tab. inquit, inter quinque pedes usufructum esse uoluerunt. Adde quod nusquam alibi apparet istius usufructus prohibitionem ab ea lege inductam, cum apud autores similitum casuum sit mentio: ut cum lib. officiorum primo Cicero ex XII. tab. dixit, Aduersus hostem aeterna auctoritas esto, indicans ius usufructus inter solos Romanos ciues esse, aduersus uero eos ab his, qui peregrini sunt & alio iure utuntur, nusquam usufructum posse, licereque domino et auctori iure suo quam

documque uti: sic lex Attinia apud Gel. lib. XVII. cap. VII. Quod surreptum erit, eius rei aeterna auctoritas esto. Quibus uerbis rei usufructus inhiberi usufructum Antistius Labeo interpretatus est: unde & lib. XVII. stipulationum Venuleius auctoritatem pro actione euictionis accipit: at de auctoritate inter quinque pedes nusquam existit mentio, quod ipse sciam, nisi tamen aliter tibi uideatur doctissime praceptor.

ALCIATVS.

NON arbitror probabiliter ambigi, quin inter quinque pedes iure ueteri nulla esset usufructio, cum & Agennius Vrbicus clarissime hoc attestetur, & M. Cicero lib. de legibus. primo, cuius sensus non constaret, si quod tu arbitraris uoluerunt legere mus, & non potius noluerunt, uideturque mihi Pet. Crinitus locum quidem ostendisse, sed quod citaret non satis intellexisse: nam & huc alluisse uidetur in And. Terentius in eo carmine, Tute ipse ijs rebus finem praescripsisti pater. Quod sicut intra quinque illos finium pedes uicinis arbitrari suo ire agere licet citra usufructus periculum: ita iuueni ante ducta uxorem, omnia liceant. Verum ut non negauerim praescriptionem, praefinitionem accipi, nec eam interpretationem huic legi omnino absonam absurdam esse, ita quae nos perdidimus, conuenientiora arbitramur. Primum, quoniam ex subsequenti Theodosii constitutione, quam Agennius refert, apparet inter quinque pedes, nec post hanc quidem legem potuisse usufructum. Deinde quia si permissam hic usufructum nem concedamus, iniqua haec lex esset, cum plurimis rationibus ostenderim eam legis XII. tab. prouisionem optimo iure inductam. Adde quod huiusmodi nostra interpretatio longe est, ut ita loquar, notabilior: cum enim pluribus casibus aeterna sit (ut tu loqueris) auctoritas, quos pontificij iuris scholastae diffusim refert: non debuit & hic de finibus omitti, qui si haec constitutio non esset, noua lege debuisset induci, adeo iure omni & aequitate confirmatur. Sed & in ambiguis ea interpretationem accipere fatius est, quam legum ueterum correctio omnis euitetur: nec ab hac sententia, dictio summam, me diuersum trahit, cum ut ostendi, antea erant qui generalibus constitutionibus legem XII. tab. correctam opinarentur, quibus cautum fuerat XXX. uel XL. annis omnem ius, omnem auctoritatem extinguere: nam et id summoueri dicimus, quod in specie tantum adest, tamen si uere sit extinctum. Sed & fortasse posset utraque sententia conciliari, ut si quaeramus: Num mensuram quinque pedum praefinitio nis in finali iurgio rationem ducere debeat, an uero mensuram ipsam ab ipso termino ordinari, uerius sit eius praefinitionis rationem non habendam, & tunc sententia sit locus: quod si iam quinque pedum spacium inter uicinos fuerit relatum, & eorum alter usufructu se id alleget, summam ueri huius usufructus exceptionem ex nostra interpretatione credendum sit: suspicorque Tribonianum reliqua huius legis membra de Iustini codice reiecit, quod uideret generaliter intra haec uerba coactam constitutionem, utrumque sensum posse accipere, utrumque etiam uerum.

NICO

NICOLAUS REGIVS DIVIONENSIS.

INCIPIAM quidem a fabula, seuerasque aures tui ludicro humanis. praceptor demo rabor: sed haec nugae, quod ille inquit, Iseria ducent. Prouocauerat in pugnam caetera animalia ferocissimus leo, sed quod uinum suarum merito ad regni fastigium euectum uolebat ostendere, iam se caudae uerberare stimulauerat, iam omnibus erat formidabilis, cum detrectantibus caeteris insectum culex modicum, & de cuius sexu inter Politianum et Plautum adhuc ambigitur, horribile classicum concinuit: mirabantur omnes, unde tanta uox tam pusillo in corpore, unde tubam illam inflaret, ne sciebantque an ore caneret, an quod apud Aristophanem Socrates existimauit *ἐκ τῶν οὐρέων* uia, utuncque *βοῶν ἀναδόντων* id est, quod uoce praefigne animal esset, strenuam quoque arbitrabatur: idcirco uel Homeri testimonio: aderat enim ex Pythagorico dogmate in pauum conuersus, nec se sellit culex expectatione, intercepto narium leonis affixus hostem aculeo fodiebat, miserique stimulabat: qui quo se magis tueri & aggressorem reuelleret conabatur, hoc se ipsum unguibus proprijs magis conficiebat, lancinabatque: sic extorsit palmam culex, moxque arbori sidens uocalem illam tubam rursus inflauit, epiniciaque sua hac lege de Saturni tabulis accepta clausit. Parua necat morsu spaciosum uisera taurum: A cane non magno saepe tenetur aper. Ergo aude, in medio posuit Deus omnia campo, Vincere si nequeas, at uoluisse fat est. Vides quam attentos hoc apologo reddiderim auditores, utque Demosthenica hac inuentio de te comeritis sim, ut libenti me animo auscultes, nec tamen leuiter argumentantur fastidias. Docuisti quid apud ueteres esset praescriptio, negasque latine dici posse, nos huiusmodi rem praescripsisse, quod praescriptio ipsa usufructio non sit, sed usufructus exceptio, & ut fatear sententiam hanc pleniusque legibus conuenire, uideor tamen mihi unum itemque alterum locum annotasse, ubi interpretatio haec non potest accipi. Et imprimis labolenus. Si is, inquit, qui pro haerede fundum possidebat domino esse locauit, nullius momenti esse locationem, quia dominus rem suam conduxit. Sequitur ergo ut nec possessione quidem locator retinuerit, ideoque longi temporis praescriptio non durabit &c. Haec enim uerba, non durabit praescriptio, id est usufructio, intelligi debet, quod & thema ipsum indicat: interrogatus enim fuerat Iureconsultus an durare usufructum putaret, nec dubium est ex interrogationis formula declarari responsione. Alterum est quod Diocletiani constitutione sic legitur. In seruorum proprietatis negotio, cum usufructio locum habeat, ad quaestionem longi temporis praescriptionis superfluo peruenitur. Quibus uerbis & distinctio a doctoribus nostris tradita probatur, & consutari opinatio tua uidentur. Adde, quod et tua illa de adiectione paradoxa non sat firma sunt, cum iam diu Laur. Valla docuerit adiectionem legendum, cui sententiae & nuper impressi codices omnes adstipulantur.

ALCIATVS.

ACVTE tu quidem & fateor mecum agis Regi

qui nos iam fatigatos fabella excitaueris, & doctis rationibus ceu aculeo quodam pupugeris. Praescribere apud ueteres, quod saepenumero admonui, praefinitio, praestatuere est: qua in significatione & Cicero utitur, & alij omnes, unde & actio de praescriptis uerbis in iure: cum igitur Modestinus diffinitio usufructus, acquisitionem domini esse per continuationem possessionis temporis lege diffinita, quid obstat quin labolenus de ea temporis diffinitione intelligatur, quam ipse praescriptionem uocet: ea enim praefinitio est, quae non durat, & quae usufructui necessaria est, ut satis apparet non dissidere a rogato responsione. Verum & constitutio Diocletiani alio respicit quam tu arbitreris: non enim in ea hoc agitur, ut differentia uerborum declaratur, sed ut de re ipsa decidatur, serui triennio ne usufructuantur, an longi temporis praefinitio expectanda sit: pluribus enim responsis probari potest, etiam longi temporis usufructum dici, quod a me supra demonstratum fuit. Nam quae ex Lauren. Valla adducis, minimum me mouent, cum ueteres codices nostrae sententiae assentiatur, eamque tot tibiciniibus fulcire possim, ut praedictum Vallae mihi commendandum non sit, multoque minus chalcoryporum recentium, quibus mos est, quaecumque ille comitatus uoluit, alba amulsi diiudicare: adeo graui periculo fallitur hi, quorum sacrosancta est auctoritas. Si quidem sciendum est, omnem magistratum ordinarij iurisdictione tribus uerbis constare, Do, Dico, Addico: quorum primum ad actiones personales attinebat, cum actum erat aliquem dare facere oportere, sequens ad reuendicationem, ultimum ad executionem, quae in ciuilibus non solum adiectio dici potest, sed etiam ad iudicatio. In criminalibus uero est legis actio, qui modus loquendi unde ortus sit alibi a nobis explicabitur. Quid.

Ille nefastus erit per quem tria uerba silentur.

Fastus erit per quem lege licebit agi.

Liuius lib. XXXVI. Fuluius, inquit, praetor imperauit, ut licetorem lege agere iuberet, ita de his qui Calibus erant sumptum supplicium. Et rursus: Licetor uiro forti adde uirgas, & in eum primum lege age. Tacitus libro XII. Augustus apud equestres qui Aegypto praesiderent lege agi, decretaque eorum perinde haberi iusserat, ac si magistratus Romani constituisent. Quoties igitur in iure legimus, quid fieri non posse, nisi apud eum, cui ad iudicatio data est, uel legis actio, de magistratu ordinario intelligimus, cui ius exequendi, id est merum uel mixtum imperium competat. Vnde apparet uenditionem, quae in diem fit, proprie adiectionem non esse, in qua nulla iudicis necessaria sit executio, sed potius adiectionem: quod si quando rem adiecta reperimus, uel ex emendatione Vallae deprauati sunt codices, uel *μεταφορικως* accipiendum: in pignore tamen praetorio adiectioni proprie locum esse non negauerim, quoniam ea solutio iure executionis fit, & adijci tamen dominium potius quam transferri. Hinc & Rubrica C. ne pro dote mulieris bona quondam mariti adijciantur. Quo loco alij addicantur, alij abdicantur, eodem sensu legunt. Itemque alia, de fide instrum. & iure iustitiae, & de adiectionibus.

e l. aliud de uerbis sign.

f l. 3. de off. pro. consul. l. 1. de off. iurid. alex.

g l. pro debito, C. de bo. aud.

Caesar

CAESAR CASATVS MEDIOL.

NON duces graue seu molestum Praeceptor incomparabilis, si lampada, quā mihi nūc p̄manus (quod autē) traditam uides, alacriter suscepro, fessosq; hos acual de cōcussos cōmilitōes meos in agmen recepero, tuumq; simul impetum audacter ipse subiens excepero: cum praesertim non ea me hercle causa huius palaestrae me accingam, quod ea, quae perdocte à te & eleganter dicta sunt, nec probem, nec commendem, sed ut in quo mihi quidem familiariter roganti aut quarenti nuncq; soles deesse, in eo nunc potissimum disputanti adsis, aliquidq; nō paruo nobis usui futurum lacessitus in medium afferas, & ex opulentissimo legalis prudentiae sacrario te dignas traditiones exprimas, qui non in libellis, ut apud Ciceronem inquit Mutius, sed in maximis causis, & in hoc iustitiae domicilio, iurisq; peritorum cœtu, sis consilio, lingua, & eruditioe cū paucis facile princeps, ut cuius uestigia persequi cupimus, eius sententiam sciscitemur, responsa q; efflagitemus. Sed iam committamus, & ad manus (quod dicitur) ueniamus. Et quoniam non ita ieiune inconsiderateq; in his agendum est, in quibus aliquid ac praesertim salutis aeternae uersatur periculum, neq; tam facile à maiorum nostrorum unanimi sententia abscedendum, proposui mihi ex pronuntiatis tuis infirmantū illud maxime, confutandumq; quo exceptione usucapionis tutum possessoremq; quo exceptione fidei sit effectus, negas in hoc quod dicunt, conscientiae foro tutum esse. Mouent me contra id quā plurima, sed tria praecipua, quibus praeceteris nitar. Primum illud est, quod cum asseras rationē, qua in primis introducta fuit usucapio (nempe ut aliquis esset litium finis) hoc in foro cessare, nobis uidetur id haud satis defendi posse, cum lege Evangelica à nostris pontificibus, ut in omnibus reliquis, ita & in hoc capite recepta, publica q; sanctione confirmata, admo-
e. nouit de iud.
neamur, si qua inter nos oriatu cōtrouersia, potest aquam eum, qui inique agit secreta monitione tentauerimus ab instituto scelere auocare, nihilq; nos propterea obtinuisse animaduertemus, ecclesiae tum demum omne quicquid est inter nos iurgij cōtentionisq; exploratum notūq; facere, cuius arbitrij deinde sit ac notiois, fontem nocentemq; coercere. Qua ex re planum est ac manifestum, locum adhuc litibus in his cōscientiae fimbis fore, cum ad id nullo alio quā cōscientiae iure astringamur. Alterū est, quod Mo-
e. cum olim de priuile.
saie legibus ab ipso deo antiquitus traditis ei, qui praedium urbanum uenundederit praescriptum unius anni tempus ac praefinitum cōstat, ut Leuitici Cap. XXV. scriptū est, intra quod si id non redemerit, nulla sit ei amplius emptorem inquietandi facultas: ut hoc argumento ne-
mo sit, qui nō fateatur nō delinquere illum, qui praedium illud tanq; usucaptum non restituat, tuamq; cōsequenter sententiā ambigūā censcat. Extremum quod me pupugit, ut tecum non sentirem, est, quoniam iure pontificio, quod diuino subnixū est, cōstitutum uidemus, ut qui in tam diutina libertatis possessione fuerit, ut eam longo usu potuerit cepisse aduersus quemcūq; agerem, hac exceptione tutum se intelligat, ac dereli-

quo nulla queat ei quaesita libertatis adimendae causa fieri molestia. Quapropter tam ex hoc q; ex ceteris à me aduersus hoc axioma tuū in medium productis haesitatos nōnullos arbitror, num tibi suffragentur, cōtracturosq; gradum, ne prius in sententiam tuam pedibus currat, q; tuum responsum perceperim: neq; enim ambigo, quin te audito, uniuersi sint in tuam partem transitori. Apud me tu quidem praestantiss. praceptor eum locū sine cōtrouersia tenes, in quo Pythagoras à discipulis suis omnibusq; sui temporis studiosis uiris, summa cū laude, summaq; cū gloria solitus est haberi: nam post multas tandem altercationes disceptandi magis, quā tibi resistendi inter nos ortas, tibi semper, ut scis, atq; par est soleo cedere, tecumq; conuenire: in primisq; illud non iniuria praedicare, & tōs q; Reliquū est nunc, ne quae tua est humanitas diutius nos suspensos operientesq; detineas, uocēq; ac expectationi nostrae insigni aliquo responso atq; ex interiorum literarum secretiorisq; doctrinae penu ex prompto, facias ut soles semper satis.

ALCIATVS.

SVETILITER argumētari, sed non tamē ut aphorismos meos penitus conteras. Ais in foro conscientiae adhuc consistere rationem usucapionis, cum in eo quoq; litibus locus sit: at ipse illa Evangelij uerba, si nō audierit hic ecclesiae, non eō dicta arbitror, ut hoc casu nos ad iudiciū relegent, litesq; corā Episcopis nouas instrui uelint, sed ecclesiae dicendum, ut multis delictū innotescat, qui detestationi peccantē habeant, quo opprobrio adactus ille bonam fidē agnoscat, sicq; eum locū Matthaei cap. XVII. Hieronymus interpretatur, sic & ceteri ueteres Theologi. Nec enim pontificia constitutio semper in foro conscientiae locū esse denunciationi Evangelicae iubet, cū de occultis ecclesia non iudicat: hoc autē occultum est, cum lapsa tanto tempore ne ullus sit litibus locus quenquā audire amplius nolit, sed diuino relinquit iudicio: nam & Pontifex ipse summus, denunciationi illi non subijcitur, quoniam de eo ecclesia non iudicat, & tamen diuino iudicio alligatur. Si existimarem in eo, qui rei iudicatae exceptione est tutus, non enim ulteriore lite uexandus est, cum satis ei futura sit diuina ultio, quo scedere, ueterum hac in re alterationes conciliari possunt. Quod uero ex biblijs adducis, non sane difficilem habet resolutionē, cum eo in casu concessa sit usucapio, quoniam à uero domino domus comparatur, nec emptor unq; malae est fidei: quomodo em rem alienam esse credet, quam à uero domino ipse emitit, nec hic de rei alicuius corporalis usucapione agitur, sed de iure redimendi, & ne iubilaeo quidem anno restituendi, quod ius lex utiq; auferre potest, cū non ideo aliena cū iactura locupletet quisq; nullaq; naturalis aequitas repugnet. Sed & haud quāq; ipse cōcessero quicqd Hebraeorū lege traditum iuris diuini ita esse, ut nos in foro cōscientiae obliget: alioquin nō iure Quiritium nos uisere, sed Mosaiico oporteret, cū ea dogmata à nobis Christianis admissa sint, ut ἀλλοτριώτης ea obseruemus, non quod dicitur ad litterā, quae, ut ingit Paulus, occidit, cū spiritus uiuificet. Quod ad extre-

ad extremum attinet, cum nihilo fortius urgeat quā plerāq; alia à nobis summta: possem ea responsione contentus esse, ut dicerem in ciuili uel in pontificio foro, eam decretalē latae esse, nō in coelesti. Verum & aliter dissolui hic nodus potest, distinguendumq; arbitror inter rerum usucapionem, & libertatis. Qui rem usucapit tutus non est, quoniam domino iniuriam facit, cuius dominium lege quoq; diuina approbatum est. At qui libertatis ius acquirit, nihil aduersus diuinam legem molitur, si quidem cum terram & animā creasset Deus, faciamus deinde dixit, hominem, qui eis dominetur: ut autē homo homini imperet, diuini iuris non est, sed gentium potius, quo bella orta, & captiuitates sequutae sunt. Qui igitur dominū alteri aufert, ius illi à Deo concessum aufert: qui iurisdictione se per usum liberat, is non Deo aduersatur, sed hominum cōstitutionibus: ut merito alter diuina sententia tutus sit, alter non sit. Nec noua uideri debet hac differentia, cum & alijs in casibus idem obseruatum appareat, ex quibus unum exempli causa, apponisse satis erit. Ecce tibi, secularis (ut uocār) ieu nō initiatus decimas plonales usu capere pot, praediales nō potest: quoniam quae ex praedijs debent, iussu diuino praestanda sunt: is em dominia rerū quae mortalibus dederit, hac affectu obligatione, at personas Deus creauit liberas, suāq; ipsorum hominum improbitas, ut alter alteri seruiat, efficit. Quo fit ut personales decimae non iure diuino, sed humano potius inducā: à plerisq; censcantur, quod in praesentia diffusius attingere operaeprecium non est, praesertim cum clepsydri me admoneat coronidem disputationi huic nostrae tandem apponendam, & grauissimos hosce patres, qui honoris causa nobis assunt, non ulterius morandos.

GRATIARVM ACTIO.

SVPEREST ut uobis amplissimi patres, gratias agam, non quidem quas ego uellem, sed quas possum: maiora enim incomparabili uestra humanitate de me meruisti, quā quae ipse mediocri uir ingenio possum uerbis exprimere, nedum factis rependere. Aelchimis igitur erga Socratem exemplo, cum nihil uobis dignum quod praestare possum habeā, hocq; solo nomine paupertatem deprecor, quod unum habeo, me ipsum uobis trado: fecisti enim (quod Furnius ad Augustum Caesarē dixit) ut & uiuerē, & morerer ingratus, qui tot beneficijs in me collatis paria facere nunquā potero. Dixi.

FINIS CON-
clud. oppugn.CLARISS. IURECON.
IOANNI PELORDAE SENATO-
RI CONSERVATORIQ;
BITVRIG.

ANDR. ALCIATVS S.

VM primum in hanc urbem ueni optime conseruator propiusq; te cōpi cognoscere, nihil antiquius habui quā ad amicitiam me tuam infinua-
e. nouit de iud.
are. Videbam enim ea te esse doctri-
na hominem, ijs moribus, ut mihi merito exoptandum esset quā proxime team iungi. Nec tu hac in re ullam moram fecisti, quā aduenientem ultro exciperes, summaq; beneuolentia complectereris, in diesq; alijs super alia beneficijs sic exornasti, ut paria team facere posse desperem. Quod unum supererat ut amoris erga te mei munimentum aliquod statuerem, nuper mihi praestita est occasio. Latebat inter scrinia mea hic libellus perpetuis ob frequentes nēuos à me damnatus blattis, quē cū in manus accepssem, existimaui opere precium me facturum, si à situ tenebrisq; redemptum perpurgarem, & tuo nomini dicatum ederem. Dubitavi (ut uerum fatear) sepius, & parum absuit, quā supprimerem, quoniam non sat dignus uidebatur, qui doctorum oculos, auresq; morari posset. Scripserunt ante me huius argumenti libros cum pleriq; ueteres, tum & recentiores nō pauci, qui proculdubio luminibus nostris possunt obstruere. Verum cum rursus perpendere ueteris eos Reipublicae magistratus solum explicare, nihil momēti ad legalem nostram professionem conferre, ad hanc aliud in praesentia mihi non esse, quo animum erga te meum testarer, mutauī sententiā, et quos prauidicio quodam fere damnaueram, absolui. Erunt qui debuissē hanc me omnia diffusius tractare existimabunt, & quid de his apud omnes authores annotaueram, hoc libello congerere, sed aliud mihi cōsiliū fuit. Attigeram plerāq; cū tres Iustiniani codicis libros adulescens adhuc castigaui (cerantq; qui iure amicitiae quā τὰ τῶν κοινῶν φιλῶν in alios suos eiusdem argumenti libros redegerant) at-
e. nouit de iud.
tigeram in disputationibus, in libello de singulari ar-
tamine, alijsq; in locis, quae suo loco moueri non nisi in commode poterant. Verum nec eorum sententiā unā quā probaui, q. omnia quae ab alijs ubi ubi dicta sunt, eodem loco collecta parataq; habere uolūt, uerbososq; hac ratione cōmētarios fieri nihil curant: cui sententiā nostrae si & tu calculus adieceris, non erit quod mei huius consilij me poeniteat. Vale.

B Andreae

ANDREAE ALCIATI IVRIS CONSVLTI,

DE MAGISTRATIBVS, CIVILIBVSQ.
ET MILITARIBVS OFFI-
CIIS LIBER.

CVM MVLTAE SINT IN IV-
re nostro non satis haecenus in-
tellecta, tū is maxime tractatus
expositione indiget, qui ad eos
magistratus pertinet, quorum in
primo digestorum libro mentio
habetur. Quamuis em̄ ab interpretibus multa
afferant, ad Imperatorū potestatem, & Procōsu-
lum, Praesidum, Procuratorū, Caesaris, Iuridici
Alexandriae, officiū spectantia, nō tñ rem omnē
ita explicat, ut studiosis satisfacere possint. Nam
cum ea munera antiq̄s Iuriconsultis cognitis-
sima essent, nō existimauerunt operae precii se fa-
cturos, si longo sermōe in eorū explanatione cō-
morarent. At in praesentia propter Latinarū lite-
rarū diutinā calamitatē, cū ex Iuriconsultis ple-
na cognitio haberi nequeat, uix quicq̄ superest
unde in certiorē semitā deducamur, nisi recentio-
rū coniecturas, & ut ipsi uocāt diuinationes, p
exploratis rebus recipere uelimus. Itaq; ut huic
quoq; parti p uirili opē feramus, quae ad hūc tra-
ctatū p̄tinentia ex antiq̄s authoribus collegi, in
mediū p̄ferre, et cum studiosis cōicare constitui.

SCIENDVM igit̄ Rom. Imperij originem à
Romulo Regibusq; coepisse: ab his latē sunt le-
ges, quas Regias uocant. Is Romulus ex antiq̄o
ribus ciuitatis centū Patres elegit, qui ordo Se-
natorius dictus est: ad hunc decernēdi ius p̄tine-
bat, quae ex toto Regno ad eū deferrent. Sed & sa-
cra facere, ius dicere, magistratū gerere, soli pa-
tritiū poterāt. Quoties uero uel leges sciscendae,
uel magistratus creandi, uel bella decernēda erāt,
tū Populus Rom. ipse consulebat, ad eūq; huius
modi negotiorū ius p̄tinebat. Idq; Dionysius
Alicarnalleus diffuse explicat. Exactis deinde Re-
gibus, Plebis potestas multū aucta est, cū secessi-
one facta, à Senatoribus extorsisset, ut ex corpo-
re suo Magistratus crearent, qui Tribuni plebis
dicti sunt. Sacrosancti hi erāt, sūmāq; authorita-
tis, ut q; Senatusconsultis intercedere possent. Et
q̄uis à principio latā ab his leges, q̄s plebscita
uocāt, Patricios nō obligarēt, in lege Hortensia
constitutū deinde est, ut eo Iure qd̄ Plebs statu-
isset, oēs Quirites tenerent. Sic accerimū telum Ple-
bi aduersus nobilitatē datum est. Fuit & de eo cō-
trouersum, quod maiores Magistratus ex Ple-
be creari Patritij phibebant, donec & hoc obtin-
tū fuit, ut alter cōsul Plebeius esset. Cœpere dein
de C. Sempronij rogatiōibus Iudicia cognosce-
re. Is em̄ Equestrē ordinem in eorū possessiōe lo-
cauit, unde turbulētā seditiōes ortae. Constātq;
C. Marii, & L. Syllam, quia Senatu demū red-
didit, uel hac de re praecipue contendisse: unde &
bellorum ciuiliū maxima incēdia orta sunt.
Cum dein p Senatu Pompeius arma fumeret,
Marianasq; partes, quae Plebē tuebant, Caesar
sequebatur. Oppressaq; p eum, & dein Triumui

ros Republica, cum i C. Octauio Caesare omnia
cessissent, nouū ipse regimē induxit. Nec enim
Regē se, aut Romulū, quod odiosus superbusq;
is titulus esset, appellari est passus: sed Romano
ueteriq; noīe Imperator & Augustus dici uoluit.
Sumpsitq; censuram & Tribunitiae potestatis
ius, et Max. Pontificem se inscripsit, Patrisq; Pa-
triae titulum à Senatu Populoq; Rom. accepit.

SANE eius nominū rationē sic Dion exegit,
ut qui imperatores appellati sunt, delectū facere
milites cōscribere, pecunias colligere, hostibus
bellum indicere possint. Idem et pacē sancienti,
summū supplicii, etiā de Senatoribus sumendi
ius habeant: solitos fuisse prius Duces sic ap-
pellari, Tacitus lib. III. author est. Illi em̄ re bene ge-
sta gaudio & impetu uictoris exercitus ea saluta-
tiōe conclamabant. erantq; plures simul Impera-
tores: nec super ceterorū aequalitatē cōcessum
ad eam similitudinē id uocabulum est quibuscūq;
& ab Augusto & à Tyberio alijsq; successoribz.
Censores aut uitā moresq; nostros examinant,
& de eis ingruunt, census rationē dēcūt, p̄fessionē
curant, & pro meritis hos de albo eximūt, illos
deligunt. Quod & diffusius in Valeriani uita
apud Trebelliū tradit. Ad Pōtēfices uero Max.
Sacerdotiorū conferendorū ius p̄tinet, sacris em̄
omnibus auspicijsq; illi praesunt. Tribunitiae ius
potestatis eam ob causam sumpsit, quod sacro-
sancta ea dignitas neminiq; uiolabilis esset. Nā
& si in re leuissima solo sermone nedum factio,
Tribuni maiestatē quisquā cōtēpserit, tanq; ab
ominabilis & sacer indicta causa ad mortē adie-
gebat. Et has quidē dignitates Octauius accepit,
in successorēq; suos transmisit, quo potētius il-
lustriusq; Imperatorum nomen faceret.

Concessum praeterea & illud fuit, quod ante
eum antiquorū nemini, ut legibus solutus esset.
Significat hoc (inqt Dion) ab omī legū, necessi-
tate liberū, nulliq; iuri scripto obnoxii, ut qui
absq; ulla disquisitione omnē Regum potestatem
haberet, q̄uis nomine abstineret. Patris uero Pa-
triae cognomen tū apud antiquos, obseruatiōis
cuiusdā paternae significatio erat, quod hoc noīe
illustrati Principes, omes quoscunq; sibi sube-
sent, ceu filios amarent, illiq; eos uicissim tanq;
patres uereretur. Quamuis Imperatoribus alia
quoq; nominis ratio reddi posset: nimirū quod
hi in nos eam potestatem exerceant, quam anti-
quitis parentes in filios habuerunt, hoc est uitae
& necis. Cogitauit etiam plerūq; Augustus
de reddenda Republica. Cūq; in Senatu sententiā
suā exposuisset, rationariū Imperij tanq; illud re-
stituturū cōsulibus tradidit. Sed Senatoribz siue
p simulationē, siue metu, uel etiā ex cōposito res-
clamātibus, uariasq; rationes afferētibus, cur Rei
pub. Monarchia praestaret, in principatu p̄eues-
rauit, deos hoīesq; testatus intra decēniū se oēm
administrationē deponitur. Sed cū ea tpa lapsa
essent, rursusq; eiurare uelle Imperiū simularet,
Senatū alios decē annos, qbus in eodē magistra-
tu esset, decreuit: atq; itē: alijs decem annis, qbz
ipse dein exinētus est, progauit. Quāobrem inde
obseruatū est, ut eius successores, q̄uis donec uia
xerint p̄petuā administrationē recipiēt, tñ singu-
lis decē annis celeberrimos ludos faciāt, tanquā
principatum renouēt. Ea festa decennialia, uicennialia,
tricenaliaq; appellata sunt. Arelate Constan-
tium

tū tricenalia celebrasse, theatralesq; & Circenses
ludos, ambizioso apparatu aedidisse, author est
Amanus. Vouebatur aut hi ludi in proximos
decem annos. Quapropt̄ in antiq̄s nomismatis
pleriq; huiusmodi inscriptio cernitur: VOT. X.
VOT. XX. hoc est uotis decennialibz, uicennialibzq;
Trebellius quoq; in uita Gallieni: Conuocatis
(inqt) patribus decennialia celebrauit nouo gñe
ludorū, noua specie pōparū, exq̄sito genere uo-
luptatū. Nazarius in Panegyrico: In destinatis,
inqt, decēnijs iam uota pperantia, & spes uolu-
eres constituerūt. Sed & Mamertinus: Refert
orationem, quam quinquēnio exacto decenniali-
bus suis dicam. Extrat Romae in Lateranensi Ba-
siliica Senatusconsultum aereis inscriptum notis,
q̄ potestas Vespasiano Imperatori data cognō-
ri potest. Licere enim illi fœdus quibus cum uo-
lerant, Senatu habere, remittere Senatuscon-
sultum per relationē, discessionēq; facere. Si eius
iussu uel mandato, eoue praesente senatus habere
tur, p̄inde seruari, ac si ex lege Senatus conuoca-
tus esset. Si quos Magistratus Senatu P. Q. R.
cōmēdasset, suffragatione uel sua adiunxisset, eorū
comitijs etiam extra ordinem rationem habē-
dam. Fines Pomerij cum ē Republica censebit,
proferre ei licere. Quicq; ex usu Reipublicae di-
uinarum, humanarū, publicarum, priuatarūq;
rerum esse existimabit, ei agere facere ius potesta-
temq; esse. Quibus legibus Plebīq; scitis scriptū
esset, ne Augustus Caesar teneretur, eisdem & eū
solutum esse. Acta gesta, decreta ab eo, etiā ante
illud Senatusconsultū, perinde rata haberi, ac si
Populi Plebisq; iussu acta essent: si eius concessi-
onis causa aliqd aduersus leges factū esset, frau-
di nemini esse, neq; quicq; ob eam rē Populo da-
ri debere, nec cui de ea re actionē iudicationēq;
dandam. Quae tam ampla autoritas Vespasia-
no praestita, uidetur mihi formula esse eius pote-
statis, quam sibi Imperatores attribuebant.

Scribunt Iureconsulti lege Regia, quae de Im-
perio Augusti lata est, Pop. Rom. omē suū im-
perium & potestatē concessisse. Icirco autē legē
eam Regiam appellari arbitror, quod Romuli
constitutioe ad Populum ius Regis creandi per-
tineret. Vnde à Tarquinij Seruio Tullo obijci
ebatur (ut T. Liuius inquit) quod iniussu Popu-
li Regnū inuasisset. Cum ergo Augustus à Po-
pulo Rom. Imperator creatus est, uidet̄ Regiae
legis obseruatio in usum reuocata, quāuis Regia
planē potestatē ille nuncq; usurpauit, sed sua Po-
puli, sua Senatu munia obire permisit. Comi-
tia em̄ Magistratū tum quoq; celebrabantur,
conueniebantq; Tribus omes, candidatosq; Po-
puli arbitrio deligi ille sinebat, si modo eos ap-
probasset: nec enim quicq; ab his fieri permitte-
bat, quod praeter animi sui sententiam esset, cura
batq; id maxime ne indigni, aut quibus ius ca-
pellendi honoris nō erat, p ambitū legibus eri-
peretur. Quod & à Tyberio aliquoties obserua-
tum, donec id Iuris penitus sibi uēdicauit, tradi-
ditq; successoribus, ut necessario in urbe Roma
Lex Iulia de ambitu cessauerit. Senatoribus q̄q;
Augustus nō parum detulit: ex his em̄ X. V. lor-
tiri iussit, qui sibi sex mensibus in cōsilio essent:
plerūq; & ipse sententiā in Senatu dicere, unā
cum amplissimo ordine decernere. Ad hanc, ius-
dicia Senatu permisit, cuius iuris causa antea to-

ties armis certatum fuerat: sicq; publica negotia
& priuatorum maxima tractabantur.

Omnium praeterea Prouinciarū, quae sub Im-
perio Rom. erāt, formulā ita diuisit, ut aliae Pro-
cōsulares, aliae Praetoriae aliae Praesidales essent.
Procōsulares Senatu, Praetorias Populo demā
dandas tradidit. In Praesidales ipse Legatū suū,
qui nunc Praeses, nūc Legatus Caesaris eam ob
causam dicebatur, mittebat. Deinde factum est,
ut etiam Praetoriae in Senatu per sortes decerne-
rentur: nimirum sublati ab Imperatoribus co-
mitijs, qui conuentū Populi formidolosum exi-
stimabant. Scribit Strabo lib. ult. omes pro-
uincias, alias Caesaris, alias Populo attributas:
ex his quae ad Populum pertinebant Proconsu-
lares & Praetorias constitutas, quod uidelicet ui-
ri consulares, uel praetorij ad eas regendas mite-
tebantur. Erant autē huiusmodi Prouinciae im-
belles, & quae militari praesidio non indigebāt,
neq; proximos Barbaros habebant. Quae enim
ualidiores, & legionū ope indigentes, sibi cōser-
uauit: eo uidelicet praetextu, quod Populo paca-
tiora quaeq; & pulchriora concederet, ipse diffi-
ciliora, periculisq; & laboribus expōita retine-
ret. Sed re uera (si Dion credimus) ut in manu
sua res omnis Militaris esset, Senatus autem Po-
pulusq; inermis Rempublicam repetere nō au-
deret. Proconsulares Prouincias fuisse Lybiam
& Asiam citra Taurum Strabo author est. Prae-
torias uero, in Hispanijs Baetica, in Gallis Nar-
bonēsem, tum Sardiniam cū Corsica, Siciliam,
Illyricum qua in Macedonia uergit, Cretam,
Cyrenaicā, Cyprum, Bithyniam cū Ponto. Cō-
mutabantur tamen plerūq; arbitratu Principi-
pis. Hinc Lampridius in Alex. uita, Prouincias
rum alias Praetorias, Praesidales plurimas fecit,
Procōsulares ex Senatus uoluntate ordinauit.
Suet. in Claudio: Prouincias Achaia & Mace-
doniam, quas Tyberius ad curā suam transfule-
rat, Senatu reddidit. Scribit Rufus in eo, quem
aedit libello de Rom. Imperij accessiōe, omī ex
Aphrica sex Prouincias esse factas, quarū Charta-
go, Numidia, Cyrenensis, Consulares erāt: Tri-
polis & Mauritaniae duae Sityphēsis, et Caesarie
lis Praesidales. Pari q̄q; numero diuisas Hispani-
as, in qbus Bethica & Lusitania Cōsulares; Tara-
raconēsis, Carthaginēsis, Gallitia, Insularis, quae
& trās fretū, Praesidales. Sed et q̄q; Imperator
Legatos suos seu Praesides in aliq; Prouinciā
missos consulari potestate ornabat, ut uidelicet
eius essent autoritatis cuius Procōsules. Sic C.
Plinius Cæcil. Praeses Prouinciae Ponti consu-
lari potestate fuit, ut in antiq̄s marmoribus an-
notasse me memini. Maior aut Proconsulum di-
gnitas q̄ Legatorū ideo erat, q̄a non nisi Senato-
res Consularesq; uiri Prouincias fortiebant: cū
ex Equestri ordine etiam Praesides eligi possent.
Sanē Proconsulū magistratus annuus, Praesidū
certus finis nō erat, sed in officio perueiebant,
donec successor à Caesare mittebat. Idē in Au-
gusti uita etiā Tranq. attestat. Ius aut Milites de-
cimadi, Ciuitatq; corona donadi Procōsulis
fuisse Tacitus libro tertio ostendit. Idem X. V. au-
thor est. Qui Senatores filijs carerent, Prouinci-
as Praeturasq; inter Patres sortiri nō potuissent. Se-
natusq; cōsulto cautū, ne fictae adoptiōes ulla in
parte publici muneris orbis p̄dissent. Grauiorē
B ij autem

aut Prouincijs Proconsularē fuisse administrati-
onē q̄ praesidiū idem ostēdit, dū libro primo tra-
dit Achaiā & Macedonia onera depcantes. Pro-
consulari imperio ad praesē leuatas, Caesaris q̄ tra-
ditas esse. Cui rei eā rationē suspicor, quod Pro-
consulariū Prouinciarum uestigalia & tributa
publica Pop. Rom. erāt, & ad aerarium pertine-
bant, neq̄ ea diminuendi Proconsuli ius esset.
Quae uero Praesidibus in puincijs colligebant,
ad principem eiusq̄ fiscum spectabant, iusq̄ illi
remittendi erat. Hoc em differt aerarium a fisco,
quod illud publicū, hoc est populi Rom. fiscus
principis est. quod apertissime C. Plinius in Pa-
negyrico ad Traianū Caesarem ostendit. At for-
tasse nō eadem seueritate fiscum qua aerariū co-
hibes, imō tanto maiore, quanto plus tibi licere
de tuo quā de publico credis. Hinc est quod
maxime in Proconsularibus Prouincijs Procu-
ratores Caesaris erant, qui ea procurabant, quae
ad Caesarem ipsum seu fiscū p̄tinerent. His ua-
ria potestas attributa a Principibus fuit. Tyberi-
us ius in feruitia familiaresq̄ pecunias solum de-
dit, adeo ut Lucillum Capitonē, procuratorē in
Asia suū a Senatu damnari pmiserit, quod praes-
cripta mandata excessisset, uimq̄ Praetoris usur-
passet. Amplius Claudius Caesar cōcessit, effecit
q̄, ut Senatuscōsulto caueretur, parem uim rerū
habendam a Procuratoribus suis iudicatas, ac
si ipse statuisset. Hinc maximā sibi uim Cuman-
nus & Felix, eius in Iudaea Procuratores, usurpa-
runt, de qua merito Iosippus conqueritur. Illud
constat sub Traiano aduersus inuitos iurisdic-
tionē nullam Procuratoribus fuisse, ut disceptan-
tibus liberū est eos, nō eligere, adhiberi tñ in cō-
siliū a Praesidibus debere, cū de causa Fiscali agi-
tur. Idem Imperator Caecil. Plinio rescripsit. At
hodie dubiū non est, q̄ties inter fiscum & priuatū
quaestio uertitur, eos aduersos esse. Scribit Lam-
pridius Alexan. Imperatorē eos saepius mutare
solutū fuisse, ne annū excederent, etiā si boni eēnt,
sibi inuitos affirmasse, tanq̄ necessariū malum.
Hocce Procuratores et Procu. fisci eosdem fuisse
se nō ambigo, qui & alio nomine Rationales, &
Procuratores patrimonij appellant. Idē in Cō-
modo Lampridius, & in Maximini uita Capito-
linus ostendunt. Sed & in Pio, Procuratores, in
quit, suos & modeste suscipere tributa iussit, &
excedentes modū, rationē factorū suorum reddere
praecipit: nec unq̄ laetatus est lucro quo Prouin-
cialis opprimeretur.

Procurator uero priuatē rationis, cuius quadā
Alex. constitutione mentio est, ut nō multum a
ceteris Rationalibus differerebat, ita praecipuum
Aegyptij magistratus nomē erat. De iusto enim
apud Aetium Antonio, extincta q̄ Cleopatra,
in formā Prouinciā C. Octauius Caesar Aegy-
ptum redegit. Et quoniā seditionisissimi natura-
liter erant Aegyptij, opportunaq̄ tellus alendo
bello, noluit eā per Senatores administrari, ne
Popularibus studijs ducti facile ad Imperiū aspi-
rarēt, idq̄ et Dion tradidit. Corn. Tacitus lib. I. I.
Augustus inquit, inter alia dominatiōis arcana
uetis, nisi permisit, ingredi Senatoribus aut
Equitibus Rom. illustribus, seposuit Aegyptū,
ne fame urgeret Italiam, quilsq̄ eam prouinciā
clausa q̄ terrae ac maris, quāuis leui praesidio,
aduersum ingentes exercitus praesidisset. Sed &

in XII. Diuus Augustus apud Equestres, q̄ Ae-
gypto praesiderēt, lege agi, decretaq̄ eorū p̄inde
haberi iusserat, ac si magistratus Romani cōstitū-
issent. Vopiscus scribit, Aurelium Imperato-
rem Saturnino mādasse, ne Aegyptum uideret.
Quod praecipit cū ille spreuisset, leuissima gens
rerūq̄ nouae auida, cum Imperatorē salutauit,
quae necis eius causa fuit. Strabo author est, deu-
cta Cleopatra in certam administrationē Aegy-
ptum redactam, expurgatāq̄ a Romanis, & ad
eam mitti solitos moderatiōe & prudentia inli-
gnes uiros sub Praefecti titulo, is est Praefectus
Augustalis, qui uicē Regis obtinet. Est & Δικασ-
τής, id est Iuridicus, in cuius potestate maxima
est iudiciorū pars. Est & qui ἱδὲ ὁ νόμος, quē ego
Procuratorē priuatē rationis interpor. ad quē
indagatio bonorū uacantiū p̄tinet, earumq̄ re-
rū, quae Caesari debent. Horū comites sunt Cae-
sar's Liberti & Adiores, quorū fidei maiora mi-
noratq̄ iudicia creduntur. Ex Patrijs aut magis-
tratus apud eos est ἱγερῆς, quasi Quaestor
rem dicas, qui purpurā gestat, alijsq̄ Municipa-
libus honoribus est insignis, omīq̄ curā habet,
quae ciuitati utilia sunt. Est et ὑπομνηματογράφος
id est Cōmentariensis seu Scriba. Tum ἀγχι-
καστὶς Iudicalem Praefectū recte appellaueris.
ῥήτορας & ὑπομνηματογράφος, id est Nocturnus
Praetor. Sanē Hypomnemato-graphi quoq̄ me-
tio est Theo. & Valentiniani cōstitutio quadā.
Ea em sanctū est, q̄ties Hypomnemato-graphus
aliq̄s, qui munera subeat, nosat, si sponte illi acci-
ti sunt, Praefecti Augustalis cōsensum nō esse ex-
pectandum, sed prorsus functionē exequendā.
Quam cōstitutionē ex Docto. nostris nemo ha-
ctenus mihi uidetur percepisse.

Ceterū erāt etiam Procuratores Caesaris, nō
in uniuersum alicui Prouinciāe dati, sed particu-
lariter alicui negotio: quod ex antiq̄ inscriptiōe
coniectari prorsus est, quae Corinthi in hac uer-
ba adhuc legit: Theoprepon Aug. lib. Proc. Do-
mini N. Aur. Seueri Alexandri Prii Fel. Aug.
Prouinciā, Achaiā & Epyri & Thessaliae Rati-
onalem purpuratū, Proc. ab ephemeride, Proc.
a mandatis, Proc. a praed. Gallian. Procur. salus
Domitiani, Tricliniarcham, Praepositū a Fibus,
Praepositū a chrisallinis, hominē incomparabi-
lem. Tixander Aug. lib. officialis.

Et hi quidē sunt magistratus, qui ab Augusto
cōstituti, diu pleuerunt, & tpe quo Iurecōsul-
ti nostri florebat, maxime uiguerūt. Nam poste-
riores deinde Imperatores, q̄ prius princeps Constā-
tinus, q̄ Romanorū Colonia Byzantiū trāstulit,
aliā ipsi formā cōmēti sunt. Tumq̄ coeperūt aliq̄
Patrii esse, q̄ prius erāt, aliāq̄ Praefectorū praet-
torio iurisdic-
tio. Hic Magistri militū, Magistri
officiorū, Comites sacrarū largitionū, Comites
rei priuatē, Comites sacri palatij, Comites sacri
patrimonij. Quorū officia quīs in cōstitutioibz
explicata legant, ut tñ clarius p̄cipiant, aliq̄ ad-
huc differere ab re nō erit. Cōstātinus igit Rom-
ciuiū Colonia cū Bizantiū trāstulisset, sedē q̄
eā urbē Orientalis Imperij esse uoluit, prouicias
q̄ certis limitibz designauit, quibus suos Magi-
stratus dedit, Militiaq̄ ordinauit: cuius rei for-
mulam a successoribus quoq̄ obseruatā, ex an-
tiq̄ eodemq̄ innominato authore referemus:
In hunc ferē modum scriptum reliquit.

Index

INDEX DIGNITATVM CIVILIVM MILITARIVM QVE IN ORIENTE. INCERTO AVTHORE.

Praefectus praetorio orientis.	CONSULARES. XV.	Armenia Prime.	Libya inferior.
Praef. Praetorio Illyrici.	Per Orientem quinq̄.	Armenia Secunde.	Thebais.
Praef. Urb. Constantinopol.	Palestinae.	Galatie Salutaris.	Aegyptus.
Magistri Eq. & Ped. duo	Phoenices.	Per Thracias III.	Arabia.
Praefectus.	Syriae.	Aemi Montis.	Augustania.
Magistri Milit. III. per orie-	Ciliciae.	Rhodopes.	Asiana. X.
te, Thracias, & Illyricū.	Cypri.	Mysie secunde.	Pamphylia.
Prepositus sacri cubiculi.	Per Asiam tres.	Scythiae.	Hellepontus.
Magister officiorum.	Pamphyliae	Per Illyricum VIII.	Lydia.
Quaestor.	Helleponti.	Thessaliae.	Pisidia.
Comes sacrarū largitionū.	Lydiae.	Epiri ueteris.	Lyconia.
Comes rerum priuatarum.	Per Pontiam duo.	Epiri nouae.	Phrygia Paetiana.
Comites domesticorum duo,	Galatie.	Dacie Ripensis.	Phrygia salutaris.
equitum & peditum.	Bithyniae.	Mysie prime.	Lycia.
Sacri aubiali.	Per Thracias II.	Preualitanae.	Caria.
Notariorum.	Europae.	Dardaniae.	Insulae.
Castrensis.	Thraciae.	Maedoniae Salutaris.	Ponticae. X.
Sacri Palatij.	Per Illyricum III.	CORRECTORES II.	Galatia.
Magistri scriniorum.	Cretae.	Augustanicae.	Bithynia.
Magistri memoriae.	Maedoniae.	Paphlagoniae.	Honorias.
Magistri epistolarum.	Dacie mediterraneae.	Et hic quidem Catalogus ge-	Cappadocia prima.
Magistri libellorū Graecor.	Aegyptus consularum non	neralis est earū dignitatū,	Cappadocia secunda.
Proconsoles duo,	habet.	quae in Orientali Impe-	Pontus Polemoniaca.
Asiae.	PRÆSID. Prouinc. XL.	rio constituuntur. Super-	Helenopontus.
Achiae.	Per Aegyptum V.	est, ut specialiter uideat-	Armenia prima.
Comes orientis.	Libye superioris.	mus, quae nam unicuiq̄	Armenia secunda.
Praef. Augustalis.	Libye inferioris.	comptat administratio.	Galatia Salutaris.
Vicarij quatuor.	Thebaidos.	SVB PRAEF. PRAET.	Thraciae. VI.
Asianae dioeceseos.	Aegypti.	Orientis sunt infra scri-	Europa.
Ponticae.	Arabiae.	ptae dioeceseos.	Thracia.
Thraciarum.	Per Orientem VIII.	Oriens.	Aemi Montis.
Maedoniae.	Palestinae salutaris.	Aegyptus.	Rhodope.
Comites Rei Militaris duo,	Palestinae secunde.	Asiana.	Mysia secunda.
Aegypti.	Phoenices Libani.	Ponticae.	Scythia.
Isauriae.	Euphratensis.	Thracia.	SVB PRAEF. PRAET.
DVCES per Aegyptū duo,	Syriae salutaris.	Prouinciae Orientis XV.	Illyrici sunt dioeceseos in-
Libye.	Osfroene.	Palestina.	fra scriptae.
Thebaidos.	Mesopotamiae.	Phoenice.	Maedonia.
Per Orientem VI.	Ciliciae secunde.	Syria.	Dacia.
Phoenices.	Per Asiam VII.	Cilicia prima.	Prouinciae Maedoniae. VI.
Euphratensis.	Pisidiae.	Cyprus.	Achaia.
Syriae Palestinae.	Lyconiae.	Arabia.	Maedonia.
Osfroene.	Phrygiae Paetianae.	Isauria.	Creta.
Mesopotamiae.	Phrygiae salutaris.	Palestina salutaris.	Thessalia.
Arabiae.	Lyciae.	Palestina secunda.	Epirus uetus.
Per Pontiam unus.	Cariae.	Phoenice Libani.	Epirus noua.
Armeniae.	Insularum.	Euphratensis.	Prouinciae Dacie. V.
Per Thracias duo.	Per Pontiam VIII.	Syria salutaris.	Dacia Mediterranea.
Mysiae secunde.	Honorados.	Osfroena.	Dacia Ripensis.
Scythiae.	Cappadociae Prime.	Mesopotamia.	Mysia Prima.
Per Illyricum duo.	Cappadociae Secunde.	Cilicia secunda.	Dardania.
Dacie Ripensis.	Helleponti.	Aegypti. VI.	Preualitana.
Mysiae prime.	Ponti Polemoniaci.	Libya superior.	Est & Maedonia saluta-

B iij ris,

ris, q̄ ptim Macedoniae, ptim Dacie adscribitur. Officium uirorum illustriū Prefectorū Præf. Principis. Cornicularius. Adiutor. Commentariensis. Ab actis. Numerarij IIII. In his auri unus, opere uel operarius, alter subadiuuus. Cura epistolarum. Regendarius. Exemptores. Adiutores. Singularij. Vtq; Prefectus Prætorio euectioes annuales nō habet, sed Prefectus ipse mittunt. SVB MAGISTRO Militum Præsentiali. Vexillationes Palatinæ V. Eques promoti Seniores. Comes Clibanarij. Comes Sagittarij Iunior. Comes Tarsali. (res. Equites Arades. Vexillationes comitatenses. VII. Equites cataphractarij Biturigenes. Equites Armigeri Seniores Galliani. Equites quito Dalmatæ. Equites nono Dalmatæ. Equites primo Sautarij. Eques promoti Iuniores. Equites primo Clibanarij Parthi. Legiones Palatinæ VI. Lançarij Seniores. Iouiani Iuniores. Heradiani Seniores. Fortenses. Neruij. Martiarij Iuniores. Auxilia Palatina XVIII. Batavi Seniores. Bracati Iuniores. Salij. Constantiani. Matiaci Seniores. Sagittarij Sen. Galliani. Sagittarij Iun. Galliani. Tertio sagittarij Valētijs. Defensores. Metobarij. Anglearij. Hiberi. Vrsi. Felias Honoriani Iunior. Victores. res. Tertio Theodosiani. Felias Theodosiani. Isaurij. SVB ALIO MAGISTRO militum. Vexillationes Palatinæ VI. Comes Seniores. Eques Bracati Iuniores. Equites Batavi Iuniores. Coites Sagittarij Armeni. Eques Theodosiani sen. Equites Persæ Clibanarij. Comitatus VI. Equites Cataphractarij. Equites Cataphractarij Ambiensis. Equites sexto Dalmatæ. Equites secundo Sautarij. Equites Sautarij. Equites secundo Clibanarij Parthi. Legiones Palatinæ VI. Martiarij Seniores. Daci. Scythæ. Primani. Vndecimani. Lançarij Iuniores. Auxilia Palatina XV. Regij. Cornuti. Tubantes. Martiarij Iuniores. Sagittarij Seniores Oriēt. Sagittarij Iuniores Oriēt. Sagittarij dūici. (entales. Vindelici. Buccinobantes. Falconarij. Thraes. Turingi. Felias Theodosiani. Felias Arcadiani Iun. Secundo Theodosiani. SVB MAGISTRO Mil. per Orientem. Vexillationes Comitatus. X. Comes Cataphractarij Buellarij Iuniores. Equites Armigeri Seniores Orientales. Equites tertio Dalmatæ. Equites primo Sautarij Orientales. Eques secundo Stablefiani. Eques p̄moti Clibanarij. Equites quarto Clibanarij Parthi. Equites primo sagittarij. Cumeus Equitū II. Clibanarij, Palmyrenorum. Felias Arcadiani sen. Legiones Comitatus VIII. Quinta Macedonia. Martenses Seniores. Septima gemina. Decima gemina. Balistarij Seniores. Prima Flauia Constantia Thebeorum. Secunda Felix Valentis Thebeorum. Prima Flauia Theodosij. Pseudocomitatenses X. Prima Armeniaca. Secunda Armeniaca. Fortenses Auxiliarij. Funditores. Prima Italica. Quarta Italica. Sexta Parthica. Prima Isaurica sagittaria. Balistarij Theodosiaci. Transygritani. SVB MAGISTRO Pseudocomitatenses. IX. Mil. per Thracias. Vexillationes Palatinæ III. Comes Arcadiaci. Comes Honoriaci. Equites Theodosiani Iuniores. Vexillationes Comitatus. IIII. Equites Cataphractarij Albigenes. Eques sagittarij Seniores. Eques sagittarij Iuniores. Eques p̄mo Theodosiani. Legiones comitatenses. XVIII. Solenses Seniores. Menapij. Thebeorum. Tertia Diocletiana Thebeorum. Tertio decimani. (beor. Quarto decimani. Prima Flauia Gemina. SVB MAGISTRO Officij.

Schola Sautarij primæ. Schola Sautarij secundæ. Schola Gentiliū Seniorū. Schola Sautarij Sagittarij. Schola Sautarij Clibanarij. Schola armaturarū Iuniorū. Schola Gentiliū Iuniorū. Schola agentū in rebus. Mensores et Lapidarij. Scrinium Memoriae. Scrinium epistolarum. Scrinium libellorum. Scrinium dispositionum. Officium commissionum. Fabricæ Orientis IIII. Sautaria et armorum Damasci. Sautaria et armorum Antiochie. Sautaria et armorum Edesse. Hastaria Hirenopolitana Cilicie. Pontice III. Clibanaria Cesareæ Cappadocie. Sautaria et armorum Nicomedie. Sautaria et armorum Sardis Lydie. Asiane II. Sautaria et armorum Hadrianopoli, itemq; Aemimontis. Thraciarum I. Sautaria et armorum Maritanopoli. Illyrici IIII. Thessaloniensis. Naissatensis. Rhetatensis. Sautaria Hercomagensis. Officij Magistri officiorum. Adiutor. Subadiuuus. Adiutores II. Fabricarum III. Barbariorum III. Orientis I. Asiane I. Pontice I. Thraciarum et Illyrici I. Curiosus aeris publici I. Curiosus p̄ oēs prouincias. Interpretes diuersarum gentiū Magister officiorum ipse emitit. SVB COMITE SACRARum largitionum. Comes largitionum per omnes dioceses. Comes commerciorum per Orientem. per Aegyptum. per Mysiam. per Scythiam. per Pontum. per Illyricum. Præpositus Thessaurorū. Comes metallorū per Illyricum. Comes rationalis summa rum Aegypti. Magistri lineæ uestis. Magistri priuatae. Procurator Gynæceorū. Procuratores Baphiarū. Procuratores monetarū. Præpositus bastagiarum. Procuratores linificiorū. Officium superscripti illust. Comitatus habet. Primiceriū totius officij. Primicerium scriniij Canonum. Primicerium scriniij Tabulariorum. Primicerium scriniij numulariorum. aureæ massæ. auri ad responsum. uestiarij sacri. argenti. anularis. à pecunijs. Scrinarios superscriptorum scriniorum. Secundoarium officij, qui Primicerius est exemptorum. Tertioarium officij, qui tractat bastagias, quar to locolibellos tractat, et ceteros Palatinos ipsius officij. SVB COMITE REI priuatae et domo diuinae. Rationales rerum priuatarum. Bastagia priuata. Præpositi gregum et stabulorum. Procuratores saluum. Officium eiusdem illustris comitis habet. Primiceriū totius officij. Primiceriū beneficiorū. Primicerium canonum. Primiceriū securitatis. Primicerium scriniij largitionum. Scrinarios. Secundoarium officij, q tractat chartas et ceteros Palatinos officij. SVB COMITE DOMESTICORUM. Domestici Equites. Domestici Pedites. Deputati eorum. SVB SPECT. V. Castrensi. Pædagogia. Ministeriales dominici. Cura Palatiorum. Officium eiusdem. Tabularius dominicus. Tab. Dñ. Augustarum. Adiutor. Chartularius. Scrinium ipsius. Ceteri Palatini officij. SVB DISPOSITIO ne V. spect. Primicerij notarij totius dignitatum et administrationis nota, tam Militariū quā ciuiliū: Scholas etiā et numeros tractat, officij aut nō habet, sed adiutorem de Schola notariorū. Magister memorie adnotat ones oēs dictat, et emit tit, et precibus rōlet. Magister epistolarum legati ones ciuitatū, consulationes et preces tractat. Magister epist. Græcarū eas epistolas, quæ Græcæ solēt emitti, aut ipse dictat, aut latine dictatas transfert in Græcū: officij ex ipsis nemo habet, sed adiutores electos de scrinijs. SVB V. S. P. PRO conf. Asiæ. Asia. Insule. Hellepontus. SVB SP. V. PRO conf. Achaie. Achaia. Officium utriusq; Procons. Principis de Schola agentium in rebus. Ducenarij, q adorata clemētia Principali cū isignibus exit trasactio biē Cornicularius. (nio. Commentariensis. Quæstor. Adiutor. Ab actis. Numerarij. A libellis. Exemptores. Ceteri apparitores. SVB S. P. V. COMITE Orientis. Prouincie Orientis XV. quarū nota supra retulim. Officium idem fere cum officio Proconsulium. SVB PRÆF. A V. gustali. Prouincie Aegypti VI. SVB VICARIIS. Suez unicuiq; Prouincie supra recitatae. SVB V. PERFECTISS. præside Dalmatiae. Prouincia Dalmatia. Officium habet Principem. Cornicularium. Tabellarios duos. Commentariensem. Adiutorem. Ab actis. Subadiuuus. Exemptores. Reliquos Cohortales, quibus nō licet ad aliā trasire militā sine annotatione clementie Principis. Ceteri Præsides ad similitudinem Præsidis Dalmatiae officia habent. Idem et de VIRO CL. Cōsulari Campanie, itē q; V. CL. Correctore Apulie et Calabriae cōstitutum est. Finis indicis, & aliorum. An. M. D. XXXI.